

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE

JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY

IN

JERUSALEM

FIFTH YEAR. NUMBER FOUR.

JERUSALEM, JANUARY 1929.

Annual Subscription 10 Sh.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

CONTENTS.

	P.
LIBRARY NOTES AND NEWS. 	279
BIBLIOGRAPHY:	
Palestinian publications. 	286
I. Periodicals: 286; II. Yearbooks and collections: 287;	
III. Books and pamphlets: 290.	
Hebraica and Judaica. 	312
I. Periodicals: 312; II. Yearbooks and collections: 314;	
III. Bibliography (Jewish and general) and history of Judaistic	
studies: 318; IV. Biblical studies: 324; V. Apocrypha and New	
Testament: 332; VI. Talmud and Midrasch, Rabbinic literature: 334;	
VII. Jewish philosophy and religion: 338; VIII. Cabbalah and	
Hassidism: 345; IX. Liturgy, ritual, sermons: 346; X. History and	
related subjects: 347; XI. The Jews of to-day: 358; XII. Zionism	
and Palestine: 359; XIII. Art, ethnography, folklore 367;	
xiv. Philology: 368; XVI. Modern Hebrew Belles-lettres: 374;	
xvii. Yiddish Belles-lettres: 376; xviii. Belles lettres in other	
languages with Jewish themes: 379; XIX. Juvenile literature: 380;	
xx. Education and teaching: 380; XXI. Text-books: 381;	
xxii. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 382;	
xxiii. Miscellanea: 383.	
STUDIES:	
H. ROSENBERG: Unpublished works of Hayyim	
Joseph David Azulai 	388
FROM THE MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY:	
B. SCHOCHETMANN: From the correspondence	
of Ahad-Haam 	396
CORRESPONDENCE, NOTES, ETC.	399

מלואים ל"הספרות היפה בעברית"

סאת ד"ר מאיר בן אברהם הלוי.

ברשימת הספרים החשובה "הספרות היפה בעברית", שהוציא לאור לפני שנתים בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, חסרים שני הספרים דלקמן, וצריכים לצין אותם מפני שגם בן-יעקב ואחרים לא ידעו מהם.
(1) לפני מספר 395 (עמוד 43):

"חזון למועד" "חברתו אני הצעיר וואלף עהרענקראנץ וזאריזער, נדפס בי אס בדפוס של צבי הירש גאדנער, בשנת תרתי"ל לפ"ק" (1858). — קבץ שירים בשמנה "מחזות"; בלי ספק זהו מראשית פרי עטו של המשורר העממי הידוע.
(2) לפני מספר 1551 (עמוד 137):

"כרך עני" והוא ספור יפה ונחמד כתבנית ראבינואן החדש ... בשפת אשכנז ... חבר בלשון עברית ... סאת יצחק בן-משה רומש ... יצא שנית לאור ... איידטקוהנען ... תרל"ב [Bydtkuhnen 1872].
הספר השני כבר נכנס לרשותו של בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי (*).
בוקרשט, כ"ב מרחשון התרפ"ט.

(* הערת המערכת: מר אברהם יערי אסף בינתים מלואים דס' "הספרות היפה בעברית" (למעלה מ 250 מספרים), וזאת רשימתו אנו עומדים לפרסם באחת החוברות הבאות.

הודעת המערכת

לרגלי שאלות שנשאלנו, חננו מודיעים שאנחנו מפרסמים בקורות מדעיות על ספרים, הנזכרים בעתון, אבל מחוסר מקום אין לנו האפשרות לפרסם גם תשובות מצד המחברים. עד כמה שאין התשובה נוגעת בענין ביבליוגרפי ממש.

תקין טעויות

חוברת א—ב ע' 78 שורה 9: מה שסמך מוטעת צ"ל מה שתמיד מוטעים.
" ג' ע' 139 שורה 14: ולדיהמות צ"ל ולדיהמים.
" ד' ע' 369 מספר 1273 צ"ל 1269.
" " " 373 " 1073 " 1270.

ימים אחדים התארח בעירנו עורך „ה....." ח'..... ברבש 15) ערך לכבודו משתה חמים. גם אני וביאליק נקראנו ולא הלכנו שמה. בכלל יכול היה לחבון בעירנו, שדרכו לא יתכן בעיני רב הסופרים.

עתה נמצא פה גלוסקין 16). הוא נצא ביום השבת הבא לא"י יחד עם אוסישקין 17), שיבוא הנה ביום ד'.

דובנוב 18) וביתו יעזבו את עירנו ביום 15 יוני. מתי תשוב אתה?

שלך י"ח רבניצקי.

קצרות.

מערכת ה„אנציקלופדיה ישראלית" בקשה אותנו לפרסם

את הדברים הבאים:

בקשה למו"ל ולמחברים!

כדי שתנתן האפשרות לאנציקלופדיה הישראלית מיסודו של „אשכול" להשתמש, ביחוד בחלק הביבליוגרפי של מאמריה, בספרים החדשים במקצועות השונים של היהדות, רואה לה המערכת הראשית צורך לפנות בבקשה למו"לים ולמחברים לשלוח לה את ספריהם החדשים מסוג זה תכף להופעתם.

אנציקלופדיה ישראלית.

מערכת ראשית

Berlin-Charlottenburg 2, Bismarckstr. 106

15) שמואל ברבש, בנקאי, חובב ציון וציוני ידוע באודיסה. היה ממייסדי חברת ישוב אייר באודיסה והקלוניאל בנק העברי. נזכר כמה פעמים ביומניו של הרצל. מת באודיסה בזמן הרעב ב1922.

16) זאב גלוסקין—עכשו בא"י אש חברת „גאולה". אז גר בורשה והיה מנהל חברת „כרמל" ועסקן ספרותי (הצופה, אחיאסף).

17) מ. מ. אוסישקין, נסע אז בתור מורשה ציוני ובתור בא כח של ועד חובבי ציון בשביל לסדר עניני הועד הפועל ביפו ואת עניני האפק שנוסד אז, וכמו כן את עניני חברת „גאולה" (חברה לקניית קרקעות בא"י), שנוסדה באותו זמן. אוסישקין, גלוסקין וח. אתינגר (שג"כ השתתף במשלחת זו) יסדו בקיץ תרס"ג את ההסתדרות של יהודי אייר, כעין פרוטופס של הועד הלאומי. השלה, כ' יריא, ע' 575 השקפה עכרית וגם דברי מר אוסישקין.

18) עבר אז לוילנה לישיבת קבע.

סבת כל האמונות, לפי דבריו, הם היהודים הצעירים המתערבים עם שונים, ואם יוסיפו היהודים ללכת בדרך זה, מרה תהיה אחריתם, שערי כל בתי הספר ברוסיה יסגרו לפנייהם מכל וכך, ועוד כאלה. (9) כמובן, לא נמצא בין הצירים (גרינברג 10) שלנו, ושני עורכי דין מקישינוב: קניגשאטץ וגולדענשטיין) אף אחד שידע מה להשיב ואיך להשיב.

ומשוררנו ביאליק נשלח לקישינוב לאסוף חומר מדויק בשביל "מגלת איכה" החדשה. (11) הוא ישמה שם כחדש ימים, ואולי גם יותר. ובעוד ימים אחדים יסע שמה גם הסטוד. גליקסמאן (12) למטרה זו. הכסף הנדרש לזה נקבץ ועוד יקבץ ע"י אחדים מאנשי.

ובעירנו ששון ושמה: שר העיר החדש (13) קבר, עפ"י בקשת הגבאים, את ביהכ"נ הגדול ואח"כ גם את ביהכ"נ לברודים (14) בבקרתו. בביהכ"נ הגדול קבלוהו בכבוד מלכות, ובלי שבעות הציגו לפניו מזה חוצאת ספרי התורה וכו'. הכל כראוי לעברי עבדים.

(9) מענה שגורה בפי כל השלימים ברוסיה הצארית. ב1910 השמיע אותן המענות, בערך, פ. א. סולויפין לפני משלחת של הועידה והקומיסריה הרבנית. "היהודים הויקי הרבה לעצמם והשאירו זכרונות מעצבים. אם יחנכו היהודים את בניהם ברוח התורה והמסירה לכסא המלוכה או ישכח בקרב הימים הרושם הרע". "הד הזמן" 15 מ 16 מרץ 1910, No. 66 ו 69. בעתונות של אותו זמן דברי פלבה אלה לא נזכרו. למשל "המסחר", שיצא בפטרבורג, הודיע על קבלת המשלחת בזה הלשון: "שליחי קישינוב נתקבלו ב11 למאי ע"י המיניסטר פלבה, שהודיע שאחוז בכל האמצעים כדי למנוע בעתיד פרעות נגד יהודים". (ווסחוד, 1903, No. 20 ע' 9).

(10) אברהם גרינברג, בעל אחוזות וסוחר גדול שגר בקישינוב ועבר לאודיסה. היה גם ממסדי חברת ישוב א"י ובמשך 14 שנה (1892-1906), בין פינסק וואוסישקין) היה גם ראש הועד. (11) הדבר הזה החלם באספת סופרים ופרנסי צבור שהשתתפו בה גם אורחים מקישינוב. מטרת נסיעתו היתה "לחקור את פרטי המאורעות ולרשום את כל אשר ראה וישמע לשם הרצאה מפורסת בשביל אחינו שבמערב" (עירן דובנוב, ע' 417). ב"אונזער צייט" הקישינובי בגליון (1682 No.) מאחרון של פסח תרפ"ח, המוקדש למלאת 25 שנה מהפוגרום הקישינובי, נדפס מאמרו של ר. בערמאן, מי שהיה מזכירו של ביאליק בקישינוב, בשם "ביאליק אין קעשענעוו". (12) דוד גליקסמן, משורר ציוני ברוסית. היה עוזר ב"ברסקי" ז'יז'ן, ובעתונים ציונים אחרים.

(13) הגנרל ד. ג. ארסנוב שנתמנה לשר העיר אחרי הגרף פ. פ. שובלוב שבסוף זמן שרותו היה שונא ישראל.

(14) השם הזה בא מפני שידועו המשכילים מגליציה (עפ"י רב יוצאי עיר-הגבול ברודי בשנת 1840). זה היה בית הכנסת למקהלות (כול"ל) הראשון ברוסיה. אחד מראשי המשכילים הסופר הרוסי-יהודי אוסיפ רבינוביטש הקדיש לביהכ"נ זה מאמר מלא התלהבות, שנדפס ב"אודיסקי וויסטיניק" 1847, No. 34, ראה כתבי אוסיפ רבינוביץ, אודיסה, הוצ. טרוד, 1888. כ' ג' ע' 373-380 (ברוסית). באביב 1925 החרם ע"י השלטונות.

ב"ס"ם כבר כתבו לך ע"ד הצירוקוליארים (2) שלנו. הסמוד. מריבוש (3) הכינם באופן שאי אפשר היה לשלחם ע"י הפאסט (4), ורק אחדים מהם מסרנו לאיזו ערים ע"י חודמנות. כמה עקו. חעתיק בני בכתיו נקי ושלחנוס, אני ודובנוב, לערים שונות (5). מאת פרוידענבערג רב-העדה בקרמנצוג (6) כבר קבלתי תשובה, וז"ל: „קבלתי היום את מכתבך החוזר, — ומעין זה אשר הצעתם כבר עשיתי בגלילי, כאשר עיניך תחזינה מהמכתב-חוזר של קהלתנו פה. האספה המוקדמת בקרמנצוג תהיה ביום ג' כ"א סיון 3 יוני ש"ז. מהערים הקרובות יבואו שלשה-שלשה או חמשה-חמשה צירים. האספה תשלח את החלטותיה כעין הצעה במכתב חוזר לכל הקהלות, ולדעתי תקרא עצרה לאספה כללית של צירי קהלות ישראל ברוסיה כדי ליסד אורגן תמידו לעניני עמנו פה ברוסיה וכו'". לפי השמועה, תהי' אספה מוקדמת כזו גם בעיר הכירה. פרטי הדברים נדע בסוף חדש זה, כשיהיה ה' סעון עורך ה„וואסחאד" בעירנו. (7)

לא אדע אם כבר חודיעוך ע"ד קבלת צירי קישינוב אצל שר הפנים. (8) השר דבר אליהם דברים רכים וקשים כאחד בסגנון אם תאכו ושמעתם וכו'.

(2) הכונה לכרוז של קבוצת סופרים עבריים באודיסה (מ 20 לאפריל 1903 ז. א. כשבושים אחרי הפרעות בקישינוב) בדבר סדור הגנה עצמית וקריאת „אספה כללית של גבחרי כל העדות הראשיות אשר בארצנו" שתטפל חוץ משאלה זו גם בשאלת סדור האמיגרציה. הכרוז, שבראשונה היה חתום ע"י אחד-העם, ביאליק, בן-עמי, דובנוב ורבניצקי, (אח"כ שנו וחתמו „אגודת הסופרים העבריים") נתחבר עפ"י הזמנתי ע"י אחד-העם ונשלח לכמה קהלות. ידיעות יותר מפורטות על הכרוז הזה וגם את הכרוז בעצמו ראה: ש. מ. דובנוב, „מגלת סתרים של אחד-העם" התקופה כ"ד, ע' 416-420. ראה גם אגרות איה כ' ג', מכתבים לרבניצקי ולקלוזנר ע' 127 ו' 115. המכתב הראשון הוא תשובה על מכתבו של י. ח. ר. הנדס כאן. בו א"ה מתרעם על שהסירו את החתימות מהכרוז; בענינים כאלה חשוב מי הם המציעים — טען הוא. דובנוב קובע בצדק את הכרוז „בתוך המעולים שבמאמרי איה".

(3) ישראל טריווש אח"כ עורך דין ואחד העסקנים והזוירנליסטים הציוניים באודיסה. כעת בפריז. עוזר של השבועון הציוני „רוסביט" (ברוסית). באותה שנה הוא ו'בוטנינסקי ארגנו את ההגנה העצמית באודיסה, שהיתה לפי דברי ו' הראשונה ברוסיה. (ו'בוטנינסקי סלובו או פולק) זיא מגילת הגדוד. פריז 1923. ע' 39.

(4) הכונה לצד הטכני של העתקת הכרוזים: כנראה כתב אותו בהקטגורף או במכונת כתיבה שסבן את המשלוח ע"י הפוסטה. ההערה הזאת היא מאת מר י"ח רובניצקי.

(5) נשלחו בכמות של 100 אכסמפלרים בערך. דובנוב, מאמרו הגיל, ע' 417.

(6) אברהם פריידנברג העורך והמויל של המאסף הציוני „סיוניסטסקי אלמנך" (ברוסית).

קייב, 1903. שקדם להאורגן הרשמי של הציונים ברוסיה „יבריסקיא ז'יון".

(7) „מפי עורך ה„וואסחוד" סעון חכינו לשמוע פרטים בדבר האספה הכללית של צירי קהלות ישראל ברוסיה, שהיחה צריכה למצוא מקום בעיר הבירה. הערת מר ריבניצקי.

(8) וו. ק. פלבה, אנטישמי וראקציונר ששמש במשרה זו בשנים 1902—1904. הריגתו

ע"י פצצה ב-15 ביולי 1904 היתה מבשרת הרבולוציה של 1905.

מגנזי בית הספרים

מארכיונו של אחד-העם

יו"ר מכ"י אשר בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

ע"י ב. שוחטמן

*.V

י. ח. רבניצקי אל אחד-העם.

המכתב הנדפס למטה הוא עפ"י תכנו מעין המשך למכתבי ליון לאחד-העם שנדפסו ב"קריית ספר" שנה זו ח' א"ב ע' 168—175. נושאם של כל המכתבים האלה הוא ההד שמצאו להן פרעות קשיגוב בצבור העברי באודיסה. למעלה (ע' 168) העירונו שבאודיסה ההד היה חזק ביותר. המכתב ממציא לנו חמר חשוב ואולגנטי ע"ד ראשיתה של ההגנה העצמית ברוסיה; הכותב היה ידידו של א"ה והיה שותף לו בפעולה להגנה זאת.

השאלה הזאת היתה זמן רב פרישה סתומה; מקורות בכתב לא יכלו להשתמר; אי אפשר היה לכתב בעתונות על ההגנה העצמית וגם מסוכן היה לשמר איזו תעודות.

לפני חדשים אחדים פרסם הפרופ' ש. מי דובנוב מאמר קצר אבל חשוב בשאלה זו (מגלת סתרים של א"ה, התקופה כ"ד, ברלין, שטיבל תרפ"ח, ע' 416—420). את המאמר אמנם כתב 25 שנה אחרי המעשה, אבל בו פרסם בפעם הראשונה את הטכסט המלא של הכרוז ע"ד סודר הגנה עצמית, שעליו מדובר במכתב הנ"ל.

אדעסא V. 25 (1) תרס"ג.

ידידי הנכבד וחיקר!

תפצתי לכתוב לך תיכף בצאת כתך מזה, כאשר הבטחתיך, אך לא ידעתי את כתבתך. רק אתמול נתקבל מכתבך לביתך, ששם הנך מודיע כי בקרוב תהיה ברוסטיוב, ולכן שולח אני את מכתבי לחתם.

* ראה גם ק. ס. שנה זו ע' 165—175.

⁽¹⁾ עפ"י חתאריך הרוסי שפגור מהאירופי ב"13 יום.

המחבר בקש את המערכת לפרסם את לוח המעויות שנפלו בשני החלקים
הקודמים של המאמר הזה, שנה ה', צד 142—162 ; 255—262.

צד	הערה	שורה	טעות	תקון
142		16	מוכירים	מקבילים
142	1		קאדים	קאסים
145		8	פאת רחל	פאת ראש
147	4		גפץ	ארץ
147	4		כיסם	רותם
152		11	באן חסרה שורה אחת וצריך להוסיף:	הדפים קע"ו—ר"ב מכילים פרוש על הגדה של פסח הנדפס כבר בספר שמחת חרגל לרב חיד"א.
152		11	כ"ג—כ"ט	ר"ג—ר"ט
156		17	הגאון	הקונטרים
160		9	מספר 44	מספר 42
160		14	בראש הדף	בראש הדף 38
160	3		עד כ"ש	ע"ד כ"ש (ר"ת: על דבר כבוד שמו)
255 .		8	הרא"ב	הרא"ם (ר"ת: ר' אליהו מורחי)
257		13	דף כ"ד ב'	דף כ"ד א'
259	2	29	פסידא	פס ידא
260	1	1	מהרא ג' אשר	מרי"א נ' אשר
261	1		הוצאת פרימן	הוצאת ליוורנו
262		12	צוארי שלו	צוארי שלל

הפנקס משליחותו הראשונה נשתמר בבית הספרים של בית המדרש לרבנים בניו יורק. ופנקס כזה משליחותו השניה נזכר בספר מעגל טוב הוצאת פרימן דף צ"ט שורה 12 וכדף ק"ד שורה 13.

- 36 שמות הגמין. נזכר בס' פתח עינים ח"ב דף י"ז א', שורה 32.
- 37 שפת היאור. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 36. תכנו מצוין בתאר, "סוד".
- 38 תהלה בארץ. נראה כי שהספר הזה הוא ספר "יוסף תהלות" הנדפס בליוורנו בשנת תקס"א. תדע לך שהחדושים שנדפסו בסוף ספר "חיים שאל" בסוף הקונטרס, "חדושי סופרים" בשם "מלא האמור" מקונטרס "תהלה בארץ" נמצאים אות באות בספר "יוסף תהלות".
- החכם ר' חיים מיכל בספרו "אור החיים" דף שצ"ז שורה 28 חשב שהחדושים הנ"ל הנדפסים ביחד עם חדושים מקונטרס "ועד לחכמים" ו"טוב עין" בסוף ספר "חיים שאל" הם השמטות מהקונטרסים הנ"ל ותמה תמיה גדולה, איך הדפים המהביר השמטות קודם לספרים עצמם, שכן הספר חיים שאל נדפס בשנת תקנ"ה וקונט' ועד לחכמים עם קונט' טוב עין נדפס בשנת תקנ"ו, ודחק לתרץ בזה שהגיה את שנת הדפוס של קונטרס ועד לחכמים וטוב עין לשנת תקנ"ד. ותמה אני על החכם הנ"ל איך נעלם מעיניו הברור כי החדושים שנדפסו בסוף ספר חיים שאל נמצאים ג"כ בקונטרסים הנ"ל, ואין כאן השמטות כלל. לכן אומר אני שהחדושים שנדפסו בסוף ספר חיים שאל לא נדפסו שם בתור השמטות, כמו שחשב החכם הנזכר, רק מטעם שאמר לנו שם המחבר עצמו: כדי שלא להניח הניר חלק, ובוזה הכל מיושב. הספר חיים שאל נדפס באמת קדם לקונטרסים "ועד לחכמים" ו"טוב עין" ו"תהלה בארץ" (שהוא הוא ספר יוסף תהלות) וחדושים אלו לא נשטמו מקונטרסים הנ"ל, אלא שהמחבר הדפיס אותם מהקונטרסים הנ"ל בעודם בכתב יד, כדי שלא להניח הניר חלק. בסוף ספר חיים שאל. זה נראה לי ברור.
- 39 קונטרסים תשלומים שבת וקצת על דיני ש"ע מפורטים. הקונטרס הזה נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 14.

- 20 מקום דוד. נרשם בקמלוג-כ"י הנ"ל במספר 38 וגדפם בס' זכרון משה ח"ג, ליוורנו 1849, דפים סב ב'—עו ב'. אני מכיר אותו בכאן רק משום שנעלם מעיני כל הביבליוגרפים.
- 21 מרפא לשון. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 33, מובא ג"כ באותו קונט' ליוורנו II ששם נמצא הקמלוג ושאת תכנו הוא מצין: „פירוש על נ"ך". מלכר זה מצוטט החבור הזה בס' צוארי שלל דף קכ"ה ב', שורה 15.
- 22 מרפא לנפש. מובא ע"י יעקב רוקח ברשימת הספרים הנ"ל.
- 23 נפש חיים. שם.
- 24 עפרות זהב. מובא בקונט' ליוורנו צ"ה ב'. את תכנו הוא מצין במלח: „לקומים”.
- 25 פירוש על הזוהר. כה"י הזה נמצא ביד נכד המחבר, ר' נסים זרחיה אזולאי בצפת וקרוב להדפסתו אבד יחד עם המחבר ע"י הרעש שהיה בשנת 1837 (השוה פיפרנא: קול עוגב ע"ו ב', הערה 2).
- 26 פתוחי חומים. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב', ותכנו מצוין שם ב „עניני ריח”.
- 27 פס ידא. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 18 ותכנו: חדושים על הרמב"ם.
- 28 קונט' אמת. נרשם בקמלוג הנזכר במספר 41.
- 29 קורא בגרון. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב', ותכנו מצוין שם: גימטריאות, רמזים ונוטריקון ר"ת המלח „גרין”. כה"י הזה היה לפניו מאוחר עם כה"י יוסף בסתר. עיין מספר XXVII.
- 30 קרן לדוד. נרשם בקמלוג הנ"ל במספר 4 בזה השלשון: קרן לדוד והגהות מהרמ"ג ודרושי אמת וקצת ממני.
- 31 ראש יוסף. מובא ע"י רוקח ברשימת הספרים הנ"ל.
- 32 רוח דוד. שם.
- 33 רוח חיים. חצי החבור הזה נדפס בס' לחם מן השמים ח"א וח"ב שיצא לאור ע"י נכדו משה אזולאי, ליוורנו 8—1845. אני מכיר אותו כאן רק מפני שהדפסתו נעלמה מעיני כל הביבליוגרפים. לפי עדותו של מוספיא היו בכל החבור 19 דרשות. שמונה מהן נדפסו בחבור הנ"ל.
- 34 שאלות ותשובות. החכם מוהר"ר יצחק באדהב רשם בקונטרסו פירוש התורה והחכמה N. 110 כ"י כששים דפים שו"ת אבל לא התלמי, אם הן שו"ת הנדפסות או לא.
- 35 ספרי שלחות והם פנקסות של חשבונות ובהם רשימת הנדבות שנרכו בקהלות שעבר בהן עם כתבים מהרבנים המליצים בעד שלחותיו.

- כלפון במבוא אל „אגרות הרב חיד"א", ליוורנו 1867.
- 3 אורך ימים. נזכר ע"י גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל, דף ק"י, שורה 27.
 - 4 ברית מנוחה. מובא ברשימת הספרים הנ"ל של ר' יעקב רוקח.
 - 5 גופי תורה. נרשם בקמלוג כ"י הנמצא בקונט' ליוורנו II במספר 34, מצוטט בקונט' ליוורנו III צ"ה ב' ובס' פתח עינים ח"א דף קל"א א' שורה 5. משני המקומות יוצא שיש לנו כאן עסק עם פי' לתהלים.
 - 6 דברי שירה. נזכר ע"י מ. גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל וכו', דף ק"י, שורה 27.
 - 7 דרך חיים. נזכר שם בשורה 27.
 - 8 קונט' דרך המלך. כח"י הזה רשום בקונט' „פרדס התורה והחכמה" שהוציא לאור ר' יצחק באדה"ב בירושלם, בזה הלשון: סובב הולך על ספר האגור (לשונו באמצע), מצד ימין „דרך המלך" ומצד שמאל „המדרת יוסף" ועשהו במל' ילדותו וחלקו לפרחים ועלים ובתוכו כתוב זה לשונו: „זיכני ה' ובשנת התק"ל אחר ל"ד שנים מ"מ קריתי זה והם במלים מילי דקטנותא ומכאן לכל הכתוב בקונט' זה ישתקע ולא יאמר".
 - 9 חדר זקנים. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב' ובס' מחזיק ברכה ח"א קמ"ו ב', שורה 13. משני המקומות יוצא שהוא מכיל הגהות לס' ארעא דרבנן ועפרא דארעא.
 - 10 זכות אבות. נזכר ע"י מ. גירונדי בספרו תולדות גדולי ישראל וכו', דף ק"י.
 - 11 ספר זכרונות. נזכר בקונט' חשבונות כרך א' דף י' ב', שרשם שם איזה הוצאה בעד ניר לכתב ספר קמן זכרונות.
 - 12 חדיא דארמזותא. נרשם בקמלוג כ"י הנ"ל במספר 32. את תכנו הוא מצין במלה „ענינים".
 - 13 חיק מתוק. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב' ותכנו מצוין ב„מעשי תמימים וניסי קדושים", ומלת „מתוק" היא ר"ת מזה.
 - 14 טבור הארץ. נזכר ע"י גירונדי דף ק"י, שורה 26.
 - 15 למנצח לרוד. שם.
 - 16 לקוטי תורה. נזכר ב" Catalogue of Hebrew manuscripts in the collection of Elkan Nathan Adler, Cambridge 1921, p. 68.
 - 17 מחזיק ברכה ח"ב. גירונדי, שם. הוא, כנראה, על חלקי אה"ע וח"מ.
 - 18 מעשה דוד. מצוטט בס' כסא רחמים ל"ט א', שורה 38 בתוספות.
 - 19 מצח הרצון. מובא בקונט' ליוורנו II קע"ג ב'. תכנו: „פי' על ס' חסידים".

הראשון משלש הכרכים הנ"ל ארכו 7 ס"מ ורחבו 5 ס"מ. הוא תופס 98 דפים שלא היתה להם נומרציה כתחלה (1) ומכיל רשימות משנות תקל"ז—תק"ם. הכרך השני ארכו 10 1/2 ס"מ ורחבו 5 ס"מ. הוא תופס 57 דפים בלי נומרציה ומכיל קדם כל את המשך הרשימה של הוצאות מכים הכולל מכ' טבת (2) עד כ"א סיון תקל"ח. (דפים א'—ד' א'). אחרי זה באות הרשימות של הוצאות מכיסו משנות תקמ"א—תקמ"ו (ד' א'; ה' א'—י"ג א') ומשנות תקמ"ג—תקמ"ה (דף י"ג ב'—י"ז ב') אח"כ רשימות ההכנסה של שנות תקמ"א—תקמ"ב (דף כ"א א'—נ"ז ב'). יען כי המחבר לא עמד עוד בזמן הזה בשרותו של הכולל ע"כ מועילות לנו הרשימות הללו רק בתור חמר ביאוגרפי הנוגע למחבר בלבד.

הכרך השלישי ארכו 10 ס"מ ורחבו 7 ס"מ. הוא תופס 139 דפים בלי נומרציה ומכיל את הרשימות של הכנסותיו והוצאותיו משנות תקנ"ה—תקס"ג. מיום שיצא משרותו של הכולל, מקור הכנסותיו הוא מחבוריו והמחבר רישם בכרך שלנו באופן קבוע את משלוח ספריו עם הוראת מחירים. מן ההוצאות בתקופה הזאת מענינות אותנו ביותר, ההוצאות שהמחבר הוציא כעד רכישת כ"י וספרים נדפסים. מלבד זה יש לי אסף של 54 אגרות בעצם כתב ידו של ר' חיד"א שכתב לבנו ר' רפאל ישעיה ולחכמים אחרים באנקונה, אבל אין אני מתעבב עליהם כאן, מפני שהוצאתי אותן עתה לאור עם מבוא והערות בחוברת ד' שנת אחת עשרה של „הצופה לחכמת ישראל" ושם בהקדמה דברתי עליהן. וגם לידידי מוהר"ר מולידאנו ר"מ במאנג'יר יש לו קבץ אגרות מחכמי ארץ ישראל וביניהן יש ^לאגרות מר' חיד"א ולרב חיד"א וגם עליהן אין אני מרבה כאן מפני שהכונתי אותן לדפוס. ואדבר עליהן בע"ה בהקדמה.

ויש לי ג"כ כ"י מס' שם הגדולים אבל הוא קטן הרכה בהקפו מהנרפם. לסוף אני נותן רשימה של חבורי מחברנו וכתביו שאמנם אין לי מהם כתבי היר, אבל הם נזכרים אז בכ"הי המתוארים למעלה או בחבורים הנרפסים של מחברנו ושל אחרים. אין אני בטוח שרשימה זו שלמה היא. את הקטלוגים של אוקספורד, בריטיש מוזיאום, ברלין, וינה, פרנקפורט ע"נ מיין, המבורג, לנינגרד לא ראיתי מפני שאינם בירי, ואפשר שגם בהם יש איזה כ"י. מר' חיד"א שלא נדפם.

- 1 אהל יוסף. הוא מצוטט בס' ככר לאדן דף קפ"ג ב' שורה 10 ונראה שהוא פ"י לס' תהלים.
- 2 אור הגנוז. מובא ברשימת הספרים של ר' יעקב רוקח בשם ר' אברהם

(1) מפני שיש לי צרך לצטט הקונטי תמיד, נחתי להם אני נומרציה בכתב עפרון.
 (2) ביום זה הוא נמצא במסוף בראבאנט תחום המלכה ומתחיל לשלם בגולדן ההולנדי.

קדושין¹), בעד רץ כדי לשלח אותו לפיררה שלשם הגיע בנו ר' רפאל ישעיה², בעד ניר לכתב את ספר קטן וזכרונות, על שמן למאור למנוחת נפש אשתו הראשונה נ"ע וצדקה למנוחתה (השוה כרך א' דף י' ב').

הקונטרסים של חשבונות שבידינו הם ממין אחר מהפנקס הנזכר בספר „מעגל טוב“ הוצאת פרימן בדף צ"ט שורה 12 ובדף ק"ד שורה 13, שגם זה הוא פנקס של חשבונות.

אמנם הפנקס הנזכר בס' מעגל טוב, הוא פנקס הנדבות מטעם הפקידות ובו אשרו ראשי ורבני הקהלות השונות את רשימות הנדבות שנכנסו בו ומליצים בכתביהם בעד השליחות, אבל לא נכנסו בו שום הוצאות (פנקסים כנ"ל נשתמרו לנו משליחותו הראשונה של רב חיד"א ומשליחותו של השד"ר זאבי, בבית הספרים של בית המדרש לרבנים בניו יורק). לא כן הם הפנקסים שיש בידינו. בהם נכנסו גם ההוצאות מכיס הכולל³ וגם ההוצאות מכיסו⁴ של המחבר ואינם מאושרים מראשי הקהלות. נראה שרב חיד"א כתב אותם לצורך עצמו, כדי לחזק זכרונם בהם. יהיו איך שיהיו, זה ברור לנו שאין הקונטרסים שבידינו מכילים כל החשבונות משליחותו השניה, וזה מכמה טעמים. תדע לך שהדרך הראשון מהקונטרסים מתחיל מיום 27 טבת תקל"ז, ושליחותו הראשונה היתה מתחילה בחשון תקל"ג⁵. ע"כ צריכים אנחנו לומר שהיה קונט' אחר או קונטרסים אחרים אחרים אשר מלאו את משך הזמן תקל"ג—תקל"ז. מלבד זאת חסרות בהם רשימות הנדבות מהול"נדה⁶ וגם רשימות ההוצאות מכיס הכולל אינן שלמות ובודאי גם הן היו נמצאות בקונטרסים שאינם עכשו בידינו. יום כזה אדול תקל"ט הוא, כנראה, היום שבו חרל להוציא הוצאות מכיס הכולל⁷.

(1) הוא נשא את אשתו השניה אחרי שובו משליחותו בו' חשון תקל"ט בפ"ה. עיין בספר מעגל טוב דפוס ליוורנו דף כ"ב ב'.

(2) השוה מעגל טוב הוצאת פרימן דף צ"ד, שורה 34.

(3) רשימות הוצאות מכיס הכולל נמצאות בדרך הראשון, לדוגמה דף ב'; מ"ד — מ"ח; ג"ז — ג"ט; ע"ד — ע"ח; בדרך השני דף א' — ד'.

(4) רשימות הוצאות מכיסו נמצאות בדרך הראשון, לדוגמה דף א'; י'; י"ב; י"ד — כ"ג; ל"ז — ל"ח; מ"ב; מ"ח — מ"ט.

(5) עיין בספר מעגל טוב הוצאת פרימן דף מ"ט שורה 10.

(6) רשימות הנדבות מאיטליה ומצרפת נמצאות, לדוגמה, בדרך הראשון דף ג' — י'; י"ב — י"ד; ל"ז — ל"ח; ע' — ע"ב; ע"ט — פ' (בעד ישיבת כנסת ישראל בחברון); צ"ה — צ"ו (רשימות נדבות בחשבון הגם).

(7) עיין בדרך ראשון דף י"ד ב' שם כתוב כלשון הזאת: „במ"ט יום הששי כ"ה תשרי תקל"ט: גמרתי להוציא כל ההוצאות מכיס, וה' יפרנסני וכו'".

תופס 142 דפים בלי נומרציה, אבל מהם כתובים רק הדפים פ"ז—קל"ד המכילים 530 הערות קצרות בעלות חשיבות ספרותית גדולה בכל מקצועות הספרות העברית. מלבד זה הותחלו על שני הדפים הראשונים רשימות הערות קצרות לש"ע ח"מ. לדרך הקטן הזה אין שער. אני כניתי בשם „קונטרס קטן“ בגלל הפורמט הקטן שלו.

XXXIV.

קונט' ענינים שונים.

החוברת הזאת היא ספר-רשימות בלי חשיבות ספרותית. (1) אולם אפשר להוציא ממנה קצת דברים שיש בהם תועלת. ארכה 18 ס"מ ורחבה 5 1/2 ס"מ ותופסת 46 דפים בלי נומרציה.

XXXV.

ג' קונטרסים של חשבוניות.

אלו הם שלשה כרכים קטנים בפורמט כ"כ קטן עד שאפשר היה לשאת אותם בכיס החוזה ובהם רשם המחבר את הכנסותיו ואת הוצאותיו. יש להם ג"כ חשיבות גדולה בשביל הביאוגרפיה של המחבר וכמו כן בשביל דבריו ימי שלוחותו ומשלימים ג"כ באופן חשוב את הספר מעגל טוב (2). תחת הכתבת „הכנסה“ באות רשימות הנדבות של הקהלות השונות. הרשימות האלה מפיצות אור על החרקריסטיקה של הקהלות השונות שהמחבר נותן לנו ב„מעגל טוב“. ההוצאות נחלקות לשתי קבוצות. קדם כל באות ההוצאות „מכיס הכולל הברון“ שבשלוחותו נסע. ההוצאות האלו הן תחת הכתבת: „הוצאה כללית“. לכאן נכנסות ההוצאות בעד המלונות, בעד עגלות (3), בעד האכל והמלבושים. כל ההוצאות האחרות באות על חשבון עצמו תחת הכתבת: „הוצאה לעצמו“ כמו, למשל, מה שהוא מוציא לצדקה ולהעתיק כ"י (חשבו כ"י, כרך א' דף א' ב'), בעד טבעת

(1) שם יש לשלל בקצור נמרץ תכן הענינים על שו"ת בשמים ראש שהמחבר רשם אותו כנראה לצרך עצמו.

(2) הנה למשל, מעגל טוב הוצאת פרימן דף פ"ו, שורה 18 וכו': „כ"ח טבת יום ג' אחר התפלה נועדו פרנסי קוניאן ויהידים ועבדו טיף דבר סועט אך סי' קאליטאן גראס-סיאני, גביר שם וכו' התנדב נדבה גדולה“. המאמר הזה מוכן לנו יותר אחרי שאנחנו יודעים מכה"י שלנו כרך I דף ג' א' שהגביר הנ"ל לבדו נדר 8 Lire & Zecchini 15, וכל אנשי הקהל ביחד נדרו רק 21 Lire & Zecchino 1. ובוה האופן הקונטרסים שלנו מאירים את כל ספר מעגל טוב.

(3) ביניהן גם סכומים גדולים. כך, למשל, הוצאת העגלה מבורדוס לפריז היא לא פחותה מ-393 פרנקים. השוה כרך א' דף נ"מ. המלון באמשטרדם 150 פלורנים. השוה כרך שני דף ג' ב'.

מאמרים וחקירות.

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונדה).

(המשך; את החלקים הקודמים ראה חוב' א—ב ע' 142 וחוב' ג ע' 255).

XXX.

עין זוכיר.

ארכו של כה"י הזה 16 ס"מ ורחבו 13 ס"מ. יש לו שער והשם הנ"ל כתוב בראש השער. אמנם תכן כה"י הזה אינו שזה ל"ס עין זוכר הנדפס. נראה שהוא מופס ראשון של ספר יעיר אוזן, אבל כה"י שלנו לא נחלק עדין החמר לשני ספרים. ותכן כה"י שלנו רבו ככלו שזה לתכנו של מדרב קדמות הנדפס, אבל יש בו ג"כ ערכין שאינם נמצאים בס' מדרב קדמות. כה"י הזה תופס 78 דפים בלי נומרציה ומהם כמה דפים שנשארו חלקים.

XXXI.

קצר דברים.

כה"י הזה ארכו $10\frac{1}{2}$ ס"מ ורחבו 5 ס"מ, תופס 53 דפים בלי נומרציה. אין לו שער. השם הנתן לו בזה נמצא בראש הדף הראשון של כה"י. מכיון את תמצית עשר הדרשות שהמחבר דרש בשנות תקמ"א—תקמ"ג בליוורנו ושנדפסו כבר בס' דברים אחרים.

XXXII.

קונטרס קצור דרושים.

ארכו של כה"י הזה 14 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. הוא תופס 48 דפים שער 12 יש לחם נומרציה בספרות ערכיות. לכה"י אין שער, נתתי לו את השם „קונטרס קצור דרושים" משום תכנו, שמכיל קצור של 7 דרשות, שהמחבר דרש בליוורנו בשנות תקנ"ז—תקנ"ח ושנדפסו כבר בס' אהבת דוד. אל הכרך הזה מצורפים עוד 3 דפים מקונט' אחר, המכילים קצור דרוש לשבת הגדול שנת תקנ"ג.

XXXIII.

קונטרס קטן.

כה"י הזה הוא בפורמט קטן מאד. ארכו רק 7 ס"מ ורחבו $4\frac{1}{2}$ ס"מ, אבל כתוב באותיות זעירות כ"כ עד כי על כל עמוד ישנן 16 עד 20 שורות. כה"י

1344. **Schmidt, Wilhelm.** Rasse und Volk; eine Untersuchung zur Bestimmung ihrer Grenzen und zur Erfassung ihrer Beziehungen. München, Kösel u. Pustet, 1927. [7], 67 p. 16 : 24.

ואלה ראשי פרקיו : הגזע והגוף ; הגזע והגשמה ; הגזע והתרבות ; הגזע הצפוני ; סקירה וסך-הכל. הספר נכתב מתוך השקפת-עולם קתולית. המחבר זהיר בהגדרותיו, מבקר קשה את השטחיות והחפזון אשר בו דגו מחברי ספרים רבים על השאלות המסבכות של הגזע. הוא מתנגד לחיי הכרך ומציין את הסכנות הכרוכות בערבוב גזעים בעיר הגדולה. גדול לפי דעתו תפקידו של הכפר מבחינת השמירה על טהר הגזע.

1345. **Woodburne, Angus Stewart.** The religious attitude; a psychological study of its differentiation. Introduction by Shailer Mathews. New York, Macmillan, 1927. VI, [8], 353 p. 13 : 19.

המחבר הוא מורה באחד מבתי-הספר הגבוהים במדְרֶס שבהודו. וזה חֶכֶן הספר : השיטה הפסיכולוגית בחקירת הדת ; היחס בין דת ומגיקה ; היחס בין דת ומדע ; היחס בין דת ואמנות ; היחס בין דת ומוסר.

.

1341. **Rahlf, Alfred.** Paul de Lagardes wissenschaftliches Lebenswerk im Rahmen einer Geschichte seines Lebens dargestellt. (Berlin, Weidmann,) 1928. 97, [1] p. 17 : 25.

= Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens. Bd. 4, Heft. 1.

ערך הביוגרפיה הזאת הוא, שהאישי הממשיך את עבודתו לגרד מודיע בפרוטרוט על עבודתו. ב"תרגום השבעים" שומעים אנחנו כיצד שנה אח"כ את תכניתו הראשונה להוצאת השבעים, וגם לשונות בלתי ידועים של ל' על אדות מקורות הספר ההוא. וכן מודיע המאמר על כל יתר עבודותיו של ל'. שלרבות מהן יש כידוע חשיבות יסודית למדע התנ"ך ולבלשנות העברית. — כמובן לא היה מקום במאמר כזה, לדבר על שנתא ל' לישראל.

1342. **Революционный восток; журнал Научно-исследовательской ассоциации при Коммунистическом университете трудящихся востока имени И. В. Сталина. № 3. Москва, Коммунистический университет трудящихся востока имени И. В. Сталина, 1928. 317, [2] стр. 14: 19.**

[Редакционная коллегия: Г. Шумяцкий, А. Шестаков, К. Молотов и др.].

השער ותוכן הענינים גם בצרפתית. ביבליוגרפיה ע' 311—317. ע' 278—290 מאמר על המרד הסורי. ובמאמר אחר (על תולדות פרס ע' 241—278) ישנן תעודות וידיעות על מ"מ בין אנגליה ורוסיה בנוגע למסלת הברזל הבקטרית.

ראה ע' 384 בספר Schmidt, P. W. Festschrift. 1330

1343. **Schmidt, P[aul] W[ilhelm].** Der Ursprung der Gottes-idee; eine historisch-kritische und positive Studie. I. Historisch-kritischer Teil. 2. stark verm. Aufl. Mit einer Karte von Südost-australien. Münster i. W., Aschendorff, 1926. XL, 832 p. 17: 25.

ביבליוגרפיה: ע' xxxii—xv.

אחרי מספר גדול של חקירות על דתות העמים הפשוטים שם לו שמידט את המטרה לחקר חקירה היסטורית ופסיכולוגית את מקור רעיון האלהות, כלומר את "דת הקדמונית" בכלל. פתרון השאלה שהוא יציע, יכול רק הכרך השני של חבורו הגדול. החלק הראשון, שמונח לפנינו במהדורה השניה, אינו אלא התאור הבקרתי של כל הדעות שנאמרו עד עכשו בדבר מהות הדתות הפשוטות. החומר האתנולוגי, שעליו מבוסס התאור, מתיחס כמעט רק אל עמי אוסטרליה; אך השטות שהובעו עד עתה לא נפקד כנראה מקום אחת מהן בבקרתו. כך נוצר ספר, שעם כל עשרו במחשבות ובידענות קוראים אותו בקצת אי נעימות: מאות רבות של חוקרים העביר תחת שבט בקרתו וכל אחד נגזר דינו בסגנון חריף למדי. רק מן הכרך השני יש לקוות לתענוג ממש ולהוראה כוללת, ולו צריכים לחכות כדי להעריך את תורת הידען הזה בעצמו; כי החלק הראשון מכיל רק קטעים מן התורה הזאת.

Bücher, desgleichen aller wichtigen fremdsprachlichen Bücher seit dem Jahre 1750; zusammengestellt auf Grund der neuesten vaticanischen Ausgabe sowie mit ausführlicher Einleitung versehen von Albert Sleumer. 8. verb. und verm. Aufl. Osnabrück, Jonscher, 1928. 168 p. 13: 19.

הוצאה קטנה שבאה למלא מקום ההוצאה הרומית; גם ההוצאה הזאת היא שלמה. ממחברים יהודים מצאנו רק אחד שמענין הוא למצא את שמו: הינה הספר מכיל הקדמה ארכה, המצדיקה את עריכת האינדקס בטענות מוזרות עד מאד. אגב, ההקדמה הזאת, שקבלה הסכמה מטעם הכנסייה, מלאת אנטישמיות.

*1335. Izoulet, Jean Bernard Joachim. ... Paris, capitale des religions; ou, La mission d'Israël ... Paris, Michel, 1926. xxiv, 306 p.

1336. Jensen, P[eter]. Das Gilgamesch-Epos in der Weltliteratur. Bd. 2. Marburg a. L., Ebel, 1928. xiv, 165, 376 p. 16: 24.

Bd. 2: Die israelitischen Gilgamesch-Sagen in den Sagen der Weltliteratur. Mit einem Ergänzungsheft, worin unter anderem vier Kapitel über die Paulus-Sage.

1337. Jewish health organization of Great Britain. Publication. No. 1—7. [London], Jewish health organization of Great Britain, (1927?) 11: 16.

No. 1: Your baby. [4 p.]. — No. 2: "Guides to good health". [4 p.]. — No. 3: דער וועג צום געזונט. [8 p.]. — No. 4: אייער קינד. [4 p.]. — No. 5: The care of the eyes. 5, [1] p. — No. 6: The training of children. 4 p. — No. 7: Jewish health sayings. 5, [1] p.

1338. Macmillan, John. Christ in the Hebrew alphabet. London, Marshall, [1928?]. 160 p. 13: 19.

המחבר משתדל להראות בצורה דרושית עד כמה שמשו כ"ב האותיות העבריות מקור של התעוררות-רוח לגוצרי ולתורותיו.

1339. Пименова, Э[милия] К[ириловна]. Жизнь и приключения Вамбери; предисл. Д. Н. Егорова. Ленинград, Брокгауз-Ефрон, 1928. 154, [2] стр. 14: 20.

(Открытия. Путешествия. Приключения.)

1340. Porteous, Alexander. Forest folklore, mythology, and romance. London, Allen & Unwin, (1928). 319 p. 14: 22.

ואלה שמות ראשי פרקיו: יערות בימי-קדם; יערות-אגדה; יער; חרשות; תושבים אגדיים ביערות ובחרשות; עצים; פולקור; אגדות. — לספר נספח מפתח מפורט.

המחבר מנתח מצד החק הבין-לאמי את שאלת המעוטים הלאמיים. המחבר מחייב את זכויות המעוטים במלואן.

1330. *Festschrift, publication d'hommage offerte à [Paul] W[ilhelm] Schmidt*; 76 sprachwissenschaftliche, ethnologische, religionswissenschaftliche, prähistorische und andere Studien. Recueil de 76 études de linguistique, d'ethnologie, de science religieuse, de préhistoire et autres. Herausgeber (directeur) W. Koppers ... Wien, Mechitharisten-Congregations Buchdruckerei, 1928. xxix, [1], 977 p., illus., maps, pl., port. 20 : 28.

תלמידיו וידידיו של האנטרופולוג והאתנולוג המפורסם נתכנסו כאן למען כבודו בספר-יובל זה למלאת לו 60 שנה. ספר-היובל מחולק לשלוש קבוצות: (א) חכמת הלשון. (ב) אֶת-נולוגיה וחכמת-הדת. (ג) דברי ימי קדם (פְּרֵהִיסטוריה), אנתרופולוגיה, סוציולוגיה וכו'. בראשית הספר ניתנה רשימה ביבליוגרפית של כתבי חתן-היובל. קוראי "קרית ספר" יתענינו ביחוד במאמר הראשון הכתוב בידי רופֶּרְט בֶּלִיכְשְׁטֵינְר: "הסופריים של ארצות המזרח בימי קדם לאור חקירת בני-יפת".

1331. *Frazer, James George. L'homme, Dieu et l'immortalité*; tr. de l'anglais par Pierre Sayn. Paris, Geuthner, 1928. xiv, [1] 335 p. 19 : 24.

ספר זה נאמן למקור האנגלי שיצא-לאור בשנת 1927, ושבהכורו השתתף אז גם המתרגם הנוכחי. מטרת ההוצאה המקוצרת הזאת היתה, לתאר את המסקנות הכלליות שאליהן הגיע המחבר בחקירותיו את חיי החברה והדת בין העמים הפרמיטיביים, כמשך שנים רבות, מבלי להעמיס על התאור את החמר ששמש יסוד לחקירה. המפתח המפורט שבסוף הספר מקל על השמוש בספר, ובערכים *Prophètes, Purim, Juives, Hébreux, Semites* וכו' ימצא הקורא רמזים רבים לעניני יהדות.

1332. *Gargas, Siegmund. Die Minderheit; eine soziologische Studie*. Haag, Belinfante, 1926. 104 p. 16 : 25.

הפרק השני בספר זה מוקדש למעוטים גזעיים, דתיים, תרבותיים או לאמיים. מקום מיוחד בפרק זה תופסים היהודים.

1333. *Harris, Frank. Latest contemporary portraits*. New York, Macaulay co., (1928). 362 p. 15 : 22.

הספר מכיל 29 מאמרים על אישים שונים (Barbusse, Kropotkin, Bourget, Hardy, Sullivan, Flaubert, Deschanel, A. Besant, Caillaux etc. מאול אָרְלִיךְ).

1334. *Index librorum prohibitorum. Index Romanus. Verzeichnis sämtlicher auf dem römischen Index stehenden deutschen*

1319. ארלאוסקי, ס. פאפולערע היגענישע עצות פאר יונגע פרויען און מענער ... צו פערהימען פון דער אלגעמיינ פערשפרעטער ווענערישער קראנקהייט, דעם טריפער. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 32 ע' 15 : 22.

1320. גערלינג, [ריינהאלד] [Reinhold Gerling]. דער מאנספערשוין מיט וועלכער מען טאר נישט חתונה האבן. עצות און אנווייזונגען. איבערזעצט פון אליוש לאמבראזא. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 24 ע' 16 : 24.

1321. גערלינג, ריינהאלד [Reinhold Gerling]. דאס מיידל מיט וועלכער מען טאר נישט חתונה האבן. עצות און אנווייזונגען. איבערזעצט פון אליוש לאמבראזא. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 32 ע' 15 : 23.

1322. ווילנע. אידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. לינגוויסטישע אנקעטעס. העפט 1: מין פון סוכסמאניזם. ווילנע, (רפוס ציונסאן), 1928. 15 ע' 15 : 22.
= יידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. סעריע „ארגאניזאציע פון דער יידישער וויסנשאפט“, נומער 5.

1323. זאבלאדאוסקי, מיכל. דער פראקטישער עקקראטעכניקער, האנט בוך פאר עקקראטעכניקערן שילער און אליון לערער. ערשטער טייל: גלויכשטראם און עקקטרישע אינסטאלאציעס אים אלגעמיינ. ביאליסטאק, 1925. 158, [6] ע' 14 : 20.

1324. מוס, ע. קאמף פאר רעכט אויף ארבעט. [ווארשע], ביורא פאר רעכט אויף ארבעט, [1927]. 37 ע' 12 : 17.

1325. פארעל, אויגוסט [August Forel]. אנאנזם, סאדזם, מאזאכזם... ווארשע, [גאלדפארב], 1928. 20 ע' 15 : 23.

1326. קאן, פנחס. דאס ערשטע, העברעאיש-יידישע לייגענבוך פון דער פוילישער שפראך און זיין מחבר דער ביסקאפ יאן כרוזאסטאם גינמילא. ווילנע, קלעצקי, 1928. 32 ע' 13 : 20.

ספר נספחה הקדמתו ש, גינמילו להספר הנ"ל בפולנית (3 ע'). מצויר.

כג. שרנרת.

*1327. Blackman, Philip. "Sichon Ivri: Hebrew self taught." A manual of conversation (London, Mazin).

1328. Бобышев, И. Мелкобуржуазные влияния среди молодежи. Москва, Молодая гвардия, 1928. 137, [2] стр. 14 : 19

ע' 10-29 פרק על האנטישמיות ברוסיה.

1329. Bruns, Carl Georg. Minderheitenrecht als Völkerrecht. Breslau, Kern, 1928. [2], 50 p. 16 : 24.

= Ergänzungsheft 2 zur Zeitschrift für Völkerrecht Bd. 14.

ראה המספר הבא. Alleman, H. C. Beginners Hebrew grammar.
Bentwich, J. S. English syntax for Hebrew-speaking students. 308 ע' ראה

1313. **Creager, Harold L.** Beginners' Hebrew grammar, by Harold L. Creager ... with the collaboration of Herbert C. Alleman... Boston, Heath, [c1927]. x, 356 p. 14: 20.

ספר-דקדוק זה מצטיין במספר רב של תרגילים. לנגד עיני המחבר היה בעיקר הצד הלמודי, והוא משתדל להקל על התלמיד ע"י מתן דוגמאות וע"י הסברת הכללים והיוצאים מן הכלל. בסוף הספר מלון עברייאנגלי.

1314. **Lowe, James H.** Tutorial preparation for Mischnah & Gemoro or Talmud without a master; a specimen of easy Talmudic dialects. London, Hebrew compendium pub. co., 1926. 66 p. 21: 33.

בחוברת זו מפרש המחבר את מסכת ברכות - משנה וגמרא - דף ב' עמוד א'. הוא מתרגם ומפרש את דברי התלמוד ודברי רש"י באנגלית. בראש הספר נותן המחבר רשימת מלים וניבים השגורים בתלמוד, ותרגומם באנגלית, וכן גם רשימת ראשיתבות שגורים.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית ויודית.

1315. **אוגוסטינוס [Augustinus].** וידויי אוגוסטינוס הקדוש.

תרגום עברי עפ"י האורגינל הרומי עם מבוא קצר והערות שונות מאת המתרגם פ. לברטוב. (לונדון, שדרון פרס, 1928). 126 ע' 14: 22.
עם שער אנגלי מיוחד. יצא בפעם הראשונה בלונדון, תרס"ה.

1316. **איטנין, חיים קלמן.** שמים וארץ; באור לתורת היחסות ש' אלברט אינשטיין. בואנוס איירס, (דפוס קרסילובסקי ופרצובסקי), תרפ"ו. IV, 34 [3] ע', ציורים, תמונת המחבר. 14: 21.

עם שער מיוחד בספרדית והקדמה גם בספרדית.

ב, מ. תולדות הסוציאליזם והמלחמות החברתיות. ראה ע' 293.

1317. **ג'וזפולי עקיבא.** המדבר בשון ערב المتكلم بالعربي חלק

א. ראשית למודי שפת ערב ... ליודעי שפת עבר. קיודאן (ליטא, בחוצאת המחבר וש. שמערן), תרפ"ח. 73, [1] ע' 15: 21.

פ ר ו י ד, ז. הפסיכולוגיה של החמון והאנליזה של האני. ראה ע' 302.
ר פ ו א ה; (בשביל תלמידירפואה ורופאים). ראה ע' 314.

1318. **דער [אידישער] ראדיא אמאטאר.** ווארשא, מעכניק,

1926. 16 ע' 14: 20.

גומ. 1: ווי אזוי מאכט מען זיך אליין א ראדיא אפאראט? מיט 9 בילדער פון ב. מ.

Csetényi, I. Adalékok a magyar zsidóság reformkor-szakbeli történetéhez. 380 מספר 1301. ראה ע'

1303. Deutscher Verband zur Förderung der Universität Jeru-salem. Bericht für die Jahre 1926 und 1927. Berlin, 1928. 15, [1] p. 15:23.

*1304. Hirschfeld, Robert. Hilfsbuch für den Unterricht in der nachbiblischen Jüdischen Geschichte. Berlin, Poppelauer, 1926.

1305. Israelitische Taubstummten - Anstalt für Deutschland, Berlin-Weissensee. Bericht über das 40.—44. Jahr 1923-1927 des Vereins „Freunde der Taubstummten Jedide Ilmim“. Berlin, (typ. Berliner Industrie-Druckerei), 1927. 24 p., illus. 14 : 22.

כא. ספרי למורה.

1306. אורמאן, חיים. מגלות בבל עד סוף תקופת החשמונאים.

ווארשה, עבר, תרפ"ח. 34 ע' 15 : 22.

= מקורות להיסטוריא ישראלית לשמוש בבתי ספר תיכוניים, חוברת א'.

1307. בוינסקי, ש. ארח ישראל; ללמוד דיני ישראל ומנהגיו ומעביהם...

ניו-יורק, בלדן, תרפ"ח. 144 ע', ציורים. 13 : 19.

ספר זה, שכולו מנוקד, מכון לשמש ספר-למוד למנהג-ישראל בבתי-הספר היהודיים באמריקה. המחבר השתדל לשלב בכל ענין גם אנדות חז"ל מהענין הנידון.

ברוך, א. אלגברה. ראה ע' 293.

1308. גולדין, ח[יים] א[ליהו]. המורה העברי; ספר להוראת הלשון

העברית ודקדוקה. — עברית-באנגלית. חלק א—ב. ניו-יורק, חיברו פאבלושינג

קאמפ, 1923—1924. 128 ; 159 ע' 14 : 22.

1309. גולדין, ח[יים] א[ליהו]. קריאה; למוד הקריאה והכתיבה ע"פ

השיטה הקולית, עם ציורים, תפלות ושירים. עם הערות בשפת אנגלית. ניו-יורק,

חיברו פאבלושינג קאמפ, תרפ"ח. 96 ע' 15 : 22.

מורה, ו. ט. שעורי הסתכלות בפיסוקה. ראה ע' 301.

1310. שניידר, מ[רדכי] ב[צלאל]. תורת הדקדוק; דקדוק בשמה

החדשה, מעשי וקל. מחלקה שנית, וילנא, דפוס פרודוציר, תרפ"ח. VIII, 120 ע' 17 : 24.

1311. באומבערג, מרדכי. וזאת הברכה; ספר למוד לדת פאר שולע

און חוץ. ערשטער טייל. בענדין, לעווין-אלטער, חש"ד. 50 ע' 13 : 21.

1312. זאבלודאווסקי, מרדכי. פיוקע פאר פאך-שולעס, פאך-קורסן,

מיטל-שולעס און אוניווערסיטעטס. ווארעמקייט. אין טעקסט 39 צייכענונגען. ביאד

ליסמאק, אינדיצקי, 1928. 112 ע' 15 : 23.

י"ט. ספרות הנער.

- דופטינג, ה. דולטל הרופא ומאורעותיו. ראה ע' 301.
- ספריה קטנה לילדים ולנערים. ו. ראה ע' 301.
- עפר; ספר מקרא לילדים. 51. ראה ע' 302.
- שלום עליכם לבני הנערים. א"ד. ראה ע' 304.
1297. [דעפא, דניאל Daniel Defoe]. ראבינואן (קרווא). פון דיוטש איבערעצט ש. און ז. ריווען. ווארשא, גיטלין, (1928). 158 ע', ציורים. 15 : 21.
1298. Githens, Harry W. "Living pictures" of Bible stories. Indianapolis, Ind., Meigs pub. comp., [c 1927]. 110 p. 13 : 19.
- בספר הזה נותן המחבר הוראות לסדור מחזות דרמטיים מהתנ"ך והברית החדשה: מבחר הפסוקים השייכים למחזה, סדור הבימה, תלבושות וכו'.
1299. Isaacs, Abraham S[amuel]. School days in Hometown. Philadelphia, Jewish pub. society of America, 1928. 162 p. 13 : 20.
- בספר זה מתאר המחבר — בצורת ספור — את החיים בסוסר חנוכי יהודי באמריקה. מנהגי-הדת והמצוות המעשיות ממלאים תפקיד חשוב בחינוך זה.

כ. חנוך והוראה.

- א"י. מחלקת החנוך. שאילת בחינת הבגרות, 1928. ראה ע' 292.
- אירישע שול ארגאניזאציע. וועגען דער יידיש-וועלטלעכער שול. ראה ע' 314.
300. Arnett, Edward Aldridge. Psychology for Bible-teachers. New York, Scribner, 1925. XXII, 241 p.
- Bonser, Mrs. E. M. How the early Hebrews lived and learned. 327 ע' ראה
1301. Budapest. Országos rabbiképző-intézet. Ertesítő az 1927/28. Tanévről. Megelőzi: Adalékok a magyar zsidóság reformkorszakbeli történetéhez. Irta: Csetényi Imre. Budapest, (typ. Neustadt), 1928. 32, [1] p. 15 : 23.
- דו"ח בית המדרש לרבנים בבודפשט. קדם לו מאמר על "תולדות היהדות ההונגרית בתקופת התקונים (ריפורמה)".
1302. Budapest. Pesti izraelita hitközség alapítványi realgimnaziuma. Ertesítő az 1927-1928 iskolaévről. Közzétette Goldberger Salamon, igazgató. Budapest, Az iskola igazgatósága, 1928. 71, [1] p. 14 : 22.

דו"ח הגימנסיה הראלית של קהלת פשט.

את הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 157 ושנה ד' ע' 263.

32 ע' — דער פעררעטער. 32 ע' — צווייטע און צושפרייט. 32 ע' — קאזאקען קומען. 32 ע' — דער קאזאק הנגול. 32 ע' — דער קדוש. 30 ע' — די קראנקענשוועסטער. 32 ע' — די רבי אייזיק ר' יעקעלס שוהל אין קראקא. 32 ע' — רבקה אברבנאל. 32 ע' — דער רויבער דאבאש און רבי לייב פיסטינער. 28 ע' — דער רוסישער קאמענדאנט. 32 ע' — דער רמ"א און דער בישאף. 30 ע' — דער רעגמענטס-ארצט. 32 ע' — שבת ראפטום. 32 ע' — דאס "שטעטל מאטעלע". 32 ע' — שלומית בת דברי. 32 ע' — שמשון הגבורי. 32 ע' — דער שפיאן. 32 ע' — שפרינצה וויטאל. 32 ע' — דער שתדלן פון וויען. 32 ע' — ידי תפלין. 32 ע' —

יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

1289. Crane, Marcia. Called by the East. London, Stockwell, [1928?] 175 p. 13 : 20.

1290. Эльяшберг, Израиль. Раввин и проститутка; роман. 2-ое изд. (Москва), Московское товарищество писателей, 1928. 225, [1] стр. 14:21.

הוצאה א' נדפסה באותה שנה.

Фейгенберг, Р. Летопись мертвого города. 356 ע' ראח

1291. Fleg, Edmond. Iézabel; Midrash ou histoire inspirée des Ecritures. Paris, Lipschutz, 1927. 97, [2] p. 17 : 24.

1292. Hegeler, Wilhelm. Pietro der Korsar und die Jüdin Cheirinca; Roman. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1925. [2] 259 p. 12 : 18.

1293. Jungmann, Max. Jochanan von Giskala; ein Schäuspiel. Berlin, Horodisch & Marx, (1928). 85, [1] p. 14 : 21.

1294. Юшкевич, Семен. Леон Дрей; роман. Ч. 1—3. Москва, „Современные проблемы“, 1928. 195; 199; 210 стр. 13:18.

בראש הספר נקרולוג קטן שנדפס לפני כן ב"פרבדה".

1295. Opatoschu J[oseph]. Der letzte Waldjude; ein Roman. (Aus dem Jiddischen von Siegfried Schmitz). Berlin, Heine-Bund, 1928. 319, [1] p. 13 : 19.

1296. Spire, André. Quelques Juifs et demi-Juifs. (T.) I. Paris, Grasset, 1928. xx, 266, [1] p. 12 : 19.

החבן : Israel Zangwill. — Otto Weininger. — James Darmesteter.

1287. קארטאגן, ע[זרא]. יידישע דיכטערנים; אנטאלאגיע. (גע-
זאמעלט, צונויפגעשטעלט אין פארעפענטליכט מיט א פארווארט, ליטעראטור-
היסטארישען אריינפיר, ביאגראפיעס, ביבליאגראפישע נאטיצן, טראנסקריבעציעס
און פאטאסטאטן פון די ווערק פון דיכטערנים אין דער אלט-יידישער [XVI—
XVIII יארה]. און אין דער נייער [1888—1927] ליטעראטור). שיקאגא, שטיין, (1928).
LXXXI, 390 ע' 17: 23.

עס פכסייליות ותמונות המחברות. טצויר.

האנתולוגיה הזאת מחולקת לחמשה חלקים, עפ"י התקופות: (א) מחברות בעברייטיש
מהמאה הטיז, הייז והי"ח. (ב) השירה החברותית-המגמתית שנוצרה ברוסיה בסוף המאה הייט
ובראשית המאה הכ'. (ג) 'תקופת המעבר' הכוללת בערך את השנים 1905—1914. (ד) שירת
הזמן הזה באמריקה ובארצות אחרות. (ה) שירת רוסיה לאחר המהפכה. — הקורא מרגיש מיד
את החלל הריק שבין מחלקה א' ומחלקה ב'. המחבר אמנם מצטדק בהקדמתו בחסר-מקום,
אולם נמוק זה בלבד בודאי שאינו מספיק בשעה שמחברים אנתולוגיה כזו המכוונת להראות
את יצירתה השירית של האשה ביוזית בכל הדורות. אולם גם מחלקה א' אינה כוללת יותר
מארבע משוררות: רויזל פישלס, טיבה פאן, געלה, חנה כ"ץ, ומהן השלישית שממנה ידוע
רק השיר האחד הנדפס כאן, ונכתב על ידה בהיותה בת י"ב. ספק 'הוא אם אפשר לכנותו בשם
שירה. למחלקה זו הוסיף המחבר צלומים פוטסטטיים יפים של המקורות: רב השירים
שבאנתולוגיה נכללו במחלקה ד' וה' מחלקות אלה עולות גם באיכותן על המחלקות הקודמות,
אם כי גם בהן הפסלת באה בצד השירה האמתית. ובכל הספר ניכר רצון המחבר להרחיב
כמות הספר על חשבון איכותו. רבים מן השירים לא נדפסו עד כה בשום מקום, ונשלחו בכ"י
אל המחבר ע"י המשוררות עצמן. בסוף הספר נותן המחבר ידיעות ביוגרפיות על המחברות
ששיריהן נכנסו לאנתולוגיה, הרבה מתמונותיהן, וגם רשימת המקורות שמהן שאבי כל השירים
נעתקו באורטוגרפיה של זמנם. — הספר יצא לאור בדפוס משוכה ובסדר נאה מאד ומתוך
כלו נכרת מסירותו של המחבר לנושאו.

1288. קרעפער, י[נח]. פשעמישל, שמחה פריינד, 1924—1927. 18: 13.

[ספורי-עם שונים, ע' פי רב מלוקמים מספרים עבריים:]

דער איינוואנדערונגס-קאמיסאר און זיין מוטער. 32 ע'. — אין די טעג פון דער
אינקוויזיציע. 32 ע'. — ארץ ישראל ערד. 32 ע'. — ביים בארג סיני. 32 ע'. — די בכורה.
32 ע'. — ברודער און שוועסטער. 32 ע'. — די גאלדענע קוגעל. 32 ע'. — די גאלדענע
רויזע. 32 ע'. — דעד גייסעל. 32 ע'. — געוואלט ברענגען משיח. 32 ע'. — די געשענקטע
יאהרען. 32 ע'. — די גרויזאמע אינטריגע. 32 ע'. — דאן פערנאנדא. 32 ע'. — חנה די
שניידערקע. 32 ע'. — די טערקען פאר די טויערן פון וויען. 32 ע'. — יהודה. המאמין. 32
ע'. — דאס יידישע הארץ. 32 ע'. — די יידישע פאהן פון פראג. 32 ע'. — דער לולב. 32 ע'. —
דער לעגיאנער. 32 ע'. — די מסירה. 32 ע'. — 'מקימי מעפר דל'. 32 ע'. — משה קולון.
32 ע'. — נאפאלעאן און דער יידישער רענדאר. 32 ע'. — דער נר צו פאהרען קיין ארץ
ישראל. 32 ע'. — על נהרות בבל. 32 ע'. — ר' נחום בריאנסקער און די גרעפין. 32 ע'. —
דער ניקאליסקי סאלדאט. 32 ע'. — דער סולטאן און דוד המלך. 32 ע'. — דער סיביריאק.
32 ע'. — סנחריב'ס סוף. 32 ע'. — דער פאלקס-זענגער. 32 ע'. — דער פאלשער משיח. 32
ע'. — די פאמיליע אריאל. 32 ע'. — פון טויט לעבעדיג. 29 ע'. — דאס פערטריבענע שטעטל.

1280. ווערן זשורל [Jules Verne]. קאלט און ווארעם; גרויסער וויר-
סענשאפטלעכער ראמאן. יידיש: מ. גרין. טייל 1—3. ווארשע, א. גרמלין, [1928].
1—308, [1]; [3], 309—574, [1]; [3], 575—851 ע' 14 : 21.
1281. מייטש, [משה] מוישע. א הויף אף טשעכאָטאַרסקע. מאסקווע,
אירישע סעקציע פון אַלרוסלאַנדישער אסאציאַציע פראלעטארישע שרייבער („וואפפ“).
1926. 94 ע' 15 : 23.
1282. מייטש, משה. פאר צוואנציק יאר (1903—1923). געקליבענע
ווערק. ווילנע, קלעצקין, 1927. 296 ע' 12 : 19.
1283. לאטי, פיער [Pierre Loti]. די לעבע פון דער מדבר; ראמאן.
ווארשע, צוקער, [1928]. 72 ע' 11 : 14.
1284. לעמאן, מאיר [M. Lehmann]. גיומלעטע דערציילונגן פון מ.
לעהמאן. יידיש: מ. ראזנער. העפט 1. ווארשע, ישורון, (דפוס גראפא), תרפ"ח. 79 ע' 16 : 24.
כולל את הספרים: א סדר-נאכט אין מאדריד; דער נסיון.
מייזל, נ. דער מענדעלע-טורעם; — מעשיות וועגען מענדעלען. ראה שני
המספרים הבאים.
1285. מענדעלע מוכר-ספרים (ש. י. אפראמאָוויץ). דער מענדעלע-
טורעם, אויפגעקליבען דורך נחמן מייזל. ווארשא, פערלאג מענדעלע, 1928. 248,
[1] ע' 14 : 21.
- = אלע ווערק פון מענדעלע מ״ס. נייע פערבעסערטע אויסגאבע. 22. כאנד.
משרת המאסף לבחר מהחמר הרב על מנדלי המפורז בעתונים ומאספים שונים את
החשוב ביותר. במאסף נמצאים מאמרים ורשימות מאת פריץ, ברדיצ'בסקי, ש. גינצבורג, דובנוב,
דינאוו, י. ד. ברקוביץ, ספקטור, ויטל, בעל מחשבות, נייגר, גורליק, נ. פרידלנדר, ג.
אליסלנדר, קגנבסקי, דוברושין, ח. צ'מרינסקי ונ. מייזל.
1286. [מענדעלע מוכר-ספרים (ש. י. אפראמאָוויץ)]. מעשיות וועגען
מענדעלען אויפגעקליבען דורך נחמן מייזל. ווארשא, פערלאג מענדעלע, 1928. 220
ע' 14 : 21.
- = אלע ווערק פון מענדעלע מ״ס. נייע פערבעסערטע אויסגאבע. כאנד 21.
מהחקדמה: בכרך הזה אספנו מעשיות, שספרו על מנדלי יידישו ומקורביו, ושנדפסו
בזמנם. בספר באו זכרונותיהם של שלום-עליכם, ציטרון, אניסקי, רבניצקי, קלזנר, ברייניץ,
שינאור, קומאי, משה כ״ץ, פיכמן.
- נאמבערג, ח. ד. מוין ריווע איבער רוסלאנד. ראה ע' 358.
- סטעמפל, מ. אויף דער שוועל פון ליכטיקן טאג. ראה ע' 307.

שאנו כולנו נולדנו בתוכה וממנה אנו נזוגים— כל כך קטנה היא הדרישה והחקירה בתולדותיה ובגלוייה.
קפת הספר. קכה. ראה ע' 304.

1272. רומנוב, פנתילימון [Panteleimon Romanow]. בוננו לבינה;

ספורים; תרגם מ. בךאמתי. ורשה, מדרה, תרפ"ח. 113, [1] ע' 13: 17.

ריגאי, י. שירת חומר לשירת החיים; שירים בפרוזה. ראה ע' 304.

רימונט, וול. סט. אכרים; ספור. ראה ע' 304.

שטון, ח. ת. שאול המלך; ציור היסטורי. ראה ע' 304.

1273. [שינפלד] שיינפעלד, שלמה יצחק. ציונים בדרך החיים.

הציבים שלמה יצחק בן אהרן שיינפעלד. חלק שני. נודיווק, דפוס אריאם פרעס,

(1928). 255 ע' 14: 20.

שערים; ספריה לשעורי ערב ולבתי הספר. 21. ראה ע' 304.

יז. ספרות יפה יודית.

1274. אייזען, י. פשעמישל, שמחה פריינד, 1925. 13: 18.

[ספורים שונים:]

דער איידים א מערדער. 48 ע'— דער נייער מלאך המות. 45 ע'— דער עקספרעס

מערדער. 46 ע'— דער פערשטעלמער דעדעקטיוו—א מערדער. 46 ע'— דער קאמף מיט די

שדים. 48 ע'— דער שווארצער פארברעכער. 46 ע'.

אש, ש. דער כזבת. ראה ע' 360.

1275. „באראבאָוו-יונגט“. לעמלאנד. ארבעטער לידער. ריגא, דפוס

ספעקטריד, 1928. [8] ע' 14: 21.

מביל 7 שירים.

1276. בלאסקא איבאנעס [Blasco Ibanez]. פרויען-פיונט. (ראמאן).

יידיש — מ. זאמלער. (צווייטער באנד). ווארשע, גאלדפארב, 1928. 2, 161—332,

[1] ע' 14: 20.

ברך א' ראה ע' 230.

בערדיטשעווסקי, י. ל. ראה המספר הכא.

1277. גוז-ריווקין, י[חודה]. שטראלען; פאעזיע און פראזע. ניו יארק,

גלויבען, 1928. 319 ע', תמונת המחבר. 13: 20.

1278. ווילטשינסקי, דה. יידישע טיפן אין דער פוילישער ליטעראטור.

ווארשע, קולטור-ליגע, (1928). 227, [1] ע' 15: 23.

1279. ווערן, זשורל [Jules Verne]. אויפן שאַנסעלָאָר; א געשיכטע פון א

טראגישער נסיעה; ראָמאן. יידיש מ. לאנדו. ווארשע, גימלין, [1928]. 251, [1] ע' 13: 19.

יפת-פרישמן' ההשכלה, עממיות - ותעיה: פרץ, הציונות והספרות העברית, הנשר הגדול - פנסקר, נשיא ישראל - הרצלי, המורה הגדול - "אחד העם", רבי קרוב, שתי אוטופיות, החווה - ביאליק, הסופר המלומד - קלוזנר. כל המאמרים האלה דנים על התופעות הספרותיות מנקודת הראות של התחדשות הרוח ועבודת יצירה לאמית שאנו קוראים לה "תחייה" מבחינה זו יש בקבץ זה משום חדוש: הבלטת הצד הצבורי בהבנת התפתחותה של הספרות, צד שהמעטן לטפל בו בספרותנו החדשה, ושהדגישו (בהצלחה יתירה ביחס לספרות ההשכלה) הסופרים שכתבו רוסית לעברים: ש. גינזבורג, י. צינברג ואחרים.

ואמנם, במאמריו של מר קלינמן אנו מרגישים את הפובליציסטן הער, היודע לחוש את תנועות הצבור, להאזין להדם של צרכי הרבים בספרות ואפילו ליצירות שניתזו מעמדתם של חוגים ושכבות בתקופות ידועות (השוה, למשל, עמ' 20 - 21 על היחוטפים וראשיהקהל), ומאמרי על התופעות הספרותיות של דורו שהן, פחות או יותר, קשורות בקשר בלתי אמצעי עם שאלות החיים ותנועות הצבור, הם המוצאים ביותר. השוה למשל, מאמרו הנאה על ביאליק (החווה עמ' 279 - 319), שבו פדר את שיריו של ביאליק לפי סדר הזמנים, כדי להראות - ובצדק - כי "שירת ביאליק היתה כל אותן השנים הראי לחיי העם, נקודת האספף לקויהם הבורערים, נסוחם ובטוים"; כי המשורר "ידע לתפוס את המאורעות והחזיונות בשרשיהם ולחזות בהם חזון לאמי עמוק וחודר"; או השיחה הנאה על פרישמן (עמ' 173 - 188), שאגרותיו של פרישמן, תפיסת התקופה וגוניה הצבורי, שמועות והכרה אישית, כנראה, הצטרפו לציור שלם ומענין של הסופר; והוא הדין גם בחרקטריסטיקה של סוקולוב (ע' 163 - 172). ברם, גם כאן, יש לפעמים מן הצרך לראות את "הצבוריות" יותר בהיקף ספרותי (השוה, למשל, עמ' 286; שיריו של ביאליק "בתשובתי" יש להבין רק מתוך "הערצת העירה" שהחלה אצלנו בשנות השמונים, מנה, בורס ואחרים), ולא ביחס ישיר... מאמרי על "הראשונים", שיש בהם בודאי הרבה הערות נכונות וגישה צבורית מענינת, נותנת מקום רב להשגות, ביוחד מצד התאמת הזמנים ומצד השמוש הנכון בטרמינולוגיה הצבורית. בודאי אין, למשל, שום יסוד להאשים את "ההשכלה" בהתבוללות, ובזה צדק המחבר; אולם נכון הוא הדבר, שאידיאלי ההשכלה היו התאזרחות והתמזגות מדינית תרבותית עם התושבים המקומיים (השוה, למשל, עמ' 70 - 71, עמ' 132 - 133), ולא תמיד היה באשפות הללו משום תקון לאמי חיובי. ובכלל, אין לדבר על "ההשכלה" כעל תנועה בעלת פרצוף צבורי קבוע ומסוים במשך כל מאות השנים שהיתה שלטת בספרות העברית. וגם בהשכלת רוסיה יש להבדיל לא רק בין ליטא לזהליניה, אלא בין דורות ההשכלה; והציורים מהתנאים הצבוריים של ההשכלה גם הם לא מתקופה אחת הם. שחרור האכרים, "התוכרים" וה"חוטפים", "תקוני" ממשלת ניקולי בחיי היהודים, המסחר עם גרמניה, וישובה של דרום רוסיה, "עבודת הצבא" ודלדול ההמונים - כל אלה העובדות השפיעו והשפיעו על ההשכלה, אבל הן היו לא בזמן אחד, השפעתן היתה שונה ואחרת - ואינני חושב, כי הקורא יקבל מושג נכון ואמתי מספרות ההשכלה מהציור הכללי של המחבר (עמ' 6 - 28), למרות שרב הדברים כשהם לעצמם נכונים הם... דבר זה הוא נכון גם ביחס ליליג, גם כאן צריך היה המחבר לסדר את יצירותיו של ילג בסדר כרונולוגי, כשם שעשה במאמרו על ביאליק, ולדון עליהם מתוך התבוננות בתנועות הזמן והצבור - ואז היתה אולי, מתקבלת תמונה אחרת קצת מאישיותו הספרותית של ילג... בכל אופן השיג המחבר, כאמור, את מטרתו: הקורא את ספרו יראה הרבה תופעות ספרותיות בהארה צבורית-ציונית וימצא במאמרי "עדים וזכרון למהפכה הגדולה שקמה בתוכנו במשך שלשים השנה האלה", ושלמרות

מזו. ספרות יפה עברית חדשה.

- אבן-זהב, א. ימי דוד; רומן היסטורי. ראה ע' 290.
 אברם, ג. בת-פרעה; רומן היסטורי. ראה ע' 290.
 אש, ש. אמריקה; ספורים. ראה ע' 292.
 בורלא, י. נפתולי אדם; ספור. ראה ע' 292.
 בן יחזקאל, מ. ספר המעשיות. ס' ג'. ראה ע' 292.
 בנג, ה. ליד הדרך; רומן. ראה ע' 292.
 ברנר, י. ה. כל כתבי. כך שביעי. ראה ע' 293.
 ברקוביץ, י. ד. מחזות. ראה ע' 295.
 גורדון, י. ל. כתבי. ספר שני; ספורים. ראה ע' 295.
 גרינברג, א. צ. חזון אחד הלגיונות. ראה ע' 296.
 דיקנס, צ'. דוד קרפליד. ראה ע' 296.
 המסון, ק. מסתורין; רומן. ראה ע' 296.
 זוטא, ת. א. בימים מקדם: מלחמת מצוה. תרכ"ב ראשון. ראה ע' 298.
 חורגין, י. ספורים. ראה ע' 298.
 זכין, ה. במזל מאדים. ראה ע' 298.
 יפה, א. ל. בפעמי הכליון; חזון. ראה ע' 299.
 ירושלים. אגודת התורה. שיר ושבתה ... ראה ע' 299.
 לבנון, מ. י. שירים. ראה ע' 299.
 ספריה קטנה, מ—מ"א. ראה ע' 301.
 פלובר, ג. שלשה ספורים. ראה ע' 302.
 פרץ, י. ל. כתבי. ראה ע' 303.
 פרץ, י. ל. שמע ישראל; מנדל ברינח"ס. ראה ע' 304 מספר 1054.
 קונרד, ג'. המזל שחק לו, נעורים; ספורים. ראה ע' 303.
 קיזרלינג, ה. חזון אירופה. ראה ע' 303.

1271. [קלינמן] קליינמאן, משה. דמויות וקומות; רשימות לתולדות

והתפתחות הספרות העברית החדשה. פאריז, דפוס וולטיר, 1928. 334 ע' 15: 24.

"הכרך הזה, אומר המחבר ב"התנצלותו", הוא קבץ מאמרים ומסות בעניני ספרות:— חזיונות ספרותיים, רעיונות ספרותיים, הערכת סופרים וספרים. הוא מקיף את הזמן מתחלתה של ספרותנו החדשה, מ"ספרות ההשכלה" ועד "אחד העם" וסביבתו. הספר הוא אחד מששת הכרכים, אשר בהם אומר המחבר "לקבץ את נדחיו הפזורים על פני כתבי עת שונים". — עשרים מאמרים בכרך והם סודרו בשלש מחלקות: ראשונים (ספרות ההשכלה, שלש ארצות בהשכלה, נגוהות מן העבר — אברהם מאפו והשפעתו, האחרון במשכילים — לדמותו של יל"ג; אמצעיים (בין שתי תקופות, בעל השחר, הפשטן — לילנבלום, בן שלשה דורות — מנדלי מוכ"ס); חדשים (המאספים החדשים, איש האשכולות — סוקולוב, יפיתו של

ובכפר מעלול, וגם בכמה מקומות אחרים אמרו לי — והעמדותי לי עדים לדבריהם — ש"שום דבר" (כלומר, שום בהמה) לא תטעם מהבציל (מן *Urginea maritima*, מן החצב דילן) מלבד העזאל (הצבאים).

ורק ככה יובנו דברי רז"ל כהיותם. והדברים דרבנן על החצב כתבת נח, שהיו כאלו למכשול ולפוקה בדרך הגדרת מהות החצב, משמשים עכשו, כשהדברים הנם כפשוטם, לסמך ולסער חשוב להגדרה זו ¹).

ועוד דבר אחד מחובתי לציין. את הצעיר הרב שהספר היקר הזה מדבר בשפה לא לו, ולא בשפת צמחיו, והוא זר לכל יהודי שאינו זקוק לשפה הגרמנית. ואין שום מעם יסודי לדבר שהספר העוסק במיני צמחי הספרות היהודית העתיקה לא יתב עברית, כי הן היהודי והן כל בן עם אחר המגיע להתיינות בצמחי התלמוד והמדרשים, חזקה עליו שמבין הוא עברית. ועוד: כמה ציטטים בתרגומו בספר זה — באמנות מפליאה אמנם — תחת לתת במקורם. ובציטטורו נתן שמו של הצמח בתרגום כפי דעתו של החוקר — דעתו החשובה אמנם מאד — אבל במקרה של שגיאות מי ויבין... *errare* הן *humanum est*. במקרה זה יש אשר יתן בפי האיש בעל כרחו שם וצמח אשר הלו לא התכון אליו כלל ולא עלה על לבו. ציטטים אחדים כאלה תמצא בעמודים 158-159 *Zeitlose* שהזכרנו.

למותר להגיד בסוף דברי שכל ההערות שהעירונו כאן אינן מפורטות מערכם היסודי של ספריו שהננו מקדימם אותם ואת מחברם בברכות מאליפות ונאמנות, ומצפים בשמחה לדרך הבא אשר יגמר וישלים את עבודתו הכבירה לתועלת ולברכה לישראל ולבן עם אחר ויחדו. אפרים הראובני.

1073. فارحي، دلال. انتقاد كتاب الكنز في قواعد اللغة العربية.

הנחות פרחי על ספר המטמון. *مصر، مطبعة علم الدين، ١٩٢٧. ٣٦ ص 14: 18.*
בקרת אחרת על ספר המטמון ראה ע' 117 מספר 524.

¹ ועלי להורות שבעיני לא זכיתי עדין לראות את הצבאים (כלומר, את העזאל) אוכלים מעלי החצב או את בצלו. הבאתי להם בכל מקום שמצאתים בירושלים (אצל הקונסול הצרפתי ואצל אחרים) חצובות, עלים צעירים, עלים מבוגרים, בצלים, ואך הריח הריחו אותם ולא טעמו מהם!

הפרופ' דלמן מעיד גם הוא בספרו החדש שעלי החצב נאכלים ע"י הצבאים (*Arbeit und Sitte in Palästina*, p.96) והוא מעיר לזה: *ohne dass diese etwas ihnen* (*Eigenes wäre*, והנה: 1) לפי דברי הרועים ששאלתי אוכלים הצבאים לא את העלים בשלמותם כי אם אך את ראשיהם; וכן ציינו לי את הדבר גם הערבים אשר בסביבות נהלל אשר שם יש שיפגשו צבאים עדרים עדרים. 2) הדבר המיוחד הוא זה שאמרנו ששום בהמה אחרת איננה טועמת ממנו, כי בתוך עליו נמצאות חבילות מחטים וחניתות קצרות וארוכות דקר' מקרוב ומרחוק כל פה טועם אותם (למען לא וישחיתום). די לשפוף את היד בכצל או בעליו — וכאב צורב קשה לא ירפה ממנה משך שעות. ואך ה"בקראים" יודעים הדבר שהצבי וכלל לו, וגם נח ידע הדבר. וזהו שצינו רז"ל.

5-Knollen הנתונים באדמה? ועוד: לא רק הלשון קשה כאן אלא גם עצם הענין הוא אחר. כי "Knollen" אינם נאכלים אפילו על ידי העזים. כל הרועים אשר שוחחתי אתם בענין זה אשרו לי את הדבר וגם עקרתיו את ה-Knollen הללו, והרועים ואנכי יחדו שדלנו את העזים שהמעמנה מהם, ואך הריח הריחו ובפיהם גם לגעת לא חפצו. ישנם אמנם חלקים, חלקים קטנים, ב-Asph. mic. הנאכלים על ידי העזים: אלה הם אך עצם ראשי העלים הצעירים וגם — דבר נפלא בידועת העזים לבחר את מאכלן — חלק קטן מן הקנה הגבוה של התפרחת, אותו החלק הנמצא מתחת לתפרחת. אולם על כל אלה הן לא יאמרו, לקשה למאכל בהמה. וכל עצם התיחסות העיירות ל-Asph. mic. היא מופרכת למרות כל ההוכחות שצדפן הח' לב באמנות רבה. (ואם לישוב את הענין, אפשר לישובו בעליו היבשים של ה-Asph. את אלה ראיתי אמנם שהם נאכלים על ידי העזים ברצון. אבל ישנן עוד נקודות אחדות אחרות קשות לי בפרק הנ"ל על ה"עירות" של הח' לב וקצר כאן המקום להתעכב עליהן). — ענין עוד הרבה יותר קשה הוא דבר החצב בתבת נח. בשבת קכ"ה, א', ובתוספתא פ"א ובמקומות אחרים נזכרים דברי רז"ל, שהחצב הנו מאכל לצבאים, וקשה הרבה, כי ידוע שהחצב דרז"ל שתוחמים בו השדות, *Urginea maritima*, L. אינו נאכל ע"י הבהמות כלל, וכן כתב לו להח' לב הבושנאי המפורסם הפרופ' Schweinfurth שהוא מצא תמיד את עלי החצב בלתי פגומים, ומסופק הוא אם הצבאים אוכלים את עליו. לעמית זאת מעיד הפרופ' שווינפורט שראה בעיניו צבאים ועזים ואחרים אוכלים את מיני *Bellevallia* ו-*Allium* ו-*Urginea undulata* הדומים קצת לחצב ושנקראו אולי גם כן בשם חצב. ומתוך כך, שעליהם בודאי, על הצמחים האלה, נאמר שהיו למאכל לצבאים. וכך מסכם הח' לב, הרי שהוסר בזה גם הקשי של שאלת החצב שהוא מאכל לצבאים. ותימא שלא תמה הרה"ח: "לימא מטלמלין את החצב מפני שהוא מאכל לבהמה" ולמה אמרו מפני שהוא מאכל לצבאים דוקא? (כתמיהת התוספות בשבת קכ"ה, ב', על רבנן שתנו מטלמלין בשר תפוח מפני שהוא מאכל לחיה: "תימא לימא מפני שהוא מאכל לכרבים"). ומשאר דברי רבנן שם בשבת קכ"ה, א', מוכח ופה שהחצב מיוחד לצבאים כמו שחבילי ז"ל וזאת הן מאכל מיוחד לפילים וכמו ששברו זכויות הם מיוחדים לנעמיות. ועדותו של שווינפורט שראה בעיניו שגם העזים ואחרים אכלו מן החצב האחר, מן מיני ה-*Bellevallia* וה-*Allium* והאחרים — עדות זו היא אך לרעותא, כי את החצב דרבנן יאכלו אך הצבאים ולא עזים ואחרים. תחלה חשבתי לישוב גם את ענין החצב בתבת נח בעליו היבשים אשר יאכלו גם ע"י בהמות ועזים כפי שראיתי בעיני, אולם דוקא ממעם זה חזרתי כי מהבאור הלזה (ואת פתרונו הנכון יש לבקש בעליו הירוקים דוקא).

ויש להשתומם עוד שלא שאל את עצמו הרב, היתכן שהחצב שהרבנן הורו בו שמטלמלין אותו בשבת, יהי ממיני צמחים אחרים מאשר החצב המפורסם בעם, שהם מתחמים בו שדותיהם וגם התרגלו לשמע עליו מפי רבנן כמה וכמה דינים שונים — היתכן שהחצב שמותר למלכלו בשבת יהי חצב אחר לגמרי, ולא יסמנוהו רז"ל בשם ל"ל למען ציננו ולמען הבדיל? ופה מן החצב הרגיל שאסור למלכלו בשבת. (כי העובדה שהצמח נאכל או אינו נאכל לצבאים אינו ידוע לכל בן בעמל, שהדבר הזה ישמש לו לסימן מובהק לדעת להתנהג על פיו בדיני הלול שבת, כמו שאין הדבר ידוע גם כיום לכל ערבי ופלה, כי אם לבודדים, לבקריים שבהם, וביותר לרועים בקריים). ואם רז"ל לא ציננו את החצב הזה בשום ציון שהוא להבדילנו, הרי בודאי החצב דשבת הוא החצב שבשאר דברי רז"ל ולא אחר. ואמנם הבקריים שברועים ככפר יהושפט ובדיר אבן ובהר טוב ובעזה וביתר יחוד באבירדיץ

אינו מיוחד אך ורק ל־*Cephalaria Syriaca*, ואנשי מקצוע בארץ, הלכו וקראו עליו משפחה שלמה „משׁ׳ השלמונים“ (משׁ׳ *Dipsacaceae*)! ולפעמים באו כך מעויות גם בדיוק הכתיב של השם. כך למשל השם *Thuwai* של *Flora of Syria, Palestine* (and Sinai p. 783) והשם *tuwai* של דלמן (Dins. 1673; — רב ב/ 152) אינם כי אם *suwai* (صوى); כך מבטאים וכותבים כל הערבים השונים בכל מקום שנפגשתי אתם.

יש אשר ידועות בלתי מספיקות די צרכן בדיוק הכתיב של השם הערבי המזאת הח' רב הצדה מהפתרון הנכון של שם סורי. כזה הוא השם *taradan* אשר דלמן וכן הד"ר גרף Müllinen וכן אהרנסון הודיעו עליו שהוא נכתב אך ב„מית״. וערבים רבים בירושלים ובסביבותיה ובינותם סוחרי תבואה משך עשרות שנים מבטאים וכותבים תרדן ב„תיו“ (ردان). עכשו ברור שהשם הסורי „תרדא“ (בר בהלול N.7 2092) אינו *verschrieben* מן אירא (*αἶλα*), כפי שמביא הח' רב בשם Duval (כרך א/ עמ' 728) ולא *θύακος* כפי שמתקן הח' רב בעצמו (שם, עמ' 729), אלא זהו התרדן הערבי. וכל התקון הוא אך בחלוף של ה„רישׁ׳ השניה ל„דלת״, שבסורית אינו בצורת האות, כי אם אך ורק בהעברת הנקודה ממעל לאות לתוכה, פליטת קולמוס אשר אינה רחוקה כל כך. והשווה לשם אאירון (בר בהלול 25⁸) אשר בהערה שם (N. 24) יש גורסים אאירן.

לפעמים נכנסו בדרך זו שגיאות בעובדות אשר לא בדקו אותן די צרכן. כך למשל (כרך ב/ בעמודים 97—98) מובאה בתור הוכחה לדיוק הגדרת האזוב העובדה (אשר הביאה דלמן ב-124, 8 Pal.-Jahrb.), שהכהן הגדול בשומרו הגיד ל־דלמן 1912 שהם משתמשים להזאת הדם באזוב הזה מפני הכח הסודי שיש לאזוב שהוא מעב את הקרשת הדם. ה„עובדה“ הזאת אין לה שום בסיס ראוי. נסיתי בכמה נסיונות מדויקים ומיקרוסקופיים את כח עיבוד הקרשת הדם על ידי האזוב וראיתי ונוכחתי שאין שום סגולה כזו לאזוב ואינו מעב את הקרשת הדם כלל. ומובן שהראיה מהכח הסודי הזה של האזוב להוכחת דיוק הגדרת שמו פורחת באוויר, ומאליה נופלת החשואה שהח' רב מוסיף לדברי דלמן (כרך ב/ עמ' 98), שבדומה לזה אמר דיאוסקורידס שחמר הגבינה שבחלב אינו מתגבן כל זמן שעלי מינתא מונחים בו.

ויש שכדרך תלמידי חכמים מאז יאמר הח' רב: „איני יודע“. אחרי דחותו את כל השרשים השונים והבאורים הלשוניים שהציעו לבאור השם אזוב הנו מוסיף (כרך ב/ 84): „Da wir auch die Etymologie zahlreicher anderer Gewächse, z. B. *hitta*, t'ena, nicht wissen, brauchen wir uns wohl auch hier über unser Nichtwissen nicht zu wundern.“ (במובן התכוף והתעבה) נמצא את פרוש האזוב ולא בשרשו שפות זרות באורו, כי אם בצמח גופא. בעלעליו: ביום קיץ למול השמש יראו בעלעליו — בעין ערומה! — אגלי שמן זעירים חמודים, זבים מהעלה ומתנוצצים. אבותינו בעיניהם הבהירות ראו אותם ויקראו לצמח „אזוב“ (מהשרש זוב בהוספת הא').

ולפעמים, לפעמים רחוקות אמנם, הנך פוגש בספריו דברים שהנך משתומם למצאם אצל הרח"ה רב. ביוחד כשיש לו לישוב איזה ענין ולְישר הדורים. כך למשל בענין *Asphodelus* שהוא חושב אותה ל„עירית“, אבל הרי על ה„עירית“ נאמר שהנה מאכל לבהמה (ה„עירית“ שלקטתה למאכל בהמה, תוספתא שביעית ה/), וה־*Asphodelus mic.* הרי לא יאכל — הנו משוב: „In der Barayta wird es sich um Verfütterung der Knollen, nicht des Krautes handeln“ והיך לא שם רב שהמבטא „שלקטתה“ אינו מתאים

(בחילוף ה' והמ' בומ"ף). המקום כאן אינו נותן אפשרות להביא את ההוכחות הדרושות (הן תבאנה במקום אחר). ובכלל, הבקרת המפרטת לספרו של הח' לב הוא ענין לשורת מאמרים רחבים. כאן נגיד רק מלים אחדות אלה: א) ה-Herbstzeitlose של הח' לב נפוצה יותר בהרי א"י, ביהודה ובגליל, מאשר בשרון, וכבר מהמעט הזה אין השם חבצלת השרון הולמה כלל וכלל; ב) מהשם הסורי חמציתא אין הוכחה. הנה דוגמאות: כל אחד יודע בא"י מהו אצלו הנתש (נתש) הערבי, הלא הוא השיח הקוצני *Poterium spinosum*, הסירה העברית. ובמצרים מסמן השם הזה צמחים אחרים לגמרי אשר אין להם שום דמיון ל"נתש" שלנו. וכן ה"ח"ו שלנו שבא"י אינו ה"ח"ו שבדמשק. ושנויים כאלה אינם דוקא מאריך לאריך. הנה בא"י גופא ה"סלק" שברושלים אינו ה"סלק" שבראש פנה והעשבת אל גרש" שבדיר אפן אינו אותו שבסביבות בית לחם, וה"אפו ארויש" (ابوارويس) אשר בעמק יזרעאל אינו ה"אבו ארויש" אשר בעין כרם (בעמק יזרעאל ובכמה מקומות אחרים הנו שם לשבצלת—*Phalaris paradoxa*, L.— ובעין כרם דקין! — *Echinops*) וה"חי עאלם" (حي العالم) המפורסם בכל הארץ *Sempervivum tectorum*, L.— ה"חי עאלם" אשר בכפר בית חנינא (כאן הם קוראים בשם הזה *Viscum cruciatum* Sieb.). וכן אין בטחון ואין ראיה שהחמציתא הסורית היא החבצלת העברית. ואילו לא הלך הח' לב שולל אחרי דמיון הצלצול שבשני השמות האלה היה מוצא שאין בין החמציתא והחבצלת גם קרבת לשון, כי החמציתא הסורית מורה על הצבע החמוץ¹ של ה-"Herbstzeitlose", והחבצלת העברית אינה כי אם "בצלת" בהרחבת ה"ח". — וכל היסוד של המאמר חבצלת, חבצלת השרון מתמוטט והבנין כלו מתפורר.

והוא הדבר גם בשושנת העמקים שלו. (כרך ב', בעמודים 170, 205, 206). כי הוא נשען על השם "שושן" של המצרים, והוא הומונים לכמה וכמה צמחים שונים. ועוד: ה"שושן" הלוז של המצרים שוחסו הח' לב לשושנת העמקים נקרא אצלו בסביבות יפו, ובאשקלון ובעזה, ובכאן יונים ובכאר שבע וברפיה בשם אחר לגמרי, בשם זנבק (زنبق). שגיאות שונות בעניני הפלנטלור הערבי בא"י ובענינים אחרים נגדו לתוך ספרו של הח' לב ע"י אחרים מתוך הסמכו על החמר שאסף ממלומדים שונים ובהם אנשו שם. כן למשל הטעהו בכמה פרטים הגרף הד"ר von Müllinen בענין *Ceph. Syr.* דבריו של זה נדפסו תחלה ב-298, 163 ZDPV ומשם נכנסו לתוך ספרו של הח' לב (כרך א', עמ' 723). מעות קשה אחרת נכנסה לספרו של הח' לב (כרך ב', עמ' 193) ע"י המלומד אהרנסון ז"ל בשם הערבי "קציב אל ראעי" (قصب الراعي) שהוא מוטעה (הערבים קוראים לאותו הצמח קציב אל רי (قصب الري) ולא קציב אל ראעי). טעות זו גררה אחריה באור בלתי נכון בחומרא דרע"א, אשר יש מתקנים כן — וללא נכון! — את ה"חמשריא" אשר בשבת ק"ט ב' (במקום אחר נתעכב על אלה). טעויות אחדות בשמות הערביים של צמחי א"י עברו אל ספרו של הח' לב גם מרשימת השמות שנתן דלמן בספרו של *Dinsmore* (Die Pflanzen Palästinas). כגון השם *Ud en-nadd* שמביא דלמן ל-*Asphodelus microcarpus*, Viv. (Dins. 1673; — לב, כרך ב', עמ' 152), שאינו, לא לפי הוראתו ולא לפי ענינו שריך לצמח הזה כי אם ל-*Urginea maritima*. לפעמים אין הירידות מספיקות כל צרכן; כגון השם *Schalamon* של דלמן (Dins. 868; — לב, כרך א', עמ' 586)

¹ וכן יסמן לנו הפרח של ה-Herbstzeitlose את הגון המדויק של הצבע החמוץ ("חמוץ בגדים מבצורה") אשר הרבו להחלפל עליו. ובן יהודה ואחרים נתנוהו לחמור ולחמר ואמר ואת ה"חמוץ" יש להשוות ל"חמוץ".

1273. Löw, Immanuel. Die Flora der Juden. Wien, Löwit, 1928. XIV, pp. [449]—807. 16 : 24.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut Memorial foundation, Bd. IV.

I: Kryptogamae; Acanthaceae—Graminaceae.

Hälfte 2: Convolvulaceae—Graminaceae.

את החצי הראשון של חלק זה ראה ק.ס. שנה ג' ע' 280, חלק ב' ק.ס. שנה א' ע' 109, חלק ג' ק.ס. שנה ב' ע' 34.

כפעם בפעם כאשר אנכי לוקח בירי את ארבעת כרכי "דשאת היהודים" של החכם עמנואל לב מתעורר בי אליהם יחס של כבוד וחבה, ויש באצבעותי ההרגשה שהנני מחזיק דבר שבקדושה.

ואם כל עשב ועשב יש לו מלאך המכה אותו ואומר לו גִּדְלֵה, הרי התלמיד החכם שלנו זכה להיות מלאך וגואל לעשבים רבים ולדשאים שונים ולשיחים ועצים יחדו. כי מי כמוהו בָּרַךְ מהי הרכבה ⁽¹⁾ ומהי השלישית ⁽²⁾ ואת מהות האזוב, וכן כמה וכמה צמחים אחרים, או מי ידע לפנינו מעת גלות ישראל מארצו מהו החצב ⁽³⁾.

אבל — — לצערנו אין נקי מהאבל. אולם כל מיני האבלים כאן קל־ערך הם כלפי העבודה היסודית הענקית השקועה בספר הזה. ומכיון שהסכמתי לכתב "בקרת" על ספרו של חח' לב, מחובתי ההכרחית היא לעסוק במקצת גם באבל זה.

— בודאי שחסרים לו קצת לחח' לב שני דברים יסודיים: (א) הכרה ברורה של דשאת ארץ ישראל והחיים האינטואיטיביים אתם; (ב) הכרת הפלנטור הערבי בא"י (מחוז דרברים שנתפרסמו בדפוס). אבל לא על אלה נתעכב. אחד האבלים העיקריים הוא אשר במקום גדולתו שם גם מחולשתו. הוא התמסר בכל עבודתו הכבירה לדרך הבלשנות הגדולה והרחבה המבוססת הרבה על ההשואה הלשונית, דרך אשר אחזו בה כבר קדמוניו רבי שמעון בן דקיש ורבי עקיבא ורבי ורבנן (ר"ה כ"ו, א-ב, ומגלה ר"ה, א) ואשר הלכו והולכים בה הבלשנים עד היום הזה. אבל הדרך הזאת מתפתלת לפעמים לצדדיו, לשבילים ולמסלולים המסתככים ונוטים הרחק הצדה ומוליכים אחריהם שולל, ורבים קרבנותיהם. הלא המה הסינונימים וההומונימים וחצאי הסינונימים וחצאי ההומונימים ותסבכותיהם, אשר הטווה לפעמים והתעוהו, וגם בצמחים המפורסמים ביותר כגון בשושנת העמקים ובחבצלת השרון והזונין ודומיהם. והח' לב במח כ"כ בדרכו עד אשר כמה פעמים דן ל־irrig, דברים אשר אינם irrig כלל. הנה למשל בעמוד 729, כך א' / הוא כותב: "לשן כלבתא = irrig, אורס, Geop. II 413 tr. αἶρας" והנכון הוא ששם "אורס" הוא הומונים לצמחים שונים ולאחד מהם. Cephalaria-Syriaca מכון השם "לשן כלבתא", על שם צורת עליו. ומאידך גיסא הומונים הוא השם "לשן כלבתא" Cynoglossum המפורסם, וגם Asperugo procumbens וגם Plantago major L (לפי אשרטון).

והנה דוגמה עוד יותר קשה, בענין חבצלת השרון. הוא כותב בבטחון גמור ובהחלט (כרך ב' / עמוד 156): „Das biblische Chabzela ist die Zeitlose", וביסודו של מאמרו על החבצלת מונחת האסמכתא על השם הסורי המצליא, כי המצליא לדוידה היא חבצלת

(1) Reseda, עיין בספרו בכרך III, בעמ' 127—132.

(2) או השלשושית, — Crozophora tinctoria (L.) Ad. Jussieu, כך I, עמ' 595.

(3) Urginea maritima L.

בחדור יהודי רב, ביכלל לא מועטה וביודית עסיסית ביותר מספר המחבר את תולדות חייו ומציג לפנינו את הסביבה שבה נולד ונתחנך. עינו, עין הצורך המטפלת לפעמים (גם עכשו בהיותו בן 68) בנרגרים האטומיים של פיליגרן ובונה מהן צורות, עין זו רואה גם את המקור אותו לכל פרטי-הפרטים ורואה גם את המגנך והמעצב שבחיי היהודים בעירות אוקרינה הנדחות. תוך כדי זה מגולל המחבר לפנינו אגב אורחא פרק-את-נוגריה רבים שגם סופרים ותיקים לא העלו על הספר למרות היות הדברים האלה חשובים ביותר. מוכן במעשה זה שהפרקים המטפלים ב"מעשה הטיארה" והחקירות, כתובים בערנות ונקראים בענין מיוחד. מה שהמחבר מספר מחיו מראה על שמה בחלקו ואדם שלם ותמים. חבתו לעבודה ודאי שתעורר בכל קורא חבה זו שהמחבר מפלל לה בהקדמתו.

לספר נלווים 40 דפוס-אור מעבודת האמן (בתוכם שני דפים מעבודות בנו הפסל שלמה רוחמבסקי — הפלקטות המצוינות הכתרת סימפנס והודרת עשרתו וכן תמונות הוריו — בדף אחד תמונת המחבר). בין הציורים: הטיארה, רישון, שלד זעיר בזהב עם הגלסקמה שלו (10 ס"מ ארכה, 4.4 ס"מ רחבה וגבהה!) מזוזה זעירה וארון זהב לה (הארון—עם כנו, התופס את מציאת הארון, — 11 ס"מ גבהו!) ועוד ועוד עבודות זעירות בזהב כסף ופיליגרן מקשה וחשוב. יש בהן בעבודות אלה להראות על כשרון זה שרק במקרה יצא לאויר העולם ואשר כל עבודתו היו מסמרים (ממש!)... — בסך הכל ספר בלי פרמנויות מרובות המספר ארח חייו של אמן יהודי אחד מבני אותם הצורפים הנסתרים אשר למדו את מלאכתם לא באגודות מקצועיות ולא בבתי-הספר, נין ונכד לאלה שהחתימו אמנים-נוצרים על עבודותיהם בכדי להוציאן לשוק...

הוצאת הספר מהודרת ביותר. ההקדמה הפכסימילית ודפוס האור המצוינים משרים חן על הספר. הניר וההדפסה נבחרו בשוב מעם. לזית מעם מוסיפים השולים הרחבות של העמודים. חבל שהאורטוגרפיה לא נשמרה בשלמות.

מ. נ. ק. י. מ.

1266. **שאצקי, יעקב**. צושטיוער צו דער געשיכטע פון דעם פארגאלד-פארענישן טעאטער. ווילנע, קלעצקין, 1928. ע' [277] — 299. 14 : 20.
סעפאראט-אפדוק פון "יידיש טעאטער", בוך 3—4.

1267. **Cohen, Irma [Henriette] (Loeb)**. The intelligence of Jews as compared with non-Jews. Columbus, Ohio State University press, 1927. VII, 43 p. 17 : 25.

= Ohio State University studies. Contributions in psychology, no. 8.

1268. **Weissenberg, S[amuel]**. Beiträge zur Frauenbiologie. (Die jüdischen rituellen Sexualvorschriften.) Berlin, Marcus, 1927. 29p. 17 : 26.
= Abhandlungen aus dem Gebiete der Sexualforschung, Bd. V. Heft 2.

יד. בלשנות.

זכרונות ועד הלשון. חוברת ו. ראה ע' 288.
קלעצקין, י. אוצר המונחים הפלסופיים. ראה ע' 338.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

1261. [אייסברג] אייסברג, י. רפסודיה עברית לפסנתר. ברלין, יובל, (1926). 15 ע' 24 : 32.

השער גם בגרמנית.

1262. וינברג, יעקב. נגינות-עם (מחיי היהודים) לפסנתר. ברלין, יובל, (c.1927). 15 ע' 24 : 33.

השער גם בגרמנית.

1263. ורשה. הקהלה העברית. לוח השמות העבריים. וורשה, הקהלה העברית, תרפ"ח. VII, [1], VIII, [1], 74, XI ע' 15 : 22.

המכסע בעברית, יודית ופולנית.

יהודאי, ש. במהובן. ראה ע' 303 מספר 1047.

ליובוביץ, נ. ש. ספר שעשועים. ראה ע' 345.

1264. ווילנע. אידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. עטנאגראפישע אנקעטעס. העפט 1: יומטובים. ווילנע, (דפוס ציונסאן), 1928. 20 ע' 15 : 22.

= יידישער וויסנשאפטליכער אינסטיטוט. סעריע "ארגאניזאציע פון דער יידישער וויסנשאפט", נומער 4.

1265. רוחמובסקי, ישראל. מיון לעבן און מיון ארכיוו. פאריז, (דפוס בערעזניאק), 1928. 300 ע' / 39 טבלאות, [3] ע' 18 : 24.

אבטובוגרפיות של אמנים הן אצלנו דבר בלתי-שכיח כמעט ותולדות אמנים מעטות בכלל, לכן יש לעקדם בברכה את הספר היפה הזה. המחבר ישראל רוחמובסקי, בית-אב למשפחת אמנים יהודיים בפריז, אמן-ציורף-ומקשאי משפוח האבטודידקט שידע לחביא את אומנותו לידו אמנות, זכה להתפרסם עוד בהיותו צעיר. לפני כשלושים שנה הרעיש את כל אירופא מעשה-ההיארה של סימפרנס מלך הסקיתים, "מעשה" שהעסיק את כל עתונות אירופא במשך חדשים רבים והיה למעין "מאורע דרופוס" בזעיר אנפין, כי רבים יחסו לענין זה חשיבות של נצחון ענין יהודי-כללי. והמעשה היה כך: סוחר עתיקות הזמין אצל רוחמובסקי, שנודע בתור אומן מהיר, כתר ברוח האמנות הסקיתית ונתן לו לשם כך ציורים רבים וחופש הקומפוזיציה. הכתר נעשה באמנות ובכלת רבה ונמכר אחר-כך לזובר בתור חפץ עתיק — ההיארה של סימפרנס — בעדות סלזמון רינד לנגות העתיקות (תוא הלוח גם את הכסף לקניה זו). הודות לקלרמון-גנו שהכיר את החפץ בתור זיוף ע"י הקמטים המלאכותיים שנעשו בכתר בכלי, הזמן האמן לפריז לשם חקירה ולאחרי שהוכיח את זהות עבודתו, שעשאה בלי כל כונה להזיק "הורד הכתר מעל ראשו של סימפרנס ומגדולתו בלובר". ברם גם העבודות האחרות אינן נופלות מעבודה זו; מתוכן נשקפת היכלת הרבה והירד הזרויה. בכל עבודותיו שבחן הוא מבקש גם את הקוריוזי והזעיר הגיע לידו אמנות מפליאה במלאכת הציורף-המקשאי וראויים הם מעשיו שיציבו להם זכרון גם בספר.

1255. **Szold, Henrietta.** A message from Henrietta Szold to the women of Hadassah; addressed to the 14th annual convention, Pittsburgh, June 27, 28, 29, 1928. n. p., 1928. [4] p. 15: 23.

Viteles, H. Expansion of the orange industry in Palestine.
ראה ע' 310

1256. **Zionist organization. Actions committee.** Beschlüsse der 11. Tagung des Aktionskomitees. Berlin, 1928. 13 l. 22: 28.

במכונת כתיבה.

1257. **Zionist organization. Actions committee.** Presse Bulletin von der Aktionskomiteesitzung, Berlin, Juli 1928. Berlin, 1928. 42 l. 22: 29.

במכונת כתיבה.

1258. **Zionist organization. Congress.** Protokoll der Verhandlungen des xv. Zionisten-Kongresses Basel, 30. August bis 11. September 1927. London, Zionistische Organisation, 1927. xxxii, 534 p. 16: 23.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ב' ע' 38.

Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station. Agricultural Records.
• v. i. N. i.: Bulletin 1—8. 1071 במספר 310 וע' 976 במספר 290 ראה ע'

1259. **Der Zionisten-Spiegel;** zehn Lesestücke aus dem Schrifttum der Zionisten u. ihrer jüdischen Gegner, für vorurteilslose deutsche Volksgenossen in allen Parteilagern ausgewählt von einem parteilosen Auslandsdeutschen. Leipzig, Weicher, 1927. 31 p. 15: 23.

= Der völkische Sprechabend, 3. Jg. 1927, Heft 46.

1260. **تدهار، داود. المجرمون والجرائم** تأليف داود تدهار تعريب

نسيم ملول. مصر، المطبعة اليوسفية، ١٩٢٨. ٩٤ ص 20: 14.

את המקור העברי: דוד תדהר, "הוטאים וחטאים בארץ ישראל", ראה ק.ס. שנה

א' ע' 12, את העבוד האנגלי ק.ס. שנה ב' ע' 8.

ובספר שלפנינו הוא מוסר את רשמו מבקורו בה ובקצור גם מבקורו באיטליה ובמצרים בקשר עם נסיעתו הנה. שני התלקים הראשיים הם: "הענינים היהודיים" ו"הנצרות בא"י" ושני הצדדיים: "הנסיעה" ו"א"י תחת ממשלת אנגליה", ועוד תוספת על דעת רומא בענין האגודה "אוהבי ישראל". בין הפרקים העקריים שבחלק השני נמצאים: "פעולת הציונים בשדה החנוך", "ספרית האוניברסיטה", "אסף האוטוגרפים" (אגב: הוא מונה בשעות את הם בין המוסרים), "הישוב הציוני", "יחס היהודים לממשלת המנדט ולתושבים", "יחס הציונים לדת ולנצרות", "העבודה המסיונרית בין היהודים בארץ".

דעתו על מה שראה פה (הוא ראה רק מעט מאד מהישוב הכפרי) הוא ברוח האהדה — בתחומים מסוימים — ומשהדל הוא לשפט אוביקטיבית עד כמה שאפשר לו מתוך השקפותיו המיוחדות. גם בקרתו צודקת בכמה נקודות. אומר הוא שהציונים פעלו הרבה מאד כשנים האחרונות בשביל תחית הארץ, אבל שזהו מעט בהתחשב עם העבודה שהיהודים הם מושלי העולם בשדה הפיננסים. גם מתירא הוא מפני התהוותה של הציונות שהמרכז בא"י ישמש לה רק מכשיר כדי להגביר את כחותיו והשפעותיו הרחנניים והחמריים של רב היהודים שיושאר בין העמים. מרומם הוא את התלוציות אבל מרגיש את הקפה הקטן ומצוין שקשה לו לשפט אם יסתגל היהודי העירוני, שאינו נוטה לעבודה מפרכת, לתנאי הארץ ובנינה הקשה.

אבל בנגוד למשפטו על יסוד ראיות עיניו עומדים משפטיו הבנויים על האינפורמציות שקבל בארץ. פה הוא נמצא כלו תחת השפעות חוגים צורדים אותו. וקל גם להכיר מי הם החוגים האלו. כותב הוא למשל: "האפמריק הנוכחי ברלסינא מעריך כדבעי את הסכנות הנשקפות לכנסייה מצד הפרוטסטנטים העשירים והציונים בעלי המרץ" (ע' 142). האפמריק "התבטא בענין זה כאפן דיפלומטי שא"י אינה מספיקה אמנם בשביל היהודים, אבל היהודים יספיקו בשביל א"י" (ע' 96). "האפמריק הזה העלה את חמתם של הציונים בהתריסן במרץ ובאמץ לב נגד האתאיסמוס שלהם ושחיתת המדות שהכניסו בעזות מצח לעיר הקדושה" (ע' 50). וגלת הכתרת של הערכתו בנדון זה (היינו לאמתו של דבר: לא שלו כ"א של האינפורמטורים) הוא המשפט הבא: "הכנסת בתי זונות פומביים בערי א"י מבלי להוציא מלכתחלה אף את ירושלים, המקום הקדוש בלי ספק לכל הנוצרים, היהודים והמסלמים, כמו כן הרחקת למדידת הדת והמוסר של תורת משה מתוך בתי הספר — זוהי הטובה שבתעודות לרוח התיה בציונות" (ע' 49). אלו הם דבריו. אולם הן ידוע שדוקא הפועלים, שעל אי-דתייתם הוא מרבה להתמרמר, היו בין ראשי המתנגדים לבתים כאלה ואפילו פרעו בהם לפני המלחמה ואחריה, ועתונות הפועלים עמדה ועומדת בקשרי מלחמה בהופעה זו. אכן יש בזה לראות דוגמה בולטת של סלוף-דעות מבחיל השכיה בחוגים ידועים בארץ לגבי מפעלנו. — כדאי עוד לצין שאת תנועת העבודה ותוצאותיה, אחד מיסודות הציונות, מותה ומוסרה, אינו מכיר, כנראה, כמעט כלום. כמו כן מענין שמסתיע הוא גם בסיעת הרב זוננפלד ותוכירה שהגישא לקרדינל האנגלי בנוגע לאפיקורסותם של הציונים. בתוך דבריו על הצרך להרים את המוסריות בקרב ההמון הקתולי בארץ, שבמצבה הנוכחי "אינה עלולה לעורר חבה לדת הנוצרית בין המוסלמים והיהודים", הוא כותב; "יודעי פלשתינה מונים את לקווי-האופי האלה כחושביה: אי-הפחץ לעבודה, שאיפה להכנסות קלות, רדיפה אחרי בצע, מרטה, שקרנות, שכרות, שבועת שוא, נטיות אי-מוסריות מנעורים, התאכזרות לבעלי חיים, שנאה, רדיפת מדנים, כפית טובה ועוד; אבל לשם הצדקת הנוצרים הפלשתינאים יש להזכיר, שמצד המדיני והכנסיתי חיו הם במשך זמן רב בתנאים אי-נומסליים ממש" (ע' 104).

המחברת היא נכדתו של רוברט און, ואשת מר אוליפנט הנוצרי, ידיד הציונות הידוע, וספר זה הוא האבטוביוגרפיה שלה, ורק חלקה מוקדש לחייה בארץ לפני המלחמה ואחריה. היא נמשכה לא"י בעקר מטעמים דתיים-נוצריים. בספר זה היא מספרת כלשון פשוטה אבל נלהבת את הנסיגות שנתנסתה בהם בארץ. להתישבות היהודים בארץ היא מתחמת באהדה, והיא מקוה שהתישבות זו עלולה להביא לידי התקרבות בין יהודים ונוצרים.

1250. **Palestine. Blue book.** 1926—27. London, typ. Waterlow, 1928. 142 p. 21 : 33.

1251. **Ruppin, Arthur.** Fragen des Palästina-Aufbaus; Referat gehalten auf dem xv. Zionisten-Kongress in Basel den 5. September 1927. London, Zentralbureau der Zionistischen Organisation, 1928. 36 p. 15 : 23.

1252. **Schneider, Joh.** Durchs Sichtbare ins Unsichtbare; Reisebilder aus Ägypten und Palästina. Giessen, Brunnen-Verlag, 1928. 141 p., pl. 14 : 20.

המחבר — נוצרי אדוק — עבר את הארץ בשנת 1926, וכנתו היתה לילך בעקבות ישו וההתגלות הנוצרית. הוא מתאר אפוא בעקר את מפעלות הנוצרים בארץ. אולם אין הוא עובר בשתיקה גם על מפעלי הציונים בארץ ומדבר בהתפעלות על תנועת השיבה לעבודת-הארצה, ועל מה שנעשה בשנים האחרונות בארץ ע"י היהודים. נקודות הישוב היהודיות הנזכרות בו הן נהלל, מרחביה ובלפוריה. המחבר מוסיף את קוראיו לבקר את נקודות הישוב הציוניות המענינות הללו. לספר נספחו פתוחי אור יפים מאד. ביחוד יפה תמונת המנזר מרסבא במדבר יהודה.

*1253. **Simon-Eberhard, Max.** Mit dem Asienkorps zur Palästinafront, ... mit einem Geleitwort von Generalmajor a. D. v. Franckenberg und Proschlitz, nebst 51 Bildern, 2 Karten, 1 Armeemarsch. 2., verm. und erweiterte Aufl. ... Berlin, Selbstverlag des Verfassers, 1927. 136 p.

1254. **Stach, Piotr. X.** Wrażenia z podróży do Ziemi Świętej. (Lwów, typ. "Tow. Biblioteka religijna"), 1927. 208 p. 14 : 20.

Przedruk z "Gazety kościelnej".

המחבר הוא כמר קתולי פולני, פרופסור ומנהל המכון ללמודי ברוך וברית החדשה באוניברסיטה בלבוב. לפני כמה שנים הרצה בעירו על "הציונות ובנין א"י ברוח אהרה (בגבולות ידועים) למפעלנו והוא מכיר בזכויות עמנו על ארצו. תנועתנו מענינת אותו הן מן הצד הלאומי, בחשבו שתוציא חלק של היהודים מפולין, שבעריה מספרם גדול מכדבעי והמסחר והמלאכה בידיהם, והן מן הצד הדתי, בתקוות שהשאפה החדשה לא"י תפתח תקופה חדשה ברבי עמנו ואולי זאת היא כונת ההשגחה העליונה שהיהודים יעזבו את עמדתם המתנגדת לנצרות ויקוים מה שנאמר ב"אגרת לרומאים" שעם ישראל יכנס תחת כנפי הכנסייה. בשנת 1927 סיר את ארצנו כדי לבחן את השקפותיו על הציונות עפ"י מפעליה

ולא של סטוליפין. הספר הזה הוא אולי הדבר הטוב ביותר שיצא מתחת עטו של ג'ב. ואחד מספרי הזכרונות המעולים של זמננו. המחבר מעיר שבדעתו להמשיך; - הלואי שיקים את הבטחתו ויספר לא רק על מה שאחרי זה אלא גם על מה שלפני זה, אבל יעשה זה בעברית. - ההוצאה יפה, ישנן 42 תמונות, אבל חסר מפתח. הספר יצא גם בהוצאת לוקסוס ב 100 אכסמפלרים חתומים עם מעטפה אמנותית של הציר שיק.
בי שוחטמן.

*1244. Jannaway, F. G. A Bible student in Bible lands. Lampson Low, 1927. 212 p.

Jerusalem. Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästinajahrbuch. 316 ראה ע'

1245. Jüdisch-akademische Verbindung "Barissia". Prag. Fünfzig Semester "Barissia". Festschrift, hrsg. anlässlich des 50-semesterigen Stiftungsfestes der jüdisch-akademischen Verbindung "Barissia" Prag im K.P.J.V. Prag, Selbstverlag der Barissia, 1928. 174 p., ports. 15: 22.

Kermack, S. G. A handbook of the law of criminal procedure in Palestine. 309 ראה ע'

1246. Kon, Pinchas. Geheimberichte über Herzls Besuch in Wilno im Jahre 1903. Zum 25. Gedenktage. [Wien], 1928. 10 p. 15: 22.

Sonderabdruck aus B'nai B'rith Mitteilungen für Österreich, Jahrg. 28, Heft 6.

1247. Lattes, Dante. Il Sionismo. [I]—II. Roma, Cremonese, 1928. 188; 224 p., map. 12: 17.

= Collezione Omnia, 6, 7.

המחבר הצליח לספר באופן מצומצם (ובכל זאת מקיף) את תולדות הציונות החל ממשנה ה'ס. ועד 1927. לגבי ספרים אחרים מצטין הספר ביותר ע"י כך, שנמצאים בו גם רעיונות וזרמים רוחניים, הידועים רק במדה מועטת בין חוגי הציונות המערבית, כגון ברדיצ'בסקי, א. ד. גורדון וכו'. גם לתולדות רעיון האוניברסיטה העברית נתן מקום.

1248. Lindheim, Mrs. Irma L. The immortal adventure; introduction by Stephen S. Wise; illus. by J. Benor-Kalter. New York, Macaulay co., (c1928). 279 p., plates. 16: 23.

Mischar w'taasia. Sonder Nummer gewidmet der Leipziger Herbst Messe. 309 ראה ע'

1249. Oliphant, Mrs. Rosamond Dale (Owen). My perilous life in Palestine, by Rosamond Dale Owen, (Mrs. Laurence Oliphant.) London, Allen & Unwin, (1928). 346 p., port. 14: 22.

Goadby, F. M. International and interreligious private law in Palestine. 309 ע' ראה

1241. **Great Britain. Colonial office.** Report by His Britannic Majesty's government to the Council of the League of nations on the administration of Palestine and Trans-Jordan for the year 1927 ... London, H. M. Stationery off., 1928. 130 p. 15 : 24.

1242. **Hurwitz, Maximilian.** Israel's stepchildren? An appeal on behalf of the Yemenite Jews in Palestine; issued by a group of American Jewish friends of the Yemenite Jews of Palestine. New York, (American relief society for the Yemenite Jews of Palestine), 1928. 28 p., illus. 13 : 20.

1243. **Жаботинский, В[ладимир] Е[вгеньевич].** Слово о полку; история еврейского легиона по воспоминаниям его инициатора. Париж, (Склад издания: "Rassviet", Imprimerie d'art Voltaire), 1928. 186, [4] стр. 19:24.

מגלת הגדוד; תולדות הלגיון העברי עפ"י זכרונותיו של מחולליו. והוא, כמדומני, הספר הראשון על הגדוד וגם ספר הזכרונות הראשון של ז'בוטינסקי. הוא מתחיל מהנסיגות הראשונות באלכסנדריה ב 1915, מספר על השתדלויותיו המרובות בלונדון (זה תופס כמעט $\frac{1}{3}$ הספר) ודרך אגב מעביר לפנינו הרבה פוליטיקאים יהודים ולא יהודים שנפגש אתם, על בואם לא"י, על ההתנדבות בא"י, על השתתפותם הקצרה במלחמה וכבוש נקודה חשובה על הירדן אים-אש-ש'רת, וגומר בפרק הגדוד.

הגדוד נוסד באוגוסט 1917, התפרק בקיץ 1919, השרידים האחרונים — רק ב 1921. התנדבו בסיה 10.000 איש, בא"י היו החצי מהם. עפ"י ארצות מגוריהם הם מתחלקים באופן כזה: מאמריקה — 34 אחוז, מא"י — 30, מאנגליה — 28, מקנדה — 6, שבויים טורקים — 1, ומארגנטינה — 1. — בהבדל מהרבה ספרי-זכרונות אין בספר הזה דברי קנטור כלפי מתנגדיו; להפך הוא משתדל להבין אותם. לעמית זה הוא מספר באהבה רבה על אלה ישעורו לו, יהודים וגויים. דברים יפים הוא משמיע על האנגלים ידידיו, למשל המפקד סקוטס; "בביתו הקטן הוא ואשתו ושני ילדיו מתפללים בכל ערב עפ"י מנהגי דתם הנוצרית ודרך אגב מתפללים הם בכל ערב, שאלהים יקים את עם ישראל בארצו ושזה יהיה התחלה" של גאולת האנושיות כלה" (ע' 163). ישנן בספר תרסקריסטיקות מצוינות של שאר מפקדי הגדוד: פטרסון (גיכ בוצרי), אלי מרגולין, פי סמואל, טרומפלדור (ע' 157-165, 15-21) ושל קבוצים שלמים; למשל של 3 אלמנטים של הגדוד: "אמריקאים", "אנגליים" וארצי-ישראליים (ע' 166-174). — נפלאים הם תאורי הסביבה: ואיטצ'פל בלונדון (ע' 47-50), אי אחרי הכבוש (פרק י"י חג של האי העברית) ורוסיה ב 1915 (ע' 37-40). — נעיר על 2 שגיאות; ריגה נכבשה ע"י הגרמנים לא ב 1915 אלא ב 1917 (Kriegsdepeschen, Berlin, 1917) Boll u. Pickard ע' 2564) והמימרא הידועה "כך היה וכך יהיה" היא של המיניסטר מְסֶרֶב

1232. פארוואס זיינען מיר געגן רעוויזיאניזם? (1) ל"ב פירושים — יצחק לופבאן. (2) די אפאזיציע — א. ציוני [יצחק וילקנסקי]. ווארשע, פאלק און לאנד, 1927. 46, [1] ע' 12 : 17.

1233. פושקאף, פנחס. מיינע איינדרוקע פון ארץ ישראל ... ברוקלין, הוצאת המחבר, 1928. 227 ע', תמונות המחבר ואשתו. 14 : 21.

1234. Ahad Haam. Al bivio; indagini spirituali di Ascer Ginzberg (Achad Haam); tr. dall'ebraico di Dante Lattes. Firenze, Casa editrice Israel, 5687—1927. VIII, 207, [1] p. 14 : 20.

*1235. Amico, Silvio D'. Pellegrini in Terra Santa, con incisioni di I. Callot. Milano, Grafica moderna, 1926. 129 p.

1236. Aurenche, Henri. Vers Jérusalem; préface de E. Naumann. Paris, Perrin, 1928. XII, 244 p. maps, pl. 13 : 20.

תאוריסטע של מחבר קתולי, צרפתי. ע' 233—237 הוא מדבר על הציונות ומספר על שיחה שהיתה לו עם ראש המנוח בריטובון. הלה נבא שהציונות תעבר מן העולם בזמן קרוב. האוניברסיטה העברית היא לפי דבריו „מוסד אנגלי הנחמך ע"י בנקירים יהודים גדולים שר הארץ הואת".

1237. Balfour, [Arthur James Balfour] Earl of. Opinions and argument from speeches and addresses of the Earl of Balfour. 1910—1927. London, Hodder and Stoughton, (1927). 323 p. 14 : 21. ע' 231—258 : Zionism Section V. מחלקה זו מכילה 3 נאומים של בלפור על הציונות. נאום אחד „על בריטניה הגדולה והציונות", שנשא ב-12 ביולי 1920 באספה ציונית גדולה ב-Albert Hall בלונדון (ע' 231—237), נאום שני על המנדט על ארץ ישראל שנשא בבית הלורדים ב-21 ביוני 1922 (ע' 238—248), נאום שלישי שנשא ב-12 באפריל 1925 בפתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים (ע' 249—258).

„Barissia". Prag. Fünzig Semester „Barissia". Festschrift. ראה ע' 363 מספר 1245.

*1238. Bova Scoppa, Renato. Dalla capitale del re dei re al paese di Gesu. Savona, Brizio, 1926. 61 p.

ראה ע' 313 Cheruth; Hitachdut hanoar b'Hungaria.

*1239. Ciuti, Pio. La terra di Cristo. Impressioni di Palestina. Napoli, tip. Giannini, 1925. 369 p.

1240. Cookinham, Henry Jared. The land of the Nazarene as I saw it ... with original illustrations. Clinton, N. Y., 1927. [2], 106, [2] p. plates. 15 : 23.

- גריבסקי, פ. ס' אבני זכרון; בנות ציון וירושלם; זכרון לחובכים הראשונים, חוברת י"ב—ר"מ. ראה ע' 296 מספרים 998—1000.
- ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. מחלקת העבודה, ידיעות מחלקת העבודה. ראה ע' 286.
- ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית. קונטרס א—ז. ראה ע' 297.
- ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית והמחלקה להתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. חוברת י"ד—ט"ו; עלון כ—כת. ראה ע' 297 מספרים 1006—1007.
- וילקנסקי, י. ערכוב חרשויות. ראה ע' 298.
- ורדי, א. עיר הפלאות. ראה ע' 288.
- זגורודסקי, מ. ספר הפרדסים. ראה ע' 298.
- נישטט, מ. תפקיד קפת הפועלים בא"י (קפא"י) ברגע הנוכחי. ראה ע' 301.
- סילמן, ק. י. צבי ברוק. עלים לזכרוננו. ראה ע' 289.
- עין חרוד. קבוץ. חוזר על פעולות הקבוץ והמצב במשקים ובפלוגות; חמר אינפורמטיבי. ראה ע' 302 מספרים 1034, 1035.
- צמח, ש. התמורות וגורמיהן. ראה ע' 303.
- קוז'צקוב, מ. העבודות העצמיות של הכפיר. ראה למטה מספר 1228.
- שברון, א. המפלצת של הגלות הנצחית. ראה ע' 288 מספר 966.
1228. השומר הצעיר. פולניח. העבודות העצמיות של הפכיר (א); טַבֵּד מיכה קוז'צקוב. (ווארשא), השומר הצעיר, [תרפ"ח]. 30, [1] ע' 12 : 16.
- == ספרית המנהל מ. 2.
- שרנופולסקי, ש. ארץ ישראל — ארץ מרפא. ראה ע' 304.
- אונזער וועג; ארגאן פון צ.פ.מ. אין לעמלאנד. ראה ע' 312.
1229. אש, שלום. דער מזבת. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 131 ע' 15 : 23.
- ==געזאמעלטע שריפטן, 22 באנד.
- עם תמונת המחבר. רשמי מסע מבקרו בא"י באיב תרפ"ו.
1230. באַגען, ד. דער וויסער טעראר אין פאלעסטינע. מאסקווע, „מאָפּר“, 1926. 43, [1] ע' 15 : 23.
- חוברת אנטי-ציונית.
1231. בער באראכאווס לעבן; (צו זיין צענטן יארצייט) דריטע אויפֿ-לאַגע. ווארשע, נייע קולטור, (1927). 30, [1] ע', עם תמונת בורוכוב. 12 : 16.
- ==יוגנט-ביבליאטעק, נומ. 1.
- נירשטאדט, מ. 15 יאר פאלעסטינא-ארבעטער-פאנד. ראה ע' 307.

1221. קרייניק, מ[ירון]. די איינוואנדערונגס-מעגליכקייטן קיין דרום-אמעריקע און די דארטיגע אידישע ישובים (ארגענטינע, בראזיליע, אורוגוואי). בערלין, הוואס-עמיגרירעקט, 1928. 59, [1] ע' 15 : 23.

1222. שאלמאן, יוסף. באקעמפט די נויט און פארגרעסערט אייער פרנסה! ווארשע, פארבאנד פון די יידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן, 1928. 30 ע' 11 : 15.

1223. **Campeano, M.** Les troubles antisémites en Roumanie et la question antisémite en général. Paris, Giard, 1928. 13 p. 16 : 25.

„Extrait de la Revue internationale de sociologie, 36e année, nos. 1—2“.

1224. **Conseil pour les droits des minorités juives.** La situation de la minorité juive en Roumanie (The situation of the Jewish minority in Rumania). Memorandum présenté par les associations juives pour la Société des nations de Palestine, d'Autriche, de Tchécoslovaquie et de Bulgarie à la Commission des minorités de l'Union internationale des associations pour la Société des nations, lors de sa session à Bruxelles du 15 mars 1928. Paris, (imp. Voltaire), 1928. 55 p. 15 : 24.

בצרפתיא ובאנגלית.

1225. **Добин, Еф.** Правда о евреях. 2-ое изд. Ленинград, „Красная газета“, 1928. 44, 1 стр. 13:18.

(Дешевая библиотека журнала „Юный пролетарий“.)

ספר-הסכרה ; מטרתו להלחם באנטישמיות, שהתפשטה ברוסיה.

*1226. **Groos, René.** Enquête sur le problème juif. Paris. Nouv. libr. nat.

1227. **Jewish theological seminary of America. New York. Rabbinical assembly.** Proceedings of the twenty-seventh annual conference of the Rabbinical assembly of the Jewish theological seminary of America, Asbury Park, New Jersey, Tammuz 5, 6, 7, 5687; July 5, 6, 7, 1927. (New York, Barnes print. co.), 1927. 107 p. 14 : 21.

יב. ציוניות וידיעת ארץ ישראל.

ב' קינד, י. ארץ ישראל של זמננו. ראה ע' 292.

ברנר, י. ח. כל כתבי ... כרך שבעי. ראה ע' 293.

Sokolow. N. Achad-Haam. 1203 מספר 348 ראה ע'

Українська академія наук. Київ. Жидівська історично-археографічна комісія. Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. Кн. 1. 317 ראה ע'

1215. Das werdende Zeitalter. Kohlgraben bei Vacha / Rhön. 1928, Heft 2. 17 : 24.

החבורה הוקדשה למרמין בוכר ליום מלאה לו חמשים שנה.

1216. Wischnitzer, Mark. Die Jüdische Zunftverfassung in Polen und Litauen im 17. und 18. Jahrhundert. (Stuttgart, Kohlhammer, 1927?). p. [433] — 451. 14 : 22.

"Vierteljahrsschrift für Sozial-und Wirtschaftsgeschichte", XX. : הדפסה מיוחדת מן :

1217. Zielinski, Tadeusz. L'empereur Claude et l'idée de la domination mondiale des Juifs. (Bruxelles, Imprimerie médicale et scientifique, 1927.) 21 p. 15 : 24.

"Extrait de la Revue de l'Université de Bruxelles no. 2, décembre 1926 — Janvier 1927".

יא. עם ישראל בהדה.

הועדה האינציטורית לקרואת הקונגרס העברי. ראה

••

ע' 288.

1218. "תרבות", פולניה. התנועה העברית וקרן תרבות. קבץ מאמרים ... כהשתתפות ה. ויצמן, מ. אושיסקין, מ. בוכר ואחרים ... ורשה, תרבות, תרפ"ח. 32 ע', צלומים. 23 : 16.

ווירטשאפט און לעבען; צוויימאנאליכער זשורנאל. ראה ע' 312.

1219. נאָמבערג, ה[ערש] ד[וד]. מיון ריווע איבער רוסלאנד. ווארשע, קולטור־ליגע, 1928. 292, [2] ע' 14 : 20.

= געוואסעלמע ווערק. 5טער באנד.

בספר הרבה פרקים על חיי היהודים ברוסיה ועל החקלאות היהודית.

פארן פאלק; פאפולערע קאאפעראטיווע צייטשריפט. ראה ע' 313.

1220. פוילן, געזעצן. אויסצוג פון דער פארארדנונג פונם פרעזידענט פון דער רעפובליק פון 7 יוני 1927 וועגן אינדוסטרי־געזעץ. (דזעניק אוסטאוו 53, 1927 יאר). ווילנע, צענטראלער יידישער האנטווערקער פאראיין אויף ווילנער קאנט, 1927. 14 ע' 11 : 18.

בסוף הספר שער פולני.

gemeinverständlich dargestellt. 2. völlig umgearb. und vielfach erweiterte Aufl. in 3 T. T. 1. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. [1], 160 p. 14 : 22.

T. I: Die Methoden.

מהדורה ראשונה של ספר זה יצאה לאור באותה הוצאה בשנת 1913. המחבר הרחיב עתה את ספרו על יסוד מה שנתגלה בינתיים, ועפ"י הודעת המו"ל יהיה הספר עתה בן שלשה חלקים. וזה תבן החלק הראשון: אסכולת ולהויזן; אדורד מאיר; הבקרת; ספקנות מוצדקת ובלתי-מוצדקת; השערות מתוך הכרת או מתוך קלות-דעת; דבר אל חוקרי המקרא היהודים-ליברליים; ראשית יצירת התרבות; ראשית יצירת העמים; דבר אל חוקרי-המקרא היהודים-קונסרבטיביים; הכוון החפשי במדע-המקרא הקתולי; סיום; הערות.

1212. Клячко, Л. М. За кулисами старого режима; воспоминания журналиста. Том. I. Ленинград, изд. автора, 1926. 155, [1] стр. 16:23.

המחבר היה עורך בעתונים הפרוגרסיביים הגדולים שלפני המהפכה בפטרבורג («ריטש» ואחרים), ועכשו הוא אחד מעורכי המאספים ההיסטוריים «יברסקיא ליטופים». בזמנו הוא היה יוצא ובא אצל ראשי השלטון והיה בקי בכל מה שמתרחש שם. לפעמים קרובות היה גם משתדל בענינים יהודיים. יש להכות שזכרונותיו ימציאו חמר מענין. הכרך הראשון, הנזכר בראשית 1906 והמקיף רק את התחלת עבודתו הוירגליסטית, מוסר לנו ידיעות מעטות בשאלת היהודים (ע' 58, 106 ו138).

Львов, Л. Клячко, Л. М.

1213. Schulsohn, Samuel Josef. Die Geschichte der Juden in der Bukowina unter österreichischer Verwaltung 1774-1918. Abt. 1. Berlin, [Lamm], 1928. 45 p. 15 : 23.

Sonderabdruck aus dem "Jeschurun", Jg. XV, Heft 1/2, 3/4." Abt. 1: Die Vertreibung der Juden aus der Bukowina. 1774—1783.

1214. [Simanovich] Simanovitsch, Aron. Rasputin der allmächtige Bauer (Uebersetzung aus d. Russischen und Bearbeitung des Manuskripts von P. Wolschski). Berlin, Hensel, 1928. 360 p. 13 : 19.

המחבר, ידידו של רספוטין, — אכר רוסי שנעשה קרוב למלכות ושנים אחדות היה למעשה השליט של רוסיה — מוסר את זכרונותיו על ר. בנגוד להמקובל. רספ. מתואר כאן כאישיות סימפטית וגם כידיד היהודים, שהרבה פעל לטובתם בארמון המלך, אמנם לא תמיד בהצלחה. המחבר מספר על פגישות בין גדולי העסקנים היהודים בפטרבורג ובין ר. (בזמן המלחמה) בעניני היהודים. הידיעות האלה עוררו סנסציה בזמן פרסום הספר. אחד מהנזכרים בספר, עוז'ה ב. סליוזברג הכחיש את הידיעות הנוגעות לו. הספר נקרא בענין רב ובקלות (קשה לדעת מה הוא חלקו של המעצב). לפני הקורא קמה תמונה בולטת ממצב היהודים ברוסיה בזמן המלחמה ולפניה.

1206. **Bato, Ludwig.** Die Juden im alten Wien. Wien, Phaidon-Verlag, (1928). 262, [1] p., ports., pl., facsim. 13 : 19.

בטו מספר את תולדות היהודים באוסטריה משנת 1000 בערך עד 1848. ההרצאה היא פופולרית ומושכת את לב הקוראים. תמונות שמואל אופנהיימר, שמשון ורטהיימר ומ. ל. בירמן צורפו לספר. הספר מכיל גם פרק קצר על תולדות החלוקה האוסטרית. הכל שאין מפתח בסוף הספר!

1207. **Brandt, Hans.** Der Staat und die Juden. (Königsberg), Königsberger Hartung'sche Zeitung, 1928. 46 p. 15 : 23.

בע' 3 ביבליוגרפיה.

Buber, M. 1215 מספר 358 ראה ע'

Buber, M. Achad-Haam. 1203 מספר 348 ראה ע'

1208. **Ehrenpreis, Marcus.** Das Land zwischen Orient und Okzident; spanische Reise eines Juden. Mit einem Brief an den Verfasser von Alfons Paquet... Berlin, Heine-Bund, [4], 1928. 231, [1] p., pl. 13 : 19.

"Nach dem schwedischen, 1927 erschienenen Original vom Verfasser in deutscher Sprache bearbeitet und wesentlich ergänzt."

את המקור ראה ק.ס. שנה ד' ע' 228.

1209. **Фейгенберг, Рахиль.** Летопись мертвого города; перев. с еврейского С[аула] М[оисеевича] Гинзбурга. Ленинград, Прибой, 1928. 182, [1] стр. 12:19.

את המקור ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

תאור מתיריד של שהיפת היהודים באוקרינה, בעירה דובובה (פלך קיוב) בשנת 1919. אחרי הטבת נשאריו בחיים (חץ מאלה שברחו) רק 26 יהודים. תאור הפוגרומים בדרום פודוליה ובסביבת אודיסה בשנת 1919 נתנה המחברת בספורה "תחת הפמיש" שנדפס ב"רשמות" כ' ג' תרפ"ג ע' 571. (תרגום מכ"א. א. דרויאניב).

1210. **Fischer, Josef.** Tillaeg til Arkivalia XIX i Mindeskrift i Anledning af Hundredaarsdagen for Anordningen af 29. Marts 1814 ved Josef Fischer; udgivet af Danmark Loge U. O. B. B. No. 712 i Anledning af Professor D. Simonsens 75-aarige Fødselsdag, 1928. (Kjöbenhavn), Danmark Loge U.O.B.B. No. 712, 1928. 14, [1] p. 20 : 28.

Жаботинский, В. Е. Слово о полку; история еврейского легиона. 362 ראה ע'

1211. **Jampel, Siegmund.** Vorgeschichte des israelitischen Volkes und seiner Religion; mit Berücksichtigung der neuesten inschriftlichen Ergebnisse auf kritisch-historischer Grundlage

יהודה אריסטובולוס, אלא אומר: „אני נזמית דעה הראשונה“ (היסטוריה ישראלית, II, עמ' 122) — ואילו „התלהבות“ יש כאן? —

בעמוד 185, הערה 3, יש לתקן: Σαλαμψιῶ (הנגינה על האות האחרונה) במקום Σαλαμψιῶ (הנגינה על האות שלפני האחרונה), ובו הלך פרופ' א. אחר טעות-דפוס שבספרי „הרעיון המשיחי בישראל“, הוצאה ב', עמ' 292, הערה 4, שהוא מציין אותו שם. עמ' 192, הערה 2. בדבר ספר ברוך הכושי, עיין גם כן: י. קלוזנר, ספר ברוך כלשון כושית („השלח“, כרך ה', עמ' 236—244). ומאיר איש שלום, לספר ברוך (שם, שם, עמ' 524—527).

לא יכולתי להודות בהוצאה החדשה של „הרעיון המשיחי“ לפרופ' לוי גינצברג בדבר שמן המשיחה (הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב', עמ' 294, ונגדו: Parteipolitik, S. 251) מפני שבמקומות ממשכות כריתות והוריות, שהבאתי שם, כתוב „לעתיד לבוא“, ואך בזה צדק פרופ' א. שלא נאמר במקומות אלה בברור, לאילו תכלית ישמש שמן המשיחה.

במקום Segan (כמה פעמים בעמ' 269) יותר נכון לכתב Segen (סֶגֶן), כמו שהוכחתי בהיסטוריה ישראלית, II, 61.

בעמ' 275 כתוב על יהושע בן סירא: „הוא, בנו של כהן גדול“, מהיכן בטחון גמור זה? —

בתחלת ההוספות, עמ' 299, מובא בשמו של ד"ר צימלס, שב„כתבים נבחרים“ של ר' מרדכי אהרון גינצבורג, הוצאת „תושיה“, מספר רמ"ג, שבבקור אצל השומרונים בשכם שמע אותם מקללים את עזרא. תאור זה של בקור השומרונים שב„כתבים נבחרים“, שנועדו לבני הנעורים, בא מקצר מתוך ספר „דביר“ של רמ"ג, חוברת א', ווילנה תר"ד, עמ' 29—39; ואולם כל זה אינו אלא תרגום עברי של המכתבים מארץ ישראל, שפרסם ד"ר אליעזר הלוי (Löwe), מזכירו של משה מונטיפיורי, בעתון: Allgemeine Zeitung des Judentums, Jahrg. III (1839), No. 18—29, וראוי היה להביא את הדברים או מן המקור הגרמני או לכל הפחות, מן התרגום העברי השלם, ודא מקצור לבני הנעורים.

ואולם אין אני צריך לומר, שיש בספרו של פרופ' א. דברים נכונים הרבה. כאלו הן למשל, הראיות, שיוחנן הורקנוס נעשה המלך הראשון של בית חשמונאי (אני הייתי אומר ביתר והירות: התנשא למלוך) ולא יהודה אריסטובולוס, ומכאן באה המחלוקת שלו עם הפרושים (עמ' 13—17). כמו כן קרוב לאמת כל מה שחדש פרופ' א. בענין אליהו בתור משיח (עמ' 96—104, 244—247), והרבה הערות בודדות על מדרשי אגדה חשובים, וכן גם על מקומות שונים בכך-סירא, ב„ספר-היוכלות“ וב„צאנות י"ב שבמים“, יש למצא „בספרו“, שהוא מלא בקיאות בתלמוד במדה, שאפשר למצא כדוגמחה אך בתוך טובי חכמי ישראל בזמן הזה, שפרופ' אביגדור אפמוכיזר הוא אחד מהם.

הספר יצא בהדור גדול, ובראשו — דברים אחדים מאת ר' צבי פרץ חיות ו"ל, שכתב סמוך לפטירתו ממש.

יוסף קלוזנר.

א. ש. מכנס זה (של האגדה הנו) נעשה מוכן אם רואים בו קטע של מלחמת דברים, שמצא מקום בקלוב מדיני—אם לא בסנהדריה עצמה (!) — בין החשמונאים ומתנגדיהם" (עמ' 140). ולא נתקרה דעתו של פרופ' א. עד שהביא את כל ה"זכות המדיני" בצורת שיחה בין "פרושי מבני יהודה" לבין "אנטי-חשמונאי" ולבין "חשמונאי"; ולא עוד, אלא שאפילו יודע הוא בדיוק, באיזה מקום באו שני "קולות מפסיקים" (erster Zwischenruf, zweiter Zwischenruf), כמו בקלוב מדיני" או בפרלמנט בימינו ממש! (עמ' 149—150, ועיין גם עמ' 155—156). וכל זה נשתמר בדיוק כמשך מאות בשנים והגיע עד מדרשי תנחומא ושמות רבה ביהד עם ה-Zwischenrufe! —

ופעם אחת מגיע פרופ' א. לירי כך, שהוא מחליט, ששני אמוראים, ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמני, נחקקו במחלוקת של חשמונאים ואנטי-חשמונאים (עמ' 160). בלא שויבאר, באיזה אורה פלא הגיעה אליהם מחלוקת קדומה זו, שבימיהם שוב לא היה לה ערך כל שהוא.

ואם ר' אליעזר דורש מתוך הכתוב: "אספו לי חסידים, כורתי בריתי עלי זבח", שיקומו לתחת המתים מבני דור המדבר רק משה ואהרן וכל חסידיו הדור ששבת לו, — הרי אין שום צורך לראות בזה, ביהד עם פרופ' א., "מוצא חשמונאי מדיני" (עמ' 167). אלא הדבר פשוט: משה ואהרן, מצד אחד, ובני שבט לוי, שהרגו בעובדי העגל, מצד שני, מתאימים ביותר בשביל מדרש המלים: "חסידים כורתי בריתי עלי זבח" — ולא יותר. ואם, לפי מדרש אחר, אף בשעת יציאת מצרים היו נמולים אך בני שבט לוי בלבד, אין זה "נעלה מכל ספק" כלל וכלל, שמדרש זה נאמר, כדעתו של פרופ' א., "אך בשגעון של מלחמה מדינית, בתוך קונצרט סוער של נאצות (mitten in einem erregten Schimpf-konzert)" (עמ' 171), אלא, בפשיטות, דבר זה יצא לו, לבעל האגדה הדרשן, מתוך מדרש המלות, שנאמרו ב"ברכת משה" על לוי: "כי שמרו אמתך ובריתך ינצרו" (דברים, ל"ג, ט).

אני חושב, שכל מה שהבאתי עד עכשו יש בו די להראות, שהרעיון היסודי של פרופ' א. שהוא נכון כשהוא לעצמו, הביא את התוקר החשוב לידי השערות תלויות בשערה, ולא ללמד על עצמו יצא מחקר מדעי זה של פרופ' א. אלא על הרבה והרבה ספרים בחכמת ישראל, שההרפות היתרה מרחקת אותם מדרך האמת ההיסטורית, שלפעמים היא פשוטה לגמרה.

לסוף, עוד הערות בודדות אחרות.

בפתחה, עמ' XXI, אומר פרופ' א.: "גם י. קלוזנר, היסטוריה ישראלית, II, עמ' 122 ואילך, מתלהב לקראת (schwärmt für) חתונתו של אלכסנדר [ינאי] עם אלמנתו של אחיו, הוא יודע, אמנם, את המכשולים, אבל הוא משכיחם (setzt sich aber über sie hinweg), ועד ידי כך הוא מוכרח ליחס ליוסף בן מתתיהו טעויות גסות אחרות". — ואולם, אם נקח את הספר "ההיסטוריה ישראלית" במקום המצוין, נראה, ראשית, ששם מוזכרים בפרטות המשה מכשולים, יותר ממה שמצא אפילו פרופ' א. עצמו; שנית, שהטעויות הגסות של יוסף בן מתתיהו תשאנה גם אם נחשב, ששלום-ציון, אשתו של אלכסנדר ינאי, אינה אלמנתו של אחיו, שהרי סוף-סוף תשאנה שתי הקושיות המוקשות שם: האין אפשר, שאלכסנדר ינאי היה רק בן 15—16 שנים בשנולד לו הורקנוס השני בנו, והאין אפשר, ששלום-ציון היתה זקנה מבעלה כיון שנה (עיין שם, עמ' 123)? — ולסוף, שלישיית, קלוזנר אינו "מתלהב" כלל וכלל לקראת הוזהות של שלום-ציון המלכה ושלום-ציון אשתו של

אין זאת אומרת, שצריך לנסחו נוסחה מסודרת (עמ' 90—91), אלא ראוי לומר, שבאן יצא בעל ה"צואה" בעקבותיהם של הנביאים ובתבי הקדש כולם, שעל פיהם הכהן הגדול יהא מבית לוי, והמלך — מבית-דוד.

ומפני מה צריך לחשב, שבכרכת ההפמרה נאמרו הדברים: "על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו אחרים את כבודו" נגד החשמונאים דוקא (עמ' 101) ולא נגד בית הורדוס הזר למחצה או אף נגד נציגי רומי הזרים לגמרי, באי כהם של קיסרי רומי, זרים, שישבו גם על כסא-דוד ו"נחלו את כבודו"? —

הרבה יש לי להשיב על הטענות, שמען פרופ' א. כלפי השעתי בדבר מוצאו של משיח בן יוסף (הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב', עמ' 313—322, ונגדו: Parteilpolitik, SS. 105—106). טענות אלו מיוסדות הן בשחשבים ביד עם פרופ' א., שאמונות ודעות עממיות נולדות בתשכון ודעת של מלמד וחוקר מישב, שאך ההגיון המושכל הוא מורה דרכו; ואולם בהמוני העם לא ההגיון הוא השליט העליון ודי לו, לעם, אם הרגש הסוער שלו יכול להאחו באיוו השקפה דתית קדומה, שאפשר לסגלה לתביעות לבו בזמן ובמסכות ידועים על ידי שנוי צורתה. ובוה היה המשיח הלוחם מבית יוסף (אמנם, יש גם מקומות בודדים באגדה על משיח לוחם משכמים אחרים, אבל מקומות כאלה מועטים ומאחרים הם). ככל אפן, דומר על הפתרון, שנתן פרופ' א. לחידה הגדולה של משיח בן יוסף: "אפשרי, הוא הפתרון (בה"א הידיעה)" (עמ' 109), דבר נועז הוא יותר מדאי.

שמיח בן יוסף מוכרח להרג כדי שלא יחשב אליהו למשיח (עמ' 111 — 113) — הוא דבר, שאינו מיוסד על שום ראיות מוצקות, ודרך אגב: אין פרופ' א. מבדיל כל צרכן את האגדות העתיקות מן החדשות, הן אמנם, יש לפעמים חוסר עתיק באגדות מאוחרות, ופעמים, שמדרש מן המאה ה"א וה"ב כולל בת-קול של אמונות ודעות קדומות ביותר, אף על פי כן אסור להשתמש באגדה ממקור מאוחר כמו באגדה עתיקה: יש כאן תמיד סכנה של השפעות מאוחרות.

את ההבדל בין "מיתוס-משיח" ובין "העולם הבא" (עמ' 119) המעמתי בהרעיון המשיחי בישראל" (עמ' 261—268) הטעמה יתרה ומפרכת; וכן גם הבאתי שם (עמ' 266, הערה 1) מה שהביא פרופ' א. ב"נוספות" (עמ' 311) מיוצר קדושה לשבת. ואולם שהצדוקים כפרו בתחית המתים כדי שאי-אפשר יהא להאמין, שמיח מבית דוד יהא גם כהן גדול (עמ' 122), ושו"ל, כמו גם המתבר של האגדה אל העכברים, הם תוצאה מן הפוליטיקה המפלגתית בימי החשמונאים (עמ' 87, 123), — כל אלה הם דברים, שקשה להאמין בהם.

אם פילון האלכסנדרוני חושב, שהמלך צריך להכתר על ידי העם כולו, במקום להכתר על ידי נביא, הרי בא כאן, לדעתו של פרופ' א., העם במקום הכהן הגדול, — והבהרותו של המלך על ידי הכהן הגדול הריהי מתורותיהם של החשמונאים (עמ' 125—129). וכך הוא הדבר גם אם התרגום המסויח ליונתן מכנים את "אלעזר הכהן" במקום האורים והחומים (עמ' 131). כל זה הוא אך "תורה מדינית", שנעשתה הלכה או פרוש. והדברים הגיעו לידי כך, שאפילו האגדה הנאה, שבת יפתח הוכרחה למות מפני שיפתח לא רצה ללכת מפני גאות-מלך לפינחס, ופינחס לא רצה ללכת מפני גאות-כהן-גדול ליפתח, — אף אגדה נאה ומפורית מהורה זו, אפילו היא, קשורה בפוליטיקה — בפוליטיקה ניטרלית, שהכתה בשוט-לשונה את החשמונאים ואת מתנגדיהם כאחד! (עמ' 144).

ובאגדה אחת על חור, אבי אביו של בצלאל, ועל בצלאל עצמו, על יובכד ועל מרים בתה, אגדה, שיש בה באמת אי-הגיוניות ידועה, כמו שיש באגדות הרבה, מצא פרופ'

כאן כונה מדיניות: מיהודה יצא בית דוד, ובכך כל מה שנאמר בגנותו של יהודה על יחסיו אל תמר לא בא אלא מן החוג של המתנגדים למלוכות בית דוד — מן החוג של בית-חשמונאי (עמ' 66—81). אבל אני עומד ושואל: על מי ועל מה אין האגדה דורשת תלי-תלים של דרשות נאות ומגנות, ובפרט בשיש לה אחיזה חזקה כל כך במקרא עצמו — בפרשה שלמה וברורה שבתורה גופה? — פרופ' א. שואל: מפני-מה מדבר באגדה על ענין ראובן וכלה רק מעט וכלא התמרסרות יתרה ועל ענין יהודה ותמר מדבר בה הרבה ודברים קשים ביותר? — ומסיק, שענין יהודה ותמר נעשה כלי-זין מדיני בידיהם של המצדדים בזכותם של החשמונאים נגד בית דוד (עמ' 69—72). ואולם כלום אין תשובה יותר פשוטה מזו? — הספור על ראובן וכלה רק מרומז הוא בתורה והתורה עצמה בסתם, ועל כן לא הרבו בעלי האגדה לגלותו; ואולם ענין יהודה ותמר מספר באריכות בתורה גופה, ועל כן מצאו בעלי האגדה כאן כר נרחב לדרשותיהם.

ש"ספר היוכלות" ו"צאות י"ב שבטים" הם בעד משיח מביית לוי, ובכך — גם מבית חשמונאי — זהו דבר אמתי וידוע (עיין, למשל, י. קלוזנר, היסטוריה ישראלית, II, 74, 176, 179; "הרעיון המשיחי בישראל", הוצאה ב"י, ירושלים תרפ"ו, עמ' 190, 197, ועוד). אבל להוציא מזה משפט, שספרים אלה ספרי צדוקים הם, אי-אפשר בשום אופן. כאילו כל מי שהיה בימי החשמונאים בעד יוחנן הורקנוס ואלכסנדר ינאי היה צדוקי. כאילו לא היו גם פרושים, שהגנו על בית חשמונאי בימי הצלחתו, דבר, שמודה בו פרופ' א. עצמו (עמ' 208, הערה 22). והדינים שב"ספר היוכלות", שאינם מתאימים לדיני הפרושים שבמשנה ושבתרייתות, אינם מוכיחים כלום. בימי החשמונאים עדין לא נתפתחה ההלכה כל כך ולא נקבעה בצורתה שבימי-המשנה; ההלכה הקדומה היתה שונה הרבה מן ההלכה המאוחרת והמקבלת ביטוי עקיב ותכריזי והרי האמונות והדעות המתאימות לרוחם של הפרושים מרבות הן ב"ספר היוכלות" וב"צאות י"ב שבטים" מאותן, שהן מתאימות לרוחם של הצדוקים, ואף האגדות ומדרש הכתובים שבספרים הללו קרובים להם ביותר לאותם של הפרושים. — צדק, אפוא, פרופ' א. כשהוא מבליט את הטעמת המלכות מבית לוי שב"ספר היוכלות" וב"צאות י"ב שבטים"; אבל לא צדק במה שאינו יכול לשער, שאפילו ספרים אלה אי אפשר היה להם לסור מדרך התורה המקבלת בישראל באותו זמן ושלא ללכת בעקבותיהן של ברכות יעקב ומשה, שעל פיהן יהודה הוא מברך וראוי למלוכה ולגדולה, ולחנם הוא חושב, שאם ב"צאות יהודה" יש גם דברים טובים על יהודה, הרי זה "אך כדי להסתיר את הכוונה האמתית של המחבר ולשמר למראית עין על האויכותיביות של מטיף מוסר" (עמ' 77—78). כאן לפנינו דוגמה טפוסית מן priestcraft של הדאיסטים האנגלים או מן prêtres rusés של וולפיר ותכריזי. והרי כך אפשר היה במאה שעברה לדרש את פרשת בלעם בתור מכונת נגד שמואל הרואה ואת מגלת רות — בתור מכונת נגד עזרא ונחמיה מגרשי הנשים הנכריות; וכיוצא באלו, וכי לא יותר פשוט הוא לשער, שיש דברים טובים על יהודה ב"צאות-יהודה" או דברים רעים על בני לוי ב"צאות לוי" לא מתוך פוליטיקה חשמונאית ואנטי-חשמונאית (עמ' 80—81), אלא מפני שמחבריהם של הספרים הללו, עם כל נמיתם אחר בית חשמונאי, היו אנשים יראי-ה' מן החסידים הראשונים או מן הפרושים הקדומים, שלא יכלו להרשיע את יהודה לגמור לאחר שהתורה מוכתו ומבטחת לביתו מלכות-עולם, ולא יכלו להצדיק את הכהנים, שכבר הנביאים מדברים עליהם רעות וקשות? — ואם יש ב"צאות-שמעון" (פרק ז') מקום, שלפי דעתו של פרופ' א., אינו יכול להיות שייך לא לחשמונאיי ולא לאנטי-חשמונאיי,

או דוגמה אחרת: ר' יוחנן מקשה: היתכן, ששאל המכר לא הכיר את דוד כשוכו מהכות את הפלשתים? לאחר שקורם-לכן כבר היה דוד מנגן לפניו ונעשה נושא כליו? (הרי ר' יוחנן עדיין לא ידע את השיטה של חלוקת המקורות בכתבי הקדש...); ור' יוחנן משיב על זה בדבריו אנדה שונים, ועל זה מקשה פרופ' א. מצדו: האמנם יכול היה ר' יוחנן לחשב, שדבריו אנדה אלה הם פשוטו של מקרא? — כאילו אין להקשות קושיה כזו על חמשים ממאה מדרשי אנדה ממין זה שבמפרותנו העתיקה! — והרי אף פרושו של פרופ' א., שבדבריו של ר' יוחנן על דוד לפניו רמז על הורקנוס המלך (עמ' 41—42), אינו אלא דרשה ממש. והדרשה מוספת והולכת: דואג ואחיתופל ואף שמעי בן גרא, מתרפו של דוד, הם הצדוקים ממפלגת החשמונאים ושמאל ואכזר הם הפרושים המצדדים בזכותו של בית דוד (עמ' 43).

ב"תהלות שלמה", די, טו, בא הבטוי היוני: $\sigma\alpha\sigma\phi\iota\sigma\alpha\iota \ \omega\varsigma \ \epsilon\nu \ \delta\epsilon\phi\alpha\nu\iota\zeta$ ופרופ' א. מנסה את המקור העברי כאן, במקום "לגרש בביתמים" — "לגרש מביתם" י' תמים, והי' היא שם-ה' ו"בית ה'" כאן הוא הסנהדריה (עמ' 45), ואולם הרי אין שום הוכחה, שבזמן של "תהלות שלמה" היו כותבים את שם ה' על ידי יו"ד אחת והיו מקצרים מלה מעין "מבית" על ידי "מב", ואין גם הוכחה כל שהיא, שהסנהדריה נקראה "בית ה'" על יושבה בלשכת הגזית, וכמו כן יותר קרוב להחליט, שהצדוקים נקראו "עבדי בני אדם" ב"תהלות שלמה" (דג'—זי'—ה') לא על שהיו עבדים להחשמונאים (עמ' 55), אלא כך נקראו הם או הורקנוס ואריסטובולוס עצמם על שהשתעבדו לרומיים מימי פומפיוס ואילך או על שבקשו את עזרתם שד חרתת מלך ערב ושל פומפיוס הרומי. בתפלת "שמונה עשרה" מתיחסת ברכת "על הצדוקים ועל החסידים", לדעתו של פרופ' א., להפרושים: "הצדוקים" הם הפרושים המתונים וה"חסידים" הם הפרושים הקצונים; וברכת "על גרי הצדק" מכונת היא נגד יוחנן הורקנוס, שגיר את האדומים בקוקיד (עמ' 47); ואף ברכת התפילה: "שמחנו ה' אלהינו, באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך", מכונת אף היא נגד החשמונאים, כמו גם הברכה השביעית לתענית גשמים: "מי שענה לדוד ושלמה בנו בירושלים הוא יעננו, כרוך משפיל הרמים" (עמ' 51). שברכה זו ("כרוך משפיל הרמים") מובאה בתוספתא (תענית, א', י) בתור "משום סומכוס אמרו" — דבר זה לא נחשב בעיניו של פרופ' א., כמו שלא חשוב גם, הדבר, ששנות בצורת בימי הורדוס ידועות לנו הרבה יותר משנים כאלו בימי החשמונאים, והורדוס היה יותר מן "הרמים" משהיו החשמונאים, ואולם בכלל אין שום יסוד להכניס לכאן מאורע היסטורי. סומכוס ומיעתו רצו לסגל ברכה זו שבתענית גשמים לברכת "מבניע דרים" שבשמונה-עשרה, ועל כן הוסיפו ברכה: "משפיל הרמים".

ובל שתי הפסקאות בדבריו "המלחמות על מלכותו של משה" (עמ' 57—59), וכן גם על כהונתו (עמ' 59—60), אינן אלא דרשה נאה. השנויים באגדות השונות בעד מלכותו וכהונתו של משה וגדן באו מתוך ש—אגדות הן, כך דרכן של אגדות, שהדושים בהן שונים הם זה מזה בתכונותיהם ובכונותיהם, וכל אחד מפיט כדמינו ספורי-מעשיות ומסורות-אגדה ככל מה שהוא מוציא מן הכתובים על-ידי אסמכות קלות — אפסכתא בעלמא — לצרכי השעה והמקום. ואין אני צריך להטעים דבר זה לאחד מטובי חוקרי האגדה שלנו.

על ענין יהודה ותמר יש באמת במדרשי האגדה שלנו, בדבריו של פרופ' א., דרשות לא תמימות לגמרי (עמ' 66), אבל מה שקשה להסכים לו הוא—שיש

השם המסכן (הפרושים) שלא חששו מלומר ליוחנן הורקנוס, שאמו נשכית במודיעים, ומלהלחם באלכסנדר ינאי שש שנים רצופות, חששו לשם מסכן!) קראו לשני מכשפים מצריים בשם "יוחנן ומטרא"; וכשבא אלכסנדר ינאי והוסיף לדרף את הפרושים, הוסב השם "יוחנן מטרא" גם עליו, ולחבלית זו עשו מן "יוחנן" — "יוחני", מפני ש"יוחני מטרא" ו"אלכסנדר" הם כאחד בנימטריה 365 (פתיחה, עמ' XII—XIII), כלום חוקר רצין כפרופ' א. מאמין באמת בפלפול זה?

אם מדרש תהלים, ק"א, ב', מספר, שהקבי"ה צוה את משה לבחר בכתן גדול, ומשה חזר על השבטים ראובן, שמעון, דן, יוסף ויהודה, ובכל אחד מהם מצא פגמה, ואך כשהגיע לשבט לוי הסכים הקבי"ה על ידו, — מדרש, ששיבו האגדותי הרגיל ברור ומבורר הוא, — הרי כשביל פרופ' א. "אין ספק בדבר, ששיתח זה בין ה' ובין משה אינה פיוט אגדתי מהור, אלא—שירה מדינית של החשמונאים" (עמ' 19—20), ועל יסודות קלושים מעין זה הוא מהלים בודאות, ש"מקבד מאוחר (של "צואות י"ב שבטים") השמיט את המקום המלא גדופים על בני שבט-יהודה" (עמ' 22).

ואם יש בכמה וכמה מדרשים דברים קשים על דוד בתור בא ממאב, או בתור גורם להריגתו של אוריה החתי, או בתור חוטא במעשה עם בת-שבע, או בתור בעלה של אביגיל לאחר שהתעתד דוד להרג את נבל בעלה הראשון (ובכן לא לפלא הוא כלל, שחשדו בו בעלי האגדה, שחשק באביגיל, שבאה אליו קודם שמת נבל), — הרי "כל זה יכול להולד רק (!) במותו של פוליוקאי חשמונאי" (עמ' 24), ואם התלמוד מצייר את דוד בתור בעל "ידים מלוכלכות בדם שפיר ושלחה", הרי זה "פיוט אנטי-חשמונאי נגד הוצאת לעז על דוד ביחסו אל אביגיל" (שם, סוף העמוד). — שבספר חשמונאים א' דוקא — זה הספר הבתוב ברוח המדינית של בית-חשמונאי $\alpha\alpha\tau' \epsilon\lambda\lambda\omicron\chi\epsilon\iota$ — מזכיר מתתיהו חשמונאי בצואתו קודם פטירתו לשבח גדול את כל ב מיהודה ואת דוד, ש"על ידי חסידותו קבל כסא מושלים לעדי עד" (חשמי"א, ב', נ"ו—נ"ז), — זה אינו בא בחשבון של פרופ' א., שהרי אינו נכנס לתוך המסגרת של המגמה שבספרו, ומובן מאליו, שאם בקשו לסנות את שלמה בין מי שאין להם חלק לעולם הבא, הרי אף כאן יש "זכר לרין של חובה, שדנו המצדדים בזכותה של המפלגה החשמונאית את שלמה" (עמ' 25), ואם בעל-האגדה מגנה את יהושע בן נון על שנשאר נאמן לשבועתו לגבעונים, הרי "יכול לעשות כך רק (!) פוליוקאי בחום של ההתנגדות" (עמ' 30), ושוב: מה שמתתיהו חשמונאי מזכיר לשבח את יהושע זה קודם פטירתו (חשמי"א, ב', נ"ה) — אף זה אינו בא בחשבון כלל.

ופרק שלם (פרק ד', עמ' 31—48) הקדש בספר שלפנינו ל"התנפלויות על כשרותו של דוד" בתור מלך, הדבר מביע לידי כך, שפרופ' א. מחליט בודאות גמורה, שהצדוקים זממו את הרעיון לעורר את הסנהדרין, שתוציא פסק דין, שדוד היה ממוצא בלתי-בשרי" (עמ' 31), הפרושים לא ידעו מה לעשות נגד מוֹסֵה זו ו"כמעט הוציא הסנהדרין פסק דין, שדוד וכל ביתו הם ממוצא בלתי-בשרי, עד שמצאו הפרושים נגד דואג האדומי (הצדוקי) את יתרא הישראלי (הפרושי, עמ' 31—32), ואף על פי כן, "אפשר הדבר, שהתכנית של הצדוקים נתגשמה בפעם אחרת ועלה בידם להעביר בסנהדרין את הצעתם, שדוד הוא ממוצא בלתי-בשרי, ולהחליטה זו היה יפוי כח במשך זמן ידוע, עד שנתבטלה על ידי רנב פרושי" (עמ' 33, ועיין גם עמ' 39), ובבשרון דרמתי נאה, שקשה להאמין, שהוא נמצא בחוקר תלמודי פתח, נתן פרופ' א. שיחות וכוהיות ארכות בניהם, של שאול, דואג, ואבנר (עמ' 32), או של חשמונאים ואנטי-חשמונאים (עמ' 60—63).

מצויים ב"היסטוריה ישראלית" של קלוזנר, II, 117, 119 (ואפשר היה להוסיף גם עמ' 174, ועוד). ואילו היה פרוץ, א. בא לחזק רעיונות אלה על-ידי הוכחות מן הספרות התלמודית הקדומה, שאמנם היה נגוד בין החשמונאים והחסידים שבימיחם, והיה מסתפק במקומות מן המשיניות והברייתות והמדרשים הקדומים, שהנגוד להחשמונאים ברור בהם ביותר, היה מעשיר את המחקר המדעי בנקודה מדעית חשובה.

ואולם הוא לא הסתפק במועט — ותפסת מרובה — לא תפסת. בכל מקום מן הספרות התלמודית והמדרשית, אף החדשה שבהדשות, שמצא — או נדמה לו שמצא — רמז קל שבקלים לנגוד לבית חשמונאי או לבית דוד, או רמז קל שבקלים להגנה על בית אהרון או בית דוד, — מיד שקע אותו בכנינו על "פוליטיקה הספלטית של ימי החשמונאים" — ויצא, אמנם, כנין גדול, אבל, לצערנו, בנוי על חול. אין מלה אחת של שבת כלפי דוד, שאין פרוץ, א. רואה בה "פוליטיקה אנטי-חשמונאית", ואין מלה אחת של גנאי כלפי דוד או אחד מביתו, שאין פרוץ, א. רואה בה "פוליטיקה חשמונאית"; והפוכים הדברים כשהם נוגעים לאהרון וכניו. ולא רק בכל הנוגע לדוד ואהרון כך, אלא אף בכל הנוגע ליהודה, שדוד בא ממנו (עמ' 48—18, 66—78, 145—171, ועוד). וללוי, שאהרון (הנוע של בית חשמונאי) יצא ממנו (עמ' 137—142, 145—171, ועוד). כל ענין יהודה וחמר באגדות אינו אלא המצאה חשמונאית כדי לגנות את בית דוד (עמ' 66—81). ופרוץ, א. אינו חושש להגיע לידי מסקנה מתמיתה זו, שהוא מפעים אותה על ידי אותיות מפורות בדפוס: "כמעט כל מה שנוסף ביהדות ובנצרות מעיקרי-התורות של הרעיון המשיחי על הרעיון היסודי המקראי-הטהור בדבר משיח אינו אלא תוצאה מן הפוליטיקה הספלטית" של החשמונאים ומתנגדיהם (עמ' 82—123). משיח בן יוסף הוא תוצאה מן ההתנגדות לחשמונאים (עמ' 105—113); ההתחדשות התורה לימות המשיח ותחית המתים קשורות הן במלחמתם של החשמונאים ואויביהם המדיניים (עמ' 116—123). ואפילו ברכת-כהנים קשורה מצד ידוע במלחמה זו (עמ' 174—183). האגדות והדרשות על לוי, יהודה, משה, אהרון, חור, בצלאל, כלב, פינחס, יוכבד, מרים, דואג, אחיתופל, ועוד, ועוד, כולן, כולן יש להן "יסוד מדיני" בתקופת-החשמונאים.

הקורא רואה, שלפנינו כאן אחד ממיני הספרים, שנכתב על ידי בקי גדול במקצוע ידוע, שמפני שהוא שקוע כל ימיו במקצוע זה בלבד, הוא חווה בו חזות הכל. אבל זוהי דרך מסכנת מאד. על פי דרך זו אפשר להוכיח (ואמנם, כבר נמצאו מוכיחים באופן ידוע) שהיו בישראל בזמן מן הזמנים שתי מפלגות שונות של מצדדים בזכותו של אדם הראשון ושל מתנגדים לו, שהרי, מצד אחד, יש על אדם הראשון דברים מלאים תהלות ותשבחות מפליאות ("שופריה דאדם הראשון", "הקב"ה נעשה שושבין לאדם הראשון", "כל ארץ, שגור עליה אדם הראשון, נתישבה", ועוד, ועוד), ומצד שני, יש עליו כל מיני דברי גנאי שבכולם (היה "סין", "כופר בעיקר", "משוך בערלתו", "הוליד רוחין ושידן", ועוד, ועוד). כלום אפשר על יסוד רעוע זה של דברי אגדה לבנות כנין שלם של שיטות ומפלגות מדיניות? — ועכשיו — מן הכלל אל הפרטים.

א. גייגר שיער, שהאגדה על "ינים וימרים" יש לה יחס אל "בני ימבריי", שנלחם בהם יונתן חשמונאי (חשמי"א, ט', ל"ז—ל"ח). פרוץ, א. מראה בצדק, שהנוסח העברי האמתי הוא "יוחני וממרא", ו"ינים" הם קצור מן "יוחנן" — "ינאי". עד כאן מדע. מכאן ואילך מתחלת ההשערה התלויה בשערה: "ינים וימברים" או "יוחנן וממרא" הוא יוחנן הורקנוס, שקראו לו הפרושים אחר הפרוד בשם "יוחנן ממרא", וכדי להסתיר את

בני' 273—363 מסופר ע"ד חגיגת יובלו של המחבר בצרוף אדריסאות ומאמרים בעתונות על היובל זה.

1201. קאצאוויטש, ישראל איסר. דאס אייביגע פאלק; יום טוב שטימונגען און געדאנקען וועגען אידען און אידענטום. ניו יארק, (פינסקי-מזל פרס), 1925. 314, [6] ע', תמונת המחבר. 15: 23.

ק. אחד החברים הראשונים בציונות הרוסית, המפורסם ע"י האנטיוביגראפיה שלו בשם: „ששים שני חירי“, כתב את הספר הזה כדי לעורר בלב נכדיו האמריקאים חבה ליהדות ולחזק את ידיעתם אותה; ואמנם מסוגל לכך הספר הזה במדה מרבה. הוא מחבר מן מאמרים על החגים והימים הנוראים, אך נוסף לזה הוא מכיל ענינים מרבים מן דת ישראל, תולדותיהם, ספרותם. מספר גם על הנצרות, האסלאם, ההלניסמוס וכו'; חרי הוא כעין אנציקלופדיה יהודית בצורת מסות, כתובה בסגנון בהיר ובהתלהבות גדולה. קירושניץ, א. דער אידישער ארבעטער. ראה 347 ע' מספר 1199.

1202. שעכטמאן, י[וסף]. ווער איז פאראנטווארטליך פאר די פאגראמען אין אוקריינע; לויט נייע ניט פארעפענטליכטע מאטעריאלען און דאקומענטן. פאריז, Imprimerie scientifique et commerciale, 1927. 155, [1] ע' 12: 18. הספר נכתב בקשר עם משפט שורצבורד.

1203. [Ahad Haam] Achad Haam; Gedenkreden gehalten von Nahum Sokolow und Martin Buber in der Eröffnungssitzung des XV. Zionistenkongresses in Basel, am 30. August 1927. London, Zentralbureau der zionistischen Organisation, 1928. 14 p. 15: 23.

1204. Anchel, Robert. Notes sur les frais du culte juif en France de 1815 à 1831. Paris, Imprimerie Hemmerlé, 1928. 63, [1] p. 16: 24. „Thèse complémentaire“. Université de Paris.

1205. Aptowitzer, V[ictor]. Parteipolitik der Hasmonäerzeit im rabbinischen und pseudoepigraphischen Schrifttum. (Wien), Kohut-Foundation, 1927. XXX, 326 p. 17: 25.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut Memorial Foundation, Bd 5.

פרופ' אביגדור אפטוביץ, אחד מ טובי חוקרי התלמוד והתורש בימינו, הגה רעיון אמתי ונאה: החשמונאים היו כמשך זמן מרבה כהנים גדולים ונשיאים או מלכים כאחד. החסידים שבישראל לא היו יכולים להשלים עם העובדה, שאדם, שבלה הרבה מומנו על שדה-הקטל ושפך דם לרוב, יבוא אל המקדש ויכנס לקדשי הקדשים ויכפר על עוונות עמו. והילכך היתה בעם התנגדות מרובה למלכים מבית-החשמונאי (עמ' 5, 109—110, ועוד בכמה מקומות). נוסף על זה, רצו החשמונאים בימי-הצלחתם להשכיח את מלכות בית דוד, שהרעיון המשיחי היה קשור בו, בבית זה, ורצו הם עצמם להיות משיחים לישראל או לנטע באומה את הצפיה למשיח מבית לוי במקום בית יהודה, — ואף דבר זה צריך היה להרגיו את החסידים שבישראל, שהיו נאמנים לבית דוד (עמ' 49 ואילך). — שני הרעיונות הללו הם נכונים, אבל לא חדשים: פרופ' א. עצמוטוכר דרך אנב (עמ' 299), שרעיונות אלה כבר הם

1196. מאל"ץ, חיים. דרשות, רעדעס און לעקטשורס. ניו יארק, ב"י שם דפוס, 1925. 231 ע', תמונת המחבר. 14 : 20.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

אורמיאן, ה. מגלות ככל עד סוף תקופת החשמונאים. ראה ע' 381.
אלנדר, א. חוברת כוללת תולדות מארי סאלם אלשבזי ... ב. תולדות הרב שלום שרעבי ... ג. ספר אוצר ספרי תימן. ראה ע' 290.

1197. [ברון] בארון, שלום. הרב צ. פ. חיות בתור חוקר ומורה. חמו"ד, [ניו-יורק, תרפ"ח]. 8 ע' 16 : 24.
"מאמר זה הנהו הרחבת נאומי באזכרה שנערכה לכבוד הרב ז"ל על-ידי ההנהלה הציונית ובית-המדרש לחכמת-ישראל בניו-יורק".

1198. ג'לף, דוד. בית שלמה; שבחי תולדות וקורות ... של ... אדמו"ר מרן שלמה שפירא ... אבד"ק מונקאטש ... סיפורים ... שיחות ... ומעשיות ... ונסופו מאמר אחד בשם צבי תפארת קצת מתולדות ומפעולות בנו ... אדמו"ר מרן צבי הירש שפירא ... בעהמח"ס "דרכי תשובה" ... [נאסף ונקבץ ע"י ר' דוד געלב]. אורשיווא, דפוס גלאני, תרפ"ח. 4, 72, 4 דף. 15 : 23.
גריבסקי, פ. שלש כתובות הבאות כאחת. ראה ע' 296.
קלינטמן, מ. דמויות וקומות; רשימות לתולדות והתפתחות הספרות העברית החדשה. ראה ע' 374.

1199. דער אידישער ארבעטער; כרעסמאמאטיע צו דער געשיכטע פון דער אידישער ארבעטער, רעוואלוציאנערער און סאציאליסטישער באוועגונג אין רוסלאנד. צונויפגעשטעלט דורך א. קירושניץ אונטער דער רעדאקציע און מיט איינלייטונגען פון מ. ראפעס. באנד 2, העפט 1; באנד 3. 15 : 23.
באנד 2, העפט 1: די יארן 1904—1907. מאסקווע, צענטראלער פארלאג פאר די פעל-קער פון פ.ס.ס.ר., 1925. 436 ע'.

באנד 3: די יארן 1908—1916; צווישן צוויי רעוואלוציעס. מאסקווע, שול און בוך, 1927. 361, [9] ע'. — כרך ג' ע' 358—361 ביבליוגרפיה. כרך ב' ע' 377—404 הפרקיות הסוציאליסטיות בציונות. את החלקים א—ב ראה ק.ס. שנה ג' ע' 67 מספר 441.

1200. באַנימאויטש, ישראל. מעמארן פון ישראל באנימאויטש; זאמל-בוך פון זכרונות, ארטיקלען און מאטעריאלן, ארויסגעגעבן צום 40-יעריקן יובל פון ישראל באנימאויטשעס פינאנסיעלער און געזעלשאפטלעכער מעטריקייט. אונטער דער רעדאקציע און מיט א הקדמה פון חיים לעווין. ווילנע, דרוק לעווין, 1928.
X, [2], 367 ע', תמונת המחבר. 15 : 21.

1188. ספורי בעל שם טוב ... וואונדערליכע מעשיות פון די תלמידים
בעל שם-טוב ... ווארשא, ריינערמאן, חש"ד, [38] — 51, [31] — 48 ע' 15 : 22.

1189. פרענקעל, לוי יצחק. הרה"ק רבי אורי מסמירעליסק; ביאגראפיע...
הלך אי"ב. פשעמישל, פריינד, 1927. 32 ; 24 ע' 13 : 18.
על השער של החלק השני כתוב אחרי שם הספר „און זיין זוהן“.

1190. שטרנהרץ, נתן בן נפתלי הירץ. חיי מוה"ר"ן הלך שני ונקרא
בשם שבחי מוה"ר"ן הוא רבינו הקדוש ... מוה"ר נחמן [בן שמחה מברסלב] ... כזה הספר
יסופר מעט מחייו ... ויסופר מעט מאשר עבר עליו ... ומעט משיחותיו ... הדפסנוהו
מחדש בחספות רבות — מכ"ל. ורשה, ברסלב, תרפ"ח. 90 ע' 16 : 23.

1191. **Preis, Karl.** Die Medizin in der Kabbala. Frankfurt
a. M., Kauffmann, 1928. 20 p. 15 : 23.

= Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des
Judentums, Nr. 35.

1192. **Scholem, Gerhard.** Über die Theologie des Sabbati-
anismus im Lichte Abraham Cardozos. 1928. p. 123—139. 15 : 23.
הוצאה מיוחדת מן Martin Bubers fünfzigstem
Geburtstag.

מ. תפלה ועבודה, דרשות.

יוגנטרויב. י. ד. מימי הירדן. ראה ע' 298.
יוסף חיים בן אליהו מבגדד. לשון חכמים. ח"א. ראה ע' 299.
מ' מאיר בת עין והוא לקושי הלכות ואמרות מחורות של התנא ...
ר' מאיר בעל הנם. ראה ע' 301.
המגיד: מאסף דרשות. ראה ע' 312.

1193. מרגליות, ראובן. ילקוט מרגליות: חומר דרושי לשבתות
השנה מועדים וחזרונות שונות ... לחיזוק התורה ... ובנין הארץ ... השקפות על
מדות היהדות, תעודתה ותקומתה. חמו"ד [בילגוריא, תרפ"ח?] 47, [1] ע' 17 : 25.
1194. סדובסקי, שלמה. דרוש עשרת הדברות; דרוש פילוסופי
לבאר איך שכל דבור ודבר בא לעקור מלב עם הנבחר דתות ודעות קדומות ששררו
וששורים גם עתה. ניו יארק, פרדס, תרפ"ח. 31 ע' 12 : 19.

1195. פרישמן, דוד. אגרון עברי פולני: כולל מכתבים שונים ...
ונלווה לזה ... דרשות מודרניות לבר מצוה, מואסמים למשחה, נשואין, לחתונת
כסף, לבעלי יובל ... ועוד. ווארשא, גילמאווסקי, תרפ"ו. 72, [8], 66 ע' 13 : 19.

1183. **Hevesi, Simon.** Dalalat Alhairin. Majmuni útmutatójának ismertetése. Budapest, 1928. p. 161—340. 15 : 23.

= Magyar-zsidó szemle, negyvenötödik évfolyam, 1928. Május-augusztus, szám 5—8.

מחקר בדבר „מורה נבוכים“.

1184. **Die Religion in Geschichte und Gegenwart;** Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2. völlig neu bearb. Aufl. in Verbindung mit Alfred Bertholet, Hermann Faber und Horst Stephan hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1928. 20 : 28.

Lief. 37—44. Bd. II. col. 1313—2068: Gossnersche Missionsgesellschaft—Hystaspes.

את הקורם ראה ע' 213. עם חוברות אלה מסתיים כרך ב'.

אלה הם הערכים הנוגעים בענינים יהודיים (חוץ משמות תנ"כיים).

Gottesdienst im AT, synagogaler—; Gottesfurcht; Gottesglaube in Israel, im nachbiblischen Judentum; Gotteskindschaft im AT; Graetz, Heinrich; Guttmann, Julius; Haeretiker d. Urchristentums, Judentum; Haggada; Haine im AT; Halacha; Halleluja; Hammurapi; Handel im AT und Judentum; Hannas; Hebräer; Hillel; Himmelfahrt und Martyrium des Jesaias; Himmelfahrt Mosis; Hinnomtal; Hiobtestament; Hirten- und Beduinenleben in Israel; Hölle im A. T. und N. T.; Hoffman, David; Hoffnung im A. T.; Hoherpriester; Hypostasen im A. T.

1185. **Tak, W., G., van der.** Bento de Spinoza; zijn leven en gedachten over de wereld, den mensch en den staat... 's-Gravenhage, Nijhoff, 1928. xii, 239 p., pl., port. 11 : 18.

ע' [234]—239 ביבליוגרפיה.

ה. קבלה וחסידות.

אש"ג, י. עץ החיים מהאר"י. ראה ע' 298 מספר 1008.

בן יחזקאל, מ. ספר המעשיות. ספר ג'. ראה ע' 292.

בקר, י. ר' נחמן מברצל'ב. ראה ע' 293.

1186. גושמן, מ[תתיה] י[חזקאל]. מגבורי החסידות; חלק

ראשון, חוברת ב'. ורשה, ישרון, תרפ"ז. 98 ע' 24:16.

א) רבי אהרן מקרלין. ב) רבי אפרים מסדילקוב.

זוטל, חיים. עץ החיים. ראה ע' 298.

1187. [ליבוזיץ] ליבאוויטש, נחמיה שמואל. ס' שעשועים, כולל

מבחר החידוד וההתול בספרות התלמוד, הזהר, ובספרי בעלי האסופות הקדמונים והאחרונים מסודרים לפי סדר הכתובים ופרשיותיהם, גם מכאן ע"ד דור דור וליצניו, הלצות, ודברי בקרת שונים, עם הערות. ניו-יארק, בלוך פובלישינג קא,

תרפ"ח. 46, 136 ע' 22:16.

עם שער אנגלי מיוחד.

נתקלים בכל יום בעתונים במלח זרות, בהוראת אידנטיזם, בכל מיני צורות: זהה, זהו וכ' והמלח מוטעית מעקרה.

באותה הקדמה המחבר גם מוסר מודעה, שאין הוא «מן הבלשנים והמדענים». מן עקצני זה אין לו כמדומה, מקום דוקא בספר לזה, שבאמת הרי הוא מענינם של הבלשנים ואנשי המדע. אי־אפשר גם שלא להעיר על עוד דבר אחד, חיצוני. המלון נדפס בהדור נפרד, בהדור מיותר. יש ופי שאינו נאה, כשאנו הולכים את ענינו. תמיחני, אם יש בעולם מלון נדפס בפזר שכוה וחתוך־זהב בכריכתו — ומה גם מלון ספציאלי, פילוסופי, עברי. ונפקא מינה: למחיר. ספר זה, שתעודתו להיות ספר שמוש, מסופקני, אם הזקוקים לו — שמוסר סוף אינם בחזקת עשירות — יוכלו לקנותו.

ואולם עם כל האמור למעלה חיבים אנו להחזיק טובה מרבה למחברים על העבודה החשובה שהשקעה בספר זה ושיש בה לא רק משום שקידה בלבד אלא גם הרבה מובטחים בהבחנה. עבודה ממין זה אינה חזרת ונעשית לעתים תכופות ע"י אחרים — ובפרט אצלנו ובדורנו קצר־הרוח. ולפיכך זוהי הבקשה־התקוה שתאמר בסיום: שיוכה הספר לצאת בקרוב שנית, כשתכנינו ברורה יותר והוא מתקן, מרכז — ובכך אחד. צ. דיונדרוק.

1178. **Breuer, Isaac.** Elischa. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. 114, [1] p. 16: 24.

ספר זה הוא בעקר ספר־זכרון לאבי־המחבר. ביראת־כבוד מתאר הבן את אישיותו של אביו, ואגב־תאור מתבלטות דעותיו של המחבר על יחסי אבות ובנים לפי מוסר־היהדות.

1179. **Brown, Brian, ed.** The wisdom of the Hebrews; their philosophy and religious teachings, their sayings and proverbs, as taken from the Talmud, the lives of the rabbis, and the writings of Josephus, Spinoza, and the most learned of the Hebrews of the past, introduction by Maurice H. Farbridge ... edited with a preface, by Brian Brown. New York, Brentano, [c1925]. xxii, [1], 280, [1] p. front., ports. 14: 21.

בע' 281 ביבליוגרפיה.

*1180. **Delbas, Victor.** Le Spinozisme. Cours professé à la Sorbonne 1912—13. 2e edit. Paris, Vrin, 1927. 216 p.

1181. **Freudenthal, Jakob.** Spinoza, Leben und Lehre. Erster Teil: Das Leben Spinozas. 2. Aufl. hrsg. von Carl Gebhardt. Zweiter Teil: Die Lehre Spinozas, auf Grund des Nachlasses von J. Freudenthal, bearb. von Carl Gebhardt. Heidelberg, Winter, 1927. xvi, 350; v, 270 p. 18: 23.

= Bibliotheca Spinozana curis Societatis Spinozanae, T. 5.

*1182. **Friedländer, Michael.** Die jüdische Religion. 2. Aufl. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927.

ראה בספר 1181 Spinoza, Leben und Lehre. Gebhardt, K.

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

ראה ע' 345 בספר 1184.

כחות, שהחשוב שבהם הוא כח המוליד (עי' "כוור" ה' ו' והערות קס" ע' 2/382), תרגומו נכון יותר: vegetative Seele, Vermögen. — הנהגה מבארת כחקים... של קבוצת בני אדם בעלי תרבות" (Gesittung, Zucht, staatliche etc. Ordnung) כעין הנהגת הבית, המדינה וכו'. אבל צמצום זה על בני האדם ונמוסיהם בלבד אינו צודק, הרי יש גם הנהגה אל הית בעולם וגם הנהגה מצד הגלגלים, שתפקידן בפילוסופיה אינו קטן כלל. (עי' למשל, מר"ג י"א, כ"ג וגם מר"ב ד' ה' "בשתדע אמתת ההנהגה על מה זה תפול" — וכן בהרבה מקומות). — האמנה אינה רק "כמו אמונה" (Glaube, Ueberzeugung etc.; דוקא הציטטה המובאה מר"ג א' ג' מכריעה את ההבדל: "האמונה (במקור: אלאעתקאד) היא ההאמנה (במק: אלתצדיק) במה שיצויר" וכו'; מונק: la croyance consiste à admettre comme vrai etc. ובכן הוראתה כאן היא יותר: לחשב או גם לעשות דבר glaubwürdig. אמנם נמצאת האמנה גם במובנה הפשוט של אמונה, כן בראש פ' נ' שלפנינו (שלא הוכח במלון) ובכמה מקומות. (אגב, מלה זו בודאי נגזרה כשם-הפעל מההפעיל האמן ואין צורך לחשב — כגרינצברג בציוניו לספרו של אפרת ע' 131 — כי האמנה היא scribal error של "אמנה" שב"שון התנאים). — מנין כי מתיר פרושו. האומר דבר מה על דרך מוחל"ט? שתי ראיות מובאות לדבר; מר"ג א' נ"ג: "בלתי מתירים מלת הרכבה", כאן מתרגם אמנם מונק: parler expressément אבל מעיר הוא למטה כי התרגום המדויק הוא lacher — כל' לפלם דבר, ההפך מאמירה "מוחל"ט"; מענינת הראיה השנית, מר"ג ב' מ"ה: "וכן דניאל המצאנו מתיר במאמר" וכו', כאן מעיר מונק (Guide II, 340, ב. 2) כי ההוראה המדויקת היא אמנם solvere, dimittere sermonem (ובכן כמו בדוגמא א') אבל לפי המוכן צריך היה אכן תבון לתרגם את המקור "ישלך אלקול" ב"אומר במוחל"ט" במקום התרגום המלולי "מתיר המאמר". אבל כיון שהמלון שלפנינו עברי — מנין לו כי הבין גם הכותב העברי "מתיר" במונח ההחל"ט ולא במובן "הפליט את המאמר"? — יש ערך מתוך (עומד בתוך וכו') על סמך ציטטה אחת "זמן ועת מתויר ביניהם". והרי אפשר לקרוא מלה זו מתויר או אפילו מתויר (יש לו ערך מיוחד). — לע' גרם — "סבה, ביחוד: בלתי ישרה" — אין שום ראיה מתוך הספרות.

יש ע' מַגְבִּירִים — כת המג/בירה; הרי זאת שרנסקריפציה פשוטה ולמה לא לנקד את המלה כבשויה בלשונה? ושוב אם הזכרה כת זו או ה"אזים" לכת ההוסיסים בצ"ח — למה אין ערכים אשעריה, מעתזלה וכו"ב? באמת צריך היה מלון זה להכניס כמה מהשמות של אנשים (מעין בן דקלים או אבוהמ'ד שהמפרשים נוהגים להזכיר) וגם ספרים המוכרים ברגל רק בשמם המקצר (ס' השמע, ס' הכוונות וכו').

כאמור, אי-אפשר לו למשקף אלא להסתפק בעלעול בלבד ולחוציא אי-אלה דברים, המתגלים במקרה. הבדיקה העקרית מושלת על המחבר, כי תקונן של שגיאות בהוראת-המלים יש לו אצלנו עוד חשיבות מיוחדת. המחבר ידבר בהקדמתו על תפקיד כפול שלמלון, השני הוא לעתיד, "להרחיב את גבולי הלשון העברית" וכו'. כאן, בהרחבה זו, התקלה שאפשר לה לצאת מטעות, גדולה הרבה יותר מו של באור בלתי נכון למעין בספר מחקר. מחבר המלון הוא בן שם וסמך בעולמנו — ויש לה שש שכמה מהטרמינים המופיעים "יתקבלי" בלי חקירה יתרה, ובפרט במצבנו כיום ש"מהזור" המלים אצלנו מהיר עד מאד — והדרך מהמלון הפילוסופי עד לבית הספר ולעתון קצרה הרבה יותר משבשאר האומות. כבר אנו

וכי או שבנה מהן בנינים חדשים) — אלא מיוחדות; ותרגומן הנכון בגרמנית לא יהא Fremdwörter אלא technische Ausdrücke — מסופקת בעיני הראיה (מתוך מ"ת, יסודי התורה) להוראת "איש, פרט" בע' גוף, אעפ"י שירב שם על גוף, אשר גורמו מחובר וכי. הגוף המרכב מחמר וצורה שונה מהגלם, שהוא חמר בלי צורה, כמו שמבאר בפרוטרוט באותו חלק, בהל' יסודי התורה (ב' ור') באפנים שונים. — אי-אפשר להסכים שהפעלה (ע' הפעל, הפעלה) תתורגם affectus, הציטטה מס' הגדרים מורה על ההפך; וכי כיצד תורה הצורה הידוקית האקטיבית על מצב פסיבי? (קצקין השתמש, כמדומה, במלה זו גם בתרגום שפינוזה ואחר-כך ראיתיה גם אצל אחרים). המלה העברית לאפקט היא הפעלות, הערך שלאחר כך, ושלשמושה זה ישנן כמה וכמה ראיות; לא מובנת כאן ההוספה im Plural: Affekte, וכי מה הברל בין היחיד והרבים? הפעלה יכולה להיות רק על עשרות הרשם — affectio, ולחנם מרח המחבר לחדש בשביל כך את המלה תפעלות. — זהות בתור Identität אין לה שום יסוד; פרושה יכול להיות רק, Haecceitas, Diesheit, ודוקא הואות, שבצדה רשומה התוראה האחרונה, אפשר יותר לפרשה במובן אידנטיות. —

ישנם כמה ערכים שיש בהם הרחבת ההוראה וכמה שיש בהם צמצום ההוראה שלא בצדק. למשל: "בא זה אחר סור זה" (ע' בא) אינו כולל כבר את ההתחדשות "לכלי תכלית" (Unendliche Aufeinanderfolge). מתוך הראיות ממו"ב א' ע"ג, ב' הקדמה כ"ו יוצא רק שהכלתי תכלית אפשר בזה אחר זה (לחוציא מה שכוח אצל זה, ע"י מו"ב ב' הקד' ב') — אבל מובן, שזה אחר זה אפשר גם בתכלית; פרושו אפוא הנהו פשוט Nacheinander, Aufeinanderfolge — הקפה כשהיא לעצמה אין פרושה "השגה והכרה מקפת" (Umfassende Erkenntnis) — אלא אם כן היא מחוברת עם מלה המביעה את ההשגה, כמו "הכמה" בציטטה מ"אמונה רמה" וכי. במו"ב ג' כ' יש ואמנם ההקפה במה שאין תכלית" וכי — אבל זה מוסב על מה שלמעלה ע"ד הסדע שהוא "מקיף במה שאין לו תכלית", ואין זאת אלא חזרה מקוצרת. (מונק מתרגם embrasse ומוסר בסוגרם, לבאור: la science divine). — אין שום יסוד להוראה השניה של ממש במובן "גרידא, בלבד" (bloss, nur etc.). הציטטה מכוזרי ה' י"ד "ממופשש הקשיחם" אינו שונה לא במקור (מן תגיד קיאסאתהם) ואף לא בהוראה משאר המקומות בכוזרי — א' ס"ה, ה' י"ב — שהובאו ראיה על ההוראה הראשונה, הרגילה של המלה קסל מתרגם אף כאן: abstrakte Spekulationen. — אין גמק להוראה ב' של מספר בתור תאר (Attribut, Qualifikation); הציטטה היחידה היא מ"עולם קמן" ג' — "ששמים אותו מספר ומסופר" — בצורה פרושו של קופמן; ואולם זה (G. d. Attributenlehre, S. 267) (Ann. 44) מנמק דוקא את השקפתו כך, שמכניסים בכורא: Theilung von Subject u. Prädicat; לפי זה הקריאה הנכונה הוא מספר. — הוא חדין בע' מעין (הוראה ב') בתור "נגוד למפשש, הדבר המוחש" וכי. (Konkret, augenfällig etc.). בכל המקומות באמונה רמה" א' ב', שמהם הסיוע העקרי, "מעיון" נרדף עם "רמוז" ונגודו הוא "כלתי נודע מהות", "הדבר בתם", חסריה איכות, מפשש (חסר) הצורה; פרושו של מעיון אפוא: מיוחד, מכוון, ולא יותר. ויל מתרגם: Absicht u. Zweck, entschieden ausgesprochen, (מעיון ורמוז), unentschieden (כלתי מעיון).

לעמית זה יש צמצום ההוראה בדוגמאות אלו: ע' זן, הכה הון בתור Ernährungsvermögen. זהו אמנם תרגום מלולי נכון. אבל לפי ההוראה השרמינוולוגית הרי הון בתור חלק הנפש — "והוא נקרא צומח" (ח' פרקים א') — זה המרכב מכמה

ללא צרך, ובפרט באותיות שהן גם אותיות-שמוש: ההא' תופסת כמעט השליש של כרך א' והמ', כמעט שני שלישים של כרך ב'. ואף זה לא תמיד בקונסקוונציה; יש פעמים שאמנם נרשמו בוחד כל הבינונים ורק הבינונים ושמות-הפעל הובדלו, לדוגמא בע' אַמַת, דְּמַה, הוּה, חֲדַש. חֲדַש ויחדש וכ"כ התחדש ויתחדש — בע' חֲדַש, ואילו הבינונים מתחדש ומחדש וכ"כ מתחדש בערכים מיוחדים.

מעלה טובה היא במלון, שהוא מונה בכמה ערכים גם את שמושיהם בחבורם עם תארים שונים. הערכים כגון הקש, חכמה, כח, מאמר, משפט נוספו עליהם רשימות ארוכות של שנויי משמעות בקשר עם תארים או שמות. השקפות-לוחות אלו רצויות ומועילות מאד. אלא שלא דיוקו המחברים להביא תמיד מראי-מקומות לבטויים השונים — וכמה הנחות, כשאין ראיהן בצדן, יוצאות סתומות ולפעמים גם סותרות זו את זו. למשל: „בעלי העיון“ (ע' בעל) — Forscher, Mutakallimun, ואילו „חכמי העיון“ (ע' חכם וכ"כ „חכמת העיון“ ע' חכמה) — Deuker, Forscher, Philosophen. אם יש הבדל בין שני בטויים אלה, שהאחד כולל את בעלי הכלאם והשני לא — היכן מקורו? והרי חשוב לו למעיון לדעת אם מיוחסת דעה ידועה לכלת זו או אחרת. דומה לזה: „חכמי המחקר“ — Naturforscher, Philosophen, Mutakallimun, „בעלי המחקר“ — במקום spekulative Wissenschaft — במקום forscher רק Forscher; „מחקר“ בתור סימן לכלאם אין לו ראייה חותכת, הציטטה היחידה בע' מחקר כוללת במלת „חכמי המחקר“ גם את המדברים וגם את „הנקראים פילוסופים הם כלת אריסטוטלס וכו'“. בע' בקורת יבואו ל"ג תארים לכל מיני בקורת, חיוביים ושליליים, מבלי שום ראייה מתוך הספרות; אם כן הרי אפשר להוסיף כהנה וכהנה גם כאן וגם בכל ערך, שהרי אין התארים הללו מיוחדים מאיזה צד שהוא.

ישבח יש גם את הערכים שאינם פעלים או שמות אלא מלות או אותיות ורק משמעותן או שמושן שונה בספרות הפילוסופית-התרגומית. מעין אם, אמר ב' / ל', כאן, מבל' / מהם. אף כאן יש להעיר, שהסדור אינו אחדותי; למשל כאן נמצאת באות כ' (אף שהיא קצויה בעקר בצורת בכאן) ואילו מבל' / מהם נמצאות באות מ'. כמה מלות מסוג זה חסרות, למשל: אחד במובן „איוזה“ או „מה“ בשביל „מא“ הערבית. כמו „תכלית אחד“ „שעור אחד“ במובן תכלית-מה או שעור-מה; שמוש שהוא מצוי הרבה. חשובים מאד הם גם הערכים המרובים כמתמטיקה ובתכונה וכו' שהכנסו ותועלתם מרובה לקורא העברי.

ועתה עוד אי-אלה הערות לכמה באורי-מלות — כפי שעלו לי אגב עלעול. בע' בקשה יש גם התרגום Prinzip ואין ראייה על שמוש זה; חסרה ההוראה העקרית: Postulat (ד' הבקשות, של קטל); רק בע' מבוקש, ישנן ההוראות המדויקות: Bin zu beweisender Lehrsatz... Problem... Postulat; והרי אין בין זה ובין בקשה שום הבדל. הע' זר יבואר „משונה, תמוה“ וכו' ויתורגם: sonderbar, absurd etc. גרפים בהוראתם מצוינים: בדות, בל', גנות, כוב, מגונה וכו', בס"ה מיז ערכים ממין זה. אבל זה מוטעה. „זר“ פרושו, „ענינים שאינם מורגלים ולא נמצאו אלא במיעוט“ (חריו, פ' המלות הזרות); משמעתו היא דוקא הדבר המיוחד מאיזה צד. כן גם אבך תבון; „שהתורה לא תביט דבר זה“ (מרג ג' / ל"ד; מונק: qui est exceptionnel), וכ"כ מו"נ א' / ל"ט; מו"נ ב' / מ"ז. ע' / ג' זרות. והרי זהו גם הפרוש של המלים „הזרות“, שאינן בודאי אבסורדיות ואפילו לא זרות במובננו היום, כל' נכריות, (ראה הקדמתו של אבך תבון ל'פ' המלות הזרות; המינים השונים שהכנים ביניהן — מהן אף כאלה הנמצאות במשנה

אין מוצא מזה; ואולם המחברים סוף־סוף נתכונו לאותה הלשון שנתקבלה ונשתרשה בתוך ספרותנו ולא היה להם אלא לנהג בתרגומים דין מקורות. אמנם מוסיפים היו לעשות, אלו היו מוסיפים בכל ערך את המלה הערבית המתאימה שבמקור (כשם שעשו פעמים הרבה בלטינית וביוונית), כדי להקל על הקורא את האידנמיפיקציה באותם המונחים, שבערבית הם אחד ובעברית תורגמו תרגומים שונים, לפי הענין. לשון־תרגום זו היא שגרמה שתכנסנה למלון כמה וכמה מלים מקריות, שפלמן קולמוסו של המעתיק, מבלי שיהא להן איזה ערך שרמינולוגי. אין להוכיח זאת אלא מתוך הרחבת הדבור, אבל נביא איזו דוגמאות. יש ערך מיוחד אמת לא, "בהוראת אומדן והוכחה" (Wahrscheinlichkeit, Vermutung etc.) על סך מונ' ג' מ' (תבון): "באמתלאות ובדמיון". במקור רק מלה אחת: באלשבה (מונק: sur une probabilité) שהוראתה בשרשה היא דמה, עד שבמלה "ובדמיון" כבר ישנו התרגום ו"אמתלאות" אינה אלא תוספת המתרגם; ואותה תוספת מקום לה רק בתרגום כעין המשך דמה שנאמר לפני כן באותו פרק: "או הורוהו על זה אמתלאות"; אבל שם שוב "אמתלאות" היא תרגום המלה קראון (מונק: par certaines circonstances), זו שתבון מתרגמה במקום אחר (מו'נ ב' ל"ח): ענינים (ע' הערותיו של מונק: Guide II, 296.3; III, 311.2). היוצא: שהתרגום הנכון של אמתלא במקום הראשון בפרק (שאינו במלון) הוא: Umstände, Sachverhalt ואילו המקום השני (המובא במלון) אינו אלא נמשך אחרי הראשון והוא מיותר לגמרי. דומה לזה ע' מ' ב' מ', הוראה ב' — "מעין", על סמך: "דע דך המביט בספרי זה" (היוז, מונ' א' ל"א). חריו תרגם כאן נטר בלשון הבשה על שום ההמשך באותו פרק, "כשתביט בעיניך" והלאה כל המשל בראית העינים; תבון (פ' ל"ב), המתרגם כאן המעין וחוזר פעמים אחדות על פעל זה, "כשתעין בעיניך" וכו', מוכרח אף הוא לבסוף לעבר למלת ראה (בשביל נטר), כדי שיובן המשל. הקצור: ראה זה כי "מביט" פרושה "מעין" אינה מוכיחה כלום — ואפילו אצל חריו; ע' ע' עיון בפ' המלות הזרות שלו. מקרי הוא גם דברי בהוראת "על דרך הכלאים" ע"ד הצומטח כוזרי א', ק"ג בע' מלאכותי בלמון "משבע המלאך" — שאמנם גם קסל מתרגמה: engelhaft — ע' הירשפלד בהוצאת הכוזרי שלו הערה I, 108.

אבל לא בלבד בעקב התרגומים, גם חוץ לזה הובאו בערכים מיוחדים הרבה מלים מקריות, שאין בהן חשיבות שרמינולוגית כל עקר, כגון ות'רן (על שום "כל האומר הקב'ה ות'רן" וכו') מוסף, מהוגן, השאה ("במובן פתוי" — עם ציטטה מסעדיה), הרס (עם ל' sich vermessen), חפף, מחופף (שני ערכים), וכן הרבה. כל אלו לא יצאו מכלל הוראתם העברית הפשוטה — המקראית לרוב — ולא נתיחרו שום יחוד מקצועי; מקומם אפוא אינו כאן. מיותר וגם מבבלב את המעין הוא הדרך לפרק את הפעל לכל בניגוי ולעשות כל צורה וקדוקית ערך לעצמו — ושוב לפי השמוש המקרי. מהשרש דבק, למשל, מצאתי ערכים אלו: דבק, דבק, דבוק, דביקה, דבות, נדבק, הדבקות, הדבקה, התדבקות מדבק, מדבק, מתדבק = ו"ג במספר (וברגיל) מבלי להזכיר בכל מקום את שאר הערכים מאותו שרש; ואף שנויי המשמעות רק שנים־שלשה החוזרים בכמה וכמה צורות. וכן בכל פעל ופעל. סוף סוף הרי מלון מקצועי זה נועד למי שיודע להבחין את אותיות השרש בתוך צורה נתונה — והקלה" זו יוצאת בהפסדה המרובה, שצריך אדם, בחפצו לעמך על הוראתה של מלה, לעלעל בכרכים שונים ולעולם אין הוא בטוח, שכבר ראה הכל. כדוגמא למעיה ענינית שיכולה לצאת מזה ישמשו ה"מדמה" ה"מדומה" וה"דמיון" שכבר הוזכרו למעלה (שאמנם גם המקריות שבתרגום מצטרפת בהם). מתוך כך מתגדלת גם כמותו של הספר

צריך שתהא נתנת בכל ערך התפתחותו והשתלשלות הוראותיו והשנויים הענייניים-הסרמרי-נולוגיים אצל הסופרים החשובים ביותר; מעין מה שעשה Bisler במלונו הפילוסופי בגרמנית). בספר שלפנינו— לפחות לפי מבנהו הכמותי— נראה שהכונה היא לאחד משני האפנים ב' וג' או גם להרכבתם; אבל לפי כל אחד מהם יש בו הרבה מן החסר והיתר. ברבם של הערכים ישנן כמה וכמה ציטטות, לפעמים עמוד שלם ויותר— שאינן מוסיפות אף גון כל שהוא על ההוראה שבראש הערך. (כך מותר בקונקורדנציה אבל שם השלמות ההכרחית מכפרת). אבל חסרים גם הגונים הענייניים, כלומר השנויים והחליפות בעמדתו השמטת של אותו ערך אצל פילוסופים רפרונטיביים.

הנה, לדוגמא, ערך ידיעה, שיש בו עשרות ציטטות וביניהן גם שבע מתוך "מקור חיים" לרשב"ג— ודוקא השקפותיו על ידיעת האלחים וחשיבותה לשאלת החמר והצורה (מ"ח ח' כ"ה, י"ג) אינן בעי חכמה, שהוא בעל כמה עמודים, אנו מחפשים לחנם אף זכר לחכמה בתור תאר האלחות שקביעת מקומה השמתי, ובפרט אצל הרמב"ם (מו"נ א' ס"ט; ג' י"ג, כ"ה, כ"ו וכו'), חשובה. כ"כ בעי חפץ אין כלום מדבריו של ר"י אבן צדיק (עולם קמ"ג) ע"ד החפץ המיוחס לאלהות, לעמדת זה כמה ציטטות מתוך ה"כוזרי" שאינן מוסיפות כלום (רק בעי חפצי מוכרת העלה החפצית" אצל אבן-צדיק, שאין לה חשיבות שמתית כלל). בעי חרגשה חסרה הערתו הפסיכולוגית-ההכרחית החשובה של הרמב"ם ע"ד "הקדם ההרגשה לשכל" (מו"נ ג' י"ג). בעי מדמה ישנן ציטטות אחדות מתוך "האמונה הרמה" (א' ו') לאבן דאוד, אבל דוקא לא המציאות שבאותו פרק (כגון: "והכח המדמה הוא הכנה בבעל חיים ותכליתו" או "ולזה טוב מה שנדמה זה הכח מצד שהוא מדמה אל הכח השכלי"); ישנם גם שני מראי מקומות מאת הרמב"ם אבל חסרות דעותיו המכריעות בהערכתו של כח זה, אם לשלילה (מו"נ א' ע"ג, הקד' י') ואם לחיוב (מו"נ ג' מ"ו). אמנם בעי דמיון מובאים פסוקים מא' ע"ג, אבל בעי "מדמה" אין שום רמזיה לעין שם; ומג' מיו מובהות ציטטות בערך המיוחד מדמה— אעפ"י שפרק זה דן בפרוש ובעצם על הכח המדמה; ה"רשב"ג וקראשקש אינם נזכרים כלל. ע' לב מבואר רק בתור "גרעין תוך" וכו' אבל חסרה ההוראה של התחלה (מו"נ א' ל"ט ובשאר מקומות). בעי אור (ב' עמודים וחצי) אין אף זכר לאור הנברא, פרובלימה שהעטיקה את כל הפילוסופיה בימי הביניים. בעי אדם אין דבר על האדם ובפרט על עמדתו בעולם (למשל סעדיה: האדם בתור תכלית העולם או הרמב"ם בשמונה פרקים ואח"כ במו"נ וכו' וכו'); מוזכר רק "אדם גדול" בתור כנוי לעולם, (אגב תרגומו של כנוי זה אינו Makrokosmos אלא, כמוכח, Makranthropos). בעי מרכיבה אין רמז להוראות מעשה מרכבה. חסרים לגמרי ערכים כגון: ברא, יצר, מלאך, אהבה (זו שיש לה חשיבות פרמינולוגית יתרה, אצל הרמב"ם— ביחוד מו"נ ג' כ"ח— ובפרט אצל קראשקש— אור ד' ב' ו'). על הדוגמאות האלה אפשר להוסיף הרבה; ואף הציטטות המובאות מקושעות לרוב— עד שענינן או שאינו ברור למעין או שהוא גם מטעה— והרי יש לחוש למי שיבוא וישתמש בציטטות מכאן. (כך בעי מדמה הנזכר, או למשל, בעי התחלה ציטטה מתוך מו"נ א' י"ז: "החומר והצורה וההעדר" ובמו"נ יש "וההעדר המיוחד"; וההבדל אצל הרמב"ם גדול, עי' העדר).— ואם אפוא לא השתלשלות-השמעות העניינית והערך הסרמינולוגי-השמתי הם המכוננים— כל שפעת מראי המקומות למה?

קשי אחד ישנו במלון שלפנינו שהוא מיוסד במטע הענין: בעקרו הריחו מלון לתרגומים, ענינו אפוא יותר לשון התבונים או חריזי וכו' מאשר לשון יהלי, הרמב"ם וכו'.

תרגום נאמן של הלכות תשובה והלכות דעות מ"יד החזקה" להרמב"ם. המתרגם י"ה הערות שונות, מהן לשם ציון מקור דעת הרמב"ם בדברי חז"ל, ומהן השוואות ורמזיות י"ה חז"ל. גם ההערות שאין לעצם הענין מועילות.

1175. 'فرج' مراد. كلمة في ميراث البنت عند الاسرائيليين. [مصر]

י"א. 10. 20:14.

פרג', מראד: על דבר ירושת הבנות בישראל (בפרט לפי תורת הקראים).

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

1176, משה בן מימון. ס' מלות הגיון ... תרגמו לעברית רבי

ז' ברבי שמואל אבן-רבון. מהדורה שניה מוגהה ומתוקנת. ורשה, (טרקלין),

י"ח. [4], 31 ע' 16:22.

קלוזנר, י. האופי היהודי של תורת שפינוזה. ראה ע' 288 מספר 966.

1177. קצקי, יעקב. אוצר המונחים הפילוסופיים.

א—ב. ברלין, אשכול, תרפ"ח. 338; 329 ע' 16:23.

= אוצר המונחים הפילוסופיים ואנתולוגיה פילוסופית, כרך שני. חלק א: א—ח.

ב: ט—מ. (בהשתתפות ד"ר מ. נ. צובל).—יש גם שער ברומית.

הקראים העברים, ואף המשכילים שבהם, יקדמו בברכה ספר זה, שעל ידו תוכל בה הקריאה בספרי העיון שלנו, ובפרט באותם מימי הביניים, והרבה מושגים, שהוראתם ה ממשמשת בשביל הקורא שאינו מומחה, יתבררו. מצד התכנית הכוללת את הספרות יוסופית לכל תקופותיה צדקו דברי ההקדמה על מלון זה שהוא "הראשון בספרות דת"; הגם שבעבודות חלקיות במקצוע זה אין ספרותנו עניה כלל. השאיפה לסדור מינולוגיה המחשבתית הביאה לידי נסיונות שונים בכל הדורות: אם בצורת התרצאה טתית (מעין "מלות ההגיון" להרמב"ם או ספריו של רמח"ל "לשון למודים", "דרך ות" וכו') ואם בצורת סדור של אלפא-ביתא (למן פרושי "המלות הזרות" של חריוז אבן-רבון ועד לזמננו, כמאמריהם של מלצר ושל אפרת וספרו של זה על הטרימינולוגיה רה נבוכים" עם הערותיו החשובות של ל. גינצברג) ואם בצורת מפתחות בסופם של פילוסופיה, שהוצאו הוצאה סדעית. ומוכן, שחמר לשוני רב אצור גם במלונות הכלליים, בריהודה למשל, שמחברי המלון שלפנינו כבר מצאוהו מוכן לצרכם. ובדין הוא תמשו בו. ואולם אין בכל זה משום הפחתת תועלתו של הספר הספציאלי, שהוא גם זק לכל מה שנעשה בתוך תחומי המקצוע וגם יכול, מתוך התייחדותו, לעסק בפרטים ים-לשוניים שאינם מענין המלון הכללי ואפילו השלם ביותר.

אמנם, דוקא מלון מסוג שכני זה טעון גם תכנית מיוחדת במחשבה תחלה; להעיר, שמצד זה אין כונתו של הספר ברורה לגמרי, לא לפי מה שנאמר בהקדמה לא לפי גוף הספר. מלון מקצועי, שענינו-חוג של ספרות מסוים, אפשר לו רק באחד שת האפנים האלה: א) פרוש המלות ותרגומן (או יש מקום להוסיף לכל ערך או לכל ה באותו ערך ציטטה אחת או שתיים מן המצוינות ביותר, וכל הממעיט חרי זה משובח); פתח כללי לאותו חוג-ספרות, מעין ה Indices של אסט לאפלטון או של בוגניץ סטו (או השלמות במראי המקומות היא תנאי הכרחי); ג) מלון עניני דמקצוע, (שאו

1171. [שמרן] שטערן, אברהם. גפי אש; ביאור ... בשמות הראשונים וחילוקי האחרונים ... בכל ענינים הנוגעים למשנה ... מסודר על ששה סדרי משנה ... חלק ראשון על סדר זרעים ... גאלאנמא, דפוס ניופערד, תרפ"ד. XXIV, 360, 2 ע' 24 : 31.

חלק ב' (על מ"ט שבת) ראה ק. ט. שנה ג' ע' 134.

Aptowitzer, V. Parteipolitik der Hasmonäerzeit im rabbinischen und pseudoepigraphischen Schrifttum. 348 ע' ראה

1172. **Ganzfried, Solomon.** Code of Jewish law (Kitzur schulchan aruch); a compilation of Jewish laws and customs, by Solomon Ganzfried; tr. by Hyman E. Goldin. New York, The Star Hebrew book co., 1928. [11], 154, 150, 121, 137 p. 15 : 22. ראה גם ע' 334 מספר 1165.

במראי-המקומות מרמז מר גולדן לא רק למקום פסוקי התנ"ך ומאמריו"ל הנוכחים בפנים, כי-אם גם למקור הדברים בשו"ע ונושאי-כליו. — חבל שלא דיוק המפרש יותר בבאורי המלים הקשות. כך, למשל, הוא מפרש בחלק רביעי ע' 62 בן פקועה: "ולד שמוציאים אחר פתיחת בטן הבהמה", במקום: "ולד הנמצא בבהמה לאחר שחיטתה; חלק א' ע' 150 הוא מפרש את דברי המחבר "ומקום שהתחיל התולע להתרקם": "מקבל צורה של יצירה", במקום: יצור; שם ע' 109 הוא מפרש את המלה קירות במלים: שפה, זרימה (במקום זרם). אולם כל אלה דקדוקים קטנים הם, ומראי-המקומות מועילים בודאי מאד ומקלים את שמוש של הקצור. וגם הדפוס היפה זכור לטוב.

Holtzmann, O. Die Mischna. 1173 ע' ראה מספר

Jacobson, B. S. Die "Hilchoth Teshubah". Die "Hilchoth Deoth." 1174 ע' ראה מספר

Löw, I. Die Flora der Juden. 369 ע' ראה

1173. **Mishnah.** Die Mischna; Text, Übersetzung und ausführliche Erklärung; mit eingehenden geschichtlichen und sprachlichen Einleitungen und textkritischen Anhängen ... hrsg. von Georg Beer, Oscar Holtzmann, Samuel Krauss. Giessen, Töpelmann, 1928. 16 : 24.

Seder V. Qodaschim. Traktat 9. (Vom täglichen Gemeindeopfer) ... von Oskar Holtzmann. 1928. VI, 81 p.

את הסדרים הקודמים ראה ע' 74.

1174. **Moses ben Maimon.** Die „Hilchoth Teshubah“, Die „Hilchoth Deoth“ des Maimonides; ins Deutsche übertragen und mit kurzen Noten versehen von Bernhard S. Jacobson. (Frankfurt a. M., „Hermon“, 5687—1926). [3], 104 p. 15 : 22.

— Hermon-Bücherei, Reihe II, Bd. 3.

אוכספורד 2682 יש למצא בקמץ שהדפסתי בקבץ התשובות שהוצאתי עתה עמ' 214 מכת"ר אנטונין 1104, וכבר עמד ע"ז ד"ר לוי בגנזי קדם חוב' ד' עמ' 33, שהדפיסה שם ע"פ שני כתב-ידים. — עמ' ל"ה. במקום: ג"כ ל"ב צ"ל: זכ' ל"ב (= זכרו לברכה). — עמ' מ"ד התשובה שנזכרה ברשימה בס' נ"ג בענין הא דאמ' זעירי נדפסה על ידי בשלמותה בקבץ התשובות שבמדעיההדות ב' ס' ס"ד. — שם ס' נ"ח: בדזיה, צ"ל: ברזיה, וזהו בסנהדרין ע"ו ב'. — עמ' מ"ה ס' כ"ג: ראובן שיגר שני ש"ו מ"ס, צ"ל: ש"ו ח"ס. — עמ' מ"ו ס' ל"ג: האומר תנו חלק לפלוני בכור, צ"ל: בכור, ע"י בבא בתרא ס"ג א'. — עמ' נ': דהנן השותפין והעדים, צ"ל: דתנן השותפין והעדים (= והעריסין). — עמ' נ"א ס' מ': ראובן שבקש למכור חצרו וכו', נדפסה בקהלת שלמה ס' נ"א וחזרה ונדפסה על ידי בשלמות בקבץ שהוצאתי עמ' 114—116. שם גם נדפסה התחלתה של התשובה בראובן שבנה פונדק במבוי ומכנים בו גוים. — עמ' נ"ב ס' מ': "גנדרית מהו לשון אדמה קופין לשמואל". דברים אלו הם מחוסרי הבנה, אבל יש לקרא: לשון ארמי קורין לשמואל [גנדרית], וזהו ראשיתה של התשובה שנדפסה בקבצו של הרכבי ס' שס"ט. — עמ' נ"ט—ס'. התשובה המעניגת בענין חזרת נדרים המשובשת כאן מאד נדפסה בשלמות בקבץ התשובות שבמדעיההדות ב' ס' ל"א. — עמ' ס"ב למטה בתשובת "רב הילא" גוי שהביא... והתיר אין גוי נאמן כל עיקר" יש להשלים את החסר ע"פ הלכות פסוקות ס' נ"ב והיא מיוחסת שם לרב נטרונאי, ונראה שגם כאן יש לקרא: נטרונאי בר הילא. — עמ' ס"ג ס' ר"א "ומי שמעיד עליו", וזהו כנראה התשובה הבאה בה"פ ס' צ"ד ובמקומות אחרים בענין מי שהעיד עליו עד אחד בדבר עברה. — התשובות שנדפסו בעמ' ס"ג—ס"ט מכת"ר אדלר 1765 נדפסו בנתיים ע"י פרופ. מרכס בגנזי קדם חוב' ג' עמ' 64—77, וכבר הוכחתי בקריטרספר שנה ב' עמ' 183 שכל התשובות, חוץ מן הראשונה, אינן לרב יוסף בר יעקב גאון סורא כי אם לרב יוסף אביתור הספרדי. ש. אסף.

קופרשטוד, י. נ. אהבת ציון וירושלים. ראה ע' 303.

1168. קלין, אברהם צבי, בארות אברהם. חוברת א'. שאלות ותשובות לא"ה וי"ד ... יו"ל עם קצת הערות והוספות ע"י בנו שמואל קליין. טירנויא, דפוס יום טוב ליפמן קאטצבורג, תרפ"ח. IV, 94, [2] ע' 16: 24.

1169. [קרוך] קראך, יעקב ליב, חזקה רבה; כולל רובי הסוגיות ... המדברות מענין ... העמד דבר על חזקתו ... אשר לקט ... וחקר ... בפלפול ובסברא יעקב ליב קראך ... סדרו והוציאו לאור פנחס יעקב הכהן, ליפסויא, דפוס טייכער, תרפ"ו. XII, 256 ע' 25: 36.

1170. [שוסטק] שאסמאק, זאב אריה, ס' הזהב בפניני התלמוד בחרוזים ... ונחלקו לשני חלקים באחד ועשרים פרקים ... אין די בלעטער קעהר, אלין וואס מעהר, וואס דו ווילסט זוך, אלעס איז אין דעם בוך. חלק א'. ניו יורק, דפוס אריאם פרעס, תרפ"ז. 325, [3], תמונת המחבר. 15: 23.

עברית, יודית, ואנגלית. שער גם באנגלית.

המחבר אסף בספר זה מימרות חז"ל שונים ומחלקם לפי הענינים. לכל מימרא הוא מקדים חרוזים אחדים ביודית מענין המימרא, ומוסיף למטה תרגום אנגלי של דברי חז"ל.

מאד לפני סיום ספר המנהגים). הוצאה מדעית לפי כ"י "אחר" (שלא הונח לדפוס הראשון) הנמצא בארכספורד (נובמבר ע' 505 מס' 1414) מכין לפי דברי ההקדמה VII הרב ד"ר יעקב הורוויץ.

מפתח הענינים נותר רק מושג קטן על התכן העשיר של הספר. מקצת החומר ע"ד החיים הפנימיים של יהודי פ"פ נתתי ב-Gemeindeblatt der israelitischen Gemeinde Frankfurt a/M. כרך 7, מספר 4, וב"מוסף" ה"דבר", כרך ד' גליונות 4 וח'. ש. ד. גויטליין.

מוקצינסקי, י. מ. ס' בין השמשות. ראה ע' 298.

הכהן, פ. י. חזקה רבה. ראה ע' 336 מספר 1169.

לוי, ב. מ. אוצר הגאונים. ראה ע' 299.

לוי, ב. מ. לחקר שאילתות אחאי גאון. ראה ע' 301.

ליבוביץ, נ. ש. ספר שעשועים. ראה ע' 345.

מאירי, מנחם בן שלמה. ס' בית הבחירה על מסכת חגיגה. ראה

ע' 316 מספר 1103.

1167. מרמורשטיין, אברהם. תשובות הגאונים. מכ"י אדלר ובודליון

ועוד עם הקדמה והערות מאתי אברהם מרמורשטיין. ומלואים להערות ותקונים

מאת המו"ל ח[יים] י[הודה] עהרענרייך. דעווא, אוצר החיים, דפוס מארקאוויטש

עמ פריעדמאן, תרפ"ח. [2], 76 ע' 15: 23.

אף הקבץ הקטן הזה מעשיר את ידיעתנו בספרות הגאונים. ועלינו להודות על זה לדפוס. מרמורשטיין. התשובות בדפוס מכת"י של "הגניזה" הנמצאים בקמברידג', אוכלספורד ואסף אדלר, השייך עתה לביהמ"ד לרבנים מיסודו של שכסר. יש רק להצמער על השבוסים הרבים שנפלו בקבץ זה. חלק מהם תקן בסוף הספר, אבל עוד נשארו רבים שלא תקנו. העוסק בכתבי-היד של הגניזה יודע מה רב הוא העמל שצריך להשקיע המספח בהן עד שתצא לו העתקה נכונה ומדויקת, ויש גם שבכל עמלו לא יצליח להציג את כל הכתוב בהן. קצת תשובות יצאו לקויות ומרוסקות עד שקשה להציג סהן דבר ברור. יש לציון שההדפסה נמשכה שנים אחדות, ובנתיים נדפס חלק מתשובות אלו בגנוי קדם" חוב' ב' וג' ע"י פרופ. מרכס וד"ר לוי וקצתן נתפרסמו עתה בהעתקה מוגהת ע"י ד"ר לוי ב"אוצר הגאונים" לברכות I עמ' 96, 141, 143.

הנני להעיר בזה הערות אחדות:

עמ' ג' ש. 10: "על כל משמעון ... יש לו ממון" צ"ל: ע"ל כל מי שיש לו ממון. — שם ש. 12: "ואינו [מון] ע"י צ"ל: [פור] ע. — שם ש. 3 מלמטה: "אגכם אינו כשורה ולא יפה אתם עושין" ופרש מר. שזהו ר"ת: אדוננו גאון כל מתיבתא. אבל נראה שיש להגיה: [מנה] אגכם אינו כשורה. ומה שכתוב בעמ' ד': הושבם אדגכם אם תלמיד חכמים וכו' (ואם כאן מפרש מ. שזהו ר"ת: אדוננו גאון כל מתיבתא) הנה בתורתן של ראשונים II עמ' 23 הגרסא: זה ש"ב כ"ך אם תלמיד חכם וכו', ואולי ר"ל: והשיבם אר' ג' (=אדוננו גאון) כך. — התשובה בעמ' י"ז על דבר אותיות כמנפץ הובאה בהל' ס"ת שהדפיס אדלר בשם "גנוי מצרים" עמ' 32 על שמם של רב שרירא ורב האייר, וע"פ זה אפשר להשלים את החסר כאן. — את התחלתה של התשובה שנדפסה בעמ' ל"ג מכת"י

der Tage des Messias.— Scheol, Gehinnom u. Gan Eden.— Allgemeine oder teilweise Auferstehung der Toten?— Gerichtsgemälde aus der altjüdischen Literatur.— Register.

1164. **Weinel, H[einrich]**. Biblische Theologie des Neuen Testaments: Die Religion Jesu und des Urchristentums. 4. völlig neubearb. Aufl. Tübingen, Mohr, 1928. XIV, [I], 517 p. 15:23.

= Grundriss der theologischen Wissenschaften. T. 3. Bd. 2.

ע' 10-13 ביבליאוגרפיה.

חספר, שענד בעיון בהוצאה החדשה אך לראבוננו קצר במקצת, מצור תמונה של דת ישו והנצרות הקדומה על יסוד ההיסטוריה. המחבר התחשב היטב עם הקשרים שבינה ובין הדת היהודית. גם לשאלות המוסר נתן מקום רחב יותר ממה שנהוג בכ"ס.

Введенский, Ал. **Личность Христа в современной науке и литературе.** ראה ע' 332 מספר 1162

ר. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אהרן בן יוסף הכהן. עבודת הקרבנות. ראה ע' 290.

. אסף, ש. תשובות הגאונים. ראה ע' 290.

אפשטיין, י. נ: להקים שם (רבינו ברוך מארץ יון). ראה ע' 292.

1165. [גנצפריד] גאנצפריד, שלמה. קצור שלחן ערוך ... עם

מראה מקום ובאור המלים הקשות מאת חיים אליהו ... גולדין. הוצאה חדשה.

ניו יארק, סטאר היברו בוק קאמ, תרפ"ח. [12], 154, 150, 121, 137 ע' 15:21.

ראה גם ע' 337 מספר 1172.

1166. הן יוסף יוזפא. מ' יוסף אומץ; כולל דינים ומנהגים לכל

ימות השנה ובפרט מנהגי פרנקפורט ע"נ מאין ועניני מוסר ומדות אשר חיבר ...

יוסף יוזפא האן נוירלינגן ... הוצאה חדשה עם תיקונים והערות, תולדות המחבר

ומפתח הענינים. פראנקפורט ע"נ מאין, דפוס חרמון, תרפ"ח. VII, 368 ע', שתי

פכסמיטיות. 16:24.

ספר המנהגים היקר הזה שהוא עד היום לקו ומשקלת לבני פ"פ לא זכת לפרסום רב ע"י הפצה בדפוס. רק כמאה שנה אחרי הכתבו (נסתרים בשנת ש"ץ) הובא לדפוס (תפ"ג בפ"פ, בדפוס שנית בויטומיר), וכבר מוזמן אול מן השוק. עתה הוצא מחדש מבני המנוח ר' אליעזר מייכאל עם הערות של "אבי אמו של אביהם" ר' משה מייגן "אחד המיוחד מיקרינה קהלתו", עם תיקונים ומפתח הענינים. לפי מצב הדברים מובן שאין לפגועו הוצאה מדעית, התקונים נעשים באופן ארעי ומקומות משבשים בעלי גשארובלי הארה (ע' 130). 5 מלמטה בשיר של שבת קרא "פנה האיש למעשה ידיו". אנב השיר נתחבר בפרט וחדו מזאבי ערב, זמן רב

רק על־ידי עזרה־של־גומלים" (עמ' 23). כמדומה לי, שפסקה זו נותנת ציור מספיק מאוזן־ההוכחה ומן ה־מדעיות" של ג. — כשהוא מדבר על המפלגות הרבולוציוניות ביהודה; הוא מונה שמות כאלה: "קנאים (זֶלְוִיִּים), סיקריים, נזירים, קנרים, שקוראים לעצמם גליליים בפשיטות" (שם). אף ה־נזירים" הם רבולוציונרים; ואם "קנרים" הוא שבוש מן "קנאים", הרי "זֶלְוִיִּים" ו"קנאים" הם דבר אחד. — ובתשובתו לווידינסקי מדבר ג. כאחד מן ה־רצ־יונליסטים של המאה ה־19 או תחלת המאה ה־20 ממש: מחבריהם של האונגליונים, שהיו אנשים פשוטים, "נתאספו ובאו לידי מסקנה, שאי־אפשר להיות אם יאמרו, שלא היה כלום, ועל־כן חברו קובץ משרידי אגדות ומסורות — את האונגליון" (עמ' 29). לפנינו מחדש ה־כמרים הערומים" של הדאיסטים האנגליים (Priestcraft) או של ווֹסִי־ר (Prêtres rusés).

ואולם אף הבנתו של ווידינסקי אינה מדעית יותר מזו של לונצ'רסקי. את החוקר הפרוטסטנטי פרופ' ג. קליין הוא עושה רב יהודי (עמ' 35). אדוארד מאיר הוא בשבילו אָרְנֶסֶט מאיר (שם) וספרו של ה־רֶנֶק: Das Wesen des Christentums נעשה למתווה של ישו הנצרי" (שם). וספר כזה נדפס (כמו שכתוב על הדף שמעבר לשער) בסך 10.000 אכסמפלרים ונחשב, כפי מה שנראה מהקדמתם של האתאיסטים מוציאוי, ל"מרומר־של־המדע"!

יוסף קלוזנר

1163. **Strack, Hermann Leberecht.** Exkurse zu einzelnen Stellen des Neuen Testaments; Abhandlungen zur neutestamentlichen Theologie und Archäologie von Hermann L. Strack und P. Billerbeck. Teil I—II. München, Beck, 1928. VI, [I] p.p. 1—610; [4], 611—1323. 16: 24.

=Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch von Hermann L. Strack und Paul Billerbeck. Bd. IV.

Teil I: Zur Bergpredigt Jesu.— Das Beschneidungsgebot.— Das Passahmahl.— Vom altjüdischen Fasten.— Das altjüdische Synagogeninstitut.— Der altjüdische Synagogengottesdienst.— Das Schema.— Das Schemone-Esre (Achtzehngebet).— Die Tephillin (Gebetsriemen).— Die Çiçijioth (Schaufäden).— Der Synagogenbann.— Die Pharisäer u. Sadduzäer in der altjüdischen Literatur.— Stellung der alten Synagoge zur nichtjüdischen Welt.— Der Kanon des Alten Testaments u. seine Inspiration.— Der 110. Psalm in der altrabbinischen Literatur.— Der gute u. der böse Trieb.— Das Gleichnis von den Arbeitern im Weinberg Mt 20, 1—16 u. die altsynagogale Lohnlehre.— Zur altjüdischen Dämonologie.— Die altjüdische Privatwohlthätigkeit.— Die altjüdischen Liebeswerke.

Teil II: Ein altjüdisches Gastmahl.— Die Abgaben von den Bodenerzeugnissen.— Das altjüdische Sklavenwesen.— Aussatz und Aussätzige.— Der Prophet Elias nach seiner Entrückung aus dem Diesseits.— Diese Welt, die Tage des Messias und die zukünftige Welt.— Vorzeichen und Berechnung

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

Billerbeck, P. מחבר שני. Exkurse zu einzelnen Stellen d. Neuen Testaments. 1163 מספר 333 ע' ראה.

1161. Genz-Bettex, Ch. Der Siegeszug der Bibel unter den Nationen. Kassel, Oncken, 1928. 175 p. 12: 19.

ספר זה מקדש בעיקר לפעולת חבורת-המסיון השונות בהפצת התנ"ך והברית החדשה בין אמות העולם. בפרק מיוחד הנקרא "הביבליה בין העם הנבחר והמוסלמים" מספר המחבר על פעולת ההפצה בא"י, ומביא קמע מתוך הדו"ח של "חברת מפוצי כתבי הקדש" האנגלית, שעל-פיו נמכרו בשנת 1925 בא"י 20722 אכסמפלרים של התנ"ך והברית החדשה וחלקיהם.

1162. Луначарский, А[натолий] В[асильевич]. Личность Христа в современной науке и литературе (Об „Иисусе“ Анри Барбюсса); стенограмма диспута А. В. Луначарского с митрополитом Ал. Введенским. Москва, „Безбожник“, 1928. 41 стр. 15: 22.

בראש השער: „Центральный совет союзов безбожников“. מחברת זו היא סמנוגרמה של הוכוח, שהיה ביום 3 לאוקטובר 1927 בין הקומיסר להשכלה ברוסיה, א. לֵוִנְצ'רסקי, ובין המשרופוליס הרוסי, המלומד א. ווידנינסקי, ושגרמו לו שני חבוריו של המספר הצרפתי המפורסם אנרי ברבוס: הרומאן Jésum le Juste (ישו הצדיק) וה"מסה" המדעית למחצה בשם Les Judas de Jésus (היהודות של ישו). ברבוס, למרות כל הרדיקליות שלו, עדיין מחייב את מציאותו של ישו, אלא שהוא מצייר אותו כרובלוציונר ולוחם בעד שנוי עיקרי של המשטר בימיו ובעד המוני-אעם המדוכאים. ואף השקפה זו אינה מספקת לֵוִנְצ'רסקי: צריך להכחיש את מציאותו של ישו לגמרה. לתכלית זו קרא ל. את המשרופוליס, ראש-כחניה של הדת הפרבוסלית, לזכות בענין זה; והוכוח נדפס עכשו בצורה של מחברת מיוחדת על-ידי ה"מועצה המרכזית של אגודת-האֵתאיסטים".

אופן-ההוכחה, שישו לא היה ולא נברא, הוא זה הרגיל בספרות ההצי-מדעית של מכחישי מציאותו של ישו בגרמניה מימי ברוננו בוואר, קלטהוף ודריווס: ישו אינו אלא מיתוס כמורדך הבבלי, אדונים הכנעני ודוניסוס היווני, ועוד (עמ' 5—14). בימריפוליס עדיין לא ידע שום אדם שום דבר על ישו, ובכלל, אין שום ידיעות על מוצאו ומקום-פעולתו (עמ' 14—15 וביחוד עמ' 29). ואולם ל. משתדל גם לבטל את הרעיון, שיש איזו שאיפה סוציאלית של יושר ושיוון במסורת על ישו (עמ' 18—26). ראיות מדעיות אין כאן; די להזכיר, שכדי לבטל את ההשקפה, שבישו נתגשמו הרעיונות של אהבה ושל צדק, אומר ל. שאמנם, שני הרעיונות הללו מתנגדים זה לזה, אבל, ראשית, "שניהם מצויים באמונת-ישראל", ושנית, שני רעיונות אלה הם שני בשויים לשתי תנועות מעמדיות שונות: "תנועתם של בעלי-הבתים הקטנים, שהיו צריכים, כמוכח מאילו(1), להסתמך על העיקר של הצדק—העיקר של הנבואים באי-כחם של בעלי-הבתים שבכל ישראל, ואפשר, שבכל התרבות היס-תיכונת—ועל העיקר של האהבה, שנתפתח בסביבה פרול-רית טהורה של מחוסרי-הכל ושהביע את האידאולוגיה של העניים, שיכולים להתקיים

עשרת הדברות מפרשות כאן באור הברית החדשה. המחברים מדגישים שאין להפריד בין דת וסוציאליזם ומדברים על היסודות הסוציאליים של עשרת הדברות, גם בהתחשבות לתנאים הדיניים. לכל פרק נספחו תרגילים.

1157. Sugden, Edward H. Israel's debt to Egypt. London, Epworth press, (1928). 224 p., illus. 13: 20.

ע' 214-216 ביבליוגרפיה.

הת כן: הקשרים ההיסטוריים בין מצרים וישראל; אברהם במצרים; יוסף במצרים; השעבוד ויצירת-מצרים; קשרים עם מצרים בזמן מאוחר יותר; השפעת מצרים על דת ישראל; מושג אלהים; המילה; השבת; עשרת הדברות; החגים הגדולים; החק האזרחי; עבודת-אלהים ומנהגים; השארת הנפש; המלכות; הלשון; הספרות; אמנות ואומנות; סכום.

1158. Torrey, Charles Cutler. The second Isaiah; a new interpretation. New York, Scribner, 1928. XII, [1], 477 p. 15: 22.

המחבר הוא פרופסור ללשונות-שם באוניברסיטה של ויל. ספרו זה נחלק לשני חלקים עיקריים; מכאן לישעיה ב' ותרגום אנגלי עם סמון צורות המשקל. ואלה שמות ראשי הפרקים שבמבוא: שקיעת נביא גדול; התאוריה של "נביא שיבת ציון"; הפרקים על כרש ועל בבל; השקפה חדשה על הנבואה; נביא ומשורר; ספרו של המשורר וגורלו; היחס אל עמי הנכר; ה"עבר" והמשורר; צורות משקל ופרטים; סדר-מחדש לפי משקל ובית; קיום ספרותיים אפיוניים; האפרט הבקרתי והבאור בזמן הזה. — לאחר התרגום נותן המחבר מבואות אל הפרקים השונים בצורה באורים ותקוני-נוסח.

ראה ע' 326 בספר 1126 Volz, P. Der Prophet Jeremia

1159. Wardle, [William] Lansdell. Israel and Babylon. New York, Revell, (pref. 1925). XVI, 343 p. 13: 20.

בספר זה השתדל המחבר לסכם את הנחקר על יחסי בבל וישראל. ואלה ראשי-פרקים: הקדמה; א"י, מצרים, בבל; אבות ישראל; תכונות אחדות בדת בבל; מקורות המונותאיסמוס העברי; ספורי-היצירה; גן-עדן ונפילה; הדורות שלפני המבול; המבול; שבת וה'; חקים; התאוריה הפן-בבלית; סכום. בראש הספר נותן המחבר ביבליוגרפיה של המקורות.

ראה ע' 326 בספר 1128 Whitham, A. R. The book of the Kings.

1160. Zoepfl, Friedrich. Der Kommentar des Pseudo-Eustathios zum Hexaëmeron. Münster i. W., Aschendorff, 1927. XI, [1], 59 p. 16: 24.

=Alttestamentliche Abhandlungen; hrsg. von A. Schulz, Bd. X, Heft 5.

בספר הזה עוסק המחבר בפרוש הקסאמרון שנתפרסם בפעם הראשונה ע"י לאו אלמיוס והמיוחס לאפיסקופוס אבסנתיוס מאנטוכיה. המחבר סוקר תחלה את מסירת הספר בכתב-יד, מוסר את מצב היריעות בנוגע לשאלת המחבר, ומראה אח"כ לאור נתוני המקורות, שהפרוש מלוקט מתוך ספרי אבסביוס, בזילאוס, פיוולוגוס, פילון, יוסף פלביוס, ומחברים אחרים נוצרים וזולתם.

ספורי האבות; עמוס; ירמיה; תהלים; ספרי-החכמה. לספר נספחה תוספת על "שמוש המטיף בספר ירמיה".

1150. **Mader, Johann.** Allgemeine Einleitung in das Alte und Neue Testament. 4. verb. Aufl. Münster i. W., Aschendorff, 1928. VIII, 164 p. 14 : 22.

Lehrbücher zum Gebrauch beim theologischen Studium.

מהדורה חדשה של המבוא הקטולי הידוע אשר יצא בפעם הראשונה ב 1908.

1151. **Meyouhas, Joseph.** Bible tales in Arab folk-lore; tr. from the Hebrew by Victor N. Levi. London, Knopf, 1928. [4], 240 p. 13 : 20.

את המקור העברי ראה ק.ס. שנה ד' ע' 195 ושנה ה' ע' 28.

ספר זה הוא תרגום ספרי העברי של מר מיוחס שיצא לאור במקורו בהוצאת "דביר", וכולל את הספורים התנכיים שאסף המחבר במשך שנים רבות מפי הפלחים.

*1152. **Osborne, Hubert.** The Song of Solomon. New York, Appleton, 1927. XII, [1], 59 p.

1153. **Peruzzi, Angelo.** Il primo capitolo della Genesi. Studio biblico diviso in tre parti: terra, uomo, predestinazione. Wilkes-Barre, Pa., (Roma, typ. "La Speranza"), 1926. 174 p. 14 : 21.

המחבר משתדל להגן על כתבי הקדש ובפרט על "בראשית" פרק א' מפני הפוטיביזם. בעקר בא להוכיח את תורת "הגורה הקדומה".

1154. **Quail, J. Arnold.** Your Bible: its ancestry and origins. London, Teachers and Taught, (1928). 96 p. 12 : 18.

מבוא פופולרי לידרים על התהוות התנ"ך והברית החדשה. רבו מקדש לתרגומים האנגליים של התנ"ך ולברית החדשה, והספר הקטן כלו כתוב מכחינה נוצרית.

1155. **Rashi.** "Rashi" on the Pentateuch: Genesis; tr. and annotated by James H. Lowe. (Part I). פירוש רש"י ז"ל על חמשה חומשי תורה. London, Hebrew compendium pub. co., 1928—5688. 64 p. 15 : 24.

= Lowe's series of "Tutorial preparations for Rabbinics", No. 2

המחבר מכוון הוצאת רש"י בתרגום ובבאור אנגלי, למען הפיץ את ידיעת רש"י ברבים. החוברת הראשונה שיצאה לדוגמה מכילה 25 הפסוקים הראשונים של בראשית. היא ראויה לתהלה רבה. ההסברים בין כל פסוק ופסוק של דברי רש"י מובאים באדיקות ונותנים לכל איש את האפשרות להבין בנקל את התרגום המדויק של דברי רש"י. אם יצליח המחבר לבצע את תכניתו יהיה זה ספר שמוש רב ערך.

. 1156. **Shafte, G. R. Holt.** Moses and Jesus; a working basis for sociology, by. G. R. H. Shafte and A. Gordon James. London, Epworth press, (1928). 166 p. 12 : 19.

= Sächsische Forschungsinstitute in Leipzig; Forschungsinstitut für Orientalistik: Arabisch-islamische Abteilung, Nr. 3.

ה'ת כ'ן: I. המעיין. II. הבאר: 1. במדבר. 2. במושבם קבועים: חפירת הבאר, כלי החפירה, עמקה וצורתה של הבאר, אפני-הבנין השונים, שאיבת המים, השקת. III. הבור: 1. מים נקיים ובלתי-נקיים. 2. אפני-הבנין השונים. 3. שטח-בורות. 4. בית-סהר. 5. מחסן-תבואה. 6. שאול. IV. הבאר והמעין בחיי העם. V. לבקרת-הגנוסה.

1142. **Junker, Hubert.** Prophet und Seher in Israel; eine Untersuchung über die ältesten Erscheinungen des israelitischen Prophetentums, insbesondere der Prophetenvereine. Trier, Paulinus-Verlag, (1927). 109 p. 14: 22.

ה'ת כ'ן: הנביאים והשרי הדתי; חברות-הנביאים ויחסן לפולחן; הנביא כ"מבשר" הפולחן; נושאי-הרוח בישראל; האכססות בחברות-הנביאים. באור תאולוגי לתופעה; התנוונות בחברות-הנביאים; שאלה בח' החוזה; ערכו הדתי של "החוזה" בישראל; מקור פנימי או מקור זר לנבואה האכססית בישראל²; רשימת מקומות התנ"ך הנזכרים בספר; מפתח.

*1143. **Kalt, Edmund.** Das Buch Isaias. Übersetzt und erklärt. Kaldenkirchen, Missionsdruckerei, 1927. 199 p.

*1144. **Kelly, W.** Notes on the book of Daniel. Kilmarnock, Ritchie, 1926. 280 p.

1145. **Kennett, R[obert] H[at]ch.** Old Testament essays. Cambridge, University press, 1928. VIII, [1], 270 p. 14: 21.

הספר מכיל שבעה מאמרים: הספורים הקדומים ביותר שבאותו חלק החומש הנקרא J; יחזקאל; הכהונה היהודית; אש המזבח; יום הכפורים; היסוד ההיסטורי של ס' תהלים; מקור התקופה המשיחית והתפתחותה. רב המאמרים באו לחזק את השטח שהביע ק. באגצ'יקופדיה של הדת והמוסר" של הסנינגס, בערך "ישראל". עקרה הוא כי ישראל התמוגז במאה ה-12 לפני סה"נ משבטים שונים, מן העברים שברחו ממצרים, משבטי לאה ורחל הארמיים, מן השבטים הפלשתינאיים ישראל יעקב ויזחק, והחברונים שחושבים את עצמם לבני אברהם.

*1146. **Kent, C. Y.** The growth and contents of the Old Testament. New York, Scribner.

*1147. **Kessler, W.** Die innere Einheitlichkeit des Buches Ezechiel. Herrnhut, Missionsbuchhandlung, 1926. VI, 61 p.

*1148. **Knox, R. C.** Knowing the Bible. New York, Macmillan, 1927.
Lowe, J. H. Rashi. 1155 מספר 330 ראה ע' 330

1149. **Mac Fadyen, John Edgar.** A guide to the understanding of the Old Testament. London, Clarke, (pref. 1927). 189, [1] p. 13: 19.

בספר זה שרץ פרקיו נדפסו תחלה במכתבי-עת שונים של הכנסיה החפשיה המאוחדת בסקוטלנד, רוצה המחבר לסקר את התנ"ך "מנקודת מבטו של האיש המודרני". ואלה פרקיו: חלק א': העמדה המודרנית: התנ"ך כספרות; כיצד לקרא את התנ"ך; התנ"ך כיוחיד שאין דומה לו; היחס המודרני אל התנ"ך; הקשיים המוסריים שבתנ"ך. חלק ב': הספרות שנסקרה: בקרת; חמשה חומשי תורה; הספרים ההיסטוריים; הנביאים; כתובים; השראת-רוח ומופתים; סיום הוכוח הבקרת. חלק ג': הדת כפי שהיא מתבטאת בו:

1134. **Eberharter, Andreas.** Die vorexilischen Propheten und die Politik ihrer Zeit. Münster, Aschendorff, 1927. 48 p. 14:22.

= Biblische Zeitfragen. Folge 12, Heft 6.

הת כן : פעולתם המדינית-היצונית של הנביאים מימי יסוד הממלכה עד חלוקת המדינה; פעולתם של הנביאים בנוגע ליחסים בין המדינות מימי חלוקת המדינה עד לחרבן שמרון; עמדתם המדינית-היצונית של נביאי יהודה עד לכבוש ירושלם וחורבנה.

*1135. **Fascher, Erich.** Προφήτης (Prophetes). Eine sprach- und religionsgeschichtliche Untersuchung. Giessen, Töpelmann, 1927. IV, 228. p.

Feldman, F. und H. Herkenne. Die Heilige Schrift des Alten Testamentes. 1125 ראה ע' 326 מספר

*1136. **Fillion, Louis Claude.** The study of the Bible ... translated by John C. Reville ... New York, Kenedy, 1926. VI, 310 p.

1137. **Galling, Kurt.** Die Erwählungstraditionen Israels. Giessen, Töpelmann, 1928. VII, 96 p. 16:24.

= Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 48.

ג. הוא הראשון שהקדיש ספר מיוחד למושג "העם הנבחר" שבתנ"ך. חקירותיו הביאוהו לידי הפרדה בין מסורה אחת הקושרת את הבחירה ביציאת מצרים ובין אחרת הקושרת אותה בשלש האבות. הראשונה שלמה תמיד; השנייה נכרת לעתים רחוקות יותר ורק בספרים מאוחרים. (כך למשל נזכר אברהם בס' תהלים רק פעם אחת). על כן ראה ג. בשתי המסורות אפילו כעין נגוד. אבל בחלקי התנ"ך ההיסטוריים, שאנשי המדע מכנים אותם ב J, E, D, P, נתערבבו זו בזו. ג. מסים ספרו בהוכחה, כי רעיון הבחירה הנחיל לדת ישראל מדה שהפריאה אותה מכל שאר הדתות של המזרח העתיק. הלא הוא הרגש שיש קשר היסטורי בין עם ישראל וה'. ומן המחשבה הזאת נולדה המגמה המדינית: "יהודה וישראל אחד המה".

*1138. **Gampert, Auguste.** Le décalogue. Lausanne, Imp. la Concorde, 1926. 28 p.

1139. **Hagemann, G. E.** The Prophet Jonah. In sermons. Boston, Stratford co., (1928). [3], 90 p. 13:19.

כל מה שמסופר בספר יונה "עובדה היסטורית" היא. הספר כלו הוא פרוש דרוש על ספר יונה מבחינה נוצרית.

*1140. **Hilion, G.** Le déluge dans la Bible et les inscriptions akkadiennes et sumériennes. Paris, Geuthner, 1927. VIII, 165 p.

ראה ע' 330 מספר 1156 James, A. G. Moses and Jesus.

1141. **Jones, T. J.** Quelle, Brunnen und Zisterne im Alten Testament. Leipzig, Pfeiffer, 1928. VI, [2], 33, [2] p. illus. 15:23.

= Morgenländische Texte und Forschungen; hrsg. von A. Fischer, Bd. I, Heft 6.

1129. **Bible. Psalms.** The Psalms of David; tr. into English verse in accordance with the metres and strophic structure of the Hebrew, by Edward H. Sugden. Melbourne, Macmillan, 1924. VII, 200 p. 12 : 19.

תרגום ספר־תהלים בסדורו המקורי לאנגלית מחורות. בצורת החרוז השתדל המחבר להסתגל למשקל המקורי ולבית המקורי. לפני כל מזמור מקדים המחבר הערה על תכנון ענינו וצורתו של המזמור. לפי דברי המחבר בהקדמתו מכון התרגום לא למלומדים, כי־אם לקורא האנגלי הבינוני.

1130. **Bible. Psalms.** The Book of Psalms, printed in the advanced stage of Pitman's shorthand. New era ed. London, Pitman, [1928?]. [2], 64 p. 12 : 18.

ספר־תהלים באנגלית (הנוסח המקובל) נדפס בסמנוגרפיה עפ"י שיטת פיתמן, ומכון שמש "מפתח" לשיטת־סמנוגרפיה זו.

ראה ע' 308 בספר Bible. Selection. Canticos de Sion. 1064

*1131. **Bird, T. E.** A commentary on the Psalms in two volumes. Burns, Oates. XIV, 469; VIII, 427 p.

1132. **Bonser, Mrs. Edna Madison (MacDonald).** How the early Hebrews lived and learned. New York, Macmillan., 1928. XVII, 269 p., illus., (incl. maps) plates 14 : 20.

ע' 269 ביבליוגרפיה. יצא בפעם הראשונה ב־1924.

מתוך דברי המחברת בהקדמתה: "צורת הספר הזה מיוסדת על ההכרה, שהתנ"ך יכול להעשות ליסוד חשוב בחנוך הילדים. מטרה זו היתה תמיד לנגד עיני. המטרה בחבר הנתן ובצורתו היתה, לברר את התפתחותם של בני אברהם במשך תקופה של 1500 שנה, בכל צורות החיים — בחקלאות, בתעשייה, בחיי החברה, בספרות ובה. המחברת השתמשה בכל הרמיזות המקריות שבתנ"ך בכדי למלא את תמונת חיי יום־יום של העם, הארצות שבהן חי, דרכי פרנסתו, חרשתו, הכסיוס־מלחמתו, שעשועיו ועבודת־האלהים שלו." — הספר עזר להביא תועלת למורה בהוראתו.

1133. **Dummelow, J[ohn] R[oberts], ed.** A commentary on the Holy Bible, by various writers. Complete in one volume with general articles and maps. New York, Macmillan, 1927. CLIII, [1], 1091, [1] p. plans. 16 : 24.

הוצאה סטראוטופית. נדפס בפעם הראשונה בשנת 1909.

בספר זה יש משום נסיון לתת פרוש מלָקט על כל התנ"ך והברית החדשה בכרך אחד. הספר מחולק לשני חלקים עיקריים: החלק הא' מאמרים כלליים על ענינים גדולים כגון: תולדות ישראל בתקופת התנ"ך, ארץ־ישראל, חקי חמורפי, דתות עמי הנכר הנזכרות בתנ"ך וכו'. החלק הב' כולל פרוש מלָקט מפרושים שונים, עם מבואות קצרים לכל ספר וספר. בסוף הספר מפות היסטוריות שונות.

הוא הספר השביעי מספרי-התנ"ך, מתורגמים ללשון אנגלית מדברת בזמן הזה; היוצאים בצורת סריה. הספר מחולק לשלושה חלקים: א) שמואל ושואל (שמואל א' א'-מ'). ב) שאול ודוד (שמואל א' מ'-שמואל ב' א'). ג) דוד (שמואל ב' ב'-כ"ד).

1124. **Bible. Tr. English.** The Old Testament; an American tr. by Alexander R. Gordon, Theophile J. Meek, J. M. Powis Smith, Leroy Waterman. Ed. by J. M. Powis Smith. Chicago, Ill. University of Chicago press, (c 1927). XII, 1712, [1] p. 15:23.

התרגום נוצר מתוך שאיפת המתרגמים לצאת ידי חובתם נגד מדע הכלשנות החדש. עד כמה שאפשר שמרו את נוסח המסורה; אבל בכל זאת עזבו את לשון המקור במקומות לא מעטים, או על סמך התרגומים העתיקים או על סמך השערות. על הדבר הזה מראות ההערות של בקורת הנוסח שנמצאות בסוף הספר. המתרגמים באו לירי ההחלטה לותר על הסגנון העתיק שהיה מצוי בתרגומים האנגלים של כתבי הקדש. הערות של באור אין בהוצאה הזאת.

1125. **Bible. Tr. German.** Die Heilige Schrift des Alten Testaments übersetzt und erklärt, in Verbindung mit Fachgelehrten hrsg. von Franz Feldmann und Heinr. Herkenne. Bd. VIII, Abt. 2. Bonn, Hanstein, 1928. VIII, 104 p. 17:25.

Das Buch Daniel; übersetzt und erklärt von Johann Goettsberger.

ספר דניאל מתרגם גרמנית ומבאר ע"י ד"ר יוהן גטסברגר, והוא חלק מתרגום התנ"ך היוצא לאור ע"י פלדמן והרקנה מהאוניברסיטה של בון. המתרגם מקדים מבוא לספר דניאל, ובסופו מוסיף רשימה של מבחר הספרות על ספר זה.

1126. **Bible. Tr. German.** Kommentar zum Alten Testament; hrsg. von Ernst Sellin. Bd. X. Leipzig, Deichert, 1928. LII, 450 p. 17:24.

Der Prophet Jeremia; übersetzt und erklärt von Paul Volz. 2. Aufl.

ביבליוגרפיה ע' לII—LII.

1127. **Bible. Tr. German.** Die Schrift; zu verdeutschen unternommen von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. (Bd. VIII): Kündler, Bücher der Geschichte; Das Buch Schmueel. Berlin, Schneider, [1928]. 259 p. 12:19.

את הקודם ראה ק.ס. שנה די ע' 217.

1128. **Bible. Kings.** The first [and second] book of the Kings; in the text of the revised version with introduction, maps, notes, questions, subjects for study and index ed. by A. R. Whitham. London, Rivingtons, 1926. XXIV, 150; XXIV, 142 p. 12:17.

The Old Testament for schools.

מדברי העורך בהקדמתו: „הוצאה זו של מלכים א' וב' מכוננת לשמוש בבתי-ספר במחלקות תיכוניות וגבוהות וגם לקורא הכללי. ההערות, בקשר עם המבואות, עוסקות רק בקשורים שבנוסח ויש בהן יריעות בהתאם לחקירת התנ"ך המודרנית.“ בסוף כל פרק שאלות שעל התלמידים לחשוב עליהן בכתב.

תנ"ך. כתובים. איוב ומשלי. מפורש ע"י א. כהנא. ראה ע' 305.
תנ"ך. כתובים. ספר תהלים. מכואר ע"י ש. ל. גורדון. ראה ע' 307.

1120. Baldwin, Edward Chauncy. The prophets. New York, Nelson, 1927. 234 p., maps 11:16.
Nelson's English series.

ע' 231—234 ביבליוגרפיה.

ואלה שמות ראשי-פרקיו: התנ"ך החדש; נביאי ישראל; עמוס; הנביא כמתקן-החברה; חושע; נביא אהבת האללים; ישעיה; הנביא כאיש-המדינה; מרכה הרמוקרט; השפעת מרכה; תקוני חזקיה; ספר-הדברים; צפניה; נביא יום ה'; נחום הפמריוס; חבקוק; הנביא כספקן; ירמיה; נביא הדת האישית; יחזקאל; אבי היהדות; ישעיה השני; קול הנחמה; חגי; בונה המקדש; זכריה א"ח; ראשית האפוקליפסה; עובדיה; קול הנקמה; ישעיה ג'רסיס; ישעיה השלישי; מלאכי; הנביא כמחוקק; יואל; נביא מכת הארבה; החזיונות האפוקליפטיים; זכריה מ"ד; ישעיה כ"ד-כ"ז; יונה; קול המחאה נגד אי-סבילות; דניאל החולם; הנביאים ואידאלים חדשים.

1121. Baumgarten, Paul Maria. René Benoist und seine französische Bibel von 1566. Krumbach, Aker, 1927. [4], 54 p. 15:23.

= Untersuchungen zur Geschichte und Kultur des sechzehnten und siebzehnten Jahrhunderts, hrsg. von Paul Maria Baumgarten und Gottfried Buschbell, Heft 5.

עמדת הכנסיה הקתולית בשאלת תרגום כתבי הקדש להלשונות המדוברות, מוארת באור בחיר בספר הקטן הזה, המביא חמר בלתי ידוע לענין Benoist.

1122. Bible and N. T. Tr. German. Die heiligen Schriften des Alten und Neuen Testaments, nach der Vulgata mit steter Vergleichung des Grundtextes übersetzt und erläutert von Valentin Loch und Wilhelm Reischl. Illustrierte Ausgabe. 5 Bde. Regensburg, Manz, 1905—1927. 20:29.

Bd. 1—3: Die heiligen Schriften des Alten Testaments. Bd. 1: Moses.—Paralipomenon. 1927. LI, 708 p. Bd. 2: Das erste Buch Esdras. — Prophetie des Isaías. 1905. xxvii, 803 p. Bd. 3: Jeremias. — II. Machabäer, 1905. xxvii, 545 p. Bd. 4—5: Die heiligen Schriften des Neuen Testaments. Bd. 1: Das heilige Evangelium nach Matthäus.—Apostelgeschichte. 1905. xv, 559 p. Bd. 2: Die apostolischen Lehrschriften oder Briefe.—Offenbarung Johannes. xxvii, 554 p.

הוצאה חדשה, מצוירת, ועם באורי התרגום אשר יצא ראשונה 1851.

1123. Bible. Tr. English. Books of the Old Testament in colloquial speech, edited by G. Currie Martin ... and T. H. Robinson. London, National adult school union, [1927?]. 138 p. 12:18.

The book of Samuel; tr. into colloquial English by John Skinner.

אולם גם וולף רושם 1278, בעוד ששנת מותו של חנין היא 873 (עיי' Steinschneider: Hebr. Ueber. p. 348). ובכלל חבל מאד שהמחבר השתמש בוולף כמקור יחיד, בעוד שאפשר היה להשתמש בשטיינשנדרר. — את הורודצקי מציין המחבר chassid. Schriftsteller והוא באמת חוקר-החסידות ולא סופר חסידי. את ספרו של הורודצקי "שם משמאל" הוא מתאר כפרוש למהרש"א, ואינו אלא תולדות מהרש"א. כמובן אין הוא מזכיר כלל את קבצי "הגדן" שהוציא הורודצקי, ואף לא את מחקריו בקבלה ובמסתורין. את ספרו על תולדות הרש"ל הוא מזכיר רק ביוזית. אולם הספר יצא לפני-כן בעברית בשם "כרם שלמה" (דרוהובין, תרנ"ז). — מספריו העבריים של א. א. הרכבי הוא מזכיר את הספר "היהודים ושפת הסלאבים" בלבד, ומשמים את כל חסריה "חדשים גם ישנים", "זכרון לראשונים וגם לאחרונים" ועוד. — על אלכסנדר הרכבי הוא כותב שספרו על השפה היהודית נכתב ולא נדפס, אולם באמת הדפוס אלכסנדר הרכבי מאמר בשם "היש משפט לשון לשפת יהודית?" ב"גר המערבי" שנה א' חוב' ג'—ד' (ניו יורק, תרנ"ו). כמו כן אין הוא מזכיר את ספרו "תורת לשון אנגליה" (שם, תרנ"ד), שהיה אחד הנסיונות הראשונים ללמד אנגליה בעברית, ואף לא את ספרו "אוצר לשון המקרא" (שם, 1914). ובכלל, במקום שמחבר כתב ספרים בעברית ובדקו, מביא ו. אך מעט מאד מהספרים העבריים. — על ש"מ חזן הוא כותב שחבר את הס' "שלחן מהור" וס' "המעלות לשלמה" ותו"א (עפ"י ליפא) ואינו מזכיר את ספריו שכתב באותו זמן: "כרוב ממשח" (אלכסנדריה, תרנ"ה), "שער הקדים" (שם, תרנ"ה), "בן שלמה" (שם, תרס"ט), "שלחן הזהב" (שם, תרס"ג). —

רב הוא מספר החסידים, ומהם סופרים ומחברים אנשי-שם. ביחוד בולט החסידון בערכי הורוויץ (Horowitz, Horwitz, Hurwitz). אגב, אין למחבר שמה קבועה במנסקריפטציה של השם הזה, שכן רושם הוא את ר' פנחס הלוי איש הורוויץ בעל "הפלאה" בערך Horwitz ואת אחיו ר' שמואל שמעלקא אבד"ק ניקלשבורג בערך Horowitz. בערך הורוויץ חסידים, למשל, ר' יעקב יצחק הלוי הורוויץ "החווה" מלובלין; ר' יצחק הלוי איש הורוויץ אבד"ק אה"י; ר' נפתלי הורוויץ אבד"ק ראפשיץ, אבי השושלת החסידית הרופשיצאית בגליציה, וגם כל צאצאיו, וביניהם ר' מאיר הורוויץ אבד"ק דויקוב בעהמ"ח ס' "אמרי נועם" עה"ת ו"שו"ת אמרי נועם"; ישראל זאב הלוי הורוויץ איש ירושלים בעהמ"ח האנציקלופדיה "אריץ ישראל ושכנותיה"; אליעזר הלוי הורוויץ אבד"ק מארניגראד בעהמ"ח ס' "נועם מגדים"; אריה ליב הורוויץ ראב"ד דק"ק קראקא בעהמ"ח שו"ת "חיי אריה" (קראקא, תר"ן) "חיי אריה" (למברג, תר"ע), וכו' נכללו גם תולדותיו שנכתבו בידי יקותיאל אריה קאמפלעהאר; שלמה זלמן הורוויץ בעהמ"ח רחובות עיר תולדות רבני וגדולי עיר הוראדנה (וילנה, תרנ"א), ספר שהמחבר היה צריך לדעתו; ועוד ועוד. —

אולם למרות החסרונות והפגומות שבספר ראוי המחבר ליקר על העול הכבד שהעמים על עצמו.

ד. מדע המקרא.

1119. גליקסמן, ברוך בנדיט. טעם ברוך; פירוש על ספר משלי ... קרוב לפשט ... לחזק האמונה ... בצירוף ביאור ... על מגלת איכה ... לודו, דפוס שמשעטשינסקי, תרפ"ח. 5, 61 ע' 14: 21.

שלמה בן יצחק. פירוש רש"י ... מתורגם בלשון אנגליה. ראה ע' 330 מספר 1155.

מביאה את ההתפתחות המתודית הזאת לידי בפוי מוחלט: מלון בספרות הגרמנית, מסודר לגמרי על פי ענינים ולא על פי אישים. הננו מביאים את הערכים הראשונים לדוגמה: Abenteuroman, Agitationsliteratur, Akrostichon, Akzent etc. כמובן, רבים הנוגעים לעניני היהדות: Bibelübersetzung, Bibeldichtung, Biblisches Drama, Prophetenspiele, Kreuzzugsliteratur, Orientalisierende Dichtung, Psalmendichtung, Psalterium etc. הספר יכיל שלשה כרכים.

1116. **Sondheim, Moriz.** Gesammelte Schriften; Buchkunde, Bibliophilie-Literatur-Kunst u. a. Frankfurt a. M., Für den Verfasser gedruckt, 1927. XIX, 418 p., illus. facsim., pl. ports. 20 : 26.

מ. זונדהים, מוכר ספרים, חובב ספרים ומלמד במקצוע ידיעת הספרים ודוע ברבים כמחבר הקטלוגים של הפירמה יוסף בר פפרנקפורט (ביניהם הקטלוג הידוע של ספרי שפינוזה וספרות אודותיו שיצא 1911). לחג 50 שנה של עבודתו בפירמה בר הוציאו בעליה את קבץ חבורי זה בהדור רב. בין החבורים שנאספו בקבץ זה, מענין בשביל קוראי ק"ם ביחוד, המאמר על דפוסי פרנקפורט הראשונים, אשר בו ידובר גם על הדפוסים Ritus et celebratio phase iudeorum (1512), Benedicite iudeorum (1512).

1117. **Williams, Iolo A.** The elements of book-collecting. London, Mathews, 1927. [5], 171 p. 12 : 19.

התכונות וההגיון באיסוף ספרים; צורות הספרים; חלקי ספר; ספרים שלמים ובלתי-שלמים; הוצאות ומהדורות; כיצד לתאר ספר; יצירת אסף; מהדורות ראשונות של ספרים חדשים; הצעות אחדות; ספרי-שמוש. — הפרק האחרון מכיל ביבליוגרפיה מפורטת של ספרי-שמוש עם תכנים, ענינים וערכים. פרק זה יועיל מאד למאספי ספרים אנגליים, שבשרם מכון ספר זה.

1118. **Wininger, S[alomom].** Grosse jüdische National-Biographie mit mehr als 8000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder. Ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde. Bd. III. Lief. 17—20. Cernauti, typ. Arta, [1928]. pp. 1-320. 17 : 24.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 215. Harischo — Joelsohn.

כבר העיר מי שכתב על החוכרות הקדומות מה רב הוא המפעל שקבל המחבר על עצמו. וכאן אעיר רק הערות אחדות שהעליתי אנכי-דפדוף בערכי אות H. בערך Heftman אין המחבר מזכיר את הפסידונימים שלו "יוסיפון" ו"עמנואל" שבחתימתם נתפרסמו רב מאמריו ופיליטוניו. כמורכן כותב המחבר שהפסמן תרגם את הקומדור של אוסקר וילד "מניפה של לירי וינדרמיר" ואת הספור Tunnel של ברנרד קלרמן לעברית, ואינו כן, כי קומדיה זו של וילד תורגמה לעברית רק ע"י י. ח. טביוב (ורשה, שטיבל, תרפ"ה). והספור Tunnel לא תורגם לעברית כלל. הפסמן תרגם את ספורו של קלרמן, "האוויל" (Der Tor). — את המעתיק חנין אבן אסחאק הוא מכנים אעפ"י שהוא נוצרי גמור, וזוהי טעה ללכת אחרי Wolf. את שנת מותו הוא רושם 1783 (!). וכנראה שמעות-סופר יש כאן.

מעאטער קונסט און דראמע" (ורשה, "קולטור-ליגע", 1923); ספרו של שאצקי: "די ערשטע געשיכטע פון יידישען מעאטער"; ספרו של ב. גארין: "די געשיכטע פון אידישען טהעאטער" (ניו-יארק, "ליטערארישער פערלאג", 1918 ב' כרכים), ועוד. — בערך Erziehungswesen (ע' 491) חסר בייבליוגראפיה ספרו החשוב של הרב ש. אסקא "מקורות לתולדות החינוך בישראל" (תל אביב, "דביר", תרפ"ה). — בערך Enzyklopädien חסרה האנציקלופדיה החשובה "שדי חמד" מאת הר' חיים חזקיה מדיני (ורשה, "תרנ"א—תרע"ד) ועוד אנציקלופדיות בהלכה, וגם האנציקלופדיה הגאוגראפית-היסטורית "ארץ ישראל ושכנותיה" לר' ישראל זאב הלוי הורוויץ איש ירושלים (כרך ראשון אות א'—י"ו, וינה, תרפ"ג). — בערך Ewen, Isaac לא נזכר אפילו אחד מספריו, אף שהוציא את מאמריו וספריו על החסידות בצורת-ספרים עוד בחייו. כמו-כן לא נזכר כלל שכתב גם עברית. — בערך Galizien נמנו בין המספרים שיצאו מגליציה ותארו את חייה רק מ. ד. ברנדשטער ונ. סמולר, אולם בדורנו אי-אפשר שלא להזכיר כאן את המספר החשוב ש. י. עגנון יליד גליציה, שהרבה מספריו הם בבואה אמנותית לחיי היהודים בארץ זו. — ברשימת הקטלוגים של כתב-יד עבריים שבסוף ערך Handschriften נשמטו קטלוגים חשובים של ספרות חשובות כמו: הקטלוג של ספרית-המדינה במינכן מאת מ. שטיינשניידר (מינכן, 1875; מהדורה שניה, שם, 1895); הקטלוג של ספרית מונטיפיורי (עכשו Jews College) מאת ד"ר הרטוויג הירשפלד (לונדון, 1904) ועוד. — בערך Deinard נאמר שדינר פרסם בשנת 1927 את הספרים "לקורות היהודים באמריקה" וגו' ושא הצלב נגד ד"ר קלוזנר וסטיין ויו. וחנה דינר לא פרסם מימיו ספרים בשם זה. שם ספרו נגד הנ"ל הוא: "חבר לר' ול'ישראל", ושם השני "צלם בהיכל". כמו-כן לא נזכרו בערך זה כלל ספריו הביבליו-גרפיים של דינר, "ספרות ישראל באמריקה" ו"קהלת אמעריקא", שהם אולי העבודה המועילה ביותר שעבד דינר. — ע' 1701 שם הערך הוא Husserl, Eduard ובאמת שם הפילוסוף הוא Edmund.

גם בכרך זה באו מאמרים אחדים ארכים ומקיפים, כמו הערכים: Eherecht מרובות ומשובחות. Eid, England, Erbrecht, Gemeinde, Geschichte ועוד. התמונות הנלוות לכרך זה א. י. ע. ר. .

1115. Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte; unter

- Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter hrsg. von Paul Merker und Wolfgang Stämmeler. v. 1—2. Berlin, Gruyter, 1925—28. XXII, VII, 593; [2], 754 p. 17; 25.

Vol. 1. A—H; Vol. 2. J—Qua.

הספר הזה — כנראה היחיד במינו — מעיד על המהפכה הגדולה אשר התחוללה במדע הספרות בדור האחרון. כותבי תולדות הספרות היו רגילים קדם להרצות על הספרות כבשו אישים גדולים ועל כן היתה הביוגרפיה וההרצאה הביוגרפית משמשת קו ומשקלת לחוקר תולדות הספרות. אולם כשם שבפילוסופיה דחתה בזמן האחרון החקירה של תולדות הפרובלמות את החקירה הביוגרפית ויצרה טיפוס חדש של תולדות הפילוסופיה, המסודר לפי הענינים ולא לפי האישים, כך גברה גם במדע הספרות בגרימניה הדעה, שצריך לעשות את נקודת-המבט העניינית לשליט בספרות. הפניה החדשה הזאת מתחילה בהתחלת המאה הזאת עם ספריהם של אונגר על הַמֶן ושל גונדולף על שקספיר. האנציקלופדיה אשר לפנינו

1113. Яницкий, Н[иколай] Ф[едорович]. Печатная продукция РСФСР в 1926 году; статистические материалы. Москва, Государственная центральная книжная палата РСФСР, 1928. 142, [2] стр. 16:23.

המחבר מביא ידיעות סטטיסטיות מפרשות, ס"ה 34 טבלאות, על הספר והעתונות בר.ס.פ.ס.ר. (ו.א. רוסיה הסובייטית) חוץ מאוקריינה, רוסיה הלבנה, גרוזיה ועוד מדינות קטנות בשנת 1926, על התחלקותם לפי המרומרות, השפות, הנושאים — עפ"י השפה העשרונית — סוג הקוראים וכו'... נוסף עוד סימן אחד; סוג ההוצאות: ממלכתית, של אגודה מקצועית, של המפלגה הקומוניסטית, או פרטית. — בלשונות שניות (על העברית אין ידיעות מיוחדות) נדפסו 69 ספרים מהסכום הכולל של 24772 (ע' 52—53). החומר הסטטיסטי מעבד ומבאר. ישנן השוואות עם השנים הקודמות ומדינות אחרות.

1114. Jüdisches Lexikon; ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden; begründet von Georg Herlitz und Bruno Kirschner. Mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen... Bd. II. Berlin, Jüdischer Verlag, (c. 1928). xxxii p. 1728 col., illus, pl., ports. 19:26.

כולל ערכים D.—H. כך כ' א' ראה ע' 59.

על אפיו הכללי של לכסיקון זה כבר נאמר בבקרת על הכרך הראשון. כאן הייתי רוצה רק להעיר הערות אחדות שהעליתי אנג'ידפודק בכרך היפה הזה. — ע' 47 נזכר מתחת לתמונה אחת שהגדת פראג הראשונה נדפסה בשנת 1526, וכן גם בערך Gersoniden, ובדרך Haggada בע' 1342, אולם מתחת לתמונות בע' 350 וע' 400 נאמר על אותה הגדה שנדפסה בשנת 1527. בקולופון של הגדה זו כתוב כ"ו טבת שנת עור"י לפ"ק, והוא 30 דצמבר 1526. — ע' 627 נתנת רשימה של ספריונל וספריוזכרון, רשימה מועילה מאד, אולם לצערינו לקויה בחסר, וביחוד חסרים בה ספריונל עבריים שיצאו לאור בא"י. כך, למשל, חסרים ברשימה זו ספר-היונל לכבוד א. ז. רבינוביץ, הקבץ לזכרו של בן-יהודה בעריכת י. קלוזנר (ירושלם, תרפ"א), "ספר-פינסקר" בעריכת י. קלוזנר (ירושלם, תרפ"א), "עלים" לזכרה של שרה טהון (תל אביב, תרפ"ב), "ספר-שמואל" לזכר ר' שמואל מוהילבר, ספר היונל של ראשון-לציון בעריכת א. מ. פרימן (יפו, תרע"ג), ספר-הקונגרס למלאת כ"ה שנה לקונגרס הציוני הראשון בעריכת י. יפה (תל אביב, תרפ"ג), קבץ "בשעה זו" ב' למלאת כ"ה שנה לעבודתו הספרותית של ח. נ. ביאליק (יפו, תרע"ו), קבץ "הצדה" לזכר א. נ. גנסין (ירושלים, תרע"ד) ועוד. (אין קבץ זה נזכר גם בסוג ערך גנסין, אעפ"י שהוא המקור החשוב ביותר). כמו-כן חסרים ברשימה זו ספר-היונל לכבוד בן-אביגדור (ורשה, תרע"ו), חבורת "השלח" המיוחדות לכבוד אחד-העם, ש. שטרניחובסקי, לזכר לוינסקי, מנדלי מו"ס, ועוד. — הביבליוגרפיה שבסוף כל ערך וערך אינה שלמה, כמו שמחייב טבע לכסיקון קצר ופופולרי כזה; אולם נראה שדוקא בלכסיקון כזה צריכה הביבליוגרפיה להיות בבחינת מועם מחזיק את המרובה, קצרה בכמותה אבל משוכחת באיכותה. לצערינו אי-אפשר לומר זאת על כל הערכים, כך, למשל, בסוף הערך Drama, jüdisches לא נזכר אף אחד מהספרים היסודיים על תולדות התיאטרון היהודי כמו ספרו של י. שופער: "געשיכטע פון יידישער

באפן המשנה את מובנם, מבלי שיכיר הקורא שהשם בלתי שלם; למשל עמודה 208 : I. Guttman, Die Scholastik des 13. Jahrhunderts. 1908. ב. הזכרת מקומות בספרים שונה מאד: יש שהזכירו את העמוד הראשון והאחרון (זאת בודאי הדרך הטובה ביותר); יש שהזכירו את המספר הראשון עם ff. (לפעמים שתי הדרכים בערך אחד); ויש שהזכירו את המספר הראשון עם f., אף על פי שהענין נמשך כמה עמודים (כך למשל תמיד בבובליוגרפיה לערך Antichrist). — ברמיות מערך לערך קמצה המערכת לדעתנו הרבה יותר מדי. נדמה לי שלא היתה עדין אנציקלופדיה גדולה עם כל כך מעט רמיות. אמנם יהיה בסוף מפתח בכרך מיוחד; אבל בכל זאת יפסיד הקורא הרבה, אם לעתים כה רחוקות ישלח לערכים אחרים. ומצד שני תמיד השטה הזאת על המערכת את החובת להיות אותם הדברים בכמה מקומות. בשמות אנשים ומקומות סוף סוף אפשר לומר על הרמיות; אבל רע מאד הדבר בנוגע למושגים. למשל בערך Antisemitismus יש רמיה ל Blutlüge אבל אין ל Hostienschändung, Disputationen, Christentum, Apostasie, Apologie, Polemik, Kirchenväter, וכו', אף על פי שבערכים האלה ורבים כיוצא בהם ימצא הקורא עוד הרבה מאד שדבר עליו בערך Antisemitismus רק בקצור והוא מאותו הענין. המערכת תוכל לשנות זאת לטובה, מבלי לעזב את העקרונות הקבועים בהקדמה הכללית.

גרשה לנו לנגע עוד בפרטים אחדים. שני הערכים Amadis ו Algabba, Jakob בענינם; הכתוב רק באחד חשוב גם לאחר; רמיות אין. — תחת תמונת השער Weihrauch- ständer aus Megiddo היה צריך להזכיר שהיא שייכת לערך Altar. — מן מחבר הערך Amatus Lusitanus נעלמה המונוגרפיה היחידה והיסודית על האישיות המעניינת הזאת: Maximiliano de Lemos, Amato Lusitano, Porto 1907. בערך ההוא גם לא נזכר כלל כי א. היה הרופא היהודי הראשון ולזמן רב היחיד (ובכלל אחד הראשונים) שנתח מתים באפן שטחי. המשפט האחד על א. שבערך Anatomie, Juden in der מורה יותר על מפעלו הרפואי של א. מהערך המוקדש לו; רמיות כמובן אין. בשמות ספריו יש הרבה מעוות דפוס. — טובים מאד ומועילים הם הערכים על אבות הכנסייה והסכולסטיקים, למשל Ambrosius, Alexander Halensis, Albertus Magnus, Abälard, אבל למה אין ערך Anselm von Canterbury? הלא בספרו De fide הרבה להתווכח עם היהדות? — בערך Antichrist (שבכלל הוא טוב מאד) לא דבר כלל על הספרות העשירה של ימר הבינים העוסקת בו, אף על פי שהיה בה ליהודים תפקיד חשוב; אפילו המקור העקרי Adso לא נזכר. בבובליוגרפיה לערך הזה יש למחק ספרו של רנן; למרות שמו אין לו כל ענין לנושא ההוא. לעמית זאת לא היה צריך לשכח ספרו של Maltenda, De Antichristo, 1604 שהוא לבדו כולל את כל החמר. — ההודעות על המשומר הלוי (ע' 1202) כלן מעוותות תקון. שמו היה לפי דברי עצמו (Patrologia latina, CLXX, 807) יהודה בן דוד הלוי. באנציקלופדיה כתוב שהתנצרותו עוררה בשעתה תמחון. לגמרי לא; עד שלא מצא קרפצוב בשנת 1867 את כהני של ספרו אין לו כל זכר. חברו להתנצרות היה אחיו החורג (שם 626). לא אחר כך היה לגיור אלא מיד. המנור שנכנס בו נקרא קפנברג, לא קופנברג. — הפרק Christliche Apologeten des Judentums עמודה 1187 ואילך עובר בשתיקה על מאמר בעל חשיבות היסטורית, Dass Jesus ein Jude gewesen. לרמיון דומה. ההשגות הקמנות האלו לא ישנו כמובן מאומה במשפטים הכללי על הכרך הזה של האנציקלופדיה: גם הוא נעשה בוהירות יתרה והוא אמצעי מיוחד במינו לחקירת היהדות, ספר שמוש מדעי וספר קריאה מענין עד מאד. ח. פלאום.

1109. American library association. Educational committee. School library yearbook. No. 1. Chicago, American library association, 1927. 156 p. 15 : 23.

בשנת 1922 מנתה "חברת-הספרנות האמריקאית" ועדה מיוחדת לשם ספוק חמרי מקרא הגון לתלמידי בתי-הספר ולשם הוראה לתלמידים כיצד להשתמש בספרים ובתור ספרים. ספר-שנה זה הוא פרי-בכורים לפעולה זו, ומספר בו בפרוטרום על כל הנעשה בענין זה במשך השנים האחרונות בבתי-ספר ובבתי-ספרים באמריקה.

1110. Bennett, James O'Donnell. Much loved books: Best sellers of the ages. New York, Boni and Liveright, 1927. ix, [2], 461 p. 15 : 23. חפרק הראשון בספר זה המכיל שורה של מסות על הספרים הקלאסיים בספרות-העולם, מקדש לתנ"ך ולברית-החדשה. המחבר דן בתנ"ך מבחינה ספרותית, מדגיש ביחוד את שלמות הספור הקטן והשירה החפשיה בתנ"ך.

1111. Dessubré, M. Bibliographie de l'Ordre des templiers (imprimés et manuscrits); préface par Albert Lantoin. Paris, Nourry, 1928. xix, 324 p. 14 : 23.

=Bibliothèque des initiations modernes, V.

הביבליוגרפיה מכילה 1201 מספרים מסודרים ע"פ א"ב. בסוף הביבליוגרפיה הוסיף המחבר Table générale החוזרת בקצור על החמר הביבליוגרפי מנקודת מבט של סדור הענינים. הביבליוגרפיה מלווה ע"י הערכת הספרים. המחבר צרף לשמות הספרים גם את הסיגנונה שלהם בבית הספרים הלאמי הצרפתי.

1112. Encyclopaedia judaica; das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Bd. 2. Berlin, Eschkol, (c. 1928). xxiv p. 1232 col., illus., pl. 21 : 30.

Akademien-Apostasie. — כך א' ראה ע' 57.

תענוג מיוחד הוא להודיע על הופעת הכרך השני של הספר הנחדר הזה. ראוי להזכיר קודם כל שיצא בלי אחר, חצי שנה אחרי הראשון; הלא מפעל כזה יעורר תמיד את הדאגת סן ותעכב ההמשך יותר מדי. שמרו אפוא את התכנית.

" אם יש להצטער על איזה דבר בכרך היפה הזה שהוא ממש מתנה לכל המעונינים בתכמת היהדות, הרי הוא זה שגם בו לא תסים עדין אות A. אם כך הדבר, נראה שלא 15 אלא 28 כרך או 14 שנה יהיו דרושים לבצע את המפעל. אך לא נדחק את השעה! כל מה שירד התאזר לפרטים יעלה ערכו המדעי. — מבחינה אחת עולה הכרך השני עוד על הראשון: מספר התמונות עלה מן 63 ל-106 (הלואי והיו עוד יותר!) וכמעט שאין ביניהן מיותרות, אף אם אחדות מהן לא הצליחו, כמו מס' 5, 9, 18, 60. מוזרות בעינינו שתי התמונות לערך Alef : הן מאותומין האותיות אשר בתמונות לערך Ajin, וכפי שהדגשנו כבר בבקרתנו על הכרך הראשון, אין בשתי האלפאביתות האלו כל ענין אמנותי או היסטורי. הלא רצוי יותר שיבחרו כל אות מתוך סוג א"ב אחר. הלא נמצא חמר בדפוסים העברים ובכתבי היד די והותר (השווה את התמונות לערכים ההם ב Jüdisches Lexikon). — הערות כלליות אחדות נעיר בנוגע לדרך הצטוט. א. לפעמים קצרו את שמות הספרים

ברוסיה הקודמת, של הצירים, מספר על נסיון של יסוד מושבה יהודית בקרבת קיוב (ופריק) ואי הצלחתו של נסיון זה. הארת יחסם של הפקידים הרוסים ותפיסתם של הנדיבים היהודים ראוייה להשומת לב הודות לקטעים מן התעודות שהוא מפרסם. מר דוד ברודסקי מספר על שתי עליקות דם במאה ה'ח', מהן אחת "עליית-פורים" (היהודים הרגו וילד נוצרי בתור המן, עליה בנוסח ביצנאי). על יסוד חמר ארכיוני נותנת לנו המערכת תאור מ"גרוש היהודים מרצועת-הגבול בוואלין ופודוליה" (עמ' 123 — 148), וכיצד הוכרחה הממשלה לותר על גרוש זה. מר גלנט מפרסם במאמרו על "גרוש היהודים מקיוב בשנת 1835" 43 תעודות בענין זה, והן רק מאשרות את הידוע מכבר, כי גרוש זה בא בעקרו בעטים של הסוחרים הנוצרים בקיוב. המערכת נתנה רשימה של הספרות על היהודים במשך עשר השנים אחרי המהפכה (1917—1927) — רשימה בלתי שלמה. חסרים בה ספרים שהופיעו בקיוב בשנות 1917 — 1920) — אבל בכל זאת מועילה, ביחוד בשביל אנשי חו"ל. אחרי המאמרים בא "חמר לתולדות היהודים", פרסום תעודות מארכיונים: המלחמה בבגדים היהודים וביחוד במנהג של "היהודיות לגלח את שער ראשן"; ואנחנו רואים את פקיד הממשלה רודפים אחרי כפות היהודים ושערות היהודיות... ומרויחים יפה בעסק זה; הפרעות ("פוגרומ") בסרויאנוב בשנת 1905 (בשעתן נתפרסמו פרעות אלו ע"י כך, ששם נהרגו חברי ההגנה היהודית שבאו מוויטומיר; והאשימו גם כמה מן היהודים שמסרו אותם); על שר המשרה בקיוב ציחוצקי והכנסותיו מהיהודים, על סגירת האינסטרומט היהודי למורים בוויטומיר בשנת 1825 וידיעות סטטיסטיות על מספר היהודים בפלך פודוליה בשנת 1795. בסוף הקבץ באה תמצית המאמרים בגרמנית (אגב, הגרמנית היא לקויה לא רק לגבי הוצאה אקדמית...). חשיבותו של הקבץ הוא בחמר הארכיוני, אם כי בדרך כלל אין בו "חדשות ונצורות" (שישגן בודאי בארכיון המרכזי בקיוב, ביהוד לתולדות החיים הפנימיים של הקהלות) אבל אין ספק שיש בידו להעשיר בהרבה את ידיעותינו על חיי היהודים בארץ שבה התרכזו מיליונים יהודים במאה האחרונה.

ב. ד.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. רשימת ספרי ספורט ומשחקים הנמצאים בבית הספרים. ראה ע' 299.
קלע, ד. העתונות הישראלית בא"י. ראה ע' 303.

1108. Академия наук. Ленинград. Комиссия „Наука и научные работники СССР“ Наука и научные работники СССР; справочник, составл. комиссией „Наука и научные работники СССР“ под наблюдением и непосредственным руководством С. Ф. Ольденбурга и Е. Ф. Карского. Ч. 2. Ленинград, Академия наук СССР, 1926. 8, 406, [1] стр. 14:19.

Ч. 2: Научные учреждения Ленинграда.

עם תמונתו של נשיא האקדמיה א. פ. קרפינסקי. ידיעות מפרשות על בתי-הספר הגבוהים, המוסדות המדעיים והספריות בלנינגרד.

1107. Українська академія наук. Київ. Жидівська історично-археографічна комісія. Збірник праць Жидівської історично-археографічної комісії. Кн. 1. За редактуванням керівничого над працями комісії І. В. Галанта. Київ, Всеукраїнська академія наук, 1928. 250, [3] стр. 18:27 [Всеукраїнська академія наук. Збірник історично-філологічного відділу № 73].

קבץ עבודות הועדה ההיסטורית-הארכיאוגרפית היהודית ספר א' בעריכתו של מוכיר הועדה א. גלנץ.

בהקדמה מספרת המערכת בקצרה את תולדות הועדה ההיסטורית-הארכיאוגרפית, שנוסדה עוד בשנת 1919 אחרי אשר "קבוצה קטנה" של היסטוריונים יהודים בקיבוץ הגישה תזכיר אל האקדמיה האוקרינית והציעה ליסד ועדה היסטורית-יהודית ע"י אקדמיה זו. חבריה הראשונים של הועדה היו: סגן היו"ר של האקדמיה, ההיסטוריון הרוסי המפורסם בגלילי מוכיר האקדמיה קרימסקי, המנחה י. איזוראילסון, ב. דינבורג, א. כהנא וא. גלנץ. בזאשית פעולתה שמה לה הועדה למטרה גם לאסף את כל החומר לתולדות היהודים באוקרינה, הנמצא בספרות הרבנית (ש"ת ופוסקים וכו') ולהוציא אותם באוקרינית; וגם לבדק בארכיונים שנפתחו אז, לאסף ולפרסם את החומר לתולדות היהודים באוקרינה. אולם המאורעות שבאו אח"כ (כבוש אוקרינה ע"י צבאות דניקין, הרעב וכו') ויצאת חלק החברים לחו"ל (איזוראילסון, דינבורג, וכהנא) גרמו לשתוק עבודת הועדה, שחדשה את פעולתה רק בשנת 1924, בראשותו של הפרופ' קרימסקי (נוצרי; פרופ' לתולדות המזרח ומשורר וסופר אוקריני ידוע). לשם הרדוק כראי אולי להוסיף, כי אותו תזכיר של הקבוצה הקטנה (אחד או שנים: איזוראילסון ודינבורג) הוגש ע"פ האניציאטיבה של נשיא האקדמיה, הפר' וינדסקי. הקבץ שלפנינו הוא אפוא קבץ רשמי; השתתפו בו רק חברי הועדה (אגב, כלם מלבד היו"ר והמזכיר, עובדים שלא ע"מ לקבל פרס), שפרסמו בו על פי רב חמר רשמי: תעודות מארכיונים שהיו עד עכשיו סגורים בפני החוקרים. המאמר הראשון בקבץ הוא של הפרופ' ריבנסקי (אוקריני) ומוקדש לתולדות היהודים באוקרינה שעל החוף השמאלי (של הדניפר) במחצית המאה הי"ח. מאמר זה הוא לא רק הגדול ביותר (97 עמ'), אלא גם החשוב ביותר ע"פ תכנו. המחבר מפרסם כאן המון תעודות (עמ' 16—97) הנותנות לנו ציור נאמן ובהיר גם מתפקדם של היהודים מחוץ לארץ (וואהלין וגליציה המזרחית), במסחר-החוף של אוקרינה, גם מגרוש היהודים מאוקרינה זו וגם ממקרי התמרה שבאו בעתים של גרושים אלו. המחבר התכוון רק לפרסום התעודות ולהסברתן הכללית, ולא התעכב על המסקנות שיש להסיק מהן. כך, למשל, יש לצין את העובדה, כי בכל אותם המקומות והישובים שמהם גרשו היהודים היו אח"כ הקהלות הראשונות, וכי במדה ידועה לפנינו בתעודות האלה הרשימה הראשונה של ישובי היהודים בפלכי צ'רניגוב ופולטבה, (אגב, על חמרות היהודים במקומות אלה יש גם מסורות עם בקהלות). חמר מענין נותנות התעודות גם לתולדות הקהלות בגליציה (למשל, קהלת קלומיאח) ולשיבו של המסחר היהודי בימים ההם. מר ו. איבניצקי (חבר הועדה; אוקריני) מוכיח במאמרו הקצר (98—104) כי הפירסום האוקריני סקובורוה (מהמאה הי"ח) לא ידע עברית, בנגוד לדעה המקובלת. מר דוד וינשטיין במאמרו לתולדות יסודן של המושבות החקלאיות היהודיות

1101. פארבאנד פון די אידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפט אין פוילן, קאאפעראטיווער טאשן-לוח פארן 1928 יאר. ערשטער יארגאנג. ווארשע, (דרוק פרימענט), 1928. 160 ע' 10 : 14.

בסוף הספר שער בפולנית.

1102. קלאנגען; זשורנאל פאר ליטעראריש-קינסטלערישע פריוון און קולטור-פראגן. בעלכאטאוו, (דפוס א. מ. האראוויץ), 1927. 16 ע' 17 : 22.
חדיומן. העורך: ש. ה. קעלמאן.

1103. Frankfurt am Main. Israelitische Religionsgesellschaft. Realschule mit Lyzeum. Festschrift zum 75jährigen Bestehen der Realschule mit Lyzeum der Isr. Religionsgesellschaft Frankfurt am Main. Frankfurt a. M., (typ. Hermon-Verlag), 1928. 3, 175, 59, VII p., ports., facsim., pl. 18 : 25.

מכיל גם: ספר בית הברירה על מסכת חגיגה אשר חבר ר' מנחם ב'ר שלמה... המכונה מאורי... יצא לאור על-פי שני כתב-ידים ע"י מרדכי לאנגע. [עם שער מיוחד].

1104. Hickl's illustrierter jüdischer Volkskalender für das Jahr 5689—1928/29. Jahrg. 28. Hrsg. und redigiert von Hugo Gold. Brünn, Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1928. 143, [1] p. 15 : 23.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 211.

• 1105. Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch. Im Auftrage des Stiftungsvorstandes hrsg. von Albrecht Alt. Vierundzwanzigster Jahrgang (1928)... Berlin, Mittler, 1928. 140 p., maps, pl. 15 : 23.

Alt: Das Institut im Jahre 1927.— Alt: Das Taltor von Jerusalem.— Herz: Grossgrundbesitz in Palästina im Zeitalter Jesu.— Kuhl: Römische Strassen und Strassenstationen in der Umgebung von Jerusalem.— Verzeichnis der Tafeln.— Verzeichnis der Karten.

את הקודם ראה ע' 55.

Жидівська історично-археографічна комісія ראה Українська академія наук.

1106. Jüdischer Almanach auf das Jahr 5689; hrsg. im Auftrage des Keren Kajemeth Lejisrael in Prag, redigiert von Friedrich Thieberger und Felix Weltsch. (Prag, typ. Fuchs & Rajtoral), 1928. 332 p., illus. 15 : 21.

ע' 253—332 מודעות. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 212.

1096. אידישע שול-ארנאניזאציע. צען יאר 1914—1924. [ווארשע],

אידישע שול-ארנאניזאציע, 1924. 10 ע' 31 : 47.

חד-יומן.

1097. אידישער ארבעטער יאר-בוך און אלמאנאך 1928.

רעדאגירט פון ב. לאקער. ניו יארק, פועלי ציון, 1928. 15 ע' 23.

ע' 3—7, 301—320 מודעות. את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 108.

1198. „היינט“ 1908—1928, תרס"ח-תרפ"ח. יוביליי-בוך.

(ווארשא, דפוס היינט, 1928). 200, [4] ע', תמונות. 26 : 37.

העורך : א. גולדברג. המולים : נ. פינקלשטיין וזש. י. יאצקן. כראש העמודים נדפס :

„היינט“ — יוביליי-נומער. חופיע בקיץ תרפ"ח.

המאסף מוקדש בעיקר ליהדות הפולנית ומקיף את חייה 20 השנה האחרונות ובזמננו אנו לכל גליייהם. במאמרים האלה מדבר על הפוליטיקה היהודית ועל הפרודוקטיביות על תיאטרון ואמנות, על חנוך ועל ספורט, על פעולותיהם של צירי יהודי פולין בפריו בזמן ועידת השלום ועל הכבוש הגרמני, על הבחירות לה-דומה הרוסית ועל דמומי התנועה הלאומית והציונית בורשה ועוד. מאמרים מיוחדים מוקדשים למרכזים גדולים (אמנם כלם של פולניה הקונגרסית) : ורשה, לודז', וילנה, ביאליסטוק ; וזה חשוב ביחוד מפני שההיסטוריה המקומית הוונחה אצל יהודי המזרח. חוץ מזה ישנם 2 מאמרים מלאי-ענין על יהודי גליציה, מאת ל. כ"ך וב. צ'גורובסקי, ומאמר מאת י. גרשבינסקי, על ערי המדינה בפולין. יש לצין את המאמרים של גרינבוים על הפוליטיקה היהודית בפולניה, של שינפער על שאלות הפרודוקטיביות של ההמונים היהודים, של ג'ימן על האמנות היהודית בפולניה. נ. סוקולוב מתאר בתאור יפה מאד את ורשה הישנה ואת אבותיו של הפילוסוף ברגסון. חומר מענין ממציאים גם זכרונותיהם של לויטה (פריו ב-1919), ועידת השלום) ושל צ'רגינחוב (פטרבורג 1916), שתדלנות בעניני היהודים). לחלק הזכרונות שייכים למעשה גם הצירים הנחמדים של צ'רגינחובסקי (אודיסה 1922), בימי הרעב הגדול) ושל ש. אש (ורשה, 1905). ישנם במאסף 20 ספורים ושירים של אפשוש, א. צ. גרינברג, זיבטינסקי, סגלוביץ, מסטבויס ואחרים. על שאלת הספרות מדברים פיכמן במאמרו „על הספרות העברית הצעירה מימות מנדלי עד המלחמה“, ומייזל : „דרכה של הספרות היהודית ב-15 השנה האחרונות“. על איי ישנם מאמרים של יפה, רופין, קוטליצקי, פטרובסקי, שחראי, ליינסון, טרינקס, גרשביאק. חמר רב נתן על תולדות העתון, ראשיתו והתפתחותו. לעמית זה לקוי החלק על היהדות שמחוץ לפולניה : רק 2 מאמרים יש בו : על היהודים באמריקה (של דינגל), ובאנגליה (מ. קלינגמן) — חסרות לגמרי ידיעות סטטיסטיות על התפשטותו של העתון עפ"י השנים, המקומות — ההוצאה, הניר הגרוע והדפוס הצפוף והמשושש בכמה מקומות, אינה מתאימה לספר-יוביל.

1199. הכח צייטונג. קאונאס, „הכח“, 1928. 4 ע' 32 : 47.

חד-יומן. העורך : מ. ז. שטיינבאמן. יצא 22 במרץ. 27 במאי יצא חד-יומן בשם „הכח-ווארש“. העורך : מ. גורדין.

1100. ליטערארישע-וועלט ; זשורנאל פאר ליטעראטור, קונסט און

קריטיק. ווארשע, (דפוס רעקארד), 1928. 12 ע' 24 : 31.

חד-יומן. העורך : ג. קאפפאל.

[ירחון ?] חוברת א' יצאה בתמוז.

1090. **Cuadernos literarios de Oriente y Occidente.** Director: Enrique Espinoza. Buenos Aires, Instituto de la Universidad de Jerusalem, 1927. 63 p. 15 : 20.

קביעות ההופעה לא נזכרה. אין תאריך על החוברת.

ב. קבצים ומאספים.

גולדין, א. א. רפואה. ראה למטה מספר 1093.

1091. **הגרן ; מאסף לחכמת ישראל ; ערך ע"י ש. א. הורודצקי. ספר עשירי. ברלין, ילקוט, תרפ"ח. 172 ע' 16 : 24.**

ספר היובל למלאת שלשים שנה לקיום "הגרן".

התכן : מ. י. בן-גוריון : הפרק הראשון של יונה. — ג. ה. טורטשניר : מומר תפלה לאל חי (מומר מ"ב-ט"ג). — י. קויפמן : העליה האחרונה של ישו לירושלים. — י. גוסמן : מוצאה ומגמתה של אגרת אריסטואס. — ח. ברודי : למי הקדיש רביע את ספר התרשיש? — ח. משרנובויץ : הפסקנות אצל רש"י. — י. מ. אלבוגן : שמנה עשרה בדרך הימנון. — ש. א. הורודצקי : אדם קדמון. — ז. רובשוב : בעל "קורא הדורות" וקורות דורו. — ש. קרויס : כיצד משלימין את הערוך השלם? — י. ד. מרקון : זיופי פירקוביץ והלכות. — ש. א. הורודצקי : ר' חיים וויטאל על ישו ומחמד, רשימות. — מ. א. ז'אק : אור החזר. — רשימת המאמרים של תשעת ספרי הגרן. — מפתח כללי לעשרת ספרי הגרן לפי שמות הסופרים בסדר אלף-ביתי.

1092. **דרגא ; קבץ מאמרים של הסתדרות השומר הצעיר ברדיון ליובילה השבעי. רדיון, השומר הצעיר, תרפ"ז. 2, 29, [1] ע' 16 : 24.**

נערך ע"י ד. רוזנבום וי. זיגלמן. רב המאמרים בעברית, אחדים ביווית.

כנסת ; דברי ספרות של סופרי ארץ ישראל. ראה ע' 288.

1093. **רפואה ; מאת א. א. גולדין, 5. מ. הרברט וא. גאדנשטיין. (בשביעית תלמיד-רפואה ורופאים). כרך א. ניו יורק, חברת רפואה, 1927. VI, [1], 218, [6] ע' 15 : 23.**

העורך : א. א. גולדין. ע' 185—218 "מונחים חדשים ואי-שכיחים".

אנהיים ; זאמלעקפט פארן יידישן ווארט אין ארץ ישראל. ראה ע' 289.

1094. **אוונער שול. ווארשע, (דפוס די וועלט), 1926. 8 ע', תמונות. 24 : 32.** עורך ומו"ל : מ. בעזער. החוברת יצאה ב-27 באוגוסט.

1095. **אידישע שול—ארגאניזאציע. וועגין דער יידיש-וועלטלעכער שול פון שלום אש, י. אפטאשו, דוד איננהארן, [ואחרים]. ווארשע, שול און לעבן, 1924. 72 ע' 18 : 21.**

1081. מעזריטשער ארבעטער אינפארמאטאר; 2-וועכנטלעכע צייטונג געווידמעט די היגע ארבעטער באוועגונג. (רעדאקטאר-ארויסגעבער: ב. זווערניצקי). מעזריטש, (ראדיא), 1928. 29 : 42.

גליון 1 (7) יצא ב' 27 בינואר.

1082. מעזריטשער טריבונע; וואכנשריפט. מעזריטש, (דפוס ראדיא), 1928. 28 : 40.

העורך: ב. מאנפעלד. גליון א' יצא ב' 20 ביולי. מצויר.

1083. פארן פאלק; פאפולערע קאאפעראטיווע צייטשריפט. ווארשע, פארבאנד פון די אידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן, 1928. 17 : 23. ירחון. העורך: א. י. פראוואלסקי. חוברת א' יצאה ב' 1 במרץ.

1084. קאלישער לעבען; אומפארטויאיש וואכענבלאט פאר קאליש און אומגעגענד. (רעדאקציע-קאלעגיום: א. רובין און א. י. מאטעלאק). קאליש, (דפוס סיעראדצקי), 1927. 32 : 47.

גליון א' יצא ביולי. גליונות א-ד' בלי הכתובת „אומפארטויאיש“. גליונות א-ג העורך: א. רובין.

1085. דער קאנטשיק; וואכענבלאט פאר הומאר און סאמירע. משערנאוויץ, דפוס מערקור, 1928. 24 : 32.

העורך: יצחק פאנער. גליון ב' יצא ב' 14 ספטמבר. מצויר.

1086. ראזאריער וואכענבלאט; איינציגע לאקאלע אידישע אויסגאבע. פאראגואי, בלי שם דפוס, 1928. 33 : 51.

העורך: מ. שענדערריי. המיסד י. בלעכער. גליון מספר 212 הופיע ב' 2 במרץ. נוסד בשנת 1924.

1087. *Das Band*; Zeitschrift der jüdischen Gehörlosen. Hrsg. vom „Verein zur Förderung der Interessen der israelitischen Taubstummen Deutschlands e. V.“, „Verein ehemaliger Zöglinge der israelitischen Taubstummenanstalt zu Weissensee“, „Der israelitischen Taubstummen—Anstalt für Deutschland zu Berlin—Weissensee“. Verantwortliche Schriftleitung Felix Reich. Berlin—Weissensee, typ. Radscheck, 1928. 17 : 25.

[ד-י-ירחון? שנה ג' חוב' ג' יצאה ב' 1 במאי.]

*1088. *The Brooklyn review*; an American Jewish weekly, publ.: The Brooklyn review, Inc., Vol. I, No. 7, March 11, 1927, Brooklyn, N. Y.

1089. *Cheruth*; Hitachdut hanoar b'Hungaria; a magyar cionista szövetség ifjúsági szakosztályának közleméneuei. Budapest, (typ. Goldmann), 1928 — 5688. 23 : 31.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

1075. הדרך; עלונה של ברית הנוער. יוצא לאור ע"י ... הברית העולמית של הנוער העברי. ורשה, ברית הנוער, תרפ"ח. 15 : 24.

[ירחון?] חוברת א' יצאה בשבט-אדר.

1076. המגיד. יופיע לחלקים... מאסף דרשות לכל שבתות השנה ... דברים בעתם למועדים ... ולכל מאורעות החיים ... סאטמאר, דפוס הירש, תרפ"ח. 16 : 23.

[ירחון?] העורכים: יצחק קליין ושלום יצחק לעוויתאן. אין תאריך על החוברת.

1077. התקופה. יוצאת ארבע פעמים בשנה. ספר עשרים וארבע. העורכים: שואלו משרניחובסקי, בנציון כץ, שמעון ראבידוביץ. ברלין, שטיבל, (דפוס איצקובסקי), תרפ"ח. 552 ע' 19 : 27.

נסדר בביה"ד ראם בוללנה. את הקורמים ראה ק. ס. שנה א' ע' 25, 94, 248 ושנה ג' ע' 19. ספורים ושירים מאת: בת מרים, ח. הזו, ש. הלך, משרניחובסקי, יעקב כהן, למדן, מ. מוהר, א. 5. מינץ, ג. סוקולוב, צ. פרויגרוזן, יעקב רבינוביץ, מ. שהם, שופמן, חיים שור, תרגומים: דנמה אליגרי: תפת, תרגם זאב ז'בוטינסקי. — אפלטון: קרסון. תרגם צ. דיזנדרוק. מאמרים: קצנלסון, י. 5. : הריליגיה והפוליטיקה בדברי ימי ישראל. — מאנן, יעקב: התנועות המשיחיות בימי מסעי הצלב הראשונים. — הלפר, ב'צ: ספרות ישראל בשפה הערבית. — הורודצקי, ש. א. : מאה שנים של פרישות. — דובנוב, ש. : מגילת סתרים של אחד העם. — קויפמאן, יחזקאל: עקרי דעותיו של אחד העם. — ראבידוביץ, ש. : א. ד. גורדון. בקרת: בן-עמי: מגדלי מו"ס (זכרונות). — פיכמן, י. : נומברג. — ברנפלד, שמעון: ברוך שפינוזה. — שמחוני, י. ג. : קדמוניות התלמוד. — רשימות: רוזנפלד, ש. : היהדות האמריקאית והיהדות העולמית. — פיכמן, י. : יצחק קצנלסון (ליובלין). — כץ, ג. : דמויות וקומות. — שמחוני, י. ג. : פנקס-ליטא. — ראבידוביץ, ש. : הגרן. — משרניחובסקי, ש. : הרפואה. — ראבידוביץ, ש. : כתבי הרמן כהן. — אנשים: אלבוגן: י. ג. שמחוני ובי' הלפר. — דיזנדרוק, צ. : צבי פרץ חיות. — כץ, ג. : איזידור לור. — שופמן, ג. : נומברג. — ספרים שנתקבלו.

1078. אויפגאנג; חודש שריפט פארן יונגן יידישן ווארט. ווארשע, (דפוס שפיגעלשטיין), 1928. 32 : 48.

העורך האחראי והמורל: י. א. לעווענשטיין. גליון א' יצא ביולי. — מצוויר.

1079. אונזער וועג; ארגאן פון צ'יוניסטישן ס [אציאליסטישע] פ [ארטיו] אין לעטלאנד. ריגא, (דפוס ספלענדור), 1927. 34 : 50.

דו שבועון. עורך ומורל: י. מאירסאן. גליון ב' שנה א' יצא ב 27 בדצמבר.

1080. ווירטשאפט און לעבן; צווייטאנאמליכער זשורנאל. בערלין, פארבאנד אָרט, 1928. 15 : 23.

חוברת א' יצאה ביולי.

1073. اللجنة التحضيرية للدفاع عن حقوق المهاجرين العرب في

الجنسية الفلسطينية: نداء الى الشعب البريطاني النبيل. القدس، مطبعة

بيت المقدس، ١٩٢٨. ٤٣ ص 16:24.

ועדת ההכנה להגנת זכויות המהגרים הערביים על האזרחות הפלשתינאית: קול קורא
אל העם הבריטי הנדיב (דרישת האזרחות הארית לכל ולדי הארץ הערביים הנמצאים בחו"ל
בלי הגבלת זמן העדרם מהארץ).

1074. المجلس العمومي للطائفة اليهودية في فلسطين. رسالة المجلس...

الى مسلمي فلسطين تشرين الثاني (نوفمبر) سنة ١٩٢٨. القدس، مطبعة

ملول، ١٩٢٨. [٣ ص] 23:30.

מכתב „הועד הלאומי ליהודי א"י" אל המוסלמים בדבר הכתר המערבי.

1068. **Roman Catholic church. Jerusalem patriarchate.** Statistique générale. Jerusalem, typ. PP. Franciscan. T. S., 1928. 27, [5] p. illus., ports. 19 : 27.

Tel-Aviv. Institute of agriculture and natural history. Agricultural experiment station, ראה Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station.

1069. **Viteles, Harry.** Expansion of the orange industry in Palestine. Tel-Aviv, Mischar w'taasia, 1928. p. 351—84, tables. 24 : 33.

= Palestine and Near East economic magazine. Vol. III. nos. 15—16 : Special number.

1070. **The White fathers, Jerusalem.** Pool of Bethesda, St. John chap. v. 1—9. In 40 different languages. Jerusalem, The White fathers, 1928. [41] p. 16 : 24.

1071. **Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station.** Bulletin. Tel-Aviv, various printers, 1924—1927. 16 : 24.

Bulletin 1 : Bodenheimer, F. S. ראה ק.ס. שנה א' ע' 180.

" 2 : Menchikowsky, F[elix]. The chemical composition of Palestine olives and their oil. The chemical composition of the sesame oil cake. Composition of rain falling at Tel-Aviv. 1924. 37, [1] p.

" 3 : Elazari, M. ראה ק.ס. שנה א' ע' 180.

" 4 : Eig, A[lexander]. A contribution to the knowledge of the flora of Palestine; (tr. from Hebrew). 1926. 52 p.

" 5 : Uri, D[avid]. Experiments in poultry raising at Ben-Shemen; first report. (tr. from Hebrew). 1927. 55 p.

" 6 : Eig, A[lexander]. A second contribution to the knowledge of the flora of Palestine. (tr. from Hebrew). 1927. 88 p. pl.

" 7 : Eig, A[lexander]. On the vegetation of Palestine. (tr. from Hebrew). 1927. 88 p., pl.

" 8 : Haupt, H. Homoptera Palestinae I. 1927. 43 p., pl.

את הקונטרסים א—ה. בעברית ראה ע' 297 מספר 1005.

1072. **القدس، مدرسة سان جورج.** مدرسة سان جورج في

القدس، تأسست سنة ١٨٩٩. [القدس]، مطبعة بيت المقدس، ١٩٢٨.

٢٢ ص 23.

המבוא הקצר של הספר (ע' 1—18) יש לו תכונה של ספר לסוד אלמנטרי למקצע המשפט בין הלאמי הפרטי בכלל והוא מכון לצרכי בית הספר, שאין תלמידיו מקבלים הכשרה עיונית במקצעות המשפט הכלליים. ברם, מחמת תעודתו השמושית המיוחדת של הספר קצר המחבר בחלק זה, שהיה ראוי להפרטה יתרה. לעומת זה סרתיב המחבר את הרצאתו על מושג הלאמיות והאזרחות הארץ ישראלית (20—56). אבל כאן לא תפס את הפרובלמה, כיחוד מנקודה המעניינת את הישוב העברי ולא הביא בחשבון כמה מקרים מן החיים המסתוים בארץ, כדרכו הוא מעמיד כאן את המשפט הארץ ישראלי על המסורת האנגלית, שהוא מכיר במסכותה הגמורה לשמש דוגמה בשביל ארץ ישראל.

חמר שמושי חשוב טובא בפרק השלישי ("הלאומיות בתור יסוד המשפט והשפוט במזרח" עמ' 56—87). הוא עומד כאן על מצבם של נתיני חוץ לארץ בארצות המזרח השונות, שהוא חשוב בשביל כל מדינאי ועורך דין שמושי. בתור השלמה לפרק זה בא לשמש סמורו הנ"ל של המחבר ב"המשפט". אך, משום הקצור הרב בתאור ההיסטורי והנגיעה המרפרפת בשאלות המעניינות את הישוב העברי, ראוי כאן להשתמש בתור תוספת במאמרים: "יתרונות הנכרים בארץ ישראל בקשר עם שאלת ההתאזרחות" — ק. ב. ש. "המשפט" כרך א' חוברת ב', ובמאמר "לתולדות הקפיטולציות בארצות המזרח" — ו. הפניני, "המשפט" כרך ב' חוב' א' (במאמר האחרון גם הוראת ספרות לענין זה).

מרכז הכבד של הספר וערכו השמושי הוא בפרק הרביעי ("השפוט הדתי וההגנה במזרח" עמ' 98—111), בפרק החמישי ("המשפט והשפוט בעניני המצב האישי, ההקדשות הדתיות והחולוניים בארץ ישראל" עמ' 113—189), בפרק השישי ("נגודים בין המשפט ובין השפוט בעניני המצב האישי" עמ' 142—183) ובפרק השביעי ("השפוט ובתי המשפט" עמ' 185—205). גם כאן נותן המחבר באורים היסטוריים קצרים והשוואות למשפט האנגלי, אלא שבעקר אנו עומדים כאן על בסיס המשפט היסודי הנוהג בארץ ישראל ועל סדר בתי הדין הקבוע בה. באי־מובית המחבר, כי לא רק לסד את המצב במות שהוא, אלא גם הצליח בעצמו למצא בדרך הקירית ועל ידי מדרש החוק דרכים לפתרון פרובלמות מסובכות, כיחוד בדיני נשואין וצוואות. מעניינים בשביל התפתחות המסחר בין הלאמי בארץ ישראל ורכישת נכסים על ידי נתיני חוץ לארץ הם הפרקים האחרונים המדברים על מצבה בין הלאמי של האישיות המשפטית (עמ' 209—225), על נכסים נדים ושאינם נדים (234—246) ועל דיני החיוב (248—272). משעת הופעת הספר נתהוו למעשה כמה שנויים במשפט הנוהג בארץ, אבל כיוון התפתחותו ברוח המסורת האנגלית לא נשתנה עד היום. והילכך משמש ספרו של גורבי גם עכשיו ספר שמושי מועיל ונחזק לכל עורך דין שמושי ולכל הרוצה ללמוד את מצבה המשפטית של ארץ ישראל בכלל. תרגום הספר לעברית בצרוף הוספות נחוצות היה יכול להביא תועלת מרובה.

ש. א—ט.

1066. Kermack, S[tuart]. G. A handbook of the law of criminal procedure in Palestine. Jerusalem, Tarbut, (1928). 157 p. 14: 21.

1067. Mischar w'taasia. Sonder Nummer gewidmet der Leipziger Herbst Messe. (Tel-Aviv, typ. Amanut), 1928. p. 165—188. 24:32.

= Mischar w'taasia 1928. No. 9.

Palestine Zionist executive. ראה Zionist organization.
Palestine executive.

1062. פריעד, דבורה. די פאלגען פון אונמאראל; קראנקהייטען און פארדארבענער כאראקטער פון אוננארמאלען געשלעכט לעבען ... מיט אן עפילאג. א פאעמע וועגן משיח'ס צייטען... ירושלים, פוס ציון, תרפ"ח. 32 ע' 15 : 23.

1063. Bentwich Joseph S[olomon]. English syntax for Hebrew-speaking students. Haifa, Beth-sefer reali, 1928. [4], 46 p. 16 : 23.

1064. Bible. Selections. Canticos de Sion; tr. del hebreo, anotados y precedidos de un estudio sobre la poesia hebrea por Agustin Arce. Jerusalem, Impr. de los PP. Franciscanos, 1928. [2], 154 p. 16 : 24.

1065. Goadby, Frederic M[aurice]. International and inter-religious private law in Palestine. Jerusalem, Hamadpis press, 1926. x, 305 p. 17 : 25.

תחום שליטתו של המשפט בין הלאומי הפרטי רחב הוא בארץ ישראל יותר מאשר בארצות אחרות. שלש הדתות — היהודית, המושלמית והנוצרית — השולטות בארץ דורשות כל אחת לעצמה זכויות מיוחדות בדיני האישות, הירושה וההקדשות של בני עדתן. והמצב הזה נעשה מרכב ביותר לרגלי העובדה, שאוכלוס ארץ ישראל, בין היושבים בה וישיבת קבע, בין היושבים בה וישיבת ארעי, נחשבים על פי הרוב לאזרחי מדינות אחרות ומלבד דיני דתם הם כפויים מכמה בחינות לדיני מולדתם בסדור עניני מצבם האישי. אמנם, המשפט המקומי שואף משעת בשול הקפיטולציות לסלוק ההפרשים הקיימים בין נתיני הארץ ונתיני חוץ לארץ ולדרש מצומצם של דיני המצב האישי, אולם בעקר נשאר המחקק עומד על השקפתו הראשונה, כי הצד האפיוני של המשפט המזרחי הוא, שביסודו מונח עקרון הלאומיות (כלומר, האזרחות והדת). בדרך כלל המקצע הזה מסובך הוא ולא נתפרש בחוק הכתוב במדה יתרה, ועל השופט להסתיע במדה מרובה במסורת בתי-המשפט באנגליה, באמריקה, במצרים, במוריה ובקפריסין, בכדי לפתור חידות שונות בענין זה.

משום זה יש לספרו של פרדריק גודבי, מנהל בית הספר למשפט של ממשלת ארץ ישראל ומרצה למשפט בין הלאומי הפרטי בבית הספר (הספר הזה הוא הראשון המוקדש למקצע זה והוא כולל את תמצית השעורים שנקראו בבית הספר) לא רק ערך עיוני, כי אם גם ערך מעשי. הסחבר הוא, אגב, לא רק מורה למקצע, כי אם גם השתתף ומשתתף במדה מרובה בהכנת הצעות החקים, ובאורו יש להם כמעט תכונה אותנטית. אחרי שנים רבות של פעולה משפטית באנגליה, במצרים ובארץ ישראל עלה בידו לתפס את הפרובלמה הזו מכל צדדיה וגם להשוות את המצב בארץ ישראל עם הארצות הסמוכות (מצרים, סוריה, עיראק, קפריסין). הרבה לסד למעשה גם מתוך חקר פעולתם בלתי-האמצעית של בתי הדין הדתיים של היהודים והמושלמים מימי שלטון תורכיה ועד היום הזה. אולם כבר בהקדמתו הוא מטעים, כי הסבר-הענינים ניתן על ידו מתוך השקפת השטה המשפטית האנגלית, שדחקה בארץ ישראל את רגלי שיטות משפטיות אחרות. הוא מעיר על ערכם המני של החקים הקיימים במקצע זה, העלולים להשתנות עם התפתחותם המהירה של החיים האזרחיים בארץ. — ואחרי זאת הספר כבר הוכרח המחבר להוסיף עליו שורה של תקונים והערות (ראה מאמרו ב"המשפט" כרך ב' חוברת ו': "הערות לחוק האישי הנוהג ביחס לנתיני חוץ שמקום מושבם בארץ ישראל").

1059. תנ"ך. כתובים. ספר תהלים מבאר ע"י ידו ש[מואל]
ל[וי]ב גרדון. ספר ראשון: א'—מ"א. תל אביב, (דפוס סיקורה ומילנר, ורשה),
תרפ"ח. CXII, 320 ע' 17 : 25.

דבר גדול הוא וצרך רבים באורו של מר שליג לתנ"ך, — הפעם לתהלים, ספר
ראשון. בהסברתו הקלה והנדיבה פותח הוא, אפילו לפני הקורא הרגיל, את אוצרות כתבי
קדשנו, שפתם וסגנונם ומעניק לו מכל טובם. מתרחק הוא מהמדעיות הקפדנית, הנכנסת
לתוך דקדוקי גסחאות ופקפוקי השערות, אבל נותן הוא לנו מהמסקנות האחרונות את
מהותו, זמנו ומקומו של כל נושא וענין הבאים לידו. במבוא הכללי הוא בונה לפנינו את
כל שעור קומתו של הספר, תכנו ותכניו לכל תאיו, מוצאיו ומובאיו; ובמבואות הפרטיים,
לפני כל פרק, הוא מקרב את העולם הרחוק והזר לעולם הקורא, בתתו ובתארו, כמה
שאפשר, את מצבו של המשורר, זמנו מקומו ומצב רוחו.

אבל בכונתו לתת דבר השהה לכל גפש נקד המחבר את באורו בשביל קטנים
והמונים, ובשבילם גם האריך והרחיב את הדבור; ומצד שני שקד על דיוקים ופרטי פרטים
בהערותיו ובחלק חשוב מהמבוא בכדי לתפש את הקורא המבין; בינתים יצא הספר
רב כמות וגבה מחיר, מה שאינו שווה לכל גפש. למשל ו' ב' "אל באפך תוכיחני ... אל
תיסרגי מתוך זעם וקצף, כמו שאתה מיסר את הרשעים" שם ג' "חנני, ה' — התיחס נא
אלי בחסד וחנינה" שם ד' ונפשי נבהלה מאד — ולא גופי בלבדי, כי גם נפשי מלאה
חרדות לעתידתי" שם "עד מתי? — עד מתי עוד אשא ואסבל ככה?" (כאן לא נכון: הוא קורא
לה' "ואתה, ה' עד מתי" — תיסרגי? י"ד ב') "היש משכיל — אם ימצא בקרבם איש בעל שכל
טוב" י"ח ב' "ארחמך — אֶחָבְךָ, אֶחָבְךָ קר"י אני אוהב אותך בכל לב" שם ג' "אחסה
בו — שבו אני מוצא מחסה" כ"ב ב' "לעזרתי חושה — מהר נא לבוא לי לעזרה" אלו הן דגמאות
מעשות מרבות, שהמחבר מבאר דברים מבארים ומובנים מאליהם וממשמעם, אפילו בשביל
חינוקות של בית רבן.

אילו הערות לבקורדו "הַהֹרֹר" (הַהֹרֹר כתיב) — משקל ארמי, ואנו משתמשים במשקל
"הַהֹרֹר" כמו: פִּלְפֹּל, גִּלְגֹּל, קִלְקִיל, "אַלְהוֹת" — שוב משקל ארמי למה? בעברית הלי
בחולם בכל הנטיה. "אַנְשׁוֹת" — אין כל סבה להחליף את חולם הנ' לשורק למרות שגרת
רבים, שנתחלפה להם בִּאֲנֻשָּׁה — פִּעוּלִי "מִתְחַלֵּט" "מִתְחַלֵּט" (קרי) "פִּתְ" — לפי נקודתו
אין מקום לשוא תחת הת' הרפויה בסוף המלה. "שְׁמֻחָה" (מ"י קרי) והרבה כיוצא באלו.
הדגשת בָּגֶד כפ"ת אחרי יהו"א אפילו במבטאים שגורים מהתנ"ך ברפה: "לֹא פָנִי, פָּנִי" "כְּמוֹ פָּנִי"
ועוד, זרה וצורמת מאד, גם משיגאות דפוס לא שמר המחבר את הספר למדי. בפרק י"ז,
במקור: "הפלא" במקום "הפלה"; שם י"א בציונו: "אתה סבבנו" במקום "עתה"; ודאי יש
עוד, למרות הפגימות הנזכרות, ושלא נזכרו, שנתנו לתקן במהדורות הבאות, ברכה רבה
בבאורו, ויברכוהו "מבין עם תלמיד".

1060. ניישטאדט, מלך. 15 יאר פאלעסטינא-ארבעטער-פאנדר. מוטא
הקדמה פון שלמה קאפלאנסקי. תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח, 125, [7] ע' 15 : 23.
קאמיטעט פארן ארבעטערן א"י. צענטראל פארוואלטונג פונם פ. א. פ.

1061. סטעמפל, מנחם. אויף דער שוועל פון ליכטיקן טאג. תל אביב,
האמער, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 ע' 18 : 25.
שירים.

זהירות זו הביאה את המחבר להתרחק מלהרבות בתקונים בנוסחה. ביחוד בס' איוב שמצאו בו רוב החדשים, גם יהודים גם נוצרים, כר נרחב להראות בו את כוח פלפולם. "סבורני", אומר המחבר בצדק בהקדמתו לפרוש איוב, "שבמקום שיש הרבה תיקוני נוסח התיקון הסוב ביותר הוא הנוסח של המסורה". אבל צריך גם להזכיר שזהירות זו הביאה אותו לפעמים גם לירי הסוס וחוסר בשחון במסקנותיו, מעין "הן ולא ורפא בידה".

כראוי לפרשן עברי הכותב בשביל קוראים עברים הוא נותן מקום במבואות אלו כמו גם בפרושי לדעות של קדמוניו שיש בהן לפי דעתו ערך פרשני ובקרתו. וכך הוא מסתיע גם בדברי הנוצרים הקדמונים וגם בדברי הסופרים הקלססים כדי להאיר ולברר את דברי הכתוב, הוא עמל ביחוד לפרש ולהשוות את התרגומים העתיקים בכל מקום שיש בהם ענין להבנת הכתוב העברי. ערך ספרותי רב יש לתרגומיו היפים של התוספות הנמצאות בתרגום השבעים לס' משלי; על ידם העשיר ה' כהנא את הספרות המשלינית העתיקה שלנו. ביחוד הוא ראוי לשבח על שהקדיש מקום הגון גם במבוא לס' משלי (עמ' 12-15) גם בפנים הפרוש (עמ' ק"ג ואילך) להשוואה בין המשלים שבספרנו זה למשלים של המצרי אמינומופי, המוצג כאן, כמדומני, בפעם הראשונה לפני הקורא העברי. וכן הוא מושה בכמה מקומות עם משלי אחיקר ומשלי בן סירא. אלא שבנוגע לשני אלו יש להצטער על השתדלותו היותר לקצר בדבריו. השתדלות זו אנו מוצאים בכל מקום גם במבואות גם בפרושים. נכר מבין שורותיו שהוא חפץ וגם יכול להגיד יותר ממה שהוא כותב, אלא שהוא מתגבר על חפצו זה ועובר לענין הבא. והיא שגרמה לו שבכמה מקומות יצאו דבריו מקושעים וגם לא נכונים. מיראתו זו מפני האריכות הוא ממעט להביא את דברי מפרשינו הביניים אפילו במקום שפרושיהם מתאימים לפרושי התרגומים העתיקים. ומאותו פעם הוא משתדל ביחוד בפרושו ליתן לנו רק את המלה האחרונה. אבל המלה האחרונה אינה תמיד המלה האמתית, ועל ידי כך יצאו לו לפעמים פרושים סתומים ומסופקים. אין כאן המקום למנות את המקומות המרבים שיש להלק על פרושו ועל מסקנותיו. אסתפק בזה להזכיר דוגמות מעטות מפרושים שהשאיר מקושעים מאהבתו לקצור. על מנון, משלי כ"ש כ"א, אין לו יותר להגיד לקורא חוץ מזה: "אין לו אח במקרא, וקרוב לדאי שנשתבש מן השם אדון". שם ל' ב הוא כותב "קשה לכוון הנוסח של פס' ל"ב", והוא הולך ומתקן את הגרסה מבלי להשתדל ולבאר את הגרסה המסורה הדורשת באור והראויה לבאור גם היא. על א' שם ל"א ד', הוא אומר "ברור שיש כאן שריר של פעל שהיה נרדף אל שתו". קצור שכוה ממעט בהרבה את הערך המעשי של עבודותיו אלו של ה' כהנא. אי אפשר לקורא הנכון להסתפק בהערות כאלו, והוא מוכרח לתור ולחפש ג"כ בפרושים אחרים, ביחוד בפרושי קדמוניו, כדי למצא את כל החמר הפרשני הדרוש להבנת הכתובים הסתומים.

יש גם לערער על שמתו שהחרוזים השלשיים בספרים אלו לקו בחסר, ושהוא משתדל למצאת אותם על ידי הוספת שורה רביעית מלבד. האמת היא להפך, כידוע לכל העוסק בבקורת הנוסחה של המקרא. אמנם אין להציב בנדון זה כללים מוצקים ואפירוריים. כל חרוז שלשי בספרי משלי ואיוב, וכן גם בס' בן סירא, דורש חקירה מיוחדת לעצמו כדי לקבע אם הוא שלשי מעקר, או אם הוא שני שנתרחב, או זהו בודאי המועט, רבעי שנתמעט.

אבל למרות החסרונות שאנו מוצאים בפרושים אלו עלינו להכיר תודה לה' כהנא בעד עבודותיו החשובות האלו המעשירות בהרבה את ספרות הפרשנות שלנו, והפותחות לקורא העברי פתח רחב לחקירה המדעית של ספרי משלי ואיוב. הבה נקוה שיצליח הפרשן הותיק והחרוץ הזה לבצע את מחשבתו ולגמר בזמן לא רחוק את מפעלו הגדול בהוצאת פרושים גם על שאר ספרי המקרא שלא נתפרשו עדין בסדרת הפרושים שלו. מ. צ. ס. ג. 5.

תל אביב. מכון לחקלאות ולמדע הטבע. תחנת הנסיון
החקלאית. ראה: ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית.

1058. תנ"ך. כתובים. ס' ארוב, ס' משלי מפורש ע"י אברהם כהנא.
תל אביב, הוצאת-מקורות, (דפוס גוטנברג), תרפ"ח. 27, 228; 26, 149 ע' 17: 25.
תורה נביאים וכתובים עם פירוש מדעי, יוצא בהשתתפות למדנים מומחים על ידי
אברהם כהנא.

אחרי הפסקה ארכה של עשר שנים ויותר נתחדש שוב המפעל הגדול של הפרוש
המדעי למקרא לה' אברהם כהנא בהופעת שני הפרושים החשובים האלו לספרי משלי ואיוב
מאת העורך והמו"ל של המפעל בעצמו. ההפסקה הארכה לא עברה על ה' כהנא בלי
תועלת מרובה להתקדמותו המכנית והמדעית של מפעלו. שני הפרושים החדשים עולים הרבה
על פרושי הקודמים של א. כהנא גם בצורתם וסדורם גם במגוון היפה ותכנם העשיר. בנגוד
לפרושי הקודמים נדפסו הפרושים האלו בהדור על גיר יפה ובאותיות גדולות ובהירות המושכות
את לב הקורא ומקלות עליו את העיון בדברי הפרשן. הוצאת הספרות של הפוסקים מתוך
הפנים של הפרוש אל צדדי הגליון היא גם כן שנוי לטובה. אלא שיותר נוח היה אלו
העמיד את הספרות בצד החיצוני של הגליון, ולא בצד הפנימי במקום שאינו נראה בנקל
לקורא המחפש. ועוד אני חושב שלא מוב עשה המחבר שלא חלק את פרושו לפסקות גם
באמצע הפרקים. השבחה חשובה בצורתם המכנית של הפרושים האלו אנו מוצאים גם בזה
שהמחבר סדר את הפוסקים של גוף הספרים הפיוטיים האלו בשורות שקולות ומקבילות,
באופן שהקורא יכול להכיר בהרף עין את צורתם הפיוטית של הפוסקים. אבל גם בגנון זה
יש להצטער שלא שאף המחבר לשלמות, ולא חלק את חרוזי הספרים האלו לפסקות
ולמחרוזות. בכלל נראה שלא שם המחבר את לבו ביותר לחשיבותה הפרשנית של החקירה על
הקצב והצורה הפיוטית של ספרים אלו. אמת שבמבוא לס' משלי יש לו פרק שלם על סגנונו
וחלוקתו של ס' משלי (עמ' 21 ואילך), שבו הוא מבאר באופן יפה ומלכב את דרכי הרייתמוס
והתקבלות המיוחדות לס' משלי. אבל ראשונה קצר המחבר במקום שהיה צריך להאריך,
ובפרט שנושא זה הוא לגמרי חדש לקורא העברי. ושנית דבריו שם הם כלליים ומקיפים,
כפי דרישות המבוא שנועד ליתן סכום כללי מתכונות הספר וצדדיו השונים, ולפיכך היה צריך
לבאר בפנים הפרוש בפרוטרוט את הקצב המיוחד לכל פרשה ופרשה, את בנית המחרוזות
והתחברותם למחרוזות, ואת השפעת בניה פיוטית זו על התכן ועל מהלך הרעיונות של המשורר.
מכל זה אין אנו מוצאים אלא מעט מן המעט בפרוש עצמו לס' משלי, ובס' ארוב אין אנו
מוצאים לא דבר ולא חצי דבר על הענין החשוב הזה לא בפרוש עצמו ואף לא במבוא.
המעלה היתרה של הפרושים האלו היא המבואות שהקדים להם המחבר, ושבהם
הוא נושא ונותן על השאלות העקריות הכרוכות בכל אחד משני הספרים, כמו תכנם,
חלוקתם, סגנונם, זמן חבורם ותכונות הנוסחה העברית וההתרגומים העתיקים. המבואות האלו
הם עדים למדנותו הרחבה של המחבר וגם למעמקי הספרותי המפותח והמסולסל. ה' כהנא
הצליח למוג במבואות אלו שתי תכונות שע"פ רוב אינן נמצאות יחד, והן מדעיות מדויקת
לפי הדרישות של הבקורת היותר חדשה וסגנון ספרותי מצוין בעושר לשוני ובשפעת רעיונותיו.
בכשרון רב ובידיעה רחבה של הספרות המקצועית הוא מעביר לפני הקורא את הפרובלמות
העקריות של הספרים ואת העובדות והנמוקים המולכים לפתרונן. וזהיר הוא שלא לפנות
להשערות רחוקות ולמסקנות בלתי מבוססות שלא באה עליון הסכמתה של הבקורת המתונה.

קב"ה: שמאלי, אליעזר. לרגלי החרטום. א. עקבים; ספור. 19 ע'.

את הקודמים ראה ע' 199.

1048. קרדיט אחוזה ונחלה תל-אביב. תקנות של קרדיט אחוזה ונחלה תל אביב. אגדה... תל אביב, דפוס גוטמברג, [תרפ"ח?]. ע' 10 : 15.

1049. [רבינוביץ] ראבינאוויץ, מרדכי. בני משה תרפ"ח יצא לאור על ידי אחד מבני משה. תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 33, 45 ע' צלומים. 11 : 17. גם תרגום ושער אנגלי. פתח דבר רק בעברית. תולדות משפחת רבינוביץ.

1050. ריגאלי, יונה. שירת הזמיר לשירת החיים; שירים בפרוזה. תל אביב, ניבים, (דפוס תל אביב), תרפ"ח. 29, [1] ע' 13 : 19. על שער המעטפת נדפס: יונה ריגאלי.

1051. [רימונט] ריימונט, וול[דיסלב] סט[ניסלב] [Wladyslaw Stanislaw Reymont]. אכרים; ספור מימי ההוה. תרגם מפולנית ח. ש. כן-אכרם. חלק רביעי: קיץ. תל אביב, שטיבל, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ח. 289 ע' 14 : 21. את הכרך הקודם ראה ע' 200.

1052. [שטיין] שטיין, חיים חנוך. שאול המלך; ציור היסטורי. חוברת א. ירושלים, (פתח תקוה, דפוס התחיה), תרפ"ח. 46, [1] ע' 13 : 17. 1053. שלום עליכם לבני הנעורים. תרגום י. ד. ברקוביץ. תל אביב, דביר, (דפוס הארץ, 1928). 14 : 22.

א: נפש חיה. 15 ע'— ב: מעשה באגוזים. 15 ע'— ג: האתפולג. 16 ע'— ד: אל סעודת פורים. 14 ע'.

1054. שערים; ספריה לשעורי הערב ולבת-הספר. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ט. 12 : 17.

1 : פרץ, י[צחק] ל[יבוש]: שמע ישראל. 27 ע'.
2 : " " " : מנדל ברינהיים. 19 ע'.

1055. שרנפולסקי, ש[מואל]. ארץ ישראל — ארץ-מזרח. (תל אביב, דפוס אמנות), [1928]. 42, [2], IIL ע', ציורים, מפות. 15 : 25. ע' I—IIL מודעות.

1056. תל אביב. בית מדרש לנגינה, בית לזימרים. בית מדרש לנגינה בית לזימרים. תל אביב, (דפוס אמנות, 1928). [4], 5, VII ע' ציורים. 16 : 23. הטקסט גם באנגלית וגרמנית.

1057. תל אביב. לשכת מסחר ותעשייה ארץ ישראל — פולנייה. לשכת מסחר ותעשייה ארץ ישראל — פולנייה. תל אביב, דפוס אב־לודיגור, [1928]. 33, 43 ע' 15 : 23.

פרוספקט. הטקסט גם בפולנית עם שער פולני מיוחד.

1039. פרץ, י[צחק] ל[יבוש]. כתבי י. 5. פרץ. כרך שני:
א. דרמות ותמונות דרמטיות. ב. שירים. מהדורה שנייה מתוקנת ומטולאית.
תל אביב, דביר, (דפוס אמנות), תרפ"ח. 166, [2] ע' 16 : 24.
התכנן: חורבן בית צדיק. בשביל בנים. בחוף. חתן וכלה. בגן העיר. על יד החלון.
אמנון וחמור 191 שירים.
מהדורה א' יצאה ע"י "דביר" בשנת תרפ"ד בברלין. כרך א' ראה ע' 31.
1040. פתח תקוה. ישיבת לומזה. קרן פרדס התורה; נוצרה
במטרה לבסס את קיומה של ישיבת לומזה בפתח תקוה ... [ירושלם], (דפוס
ציון), תרפ"ז. 14, 6 ע' 12 : 16.
המכסס בעברית, יודית ואנגליה. נוסף שער יודי ואנגליה. עם תמונת בנין הישיבה.
ציוני א. ראה וילקנסקי, יצחק.
1041. צמח, ש[למה]. התמורות וגורמיהן. "נרפס ב"הפוח"צ"
שנת תרפ"ח. (תל אביב), הפועל הצעיר, (תרפ"ט). 26 ע' 13 : 19.
1042. קונרד, ג'וזף [Joseph Conrad]. המזל שחל לי, נעורים;
ספורים. תרגום מ. בן-אליעזר. ירושלם, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר בת"א), [תרפ"ח].
156 ע' תמונת המחבר. 12 : 17.
1043. [קופרשטודן] קופרשטאדן, ישראל ניסן. אהבת ציון
וירושלים; בשאלות ותשובות עני בן פחמא על הרבה ענינים מארבעה חלקי
השלחן ערוך ... ירושלם, דפוס ציון, תרפ"ח. 8 ע' 99, [2] דף. 24 : 31.
1044. [קיזרלינג] קייזרלינג, הרמן [Hermann Kayserling]. חזון
אירופה. מעבד ומקוצר ע"י יעקב נורמן. תורגם בידי יצחק נורמן. תל אביב,
דפוס סמורד, תרפ"ח. 155, [1] ע' 13 : 18.
ע' 3—7 הקדמת המרגם.
1045. קלעי, ד[וד]. העתונות הישראלית בארץ ישראל מאז
היותה ועד ראש שנת תרפ"ט. ערוך בידי ד[וד] קלעי ומ[נח]ל [נחירל] פרוכטמ. הוצא
לתערוכת העתונות הראשונה בארץ ישראל, בתל אביב, י"א—וג תשרי תרפ"ט/9.25—
1928.10.6. תל אביב, ועדת התרבות, (דפוס אהרות), תרפ"ט. 74 ע' 12 : 17.
- בראש השער: הסתדרות העובדים העברית הכללית בארץ ישראל.
1046. קפת מלוח של הפועל המזרחי בא"י. התזכיר והתקנות...
[ירושלם], (דפוס העברי, תרפ"ח). 22 ע' 11 : 15.
1047. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוסים שונים), תרפ"ט. 13 : 18.
כ"ג—כ"ד: יהודאי, שמואל. בסהובן. ליום מלאה מאה שנה למותו (26
במרץ 1827—26 במרץ 1927) מעובד ע"י שמואל יהודאי. 64 ע' תמונה.

1034. עין חרוד; קבוץ. חור ע' פעולות הקבוץ והמצב במשקים ובפלטות. עין חרוד, 1927. 8 דפים. 24 : 33.
נדפס בהקטגוריה רק בצד אחד של הדפים.

1035. עין חרוד; קבוץ. חמר אינפורמטיבי לחברי מועצת קבוץ עין חרוד הרחבה. עין חרוד, 1926. 35 ע' 24 : 32.
סדר הישיבות של המועצה הרחבה. 8. x. 12-x. 26. — בהקטגוריה, מבלאות רבות. בסוף הספר תקנות קבוץ עין חרוד.

1036. עפר; ספרי מקרא לילדים. ח' אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח.

51 : רבני צקי, י[הושע] ח[נא]. אברהם אבינו "על פי ספורי-אגדה". 24 ע' 12 : 17.
מצויר. את הקודמים ראה ע' 198.

1037. פלורבר, גוסטב [Gustave Flaubert]. שלשה ספורים. תרגום יעקב רבינוביץ. ירושלים, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר, ת"א), [תרפ"ח]. 150 ע' תמונת המחבר. 12 : 17.

התכן; (א) לב פשוט. (ב) אגדת יוליוס הקדוש מכנים האורחים. (ג) חורדיה.
פרובנס, מ. העתונות הישראלית בא"י ... ראה ע' 303 מספר 1045.
1038. פרויד, זיגמונד [Sigmund Freud]. הפסיכולוגיה של החמון והאנליזה של האני. תרגום י. רבוסים. ירושלים, (דפוס הספר), תרפ"ח.
84, [2] ע' 14 : 21.

= ספרית הד התנוך, ספר ראשון. בסוף הספר רוח המונחים.
אנו מצינים כאן מקומות אחדים אשר לא תורגמו נכון (מתוך ששת הפרקים הראשונים): ע' 1 במקור absehen (הסית את הדעת) תרגום: הקיש (ע' 9 תורגמה המלה נכון: אין לשים לב); ע' 2 durch irgend etwas verbunden, תרגום: זיקתו קמה מאד; ע' 9 Allmacht der Gedanken תרגום: כחם הכביר של הרעיונות; ע' 9 dass die Traumgedanken Zweifel und Unsicherheit als kritische Leistung nicht kennen תרגום: אינם רואים בספק ובאי הבטחון פעולה מסוכנת; ע' 10 שורה ראשונה: "אעפ"י לא נמצא במקור. ע' 10 mässig beeinflussen תרגום: רק לעחים; ע' 11 wird toleriert (פסבד!) תרגום: נשאר סבלני; ע' 13 (וכן תמיד) כותב המתרגם "אינדיבידואל" במקום "אינדיבידואל" ומספר רבים אצלו "אינדיבידואלים"; ע' 13 הושמטה המלה bei Anschauungen וע"י כך פגומה המחשבה; ע' 21 המתרגם לא הבין את הבטוי הגרמני decken nicht (כלומר: אינם מתאימים) ותרגם: "אינם מסתירים מעינינו"; ע' 25 indifferent ausgedrückt מתרגם ד: "נתבטא מתוך שוויון-רוח"; ע' 31 צ"ל חבורו של... במקום חבורה של (Bela אינו שם אשה אלא שם גבר); ע' 32 der Feldherr hat den Kopf verloren (כלומר: נתבלבל), ד. מתרגם: "ראש המצביא נתן"; ע' 82 במקור כתוב "בא לידו רומן אנגלי שהכישוף מלונדון ממליץ עליו", בתרגום כותב פרויד: "בא לידו בהמצאת הכישוף מלונדון רומן אנגלי". —

1025. לוי, ב[נימין] מ[נשה]. לחקר שאילתות אחאי גאון.

חיפה, בלי שם המדפיס, תרפ"ט. 11 ע' 16 : 23.

עם שער מיוחד בגרמנית. הוצאה מיוחדת מתוך ספר היובל לכבוד י. וולגמוט (פבר' 1928).

1026. לופטינג, ה. [Hugh Lofting]. דולפיל הרופא ומאורעותיו.

מצור ע"י המחבר. מתרגם ... ע"י א. סולודר. ירושלים, עולם הילדים, (דפוס ויס), תרפ"ט. 160 ע' מצויר. 15 : 23.

1027. מ' מאיר בת עין והוא לקומי הלכות ואמרות טהורות של

התנא ... רבי מאיר בעל הנם ... אשר נהגו ... לקרא אותם בליל ההולא י"ד אייר ... וכל הבאים להשתטח על ... קברו הקדוש בעה"ק טבריא ... נדפס עתה מחדש ... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 4, 68 דף. 12 : 17.

1028. מורשה, ו. מ. [V. Murché]. שעורי הסתכלות בפיוסוקה.

מתורגם מאנגלית ע"י מ. בנארי ומ. כוכבא. תורת האור, תורת המגנטיות ותורת החשמל. ירושלים, הסתדרות המורים, (דפוס ארץ ישראל), תרפ"ח. [6], 221, [1] ע' 14 : 21. הפרקים תורת האור ותורת המגנטיות נערכו ע"י ש. סמבורסקי, תורת החשמל ע"י ג. תון. = אוצר המורה, ב.

1029. מקרה ישראל. בית הספר החקלאי. הרכבתם הממוצעת

של המזונות לבהמות הבית. (לפי קלנר). (תל אביב, דפוס הארץ), [תרפ"ח]. 10 ע' 17 : 24.

בעריכת מ. שטיבלר.

1030. גישטט [גישטט] ניישטט, מ[לך]. תפקידו קפת הפועלים הא"י

(קפא"י) ברגע הנוכחי. תל אביב, קפא"י, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 18 ע' ציורים. 15 : 23. בראש השער: הועד לעניני ארץ ישראל העובדת. מנהלת קפת הפועלים הא"י (קפא"י). הספר הוא פרק מתוך הסי' 15 שנות קפא"י.

1031. ספריה קטנה. (תל אביב), בהוצאת פ. גינבורג, (דפוס הארץ), [תרפ"ח].

מ—מא: צ"נ, סמפן. מכתב האלמנות. תרגם י. ריבונג. 44, [1] ע' 12 : 17. את הקודמים ראה ע' 198.

1032. ספריה קטנה לילדים ולנערים. (תל אביב), [פ. גינבורג], (דפוס

הארץ), [תרפ"ח].

ו: קינגסלי צירלס. ילדי המים; ספור. חלק שני. ע' 35—58. 12 : 17.

את הקודמים ראה ע' 198.

1033. עזרת יתומים, (אגדה). דין וחשבון. תשרי תרפ"ז—ניסן

תרפ"ח. יפו, דפוס השחר, תרפ"ח. 23 ע' 12 : 18.

את הדו"ח הקודם ראה ק.ס. שנה די ע' 10 מספר 67.

תרפ"ח. 2 דפים, IV, 143, [1], 116, [1], 102, ע' 25:17.

בסוף הספר שער באנגלית.

בתוהוים הקרובים לספרות הגאונים התפשטה ההכרה בצורך שיש באסיפת כל הקטעים מדברי הגאונים, המפורשים בספרי הראשונים ושנתפרסמו בקבצים ומאספים שונים, למקום אחד. צרך בספר כזה מרגישים לא רק אלה המעיינים אך לפרקים בדברי הגאונים, שקשה להם להשיג את כל הספרים אשר בהם מפורשים דבריהם, ופעמים שאף לא נודעו להם שמות הספרים האלה, אלא גם המומחים במקצוע זה ואף העוסקים בו בקביעות נזכחו לדעת מן הנסיון שלעיתים קרובות נעלמו מהם כמה פרטים מדברי הגאונים, הנחוצים להם לרגלי עבודתם, כאשר מפני פזור החמר לא ידעו איה מקומם. הד"ר ב. לוין הקדיש את עצמו לעבודה זו. ובעת, לאחר הרבה שנות עבודה, עלה בידו, בסיועו של המכון לסדעי היהדות של האוניברסיטה העברית בירושלם, ובהשגחתו של הפרופ' י"נ אפשטיין, להוציא את הכרך הראשון מ"אוצר הגאונים". — לפני מסדר "אוצר הגאונים" עמדה שאלת בחירת האופן לסדור החמר הרב הזה. אלה, הרואים את דברי הגאונים אך כראות חמר היסטורי, שאפו שאוצר הגאונים יסודר עפ"י שמות הגאונים בסדר כרונולוגי, אך הד"ר לוין ראה בדברי הגאונים בעקר אמצעי להבנת התלמוד. במאמרו שפירש הכרך מבאר הד"ר לוין את שטתו בסדור "אוצר הגאונים". הוא מרגיש כי אל הגאונים עלינו להתייחס כאל "בעלי המסורה של התלמוד", וכי כל תורת גאוני בכל היא "תחיטה ארוכה ומסקנה שלמה לסוגית התלמוד", ולפיכך החליט לסדר את "אוצר הגאונים" שלו עפ"י סדר מאמרי התלמוד. למעין בספרו של הד"ר לוין מתברר כי הוא צדק כששטתו זו שבחר בה. בכל הספר מורגשת השפעת-גומלין בין מאמרי התלמוד ודברי הגאונים, סוגיות עמוסות מתבארות יפה לפי דברי הגאונים, וכמו כן כמה קטעים מדברי הגאונים שהיו סתומים ומשובשים, נתגלו עתה במלא זהרם ע"י האור הנמצא עליהם מהתלמוד.

המפתחות השונים שנתנו בסוף הספר מאפשרים את השמוש בו גם לאלה התלמידים להשתמש בדברי הגאונים למטרות אחרות. — ב"אוצר הגאונים" נאצר דא רק מה שכבר התפרסם בדפוס, אלא גם כמה קטעים מכ"י שעדיין לא ראו אור, וכמו כן בדק הד"ר לוין מחדש חלק הגון מכתבי-היד שכבר נתפרסמו. ראוי לציין של"אוצר הגאונים" נכנסו לא רק קטעים, כי אם גם ענינים שלמים ומקיפים שהם חשובים אפילו בתור ספרים מיוחדים; שערי ברכות ל"י שמואל בן חפני, שנדפס בראשונה ע"י א"ה ויס כ"בית תלמוד", נדפס כאן מונה מחדש מכת"י יותר מדויק; פרוש גאונים לברכות שורשיהם פרסמו בשם "פרוש רב סעדיה גאון על מסכת ברכות", נדפס כאן מתוך אותו כת"י שהיה בידי ורטהימר, אלא באופן יותר מדויק, ובמבוא המיוחד לפרוש זה מכר הד"ר לוין שבשעות יחסו ורטהימר לרס"ג, וכי אינו אלא "לקוטי גאונים" שונים. ברכה מיוחדת קובע פרוש רבינו חננאל לברכות שנספת לאוצר הגאונים; יותר ממאתים והמשים קטעים מפרוש ר"ה לברכות הובאו כאן.

אלו זכינו היה "אוצר הגאונים" גערך ע"י חבר חכמים. עכשו שנערך ע"י איש אחד אין ספק שאפשר למצא איזה לקויים, פה ושם נעלם מהמחבר איזה קטע, או שלא רשם את כל המקורות הידועים, פעמים שלא בהר את הנוסח המדויק ביותר, או שעבר על איזה מקום סתום, בזמן שבהצעת איזה תקן היה אפשר לפרשו. אולם כל ההסרנות האלה אינם מורידים את ערכו הרב של הספר, והננו מקוים כי המחבר יוכה להוציא את "אוצר הגאונים" על כל התלמוד, ואתר יקדיש כרך מיוחד למען הוסיף לאוצרו את אשר יתוסף במקצע זה במשך זמן עבודתו, כי הן מעין "הגניזה" עדין לא פסק קלותו, וזרם כתבי הגאונים אף הוא זורם ממעין זה, ובכרך מלוזים זה יוסיף את ההשמטות, וכמו כן יתקן את המעוות שנפלו בספרו זה.

ש . ח . ק .

1016. יוסף חיים בן אליהו מבגדד. לשון חכמים ... בקשות והרצאות, תפלות ותחנונות ... תיקונים וענינים נפשיים ... חלק א'. נדפס פ"ב [= פעם ב']. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 193, 1 דף 12 : 16.
ינה"פ. ראה: אפשטיין, יעקב נחום.

1017. ינובסקי ש[מואל]. להבראת חיינו הכלכליים. (תל אביב, דפוס הארץ, 1928). 16 ע' 17 : 24.

1018. יפה, אליעזר ל. בפעמי הכליון; חזיון בשבע עלילות מימי חזקיהו מלך יהודה ואחו אביו. תל אביב, האריאל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 168 ע' 14 : 20.

1019. ירושלים. אגודת "התחיה". שיר ושבחה שסודר ע"י אגודת "התחיה" ירושלים. המשתדלים: יצחק כהן ויעקב ששון. [ירושלים]. דפוס כהנא, [תרפ"ח]. 20 ע' 11 : 15.
שירים ציוניים.

1020. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. רשימת ספרי ספורט ומשחקים הנמצאים בבית-הספרים. ירושלים, דפוס עזריאל, תרפ"ח. 18, [1] ע' 15 : 23.
בסוף הספר שער באנגלית. התכין: ספרי ספורט בעברית ויודית; ספורט אצל היהודים; ספרים כלליים בספורט.

1021. ירושלים. כולל ורשה-פולין. ס' חומות ירושלים... מזכיר... לבית ישראל להחזיק את... תושבי ארצנו... ע"י קופת רבי מאיר בעל הנס... נערך ונסדר ע"י נח ירושלמי. מו"ל כולל ווארשא-פולין קופת רמבעה"נ... ירושלים דפוס אביב, [תרפ"ו]. 22 ע' 11 : 16.

1022. (ישראל מאיר בן אריה זאב הכהן). מאמר "צפית לישועה" (ובו שלשה פרקים)... תל אביב, דפוס קופשטיק, תרפ"ט. 10, 4 ע' 16 : 23.
4 הדפים האחרונים כוללים: "מאמר התוכחה" מאת אהרן הכהן, חתן המחבר. "המאמר הנוכחי מאת... "ההפץ חיים"... נתפרסם בישראל לפני איזו עשרות בשנים ומפני גזירת הצנזור מוכרח היה... לצרפו לירחון "הפלס"... וכעת הוא נדפס בפעם הראשונה".
כהנא, א. ראה ע' 305 מספר 1058.

1023. לבנון, מיכה יוסף. שירים; ערוכים ע"י מרדכי מיכאלי. ירושלים, קהלת, (דפוס הספר), תרפ"ט. 88 ע' תמונת המחבר. 12 : 17.
= אוצר התלמיד, חוברת ו.

1024. לוי, ב[נימין] מ[נשה]. אוצר הגאונים; תשובות גאוני בבל ופירושיהם, על פי סדר התלמוד. כרך ראשון: מסכת ברכות. חיפה, [הוצאת המחבר],

כח : גריה, י [עקב]. הזנת פרות חלב. 13 ע'. עם שער מיוחד באנגלית.
עלון א—יט ראה ק.ס. שנה ד' ע' 99 מספר 246.

1008. [ויטל, חיים]. ... עץ החיים מהאר"י עם ... פנים מאירות
ביאור קצר ו ... פנים מסבירות ביאור רחב ... מפעלות ... יהודה הלוי אשלג ...
חלק א. ... המו"ל דוד מינצבערג, משה ברוך לעמבערגער ירושלים, דפוס
צוקערמן, תרפ"ז. [5], 56 ע' 27 : 39.

עקר הספר בפרושים הרחבים. מהשער : „ואנו מודיעים ... שהשגנו מ... המחבר הפירושים
הנ"ל על כל עץ החיים כמאתים קונטרסים אשר מחוסר אמצעים לא עלה בידנו להדפיס ולתחלק...“
1009. [וילקנסקי, יצחק]. ערכוב-הרשויות ; הדברים שנאמרו
בהוצאת הפתחה ובתשובה לחברים שהשתתפו בוכוחים בכנס הפועל הצעיר
בנהלל. [מאת] א. ציוני. תל אביב, הפועל הצעיר, תרפ"ח. 29 ע' 14 : 20.

1010. (וינטרויב), יעקב דוד בן יצחק איזק יום טוב. מימי הירד
רעיונים נשגבים לחזקת דתנו הקדושה ... ירושלים, דפוס מוריה, תרפ"ה. 16 ע' 15 : 22.

1011. זגורודסקי, מ[לך]. ספר הפרדסים ; ספר עזר לגדול תפוחי
זהב לפרדסנים, לפועלים, למומחים ולבעלי משתלות. חלק ראשון (סדור הפרדס).
מעובד ... בהשתתפות פ. פסקל וט. ז. מילר. תל אביב, החקלאי, (דפוס איתן
וששני), תרפ"ט. 15, [1], 239 ע' ציורים. 12 : 18.

1012. זוטא, ח[יים] א[ריה]. בימים מקדם. ג : 1. מלחמת
מצוה (ציור הסתורי מימי יוחנן הורקנוס). 2. חרבן בית ראשון (חזיון אנגי).
ירושלים, (דפוס ציון), תרפ"ט. 142, [1] ע' 12 : 17.
הדפסה מיוחדת מ„החור“. את הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 95 ושנה ד' ע' 8.

1013. חורגין, יעקב. ספורים. תל אביב, תרבות, (דפוס הפועל
הצעיר), תרפ"ט. 260, [1] ע' 13 : 18.

התכנן : מרדך בונה בית. ידיו של ר' מאיר. החכם שלמה. ילדי הכנסת. בליל ירח.
בקור-בוקר. קצו של חגי חליל. על חוף הכנרת. בגיא.

1014. טוקצינסקי, יחיאל מיכל. ספר בין השמשות ; מבאר
עניני הנשף, מהותו ועניניו ... ברורי ההלכות המסתעפות והקשורות בבין
השמשות בכלל ובארץ וירושלים בפרט. ודיני היום והמקל"ע והשעות הזמניות.
ומצורף לו גם כל הטבלאות של השעות הזמניות — הדרושות לירושלים וארץ-
ישראל. ירושלים, דפוס ציון, תרפ"ט. 161 ע' 17 : 24.

החל מע' 151 עד הסוף בדפסו : „השקפה והערות מאת ... איסר זלמן מלצר“.

1015. [יבין] ייבין, ה[שיל]. כמזל מאדים. תל אביב, אחדות,
תרפ"ח. 130 ע' 15 : 22.

ספורים : א. במלחמה. ב. יהודים. ג. האדם ברעש.

ההנהלה הציונית בא"י. ראה: ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י.

1005. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית.

קונטרס א — ז. תל אביב, [דפוסים שונים], תרפ"ד—תרפ"ז. 15 : 23.

א: בודנהימר, פ. ש. ראה ק.ס. שנה א' ע' 175.

ב: מנצ'יקובסקי, פ. ראה ק.ס. שנה א' ע' 178.

ג: אלעזרי, מ. ראה ק.ס. שנה א' ע' 173.

ד: איג, א. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 8.

ה: אורי, ד [ור]. נסיונות בגידול עופות בבן שם; סקירה ראשונה.

תרפ"ז. [6], 50 ע' צלומים.

ו: איג, א [לכסנדר]. תוספת שניה לדיעת הצמחיה של ארץ-ישראל.

תרפ"ז. 68 ע' תמונה, מבלאות.

ז: איג, א [לכסנדר]. על הצומח של ארץ-ישראל. תרפ"ז. III, 76.

[1] ע' תמונות, מפות.

1006. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית

והמחלקה לחתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. חוברת י"ד — ט"ו.

תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ז. 15 : 23.

יד: צמח, ש [למח]. בקיה לחציר. מאת ש. צמח בהשתתפות ה[וגן]

ולוסר, מ. צבי, א [ריה] קרמפני. 18, [2] ע'.

טו: צמח, ש [למח] ו[נח] נפתולסקי. מחזור השלחין. 12, [2] ע' 2 דיאגרמות.

עם שער מיוחד, וסכום באנגלית. את החוברות א—יג, ראה ע' 35.

1007. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. תחנת הנסיון החקלאית

והמחלקה לחתישבות חקלאית. מחלקת ההדרכה. עיון כ — כה.

תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ז—תרפ"ח. 16 : 24.

כ: ריכרט, י [שראל]. מחלת רקבון השורש במנבסות הציפורים.

7, [1] ע' מצויר. עם סכום באנגלית.

כא: בודנהימר, פ. [ריי] ש [מעון], וח [נרי] צ [כי] קליין. הוראות

למלחמה בפרפר הנמר. 1 ע'.

כב: מלחמה בעכברי הבית ובחולדות (בבתים מוצקים). מאת

המחלקה לאנטומולוגיה. 2 ע'.

כג: קצפרובסקי, ש [מעון]. כבוש מלפפונים. 8 ע'.

כד: ריכרט, י [שראל]. פטריות למאכל בארץ. (רשימה א'). 7, [1] ע' מצויר.

כה: קצפרובסקי, ש [מעון]. התקנת פחים לכבוש מלפפונים

ושאר ירקות. [2] ע' מצויר.

כו: המלחמה בחפרפרת. מאת המחלקה לאנטומולוגיה. 1 ע' מצויר.

כז: קצפרובסקי, ש [מעון]. כבוש הזית הירוק בארץ. 5 ע'.

הספור "תודה הבאה לאחר זמן" נשמש כן המהדורה הראשונה ממעם הצנזורה הרוסית. — מהדורה א' יצאה בשנת תרמ"ט באודיסה ע"י רבניצקי והורנשטיין. ספר א' ראה ע' 193. גרדון, ש. ל. ספר תהלים מבאָר ע"י ... ראה ע' 307 במספר 1059.

998. [גרניבסקין] גראייבסקי, פנחס, מר"ל. ס' אבני זכרון ... הכתבות העתיקות והחדשות מכל אבני הזכרון ... בירושלם וחוצה לה ... נאספו במספר לזכרון החובבים הראשונים בוני ציון וירושלם ... חלק ראשון, חלק שני חוב' א. ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 110, 40 ע' 22:15.

46 ע' הראשונים (120 כתבות) ו60 ע' הראשונים (159 כתבות) של חלק א' יצאו קודם בחוברות מיוחדות. ראה גם ק. ס. שנה ד' ע' 192.

999. [גרניבסקין] גראייבסקי, פנחס. בנות ציון וירושלם; ספר זכרון לשמותיהן ופעולותיהן של אחיותינו ... העסקניות בחמר וברוח ע"י שדי הישוב הישן-החדש בירושלם, עריה ומושבותיה. ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ט. 78, 8, [2] ע' 20 תמונות. 23:15.

בעמוד האחרון "יזכר": "רשימת הקרבנות ... שנפלו חלל על מוצה הישוב".

1000. [גרניבסקין] גראייבסקי, פנחס. זכרון לחובבים הראשונים ומוכי עסקני הצבור בירושלם ... חוברת יב—יט. ירושלם, דפוסים שונים, תרפ"ח. [42; 36; 56; 38; 8; 46; 52; 122 ע'] 24:17.

עם תמונות בכל החוברות.—החוברות י"ב, י"ד, ט"ו נקראות "זכרון לחובבים הראשונים ומוכי עסקני הצבור לעדת הספרדים בירושלם". לחוברת ט"ז יש שם נוסף "בית ששון בירושלם". את הקדמים ראה ע' 25.

1001. [גרניבסקין] גראייבסקי, פנחס. שלש כתובות הבאות כאחת; שתי כתובות שמרוניות ואחת קראית. בצורף אנדות, רשימות והערות ע"י שתי הכתות האלו. (עם שתי תמונות). ירושלם, דפוס העברי, תרפ"ח. 19, [1] ע' 24:17.

1002. גרינברג, אורי צבי. חזון אחד העליונות. תל אביב, סדן, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 31 ע' 20:14.

1003. דיקנס, צ'רלס [Charles Dickens]. דוד קפרפילד. תרגם מ בראזיעור. ספר א—ג. תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. xv ע' ע' 1—244; [3]; 245—494; [3], 726—495 תמונת המחבר. 14:19. עם הקדמה על דיקנס, חייו וספריו מאת המתרגם. הציפורין, מרדכי. ראה: בן יחזקאל, מרדכי.

1004. [המסון] האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. מסתורין; וימאן. תרגם מנורווגית פסח גינזבורג. תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ח. [2], 311, [1] ע' תמונת המחבר. 13:18.

בתחבולות שונות למלא למוכת עצמם את הפונקציות המסחריות שדרשו התושבים. להבטיח את ממונם ולהעלות שער הרבית וגם — לשמור על עצמם מפני השמדה" (שם ע' 262). — אם נוציא מהחסידות עשרות פסוקים חשובים של ר"ג מברסלב ורש"ז מלאדי — מה ישאר בה אז בתור עיקר מעשי, בתור התיכה של חיים מלבד בשלנות, בערות, היות, עצלות, שקרנות, צביעות, קטנוניות ... ואורחים-סוחרים ומלוי-ברבית בעלי-אבנטים?" (ע' 215).

את הציונות הרשמית ואת הציונים — המנהיגים והקהל — הוא מבקר קשה. אבל לרעיון הציוני הוא מתרחם ברטט מיוחד. והיחס הנפשו הזה, "הכאב הציוני" הכולל במאמריו משפיעים, אולי, יותר מתכן הדברים. — באחד מתשובותיו בתור עורך "המעורר" הוא כותב: "המעורר" אינו כלל מבטא של המחנה הציוני (שלאסגנו כמעט שאינה), אבל בהכרח הוא צריך להביע ומתאמץ להביע ובכל תקף את הכאב הציוני; וזי אשר באיזה מרה זר לו הכאב הלי, לא יבא אלינו ולא יגש אל הקיר הנטוי, שלפניו אנו סופרי "המעורר" שופכים את לבותינו" (המעורר 1906 חוב. י, ע' 36). לפנינו תמונה עצמית של ברנר הסופר.

בספרות אוהב ב. את הריאליסטים (מנדלי, שלום עליכם) ואת המהפכנים (ול"ג וברדוצ'בסקי). הערכתו את ול"ג היא כלל חיובית בנגוד לדעה השלילית, ששלמה במחנה הלאומיים מימות ליצ'נבלום (קדמו לב. בנרון זה קלזנר וברנפלד). בתבה ובהערכה הוא מתחם לביאליק, וכן הוא מעריך מאד את צ'רנחובסקי. ב., "השולל וההורס" — דוקא בעניני ספרות פוזיטיבי מאד. כנראה, הוא בוחר לכתוב על סופרים הקרובים לרוחו. על משוררים אינדיבידואליסטים (שניאור, כהן, גינסין) הוא עובר כמעט בשתיקה. יש שניות ביחסו לפרץ; מעריך הוא את כשרונו, אבל תוקף אותו בעד הסימבוליות, בעד "האוטונומיוזמוס" הגלתי שלו ובעד האירדיזשום. את אחד העם הוא מבקר קשה (כ' ו, ע' 177—179, 234—236, 254—258).

בכרך ז' ישנן 3 רשימות קטנות, הנבדלות בצורתן משאר המאמרים: "אחרי מות" (של מיכאל הלפרין, ע' 149). "תל-חי" (ע' 73—75) ו"ספנסק" (על הערבים, ע' 116—117). אין בהם מריח המלחמה ומלאות הן אהבה בלי גבול, רך ופזמונית מיוחדת.

ההוצאה יפה; אחרי כל מאמר מסומן איפה ומתי נדפס בראשונה. תבל, שיותר מדי קמצו בבאורים, המפתה, כנראה, יתן בכרך האחרון, כללי לכל הכרכים. — גדולה היא זכותם של המו"לים, שהכניסו חומר כל כך חשוב לתולדות הציונות והספרות העברית וגם להבנת אישיותו של ברנר.

ב. שוחטמן.

996. ברקוביץ, י[צחק] ד[רב]. מחזות. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 171, [2] ע' 16 : 24.

התכן: בארצות הרחוקות; קיסריה בשלש מערכות. — אותו ואת בניו; דרמש בשלש מערכות. — מי נביא וידע; בדיחה במערכת אחת. — משחק פורים; מחזה התולים בנוסח המשחק העממי.

997. גורדון, י[הודה] ל[יב]. כתבי י. ל. גורדון. ספר שני; ספורים. [מהדורה ב]. תל אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ט. 246 ע' 16 : 24.

התכן: העצמות היבשות, ולא ביד חזקה, רחמי אם, כף רגל עגל, שניהם באחד טובים, מלך טפש, רבקה המוכרת-חמאה, המעורב בדעת, קפיצת הדרך, בעבור נעלים, תורה הבאה לאחר זמן, מעלות ומורדות.

(התקופה"XIV—XV ע' 635-637). מולמטו הוא כמעט הסופר היחיד, שברנר מזכירה ומצטט אותו לא בשביל וכוה אתו. ואולי נמצא בדבריו הנ"ל ש' ב. על השירה הד קולו של מולמטו. "האמנות אינה תענוג, נחומים ושעשוע, ... האמנות הנוצרית צריכה להגשים את האחוה ואת האחדות בין האנשים" מוכיח מולמטו, (מה זאת אמנות? כל כתבי מולמטו, כ' 8. הוצאת סבלין ע' 135—137). את הדברים האלה התאים ברנר לחוג מחשבותיו הוא. הרעיון המרכזי, העובר כחוש השני בכל מה שכתב, הוא רעיון העבודה. שחרור הפרט וגאולת העם אפשרים אך ורק ע"י עבודה. "תשועת ישראל וא"י עתידה לבא לא על ידי נביאים ולא ע"י בעלי פוליטיקה גבוהה, לא ע"י פרדסנים ולא ע"י פרולטריון רוחני כי אם ע"י קבוצי אנשי עבודה חדשים, שיבואו בכח איתנים ובזרמים מכוונים לתכלית ישובית, בצורת קבוצות או מושביר-עובדים ביד קולקטיבית-לאומית מסדרת. השאלה העיקרית היא: שאלת החומר האנושי". (כ' ז' ע' 11). ב. הריאליסטי והפכח ידע, עד כמה קשה השאלה הזו ואולי ע"י זה בא לרעיון של המעוט הנבחר. רעיון אחד העמי ביסודו, שקבל אצל ב. צורה חדשה. "כן. היהודים נתונים לכליה ... בכל זאת על חיים קלים אין חלקים ידועים מבני עמנו מוכנים עדיין יותר. נדבר רק על חלקים, על אנשים, על ספורים, על בעלי אופי המוכנים והמוכשרים לחיות חיים קשים. לאלה ואיר האיריאלי של חבת ציון. של הרחבת הישוב היהודי בארץ ישראל, שבראשו יעמוד עם ישראל כולו" (שם ע' 19). ומה שברנר דרש מאחרים קים בעצמו. כבר ב' 1907 החליט לנסע לארץ ישראל, ובמכתבו לר' בנימין (מ' 6.21. 1907 נדפס בשלח כ' מ"ה עמוד 59) הוא כותב: "רוצה אני לברוח מכל עניני הקדש והספרות ורוצה אני לעבוד עבודת ידים ממש ולאכל ולשתות ולישון ולמות בשדה בכח חליפתי. זהו איריאלי האחד". —

יש למצא סתירות בדעותיו, שהשמיע בזמנים שונים. למשל יחסו לתנ"ך. בתרס"ו הוא כותב: "אנו היהודים הצעירים, אנו אשר סופרי יהודה וחזויה מרמזת מיכת וירמיהו עד פרץ בן משה ואחריו נתנו את העולם בלבנו" (כ' ו' ע' 50). וכעבור חמש שנים הוא מדרג: "כשאני לעצמי אין בשבילי גם לבית הישנה אותו הערך, שהכל צועקים עליו ... מן הטיפנוז של עשרים וארבעה ספרי הביבליה נשתחררתי זה כבר, כבר" (שם ע' 103). גם בנוגע לסוציאליזמוס שנה את דעתו. עוד בתרע"א הוא כותב: "אני אינני סוציאליסט; הסוציאליזם הוא אמנם רעיון יפה ואידאה יפה. אבל ... אני, בן הפוגרומים, יודע יותר מדי את ערכן הממשי של כל הנבואות על תור הזהב הבא ויותר מדי יודע אני אסונם של החיים, אשר מוהץ לחיפה החברתי, כי אחיה לסוציאליסט מסור ומאמין" (שם, ע' 124). בתרע"ט הוא נעשה לעורך ה"אדמה", הסוציאליסטית. לסוציאליזמוס היהודי בגולה — "לבוגד" — התיחס בשלילה גם אחרי כן, ובעזבונו הספרותי נמצאו דברי וכוה חריפים (כ' ז' ע' 114). גם בשאלת השפות שנה קצת (מזכות הקדימה של העברית הוא לא זז אף פעם) את דעותיו. הסתירות האלה לא נעלמו מעיניו והוא עומד על זה. ה"הורמינהו" נתון בחיים בכלל, ובחיי עמנו ביחוד, בנפש האדם בכלל, ובנפש האדם העברי ביחוד, ולא ימלט מן הפרכות כל מי שחי וחושב על אחריות עצמו" (שם ע' 200).

ב. משולל קיצוני של הגלות ואינו מוצא בחיינו הגלותיים אף נקודה מאירה אחת. בכשרון אנליטי המיוחד לו הוא סותר את ההערכה הרגילה של חיינו בעבר ובא לידר מסקנא שכל קיומנו בגלות היה רק קיום "ביולוגי ולא סוציולוגי", קיום פרויטי על גופו של עם זר. הוא מבין את שנאת האנטישמיים ל"סרסורי מסחר, סרסורי ספרות וסרסורי ליברלות" ולפעמים גם מצדיק אותם. בקרתו חריפה ומבויקה, אבל הוא מגזים הרבה ומשמיע לפעמים גם דברים בלתי נכונים. קשעים אחרים לדוגמא. "לא בקידוש חשם חיו מאות הדורות, כי אם

991. בנק יהודי בע"מ. תזכיר ותקנות. (תל אביב, דפוס וידר-מלכסקי ומינק) [1928?]. ע' 15 : 17 : 24.

992. פֶּקֶד, יעקב. ר' נחמן מברצלֶב; מחקר פסיכואנליטי. חלק ראשון. ירושלים, דעה, (דפוס ציון), תרפ"ח. 30 ע' : 14 : 21.
= ספריה פסיכואנליטית, ספר א.

993. בר, מַכְס [Max Beer]. תולדות הסוציאליות והמלחמות החברתיות. תרגם ד. קלעי. חלק א: ימי קדם. תל אביב, (ירושלים, דפוס הספר), תרפ"ח. 143 ע' : 13 : 18.

= הוצאת ספרים על שם זאב ברזלי. ספריה במדעי החברה, ספר ז.
ע' 140—143 רשימת "מלים חדשות ולא שכיחות".

994. ברוך, אברהם. אלגברה; ספר-למוד וקבץ שאילות. מהדורה שניה בתקונים ומלואים. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 531 ע' : 16 : 24.
הוצאה א' הופיעה בשנת תרפ"א. הספר הזה יצא גם בחוברות בודדות : א, ב, ג-ד (בתרפ"ו-ה').

995. ברנר, י[וסף] ח[יים]. כל כתבי י. ח. ברנר. כרך שביעי. תל אביב, שטיבל, (דפוס אחדות), תרפ"ח. [2], 340 ע' : 16 : 25.

הכרך הזה של כל כתבי ברנר וזה שלפניו (ראה ק. ס. שנה ג' ע' 247 ; ס"ה יהיו 8 כרכים) מכילים את יצירותיו הלא-בלטריסטיות. הששי — את רשימותיו ומאמריו הפובליציסטיים, שנדפסו בשנות תרס"ה—תרע"ט, מהריבולוציה הרוסית הראשונה עד אחרי הפגוש הבריוט של א"י. בהוצאות פריודיות שונות בא"י ובגולה: אחדות מהן («המעורר», «הזמן», «הפועל הצעיר» של שנות המלחמה) הם עכשו יקרי מציאות. השביעי מכיל מאמריו ו"ציגונו" ב"האדמה" שנערכה על ידו 8 מאמרי בקרת על סמולנסקין, יל"ג, מנדלי, ביאליק, צירניחובסקי, ברדיצ'בסקי ו31 הערכות ניקרולוגיות על פרץ, שלום עריכס וטולסטוי. למעשה אין הבדל גדול בין שתי המחלקות האלה. בקרתו כמעט תמיד אך ורק אידיאולוגית-חברתית: בשבילו חשוב אם וכמה העשיר הסופר המבוקר את אצר מחשבותינו, איזה פתרון נתן או חפש לשאלות חיינו. "יכול אדם להיות משורר גדול — אמר ב. — אף כשאינו משורר הארמוניקה או אף כשאינו מחיה נשמות לפגרים מתים של הטבע אלא לבן נתון בעיקר להעיקר בשבילנו בטבע לחי ולמדבר ולאדם ולחיסים שבין אדם לחברו" (כ' ג, ע' 127). והלאה באותו המאמר, על יל"ג, הוא מבליט את רעיונו "אם השתכחות רגש אנושי יהודי עמוק כזה בפסוקים עבריים מכאיבים כאלה (מדובר על שני יוסף בן שמעון) אינה שירה — אז... גם "משא נמירוב" אינה שירה ואז ... לעזאזל השירה" (ע' 158). יש לחשוב, שהושפע מאד בנידון זה "מהבקרת האזרחית" הרוסית של המאה הי"ט. הטימפו והלהב הפנימי של הרבה ממאמריו מזכירים את אלה של בילנסקי. מאמר אחד גדול — מן השוכים והבולטים ביותר — "הערכת עצמנו ב3 כרכים" (של מנדלי) דומה מאד על פי בנינו והצגת השאלה למאמרו של דוברולובוב "מה זאת אוכלומבסטינה".

ביחוד השפיע עליו טולסטוי. על מולסטויותו של ב. ונסיונו ליסד באמריקה מושבה חקלאית מולסטואית מספר דברים מענינים ידיר נעוריו הלצ ציטליון במאמרו המצוין על ב.

תקונים ומלואים אחרים: צד 16 הערה 7 השנה אוצח"ג פ"ר ר"ח צד 24 ס' ע"ז צד 62 שורה 9 מלמטה צ"ל: ח"ג ס' צ"ו; ראב"ן ס' שמ"מ תשובות וכו' שע"ת ס' רכ"ג וע"י עוד ח"ג אספמ"א צד 88 וג"ל ס' ע' וכו'. צד 62 שורה 9: העתים עמ' 143 וז"ל פ בס' קמ"ו. צד 67: וב"שון ערבי אצגק, צ"ל: אנג"א. השנה אוצח"ג חלק הפירושים צד 113. צד 96 הערה 5, צ"ל: ס"ח א. צד 101 הערות 5.6 נתחלפו. וכן בצד 108 מהערה 5 ואילך בא 5 במקום 6 וחסר מספר 10 בפנים. צד 155 שורה ז' צ"ל: דזווי. 157 הערה 10, אף כ אן, צ"ל: כיון. 158 שורה 10 ב"שון ערבי סעודי השנה אוצח"ג ח' הפירושים, לקוטר גאונים צד 113 הערה ג', שם שורה י"ז אובל"א דקצרי ע"י ח"ג אספמ"א צד 96. צד 177 הערה 2 במכואו לסדר"ע, צ"ל: ל"תנא צבי אליהו. צד 214 (נדפס במעות 114) שורה ז' IX צ"ל XI. ב. מ. לורן

983. אפשטיין, יעקב [נחום]. להקים שם (רבינו ברוך מארץ

יון). מאת ינח"ל חיפה, דפוס ורהפטיג, תרפ"ח. ע' 8 17: 24.

מחברת קטנה זו היא הוצאה חדשה ממאמר שנדפס ב"המליץ" בשנת 1902. (תרס"ב—תרס"ג; גליונות 210, 213, 236). המחבר היה אז צעיר מאד, אבל המאמר נכתב בכשרון ודיוק מדעי. המחבר מוכיח שפרוש רבנו הננאל למסכת הוריות (נדפס ב"ש"ם דפוס וירגא) אינו מהר"ח אלא מר' ברוך ב"ר שמואל מארץ יון. אלה המתעניינים בתולדות ר' ברוך הנזכר וכן החוקרים בתולדות פרושי הר"ח ימצאו במחברת חסר מענין. ש"ח ק

984. ארץ ישראל. מחלקת החנוך. ועדת בחינת הבגרות. שאלות

בחינת הבגרות הא"י מחדש יולי, 1928 (תרפ"ח). ירושלים, 1928—תרפ"ח. [132 ע'] מפה. 20: 31. השער והמכסה בעברית, אנגלית וערבית.

985. אש, שלום. אמריקה; ספורים. תרגם אהרן ציימלין. תל אביב,

שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 144 ע' 15: 21.

986. בורלא, יהודה. נפתולי אדם; ספור. ירושלים, מצפה, (דפוס

הפועל הצעיר כת"א), [תרפ"ט]. 172 ע' תמונת המחבר. 12: 18.

987. בלקינד, ישראל. ארץ-ישראל של זמננו. חלק ראשון:

מבע הארץ. תל אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ח. VIII, 164 ע' ציורים. 16: 24.

988. בן יחזקאל, מרדכי. ספר המעשיות; מלקט מספרים ומתקן

לדפוס בידי מרדכי בן יחזקאל. ספר שלישי. תל אביב, דביר, דפוס השחר, תרפ"ח. [3] 192 ע' 16: 24.

את הספר הראשון ראה ק.ס. שנה ג' ע' 9. הספר ההוא יצא אח"כ בשתי חוברות א' וב'.

989. בנג, הרמן [Hermann Bang]. ליד הדרך; (רומן). תרגם

יעקב רבינוביץ. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 213, [1] ע' 15: 21. עם הקדמה מאת המתרגם.

990. הבנק האפוחיקאי הכללי של ארץ-ישראל בתל אביב. דין

וחשבון ומאזן ל-31 דצמבר 1927. תל אביב, דפוס איתן ושושני, [1928].

7, [1] ע' 23: 31.

לפנינו, והמחבר בכשרונו הגדול הפליא לאחדם יחד. ועל ידי כך נוצרו קונטרסים גדולים וחשובים מתשובות הגאונים ונודעו לנו גם בעליהם. והנה קונטרס א' שעל ידי שמונה פרגמנטים שונים, שנצטרפו מכ"י שונים, נהיה לקונטרס אחד בן ששה עשר דפים גדולים. הגדול עוד כי באמצע הדפסת הספר נמצא 19 עוד פרגמנט אחד בן שני דפים ונצטרף (מצד 192) לראשיתו (צד 4) והיה הקונטרס הראשון לבד לבן ו"ח דפים גדולים ובו כתשעים עינים שונים המתחלקים לב' קבוצות, האחת שנשלחה לרב חונאי לקירואן בשנת אלף פ"ג לשטרות 872, ורב חונאי זה בלתי ידוע הוא ממקום אחר. והקבוצה השנית היא מרב נחשון בר צדוק. וגם היא נשלחה באותה השנה לקירואן לרב שביב בר יעקב. והתשובות הללו הן איפוא תשובות הגאונים התיכונים! בריוק נפלא מתחבר גם בסימן ר"ד קטע אחד מעובון הרכבי עם דף אחד מכ"י פירקונין, שהדפיס הרכבי בתשובות הגאונים, זכרון לראשונים מחברת ד', בשנת תרמ"ז, ושני הקטעים היו איפוא כבר בידי הרכבי בשעת ההדפסה ובידו היה לצרפם, אלא שלא הרגיש בכך. ואם נצטרף עוד לסוף הקטע מה שמשלם אותו בתשובות הגאונים הרכבי שם מצד 28 עד 32, ולא כהמשכו בס' קהלת שלמה, והיה גם הוא לקונטרס גדול וחשוב שגם בעליו עליו, כפי שיוצא מתשובות הגאונים הרכבי שם צד 27, והן תשובות רב האי שנשלחו לרחמי קאבס מ"ר רב נחמיה בר מ"ר עובדיה מ"ר משה בר מ"ר שמואל בר גאמעי, והשאלות הללו נכתבו בסוף חדש סבת שנת שכ"ז לשטרות, ד' אלפים תשע"ו (שם צד 32). וכן משלים סי' י"ב את הקונטרס בתשובות הגאונים הרכבי המתחיל שם בסימן שכ"ט ונפסק בס' ל'. וחבל רק שגם אחר זה נשאר חסר עוד. והנה גם מקצת ראש תשובה אחת שהדפיס המחבר הנכבד בסוף התשובות צד 214 מכ"י פטרבורג גם היא מצטרפת לקונטרס אחד בכ"י אוכספורד שכבר הדפיסו הד"ר מרמורשטין בירחון "אוצר החיים" של הרב ארנריך ברומניא, אלא שהמחבר לא הרגיש בכך. ועתה הדפסתי וצרפתי את הקונטרסים יחד בגלגול קדם" הרביעי מצד 33 והלאה. וחשוב ביותר הוא גם סי' כ"ז הכולל שמונה דפים והם משלימים לפעמים עינים את התשובות מכ"י אוכספורד שנדפסו בגאוניקא" כשם שגם התשובות אשר בגאוניקא" משלימות אותן בכמה פרושי אותו הגאון עצמו. והוא רב נפרנאי גאון. וכמה חשוב הוא לנו הקטע החדש שבסימן כ"א (צד 125/6) מרב האי גאון על דבר ערך הירושלמי וחבורו. קטע המשרים בתוכו את דברי רב האי גאון במקומות אחרים ומצדיק בכלם את דעת הלוי בעל "דורות הראשונים" כנגד הר"ז פרנקל.

מלבד תשובות נהפסדו בקבץ החשוב הזה גם פרושים והם פרושי רב שרירא גאון לבבא בתרא דף כ"ב—כ"ז שבהם מובאים גם כמה גאונים ראשונים מסורא ופומבדיתא וקטע חדש מפרוש רב שרירא או רב האי לברכות ס"א. בו נמצאת גם פסקא מענינת ע"ד הר הצופים: "וצופים זה שאמור כ[א]ן מקום הוא שהיה על שערי ירושלים ושמה היה בו מקום לצופים ובני ארץ ישראל קורין לו הצפית" (צד 210).

בסוף התשובות והפרושים הוסיף המחבר עוד נספחים שונים ובהם קטעים מספר המתיבות ומתוך ספר המקצעות ושריד חשוב מתוך ספר לקושים קדמון. וכ"ס נכללים בשם: "תשובות הגאונים". לפני כל קונטרס וקונטרס ויכה אותנו המחבר הנכבד במבוא חשוב ומפורט על גוף הכ"י וערכי התשובות והפרושים השונים שמהם כבר הובאו או נזכרו במק"א. המפתח של התשובות והפרושים והמפתח הכללי מוסיפים עוד ליות חן לכל הספר החשוב מאד. ובצדק יאמר כי מימות הרכבי לא יצא עוד קבץ חשוב בתשובות הגאונים מתוך כ"י כקבץ הזה שלפנינו. וזכות גדולה נתגלגלה ע"י קרן מוצרי האוניברסיטה בהוצאת הכרך הזה.

976. Zionist organization. Palestine executive. Agricultural experiment station. Agricultural Records, v. I. N. I. Tel-Aviv, Achdouth, 1927. 144 p. 15 : 23.

מכיל חקירות שונות שנרשמו בק. ס. כהדפסות מיוחדות, ראה ק. ס. שנה ד' ע' 101, מספר 255^a, 257^a, ע' 102 מספר 260^c, 262 וע' 103 מספר 268.

ג. ספרים ודוברות.

977. אבן-זהב, ארי. ימי-דוד; רומן היסטורי. ספר ראשון — [שלישין]. ירושלים, מצפה, (דפוס עזריאל, תרפ"ט). 261 ; 293 ; 260 ע' תמונת המחבר. 13 : 17.

ספר א : אעירה שחר. — ספר ב : ממזרח שמש. — ספר ג : שמש עד מבוא.

978. אברם, ג[יאורג] [Georg Ebers]. בת פרעה; רומן היסטורי. תרגם ש. הרברג. (חלק שני). תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. 301 ע' 14 : 20. חלק א' ראה ע' 191.

979. אדלר, מכם [Max Adler]. תעודת הנוער בימינו; שני נאומים אל הנוער. תורגם ... בידי אפרים [ברוידא]. תל אביב, הבחורות הסוציאל-דמוסיות העברית, (דפוס הספר בירושלים), 1928. 29 ע' 14 : 21. ספרית הבחורות הסוציאל-דמוסיות.

980. אהרן בן יוסף הכהן. עבודת הקרבנות; בו יבואר סדר העבודה ... בכל הלכותיו ולמטה בכיאותו ציונתו על כל פרט מעמו ... וזאת מקורו מש"ס ופוסקים ... חלק א. תל אביב, דפוס התחיה, תרפ"ח. 6, 43 דף. 18 : 25.

981. [אלנדף] אלנדאף, אברהם. חוברת כוללת: א. תולדות מארי סאלם אלשבזי ... ב. תולדות הרב שלום שרעבי ... ג. ספר אוצר ספרי תימן. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 25 דף. 15 : 23.

982. אסף, שמחה. תשובות הגאונים מתוך ה"גניזה" עם מבואות, הערות, השוואות וזמראי מקומות מאת שמחה אסף. ירושלים, דרום, (דפוס הספר), תרפ"ט. [7]. 269, [2] ע' 18 : 26.

עם שער אנגלי מיוחד.

ספר תשובות הגאונים זה משנה הוא לקבץ תשובות הגאונים שפרסם המחבר ראשונה בכתבי האוניברסיטה העברית בירושלים, מדעי היהדות ספר ב' תרפ"ז. גם הקבץ הראשון הקטן מאתו השני, גדול וחשוב הוא באיכות התשובות שנתפרסמו בו; ואולם עולה עליו קבץ שני זה הגדול ממנו גם בכמותו. בו נתגלו ראשונה, אחרי פרסומי החכם הרכבי ז"ל, ברחוק קטעי הגניזה מתשובות הגאונים שנאספו מזמן רב בפטרבורג, כיום לינינגרד, ברשויות שונות. וערך מיוחד לקבץ הזה שבו נצטרפו בדיוק מפליא כמה קטעים חשובים מכ"י שבארכיון לואיס הקטעים עצמם שעי' תפוצות הגניזה נגזרו מהם ועברו

967. לוח הגאולות ומורה דרך לתיירים בא"י לשנת תרפ"ח ... ירושלים, (שחור), דפוס כהנא, תרפ"ח. 224 ע' 8 : 12.

את הקודם ראה ק. ס. שנה ג' ע' 246.

968. ליקורמן, משה מר"ל. לזכר נשמת ליב בן ניקולי מולס טו. 1828—1828. תל אביב, ליקורמן, (דפוס אחדות), 1928. 5, [1] ע' תמונת מולסטוי. 50 : 35.

שם הקבץ וחלק המאמרים גם בתרגום אנגלי.

969. [המפלגה הקומוניסטית בא"י]. דברנו; קובץ מאמרים מוקדש לשאלות הנוער העובד. יפו—תל אביב, (דפוס אמנות), 1928. 8 ע' 17 : 25. יצא באוקטובר.

970. המצפפה. בעריכת אב. ראובני (אב"ר). תל אביב, (דפוס איתן ושושני), תרפ"ט. 23 ע' 24 : 33. חוספה מצחק ורוגז. יצא בערב ראש שנת תרפ"ט.

971. סילמן, קדיש יהודה. צבי ברוק; ערים לזכרוננו ערוכים ביד ק. י. סילמן. תל אביב, ועד התאחדות עולי הזמל ומכיבותיה בא"י בהשתתפות עולי ויטבסק, (דפוס איתן ושושני), תרפ"ט. 63 ע' שתי תמונות של ברוק. 25 : 17.

צ. ברוק—עסקן ציוני מפורסם בזמנו ברוסיה. אחד מעוזרי הרצל וציר פלך ויטבסק בדומה הממלכתית הראשונה. הקבץ, שיצא בשנה השביעית למותו, מכיל 19 מאמרים ורשימות על אודותיו, שנכתבו בזמנים שונים, (ביניהם רשימות מאת ר' בנימין ש. גורליק, מ. מ. וינגר, זאב מיוסקין, י. קרני), 3 חזורים מומן היותו מורשה ציוני בחבל ויטבסק, 2 מכתביו מא"י ונאומו בקונגרס ה"ב.

972. פועלי ציון, א"י. מסלולנו; קובץ מאמרים, הוצאת מפלגת פועלי ארץ-ישראל (פועלי-ציון). יפו—תל אביב, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 ע' 18 : 25. אחראי: מ. אלקין, יצא באוקטובר.

973. פועלי ציון, א"י. קול הפועל; קובץ לעניני הפועל במושבה. תל אביב, דפוס תל אביב, 1928. 26 ע' 16 : 24. האחראי: [לעזר] שרמן, יצא בספטמבר.

974. אנהייב; זאמלעקפט פארן יידישן ווארט אין ארץ-ישראל. ירושלים, דפוס העברי, 1928. 44 ע' 18 : 24.

975. Prominent authors. (Jérusalem, Imprimerie des P.P. Franciscains.) n. d. 33 p. 12 : 15.

ביוגרפיות, הערכות ורשימות החברים של גדולי הסופרים האנגליים בקצור.

960. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והמלגרה בא"י. ע"ן; מכתב חוזר לחברים. חיפה, (דפוס אמנות), 1927. [6 ע'] 23 : 31.
האחראי: מ. גרובמן. יצא ב 16 בדצמבר.

961. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והמלגרה בא"י. ראשון ל"א א. (האחראי: מ. גרובמן). חיפה, (דפוס אמנות), 1928. 4 ע' 23 : 32.

962. ועד הלשון. זכרונות. מחברתו. המערכת: ש[מחה] בן-ציון, ד[ור] ילין, א[ברהם] צפרוני. ירושלים, (דפוס הארץ בת"א), תרפ"ח. 110, [1] ע' 16 : 24.
חוברת א' יצאה בתרע"ב, חוברת ה'—בתרפ"א.

המחברת מכילה 2 הרצאות: של נ. סלושץ, "אומנים ואומניות בשפת כנען" ושל א. ש. יהודה, "תועלת לשון ערב להבנת המקרא", שיחה על שאלת המלא והחסר בכתוב, רשימות ומונחים מקצועיים עם תרגום לשפה אירופית (גרמנית או אנגלית) ודו"ח עם תעודות על עבודתו של ועד הלשון.

963. הועדה האינציאטורית לקריאת הקונגרס העברי. אגרות; ע"ן לחקירת המצב בתנועה העברית. תל אביב, דפוס הארץ, [תרפ"ח]. 23, [1] ע' 17 : 24.

מאמרים מאת: מ. מ. אוסישקין, נתן ביסטריצקי, שושנה פרסיץ ויוסף קלוזנר.

964. ורדי, אהרן. עיר הפלאות; דברי סופרים ומדינאים על תל אביב — ליובל העשרים — ערוכים בודי אהרן ורדי. תל אביב, למען הספר, (דפוס השחר), תרפ"ט. 93, [3] ע' 12 צלומים. 18 : 25.

965. החבר; לוח שמושי ספרותי לתלמידים ולעם לשנת תרפ"ט. סודר ונערך ע"י ת. ד. שחר. ירושלים, שחר, דפוס ארץ ישראל, 206, 50 ע' 12 : 16.
שנה ששית. 50 ע' שבסוף הספר מודעות. את הקודם ראה ק. ס. שנה ד' ע' 186.
מורס טור, ל. נ. לזכר נשמת ... ראה ע' 289 בספר 968.

966. כנסת; דברי-ספרות של סופרי ארץ-ישראל. העורך פ[י]של לחובר. ספר ראשון. תל אביב, כנסת, (דפוס הארץ), תרפ"ח. [6], 432 ע' 18 : 27.

במאסף יש ספורים, שירים, זכרונות ורשימות מאת אנוכי, ביאליק, בן-אליעזר, בן-ישי, בן-ציון, ר' בנימין, בם, בר-דומא, ברש, א. צ. גרינברג, הרברג, ולפונסקי, ממקיני ה. יבין, מרדכי בן הלל הכהן, כהן-מרחו, מ. לוין, למדן, סיקו, סלודו, ש. צמח, יעקב קופרליבין, קמזון, קרול, יעקב רבינוביץ, רבינוצקי, שמונמן, שלונסקי, שמעונוביץ — ומאמרים אלה: הוגו ברגמן, מדע האבע והשקפת עולמו; מנחם פוזננסקי, על שופמן; ד. א. פרידמן, במשלת היצר, מספר על ז. שניאור; יוסף קלוזנר, האופי היהודי של תורת שפינוזה; יוסף י. ריבלין, יסוד ושרש השירה הערבית; א. ז. רבינוביץ, כנסת ישראל; אברהם שברון, המפלצת של הגלות הנצחית; פ. שופמן, לעתידה של התנועה העברית.

המאמרים של י. קלוזנר וא. שברון הגיעו לידינו בהוצאות מיוחדות.

951. القدس , دار الايتام السورية. اخبار دار الايتام السورية.

المحرر هرمن شنلر. القدس, مطبعة دار الايتام, ١٩٢٨. 30:23.

עתון בית היתומים הסורי שבירושלם, חציו ערבית חציו גרמנית. רבעון. מספר א' יצא ב 1 ביולי.

ב. קבצים ומאספים.

952. אושפיזין; עתון ספרותי-התולדי לחגים. תל אביב, דפוס שהם, תרפ"ט.

10 ע' 32:24.

הוצאת "לשחוק אמרתי מהולל". חריומן. יצא בתשרי.

953. אחד (סיעת פועלים). אחד; (מוקדש לשאלת האחד של התנועה

המקצועית). יפו—תל אביב, דפוס פועלי ציון, 1925. 16 ע' 24:16.

יצא בנובמבר.

954. אינטרנציונל הנער הקומוניסטי. א"י, שבוע הילד בייחללאומי

השמיני... ו"ל ע"י "ברית הילדים הקומוניסטית הפלשתינאית". המוש"ד, [תרפ"ח].

7 ע' 17:13.

בהקדושה.

ברוק, צבי. עלים לזכרונו. ראה ע' 289 מספר 971.

955. גרוד מגני השפה בא"י. גר חנוכה; לזכר אליעזר בן יהודה.

תל אביב, גרוד מגני השפה, (דפוס סמורד), תרפ"ו. 4 ע' 49:35.

העורך: א. זיוהן (פישקין).

956. גרוד מגני השפה בא"י. שפתנו. תל אביב, גרוד מגני השפה,

דפוס איתן ושושנה, תרפ"ז. 16 ע' 25:17.

יצא בכ"ד בסיון.

957. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי.

חיי הפועל. ירושלם, (דפוס אביב), 1928. 8 ע' 31:23.

האחראי: א. גלדשמן. יצא ב 15 באוגוסט.

958. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי.

מלחמת הפועל. יפו, (דפוס אמנות), 1928. 8 ע' 31:23.

האחראי: י. מוצ'ניק. יצא ב 5 באוגוסט.

959. הסתדרות פועלי הרכבת הדאר והמלגרה בא"י. על המשמר

של הסתדרות הארצית לפועלי הרכבת הדאר והמלגרה בא"י; מכתב חזר לחברים.

חיפה, (דפוס אמנות), 1928. 5 ע' 31:23.

האחראי: מ. גרובמן. יצא ב 24 ביולי.

ביבליוגרפיה ¹

- I. באור הקצורים. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם
והסמנים שאובות ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

946. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. מחלקת העבודה. ידיעות.
[ירושלים], 1926. 46:30.

ירחון? חוברת א' יצאה בניסן. בהקדמה. פסק לצאת לאור.

947. עולמנו; יוצא לאור ע"י תלמידי כתה ד' בגמנסיה העברית. (ירושלים),
תרפ"ח. [8] ע' 24:32.

מופיע בכל חודש. העורכים: א. שמעוני, ה. בעהם, מ. ודש. חוברת א' הופיעה באדר
בהקדמה.

948. פארויס; ארגון פון דעם צענטראל-קאמיטעט פון דער פאלעסטינער
קאמוניסטישער פארטיי. (סעקציע פון קאמיטעט). חמוש"ד, [1928]. 21:14.
קביעות החופעה לא נזכרה. חוברת ה' יצאה ב 20. ליוני.

קאמוניסטישע פארטיי. א"י. פארויס. ראה המספר הקודם.

949. Palestine. Fortnightly summary of press opinion. No. 14-15,
Sept. 13-27, 1928. n.p. 1928. 20:33.

בהוצאה זו מובאים קטעים מהעתונות היוצאת בארץ ישראל. רק בשביל פקירי הממשלה.
העומדים בראש מחלקות. ההוצאה הזאת נפסקה בדצמבר.

950. الصغير، نشرة جمعية الكردينال فراري. المدير المسؤول انطون

لورنس. القدس، مطبعة الإباء الفرنسيين، ١٩٢٧. 33:26.

הקטן, כלל מבוא לחברת הקרדינל פרארי. השם באיטלקית Il Piccolo. גליון ב' של
שנה א' יצא ביוני 1927. העתון יצא בשנה הראשונה רק בערבית, בשנה השניה החל לצאת
בחלקו גם באנגלית, צרפתית איטלקית והבטוח להדפיס מאמרים גם בעברית. מהשנה השניה
והלאה נקרא העתון: نشرة شهرية لاصدقاء اورا الكردينال فراري.

(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את החופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך.

רבנים כוללים בלונדון; פרופ' א. בנימסקי, הרופא למחלות ילדים בברלין, והפרופ' גוטהרד דויטש, חוקר בחכמת ישראל, צינצונמו.—הציור י. מ. פן (ויטבסק) נדב בהשתדלותו של מר ל. י. הרנגעש 2 מכתבים של מנה 21 מכתבים של ש. אנסקי. לאסף הזה נתוספו ג"כ מכתבים של : המשורר והסופר האנגלי פרנצ'ס טורנר פלגרב (בן ההיסטוריון סיר פרנצ'ס, שקודם להתנצרותו היה שמו כהן); שמואל פיליפ (פ. שמולינסקי), משכיל וסופר מלבוב שהשתתף עם גרבר בהוצאת „אוצר הספרות“; בינוץ פולד, מדינאי צרפתי ועסקן בעניני הצבור היהודי בפריס; אדוארד במברגר, רופא ומדינאי פריסאי, שעפ"י הצעתו הוריד הפרלמנט את נפוליון השלישי מכסאו; שלמה יהודה ס"ט פרידלנדר, שמצא (או זייף?) את הירושלמי לסדר קדשים; החוקר בחכמת ישראל, הפרופסור יחזקאל (אדוארד), בנט, ברלין; לורנס אוליפנט, התייר - חוקר והמדינאי האנגלי (אריי) הידוע, „הצינוני הפוליטי עוד מלפני שנוצרה ההסתדרות הציונית“ ושנפתלי הרץ אימבר, מחבר „התקוה“, היה זמן מה מזכירו ומלווהו בנסיעותיו בא"י; מיכאל יוסף גוזיקוב (1806-1837), מוסיקאי (יהודי אדוק) מרוסיה, שהמציא כלי נגינה מקש ועץ, שאתו בקר—לפי עזת למרטין—ברוב ערי אירופה והפליא את שומעיו (במכתב מדובר על תמונתו שצירה גדול הליטוגרפים שבזמנו, קריהוקר בוניה).

סטטיסטיקה.

חדשים אוגוסט, ספטמבר, אוקטובר, נובמבר נרשמו 3843 ספרים חדשים ב 5658 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום א' לדצמבר 1928 ל 154.239 ספרים ב 196.600 כרכים.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

בזמן האחרון נדבו למחלקה זו (אסף שבדרון): ה' גרשון אגרונסקי, ירושלים: כמה מכתבים מגדולי ישראל שבזמן האחרון, ביניהם חות דעתו של הדיפלומט והעסקן האמריקאי הידוע, אוסקר ש. שטרויס, על עבודת הישוב בא"י אחרי בקורו בארץ בשנת 1924; — אלמנת הפרופ' לכלכלה מדינת בפרג, רוברט צוקרננדל (אחי הפרופסורים לרפואה אמיל ואוטו): מכתב בעלה ותמונתו; — הועד לעניני האוניברסיטה הירושלמית ברומה: מכתב חברון סונינו, המדינאי האיטלקי (רק אביו היה יהודי) וכמו כן אוטוגרף של המדינאי האיטלקי והלוחם לשחרור ארצו ג'וספה פינצי; — ה' אברהם לבנמארט, פרג: מכתבו הרצל, נורדוי ועוד של כמה מגדולי הציונים הפוליטיים הראשונים; — ד"ר משה אהרנסון, ניו יורק, אחד מזקני הרבולוציונרים ברוסיה: תמונות שנים מחבריו וגם אוטוגרף ותמונה שלו; — הר"ר אלכסנדר שור, ירושלים: אוטוגרף ותמונה של אביו זקנו הרב ר' יצחק שור, מו"ל "ספר העתים" לר' יהודה אלברצ'וני; — הרב הפרופ' ש. קליין: כמה מכתבים של גדולי חכמת היהדות בזמן האחרון, ביניהם אברהם ברלינר, יעקב ברט ושמואל פוזננסקי; — ר' חיים צבי תאומים, דומ"ץ בקולומיה: תמונת ר' פובל שריאר ("גדולי קדש") רב בבוהורודצ'ני ואחד מראשוני הציונים מבין הרבנים בגליציה; — הנחלת ירושתו של ולטר רטנוי, ברלין: אוטוגרפים שלו; — הרב מאיר ברלין, ירושלים: כמה תמונות מגדולי התורה שבמשפחתו; — הגב' רבקה אהרנסון, זכרון יעקב: כת"י מדעי של אחיה המנוח המפורסם, אהרן; — הגב' ר. הורוויץ, לונדון, (ע"י ה' יוליוס ברגר): מכתב בחתימת משה מונטיפיורי; — ה' יהושע רובין, סמ"ר: כתב אוטוגרפי ותמונה של משה מרקוביץ, מחבר "שם הגדולים השלישי" ומנדלר עפ"י מקצו; — הנחלת "הדסה", ירושלים (עפ"י האיניציטיבה של ה' לומר): פנקס הבקורים של האורחים בבית החולים רוטשילד, ירושלים, המכיל רשימות על זמן למעלה מששים שנה. הרשימה הראשונה, משנת 1856, היא של לודוויג אוגוסט פרנקל, המשורר הוינאי, שיסד בירושלים בפקודת הגב' הרץ לבית למל את בית הספר הנקרא על שמה, והאחרונה היא של ש. רפאלי, חוקר המטבעות הידוע, שלו נמסרה בשנת 1918 הנחלת בית החולים. מתוך המון הרשימות של יהודים ולאי-יהודים מהרבה ארצות ובלשונות שונות כדאי להזכיר: משה מונטיפיורי; ארנסט רֶנן; אלברט וזיכאל אַרְלֶנגר וזילי כמכוס — שלשתם מראשוני חובבי ציון במערב אירופה; חקיסר פרנץ יוסף ויורש העצר פרנץ פרדיננד, שהריגתו בסמ"ר בשנת 1914 היתה הגורם הישר למלחמה העולמית; אלברט א. גולדשמיד, הציוני האנגלי ועוזרו של הרצל במשא ומתן אל עריש; המזרחן הפרופ' ה. שטרק; ר' מרדכי נתן וכנו נפתלי צבי אדלר,

החמור על מצב יהודי רוסיה בשנת 1882 וההשתדלויות שהוגשו מטעם ועדת העסקנים למיניסטר לעניני הפנים אויגנמיר וחקיסר אלכסנדר השלישי על דבר מתן צו לאסור את הפרעות בישראל. חכ"י הזה היה שמור באצר ספריו של הד"ר אברהם ברוק שבא לו בירושה מאת אביו יעקב בן נחום ברוק, שהשתתף אז בועדה הנ"ל. — אסף יפה של ספרים אמריקאיים חדשים על התיאטרון בהוה ותולדות התיאטרון שלחה הגב' אליס לויוון (ניו יורק). — לה' נחמיה שמואל ליבוביץ (ברוקלין), הננו מודים עבור האפשרות שנתנה לנו על ידו לקנות ספרים עברים חדשים לפי צרכנו. — פרופ' ד"ר תיאודור קסינג (בראונשוויג), שלח, עפ"י בקשת בית הספרים, את כל ספריו. — בית הדפוס של ה. מאיר בהלברשטט חזר ושלח מספר ספרים שנדפסו בבית הוצאתו. — סיר פיליפ מגנום (לונדון) יסד על יד בית הספרים קרן אשר תאפשר לקנות מדי שנה בשנה את הדינים וחשבונות של החברה הבריטית להתקדמות המדע וספרים מדעיים אחרים. — ה' ד"ר ס. מילר (Yonkers) שלח לנו גם כחדשים האחרונים ספרים רצויים, ביחוד ספרים עברים ויודיים. — משרד העבודה הבין לאמי בג'נבה מצא את בקשתנו ושלח לנו הוצאות שהיו חסרות אצלנו. — ה' פ. מרכס (סידני) שלח ספרים ממקצע ידיעת הטבע. — מאת ה' ת. ש. ניוהויזן (בלטימור) קבלנו גם הפעם משלחים אחדים של ספרים אשר חסרו אצלנו. — ה' מאיר נחמד (ארם צובה), נדב כ"י מעניני מוסר ופזמונים אשר חוברו ע"י הרב שלמה שופטר לפני שבעים שנה. — פרופ. אדווינרדזנה (פרינציו) הביא לנו בבקורו את ספריו. — מר תיים אַנציו סרג'י (רחובות) נדב את, "זכות על האהבה" מאת יהודה אברנאל דפוס 1558. — מר יהואל קורץ (טרנוב) שלח שבעה ספרים עבריים עתיקים וחשובים, ביניהם את, "אבקת רוכל" דפוס אוגשבורג שכ"ו, וגם כ"י מאת ר' נתן פרידלנדר. — האוניברסיטה של קליפורניה שלחה, בהשתדלות הפרופסור ויליס פופר, לבית הספרים את העבודות אשר הוצאו ע"י 27 מחלקות האוניברסיטה (158 כרך). — מאת ד"ר א. רופין נתקבלו 150 כרכים, רבם במקצע הכלכלה הלאומית והמטמטימיקה. בין הספרים היו גם: "המדקדק" של דנץ (בלטינית 1765) וספרים אחרים של אותו המחבר; אופרין, "חצר לשון הקדש" (לטינית 1692); שיקרד, "משפט המלך" (לטינית 1674). — ה' ד. פ. ו. ון רם, חבר הועדה התמידית של המנדטים בחבר הלאומים, נדב את ספרו, "המנדטים הבין-לאומיים". — ד"ר ה' שכתל (ברסלאו) שלח תבת ספרים, שהכילה בין השאר ספרים לתולדות לשכת, "בני ברית" ותולדות חברת, "כל ישראל חברים". באסף המשלח הזה השתתפו גם ה' ד"ר תיאודור ברסלויאר, ד"ר אדולף מנדובסקי, לודביג שכנו והוצאת הספרים של ד"ר פריבטש.

מחלקת ספרי הרפואה.

מידו ד"ר יוליוס ורחע, ניו יורק, קבל בית הספרים משלח גדול של כתבי-עת חדשים ברפואה. — מד"ר א. ליבמן, ניו יורק, נתקבלה תבת ספרי-רפואה חדשים והוצאות ספרי רפואה קלסיים, ביניהם ההוצאה הצרפתית הגדולה של היפוקרטס בעשרה כרכים.

מתנת ברדורות.

הפסיכואנליטיקן הידוע ד"ר אלפרד אדלר (וינה) שלח את ספריו. — מר לודביג איקנברג (דרזדן) השלים ע"י קניה את אסף ספרי קנט ושופנהואר שבבית הספרים. — ה' י"ד איזנשטין (ניו יורק) נדב לבית"ס את אוצר מאמרי תנ"ך, אוצר מסעות ואוצר זכרונות שיצאו על ידו. — ה' ליאופולד ברגר (ריאו די וינרה) שלח ספר מסע לא"י בשפה פורטוגזית משנת 1831, ואת כתבי הסופר הכרוזיאני טוביאס בֶּרְטון, שיש להם שיכות לתולדות היהדות הגרמנית. — הגאולוג המפורסם מ. בלנקנהורן שלח לנו ע"פ בקשתנו את עבודותיו המפורזות חנוקות לחקירת א"י. — אחרי מותו של הסופר מ. ד. ברנדשטטר קבלנו את ספרותו אשר נדב לנו ה' משה נחמן וינשטין (ניו יורק) [ראה ק"ס, שנה א' ע' 242] ואנו מודים למנדב ולבני המנות, ה' לודויג ומיכל ברנדשטטר, אשר טפלו במשלח. (על כתבי יד של המנות, אשר נדב לנו לפני מותו, הודענו בק"ס, שנה ד' ע' 181). — ה' בן גבריאל (ירושלים) נדב את ההוצאה היפה של התרגום הגרמני של מחמור שביסטר (1838). — מאת ה' ס. גלס ברג (נְרוֹנְה, בלגיה) קבלנו את הוצאת התנ"ך של Cornelius Jansenius (1704) — מאת ה' ש. ל. גורדון (תל אביב) את הכרכים החדשים של התנ"ך עם באור חדש שהוא מוציא. — ה' י. גרזובסקי (תל אביב) מסר לנו את כ"י מלונג. — ע"י סניף "הדסה" בבוסטון קבלנו את הספר Portraits of Jews של חנה ר. לונדון. — מר יוליוס גרינברג (קישניוב) שלח לנו גם הפעם ברשויות חשובות לתולדות התנועה הלאומית והבטיח את עזרתו לשם הרחבת העבודה למוכת ביה"ס בבסריבה. — מאת ד"ר הורנשטין (ריבניק פֶּרַמ, רומניה) קבלנו את Fontenelle, Histoire des oracles, 1785 וספרים אחרים. — ה' עמנואל הרץ, (ניו יורק), נדב לבית הספרים את שלשת הכרכים 1834-1836 של ה"היכרו רביו" והוצאות עתיקות ורכות ערך של המאה השש עשרה ושבע עשרה (תנ"ך עברי, דפוס אמסטרדם 1573 ; Letters, The Jewish Spy, 5 vol. 1744 ; Rich. Baxter, Die ewige Mühe der Heiligen 1684 ועוד). — ע"י בית הספרים של המדינה בברלין קבלנו בהשתדלותו של פרופ. ג. ויל את הכרכים של Berliner Titeldrucke ומפתחותיהם ואת כרכי הרשימות השנתיות של כתבי האוניברסיטאות הגרמניות שהיו חסרים לנו. — קבלנו מאת ה' יל"ג כהנוביץ (תל אביב) כ"י המכיל העתקות

אסף מודעות.

בבית הספרים נמצא אסף של מודעות ארץ ישראליות, כאלפים במספר, בעקק מן השנים האחרונות. המודעות האלה נותנות תמונה מקיפה של חיי הישוב החדש בכל רב-גוניותו. יש ביניהן מודעות של הממשלה והעיריות השונות, של מוסדות החנוך וגמילות החסדים, של מפלגות הפועלים, ועל עניני החרדים וארגוניהם, על נשפים הרצאות וחגיגות, ומודעות מסחריות. מענינות הן גם המודעות שהופיעו לרגלי מאורעות שארעו, למשל בעת ריב הלשונות וכו'. כל המודעות האלה סודרו כעת לפי מחלקותיהן והנהלת הספריה מבקשת לעזר לה באסף. בזמן האחרון נתקבלו מודעות רבות ע"י „הסולל", ע"י הועדה למען הספריה בתל אביב, ע"י גב' ריתה כהן בחיפה, ע"י החברה למען המחלקה הרוסית של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בתל אביב, ע"י מר יעקב חופי, מ. חיימובסקי וא. ברוד בירושלם.

ד"ר מאיר אטינגר ז"ל אסף בסלובקיה בשביל בית הספרים מודעות מענינות לתולדות היהודים בארץ ההיא.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

גם בחדשים האחרונים קבלנו מאת ידידינו בורשה, כמו קדם, את כל הספרים החדשים שהופיעו בפולניה בזמן האחרון ושהיו דרושים לנו, כמו כן את כל האינפורמציה הביבליוגרפית אשר בקשנו.

11 תבות ספרים נשלחו מורשה ויגיעו לירושלם בימים הקרובים.

ועדתנו בפרג.

ועדת בית הספרים בפרג שלחה תבת ספרים, ביניהם כרכים רבים של ה"זורנל", "מדיצינישה קליניק" ואת כל הכרכים של העתון היומי "פראגר מאגבלאט" החל מ 28 ליוני 1914 ועד סוף המלחמה.

ועדתנו בקופנהגן.

מאת ועדתנו בקופנהגן קבלנו גם הפעם משלח יפה של ספרים. המשלח הכיל בין שאר ספרים את הכתבים של החוקרים נילס בור, אוטו ינסן ופ. או. פדרן, ספרים רבים ממקצע החימיה והטכנולוגיה החימית, כתבים שונים על החקלאות, החנוך העממי והאמנות ברניה.

ועדתנו ברומה.

אסף הספרים, אשר רכשה הועדה בשבילנו (ראה ק"ס, ש"ז, ע' 184) הגיע לירושלים. האסף הכיל ספרים עברים חשובים ושורה של עתונים יהודיים איטלקיים. שמחנו להשלים את אסף העתונות על ידי שורות עתונים אלה.

כמו כן קבלנו מאת ועדתנו ברומה שתי תבות ספרים איטלקיים חדשים מכר המצעות.

צרכי המורים והתלמידים. הנהלת האוניברסיטה הקציבה למטרה זאת תקציב מיוחד והקניה נעשתה ע"פ הצעות מורי האוניברסיטה.

ספרים במקצוע הקורת השפה היודית.

לפני שנה, בזמן שהות קנצלר האוניברסיטה באמריקה, מסר הא"דוד שפירא, עורך ה"מאג" (חוץ מנכחו לשם הקמת קתדרא ליודית) מכום של \$5000 בשביל קנית ספרים הנהוצים לחקורת השפה היודית, תולדותיה ותולדות ספרותה. הנהלת בית הספרים מכינה את הקניה הזאת ע"י רשימות של הספרים הדרושים.

חברת ידידי בית הספרים בברלין.

בית הספרים קבל מאת חברת ידידי בית הספרים בברלין 17 תבות ספרים מכל מקצועות המדע. כדאי להדגיש ביחוד שהיועץ הרפואי ד"ר גוסטב בנדט ז"ל, בהתאם לחפצו מכבר לסדר מחלקה מיוחדת בכיתת-הספרים, נדב אסף גדול של ספרים על מחלות הגרון, האף והאוזניים. ד"ר בנדט השתדל ביחוד לאסף את הארכיונים וכתבי העת הנוגעים למקצוע זה, ועלה בידו להשיג שורה של סריות שלמות, שמהן נדב את הסריות הכאות לבית הספרים:

1. ארכיון לרינגולדניה, 1844-1921.
2. דו"ח על ישיבות החברה האוטונומית הגרמנית, 1895-1914.
3. דו"ח על ישיבות התאחדות הרינגולדנים בדרום-גרמניה, 1894-1903.
4. עתון מרכזו בין-לאומי לרינגולדניה, 1884-1922.
5. עתון למחלות האוזן, 1882-1918.

יחד עם הסריות הללו נדב ד"ר בנדט שורה של ספרים כתובים ע"י מומחים במקצועות הנ"ל. המשלח הכיל גם שתי תבות ספרים מהספרות ההדלשה ביותר במקצע הפיסיקה, שנשלחו ע"י הפרופ' אלברט אינשטין, וכמו כן ספרים חשובים במקצע החימית, מתנת הפרופ' קרל אופנהיימר, וספרים בודדים מתנות מנדכים שונים.

הננו מודים לפרופ' ה. קלוג על טרחתו בקשר עם המשלח הזה.

מתנת ידידי בית הספרים בווינה.

ד"ר נתן קורן שלח ספריה חקלאית בת 400 כרך בערך, מתנת חברת התלמידים היהודיים שלמדו את תורת החקלאות בבית"ס הגבוה לחקלאות שבווינה. כמו כן הכיל המשלח את הדו"ח של ישיבות האקדמיה למדעים, מחלקה למתימטיקה ולמדעי הטבע, כרך 117-132, מתנת ד"ר יצחק רובינסון, וינה; שורה של ספרים לטיניים עתיקים, מתנת ד"ר מרקוס זיטמן, וינה; הלכסיקון הערבי-פרסי-תורכי של מנינסקי בארבעה כרכים (1780); וגם מספר רב של ספרי רפואה רבי ערך מעובד הדוצנט ד"ר ש. קורנפלד.

ידיעות בית הספרים.

(תשרי — כסלו תרפ"ט)

מרת גרסטב בךדט ד"ל.

הגיעתנו הידיעה המעציבה על מות היועץ-הרפואי ד"ר גוסטב בךדט, מזכיר הכבוד של האקדמיה לחכמת ישראל בברלין. כיושב-ראש ב"חברת ידידי בית-הספרים הירושלמי" בברלין פעל המנוח הרבה לטובת בית הספרים. אולם הוא לא הסתפק בעבודת החברה, כי אם אסף בעצמו ספרים וכתבי עת הטיוחדים למקצתו (מחלות האף, הגרון והאזניים), ואך ימים אחדים לפני מותו הגיע ירושלים משלח הספרים אשר אסף במקצת זה. יהי זכרו ברוך!

מתנת הפרלמנט האוסטרי.

בית הספרים קבל מאת ספרן הפרלמנט האוסטרי את המכתב הזה:
"אדון יקר,

בהתאם להצעה שהוצעה ע"י ד"ר שליט, מלבורן, הוטל עלי להודיעך, שועד ספריה זו יש לו הענג לשלח שלש תבות ספרים שכחצו לתת מתנה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי של ארץ ישראל. נוסף על כפולים שונים שנמצאו בספריה, התבות מכילות שורה שלמה של "הזכרונות החיסטוריים של אוסטריה" ב 33 כרך; וכמו כן שורה של פרטי-כל פרלמנט-המדינה מ 1924 עד היום. ראוי לי להזכיר, שנעשו כל הסדורים בכדי לשלח לכם גם להבא את הקרכים הבאים של שתי השורות הללו. בתת את המתנה הזאת הרגיש הועד, שהיה רוצה להראות בדרך זו את התענינותו ואהדתו להתפתחות מפעלכם הלאומי הגדול. הספרים נתקבלו בירושלם, והננו מביעים בזה את תודתנו לספרית הפרלמנט עבור עזרתו ולירידתו ד"ר שליט עבור השתדלותו להשגת המתנה היפה הזאת.

מתנה לטובת מחלקת מדעי המזרח שבבית הספרים.

ביום פתיחת שנת הלימודים תרפ"ט הודיע קנצלר האוניברסיטה בנאום הפתיחה שלו, שמגדב החפץ בעלום שמו נדב £2000 לשם קנית ספרים במקצע מדעי המזרח. הקניה נעשית ע"פ רשימות ספרים נחוצים אשר עוכדו ע"י חברי המכון למדעי המזרח שבאוניברסיטה.

הרחבה שטתית של מחלקת ביה"ס.

בקשר עם פתיחת הפקולטה למדעי הרוח שבאוניברסיטה התבלט הצורך להרחיב מחלקות ידועות בבית הספרים (פילוסופיה, פילולוגיה קלאסית, פילולוגיה רומנית, תולדות הזמן העתיק ותולדות ימי הביניים) באפן שטתי לשם ספוק

התכן

ע' ידועות בית הספרים
279
ביבליוגרפיה:

286 דפוס ארץ ישראל
א. ספרות עתית 286; ב. קבצים ומאספים 287; ג. ספרים וחוברות 290.

312 הספרות העברית ומדע היהדות
א. ספרות עתית 312; ב. קבצים ומאספים 314; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 318; ד. מדע המקרא 324; ה. כתובים אחרונים וברית
חדשה 332; ו. הלמוד ומדרש, ספרות רבנית 334; ז. מדע הדת, פילוסופיה
יהודית 338; ח. קבלה וחסידות 345; ט. תפלה ועבודה, דרשות 346;
י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה 347; יא. עם ישראל בהווה 358;
יב. ציונות וידיעות א"י 359; יג. [אמנות, אתנוגרפיה, פולקלור 367;
יד. בלשנות 368; יו. ספרות יפה עברית חדשה 374; יז. ספרות יפה
יודית 376; יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודים 379; יט. ספרות
הנוער 380; כ. חנוך והוראה 380; כא. ספרי למוד 381; כב. ספרי מדע
כלליים בעברית ויודית 382. כג. שונות 383.

מאמרים וחקירות:
388 ח. רוזנברג: חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מגנזי בית הספרים:
396 ב. שוחטמן: מארכיונו של אחד-העם

קצרות 399

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה חמישית, ד

ירושלים, טבת תרפ"ט

דמי החתימה 10 שילינג לשנה
הכתבת: ירושלים מאה שערים, תי. ד. 36.

דפוס עזריאל

KIRJATH SEPPER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE

JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY

IN

JERUSALEM

FIFTH YEAR. NUMBER THREE.

JERUSALEM, OCTOBER 1928.

Annual Subscription 10 Sh.

Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

AZRIEL Press Jerusalem

CONTENTS.

	p.
LIBRARY NOTES AND NEWS. 	183
BIBLIOGRAPHY:	
Palestine publications. 	189
I. Periodicals: 189; II. Yearbooks and collections: 189;	
III. Books and pamphlets: 191; IV. Miscellanea: 202.	
Hebraica and Judaica. 	203
I. Periodicals: 203; II. Yearbooks and collections: 205;	
III. Bibliography (Jewish and general) and history of Judaistic	
studies: 206; IV. Biblical studies: 208; V. Apocrypha and New	
Testament: 211; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 211;	
VII. Jewish philosophy and religion: 212; VIII. Cabbalah and	
Hassidism: 214; XI. Liturgy, ritual, sermons: 214; X. History and	
related subjects: 215; XI. The Jews of to-day: 217; XII. Zionism and	
Palestine: 219; XIII. Art, ethnography, folklore: 222; XIV. Philology 224;	
XVI. Modern Hebrew Belles-lettres: 228; XVII. Yiddish Belles-lettres:	
229; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 237;	
XIX. Juvenile literature 240; XX. Education and teaching: 241;	
XXI. Text-books: 243; XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish	
subjects: 244; XXIII. Miscellanea: 247.	
STUDIES:	
B: Hebrew publications in U. S. S. R.	250
H. ROSENBERG: Unpublished works of Hayyim	
Joseph David Azulai 	255
G. SCHOLEM: Chapters from the history of	
Cabbalistical literature 	263
CORRESPONDENCE, NOTES, ETC.	
A. Spanier: Note 278; Errata 278.	

הערה

מאת א. שפאניער, ברלין.

בחבורות האחרונות לקרית ספר באו מר זנה ומר וילנסקי לחוות דעתם על השערת הרמשיש שקורניליו אדלקינד המיר את דתו [עיון שנה ה' חוברת א—ב עמ' 176]. זה חמשים שנה שעמד ר' ג' רבינוביץ נגד ההשערה הזאת והסכימו עמו רבים וכן שלמים כגון ר' פערלעס שכתב בספרו Beiträge z. Gesch. d. hebr. u. aram. Studien, 1884 עמ' 211 לאמר —Die aufgetauchte Vermutung seines Uebertrittes zum Christentum (vgl. Steinschneider, Cat. Bodl. 2835) hat Rabbiniowicz Abhandlung über den Talmud, II. Ausgabe, 34 — 36 mit überzeugenden Gründen widerlegt etc. ועתה באו שני החוקרים הנזכרים לעיל להוסיף על דברי רבינוביץ ולבטל דעת הרמשיש מכל וכל.

ובכל זאת אין ספק שהרמשיש יפה כוון שכן אנו מוצאים כתוב באגרת ששלח החכם הנוצרי פוסטל [Postel] בשנת שמו' לידידו החכם מאזיוס [Masius] והוציאו לאור Chaupepié בספרו 1753 III Nouveau Dictionnaire... ערך Postel עמ' 228 Sed audi quid contigit... iter agenti per Cremonense Municipium, alioqui ignobile antea, nomine Sabioneta... qua iter institueram, tam ut Typyraphiam Hebraicam ibi instauratam viderem, quam ut Cornelium Adelkindum νεόφρονον ex Judaismo ἀποστροφῇ iniserem, memoriae Bombergianae gratiae...

תקרני טעויות

בחוברת א—ב, בדברי מר שוחטמן, נפלגו השגאות ולקמן :

ע' 51 שורה 16 מלמפה ר. ב. צ"ל ר. ב.

" 166 " 1 מלמפה נכשל " נחשל

ע' 171 בהערה 4 **снисходит к мольбе** צ"ל **снисходит мольбе**

ע' 174 שורה 4 מלמעלה החוגרת צ"ל החורגת

אמר בספר העצמים העליונים" ומביא שם את הפרק החמשי של ספר העלות הידוע בשם Liber de causis. גם בס' שער החשק מביא אלימאן כל המאמר הזה, מתוך ס' אמרו שפר לאברהם אבולעפיה. כוונתו ב"אחר מבני ופת" לפרוקלום הידוע לו כמחבר ספר העלות גם בס' חי עולמים (1). גם בחלק הזה מעתיק הרבה מס' ברית מנוחה, וגם מה שמביא בדף 102b, "ומדברי הרשב"י אמרו" איננו מן הזהר כי אם מלשונות הרשב"י בס' ברית מנוחה.

בדף 120 ואילך עד סוף הכרך רשם אלימאן כדרכו "לקוטים" ו"שרשים", ביחוד על הספירות. כאן מזכיר את האגרת של ר' אברהם אבולעפיה לר' יהודה סלמון, ס' משובב נתיבות למוטוט, ר' יוסף אבן זוקאר, פירושו של משה בוטריל לס' יצירה, ס' מלכיאל, הזהר (124b), ס' מאירת עינים ליצחק דמן עכו. כאן נמצאו ג"כ הקטעים מבנדיקלים.

מהו שם החבור הזה שאשיות מחברו לא תוכל להיות בספק, לא אדע. זאולי ימצא כתב יד שני שיגלה אותו. ועל כל פנים ראוי ספר זה שהחוקרים יתנו עיניהם בו.

(1) עיין Bardenhewer, liber de causis (1882) ע' 322.

שמות המלאכים. מדף 64-66 יש נוסח אחר מספר חלכנה, שהדפים 'הח' גרונפו בשנת תרע"ב בלונדון, וגם כאן הנוסח עולה עד לאין ערוך על נוסח כתב היד המשובש והמאוחר שהיה לעיני המוציא לאור בברית'ש מוזיאום, דף 66b פרק על שמות הרוחות ושמות מלאכי התקופות שכולו ממקורות ערביים כפי שמעיד הכנוי התמידי איל במקום אצל בשמות המלאכים. בסוף הפרק הזה (השייך למדרגה הששית מהעולם הרוחני), שבו מסתיים מניין שמות המלאכים ושמשיהם, אנו קוראים בגליון אגחת המעיין החסיד, "א"ה עד הנה שתיקתו יפה מדברור!" במדרגות הבאות מבווארים דרכי ספר יצירה וחכמת הצירוף, מדף 68 והלאה נמצא גם פרק על האלפא ביתות המסטוריות שנתויסדו לדעתו על צורות ותמונות הכוכבים, וכן האלפא ביתא העברית המקורות היה יסודו בצירוי הכוכבים. המחבר מצייר כאן את האלפא ביתות של מיכאל וגבריאל. בדף 68a רומז המחבר את שמו יוחנן עד שלא נשאר ספק מי הוא: ראוי שיהיה בתורה בכח האותיות כחות מתחלפות, קצתן ממדת הדין הקשה וקצתן מהרפה וקצתם חסד גמור וקצתן חסד רפה. עד כי ניסו הקדמונים בשמות האנשים ומצאו מכה הרכבת האותיות אם הם רחמים או דין טבעי האנשים אם הם גומים לחסד או לדין או מורכבים. ולא עוד אלא שאמרו כי כפי הרכבת האותיות משמות האנשים כן יפעלו פעולות נוראות. והביאו לראיה כי שם יוחנן מסוגל מכה אותיותיו כי אם יכתב על לחם מצה ולתת אותו לאכול למי שנשכו כלב שומה והשתמה ונרפא, וכאלה רבות". ברור הוא שלא היה בוחר במשל זה אלמלא שמו נרמז בו.

פירושו ל'יצירה נמשכים עד דף 79. מכאן ואילך עד דף 90 יבאר את השמות האלהיים הקדושים של המקובלים, שם בן ע"ב, מ"ב, כ"ב ועוד, צירופי שם הויה וניקודיהם, הכל על פי מקורות הקבלה המעשית. כך, למשל, הביא בדף 85a, "אמרי חכמי קדם" מאמר ארוך הנמצא בכ"י פאריס 851 דף 35b על סודות השם המיוחד. שתי פעמים מביא מאמרים מסי' ברית מנוחה הידוע גם לו רק בשם מ' המאורות: פעם דף 88b ושנית 92b. כל הרשימה הגדולה משמות מלאכים ושליוחיותיהם בדף 89a עד 90b אינה אלא סיכום קצר מהדיעות האלו שבסי' ברית מנוחה. הענינים האלה נכללים אצלו במדרגה התשיעית, "ספירות נבואיות", אבל הספירות ממש, ביוחד מצד היותם שמות אלהיים, קדש הקדשים, מתבארות ביאור רחב ומלא ענין מדף 90 עד 120, ובהן נגמר ציור העולם הרוחני. פירושו על עיקרי הקבלה העיונית האלה נכתב כולו ברוח הפילוסופיה עד שאין קץ למהאותיו של המעיין המאמין בגליון כתב היד, הטוען כי המחבר מגשים את הרוחניות בהבינו דברי המקובלים על עולם הספירות מלה במלה ולא כמשל בלבד. בדף 91a נמצא לשון זה: "כי אחר מבני יפת הגדול בחכמה

רוחו של אלימאן. ולא זו בלבד, אלא לפעמים קרובות שנה כאן גם את החומר עצמו ועשה מיתולוגיה חדשה כראות עיניו (1) בשנותו במקצת את מעם המסורות הישנות, אך לרוב כל דבריו מועתקים ממקורות ידועים, וניכר כאן שהמחבר היה בקי מאד גם בספרות המאגיה והכשופים. בדבריו על המדרגה הראשונה, מספר על השדים ומלכיהם, ודבריו תערובות ממאגיה ערבית וקבלה מעשית. הוא מכיר, למשל, את המסורת על ביליד מלך השדים (2) כאמרו (דף 47a) „הן היום יאמר כי מלך מלך ביליד עליהם (על השדים) ואמת חותמו הגדול והנורא בכחו מורה על עשר כבוד מלכותו... ולפניו מלך שמהוריש ושבעת הפרתמים והפחות... ולפניו פניו מלך אשמדאי גם הוא היה גדול המעלה ויותר מהמה היה חכם ירא אלהים.” גם אין פלא אצל יוחנן אלימאן שהוא מכיר גם כאן את ספר התמר לאבו אפלה שהשתמש בו גם בספר החשק שלו. כאן הכנים בספרו הרומנטי את „עירי ובליאן” הלא המה שני החכמים הנזכרים בתחלת ס’ התמר (עין קרית ספר ג’ עמ’ 186). המחבר מביא אותם (דף 48a) לפני המתווכחים כדי שילמדו להם את מערכות הרוחות! וגם שם בפי החכמים האלה כאן דרוש ארוך. על ההקמרות לשדים וענינים דומים. חכמתם נקראת כאן בשמה הנכון הנמצא ג”כ בס’ התמר ובשאר ספרים (וכן אצל אלימאן עצמו בס’ שער החשק) והיא „המלאכה הרוחנית” ומדף 50a ואילך נמצא נסיון ליסד ולבסס את החכמה הזאת באופן עיוני, ולבסס ולהצדיק עי”כ גם את כל מלאכת המליסמאות המקושרת בה. יש כאן כמה ענינים שמקורם לא נודע לי, מקצתם כנראה לא ממקורות יהודיים או ערביים כי אם מהמאגיה הנצרית של ימי הביניים, ואולי גם מעט נופך משל המחבר. גם מעתיק כאן (בשמו המלא) כל ספר הרזים על שמות מלאכי התקופות, החדשים והשעות וכדומה, והוא שונה בכמה פרטים מהנדפס בס’ רזיאל (דף 56b: ס’ הרזים הניתן לנה בן למך... מפי רזיאל המלאך, והוא בס’ רזיאל הנדפס בא”ד דף ל”ד ע”א). הנוסח בכ”י עולה הרבה על הנדפס והוא גם שלם ממנו. בדף 62 נשמרה כאן תפלה לשד החמה שכנראה אינה אלא יונית משובשת: „אבצי אנתוליון היליוס נאטוס אנדור אפיסטוס... אסיטור ניקומינס פילי פנמור קירי פנמאוס וכו’ וכו’” כולם שמות יוניים. בחלק זה נמצאו מאות רבות משמות מלאכים ושרים ומשרתים שלא בא זכרם במלוננו של שוואב על

(1) בדף 44b למשל נאמר „לך דך ובקשת את סימקאלירון שמו ושני געריו עמו דמיה שאיל וזאזאוס מבני הפילגשים נתן להם אברהם מתנות”, אבל המלים האלה מבני הפילגשים וכו’ נחקו ובגליון כתוב „אנשי השם מדור הפלגה מבני בבל” בהכרח מתקבל כאן הדושם שהמחבר בעצמו עשה את המיתולוגיה שלו!

(2) עיון מאמרי במדעי היהדות א’ עמ’ 112—128. המסורה כי ביליד הוא השלישי למלכי השדים, נפוצה מאד, אבל נחלקו הדעות על שם המלך שקדם לו.

במעטות ע"י שניאור זק"ש ר' עזריאל, ונמצא בכמה כתבי יד (1). כל התשובות ניתנו ברוח הפילוסופיה ובדואי ראויים להשוואה עם הלשונות המקבילים בם' הי העולמים שזו. בדף 20b אנו קוראים „כי בדורנו זה נתחברתי עם איש חכם ונבון ביריעת קדמוניות במורגלות ואחרונות (?) מחכמי הנוצרים אשר התפאר עלי גם כי לא גילה לי סודו כי ידע זה הסוד איך יתכן דרך ה' לשמור נצחיות האדם בגופו (2) וכי רבים עשו כן מהקדמונים אשר עודם בחיים עדינה. וישמו גדול בגויים אשר ידעוהו וממלכות אשר שמו קראו מסיר פארדיש (או: פיורדיש) „ציריאו מנמואנו". כידוע היה אלימאן הי במנמוא. ואולי ידעו החוקרים מי הוא ההומניסט הנזכר. מדף 25a—39b נמשך ויכוח על המזגות ותורת הנפש, ובואור כל כחות הנפש למיניהם, הכל בדרך הפילוסופיה בלי כל ריח של קבלה. וכן מדף 40a—43a על שבע מעלות הנבואה. וכאן נהפך הויכוח לשיחה בין האשה ובין בנה הלימוד חכמה ודעת מפיה, וכך נמשך הויכוח גם בחלקים הבאים. בדף 43a מתחיל המחבר לדבר על „חלוקת העולם הרוחני לעשר מדרגות" כלומר על עולם הרוחות. והחלק הזה (עד דף 120) הוא כולו ילקוט חשיב ומלא ענין של קבלה וביחוד דוקא של קבלה מעשית ועניני מלאכים ושדים. וכן דבריו בפתיחת הפרק: „אראך נפלאות לא נראו בעמים מימים קדמונים, אנהגך בעולמים מלאים צאן לא אדם ובהמה רוח ונשמה לא נודעו בעמים עלילותם וצורם, כי המה הכל בעיני עורים ונפלאים המה לעין רואים כי מלאה הארץ מהם אלף אלפים ורבה רבבן עלי שחקים וממעל להם אין מספר וגדודים. אך לחלקם בין החיים יחלקו לעשרה ראשים. האחת רוחות טמונות בגושי אדמות ועלי קברות פעמים נראות ופעמים נעלמות. השני הם כפים לחים נחים שוקמים עלי מים רבים. השלישי רוחות פורחות בארבע פנות השמים. הרביעי נפשות אישיות לוחמות ומאירות עינים פקוחות. החמשי נשמות חיות אחרי מות לובשות מחלצות מהירות ומזוככות באות ומאירות לקדושים אשר בארצות החיים. הששי שמות זמניות לרגעים לימים חדשים ושנים תקופות ושמימות ויובלים. השביעי אותיות חרות על לוחות לא גושמו במרחקים אך מתגלגלות בצרופים. השמיני מחנות אלהים חונות על גבהי השחקים ממעל לעיני רום ככרקים. התשיעי ספירות נבואיות מאירות כספורים ועשירי קדש קדשים." הנסיון הזה להכניס כל החומר המקובל לא רק מספרי הקבלה, אלא גם מספרי הכשוף וההשבעות, לתוך מסגרת אחת, לחלק את כל המסורות השונות והסותרות זו את זו, הוא בלי ספק קנין

(1) עיין הפליט ע' 49 וכל דבריו שם אינם עומדים בפני הבקורת. בשם ספר הויכוח שאלות שהאשה שואלת לבעלה, מובא סי' עזרת השם גם בכ"י ברימי מ"ז. מרגליות 1074 דף ב' 264.
(2) נראה שההומניסט הזה היה גם כן בעל אכזמיות והתפאר ביריעת ה"אלאכסיר" שלפי האמונה הכללית המשיג אותו לא ימנע מעם מיתה.

(ה). הבור בלתי נודע מר' יוחנן אלימאנה.

כתב היר פאריס 849 לא זכה עד עכשיו לתשומת לב מיוחדת מצד החוקרים. ברשימת כתבי היר נמצאת קרקטריסטיקה קצרה בת עשרים שורות. שם המחבר לא נודע לעורכי הרשימה. דוד קויפמן הדפיס בשנת תרנ"ט מכאן לקומים מס' העצמים החמשה המיוחס לבנדיקטליס, ומוסיף בתקדמתו את ההערה כי החבור הנכלל בכ"י זה מרם נבדק ונחקר מצד מחבריו, מוצאו וזמנו. אבל כבר בשנת תרמ"א קבע שטיינשניידר בהמזכירו²) על פי השוואת השורות הראשונות הנזכרות ברשימת פאריס, כי זהו חלק מס' עיני העדה, פירושו של יוחנן אלימאן על התורה. ודעה זאת נתקבלה גם ע"י חוקרים אחרים, ובערך „אלימאן" שנרפס זה מקרוב בכרך השני של ה־Encyclopaedia Judaica אומר הח' קאסוטו כי כ"י 849 (במעות נרפס שם 1349) מכיל את ההקדמה לס' עיני העדה. כנראה חכמים אלה לא ראו את כה"י בעיניהם. ואמנם טעות היתה בידי שטיינשניידר ואין זה ס' עיני העדה כלל וכלל. אמנם יש בהתחלה איזה שורות מתאימות, דבר שקורה כמה פעמים ועלול תמיד להכשיל את החוקרים, אבל אחרי כן אין כל דמיון בין שני הספרים. את ההקדמה של ס' עיני העדה קראתי באולר תרפ"ו בכ"י יפה מן הספר הזה שהוצע אז לספרותנו, ואין כל צד שזה בינה ובין הספר הנמצא בכ"י פאריס. ומכיון שאין כל ספק שיש לנו כאן באמת חבור שיצא מתחת ידי אלימאן כפר שיתברר, הרוחנו חבור חדש ודוקא חבור מלא ענין מהאיש המפורסם הזה.

כתב היר נכתב בקורסיבה אשכנזית יפה אם גם קטנה, בערך בשנת ר"ם. אם הוא האוטוגרף של המחבר, לא ברור לי. לצורך זה היה טעון השוואה עם יתר האוטוגרפים של ר' יוחנן אלימאן באוספורד ומנטובת. בגליון נמצאו הערות רבות בכתב איטלקי, המתחילות אמר המעיין או א"ה. בעל ההערות האלה היה מקובל חסיד וככמה וכמה מקומות דברי המחבר מעוררים בו רגשי רוגז וכעס וגם בחלה, כי הוא עושה בדברי המקובלים כאדם העושה בתוך שלו. תוכן הספר מעיד עליו כי מאיטליה מוצאו. כל המלים הזרות הרבות כאו באיטלקית. מנגנון הספר יפה מאד כפי שכבר העיר בעל הרשימה הנרפסת. כולו מליצי ויפה לקריאה. המחבר אינו מדבר בעצמו כי אם שם דבריו בפי אישים שונים כדרכו של אלימאן גם בס' חי העולמים.

בהקדמה דף 81^א מדברת ההכמה (וכן כ"פ אח"כ: אמרה תורה), והיא מונה כתות החכמים למיניהם. אח"כ מונה שאלות שונות על התורה, על שם המחבר, כונת הספר, תועלתו ומדרגתו, יחסו והלקיו. מדף 12^א עד 25^ב באות התשובות עליהן, הכל בצורת שיחה בין „האיש" ובין „האישה"—צורה הנמצאת בספרות הקבלה כבר בספר עזרת השם המיוחס

(1) קויפמן: Studien über Salomon ibn Gabirol עמ' 15.

(2) המזכיר שנה כ"א, עמ' 131.

ס' משוגע (ו) איננו הקוראן כי אם איזה ספר של פתרון חלומות
זכ"א דף פ"ב ע"א מביא משם כמה פתרונות, כמו „המגלה זקנו בחלומו מגרש
את אשתו" וכיוצא בזה.

המשכיל נתן ב"ר יוסף ח"ב דף כ"ו ע"ב.

סעדיה גאון פעמים רבות.

מצאתי בספרי [ס] ח"ב דף ס"ו ע"ב עד ס"ו והוא מאמר ארוך מאחד
מספרי האבנים על סגולות האבנים היקרות, מלא שמות ערביים ופרסיים.

ר' עזרא ז"ל שני מאמרים מפירוש האגדות שלו, בח"ב דף ל"ט
ע"א ודף נ' ע"ב.

ס' עין יעקב וס' עקידת יצחק כמה פעמים.

ר' עקיבה בן יוסף דורש אותיות ח"א דף ט"ז ע' או"ב,
נמצא כל המדרש הקטן הנדפס בס' התגים.

פרקי מרכבה ח"א דף ג' ע"ב (והוא ס' חנוך הנדפס בבית המדרש ח"ה).

ס' צרור המור פעמים רבות.

רמב"ם פעמים רבות.

רמב"ן רק לעתים רחוקות. בח"ג דף קמ"ו א' נדפס „השמירה לדרך
ששלח [הרמב"ן] לבנו והוציא אותה מספר יצירה" אבל בדפוס נשמטה המלה
רמב"ן בטעות ונוצר הרושם המטעה כאלו הוא מר' ישראל ספרא הנזכר קודם
לכן באותה שורה.

שם טוב (בעל הפירוש למו"נ) פעמים אחדות.

שמואל הגבאי פירש (עניני קבלה) ח"א דף ב' ע"א.

ס' תולדות יצחק על התורה, פעמים רבות.

ס' תולדות יעקב לר' מאיר ׳ גבאי, ח"א דף ל"ב ע"ב.

ס' התמונה ח"ב דף ל"ז ע"ב.

קבלתי מחכמי דורי (על דבר מיתת הנפשות המטונפות קודם

לביאת המשיח ח"א דף י"א ע"א.

מהרשימה הזאת ניכר דבר אחד מענין והוא שספרות הקבלה החדשה
בצפת כמעט שלא באה עוד לתימן בתקופה הזאת. ספרי הרמ"ק ותלמידיו אין
להם זכר בחבור זה אף כי לספרי הרח"ו והוא דבר תמוה. החוקר הזה של
השפעה צפתית גרם לקבלת אלשכזי שתהיה לה פרצוף של קבלת הראשונים.
אח"כ כנראה הגיעה גם הספרות הזאת לתימן והשפיעה עליו מאד כי כמה
משיריו מראים את רישומיה.

מדרש חמדת ימים הנדפס יקר מציאות מאד גם בירושלים, כי כל
המהדורה נשלחה בשעתה לערן זכא"י נמצאים רק אותם הספרים המעטים ששבו
עם עולי תימן אל מקום מוצאם.

יהודה תיוט בעל מנחת יהודה. הרבה פעמים.

יוסף ז"ל אבי המחבר. ח"א דף ב' ע"ב (כן פירש לי הרב המובהק אבא מרי יוסף ז"ל); ח"א דף ח' ע"ב (אין ראוי להגיד סוד זה כי הואלתי לאבא מרי יוסף ב"א ז"ל) וכנראה חסר כאן דבר. ומכאן נראה ברור שאביו היה מקובל גם הוא. הוראת הר"ת ב"א המורים כנראה על שם אביו (ו) לא אוכל לבאר. יוסף גיקטיליא (ברפוס נשתבש: גו קטוליא) ח"א דף י' ע"ב ומלבד זה מביא כ"פ את ספרו מ' שערי אורה.

יוסף ב"ר סעדיה אפרים ז"ל, מביאו כאחד מחבריו „פירש חברא מבא...“ (ח"א דף ע"ז ע"ב) וכן „קבלתי מחברא מבא...“ (ח"ג דף פ"ט ע"א). יוסף קארו ז"ל פעמים אחדות.

יצחק טוב בן אדרת ז"ל (?) ח"ג דף קס"א ע"א ונראה לי כי השם נשתבש ברפוס. מביא ממנו פירוש מצד הדקדוק והמליצה, לא מצד הקבלה.

מ' הכוונות מהאר"י (הנדפס בשנת ש"פ) פעמים רבות. מ' לבנת הספיר. מענין הוא שספר זה הגיע גם לתימן! יש כאן עשרים וחמשה מאמרים מתוכו שמחם ניכר, שהיה לפניו החלק על בראשית (הנדפס בירושלם תרע"ד) והחלק על ויקרא שטרם נדפס ונמצא בכ"י בבירמיש מוזיאום. גם הוא לא ראה את הספר לשאר ספרי התורה. בחלק ויקרא מביאו בדף י"ג ע"ב, ט"ז ע"ב, י"ז ע"א, י"ט ע"ב, כ' ע"ב, כ"ג ע"א, נ"ז ע"ב. לוי בן גרשון ח"א דף י"ב ע"א.

מדרש האור ח"ב דף כ"ז ע"ב (גימטריאות), דף ס"ד ע"א (קולמוסו של משה מעץ הדעת היה שכולל טוב ורע ר"ל מצות עשה ומצות לא תעשה). ואולי כוונתו כאן למדרש נור אלצ'לאם או אור האפילה, הנפוץ בעברית ובערבית בין יהודי תימן.

מ' מערכת האלהות פעמים רבות.

מ' מערכת הכוכבים ח"א דף מ"ד ע"ב סימני מולדות עפ"י חכמי האצטגנינות.

מ' מרגלית הפנימית ח"א דף כ"ב ע"ב („המבול הביא גפן אחת מגן עדן היא ואשכולותיה והיו בה מאה אשכולות סחט נח אחד מהן ונשתכר... בא לזנוס וסחט שאר צ"ט אשכולות וכא על שתי בנותיו“). ולא נודע לי ספר כזה. משה נרבוני (פירושו למו"נ) ח"א דף ח' ע"א.

(1) על שער הספר כתוב אמנם כי שם אביו היה ישראל, אבל לא ארע על מה סמך בזה, כי לא נמצא לזה זכר בשום מקום והרי גם שאר דברי השער אין לסמוך עליהם כלל. וכלי ספק יעקב ספיר חברו מדעתו.

מכני משפחתו שלשה חכמים: ר' יוסף בר רב ישראל משתא (ח"א דף ל' ע"ב); קבלתי מחברא טבא סעדיה בר ר' יעקב משתא (ח"ג, דף נ"ח ע"א); ר' ישראל ספרא בר' יוסף משתא ז"ל מובא ג' פעמים (ח"ג' דף ק' ע"א; ק"ג ע"ב; קמ"ח ע"ב) וממנו שמע כמה קבלות בעל פה.

אבודרהם מוכא הרבה פעמים.

אברהם בן עזרא כמו כן.

אברהם בנו של הרמב"ם ח"א דף ו' ע"ב.

אברהם בן שלמה ח"ג דף כ"ו ע"ב.

ס' אמרי נועם ח"א דף ל"ז ע"א והוא ספרו של ר' יעקב דלישקאש הנדפס בקרימונא.

ס' אמרי שפר דף מ"ח והוא כנראה ספרו של ר' אברהם אבולעפיה שהיה לפנינו בכ"י, כי מביא משם בח"ב דף ל"ז ע"ב עניני קבלה הקרוכים לדעת א'.

אפודי (פירוש למורה נבוכים) פעמים רבות.

ס' ארזי רבנון (אוסף ספרי קבלה בדפוס ויניציאה שס"א) פעמים אחדות.

ס' בית יהודה ח"ג דף מ"ב ע"א.

ס' בהיר פעמים אחדות.

ס' בלעם, מביא ממנו בח"ג דף צ"ב ע"ב עניני עוננות וניחוש, אם צפצף עוף פלוני בשעה פלונית יורה כך וכך, זהו וירכר שהיה מדבר בסגולתן.

דוד אבוהאב פירש, ח"א דף ל"ז ע"א.

דוד בן משה הכהן זצ"ל פירש ח"א דף ו' ע"א.

דוד קמחי פעמים אין מספר.

ס' ד' [צ"ל ז'] היכלות (שבזוהר) ח"ב, דף ל"ז ע"ב.

זכריה הרופא ז"ל פירש, ח"ג דף מ"ב ע"א.

חכמי ערב אמרו. ח"ב דף ל' ע"א (מטה משה ועטרה של משה וצנצנת המן גנוזים בימה של טבריה); ח"ב דף ט"ו ע"א (שמות חרטומי מצרים היו מאבז"ר ועאדז"ר וחמחמ"ה ומצפ"ה); ח"ג דף קע"ה ע"א (עניני עוננות: בעשרה הימים הראשונים של החודש אין ראוי להתחיל בהם בלאכה וכו').

פירש לוי מר חלמא ז"ל ח"ב דף כ"ב ע"ב, ושמעתי מחכמי התימנים

כי לדעתם כוון המחבר כאן לאליהו בעל החלום הנרמז בתמורת אותיות.

רבינו חננאל פעמים רבות, ובלי ספק מתוך פרוש ר' בחיי.

ס' חפצי האלהות (בדפוס נשתכש ונדפס, חפיצה) ח"א דף ט"ו ע"א,

ולא נודע לנו ספר כזה. (על הפסוק קניתי איש את ה', למה — כן צ"ל — אמרה

כן, פירש בס' חפצי האלהות סבורה היתה בדעתה שיהא צריך שזריעתו בנן ערן

ולא עלתה הסכמתה).

כן ר' שלם שבזי חבר את ספרו בהיותו בן כ"ז שנים, עשרים שנה לפני תנועת שבתי צבי.

השמות משתא ושבזי שבהם מכנה המשורר את עצמו לא היו מובנים לבאכר שמביא השערות שונות שאין להן יסוד כשם שאין כל יסוד לדבריו ספיר כי משתא היתה שם אמו. שבזי מורה על שם מקום מושבו ובאמת אמרו לו אנשי תימן שהיו באותו מקום כי הוא כפר סמוך למעיו ויש שם הר הנקרא עד היום ג'בל שֶבְזִי. והכנוי משתא הוא שם משפחתו כפי שמעיר ב"הקדמת המחבר": "אני הלזש הדעת והשכל שלם כי רב אי"ב אביגד ב"א חלפון ז"ל מכונה עשל [צ"ל על"ש] משפחתי מבני משתא ועל שם עירי אֶשְבֹּז, נתתי לבי לחבר זה הספר...". את כוונת המלים אביגד וכו' כאן אין אני מבין ואולי יש כאן תמורות אותיות מתוך כוונה, כי כמה פעמים הוא חוזר וקורא את עצמו שלם בן יוסף. ולא אדע אם חלפון היה אחד משמות אבותיו. השם משתא חוזר בספרו לגבי כמה חכמים אשר דבריהם הוא מביא, כפי שאזכיר להלן. ועל הוראת הכנוי הזה יש מסורת בין יהודי תימן שלא הגיעה לאזני יעקב ספיר, אבל שמענו אותה ממגידו אמת מבין חכמי התימנים שבארץ ישראל, והנני רושם כאן מה שקבלתי מר' אברהם נדאף אחד מזקני חכמיהם היושב עתה בתל אביב וא"ל דבריו: „משתא שם הכנוי הראשון של אבותיו ונקרא כן על שם הכלי שעושים בו מיני מוזן שקורין לחוח שקורין לו מִשְתָּא בעיר שרעב מקום מושב משפחתו. ונקרא המשפחה הזו כן על שם מעשה שהיה בימי אחד מאבותיו שגזר עליו המושל שהיה בימיו להמיר או ליהרג. והיה בעל קבלה מעשית. מיד אמר למושל חכה עד שאצוה את ביתי. נכנס לביתו ולא מצא כלל מלא מים אלא זה הכלי שהיה מלא קמח ומים מעורבים שמחמצין אותו ואח"כ אופין אווחו על המחבת. מיד קרא שם והעלים עצמו תוך הכלי הזה הנקרא משתא והמושל בראותו זאת ניחם על גזירתו, ומאותו זמן קראו אותו משתא ונשתרבה הכנוי לכל המשפחה עד היום שכן ישנם עוד מבני משתא בתימן. ורק מורנו הר"ש כנה עצמו שבזי ע"ש העיר שישב בה אחר נסיעתו מעיר אבותיו שהיא שרעב. כך שמעתי מפי איש נאמן יהודה כהן שקבלו מאבותיו". א"ל דברי החכם אברהם נדאף והוא וחבריו מכחישים בהחלט שיש מקום בתימן הנקרא משתא כהשערת באכר. ועד היום הזה נקרא אותו הכלי משתא בלשון הערבית המדוברת ביניהם והוא לדבריהם כלי גדול כמו צלחת. כפי שניכר מספרו זה, היה ר' שלם שבזי בקי מאד בתדרי ספרות הקבלה וספרו הוא ממש ילקוט מדברי הראשונים. וארשום כאן הספרים והמחברים המובאים בספרו שיש ביניהם גם בלתי ידועים לנו עד היום. כפי שכבר אמרתי, סומך בעיקרו על דברי חזוהר, רבינו בחי בן אשר והריקאנאמי („ר' מנחם" סתם) שהיו לעיניו בדפוס. ועוד באים:

מוכרחות כלום (ה' ימחול לי על מה שהוספתי וגרעתי והרהרתי אחרי רבי" וכדומה). אמנם כתבי היד מהספר הזה כמעט שלא הגיעו לספריות המדעיות והיחיד שהגיע לאירופה הוא כנראה כתב היד הנמצא באוסף הח' ששון בלונדון. בספר הזה נשתמרה לנו שנת הולדתו המדויקת של שבוי שבאכר אחר אותה הרבה יותר מדי בחושבו כי בומי שבתו צבי היה עודנו נער¹). ואינו כן, שכן לשונו בפרשת בלק דף ק"ג ע"ב: „וכן היה בשנת השע"ט ליצירה אחתק"ל לשטרות אמרו לנו אבותינו ז"ל שעלו שני כוכבים מן המזרח בעלי זנבות כמקלות אחד שהה ט"ו יום ואחד שהה מ' יום והיו אומרים שהן כוכבי המשיח²)... ומצאתי שכתב הרב ישראל ספרא ב"ר יוסף ז"ל שה שגורדתי באותה שנה אני צעיר המחברים שלם בא"ט יוסף משתא ומכונה על שם עורי אל שיבוי". על השמות האלה אשוב לדבר להלן. וכאן אביא עוד המשך ספורו: „ואמרו אחר זמן מועט נפל דבר בישראל ובחכמיהם רחמנא ישויבן ואספו חכמים מתימן וגזרה מלכות עשו עליהם שמד ויצאו הרבה מדת קדש לדת חול ויש נהרגו על קדושת השם בימי סרחי המלך (פ'ר) פצל אלבאשה³) שהיק עצמות והוברר סולת מן הפסולת ותפסו אבא מורי ז"ל ואנשים עמו מישראל והלקום וציערום עד שנגואלו בגדיהם בדם וישבו י"ב חודש בבית האסורים קשורים בשלשלאות של ברזל וסובלים טיט ואבנים ולבונים והנוגשים אצים לאמור כלו מעשיכם דבר יום ביומו ובנו עליהם דירה גדולה באלצעיר וכבר הרבה על שם ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מוכיר עון. וזה שלא רצו לצאת מדת הקדש לדת החזיר המנובל. ואחר כך יצאו בכופר הרבה והיו משוטטין בעיירות ובמדינות מועפות רעב בשנת אתתקל"ז ואתתקל"ח (שפ"ו—שפ"ז) כי שללו כל ממנם ורבתה הארבה ואכלה כל מיני מאכל ותבואה ומכל זה הצילם ח'... וחזרו בשמחה גדולה בימי יפת המלך הישמעאל מלך כשר וצא מן המזרח והחרים זרע עשו מן התימן ואת הרשע שתפס אבא מורי וחביריו עשה • בו שפטים ופשטו עורו עד טבורו והשליכוהו לכלבים והיום הגענו את תקנ"ז לשטרות הת"ר ליצירה (צ"ל תת"ו) ועדיין אנחנו מחכים לביאת המשיח". אם

(1) באחד ע' 41 שרועה לכאר כך, שלא בצדק, את המשוהיות שבשירת אלישיבוי.

(2) אחד למשיח בן יוסף ואחד למשיח בן־דוד.

(3) צ"ל פצל אלה באשה, והוא היה באמת הנציב המורק על ארץ תימן משנת שפ"ב ואילך (עייני Wüstenfeld, Jemen im 17. Jahrhundert ע' 50) ועל פי המסופר להלן, ספק הוא אם הכוונה לרדיפה מצד קנאים טורקים אשר העריבים הצילו את היהודים מירם או לרדיפה מצד נוצרים שבאו מחאבש. המלים „דת הזיר" „זרע עשו" מתפרשות ביתר קלות על הנצרים, אבל לא יכלתי למצוא בספרים שהיו בידי אם באמת היה כנוש חבשו בתימן בשנים הללו. כתבי קורות העתים מתארים את פצל אלה כקנאי גדול לדת האיסלאם ויתכן שהצד השני של חסידותו זו היתה רדיפת היהודים.

מביא עדותו של ספיר שראה ספרי קבלה מיסודו של שבזי ומוסיף „ואמנם עד עכשיו לא נתגלה מהם כלום” ורק על פי ציטאט בתכלאל ישער כי חמדת ימים, פירוש על התורה לר' שלום שבזי הנזכר שם, הוא הוא אחד מספרי המשורר. והנה כאשר נדפסו דברי באכר אלף, כבר היה הספר הזה בדפוס יותר מעשרים וחמש שנים. וגם עד היום לא נודע מציאותו לאנשי המדע, ועל כן ראוי לפרסם ענין הספר הזה ברבים, שיש לו גם חשיבות רבה לתולדות מחברו.

בירושלים תרמ"ג—תרמ"ה נדפס בשני כרכים בדפוס יואל משה סאלאמאן „מדרש חמדת ימים ספר בראשית [עד דברים] מאת הרב... המקובל האלקי מארי סאלם (שלם) בן מארי יוסף בן מארי ישראל אל שבזי זצ"ל מעיר טעני מארץ התימן. הציאו (!) לאור הרב הישיש... מארי שמואל דיין... בק"ק עדן והאחים המבורכים הגבירים... סי' בונין... וס' יהודה הי"ו בני הרב הנשוא... מארי מנחם משה זצ"ל. הספר מכיל בתחילתו „אמרי ספיר” מרבי יעקב ספיר בעל אבן ספיר המדבר על הספר ועל מחברו אבל אין להקדמה זו כל ערך, ואח"כ „הקדמת המחבר” הקצרה—ס"ח כחמשה דפים, אח"כ בראשית ק"א דף, שמות (עם שער חדש) ס"ט דף, ויקרא עד דברים (עם שער אחד) קפ"ה דף בתבנית 40.

הספר הוא פירוש בדרכי הקבלה של הראשונים ומוסד רובו ככולו על הזר, רבינו בחיי, ריקאנאטי וכיוצא בהם, ועוד אין בו השפעה מקבלת הארי שלא ידע ממנה כי אם ספר הכוונות הנדפס בוויניציאה ש"פ בלבד. הוא נדפס תחת השגחת יעקב ספיר שלירו מסרו המו"לים את כה"י והוא מלא שגיאות ושבושים עד אין קץ, וכבר ספיר מתלונן על שבוש גורסת כתבי היד. שני החלקים הראשונים נדפסו מתוך כ"י שכתב אחד מקרובי המחבר „משה בן אברהם הידוע מן בני משתא” בשנת אתתקפ"ג למנין השטרות שהיא תל"ב לפ"ק, והחלק השלישי מתוך כ"י משנת תקל"ג. סופר כתב היד הראשון היה תלמידו של המחבר, ומכיון שמזכירו בכנוי ז"ל, יש כאן סתירה ביחס לתאריך אצל באכר המביא שירים משנת אתתקצ"א לשטרות. א"כ אחד מן התאריכים משבוש ובירור הענין תלוי בבדיקת כתבי היד השונים משירי שבזי, אם לא נניח שהקולופון נשתבש וכח"י איננו ההעתקה המקורית של ר' משה בן אברהם אלא העתק מהעתק וספיר לא הכיר בכך. ולא אוכל להכריע.

בדפוס יש „הוספות” רבות הפותחות בר"ת ת"ט דהיינו תוספת טעם או כדומה, אבל קשה לקבוע תמיד את סופן. אבל אין זה חשוב כי ההוספות האלה אינן, כדעת ספיר בהקדמתו, תוספת מחברים ומעתיקים אחרים אלא דברי המחבר עצמו, לכל הפחות ברובן הגדול. מתוך כ"י מדויק יהיה אפשר לקבוע בנקל מה הן ההוספות המאוחרות ומה מעשה המחבר עצמו. המליצות של הסופרים התימניים בסוף כתבי היד שמפיר סומך עליהן כעל ראיה מוכחת אינן

בבית מדרש הרשב"א חיתה מעות זאת נוהגת. פעם אחת מביא את הזהר מקץ (דף ג' ע"ג) אבל לא ברור לי אם זוהי הוספה או לאו. אצל ברודי לא נזכר ציטאט כזה מכ"י פראג, אבל מצד עצמו אינו מן הנמנע שהרי כבר בפרשת בראשית מביא את הזהר כפי שהוכחתי במאמרי בע' 293. את פירוש הרמב"ן עצמו מביא פעמים אחדות, וגם את תפלת ר' נתנאי בן הקנה מזכיר בתחלת פירושו.

יתכן שר' יוסף חבר גם פירוש לתורה, כפי ששיער ברודי, אבל אפשר שדבריו בדף ז' ע"ב (1) „כי תמצא בפרשת בראשית ל"ב פעמים שם אלהים מבראשית עד ויכלו כדפרשית בהקדמה לתורה והם הם ל"ב נתיבות" מוסבים הם על פרשת בראשית שלו שהוא ענין הקדמה לתורה. על כל פנים נתברר כי ר' יוסף פירש בסדר את כל ספרי המופת של מקובלי דורו: ס' היכלות, מעשה בראשית, ס' יצירה וס' הבהיר. וכן היה בדעתו לפרש אחרי הבהיר גם את המקור התלמודי של הקבלה, את הפרק השני במס' חגיגה כפי שניכר מלשונו בסוף פירושו „והסוד יתבאר בפ' אין דורשין בכיצא כזה גבר אחר קצין בנטיעות".

הפירוש לבהיר גם הוא לא זכה לפרסום יתיר. רק שני מקובלים ידועים לי שהשתמשו בו: האחד בעל ספר הפליאה המעתיק את התחלת הפירוש (דפוס קארעץ דף ל"ח ע"ד) והשני ר' חיים עובדיה בן יעקב עובדיה די בושאל במ' באר מים חיים (שאלוניקי ש"ו, דף י"ב ע"ג) המביא לשון „פירוש ספר הבהיר" והוא הנמצא בדף ז' ע"ב.

למאמרי הראשון עלי להוסיף עוד כי בינתיים העירני פרופ' אלכסנדר מארכס בנוי יורק שכ"י כרמולי 176 מפרשת בראשית עבר לידי יעקב וכלבר הוא הכיר בו מעשה המחבר של פירוש ספר יצירה המיוחס להראב"ד. בהוצאה השנייה של קונטרס המזכיר שלו (ווין תרנ"ג) נמצאו בעמ' 20 „העתקות מעשה בראשית או פ' על פרשת בראשית לבעל פירוש ס' יצירה המיוחס להראב"ד" המכילות לוקוטים קצרים אחדים מן הספר הזה.

ד) ס' חמדת ימים לר' סאלם שבזי.

עד היום כל ידיעותינו על שלם (סאלם) שבזי, הגדול שבין משוררי תימן ואחד מגדולי שירת הקבלה, נשאבו רק משיריו ומן המסורת במ' אבן ספיר ח"א. באכר שהקדיש לשיבזי מונוגרפיה שעליה מיוסדים דבריו כל שאר הסופרים (2),

(1) אני מביא ע"פ גרסת כ"י פראג. בדפוס חסרה המלה „בהקדמה". לענין יש להזכיר כי גם בהקדמה לפ' יצירה שלו נמצא מנין זה!

(2) Die hebräische und arabische Poesie der Juden Jemens: W. Bacher

(1910) ביחוד ע' 33—50. עיון גם א. בן-ישראל, שירת הח"ן (צפת, תרע"ח) ע' 61—86.

ר' יהושע ו' שועיב ומפי ר' שלמה מברצלונא (הרשב"א), מה שלא ידענו משאר ספריו. אין פלא, איפוא, שחי בברצלונא. לדבריו בפרשת בראשית שהבאתי בע' 298 יש להשוות את תלונתו בסוף הפירוש לבהיר „קנאתי לה' אלהי ישראל ולמבארי ספרים וספרי האומות ומעתיקים בהם אלהיהם וקורין להם סתרי תורה". ובאמת מתבארים גם ההבדלים הנמצאים בין פירושו לבהיר ובין שאר ספריו: לא תמיד הוא מוסר כאן את דברי עצמו כי אם מעתיק כמעט מלה במלה דברי רבו ר' יהושע ו' שועיב. כי אמנם נדפס ספר מר' יהושע המכיל הרבה פירושים לבהיר אלא שגם הוא לא נדפס על שמו כי אם על שם חכם אחר מתלמידי הרשב"א: בוורשה תרל"ה נדפסו (מכ"י פאריס), ביאור לפירוש הרמב"ן ז"ל על התורה... מיוחס להרב ר' מאיר ב"ר שלמה אבוסאהולה ז"ל. הספר החשוב הזה המכיל ידיעות יקרות ערך מאד, איננו לאהיו של בעל ס' משל הקדמוני, אלא לר' יהושע ו' שועיב. אמנם כמעט כל כתבי היד הנמצאים בידנו מן הספר הזה, אינם מזכירים כל שם, לא את אבוסאהולה ולא את ר' שועיב, ורק בכ"י אחד באונספורד (ס' 1644) נוסף השם „רואל" (1) ו' שועיב, אבל כל המקובלים הראשונים מביאים מן „פירוש סודות הרמב"ן לר' יהושע ו' שועיב" דברים הנמצאים כאן) וגם ר' שמעון בן לביא בעל ס' כתם פז מיוחס לו את הפירוש הזה (דף מ"ב ע"ב, רע"ג ע"א). והנה הספר הזה והפירוש של ר' יוסף האשכנזי לבהיר לשון אחת להם בכמה מקומות. ומכיון שבעל הפירוש לבהיר מביא שלש פעמים את פירוש הסודות של הרמב"ן (2) והוא הוא ספרו של אבן שועיב, ברור שחבור רבו היה מונח לפניו ואין פלא שהעתיק ממנו כל הפירוש לסעיפים שלמים. כך למשל נמצא כמעט כל הפירוש לס' ל"ד של הבהיר (דף ח' ע"ב וע"ג) אצל ו' שועיב דף ל"ג ע"ב. ורק בפרטים מעטים שונים פירושו של ר' יוסף מפירושו של ו' שועיב. ובמה דברים אמורים? במקום שיש פירושים מאבן שועיב, אבל בשאר מקומות ש' שועיב לא פירש אותם, ניכרת וכוללת נטיות המיוחדת בקבלה אם גם אי אפשר להעלים עין מהשפעת בית מדרשו של הרשב"א גם כאן.

המחבר מביא כאן את ס' האמונה והבטחון ארבע פעמים (4), ופעם אחת מהן בשם הרמב"ן, ואם אין השם הזה בא כאן בהוספה מאוחרת, מוכח שכבר

(1) הספר נוסף בסימני דפים מיוחדים לחומש עם עשרה פירושים הנדפס אצל נתנאל משה זיסבערג, אמנם הוא נדפס אצל יואל לעבענזאן, והופיע ג"כ כספר בפני עצמו.

(2) עיין ברשימת הבודלויאנה לשמיינשניידר עמ' 2525 — 2524.

(3) דף ו' ע"ג; ס' ע"ג; ו' ע"ב, וכל השונוות נמצאים אצל ו' שועיב.

(4) דף א' ע"ב (עיין הרמב"ן בשער האמונה והבטחון); ג' ע"ב (עיין לשון ס' אמונה והבטחון בפ"ד); ה' ע"ג (עיין בערך מ"ז [2] בס' האמונה והבטחון); ז' ע"ד (כראיתא בס' הא' והכ"ב בפ"ה).

שם, ו"ב חיות של כ"ע אשר הם בכלל אהיה כמו שפי' בס"י" ודברים אלה נמצאים כמה פעמים בפירושו הנדפס וביחוד בציוור מיוחד בהקדמה.

(ב) המחבר פותח פעמים רבות בר"ת דאחב"ז כמו שכבר העירוני בטאמרי הקודם. גם כל פרטי סגנונו ושפתו המיוחדת מתאימים לספרי ר' יוסף האשכנזי. החכה היתירה הנודעת אצלו לכנוי הסמלי "שמש ומגן ה' צבאות" נמצאת בכל ספרי קבלה חידועים לי רק בספרי ר' יוסף. השפה החצי-פילוסופית גם היא זאת של הפירוש לס' יצירה, לכל פרטיה ודקדוקיה. תורת התמורות ותורת השמטות חוזרות כאן ושם. אפילו פרט טיפוסי כמו חתנו של ר' יוסף לביאור מסתוריי של עובדות טחכמת הנתוח (חבולטת כ"כ בפירוש ס"י ילד) חוזר גם כאן, עיין דף ה' ע"ג, ח' ע"א.

(ג) בפרט קטן, אבל מרקי, ניכר עוד שהמחבר היה אשכנזי, אם גם כל שאר פירושו הולך בדרכי הקבלה הספרדית. הוא המקובל היחיד הכותב בספרד ומשתמש במלת גולם בהוראתה המפורסמת. בפירושו ל"רמב"ם בראשית" (דף י"ט ע"ב) באה מלה זאת שלש פעמים. והשמוש הזה במלת גולם, שבן-יהודה אינו יודע לו מקור ספרותי) הריהו חדושם של חסידיו אשכנזי, שבחוגיהם ובספריהם הוא רגיל. וכנראה הביא אותו המחבר אתו מן החוגים האלה לספרד, וזה מתאים מאד לר' יוסף האשכנזי. ראוי להדגוש שכל אלה מתלמידי הרשב"א שאינם אשכנזים, אף פעם אינם מזכירים את המלה גולם גם במקום שהם מדרברים על הענין, כמו רבינו בחי' בפ' בראשית (דפוס ויניציאה ד"ש, דף י"א ע"ב) או ר' יצחק דמן עכו בלקוטי אגדותיו בכ"י אוכספורד 1911. ובאמת גם בפירושו לס' יצירה משתמש ר' יוסף אשכנזי במוטיבים המקושרים בתורת הגולם המצויים רק אצל חסידיו אשכנזי, כמו (בפ"ו מ"ד) הדרשה על הפסוק את הנפש אשר עשן בחן על עשיות נפשות בדרך ספר יצירה, דרשה הנמצאת בפירוש ס' יצירה המיוחס לרב סעדיה גאון²).

מכיון שנוכל עכשיו להשתמש גם בדיעות על מחבר הפירוש לבהיר, מתקיימות המסקנות שבאתי אליהן בדרך אחרת במאמרי הראשון, וגם מתוספות ידיעות חדשות. בע' 294 קבעתי מקומו של ר' יוסף בברצלונה וזמנו בדור הראשון אחר התגלות הזהר — והנה כאן מגלה לנו המחבר בסוף פירושו כי קבל טפ

(1) במלון שלו ע' 784 "אעפ"י שעצם הענין של יצירת גולם נזכר במקורות יותר קדומים, מכל מקום השם גולם לדבר זה לא מצאתי בספרים" ועל זה יש לתמוה. עיין למשל בפירושו השלם של ר' אלעזר מגרמזא ליצירה (תרמ"ה) דף פ"ו ע"ד "יעשה גולם אחד ויתחיל לגלגל בא"ב). או בס' עמק המלך שער שעשועי המלך דף י' ע"ג המעתיק דברי ר' אלעזר (הנמצאים בכמה כתבי יד בשם "פעולת היצירה") "אם תרצה לברוא גולם" וכן בפרוש ס' יצירה המיוחס לסעדיה גאון כ"י מינכן 40 דף ב 55 ועוד מאמרים רבים בכתבי יד.

(2) עיין המאמר הנדפס על ידי שטיינשניידר מכ"י מינכן 40 במאגאצין 1892 ע' 83.

פרקים מתולדות ספרות הקבלה

מאת גרשם שלום

(המשך; ראה ק"ס שנה ד' ע' 286.)

(ג) עוד על ר' יוסף בן שלום האשכנזי.

במאמרי על ר' יוסף בן שלום האשכנזי, מחבר הפירוש לס' יצירה המיוחס להראב"ד, אמרתי כי יש לקוות שבמשך הימים יתגלו מקורות אחרים שיפיצו אור על המקובל הזה. ואחרי שנדפס המאמר, כבר נתמלאה תקוה זו בחלקה, כי מצאתי עוד ספר אחר שבלי ספק יצא מתחת ידי ר' יוסף, והוא הפירוש לספר הבהיר הנדפס בעילום שם מחברו בדפוס וילנה של ס' הבהיר (בפעם הראשונה תרמ"ג), ונתנו לו שם את השם „אור הגנוז" אם כי לכ"י לא היה כל שם. הזכרתי ספר זה במאמרי (ע' 292—293) מבלי להרגיש באותה שעה כי מחבר אחד לו ולפירוש ס' יצירה. הפירוש נדפס מתוך כ"י שהיה באוסף הגאון מוילנה¹), אמנם כה"י חסר בכמה מקומות ובאחרים נשתבש, אם גם עלינו לשמוח על מה שנמצא בנדפס. מלבד זה נמצא עוד כ"י שני מהפירוש הזה (שכנראה לא היה נפוץ ביותר) משנת רכ"א בספריית הקהלה בפראג, והח' חיים ברודי תיארנו ברשימתו²) והוא כנראה כ"י שלם ומשובת. ואם גם לא עלה בידו לראותו, נוכל לסמוך בפרט אחד חשוב על תאורו של ברודי.

ואלה הראיות הברורות כי מחבר הספר הוא ר' יוסף האשכנזי.

א) הוא מביא את ספריו: פרשת בראשית ופירושו לספר יצירה. בדף י"ב ע"ב הוא אומר: „ושם בן ע"ב כבר פרשתי אותו בס"י ושם המצאהו וגם בפ' בראשית" וזכ"י פראג כתוב כאן בפירוש „וגם בפרשת בראשית" ובאמת נמצאים פירושו לשם בן ע"ב בשני ספרים האלה. כבר הזכרת שם הספר הזה יש בה די כדי לקבוע את מחברו של „אור הגנוז". אבל גם כשאר מקומות מכיר את פירושו לספר יצירה והדברים נמצאים בפירושו הנדפס על שם הראב"ד. בדף י' ע"א „כבר ידעת כי שם ה' נשלם בת"ת ויש לו י"ב גבולים כדפרישית בס"י זהם נקראים שבמיו" ועיין בפירושו על משנת י"ב גבולין אלכסון. בדף י' ע"א למטה זאליך: „נראה לי לפרש כאן משנה מכפר יצירה ובה יתבאר מבוקשתינו" מפרש את המשנה בפ"ו א' בדרך אחרת מאשר בפירושו הגדול, ובאמת מוסיף המחבר בסוף: „ואף שפירשתי בו פ' אחר בספר יצירה, מ"מ טוב תאחזו בזה" וכן מזכיר

(1) על פי דברי בנו ר' אברהם בס' רב פעלים ע' 40.

Die Handschriften der Prager jüd. Gemeindebibliothek von Dr. H. Brody (2

Lieferung) 1913 p. 13-15. והוא הדו"ח הרביעי של התלמוד-תורה של הקהלה בפראג.

ועל החדו"ת לד"ר זכריה שווארץ בוין שהמציא לידי את החוברת הזאת.

בספרים כ"ו וכו' וראיתי לצרף השני קונטרסים כאחד איירי דזוטן מילייהו וכו'". בכרך הזה, שחלק חשוב מדפיו נחתכו, נשארו רק 165 דפים בלי נומרציה. הדרך הזה נועד בתחלתו ע"י המחבר להיות פירוש לכל התנ"ך. זה יוצא לנו ברור מהכתבות הנמצאות בראש כל דף ודף הנמשכין על כל ספרי התנ"ך. עם כל זה מניע המחבר בחדושו רק עד פ' שלח לך המלאים 53 דפים של הכ"ו ויתר הדפים נשארו חלקים. בכרך במצבו של עכשו אין שום זכר לקונט', "קורא בגרון" שהמחבר מזכיר אותו בשער; אולי הכילו אותו הדפים שנחתכו מהכ"ו. בכל זאת מכיל הקונט' יוסף בסתר גם גימטריאות שלפי השער היו בקונט', "קורא בגרון". התוכן של הכ"ו הזה נדפס כבר בחלקו הגדול בפירוש המחבר לתנ"ך, הוסת אנך.

XXVIII

ברכות לעד.

ארכו של הכ"ו הזה 10 ס"מ ואין לו שער. השם הנתן לו בזה נמצא בראש הדף הראשון של הכ"ו. בכ"ו הזה, שחלק מדפיו נחתכו ממנו, נשארו רק 17 בלי נומרציה. הוא מכיל פשטים להפטרות שאינם אותם עצמם שהם צוארי שלו מכיל.

XXIX

ספר גינת ביתן.

ארכו של הכ"ו הזה 16 ס"מ ורחבו 13 ס"מ. מהשער הארך של הכ"ו הזה אני מוסר:

"ספר גינת ביתן"

מיני דשאים ציצים ופרחים וכו' טעמו לו בשם אקרא כי כאשר גינת ביתן עלו בו צמחים וכו' וגם לרבות איוז הגהות והדוריו בתרא לס, שער יוסף אשר קריתי לו קונט' אחורי תרע"א וכו' כי תיבות גינת ביתן בגימטריא המה יעלו, יוסף חיים בכמה"ר יצחק זרחיה אזולאי וכו' כל הכתוב לחיים בקרית הארבע היא חברון וכו'".

הספר גינת ביתן הוא בן שני חלקים. לחלק הראשון יש נומרציה בספרות ערביות ומכיל כללי הש"ס בסדר א' ב'. אבל מהחלק הזה נשאר לנו רק קטע של עשרים ואחד דפים. הם הדפים: א' — ז', י"ב — כ"ג, מ', ס'. התוכן של החלק הזה כבר הובא בחבורו הנדפס של המחבר: ספר יעיר און ח"א (עין זוכר). לחלק השני של הכ"ו הזה יש נומרציה באותיות עבריות והוא מכיל חדושי דינים בסדר א' ב'. גם החלק הזה לא נשאר לנו בשלמותו. ממאה ועשרים ואחד הדפים אשר הכיל לפניו נשארו בו רק 71. מלבד זאת הוזק קצת ע"י נקבי התולעים. הקונטרס אחורי תרע"א הנזכר אינו נמצא עכשו בכרך הזה, כנראה, שלח המחבר את הקונטרס הזה לדפוס ונשאר שם.

הדפים ל"ד — ל"ו: שריד מכ"ו שהכיל שו"ת.
הדפים ל"ז — מ"ד: שריד מכ"י שהכיל את הספרים שנדפסו, ס' ברכי
יוסף ושוררי ברכה.
הדפים מ"ה — נ"ו: שריד מכ"י שהכיל חדושים לה"ד החזקה" של הרמב"ם,
בנראת, מן החבור „פס ידא" שלא יצא לאור.
הדפים נ"ז — ס"א: שריד מכ"י שהכיל חדושים על התלמוד, אבל איננו
אותו הכ"י עצמו שממנו באו הדפים ל"ב — ל"ג.

XXV

קונטרס מאמרי התלמוד על סדר א' ב'.

הכ"י הזה ארכו 20 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 70 דפים בלי נומרציה
אולם רק 51 מהם הם כתובים ע"י רב חיד"א. על יתר הדפים יש איזה שו"ת
מ"ר רפאל ישעיה, לבנו של רב חיד"א ודפים אחדים נשארו חלקים. גם לכ"י הזה
אין שער. אני נתתי לו את השם הנ"ל המתאים לתכנון, מפני שהוא מכיל
לקסיקון בסדר א' ב' של מאמרי התלמוד.

XXVI

עט רצון.

ארכו של הכ"י הזה 20 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, ויש לו השער:
„עט רצון. רצון גימט' „הדל חיים יוסף דוד אוזלאי חי" עם הכולל, ואני
תפלתו לך ה' עת רצון יזכני לעסוק בתורתו הקדושה ולחדש חידושים אמתיים
לעשות [רצונך] לפניך ויאריך ימינו ושנותינו לשוב בתשובה ולעבד עבודת
הקדוש באמת וכו'". מהשער הזה רואים כי בדעת המחבר היה בתחלה לכתב כרך
גדול בחשבו לחבר פירוש לתנ"ך. בכל זאת נשארו לנו מהכ"י הזה רק עשרה
דפים המכילים חדושים עד פרשת מקץ. הקף קטן כזה היה לו כבר בזמן
שרי אברהם מוספא ראה אותו באנקונה אצל נכד המחבר. (1) הדפים אינם כתובים
ע"י המחבר עד סופם והחדושים של כתב יד בנו ר' רפאל ישעיה משלימים אותם.

XXVII

יוסף בסתר.

ארכו של הכ"י הזה 16 ס"מ ורחבו 11 ס"מ ויש לו השער: „יוסף בסתר".
קונטרס איזה גרגירים על דרך האמת, הן מאשר אני עני אמרתי וכו' והן ממח
שמצאתי בס' כתיבת יד ישן ולא ידעתי שמה דמאת... והנה צורך קלונט' קורא
בגרון ר"ת, גימטריאות, רמזים ונוטריקון מאשר אני הדל רמזתי וממח שראיתי

(1) השוה מעגל מוב הוצאת פרימן דף כ"ד. וזה לשונו „ועוד ראה ס' עט רצון כי

קטן ג' ד' רמזים ע"כ פרשה עד ס' מקץ".

דף קמ"ב—קמ"ה : הספר לשמועת הרב המ"ו מהר"א ג' אשר זל"ה (1)
בעה"ק חברון ה"ו, כ"ה אב תקל"ב שנפטר טו"ב באב
בירושלם ת"ו.

" קמ"ז—קמ"ט : לפט' הרב בלר שמואל בירושלם ו' עקב כ"ב אב
תקל"א ודרשתי בעה"ק חברון יום שמועה יום א' ראה
כ"ד אב.

" ק"נ : מזכרת מהדרכים טובים מאד לעת הצרך בעה"י.

" קנ"א—קנ"ה : פשוטים וחידושים.

" קנ"ט—ק"ס : קיצור דרוש.

" קס"א : זאת זכרון קצת חלומות אשר חלמתי שיש בהן קצת
ממשות אמרתי אעלה אותן בכתב נפורש מה שאני
זכר באמתית.

XXIV

קטועים קובץ ב'.

הכרך הזה תופס 69 דפים בקווארט, שרידים (כמו הדפים בקובץ שלפני זה)
מכ"י שונים מה שאפשר להכיר ברור מפני שהדפים הבודדים שונים הם ע"פ
גדלם וטיב הניר, ומזה שיש להם הנומריציה וע"פ רוב ג"כ מספר הפרקים של
אותם החבורים שהיו שריכים להם קודם לכן. גם לכרך הזה אין שער. אני קראתי
אותו בשם קטועים קובץ ב' משום הלקוטים השונים שנאספו בו וכדי להבדילו
מן הכרך-המאסף הקודם. מלבד זאת נתתי לו נומריציה בכתב עפרון כמו לקודם.
באותו הסדר כמו שנשתמרו הדפים בכרך לפנינו כיום. אני מצטט, איפוא, לפי
הנומריציה שלי. הדפים א' — י"ב שריד מכ"י שהכיל דרשות. הדרשה בדף ה' א'
היא מיום א' סוכות תקר"א, הדרשה בדף ז' היא מן ט' שבט תקר"ב.

הדפים י"ג — כ"ז : שריד מהכ"י שהכיל את מ' ראש דוד הנדפס, והדפים
הנ"ל מכילים את הדרשות של הפרשיות : נח, לך לך
וחי שרה, שנדפסו בס' ראש דוד.

הדפים כ"ח — ל"א : שריד מקונטרס העוסק בכל אחד מפרקיו בענין אחת,
כיומנים המובאים למעלה. בראש הפרק הראשון ישנה
הכתבת : "ליוורנו אור א" של חה"מ סוכות שנת לק"ח
א"ת ספר החזרה לפ"ק.

הדפים ל"ב — ל"ג : שריד מכ"י שהכילו חרושים על התלמוד.

דף נ"ז : לשונות כדו לכתב אגרות.
 " נ"ח—ס' : דרוש וארא והספד מהר"ח עמרם כ"א שבט תק"כ.
 " ס"א—ס"ה : דרוש ו' ניסן שנת תקכ"א.
 " ס"ו : דרוש למנוחת נפש הר"א אלכנזי בתשלום שנתו, כ"ד
 אב תקכ"א.

" ס"ז—ע"א : דרוש ט' אב, תקי"ט.
 " ע"ב—ע"ז : דרוש לפ' נח ר"ח חשון תק"ג.
 " ע"ח—פ' : הספד הרב מהר"ש אלגאזי (1) כיום ה' וארא, כ"ח
 מכת, תקכ"ב.

" פ"א—פ"ו : דרוש לפ' ואתחנן, ט"ז באב, תקי"ח.
 " פ"ז—צ' : דרוש לפ' לך לך, ו' חשון, תקי"ט.
 " צ"א—צ"ג : חידושים ופשוטים.
 " צ"ד : פלפול.
 " צ"ה—צ"ו : דרוש לפ' בהעלותך י"א סיון תקכ"א. בסוף הדרשת
 הזאת ישנה הערה זו בשפה הספרדית:

Este sermón es estudiado y ponderado de mi
 propio punio, enfrior e menor Joseph Azulay

" צ"ז—צ"ט : פשוטים וחידושים.
 " ק'—ק"ב : להספד מו"ה הר"ם שנפטר י"ז שבט, תק"ה.
 " ק"ג—ק"ח : דרוש לפ' ויגש, תקכ"א.
 " ק"ט—קמ"ז : דקדוקים והערות בסוגיות ואגדות ופוסקים.
 " קי"ז : חידושי דינים.
 " קי"ח—קי"ט : דרכים ופשוטים קלים וחמורים, רמזים ופרפראות בקצרה.
 " קכ—קכ"א : לשונות לעשות אגרות.
 " קכ"ב—קכ"ח : דרוש לשבת תשובה ג' תשרי, תקכ"א.
 " קכ"ט : דרוש לפ' ויצא.
 " קל—קל"ב : קיצור דרוש שדרשתי באוניון פ' וירא כ' חשון תקי"ו.
 " קל"ג א' : פלפול דאין בין העה"ז ובל"ג צריך להעתיק אותו
 בפסידא (2) כס"ד.
 " קל"ג ב'—ק"ם : פשוטים וחידושים.

(1) שם חלק א' אות ש' נומ. 24.

(2) פסידא הוא חבור אחד של מתברנו שלא נדפס. ונרשם בקטלוג הג"ל תחת מס' 18.

המהור סי' ס"ט כס"ט. החדושים הם, איפוא, מגיל הנוער של המחבר. בסוף דף א ב' הוא חותם את שמו באותיות רומיות: Joseph Azulay. בראש הדף השני אנחנו קוראים את הכתבת הזאת: „שאלה זו ותשובתה הרב המובהק כמוהר"ר משה מזרחי (יצי"ו). השו"ת עוסקת בשאלה אם יש לברך ז' ברכות כל ז' ימי החופה כדיון בחור בנשואיו של אדם שאירס כבר קודם בתולה (2) בקידושין ושאריותו מתה לפני החופה. על הדף ב ב' בסוף התשובה ישנה החתימה: „הצעיר נסים חיים משה מזרחי". בראש דף ג א' יש הכתבת: „וזה אשר השבתי להרב הנזכר בעניותי". התשובה תופסת שלשה דפים. בסוף דף ה ב' הוא חותם: „חיים יוסף דוד אזולאי". הדפים 6—8 מכילים דרשה לפרשת בלק שנת תצ"ט. המחבר היה, איפוא, אז בן חמש עשרה שנה. הדפים ה'—ט"ו מכילים הספד בשפת לדינו. הדפים ט"ז—י"ח הם שרידים מכרך שהיה מחולק לפרקים ומכילים את הפרקים פ"ב—צ"ט. לפרק פ"ו יש הכתבת: „קיצור דרוש שדרש הרב החסיד כמהר"ר אלגאזי היו"ל לפרשת מטות תקי"ב. הפרקים צ' צ"ט הם מקונמטמינופול י"ד חשון תקי"ח.

דף י"ט	: דרוש לפ' ואתחנן.
" כ'	: קצור דרוש לבעלי יהודין.
" כ"א	: פירוש על הגדה ש"פ.
" כ"ב—כ"ג א'	: פשוטים.
" כ"ג ב'—כ"ד	: דרוש שדרשתי בפטירתו ר' יהושע מורנו בתוך שבועה.
" כ"ה—כ"ז	: דרוש לפ' חוקת.
" כ"ח—ל'	: דרוש לפ' יתרו, י"ט אדר א' תקי"ג.
" ל"א א'	: דרוש לפ' לך לך.
" ל"א ב'—ל"ז	: דרוש לפ' זירא.
" ל"ח—מ"ג	: פשוטים.
" מ"ד—מ"ה	: דרוש ג' חמוז שנת תק"ה.
" מ"ו—מ"ז	: חידושים.
" מ"ח	: שמועות טובות בקיצור מופלג.
" מ"ט—נ"ב	: דרוש י"ב אייר שנת תק"י.
" נ"ג—נו	: הספד להרב כמוהר"ר יהודה נבון זצ"ל (3) שנפטר כ"א שבט תקכ"א.

-
- (1) השוה סי' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב ת"א אות מ"ח נומ. 149.
 - (2) השוה תכן הענינים שו"ת חיים שאל ח"ב. שם נרשמת השאלה תחת מס' ג"ח. אולם השאלה הזאת לא נדפסה שם מפני שהחלק השני של חמ' חיים שאל נדפס רק עד סי' ג.
 - (3) הוא בעה"מ סי' קרית מלך רב. השוה סי' שם הגדולים ח"ב אות ק' נומ. 110
- הוצאת בן-יעקב.

בן־יעקב ח"א ד"ה וידאל הצרפתי. שם הוא אומר: „והכר [ר'] וידאל הצרפתי קצת פו' על התורה כ"י ואני הדל לקמתי קצת מפירושו וכתביו בקונט' סבר יוסף בס"ד". ובאמת מצטט הוא תמיד בכ"י הזה את וידאל הצרפתי. הכ"י מכיל פרוש על התורה. בסוף ס' מעגל טוב הוצאת ליוורנו דף כ"ד א' נמסר בשם אברהם חי בוספיא שראה חבורו זה של חיד"א באנקונה ושחכנו הוא ממש מ"ש בס' חומת אנך. אני חושב כי טעות סופר הוא: החבור שתכנו הוא אותו עצמו שבס' חומת אנך אינו ס' סבר יוסף אלא ס' יוסף בסתר שעליו אדבר להלן בנומ' XXVII.

XXII

חדרי בטן.

הכ"י הזה ארכו 15 ס"מ, תופס 74 דפים שיש להם נומרציות. אין לו שער רק בראש הדף הראשון. אנחנו קוראים את השם „חדרי בטן". אח החבור הזה מזכיר המחבר ומצטט אותו הרבה פעמים ביתר חבוריו; כך, למשל, בקונט' ליוורנו II דף קע"ג, בס' פתח עינים ח"ב דף ל"ז א' בשורה האחרונה, בס' כסא דוד דף כ"ח ב' בשורה 45 ובספר מעגל טוב דף כ"ד ב'. התכן של החבור הזה צוין ע"י המחבר עצמו בקונט' ליוורנו II דף קע"ג: „דרשי מוסר על סדר פרשיות". הכ"י מתחיל בפרשת פנחס שנת תקמ"ד ונמשך עד פרשת נצבים. אח"כ משבת תשובה שנת תקמ"ה ונמשך עד פרשת ויחי. בכתבות שישנן בראש כל דרשה ודרשה הוא קורא להן קצור דרשות.

XXIII

קטועים קובץ א'.

הכרך הזה תופס 161 דפים בפורמט אוקטב, שבאים מקונטרסים שונים; זה אפשר להכיר ברור מפני שהדפים שונים ע"פ גדלם וטיב הניר ויש להם כמו כן הנומריציה ומספר הפרקים של הקונטרסים שהיו שייכים להם קודם לכן. לכרך הזה אין שער. נתתי לו את השם קטועים קובץ א' מפני שהוא מאחד בקרבו קטעים שונים. בשביל שיהיה יותר נוח לצטט אותו נתתי לכרך הזה נומריציה באותו הסדר כמו שהדפים מונחים לפנינו ומצטט אני לפי הנומריציה הזאת. בראש הדף הראשון ישנה כתבת זו: „אמר הכותב בחיותי לומד עם מורי עטרת ראשי יצ"ו הלכות מליחה נטיתי לב לציין איזה חדוש, גרגיר מכאן וגרגיר מכאן קיחה קיחה אשר חדשתי אני הצעיר לפי קוצר עניות דעתי והסכים אבא מארי ותערב חמנוחה וכו' ואחנהלה בעט על כברי מר"ן בשלחנו

נוסח פטור דמי קבורה 1) ומס וירושא מהחרי"ע ז"ל; בדף ג א' שטר מכירת קרקע; בדף ו ב' נוסח שטר מודעה; בדף ט א' שטר אפוטרופסות; בדף ט ב' נוסח שטר הרשאה; בדף י א' שטר מכירת שטר. הדפים 16—19 מכילים אגרות בלי תאריך ושם, מלבד המכתב בדף י"ט א' שהוא ערוך מר' יצחק גורארו אל ר' יצחק זרחיה אזולאי. יתר הדפים של הכ"י הזה מכילים מאמרים סגנוניים.

XIX

קונטרס חרוזים.

בשם הזה רשום הכ"י בקטלוג תחת המס' 46. ארכו 21 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 94 דפים ומכיל לקסיקון-חרוזים. עם כ"י זה נגמרת שורת כתבי חיד הרשומים בקטלוג הנ"ל.

XX

העלם דבר.

ארכו של הכ"י הזה 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס 9 דפים בלי נומרציה ומכיל קט"ב פרקים. אין לו שער, רק בראש הדף הראשון ישנה הכתבת הזאת: „קונטרס קטן מתמיהות וקושיות חזקות ממני ומוזלתי כל דבר בשם אומרו וזה שמו אשר יקראו „העלם דבר“ בס"ד“. את הכ"י הזה מצטט המחבר כמה פעמים בספריו שנדפסו. כך, למשל, „בשם הגדולים“ ח"א אות ו' קונט' אחרון ד"ה „וירדא“ הוצאת בן-יעקב, וינה 1864. בדף כ"ב א' אחרי שהביא את חבירתו על מחבר ס' שיורי כנה"ג שנמצאת בכ"י הנדון בפרק צ"ד הוא ממשיך בדברים אלו: „וזו אחת מההשמטות שכתבתי בקונטרס העלם דבר מהשמטות דאשתמיטו לרבואתא קמאי ובתראי דאגב טירדיהו נשמט מהם לשעה איזה דבר“. הכ"י הזה הוא משנות צעירותו של המחבר. זה יוצא ברור מס' יוסף אומץ ס' ק"ה דף ע ב': „אני בעניי בבחרותי עשיתי אר"ש הלא במאמר אחד קראתיו העלם דבר מכמה השמטות שנשמטו לגדולי ישראל וכו“.

XXI

סבר יוסף.

ארכו של הכ"י הזה 21 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 87 דפים בלי נומרציה. אין לו שער, אבל בראש הדף הראשון ישנה הכתבת: „סבר יוסף על דרך נחל קדומים בס"ד“. המחבר מזכיר את החבור הזה בס' שם הגדולים. השוה הוצאת

1) זוהי תעודה מעניינת מאד אשר הקהלה בירושלם היתה נותנת לאותן המשפחות אשר שלמו סכום ידוע לקפת הקהלה. התעודה הזאת פטרה את חברי המשפחה מהוצאות דמי קבורה.

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונה).

(המשך; ראה חוב' א—ב ע' 142).

XVII

מעשיות שכתבתי ורשמתי, תאר קטן.

בשם הזה רשם המחבר בקמלוג את החוברת הזאת תחת מס' 44; ארכה 111/2 ס"מ ורחבה 8 ס"מ, תופס 33 דפים בלי נומרציה, אבל רק 25 הם כתובים. יש בה תקל"ב מעיפים. אין שער לחוברת הזאת, אולם בראש הפרק הראשון אנחנו קוראים: „קצור זכרון מעשיות ניסים“. נראה שכתב את החוברת הזאת לצורך עצמו כדי שיוכל מזמן לזמן בשעת הצורך לחדש בזכרוננו את המעשיות האלו: כי אין הוא מספר כאן את המעשיות ורק רומז עליהן ומי שלא ידע אותן מקודם לכן, לא יוכל להשיג אותן מחוברת זו. כך, למשל, פרק א': „כשהיה הרא"ב דן בדיוואן המלך... שתי נשים... א' בן וא' בת ומענה הא' שהבן שלה זכו' והרב נסה בחלבם, שחלב זכר כבד משל נקבה“. § 4, „המשאה הצורר והר"ם קאפיסאלי ואליהו ז"ל“. § 5, „הר"ם קאפיסאלי ומהריק"ו ועוד אחרים. אבל יש פרקים שתכן המעשיות נמסר במלואו. כך, למשל, הפרקים: ג', ס"ג, ס"ד, ס"ו, ס"ז, ס"ח, ס"ט, ע"ב, ע"ג, ע"ו ועוד אחרים. החוברת מכילה לא רק מעשיות אלא גם אניקדוטות. כן, למשל, פרק ס': „צפור שראה איש כולו מעומף לבנים ופרוש, וסבר שאין פחד ממנו והיה הולך ובא כנגדו ושלה האיש ידו ומרט כל נוצתו והשליכו, ובא הצפור למלך לשאל שאל ולבש לבנים להמעות הבריות, וזה ספר אחד להקניט להר"י באסקי“.

XVIII

קונטרס הכתבים שלי.

בשם הזה רשם המחבר בקמלוג את הכ"י הזה תחת מס' 45; ארכו 21 ס"מ ורחבו 17 ס"מ. מהכ"י הזה נשארו לנו רק 32 דפים שלא היתה להם נומרציה בתחלה. אבל נראה שהכ"י היה בראשיתו הרבה יותר גדול בהקפו. אולי המכתבים שנדפסו בליוורנו 1867 הם חלק של האוסף הזה. החלק שנשאר לנו מכיל קודם כל קטע מקונט' השטרות של אחד ממוריו. בדרך א' בשורה האחרונה אנחנו קוראים: „עד כאן לשון קונט' השטרות שהעתיקתי ממורנו הרב המופלא הי"ו“. אח"כ באים נוסחאות של שטרות: בדרך א ב' נוסח סמיכה לשוחט; בדרך ב ב'

52. „יגדיל תורה“; מאסף תורני מוקדש לחדושי תורה ופלאולים בהלכה למעשה. ערוך ומסודר ע"י יחזקאל אברמסקי. סלוצק, דפוס „קומונטרסט“ בכוברויסק, תרפ"ח. שנה ראשונה. ראינו 2 חוברות: חוב' א' 18 ע' 80, בתשרי, 500 אכס.; חוב' ב' (העורך שלמה יוסף זעווין בנובוזיבקוב), 24 ע' 80, באדר, 1000 אכס.; לא ידוע לנו אם הופיעה גם חוברת ג. ההוצאה נפסקה ע"י חממשלה. 53. ציפורין ב. [בן-ציון פרדקין?]. עלי עשור: לחג יובל השנה העשירית להוסדה של ס.ס.ר. תרקוב, (דפוס חרקוב-דרוק) 1927. 10 ע' 80. במאסף 4 שירים: (1) זר פרחי נצחון ענוה מופיעה אָס-אַס-אַך בעולם. (2) פזמון עמלים (שיר עם). (3) שיר רבולוציונה[נר?] זקן. (4) לאכר העברי בס.ס.ר.

אודיסה 4.

בוכרויסק 52.

ברדיטשוב 17. 19. 25. 26. 28—31. 50.

זיטומיר 1. 15. 27. 32—34.

חרקוב 3. 21. 53.

לנינגרד (פטרבורג) 16. 18. 24. 43—47.

פולטבה 2. 5—14. 22. 23. 35—42. 48. 49. 51.

קייב 20.

הערות.

(1) מן 53 הספרים הנ"ל יצאו בהדפסות שונות מס' 7—8, 9—10, 11—12, 22—23, 25—29, 30—31, 32—34, 35—37, 40—42, 43—45, 46—47. הופיעו איפוא רק 35 ספרים.

(2) 53 הספרים הנ"ל מתחלקים ע"פ המקצועות: סדורים 24, לוחות (רק שמושיים) 13, תהלים 4, תחנות 2, הגדה של פסח 2, מחזור 1, רבניים 3, ספר היסטוריה 1, קבצי שירים 3 [בכוון קומוניסטי]. ז"א יצאו רק 4 ספרים חילוניים. (3) חל שינוי במקומות ההוצאה. את המקום הראשון תופסת פולטבה, שקודם לא היתה ידועה בתולדות הדפוס העברי; לעומת זאת המרכזים הקודמים של הוצאת ספרים ירדו לגמרי. באודיסה רק ספר אחד, מוסקבה לגמרי לא נזכרה ברשימה. כתבי עת אין כלל.

(4) המאסף „בראשית“ שיצא בס.ס.ר. לא נזכר כי מפני הסר כתב עברי ברוסיה נדפס בבולין.

תרפ"ז, בהוצ. יעקב הכהן גינזבורג. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 464,76 ע' 320. 5000 אכס.

39. ס' תבונה במשנה תורה של רמב"ם; באור נכון בהרבה מקומות עמוקים, וקשירההכנה, במשנה תורה... שחבר עד שנת חכ"ג לחייו יצחק אייזיק ב"ר דוב בער קראסיל'שציקאוו מלפנים רב בעיר האדין וכעת בפאלטאוו. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1926. 43 ע' 40. 1.000 אכס.

40. ספר תהלים... באברויסק, בהוצ. ובדפוס יעקב גינזבורג, שנת תרס"ו. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 143 ע' 2000 אכס.

41. הנ"ל. אותו דפוס, 1926. 2000 אכס.

42. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 3000 אכס.

43. סדור תהלות ה'; תפלות לכל השנה נוסח הארי ז"ל מדויק עפ"י נוסח אדמו"ר נ"ע. ראסמאב-דאן, בהוצ. ובדפוס "עזרא", שנת תרע"ח. לנינגרד, הוצ' ז. קלמנסון, 1926. 108 ע' 80. 6200 אכס.

44. הנ"ל. הוצאה ב'. לנינגרד, הוצ. בית הכנסת "עזרת ישראל", דפוס של הוצאת "מיסל", 1924. 5000 אכס.

45. הנ"ל. הוצאה ג'. לנינגרד. אותו המו"ל, דפוס "דל"ז", 1926. 5200 אכס.

46. ספר תהלות ה'... תפלות לכל השנה נוסח אשכנז. ראסמוב דון, בהוצ. ודפוס "עזרא", תרע"ח. הוצאה ב'. לנינגרד, הוצאת הנהלת בית הכנסת "עזרת ישראל", דפוס "מיסל", 1924. 5000 אכס.

47. הנ"ל. לנינגרד, הוצאת ז. קלמנסון, 1926. 2100 אכס.

48. תיקון הכללי כי הוא תקון חברית הנקרא תיקון הכללי, כמבואר בלקוטי מוהר"ן... והוא תיקון למקרה לילה ח"ו לומר אלו העשרה מזמורי תהלים באותו היום שקרה לו כמבואר מעבר לדרך בהקדמה... הוציאו מהעלם אל הגילוי ה"ה אדמו"ר... נחמן... הספר הק' הזה כבר נדפס כמה פעמים ומחמת חשיבותו נמכרו כולם וכעת הובא עוד פעם לבית הדפוס... שנת תרפ"ז פעל-מבא. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 37 ע' 160. 2000 אכס. [בסוף הספר "ועל טוב יזכר ר' שבתי ב"ר יעקב הלוי שי' בעבור נדבתו על הדפסת הספר הזה"].

49. סדר תפלות ישראל וסדר ברכה עפ"י נוסח הקדוש האר"י. ווילנא, תרס"ו. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1926]. 13 ע' 40. 4000 אכס.

50. סדור תפלות יעקב השלם. נוסח ספרד באותיות גדולות מאד בהוצ. מ. עפשטיין בברודיטשוב... פיעטרקוב—ברדיצ'ב, דפוס "רדיאנסקי שליח", 1927. 2000 אכס.

51. סדור תפלות יעקב או חנוך תפלה השלם ע"פ נוסח הקדוש האר"י. ווילנא תרפ"ו. בהוצאת בית מסחר הספרים יעקב גינזבורג בבברויסק פלך מינסק. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1927. 2000 אכס.

19. מ' נהורא חדשה; כולל תפלות לכל השנה כסדרן. ברדיצ'ב דפוס „ראדיאנסקי שליאה“. 1926. 1000 אכס.
20. נובק, מ. ל. געש [מגילת אוקטובר. צעירף אד. אגרת]. קיוב, מלזכע, טרעסט „קיעוו דרוק“ 4-מע דרוקעריי, 1924. 47 ע' 80. 1000 אכס.
21. צלצלי שמע; קיובן ספרותי. חרקוב, תרפ"ג. [נדפס במס. 100 אכס. ספר זה לא היה תחת ידו בשעת הערכת הרשימה].
22. סידור קול יהודה השלם; כולל תפלות לכל השנה, נוסח אשכנז, נוסח ספרד... גם הוספנו הגדה לפסח והושענות... בברויסק, בחוצ' בית מסחר ספרים של י. גינזבורג. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי. 164 ע' 80. 1000 אכס.
23. הנ"ל. אותו הדפוס, [1926]. 3000 אכס.
24. סידור קול יעקב החדש; כולל תפלות לכל השנה ע"פ נוסח הקדוש האר"י ז"ל באותיות גדולות מאד... בברויסק, בחוצ' בית הדפוס של י. גינזבורג, תרפ"ב. נדפס בפטרזוגרד, הדפוס השביעי, 1922. 5000 אכס.
25. סדור שירי זמרה השלם; נוסח ספרד. ברדיטשוב, תרע"ה, בחוצ' מ. עפשטיין. 232 ע' 320. 10.000 אכס.
26. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. ברדיצ'ב, הדפוס הממלכתי הגלילי. 1000 אכס.
27. הנ"ל. זיטומיר. 3000 אכס.
28. הנ"ל. ברדיטשוב... בחוצ'אט י. בערמאן. ברדיצ'ב, דפוס „ראדיאנסקי שליאה“, [1926]. 232 ע' 320. 500 אכס.
29. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה.
30. ש"ס תחנה... בחוצ' מאיר עפשטיין בברדיטשוב—ווילנא. ברדיצ'ב, דפוס „ראדיאנסקי שליאה“, [1926]. 3000 אכס.
31. הנ"ל. אותו דפוס, 1927. 2000 אכס.
32. סדור שפה ברורה; כולל תפלות לכל השנה נוסח ספרד באותיות גדולות מאד. זיטומיר. 3000 אכס.
33. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. זיטומיר. 3000 אכס.
34. הנ"ל. זיטומיר. 3100 אכס.
35. סדור שפה ברורה החדש; כולל תפלות לכל השנה עפ"י נוסח הקדוש האר"י... בברויסק בחוצ'. יעקב גינזבורג, תר"פ. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1925. 132 ע'. 3000 אכס.
36. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 5000 אכס.
37. הנ"ל. אותו דפוס. 1926. 5000 אכס.
38. סדור שפת אמת החדש, כמנהג האר"י באותיות גדולות; כולל כל התפלות והבקשות אשר יערוך כל איש ישראל מדי יום ביומו. באברויסק,

10. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 50.000 אכס.
 11. לוח עברי מייטש תרפ"ו... בהוצ. בית מסחר ספרים של י. גינזבורג. [פולטבה], דפוס ע"ש פטרובסקי, [1925]. 16 ע' 160. 8000 אכס.
 12. הנ"ל. אותו דפוס ואותה שנה. 10.000 אכס.
 13. לוח עברי מייטש תרפ"ז. בהוצ. יעקב גינזבורג בבאברויסק. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1926]. 5000 אכס.
 14. לוח לשנת תרפ"ז... אפשר להשיג אצל אברהם ראבינאוויץ, פאלטאווא. פולטבה, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1926]. 16 ע' 320. 50.000 אכס.
 15. לוח תרפ"ח... זיטומיר, הדפוס הולדיני הגלילי הסמלכתי, [1927]. 16 ע' 320. 75.000 אכס.
 16. וואראביעוו, כתריאל ב"ר יהודה ליב. ספר מופתי הטבע; ספרים מדברי בני עמנו. על פי כתבי קדשנו וספרים קדמונים מששת ימי בראשית עד שנת של"ג לאלף הששי. מאת... יליד דיסבא, למדתי תורה בנקויל, תושב ריגא וגר נודד בפעטראגראד. פעטראגראד, דפוס „קריסני" אגריטור", 1924. 180 ע' 1000 אכס.
- [הודעה (עמ' 8): „להוי ידוע לכל אנשי שלומנו שכל איש אשר ידרוש ממני הספר מופתי הטבע יקבל ע"י פאצט חינם אין כסף ע"י הרב דמתא ולכן יכתוב ברור את האדרעסע של הרב דעירם וכן כאשר ידרשו ע"י שליח ג"כ יקבל הרב דמתא והוא יחלקם בין הדורשים.
- וגם זאת להוי ידוע לכל מרפיסים שנתנה רשות שכל הרוצה להדפיס הספר מופתי הטבע יוכל להדפיסו כי לא להרויח נעשתה העבודה הזאת וגם זאת להוי ידוע שיצאה הרשיון מהצענזורע דפעטראגראד לדפוס את הספר מופתי הטבע בזמן האיסור מהממשלה ללמוד בחדרים שארי למודי העבריות שלא מצאו במפר הזה שום שמץ דופי.
- ולדאכון לבי לא עלתה בידי להדפיס הספר מופתי הטבע באותיות גדולות וגם בנקודות וען שאינם נמצאים בעירינו ולנסוע לעיר אחרת להשגיח על הקארעקטורא אין ביכלתי מפני חלישת כחי לעת וקנתי ולכן אם רק הספר מופתי הטבע ימצא חן בעיני מורי ילדי ישראל ימצאו מרפיסים שיתקנו את החסרונות האלו".
17. מחזור סכל השנה כמנהג ספרד... פרידיץ'ב, דפוס „בריאנסקי" שליאח", [1926]. 3000 אכס.
 18. ספר מעין מי נפתוח; חדשים וביאורים על מס' יבמות מאתי דוד מעבלי קצינלוינג אב"ד דק"ק פטרבורג. פטרבורג, דפוס „קריסני" אגריטור", 1923. 96 ע' 40. 1.100 אכס.

מאמרים וחקירות.

הדפוס העברי ב.ס.ס.מ.ר. (רוסיה).

(חומר ליברלוגרפיה).

מאת ב.

אני נותן בזה רשימת הספרים העבריים שהופיעו ב.ס.ס.מ.ר. בשנים רונות, משנת תרפ"ב ואילך (מקצתם עם תרגום ב"עברי מייטש"). אחדים מהספרים שבאו ברשימה זו נדפסו מתוך סטיריטיפים שנמדדו כו עוד לפני שנות המלחמה. בהם נשתמרו מקומה זמנה של ההוצאה שונה (למשל, במקום פולטבה — בוכרובסקי, במקום תרפ"ו — תרס"ז — מספר 41).

כל הספרים הנזכרים נרשמו ע"י de visu. ואולי ישנם עוד איזה ספרים נתגלו לידי. אבל, אהשוב, כי מועטים הם מאד. יש יסוד לבטחוני שלא ממני שום ספר פחות או יותר חשוב.

1. הגדה קרבן פסח עם עברי מייטש... בהוצאת בית מסחר ספרים מאיר עפשטיין מברדיטשוב... זיטומיר, דפוס „וולקרו-דוק-פוליגרף-דינניה", [1926?]. 10.000 אכס.

2. סדר הגדה של פסח עם פירושים נפלאים... בוכרובסקי. בהוצאת מסחר ספרים י. גינזבורג. פולטבה, דפוס על שם פיטרובסקי, 1926. 160. 2000 אכס.

3. לוח תרפ"ג... נערך ונסדר ע"י יוסף ראבין. הארקאוו, [1922]. 16 ע' 320.

4. לוח לסוחרי ארצנו לשנת תרפ"ד... אדעסא, בית הדפוס הטמלכתי ישי על שמו של טרובצקי, [1923]. 16 ע' 320. 3000 אכס.

5. לוח לשנת תרפ"ה... נערך ונסדר ויצא לאור ע"י המדפים א. נאוויטש. פאלטאווא, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1924]. 16 ע' 320. 30.000 אכס.

6. לוח עברי מייטש תרפ"ה; נערך ונסדר ויצא לאור ע"י א. נאוויץ. פאלטאווא, דפוס ע"ש פטרובסקי, 1924. 16 ע' 160. 1500 אכס.

7. לוח לשנת תרפ"ו... בהוצ. בית מסחר ספרים י. גינזבורג. פולטבה, ע"ש פטרובסקי, [1925]. 16 ע' 320. 10.000 אכס.

8. הנ"ל. [הדפסה אחרת]. אותו דפוס, אותה שנה. 10.000 אכס.

9. לוח עברי מייטש תרפ"ו... (נערך ונסדר ע"י א. ראבינאוויץ) זאווא, דפוס ע"ש פטרובסקי, [1925]. 16 ע' 160. 20.000 אכס.

Muttermale, die geheimnisvolle Macht der Farben, Juwelen, der Zahlen usw. bearb. und erweitert von A.M. Pachinger. Mit 138 Abb. auf 26 Tafeln und einem Titelbilde. München, Drei Masken Verlag, (1927). 314 p. 16 : 23.

המטרה הראשית של הספר היא לתת את מקור כל המליסמאות ומשמעותן. מבחינה זאת הוא יחיד במינו. בסדר אלפאביתי הוא מכיל 300-400 ערכים. המראים פעמים רבות התאמה מתמיהה מאד בין עמים או זמנים שונים בנוגע לאיזה מנהג מגי. גם לפולקלור היהודי יש למצא אלו דברים מענינים. אל דבריו על המליסמאות נרחוד נוספו עוד ענינים קרובים, מנהגים והשקפות של „האמונה המפלגה“ של תורת הרפואה העממית וכו'. שליש הערכים באו מיד פ. והקמעות המצולמים כלם מתוך אספו.

940. **International missionary council.** Jerusalem meeting March 24—April 8 1928. Papers. New York, International missionary council, 1928. 15: 23.

941. **La Roncière, Charles de.** La découverte de l'Afrique au moyen âge. Cartographes et explorateurs. T. 1—3. Le Caire, Société royale de géographie d'Egypte, 1925-27. VIII, 174, [1]; 144, [2]; VIII, 130 p., maps. 27: 36.

==Mémoires de la Société royale de géographie d'Egypte, T.5-6, 13. T.1: L'intérieur du continent. (p. 102-108: L'ère juive du Sahara. p. 121-141: L'école cartographique des Juifs de Majorque.) 1925; T. 2: Le périple du continent. 1925. T. 3: Un explorateur français du Niger, 1927.

942. **The Librarians' guide.** 1927 edition. A continuance of the libraries sections of the Literary year book. Ed. by Mark Meredith. Liverpool, Literary year books press, 1927. v, 141, [1] p. 14: 20.

Literary year books group.

רשימה אלפבטית של כל הספריות הפומביות שבממלכה הבריטית ואמריקה על כל ספריה מוצאים מספר פקידה וכרכיה ומספר המשתמשים בה; קטלוגים; תקצוב; שפת הסדר; זמני השמוש. אצל האמריקאיות נתנו רק מספרי הכרכים והקוראים וההוצאות.

943. **Unamuno, Miguel de.** Die Agonie des Christentums. München, Meyer & Jessen, (c1928). 184, [1] p. 12: 19.

„Berechtigte Deutsche Übertragung von Dr. Otto Buek.“

944. **Unger, Eckhard.** Assyrische und babylonische Kunst. Breslau, Hirt, 1927. 140 p. incl. map, plates.

Jedermanns Bücherei, Abt.: Bildende Kunst, hrsg. von Wilhelm Waetzoldt.

תאור קצר של תולדות אמנות אשור ובבל, (מראשית האלף השלישי עד אמצע האלף הראשון לפני סה"נ), עד כמה שנוכל לברר אותן על סמך החפירות שהיו עד עכשיו. גם הכתובות תפסו את המקום הראוי להן. גיבליוגרפיה נבחרה. לוח הזמן, מפתח ומפה נספחו. וכך היה הספר הקטן למורה דרך מועיל מאד. ביחוד מושכים את הקורא 103 התמונות המוצגות.

945. **Villiers, Elizabeth.** Amulette und Talismane und andere geheime Dinge; eine volkstümliche Zusammenstellung von Glücksbringern, Sagen, Legenden und Aberglauben aus alter und neuer Zeit, Talismane aus aller Herren Länder, orientalische Volkssagen und Mysterien, alte Liebesamulette und Zaubermittel, Amulette, die Krankheiten heilen und vor Gefahr schützen, der astrologische Einfluss der Geburtsdaten, die Bedeutung der

935. ראבינדרנאט טאגאר [Rabindranath Tagore]. נאציאנאליזם; פון ענגליש — י. ראפאפארט. ווארשע, קלעצקין, 1926. 108 ע' 14 : 21.
936. ראויטש-טשערקאסקי, מ. [M. Ravich-Cherkaskii]. לענין און די נאציאנאלע פראגע; אידיש — י. ראסקין. [כארקוב], מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1925. 110, [1] ע' 13 : 17.

כג. שוורת

937. Bergmann, K[onrad] A[rnold]. Historisch-politische Betrachtungen zur europäischen Geschichte. Karlsruhe, Boltze, 1928. 152 p. 15 : 22.

ע' 14 והלאה מבאר המחבר את הנגוד בין ישו בתור מחולל רעיון האנושיות ובין הלאומיות היהודית.

938. Бороздин, И. Н., ред. Хетты и хеттская культура; статьи: Ж. Контено и А. Захарова, тексты хеттских законов. Перевод, ред. и предисл. И. Н. Бороздина. Москва, Гос. издат., 1924. 152, [1] стр. ill. 14 : 18.

(Культура Востока. Всемирная литература).

939. Contenau, G[eorges]. Manuel d'archéologie orientale depuis les origines jusqu'à l'époque d'Alexandre. v. I. Paris, Picard, 1927. [1], 545 p. 14 : 23.

I: Notions générales (races, chronologie, langage, écriture, religion, etc). — Histoire de l'art (art archaïque d'Elam et de Sumer).

הספר מיועד להיות ספר תולדות האמנות של המזרח העתיק, ז"א של עירם (פרס), ארם נהרים, סוריה, ארץ-ישראל, אסיה הקטנה המזרחית; אבל חשוב היה בעיני המחבר לבסס את חקירתו על יסוד יותר רחב: לתאר את הסכיבה התרבותית של העמים ההם כדי להסביר באופן זה את מוצא אמנותם. החלק הראשון של ספרו כולל כל ענפי התרבות. אחרי משא ומתן בהמושגים הכלליים והמקורות הוא עוסק בהיסטוריה, כרונולוגיה, לשונות, מיני הכתב, דתות, שימות המשפט. החלק השני פותח את תולדות האמנות עצמה בפרק על אמנות עירם וסומר. בסוף ביבליוגרפיה לכל פרק ופרק, ביחד 30 עמוד. הספר הוא "ספר שמושי" מן המין הטוב: תאור מצומצם מאד, סדר בהיר, נסוח מדויק, שלמות בכל החשוב. סגולה מיוחדת וגם זכות יש למחבר, שחלק (אולי בתור ראשון) את החומר לפי הענין (לא לפי הלאמנים). כך נתן תכנית יסודית לתולדות התרבות של המזרח העתיק, מובן מאליו שהספר עומד על גבה החקירה, אשר גלתה במשך השנים האחרונות כל כך הרבה חדשות דוקא בגבולים האלה. הכרך השני (האחרון) יכיל גם רשימת הענינים ורשימה כרונולוגית. הכרך הראשון מכיל 357 תמונות. מפות נעדרות.

926. יודיצקי, א. 1905; זאמלונג. ציוניפגעשטעלט פון א. יודיצקי און ע. פינינבערג. [כארקאוו], מעלדע פארלאג פון אוקראינע, 1925. 120 ע' 15 : 23. מאטריס, ספורים ושירים על הריבולוציה של 1905. בסוף ביבליוגראפיה קצרה. הכוון קומוניסטי.

927. ליפילין, אי. פ. [I. P. Lipilin]. ווי אזוי די ראטנמאכט בוט דאס נייע לעבן; אידיש—ד. אבראמאוויטש. מאסקווע, צענטראלער פעלקער־פארלאג פון פ. ס. ס. ר., 1927. 176 ע' 14 : 20.

= ארבעט ביבליאטעק פארן שילער פון דער 1-טער שמופע, נומ. 4.
928. לעזנאן, י. דער קאמיוג אין דער אידישער סוויוע. מאסקווע, „שול און בוך“, 1927. 86, [1] ע' 13 : 17.
יונגט ביבליאטעק.

929. לענין, ניקאליי (וו. אוליאנאוו) [Nicolai Lenin (W. Ulianov)]. נאציאנאלע און אידישע פראגע. אידיש:—ראזענטאל. טייל 1-2. מאסקווע, צענטראלער פעלקער פארלאג פון פ. ס. ס. ר., 1927. 15 : 22.
= לענין ביבליאטעק; סעריע נומ. 1. אויסגעוויילטע ווערק באנד VIII טייל 1-2.
1: ביו דער אימפעריאליסטישער מילכאמע. 22, [1] ע' 2: פון אנהויב אימפעריאליסטישער מילכאמע. 183, [1] ע'.

930. מינסקער אידפערטעכניקום. צו די לענין טעג אין שול (פאר די ערשטע גרופעס). מינסק, מעלדע פארלאג, 1925. 72, [2] ע' 13 : 17.

931. נעענטער צו די מאסן. זאמלבוך פון ארטיקלען פון טאטסקי, מעליטשאנסקי, גינזבורג און אנדערע וועגן דער ארגאניזאציעלער בויונג פון די פראפאריווען אין פ. ס. ס. ר. איבערגעזעצט פון רוסיש—מ. הער. מינסק, פארלאג פון צענטראל־ראט פון די פראפאריווען אין ווייסרוסלאנד, 1927. 128 ע' 15 : 23.
פאלאטיניק ש. קלאסנקאמפ. ראה ע' 245 מספר 917.

932. פעקער, מ. דער וועג צו געזונדהייט; פראקטישע מעדיצינישע עצות פארן טאג־טעגליכן געברויך פאר געזונטע און קראנקע. טייל 1; נארונג. ווארשע, גיטלין, (1928). 183 [לא 182 כמו שסומן בספר], [3] ע' 15 : 23.

933. קאנאן, פֿיליפּ [Piotr Kagan]. די געשיכטע פון דער גרויסער ליטעראטור; איבערגעזעצט פון אריגנאל פאלק היילפערין. ווילנע, „טאמאר“, 1927. 291, [3] ע' 15 : 22.

934. קאנאן, פֿיליפּ [Piotr Kagan]. געשיכטע פון די מעריב אייראפעאישע; ליטעראטורן יודיש פ. היילפערין. דריטער באנד. ווילנא, קלעצקין, 1927. 226 ע' 15 : 22.

הכרך הראשון הופיע ב־1924. השני ב־1925.

915. בעבעל, אויגוסט [August Bebel]. די פרוי און דער מאציא-
ליזם. איבערגעזעצט פון ב. פייגענבוים. טייל II/I. ווארשע, „די וועלט“ און
„קולטור-ליגע“, [1927], XXX, 745 ע' 14 : 19.
916. בעער, מאקס [Max Beer]. געשיכטע פון מאציאליזם; דריטער
טייל: נייע צייט פון 14. ביז 18. יאהר הונדערט. יידיש—יוסף לעשצונסקי. ווארשע, די
וועלט, 1927. 157 ע' 13 : 19.
- את ההלכים הקודמים ראה „ק.ס.“ שנה ג' ע' 37 1601.
917. בראכמאן, א. טאמסינסקי, ש. פאלאטניק, ש. קלאסנקאמף;
כרעסטאמאטיע (צו דער געשיכטע פון קלאסנקאמף און פון דער רעוואלוציאנער
רער באוועגונג אין רוסלאנד). טייל 1. מאסקווע, „שול און בוך“, 1928. 320,
[4] ע' 15 : 22.
918. גוטנבוים, ק. ארטור שאפענהויער: זיין לעבן און פילאזאפיע.
ווארשע, גיטלין, 1928. [3], VI, V, [1], 116 ע' 15 : 21.
919. גוטנבוים, ק. דער סוד פון טויט. ווארשע, גיטלין, 1928.
158 ע' 16 : 23.
920. גערבפיש, מ. בוכהאלטעריע פאר אלע; מאפעלע יידיש-פולישע
בוכפירונג ... טעאריע און פראקטיק. ווארשע, גיטלין, 1927. 149 ע' 15 : 21.
921. דיקשטיין, ש. פון וואס איינער לעבט. 5. אויפל. ווארשע, „די
וועלט“, 1927. 37, (1) ע' 13 : 19.
922. ווערנער, אטמא [Otto Werner]. די קונסט פון לייכע; א נוצליך
בוך פאר יונג און אלט; יידיש—לעאן ראדאמסקי. ווארשא, גאלדפארב, 1927.
105 ע' 14 : 21.
923. זינגער, י[שראָל] י[רושע]. ניי-רוסלאנד (בידער פון א ריווע).
ווילנע, קלעצקין, 1928. 246 ע' 14 : 20.
- טאמסינסקי, ש. קלאסנקאמף. ראה לעמלה מספר 917.
924. טאמסקי, מ. [M. Tomskii]. די פראפעסאנעלע באוועגונג אין רוסלאנד;
אידיש [פון רוסיש]: ה. פרומעס. מינסק, מעלזכע פארלאג פון ווייסרוסלאנד,
1925. 74 ע' 15 : 23.
925. יאשונסקי, י[וסף]. נאמור און מענטש; אלטע, נייע און נייעסמע
דערגרייבונגען אין נאטורוויסנשאפט און טעכניק. ווארשע, קולטור ליגע, (1927).
[2], 285 ע' 13 : 20.

907. קצנלסון, י[צחק?]. צפיריים; ספר למוד ומקרא עם מחלקה לעבודות בכתב [מאת] י. קצנלסון זי. ברקמן. ספר א—ג. ורשה, „אחיספר“, 1927. 173, [3]; [2], 187, XVI, II; [6], 271, [2], VI, [8] ע' 17 : 23. מצויר. ספר ב' הוצאה שניה.

908. תנ"ך. תורה. לקושים. תש"ש לילדים עם ציורים; נסדר ע"י ש. ל. גרדון. ספר א—ב. ורשה, אחיספר, תרפ"ז. 100, [1], [2], 78 ע' 14 : 20.

909. סאנאלאוויטש, ג. מאטעמאטיק; טייל 1, ארבעטביכל פארן III. שוליאר [פון] ג. סאנאלאוויטש און י. ראווין. מינסק, מעלזכע פארלאג פון וויסרוסלאנד, 1926. 185, [1] ע' 15 : 23.

910. סלאנימסקי, יוסף. ענגלישע מעמארע מיט א פולשטענדיגען ווערטער בוך ... ווארשא, גילמאזוסקי, 1927. 132 ע' 15 : 22.

911. קאסטעליאנסקי, ר. שפאניש דורך דריי שפראכן: שפאניש, יידיש, רוסיש, פויליש. ווארשא, יאקובסאן-גאלדבערג, 1927. 161, [1] ע' 13 : 18. ראווין, י. מאטעמאטיק. ראה במספר 909.

912. Artom, Elia S. Corso pratico di grammatica ebraica; con esercizi e piccolo vocabolario. Roma, "Israel", 1928. 172 p. chart. 16 : 21.

* = Biblioteca Dario Ascarelli, Collana scolastica, v. 2.

כב. ספר יודע כללים בעברית ויודית.

- אָנלֶס, פּר. התפתחות המציאות מאוטופיה למדע. ראה ע' 191.
- נורמן, י. האהבה, הדת והאמונות בפסיכואנליזה. ראה ע' 197.
- פיננבאום, א. העין. ראה ע' 31.

913. איינזאפט, ס. [S. Einsaft]. די זוכטאווזשע און גאפאנישע באוועגונגען; יידיש פון דער 4-טער רוסישער אויסגאבע א. וואלאברנסקי און ר. מייזל. מינסק, צענטראלראט פון די פראפאגאנדע פון וויסרוסלאנד, 1926. 167, [1] ע' 15 : 22. עם הוספה מאת מ. פוקרובסקי.

914. באביטש, יוסף. „פרייע ליבע“ אין דער יודישער גאס. [און אנדערע ארטיקלען וועגן עהנליכע טעמעס]; וואס געזעהן און וואס געהערט. ווארשא, גאלדפארב, חש"ד. 36, 32, 16, 20 ע' 14 : 21.

"Żydowskie szkolnictwo średnie w Polsce". Lwów, Towarzystwo,
1927. 54 p. 15:23.

כא. ספרי למוד.

- ביאליק, ח. נ. דור דור וסופריו. ראה ע' 18.
- ברוך, א. ספר למוד וקובץ שאלות של תורת החשבון. ראה ע' 20.
- ברקמן, י. צפירים. ראה ע' 244 מספר 907.
900. גולדנשטיין, א. תורת הקיבוצים; ספר למוד ומקרא
לכתי ספר תיכוניים ולעם. קישינוב, דפוס "טכניק", תרפ"ו. [8], 142, [1] ע' 24:16.
בע' 132—142 מלון עברירוס-אנגלי-צרפתי-גרמני-רומני.
- ברדון, ש. 5. חמש לילדים. ראה ע' 244 מספר 908.
901. גרזובסקי, יהודה. הלמוד הראשון; אלפא-ביתא ומקראה
עברית עפ"י שיטה קלה ומודרנה. עם תמונות וציורים. ורשה, "השחר", תרפ"ח.
69 ע' 15:21.
- ברוך, א. מלמודי המתמטיקה האלמנטרית. ראה ע' 27.
902. מיטרופולישנסקי, א. אירופה. חלק ראשון. [ורשה], גימלין,
[1928]. 154 ע' 15:22.
- הספר מנוקד. לתאור כל ארץ גדולה נספח פרק על קורות היהודים בתוכה. בסוף
מלון קצר של המונחים הגאוגרפיים.
903. מנוסוביץ, מ. מ. דקדוק קצר למתחילים עם מלון לחנוכים
שבספר בתרגום אנגלי. ורשה, "אחיספר", 1928. 104, 20, [1] ע' 14:21.
- למלון שער מיוחד בשם: מלון לדקדוק קצר.
- סוילרדוב, ר. בממלכת המינרלים. ראה ע' 29.
904. פרידמן, א. ז. עברי אנכי; ספר למוד לשון הקדש בשביל
מוסדות החנוך הדתיים. ספר ראשון לאלף-בית, וקריאת עברית. מהדורה שניה
מוגהה ומתוקנת. בענין, "לעווין-אלטער", תרפ"ח. 80 ע' 14:21.
905. קנטורוביץ, ש[מואל] ש[בח]. דקדוק השפה העברית לכל
סגנונה; קורס עליון על דוגמאות מפרותיות לעבודה שבכתב. חלק שני תורת
המאמר (סינכסמים). ורשה, אחיספר, [1928]. 246 ע' 15:22.
906. קנטורוביץ, ש[מואל] ש[בח]. תורת הלשון העברית
לכל סגנונה (דקדוק לתלמידים). חלק א. מדרגה ב. מהדורה י"א. ורשה, דפוס
סיקורה, תרפ"ו. 4, 75, 2 ע' 15:22.

891. ארבעטער רינג, ניו יארק, בילדונגס דעפארטמענט. פראגראם פון די ארבעטער רינג שולן ... ניו יארק, ארבעטער רינג, 1927. 95 ע' 12 : 20.

892. לעהרער, ל. די מאדערנע אידישע שול. ניו יארק, מויזעל, 1927. 18 : 12 ע' 190

שול און לערער. ראה ע' 204.

893. Berlin. Hochschule für die Wissenschaft des Judentums.

Fünfundvierzigster Bericht. Berlin, (typ. Scholem), 1928. 47 p. 16:23.

I: Jahresbericht des Kuratoriums für 1927. II: Der Numerus im Problem der Sprachentstehung von Dr. Harry Torczyner.

את הקורס ראה ק. ס. שנה ד' ע' 111

894. Breslau. Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckel'scher

Stiftung. Bericht des jüdisch-theologischen Seminars Fraenckel'scher Stiftung für das Jahr 1927. Zur Gedächtnisfeier für den Stifter...

den 29. Januar 1928. Wissenschaftliche Beilage: Eine Untersuchung der mosaischen Gebote (בחינת המצוות לפי מניין סדרן והתחלקותן) von Michael Guttman. Breslau, typ. Schatzky, 1928. XIX, 67p. 15:23.

החוספה המדעית בעברית.

895. Deutschländer, Leo. Bajs Jakob, sein Wesen und Werden.

Im Auftrage der Keren Hathora-Zentrale hrsg. von Leo Deutschländer. Wien, Keren Hathora-Zentrale, 5688-1928. [3], 56, [2] p. 13:19.

עם 7 תמונות.

896. Gamoran, Emanuel. Introductory course in education;

a syllabus for Jewish teachers. Cincinnati, Dept. of synagog and school extension of the Union of American Hebrew congregations, (c 1926). IX, 98 p. 13:20.

897. Gutmann, Joseph. Geschichte der Jüdischen Lehrer-

Bildungsanstalt in Berlin. Teil 2 (1909-1925). Berlin, typ. Hermann, [1926]. 32 p. 16:23.

החלק הראשון שחובר ע"י הוצמן הופיע בשנת 1909.

898. Totah, Khalil A. The contribution of the Arabs to

education. New York, Teachers college, Columbia university, 1926. V, 105 p. 15:22.

= Teachers college, Columbia university contributions to education, no. 231.

899. Towarzystwo zydowskich studentow filozofji U. J. K. we

Lwowie. Pięciolecie 1922-1927; kronika i sprawozdanie. Dodatek:

neue Folge. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. [4], 159, [1] p. 16 : 23.
אנתולוגיה.

886. **Speier, Max.** Daheim und draussen; ein Jugendbuch. 2. verm. Aufl. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1926. [10], 229, [1]p. 13 : 18.
Lehmans jüdische Hausbücherei, neu hrsg. von Oscar Lehmann.

887. **Weilerstein, Sadie Rose.** What Danny did; stories for the wee Jewish child. Illustrations by Sol Aronson. New York, Bloch pub. co., 1928. 107 p., illus. 14 : 22.

888. **Young Judaea.** Handbook for Young Judaeans 5688 1927-1928. New York, Young Judaea, 1928. 95, [1] p. 8 : 13.
את הקודם ראה ק. פ. שנה ד' ע' 262.

ב. חנוך והוראה.

בנימינ, א. ילדינו. ראה ע' 19.

גלס, י. י. מיתודיקה לכתבי הקדש ... ראה ע' 62.

וילנה. הקורסים הסימניוניים של הד"ר משארנא. חוברת פרגזנית. ראה ע' 205.

889. זילבר, זאב בן משה. תפארת בחורים. שני מאמרים: א' ... חנוך חבנים וב' חינוך התורה ... להורים קרן התורה ... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ו. ע' 46 : 13 : 19.

נימן, ב. ההיגיונה של בית הספר. ראה ע' 29.

890. [שרפשטיין] שארפשטיין, צבי. החנוך בארץ ישראל.

ניוירק, ענן ע"י ההסתדרות העברית באמריקה, תרפ"ח. 191, [1] ע' 7 תמונות. 15 : 23.

"עוד לא היו ימים של חוסר התענינות במצב החנוך ובתכנון הפנימי ובשאלותיו החשובות כימינו אלה. וזכרים אנו, שבימי חבת-ציון היתה שאלת תחית הרוח ע"י בית הספר בארצנו עוסדת ברום עולמנו. כמה טפלו אז בבית הספר ביפו, וא"כ, בהוסד הגמנסיה הרצליה— כמה מאמרים נכתבו על זה... לא כן עתה עם גדול העול של בנין הבית הלאומי נדחקה שאלת החנוך לקרן זווית— כך מתאונן המחבר בצדק רב בפרק הראשון של ספרו, שהוא הספר המקיף הראשון אשר נתן לנו על מצב החנוך בארץ. המחבר מעביר לפנינו את כל הטיפוסים השונים של בתי הספר העכמיים וגני הילדים, את בתי ספר להורים ואת בתי ספר של ועדת התרבות ואת תלמוד תורה של התיכונים ואת כפר ילדים וכו'. בסוף הספר ע' 185—191, ביבליוגרפיה בשאלת החנוך בא"י, בשאלת הדת והמסורת בחנוך ובשאלת החנוך הדתי בכלל, (חבל שהובאו בשאלה חשובה זאת רק ספרים באנגלית) ובשאלת הדרכים החדשות בחנוך.

היה רצוני שהספר יתורגם גם לשפות אירופאיות, כי בתאורו החי והרענן יכול הוא לענין מתכנים רבים בעד עבודתנו בא"י.

תר אביב. אוניברסיטה עממית, "אחד-העם". תכנית הלימודים קיץ תרפ"ח. ראה ע' 200.

לפנינו רומן, המספר את תולדות ארבעת אנשים צעירים, שנים גרמנים ושנים יהודים/ כתוב ע"י משורר לא-יהודי בלי שום משא-פנים ומתוך ידיעה רחבה בענינים יהודיים. המחבר לא רק בקיא בשפה היודית ובמנהגי היהודים, כי אם יודע גם פרק בספרות הרבנית. זרות היהדות ברורה לו אך הוא רחוק מלבמלת. באופן זה סולל ספרו היפה דרך לאחות בין העמים. הלא כה נדיר הוא שאדם יבין את הור ויתן לו רשות הקיום. חסמפלי הזה ראוי לכבוד גם בתור משורר גם בתור אדם.

881. Witt, Samuel Aron de. Idylls of the ghetto and other poems. New York, Rand book store, 1927. 90 p. 14:20.

יט. ספרות הכנעני.

ביאליק, ח. נ. אלוף בצלות ואלוף שום. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. דוד המלך בילדותו. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. הסדך דוד בחייו ובמותו. ראה ע' 191.

ביאליק, ח. נ. ספר בראשית. ראה ע' 18.

ביאליק, ח. נ. קברות מלכי בית דוד. ראה ע' 192.

ביאליק, ח. נ. שלמה ואשמדאי. ראה ע' 192.

ביאליק, ח. נ. שלמה מלך החיות והעופות. ראה ע' 18.

882. גולדבלום, י. ק. חג הבכורים בארץ ישראל בשנת

תשע"ז; חייו בשתי מערכות לבני הנעורים ... לונדון, דפוס נרודיצקי, תרפ"ז.

16 ע' 12:18.

גולדמן, ש. צ. העופות והגן, החצר והארמון. ראה ע' 192.

ספריה לילדים. א—י. ראה ע' 29.

ספריה לנער. מס. 1—2. ראה ע' 30.

ספריה קטנה לילדים ולנערים. א—ו. ראה ע' 198.

עולמנו. ירחון לנער העברי בצ'כוסלובקיה. ראה ע' 203.

עפר. ספרי מקרא לילדים כד—לג. ראה ע' 30, לד—לה ראה ע' 198.

עפר. 44—46 ראה ע' 31, 47—50 ראה ע' 198.

פישקין, א. הרב בעיר היהודים. ראה ע' 31.

883. Geismar, Otto. Bilder-Bibel für Kinder gezeichnet.

Berlin, Mass, 1928. [4] p., 48 plates. 14:21.

ציורים בקיום פשוטים בשביל ילדים בני 6—7 שנים. כדאי שמורינו ישתמשו בספר זה.

884. Herlinger, Ilse. Märchen. Mähr. Ostrau, Färber, (c

1928). 126, [1] p. 15:21.

885. Rothschild, Theodor; ed. Bausteine zur Unterhaltung

und Belehrung aus jüdischer Geschichte und jüdischem Leben;

ע' 150—161 „Reubeni, prince des Juifs” (Max Brod et la philosophie du Judaïsme).

869. Marek, Andrzej (Arnstein, Marek). Dowcipy żydowskie; redagował i wstępem zaopatrzył Andrzej Marek. Warszawa. Freid, 1927. 125 p. 12 : 17.

Biblioteka "Moja".

870. [Meirowsky] Ben Eliezer. Letters of a Jewish father to his son. London, Murray, (1928). XI, 274 p. 14 : 22.

המסות אשר בספר זה נכתבו ראשונה בשביל העתון הציוני המופיע ביוהנסבורג. כעין אב, החפץ לקרב את בנו לספרות העברית החדשה, כתב המחבר את המכתבים האלה. ביניהם מסות על ד. ב. לבנון, מ"מ ספרים, שלום עליכם, י"ל פרץ, אימבר, ברנה פרישמן, י"ג טיכ"ל, ק.א. שפירא, מ. צ. מנה. יהל"ל, צ'רניחובסקי, קרוכמל, א"ה. גרץ, ברדיצ'בסקי, לוינבלום, מ"פ. פירברג, אנטוקולסקי, מ. רוזנפלד, פרוג. בספר 22 תמונות של הסופרים.

871. Mühsam, Paul. Der ewige Jude; Dichtung, Leipzig, Oldenburg, [1928?]. 82 p. 12 : 18.

872. Münzer, Kurt. Jude ans Kreuz; Roman. Wien, Löwit, 1928. 229, [1] p. 13 : 19.

873. Ornitz, Samuel. A Yankee passion. New York, Boni Liveright, 1927. 514 p. 13 : 19.

874. Oyved, Moysheh. Gems and life. London, Bonn, 1927. 117 p. 12 : 19.

875. Pető, Tibor. A nagy keréken; versek. (Arad, typ. Kállai, 1926). 159, [2] p. 12 : 16.

על הגלגל הגדול. שירים. ביניהם גם שירים בעליו תכן יהודי וציוני.

876. Reznikoff, Charles. Nine plays. New York, Reznikoff, (c1927). [4], 113 p. 13 : 21.

877. Rieger, Erwin. Stefan Zweig; der Mann und das Werk. Berlin, Spaeth, 1928. 230, [1] p., ill. 12 : 20.

878. San Giusto, Luigi di. Schemagn Israel; storia d'una famiglia ebrea durante il primo anno della guerra mondiale. Torino, Petrini, (1927). VIII, 276 p. 14 : 21.

879. Schlager, B[enjamin]. Czai się serce. Warszawa, "Rój", 1928. 90 p. 18 : 24.

ספורים תנכיים.

880. Siemer, Heinrich. Juda und die anderen; Roman; mit einem Geleitwort von Max Brod. Berlin, Paetel, (c 1928). XII, 310 p. 14 : 20.

Roman eines Kindes. (Aus dem Französischen von Z. Holm). Berlin, Heine-Bund, 1928. 280 p. 13 : 19.

856. **Hartblaj, Jozef.** Jehoszua; powieść osnuta na tle życia „chaluców”. Warszawa, Freid, 1928. 94, [1] p. 14 : 20.

857. **Heine, Heinrich.** Il rabbi di Bacherach [by] Enrico Heine ; tr. di Lore Terracini Klonower. Firenze, “Israel”, (1926). 103, [1] p. 16 : 23.

858. **Hirsch, Leo.** Lampion; ein kleiner Roman. Mährisch-Ostrau, Färber, (c1928). 142 p. 12 : 18.

859. **Жаботинский, Владимир Евгеньевич (Altalena).** Самсон Назорей; роман. Берлин, „Слово“, 1927. 330 стр. 14:20.

860. **[Jabotinsky, Vladimir] Altalena.** Richter und Narr; Roman. München, Meyer und Jessen, 1928. 382, [2] p. 14 : 21.

861. **Jüdische Schwänke.** (Die Auswahl, Übersetzung und Bearbeitung... besorgten Max Praeger und Siegfried Schmitz.) Wien, Löwit, 1928. [6], 268, [1] p. 13 : 19.

ליסוד הספר הונח ספרו של עמנואל אולשבנגר, מראיונים מיום מאגדלען.

862. **Юшкевич, Семен.** Евреи; роман. 3-ье издание Ленинград, „Книга“, 1928. 216 стр. 13:17.

863. **Юшкевич, Семен.** Ита Гайне; роман. 4-изд. Ленинград, „Книга“, 1928. 147 стр. 13:18.

864. **Каган, А[брам].** Карьера Левинского; роман. . Перевод с английского С. И. Цедербаум. Ленинград, „Книга“, 1927. 402 стр. 14:20.

865. **Kaplan, Josef.** Im siebenten Himmel und andere Skizzen. Leipzig, Kaufmann, 1927. 203, [1] p. 14 : 20.

866. **Kessel, J[oseph].** Terre d'amour. Paris, Flammarion, (c 1927). 224 p. 12 : 19.

867. **Ledroit, Johannes.** Joseph; Erzählung aus dem Lande der Pharaonen; ein Kulturbild für Jugend und Volk. Giessen, Roth, (c 1927). [8], 198, p. 13 : 19.

868. **Levinson, André.** Croisières; vingt études sur des écrivains étrangers de ce temps. Lettre-préface de Paul Valéry. Paris, “La Renaissance”, 1927. [9], 271, [6], p. 12 : 19.

יה. ספרות יפה לרעות על נושאים יהודיים.

Altalena. ראה **Жаботинский** ^י**Jabotinsky.**

844. **Аш, Шалом.** Электрический стул; роман; перевод И. Беккера. Ленинград, „Книга“, (1928). 147 стр. 13:18.

Ben Eliezer. ראה **Meirowsky.**

845. **Bloch, Jean Richard.** Levy; Erzählung; deutsch von A. Weldler-Steinberg. Basel, Rhein-Verlag, (1927). 90 p. 12:18.

(Elsässische Bibliothek).

Del Monte, C. Sonetti giudaico-romaneschi. 228 ע' ראה

846. **Eidlitz, Walther.** Kampf im Zwiellicht; eine Dichtung. Berlin, Zsolnay, 1928. 54, [1] p. 13:21.

עבוד האגדה על מלחמת מיכאל והשטן על גווית משה.

847. **Франно, Иван.** Моисей; поэма; с предисловием автора; авториз. перевод П. Дятлова. (Харьков), „Пролетарий“, (1926). 111, [1] стр. 12:15.

עם ביוגרפיה של המחבר ותמונתו.

848. **Freeman, John.** Solomon and Balkis. London, Macmillan, 1926. [3], 90 p. 16:23.

שור אפי.

האגדה הישנה על שלמה ומלכת שבא, בחרוזים ערבים לאון ובשפה עשירה, עצומה. מספר האפיונות בדמות מן הלב, כלן מלאות חן.

849. **Friedman, Dénes.** A zsidó irodalom főirányai. Ujpest, Weisz, 1928. 124, [1] p. 12:16.

הכוונים העיקריים של הספרות העברית. התכן: תקופת התנ"ך. תקופת ההשפעה היוונית. תקופת המסרת. התקופה הערבית-יהודית. תקופת הרבנות. תקופת השפעת המערב.

850. **Gear, Joseph.** The legend called Meryom. New York, Morrow, 1928. VI, [1], 289 p. 13:19.

851. **Goldschmidt, Eddy.** Drei Chanukafestspiele; ein Purimfestspiel. [Hamburg], (typ. Ackermann), [1927?]. 77 p. 14:22.

852. **Gronemann, Sammy.** Schalet; Beiträge zur Philosophie des „Wenn schon!“. Berlin, Jüdischer Verlag, 1927. 295, [3] p. 13:18.

853. **Hamilton, Cosmo.** Caste. New York, Tutnam, 1927. [2], 347 p. 13:19.

854. **Harry, Myriam.** La conquête de Jérusalem; roman. Paris, Flammarion, (1928). 308, [2] p. 12:18.

855. **Harry, Myriam.** Das kleine Mädchen von Jerusalem;

832. קאַראַלניק, א[ברהם]. דאָס בוך פון פֿלעטער. טייל 1. וואַרשע, „אחיספר“, [1928]. 236 ע' 15 : 21.

מסות ספרותיות.

833. קאַראַלניק, א[ברהם]. ווידערקלאַנגען און ווידערשפּרוכן. טייל 1—2. וואַרשע, „אחיספר“, [1928]. 236 ; 225, [1] ע' 15 : 21.

834. קעין, האַל [Hall Caine]. רעוואָלוציאָנערן. באַנד 1—2 (ביחד). חוצאה שנייה. וואַרשע, גאָלדפארב, 1928. 176 ע' 15 : 23.

835. קעלערמאַן, בערנהארד [Bernhard Kellermann]. אידיאט ; יידיש — מ. דואַאָוסקער. וואַרשא, גאָלדפארב, 1925. 517 ע' 15 : 22.

836. קראַוועץ, מ[איר]. אויף די וועגן פון ווינט. (נויאַרק), פראַנק-מאָרישע משפּחה, 1928. 224 ע' 13 : 20.

837. ראַבאָן, ישראָל. הינטערן פֿלויט פון דער וועלט. (וואַרשע, 5. גאָלדפארב, 1928.) 72 ע' 14 : 20.
שירים.

838. ראָדין, אלישע. פון צוויי קוואַלן. פעטראַגראַד, (דפוס „קראַסניִ אַגראַמאַר“, 1924. 30, [II] ע' 11 : 16.
שירים.

839. ראַלאַן, ראַמען [Romain Rolland]. זשאַן כריסטאָף ; פון פראַנק-צוויש אַהרן מאַרק. באַנד 1—10 [33 כרכים]. וואַרשע, „ביכער“, 1927. 15 : 22.
פרעמיע צו „ליטעראַרישע פֿלעטער“.

תּכן : באַנד 1 : באַנינען ; באַנד 2 : פרימאָרגן ; באַנד 3 : יוגנט ; באַנד 4 : כּונט.
827. [I] ע' ; — באַנד 5 : יאָרד ; באַנד 6 : אַנטוואַנעם. 561 ע' ; — באַנד 7 : אין שטוב ; באַנד 8 : די פּריינדינס ; באַנד 9 : דער ברענעדיקער דארן ; באַנד 10 : דער סוף פון וועג. 646, [I] ע'.

860. שטיין, פסח. דראַמען. ניו יאָרק, „טעאַטרי“, 1928. 176 ע' 13 : 19.
עם הקדמה מאת ב. ריווקין.

841. שימשעלעוויטש, מ. „ניע גאָדיען“ ; קאמעדיע אין 3 אַקטן. מינסק, דרוקער פאראיין אין ווייסרוסלאַנד, 1925. 62 ע' 12 : 17.
עם הקדמה מאת א. וואלאַבריינסקי.

842. שניאורסאָן, פישל. קאַראַהאָד (די פֿאַנזשענישן פון אברהם-אביציע דער קירושנער). ווילנע, קלעצקין, 1928. 128 ע' 14 : 20.

843. שענפֿעלד, ראָזע. בילדער פון לעבען. ניו יאָרק, (דפוס קראַמער), 1925. 229 ע' תמונת המחברת. 14 : 20.

820. ספעקטאָר, מרדכי. מיון לעבן. 1. מיון: קינדערוואָרן. 2. מיון: יוגנטוואָרן. 3. מיון: וואס מיון אויג האָט געזען. ווארשע, „אחיספר“, [1928] 297, [1], 167, [1]; 168 ע' 15 : 21.
821. עריק, מאַקס. די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור פון די עלטסטע צייטן ביז דער השכלה-תקופה, פערצנטער-אכצנטער יארהונדערט. מיט 35 בילדער און מעלאדיעס. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 447, [3] ע' 17 : 24.
822. ערענבורג, איליא. אויסערגעוויינליכע פאסירונגען פון כוליאָ כורעניטאָ און זיינע תלמידים... אין טעג פון פרידן, קריג און רעוואָלוציע... צווייטע אויפלאגע. (יידיש—מנחם פלאקסער). ווארשע, קולטור-ליגע, [1928]. 390 ע' 16 : 23.
823. פאלמע, ס. קינדער פון שמורעס; נאוועלע. (לאנדאן, קונסט מעלעניום", (c 1927). 128 ע' 14 : 18. מצויר. תמונת המחבר.
824. פאלמע, ס. רויטע רויזן. לאנדאן, קונסט, 1924. 112, [1] ע' 17 : 22.
825. פלאָבער, גוסטאָו [Gustave Flaubert]. סאלאמבאָ; ראָמאן; פון פרנצויזיש — מאַרק ראַקאָווסקי. ווארשע, ראַקאָווסקי, 1927. 448, 5 ע' 16 : 24. = געזאמעלטע ווערק פון גוסטאָו פלאָבער, 2. באנד.
826. פעפער, יצחק. וועגן זיך און אזוינע ווי איך. קיעוו, אוקראינישער מעלכע פארלאג, 1924. 93, [2] ע' 14 : 22. שירים.
827. פראַנס, אַנאַטאָל [Anatole France]. געטער זענען דורשטיג; פון פראנצויזיש — אהרן אוינהאַרן. ווארשא, גימלין, 1928. 328 ע' 14 : 20.
828. פראַנס, אַנאַטאָל [Anatole France]. דער היצערנער מאנעקטן; פון פראנצויזיש: מ. האלצבלאט. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 239, [1] ע' 14 : 20.
829. פראַנס, אַנאַטאָל [Anatole France]. עפיקורס גארטן; איבער-געזעצט פון פראנצויזיש און פארזעטן מיט באמערקונגען פון מ. האלצבלאט. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 207 ע' 14 : 20.
830. פריימאן, א. דער בלינדער מאַלער; סעלאדראמע אין 3 אקטן מיט א עפילאג. ווארשא, דרוק הענדלער, 1927. 72 ע' 14 : 21.
831. קאַצאָוויטש, לאַזאַר. אין יענע טעג; א פיעסע אין 3 אקטן מיט א פראלאג. פארווארט פון י. בראַנשטיין. מינסק, מעלכע פארלאג פון ווייס-רוסלאנד, 1927. 62 ע' 13 : 17.

808. לעווין, יאנקל. פון יענע יארן; „קליין־בונד“. מינמק, בעלטרעם־
פּעטשאט, 1924. 40 ע' 14 : 22.
- מאטקע חב"ד. ראה ע' 222.
809. מאַנבערג, רייזל. די לידען פון א פרוי; א ווידוי פון א געפא־
לענע פרוי. ווארשא, גאלדפארב, 1926. 96 ע' 13 : 19.
810. מארגעריט, וויקטאר [Victor Marguerite]. דער נייער דור;
יידיש — פועה ראקאווסקי. ווארשא, גאלדפארב, 1928. 359 ע' 13 : 19.
811. מארגעריט, וויקטאר [Victor Marguerite]. דין קערפער גע־
הערט דיר; יידיש — פועה ראקאווסקי. ווארשא, גאלדפארב, 1928. 352 ע' 14 : 20.
812. מייזעל, א. דער ווייסער בער און אנדערע דערציילונגען. ניו־יארק,
„פרייהייט“, 1927. 189 ע' 14 : 21.
813. מיינעראויטש, מ. ראכמיעל דער נאכט־שווימער. (כארקוב),
מעלזכע פארלאג פון אוקראינע, 1925. 62 [1] ע' 13 : 16.
814. נאדיר, משה. אונטער דער זון. ווילנע, קלעצקין, 1928. 247 [1] ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, IV.
815. נאדיר, משה. מעשהלעך מיט א מאראל. ווילנע, קלעצקין, 1928.
250 [5] ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, II.
816. נאדיר, משה. פון מענטש צו מענטש. נייע, פארגרעסערטע
אויפלאגע. ווילנע, קלעצקין, 1928. 225 ע' 14 : 20.
געקליבענע ווערק, I.
817. סטרינדבערג, אוגוסט [August Strindberg]. ווידוי פון א נאר;
יידיש — משה זילבורג. ווילנע, קלעצקין, 1927. 340 ע' 12 : 19.
818. סינקלער, אייפמאן [Upton Sinclair]. דזשימי היגנס; ראמאן;
יידיש מארק פאגעלמאן. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 409 ע' 14 : 20.
819. ספיר, שאול. דער קאליף פון קארדאווא; היסטארישער ראמאן
פון דער אידישער „גאלדענער עפאכע“ אין שפאניען אונטער די מורען. ניו־יארק,
ספיר, 1927. 286 ע' 15 : 24.
השער גם באנגליז.

„בני הדור הישן — כותב המאסף בהקדמה — אותם הזקנים שהיו בעלי „שיחה נאה“ בבית המדרש ובאספות-שמחה, והיו מספרים את ה„מעשיות“ הקצרות ומוסרים את ה„שיחות חולין“ של תלמידי חכמים, נאספו אל אבותיהם. הצעירים שלנו — נכדיהם, להם מעשיות אחרות לגמרי; שיחות חולין שלהם אינן של תלמידי חכמים כלל... יען גם ה„גדולים“ שלהם הנם מסוג אחר...”

אמת וצדק!

באמרות של גדולי התורה ואנשי המדע מוחשיות „פקחות“ ו„הריפות“ מקוריות. הן באמת „נוצרו“ ולא נאמרו; בבחינת מה שאומרים „תעשה ולא מן העשוי“. בהנהגות והמדות משתקפים ה„רום“ וה„מָהָר“ של לב עברי, וההוקף האין-סופי של „רחב“ בשמתו של יהודי אמיתי. אמנם כבר ישנם עבודים אחדים במקצוע זה, אבל „העולם מספר“ הנהו יותר מקורי; באשר נאמן הוא למודעתו שמוסר בשער הספר: געקליבן און איבערדערציילט — אסף וספר עוד הפעם; זאת אומרת: כמה שנאמר — דברים כהויתם.

בשנים האחרונות הונהג כתיב חדיש ביודית, אֶתֶּלֶת אשר השתחרר מכבלי האשכנזיות. אבל מר ל. הלך הלאה והתרחק מרחק-יה בנוגע ליושר הכתב, גם מן החדיש שבחדישות. לו כתיב משלו ואתות משל עצמו, כמש עד כדי התפשטות הצורה. חפשיותו זאת הולידה את החלופים הללו:

א' תחת ה' — בארואיקס (צד 99) במקום בארוהיקס.
ה' " ע' — העקן (צד 142) " עקן.
מ' " ד' — געדולס (צד 224) " געדולר.
פ' " ב' — היפשע (צד 98) " היבשע.
ק' " ג' — הייליקער (צד 92) " הייליגער.

וכן גם בנוגע לתוספות, כמו: בא — תחת בע, אפ — תחת אב, פיר — תחת פאר. האות ה' חסרה לפעמים גם בתוך המלה וגם בסופה: נאָענט (צד 161) תחת נאהנט; צורו (צד 68) תחת צורוה.

ולו לכל הפחות היה מר ל. תקיף בדעתו ועומד בה, כי אז יוכל היה האומר לאמר: „אין חבורת בנוגע למעם“; אבל יש אשר הכותב איננו כרוך גם אחרי חוקי הכתיב של עצמו, למשל: גרינשפרוק (צד 91) גינשפרוק (צד 212); לייפסק (צד 91) לייפסק (צד 147); זעען (צד 228) זען (242); ליידיק (צד 119) ליידיג (236). במשלים רבים כאלה מכה לייפסון את לייפסון...

גם ישנן מלין אשר על הקורא הבלתי רגיל להזיז סרס ימצא את כונתן, כמו: אויבנאן (צד 6), וואסער (7), באלייפן (75); תחת אויבע־אן (ראש, איוב כ"ט כ"ה), וואָס ער באגלייטן.

כל אלה ההעברות הנן אך נוגעות בצד הטכני, אולם אין הן מפגימות לא טובו של „די וועלט דערציילט“ אף לא טיבו.

ח. ש. ניו הויזען.

807. דער לעבעדיקער. (הומאריסטישע שריפטן). באנד 1, 3, 5. ווארשע, „אחיספר“, [1928]. 286; 184; 308, [1] ע' 14: 21. באנד 1: 100 מענות צו אמעריקע; באנד 3: פיתום און רעמסס; באנד 5: פאמפאדור.

אָפֿן מאַמרוי שׁל המחבר על סופרים והוגי דעות בישראל. כמעט כלם נדפסו ב'זרנל דאס ווארש'. ס"ה ישנם 9 מאמרים ; מהם 3 על סופרים עברים (בראליק, ברגר וברוינין), 3 על סופרים סוציאליסטיים באמריקה (מ. רוזנפלד, א. לעסין ור. א. הורוויץ) ו3 על נורדוי, זנגור וקוהלר. המחבר גותן בשפה קלה סקירה כללית על כל סופר וסופר מבלי להכנס לפרטים.

799. משעכאו, א[נמאן] פ[אורלאוויטש] [Anton Chekhov]. א דומל און אנדערע דערציילונגען ... יידיש—מרדכי נירדון. ווארשע, קולטור־ליגע, 1928. 239, [1] ע' 15 : 22.

אויסגעוויילטע ווערק, 2. באנד.

800. משעכאו, א[נמאן] פ[אורלאוויטש] [Anton Chekhov]. שרה אבראמסאן ; א דראמע אין פיר אקטן ; פריי איבערזעצט און אינסצעניזירט פאר דער יידישער בינע דורך י. מ. ברוין. ווארשע, „טעאפילם“, 1928. 141 ע' 15 : 22.

יאוואראוסקי, מרדכי. ראה ליפסאן, מ.

801. באַריק, איזי. אפ דער ערד. מאסקווע, „שול און בוך“, 1926. 112 ע' 15 : 23. שירים.

802. באַשטשעוואַצקי, מ[שה]. הארטע וואַר. (מאסקווע, „שטראם“, 1924). 62, [2] ע' 14 : 22. שירים.

803. ליבעדינסקי, יורי [Iurii Libedinskii]. די וואך ; אידיש — א. קושניראוו. מאסקווע, „שול און בוך“, 1925. 131 ע' 15 : 23.

804. ליטוואקאו, משה. אין אומרו. צווייטער באנד. מאסקווע, „שול און בוך“, 1926. 219, [1] ע' 15 : 23.

805. לייוויק, ח. [לייוויק האלפערן]. דורך זיבן טויטן. קיעל, „קולטור־ליגע“, 1926. 92, [3] ע' 14 : 22. שירים.

806. ליפסאן, מ. [מרדכי יאוואראוסקי]. די וועלט דערציילט ; מעשות, ווערטלאך, הנהגות און מדות פון אנשי שם ביי אידן ... נירוארק, „דורות“, תרפ"ח. 319, [1] ע' 15 : 22.

חלק ליידים בעברית בשם „אנשי־מדות“ ראה ק.ס. שנה ד' ע' 195. הבו גִּדְרָ לַעֲבֹדֶת הַ”כּוֹנֵס” !

אמרות וחידושים, מהתלצות ועקיצות של גדולינו אינם „נמצאים“ בספרים, כי אם „נמסרים“ הם מדור לדור בעל־פה. כי על כן מפעל גדול עושים אותם הסופרים המכונים את כל העלול להשכח ומאספים כל „דבר“ האבוד.

באנד 1: פון לעבענס מארק. (318 ע'). באנד 2: ראפשאנסקער קרבנות. (320 ע').
באנד 3: צוויי וועלטען. (320 ע').

עם פקסימיליה. על השערים נדפס גם השם הבדוי שבו היה ידוע המחבר והוא ב. גארין.

788. גלאזמאן, ברוך. אויף יענער זייט אקטאן. ווילנע, קעצעקין, 1928.
276, [1] ע' 14 : 20.

געקליבענע ווערק, באנד III.

789. גלאזמאן, ברוך. אויף די פעלדער פון דזשארדזשיא. ווילנע,
קעצעקין, 1927. 380, [1] ע' 13 : 19.

געקליבענע ווערק, באנד IV.

790. גלאזמאן, ברוך. פארטונקלט גאלד. ווילנע, קעצעקין, 1928.
302 ע' 14 : 20.

געקליבענע ווערק, באנד V.

דאברין אבראמאוויטש, אל. ראה ע' 229 מספר 771.

791. דאניעל, מ. אפן שוועל. מאסקווע, שול און בוך, 1928.
112 ע' 15 : 23.

792. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. די וואגלער; (ראמאן); יידיש—
יצחק באשעוויס. ווילנע, קעצעקין, 1928. 587 ע' 14 : 21.
פרעמיע צו די „ליטערארישע בלעטער“.

793. האמסון, קנוט [Knut Hamsun]. די לעצטע פרויד; (ראמאן);
אידיש—א. אוועניצקי. ווילנע, קעצעקין, 1928. 240 ע' 14 : 21.
פרעמיע צו די „ליטערארישע בלעטער“.

794. האפשטיין, דוד. אף ליכטיקע רואינען. מאסקווע, שול און בוך,
1927. 160 ע' 15 : 23.
שירים.

795. וויזען, מ. א. חכמה און חריפות; מעשיות, אנעקדאטען, תורות,
משלים און חקירות. ווין, וויזען, תרפ"ז. VI, 151 ע' 15 : 22.

796. זאלא, עמיל [Emile Zola]. די וואס ליבט מיך; יידיש—ג.
קאפטאל. ווארשא, גולדפארב, 1927. 128 ע' 14 : 22.

797. זאלא, עמיל [Emile Zola]. זשערמינאל; יידיש—א. ערליך. [2].
באנד. 5—7. טיילן. ווארשע, גולדפארב, 1928. 251 ע' 14 : 20.

798. זעצער, ש[מואל] צ[בין]. פיגורען; עסיען. ניו יורק, פריערבערג,
תרפ"ח. 211 ע' 14 : 20.

- 776 באָנין, שלמה. דער פערטער אינטערנאציאנאל אויפן שטערן מארם;
פאנאסטישע דערציילונג. (ביאליסטאק), (דפוס פארטנא), 1927. 106 ע' 14 : 19.
עם חמנת המחבר.
- 777 באדער, גרשם. איוביגע אמת'ן; פון ספרים און פונם
לעבען ... מעשיות ... וויען, דרוק „אוניאן“, 1927. 304 ע' 15 : 23.
- 778 באָנזעלס, וואלדעמאר [Waldemar Bonsels]. די בין מאיא
און וואָס מיט איר איז פארלאָפן; א ראָמאן פאר קינדער; יידיש — ר. ראפאפאָרט.
ווארשע, קולטור-ליגע, [1928]. 170 ע' 13 : 19.
- 779 באקקאטשא, זשאוראנני [Giovanni Boccaccio]. דעקאמעראן;
אילוסטרירט און מיט ביאגראפיע פון מחבר; יידיש — ג. קאפמאָל. ווארשא,
גאלדפארב, 1928. 176 ע' 15 : 22.
- 780 בלאסקא איבאנעס [Blasco Ibanez]. פרויען-פיינט; (ראמאן);
יידיש — מ. זאמלער. ווארשע, גאלדפארב, 1928. 159, [1] ע' 14 : 21.
- 781 גאָדינער, ש. טאג אנטקעגן. מאסקווע, „קולטור-ליגע“, 1924.
126, [1] ע' 15 : 22.
- 782 גאָדינער, ש. דער מענטש מיט דער ביקס; (ראמאן). ערשטער
בוך. מאסקווע, „שול און בוך“, 1928. 171, [1] ע' 15 : 23.
- 783 גאטלאבער, א[ברהם] ב[ער]. יידישע ווערק; ארויסגעגעבן פון
א. פרידקין און ז. רייזען. צווייטער באנד פון „א. ב. גאטלאבער און זיין עפאכע“.
ווילנא, קלעצקין, 1927. xxii, 257, 4 ע' 13 : 19.
הכרך הראשון הופיע בשנת 1925.
- גארין, ב. ראה גידיא י.
- 784 גארקי, מאקסיס [Maksim Gorkii]. א זומער; יידיש: ש. 5.
דאָסין. ווארשע, „נייע קולטור“, (1927). 178 ע' 15 : 21.
- 785 גארקי, מאקסיס [Maksim Gorkii]. מאלווא און אנדערע דער-
ציילונגען; יידיש—א. פרידקין. ווילנע, קלעצקין, 1928. 252, [2] ע' 15 : 21.
געקליבענע ווערק.
- 786 גארקי, מאקסיס [Maksim Gorkii]. מיינע אוניווערסיטעט; יידיש—
א. און מ. זילבורג. ווילנע, קלעצקין, 1928. 362 ע' 14 : 20.
- 787 גידיא יצחק. געזאמעלטע שריפטען. באנד 1—3. מיט גארנים
ביאגראפיע פון עלזאבעט גארין. ניו יארק, עלזאבעט גארין, 1927. 14 : 22.

769. [נימרוק] אמת, י. ביצ. ספר המשלים; אנציקלופדיה משלית-רעיונותית-פתגמית עברית, הנכיות-תלמודית, לועזית כללית. יפרד לשני ספרים א: ספר משלי עם. ב: ספר משל הקדמוני. (ורשה, דפוס גרפיה), [תרפ"ח]. [6], 234, [ו] ע' 15: 23.

סמילנסקי, מ. זכרונות. ראה ע' 197.

סנקביץ, ה. בישימון ובקרב. ראה ע' 198.

ספריה קטנה. לה—לט. ראה ע' 198.

פריץ, י. 5. זכרונות. ראה ע' 198.

770. [ציטלין] צייטלין, הלל. דבר לעמים; חזון על גוים ועל ממלכות... ורשה, (דפוס פומנט), תרפ"ח. [2], 85 ע' 15: 21.

קמחי, ד. ניקסו. ראה ע' 199.

קפת הספר. קי"ט—קכ"ב. ראה ע' 199.

ריגאי, י. אל השמש. ראה ע' 199.

רימונט, ול. סט. האכרים. ראה ע' 200.

שוער, א. דור הולך. ראה ע' 200.

שילר, פ. דון קרלוס. ראה ע' 200.

ספרות יפה יודית.

771. אבראמאויטש, נ[אדיעזשדא]. דער זיידע צווישן אייגענע און פרעמדע; זכרונות פון מענדעלעס טעכטער נ. אבראמאויטש און אל. דאברין-אבראמאויטש. ווארשע, קולטור-ליגע, (1928). 61, [2] ע', 3 תמונות 14: 20. בראש הספר הקדמה ובסופו הערות מאת מ. וינרדיך.

772. אליצקי, ל. אין אן אקופירט שטעטל. ווארשע, (דפוס וואגמייסער), 1924. 263 ע' 15: 22.

773. אַרשאַנסקי, ב[ער]. אף כוואלעס. ערשטער טייל. מאסקווע, „שול און בוך“, 1924. 83 ע' 13: 19.

774. באבעל, אי. [יצחק] [Isaac Babel]. די נעשיכטע פון מיון מויבנשלאק און אנדערע דערציילונגען; פון רוסיש — גיטל מייזל. ווילנע, קלעצקי, 1927. 139, [1] ע' 13: 19.

775. באבל י[יצחק] [Isaac Babel]. דערציילונגען; אידיש — ד. פערדמאן. (כארקוב), „קניחהספילקא“, 1925. 97, [1] ע' 12: 17.

ממש (ועלינו להדגיש כאן שבפונדחים ראה היטב מה שלמעלה מכל ספק בהנחותיו ומה היפותטי בהן). על כל פנים כבר אפשר להגיד דבר אחד: בהראותו את הקשרים הלשוניים בין תרגומי היהודים ובין תרגומי הנוצרים, רכש בפונדחים פינה חדשה לידיעותינו בהיסטוריה הרוחנית גם של היהודים וגם של הנוצרים. ולגבי נקודת המבט היהודית ביחוד חשוב בעינינו החלק השני של שמתו: תורתו על מסורה לשונית אצל יהודי ימי הביניים. בנדון זה הצליח לפי דעתנו לאסוף נמוקים המונעים כל ספק שהוא וע"י זה נראה פעם גם מחוץ לגבולי הדת, במחיצת החיים הלאומיים קשר ממשי בין יהודי התקופה העתיקה ובין יהודי זמננו אנו. הרעיון של אחוד והמשך של הגזע היהודי מתחזק מאד על ידי מציאותיו. וזאת אחת מן המעלות הרבות של ספר חשוב זה. ח. פלאום.

767. **Del Monte, Crescenzo.** Sonetti giudaico-romaneschi; con note esplicative e un discorso preliminare sul dialetto giudaico-romanesco e sulle sue origini. Firenze, "Israel", 5687—1927. 180, [1]p. 14: 20.

Kaulen, Fr. Rudimenta linguae hebraicae. ראה המספר הבא.

Torczyner, H. Der Numerus... 893 מספר ע' 242

768. **Vosen, Chr[istian] Herm[ann].** Rudimenta linguae hebraicae scholis publicis et domesticae disciplinae brevissime accomodata scripserunt Chr. Herm. Vosen et Fr. Kaulen. Editio decima. Friburgi Brisgoviae, Herder, 1927. XI, 171 p. 14: 23.

הוצאה עשירית של ספר הלמוד הידוע, אשר יצא בפעם הראשונה ב 1860.

Wutz, Fr. Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus. 210 ראה ע'

מז. ספרות יפה עברית חדשה.

אברם, ג. בת פרעה. ראה ע' 191.

איבסן, ה. אויב העם. ראה ע' 191.

אמתי, י. ב"צ. (שם בדוי). ראה נימרק.

אש, ש. כתביו... ראה ע' 191.

בורלא, י. אשתו השנואה. ראה ע' 191.

בלזק, א. גובסק. ראה ע' 192.

גרינברג, א. צ. אנקראון על קטב העצבון. ראה ע' 193.

יברכיהו, י. מתוך ההפכה. ראה ע' 195.

לוברנא, א. שלחבות. ראה ע' 196.

לונדון, ג'. ספורים. ראה ע' 196.

על התנ"ך, גם רומניוס גם גרמניוס. (צריך להוסיף לרשימות אלה עוד אחרות אשר הדפיס בלונדונים בעצמו אחר כך בקובץ Mélanges Thomas, ע' 36 עד 38)¹.

במבוא למלונו רשם בלונדונים את המסמכים הבאים בחשבון בחקירת הלשונות היהודיות-רומניות של ימי הביניים. רשימה זו שבה נאסף בפעם הראשונה החומר המפורז מה ושם, חשובה מאד כמובן. אבל בכל זאת איננה שלמה. הנה מסמכים אחדים החסרים בה:

(1) „בלעזים“ אימלקיים בספר שבילי הקטן לר' צדקיה בן אברהם הרופא מרומא, הוצאת בובר, וילנה, תרמ"ז; המלים נתפרשו על ידי עמנואל לֵב, RBJ. כרך XXVII, ע' 239 והלאה.

(2) „בלעזים“ אימלקיים בספר תניא (דפוס קרימונה שכי"ה); נתפרשו ע"י לֵב שם.

(3) „בלעזים“ אימלקיים בספר השמר המכלה העגולה (כ"י מן המאה השלש עשרה ב-Vaticana), ראה א. ברלינר, אוצר טוב תרמ"ה, ע' 1 והלאה, שטיינשנדר, Hebr. Übers., ע' 367 והלאה.

(4) „בלעזים“ צרפתיים במחזור ויטרי; נתפרשו ע"י ג. שְׁלֵסִינגר בספרו הגרמני „המלים הצרפתיות במחזור ויטרי“, מנגצה, 1889.

(5) „בלעזים“ פרובנצליים בפרושו של מנחם מאירי מפרפינין על משלי ועל תהלים. ראה עליו XXVII, 540. Histoire littéraire de la France.

6-8) בלעזים פרובנצליים וקטלניים בשלושה פרושים בלי שם מחבריהם על ס' איוב הנמצאים בכתבי יד אלה: Paris, Bibl. Nat. cod. hebr. 207; Parma, cod. hebr. 582; Lond. Montef. Coll., ms. 6. דוגמאות מהם נמצאות XXVII, 554-5. Hist. litt. de la Fr.

מלונו של בלונדונים שהוא מצוין לא התעתד להיות שלם; אין משרתו אלא להביא את החומר לשם הוכחת שיטתו של המחבר. לא נראה לנו, אם כן, ראוי שנתוכח על לקוים שנפגשים בו. רק זאת נזכיר שלפי דעתנו המלה המעניינת matynada (שחרית) הנמצאת ב-Cancionero de Baena ע' 303 של הוצאת פיראל היתה צריכה להכנס אל המלון. — אל אלה הצורות של „סינגוגה“ אשר בלונדונים דן עליהן ע' 116 ו-117 מוסיף ה-Canc. de Baena עמוד 302 עוד אחת: Sygnoga. (אגב ארחא נראה לי כי הצורה signoga איננה כמו שאומר בלונדונים עמ' 117, צורה משובשת בכתיב כי אם תוצאה של מפתסס; הצורה sygnoga היא כעין מעבר לזה).

והנה נסכם את דעתנו על הספר. בלונדונים נתן השערה מעניינת עד למאד. ההוכחה לא הובאה, לפי דעתנו, בכל הפרטים, אמנם אין להתפלא על זה כלל וכלל; הלא מועטים הם המקורות. האם באמת השפיעו היהודים על ה-Vetus Latina. ולהיפך האם באמת לא השפיעו ה-Vetus Latina וה-Vulgata כלל וכלל על תרגומי היהודים בימי הביניים? השערתו כשהיא לעצמה, מתקבלת מאד על הלב: הלא ברי הוא שהנוצרים בתרגומי התנ"ך ובפרושו שאלו בעצמם של היהודים ומצד אחר לא מצא בלונדונים — והלא הוא המומחה לדבר — עקבות השפעה נוצרית על תרגומי התנ"ך היהודיים לפני המאה הש"י. ואמנם למרות זאת ההוכחה לשטתו תשאר אי-שלמה עד שיגלו שרידים של תרגומי התנ"ך בלטינית, כתובים ע"י יהודים

¹ אגב ארחא אזכיר כי רפאל סוירדלוב, בספרו „בממלכת המינרלים“, חוברת ב', תל אביב תרפ"ה, ע' 66, הדפיס גם כן רשימה של תרגומים של האכנים היקרות האלה ונראה לי שגם רשימה זו באה להוסיף הוכחות למסקנתו של בלונדונים.

en langue romane des Juifs au moyen âge et les anciennes versions.
Paris, Champion, 1925. CXXXVIII, 247 p. 16: 25.

ספרו המצוין של בלונדחים אשר פרקים ממנו הופיעו קודם (בשנת 1925) Romanias REJ הוא הראשון אשר בו נדונים הדיאלקטים הרומאניים של היהודים מתוך מבט חודר וכולל. כבר קודם לכן (ביחוד ע"י דרמסטר) נאסף חומר בצורה של מקסטים מלונים ומאמרים לקסיקוגרפיים; אבל רק אסקולו התחיל בעבוד בלשני של החומר הזה וגם הוא רק בנוגע לסוג אחד של דיאלקטים, האיטלקיים. בלונדחים לעומתם יכול היה להסתמך על חומר שכמוהו לא נאסף עדיין: המה כמעט כל השוואות הישנים של הלשונות האלה אשר רובם קטן מתוך כתבי יד המפוזרים פה ושם. כן גם הסיק מהם מסקנות בלתי צפויות.

בנוגע לאחד המקורות היותר חשובים, הלא המה פרושי רש"י על התלמוד, לא היה תלוי בדפוסים המלאים שגיאות: הוא בעצמו מכין עכשו אוסף שלם של ה"בלעזים" בפרושי רש"י התלמודיים, לפי כל כתבי היד. ולחומר הקסיקוגרפי הענקי הזה נוספו עוד התוצאות העשירות של חקירה עמוקה בתרגומי התנ"ך ודברי ימי היהודים והנוצרים. עדות על בקיאות המחבר הבלתי רגילה משמש השפע הרב של ההערות (התופסות בדרך כלל מחצית מכל עמוד), המשוות על הספר ציון של מכשיר ביבליוגרפי. כמעט.

הספר הוא בן שני חלקים: אחד — "נסיון של מלון משה של הלשונות היהודיות-רומאניות בימי הביניים" והאחר הוא חקירה על אודות הלשונות הללו והוא משמש מבוא למלון. את ההנחה היסודית של הספר אפשר לנסח בקצור כך: (1) בתרגומי התנ"ך היהודיים-רומאניים נשמרה מסורת לשונית שלא נפסקה במשך כל ימי הביניים ובמקצת גם בתקופה המאוחרת, ולמסורת זו זקה אל תרגום השבעים. (2) הדיאלקטים היהודיים-רומאניים של ימי הביניים מסכימים הרבה עם התרגום הלטיני היותר קדום של התנ"ך, הנקרא בשם Italia או Vetus Latina. (3) התרגום הלטיני הזה נעשה בעזרת יהודים ובהשפעתם.

בין הוכחות אחרות להנחתיו אלה מביא ב. גם זאת כי לתרגומיהם על התנ"ך ופרושי השתמשו הנוצרים הראשונים כמה פעמים בעזרת חכמים מישאל. אגב אראה אזכור כי כאן היה כדאי להראות שמנהג זה נתקם עוד זמן רב. למשל, לא רק אוגוסטינוס העיד על זה שעזר לו יהודי כהנת התנ"ך, כי אם גם במאה התשיעית העידו זאת Claudius Taurinensis⁽¹⁾, Hrabanus Maurus⁽²⁾ ועוד. — בלונדחים רוצה גם להוכיח לקורא שהיו פעם תרגומים לטיניים לתנ"ך כהובים בידי יהודים. אמנם אין לנו שום שרידי תרגום כזה ולפי דעתי אין לתאר שזכר תרגומים כאלה היה יכול להעלם לגמרי, לו היו פעם במציאות. — הנחתו של המחבר כי נמצאה מסורת לשונית בלתי נפסקת אצל היהודים בימי הביניים מתקבלת מאד על הדעת. אין ספק שהיהודים ביותר נוטים מאד למסור פרושים קבועים לתנ"ך מלה במלה מדור לדור. (למשל דבר שראוי להוסיפו על אלה שמזכיר בלונדחים, הוא כי יהודי בכל עור היום כהדריהם שנירושלים משתמשים בתרגומם את התנ"ך בשפה שהיא יותר קדומה מן ה"תרגום" המדובר עכשו ביניהם). המחבר מציין את האופי המסורתי והארכאיסטי של תרגומי התנ"ך שנעשו בידי היהודים בימי הביניים. בתור דוגמא לזה הוא מביא רשימות של מלים אשר בהן שמות "שתיים עשרה אבני האפוד" תורגמו בכמה תרגומים

⁽¹⁾ Sitzungsberichte der Wiener Akademie, CXLVI, 4, ע' 137-138.

⁽²⁾ Monumenta Germaniae historica, Epistolae, V, ע' 403 ו 423.

ולא בפין. יעינו נא המחברים במקורות גופם! עין קרית ספר, שנה ד' עמ' 135. כדאי גם לציון: כתונת מעוגעת בדם (שכל טוב ויגש מ"ה כ"ו). לשלש פרוש כמו ב"י (ע"פ הערוך) אבל לשלש ש"א, אותו שרש בארמית, שאינו בבי. פרוש ע"פ לוי! זנדר, שרש מספק כל כך, הובא רק על פי ב"י.

בכלל נשמטו הרבה ערכים. לא הובא מצרצא (מציצוי עינא, כת' ס' ע"ב), שישנו בלוי וביסטרוב. שמה מחמת שלוי מוחסו לשרש צוץ? ויסטרוב מפרש מצרצא מלשון עמץ קמץ, הרי שהוא ממשפחת מריץ, למימץ (שבת ק"ח לפי גר' ההוצאות), שהוראתו המיוחדת לא הובאה לא בלוי ולא ביסטרוב ופשוטא אה לא כאן. במשמש ובא חסרה הוראת בא בנחת, שנרשמה בלוי וביסטרוב. אנב, מעה בזה הכותב ZAW 26, עמ' 324, שרצה לשלול הוראה זו. ערך נזו, שישנו במלונות (גם בב"י, בכרך שיצא בשנה האחרונה) לא הובא. שמה מפני שאינו אלא בנוסח' הערוך — ערכי נז, צפורן, שע — ובהוצאות המדרש אינו? איכ' למה נכנס כעכ"ע, שאם הוא רק בנוסחת הערוך? ושוב מחוץ לתחום: נזו נמצא גם בירקוט המכירי תה"ל מ"ה, ו"ג, ובתשובות הגאונים, הרכבי עמ' 24 — "תורתן של ראשונים", ח"ב עמ' 49. ולמה לא נזכרו בערך מצדקי דברי ר"נ אפשטין, פרוש הגאונים עמ' 150? הרי נמצא ספר זה אצלם ברשימת הבבליוגרפיה. אין מועדות, שם מופשט מן מועד (הפך תמ, תמות), שצין גולדשמיד בנוספות ללוי מתוך כ"ז המבורג, הרבה יותר מדי מחקו, ממה שנראה להם כשיך ללשון המקרא. ראה, למשל, ערך בוא, אצלם ובמלונות אחרים.

נקוד ספרות חו"ל בעברית ובארמית, מתוך יציאת ידי חובת המדע, היא פרובלימה, שלא עמדו עליה רבים ונוהגים בזה כבהפקר: מנקרים על פי הדקדוק המקטע והמכוץ שבדיניו ויש מניחים אמות הקריאה ויש משמיטים. לא נבוא בפרונוא עם המחברים על שהלכו בדרכי קודמיהם. אבל יש כאן דברים, שאין לעבור עליהם בשתיקה: שלשה ערכין הזק, היוזק היוזק ובכלם ה' סגולה זו' לא דגושה ומנקדת בצירי. וכן היסב היסב ועור. היוזע את הדקדוק האלמנטרי יעמד וישאל: ממה נפשך, אם הנגינה מלעיל, כיצד נתקדה החברה האחרונה בתנועה גדולה ואם הנגינה מלרע, מפני מה אין דגש אחרי הסגול? ומדוע היכר, היכרא ועוד בא דגש בכ'? היסבה, הסבה (ה' בסגול, ס' בצירי לא דגושה ודגש בב') מה דקדוק כאן? ומה מעם לנקד מפסלות בחירק ה'/? וכן שתולית ועוד?

בפשטות גמורה נכתב: התנמגם בה' בראש בתוספת הערה התפ' (התפעל) ומובא ציטט נתנממו בני! וכן התעסק ועוד אבל נתמנה נתמסמם בני' ובהערה נתפ' (נתפעל). למחברים, כנראה, כלל, כי פסב גמור הוא נתפעל וחוזר התפעל. באיזה ספר למוד מצאו כלל זה? בשרש' וכהנא? וכי עשוי הוא למציאות?

אסים בשבח; חצוניות מהדרת, כמות קטנה ומקלה את השמוש. ראוי גם להזכיר, כי נתן תרגום בשלש לשונות, שאחת מהן עברית, ואף זה שבח הוא.

ח"ן.

765. **Bergsträsser, Gotthelf.** Einführung in die semitischen Sprachen; Sprachproben und grammatische Skizzen. München, Hueber, 1928. xv, 192 p. 16:23.

766. **Blondheim, D[avid] S[imon].** Les parlers judéo-romans et la Vetus Latina; étude sur les rapports entre les traductions bibliques

של הספר ראוי אף הוא לשבח וראויה לתהלה החברה להרמת מדעי היהדות בברלין שעזרה להוציא ספר מועיל זה לרגלי יובל 25 לפעולותיה. הספר נשאר עם הופעתו יקר המציאות — הוא נדפס רק ב־350 מִפְּסִים — לַצֶּעֳרָנוּ!
ספר זה שהנחו פרק חשוב בכח היוצר היהודי, השיבותו רבה גם לַדְּבָרִי יְמֵי הַיְּהוּדִים בברלין של אז.

מ. נרקיס.

Kornitzer, L. רוממות אל.

ראה ע' 215.

Lampel, S. קול שמואל.

ראה ע' 215.

763. Rosenthal, Toby E. Brinnerungen eines Malers. München, Pflaum, 1927. 107 p., plates, port. 16 : 22.

יד. בלשנות.

זילברמן, א. מ. מלון שמושי לתלמוד, למדרש ולתרגום. ראה המספר הבא.

קנטורוביץ, ש. ש. דקדוק השפה העברית. ראה ע' 243.

קנטורוביץ, ש. ש. תורת הלשון העברית. ראה ע' 243.

764. קרופניק, ברוך. מלון שמושי לתלמוד, למדרש ולתרגום; עם פירוש המלות בעברית, באנגלית ובגרמנית ועם דוגמאות ומראי מקומות מאת ברוך קרופניק בהשתתפות א. מ. זילברמן. 2 כרכים. לונדון, שאפירא, תרפ"ז. [12], 460, [1]; [6], 438, [2] ע' 19 : 25.

השער וההקדמה גם באנגלית וגרמנית.

הפוך מועט בדפי הספר הזה יורנו, שיותר מדי סמכו המחברים על „המלונים הגדולים המהירים לחקירת לשון הספרות התלמודית“ (מבוא). המלונות הגדולים! מי אינו יודע את סמכותם אף לגבי שלמות החמר. הלא המון ערכים ודרכי לשון שלספרות חז"ל, שיכלו להיות פתוחים לפני מחבריהם, נעלמו מהם! בינתים נתרחבה החקירה ואפשר גם לשאוב מלא חפנים מתוך ההוצאות האחרונות של חלקי ספרות חז"ל, שהולכות ומתפרסמות. הספר שלפנינו הקל לעצמו את דרכו, ונראה, כי גם מן המלונות, שנזכרו בבובליוגרפיה, שמש לו בן יהודה „אחרון“ בחלק העברי.

לא נדון עם המחברים אלא בתוך עוגתם שעגו הם לעצמם ונביא דגמאות אחדות ראיות לדברינו.

אופן אופנים בהוראת אופי אינו בכך יהודה ולא הובא אצלם, אעפ"י שהוא כתוב מפרש ביסמורב ובלוי. ויסלחו לי, אם אצא מתוך העוגה הנ"ל: אלו בקשו היו מוצאים: אנו יכולים לעמוד על אופני הוד (ולקוט המכירי, תהל' ק"ב, יד). אופנה של אומה זו (והזהיר שמות עמ' ק"ב); ביסמורב מובא גם: כאופן וכהלכה (מר' תהל' ו', מדפ' וינ' ואירץ). אבל הרי אינו לא בב"י ולא בלוי. חנות מיוזנת (יש גם גר' מזוינת) נמצא ביסמורב ובלוי ובפין. אבל לא בב"י ולא במלון שלפנינו. בערך געגע מובאים פרושים משבשים של ב"י (מן „חפרה התרגולת“ עד „שינדף הריח“) ואינם לא בלוי ולא ביסמורב

התאורים המקובלים, השכלונה הנהוגה, החוקים בכתבות המוצעות על-ידי משוררים וה"ויזירונג" המצוירים בידי צירים שאף הם קבלו את ה"אינונציות" מאחרים (מכאן הכתבות *...invent* שבמדליות), כל אלה עשו את המדליה למלאכה שאין עמה אמונת בכ"ל.

המחבר, לא-יהודי, נפגש במקרה לרגלי עבודתו בשני שמות המדלירים הבולטים וביחוד בשמו של אברמסון ואח"כ נפגש גם באסף של יציקות-גפירית נעלם עד שקשה היה לו לותר ולא למפל בהם במונוגרפיה מיוחדת — כה הוא מספר בהקדמתו. ועבודתו הוכתרה בהצלחה. פרקים יפים הוקדשו בספר לאב ולבן, ביחוד לאחרון. כאן אנו נפגשים בפעם הראשונה, לאחר שרבים הזכירו רק אגב ארחא את שני המדלירים, בפרטים חשובים מאד. חבל שהמחבר לא הקדיש יותר לאברהם (האב). החמר הנמצא בידיו על מדליר זה הוא כה מועט, עד שגם המחבר מוכרח לדלג על פרטים מחייו הבנויים כאן רק בצורת השערה. וחבל ביותר משום שעם אברהם אובד לנו חוט של משפחת מפתחים עתיקה (כי המקצוע הזה היה נמסר מדור לדור ושם המשפחה פ"ח — פתוח-חותם — יוכיח). אולי יש באמת לחפש את מקורה של משפחה זו בברנדבורג, שבה פעלה משפחת מפתחים באבן חן בשם אברהם.

בכל אפן מהצר האמנותי אין להאריך את הדבר ולהקדיש מקום גדול לאברהם. בכל עבודתו הוא נראה כאומן-יד טוב היודע את מלאכתו ונמצא תחת השפעת הברוק בן דורו. לעומת זה הקדיש המחבר את תשומת הלב הדרושה לאברמסון (הבן). אולי ממושפשת כאן במקצת יהדותו של אברמסון או לא הראתה לנו כלל כגון בתאור המלחמה של לואוס (Loos) נגד אברמסון, אשר עם הקנאה שאמן חש לחברו לא היה נקי גם משנאה אליו בתור יהודי. פעולתו של אברמסון שהתחילה עוד בהיותו בן ט"ז הראתה תיכף על כחו בפורטרט. עודו נער והוא עוזר לאביו בעבודתו, פתוח החותמות למדליות, ואז הוא מפתח את הפורטרטים בשעה שהאב מפתח את התיאורים האליגוריים שברורם כגון המדליות למנדלסון (בערך בשנת 1770 — קורפוס מספר 251) ולברוקמן (1778, קורפוס מספר 188). הודות לנסיגת-למוד במשך 4 שנים (1787—1791) למד אברמסון הרבה מאד. הוא שב והביא את ידיעת המטבע העתיקה וזו השפיעה עליו בפשטותו, ובהיותו בעל עין חדה וכשרון פלסטי הביא את המדליה שלו לירי אמונת. כיצד הבין את מקצועו אפשר לראות מתוך הדעות שאברמסון הביע בשאלת המדליה והמטבע במחברתו: *Versuch über den Geschmack auf Medaillen und Münzen, Berlin, 1801*. בפורטרט היה כחו גדול ובפורטרטים אחרים השיג את הדמיון והטפוס והאכסרסיביות, שיש לתמוה בתקופה ההיא ובמקצוע שנעשה כה טכני הודות לשמנץ. אני מונה לרוגמא פורטרטים כשל איצטיג וולצר ורבים אחרים, המפליאים במסירת האפי המיוחד.

הספר שלפנינו נותן אפשרות לחביר את יצירתו המקפת של אברמסון, הודות לפרקים המושכים והמענינים שבספר וחלק הקורפוס. בחלק הקורפוס לא מגע המחבר מעצמו כל יגיעה בכדי לתת לנו פרטים על כל מדליה והטבעתה. את מספר ההטבעות, המשקל, המתכות ושמות האספים והוא נותן גם תרגום גרמני מלטינית-הרועץ של המדליות. בצלומים לקורפוס שנדפסו בטעם ובהדור רב בדפוס-אור יש חמר מענין מאד. הרגילים אצל המקצע יודעים מה רבה העבודה הדרושה להשגת כל זה ויודעים גם כמה חשוב החמר הזה. כמו כן רב ערכם של הרשומים השונים שבמקסט עצמו כגון תמונת אברמסון, תמונת אברהם, מכסימיליה של אינסטרוקציה לאברהם בתור מדליר החצר עם חתימת פרידריך הגדול וכן "ויזירונג" שונים. חסר מאד בספר מפתח השמות ואולי גם מפתח השנים. ודאי המחבר ותר על אלה כדי שלא לעשות את הספר כבד מדי ואולם אין זה מצדיק את הקמץ. הדורו

758. **Ruppin, Arthur.** The agricultural colonisation of the Zionist organisation in Palestine. Tr. from the German by R. J. Feiwel. London, Hopkinson, 1926. VIII, 209 p. 14:22.

עם מבלאות ומפת א"י. את הספר בעברית ראה ק.ס. שנה ב' ע' 238.

Tygodnik zydowski. 205 ר ה ע'

Zionist organization. Czechoslovakia. Zprávi-Nachrichten.

ראה ע' 205.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

759. **בערנשטיין, א.** מ. מוזיקאלישער פנקס; ניגונים זאמלונג פון יידישן פאלקס אוצר, מיט מעקסט און ערקלערונגען. בוך 1. ווילנע, ווילנער אידישע היסטאריש-עטנאגראפישע געזעלשאפט אויף דעם נאמען פון ש. אנטסקי, 1927. XXVII, 96 ע' 23:30.

760. **טויבש, ליבל.** תלמודישע עלעמענטען אינ'ם יידישען שפריכווארט מיט אן אנהאנג: תלמודישע געפילונגעלטע ווערטער אין דער יידישער שפראך; א בייטראג צום יידישען פאלקלאר. צווייטע פארבעסערטע און פארמעחרטע אויפלאגע. ווין, דפוס סנורה, תרפ"ח. 69, [1] ע' תמונת המחבר. 15:21.
הוצאה ראשונה (ג"כ תרפ"ח) ראה ק.ס. שנה ד' ע' 235.

761. **מאטקע חב"ד אדער וויטצע איבער וויטצע.** שעהנע וויטצען אין ריין זשארגאן. 11-טע אויסגאבע. ניו-יארק, היברו פאבלישינג קאמ., (1926). 59 ע' 14:20.

762. **Hoffmann, Tassilo.** Jacob Abraham und Abraham Abramson; 55 Jahre Berliner Medaillenkunst 1755-1810. Mit 42 Lichtdrucktafeln und 10 Bildbeilagen. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1927. 158p. [1], 24:31.

=Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums, Nr. 31.

לפנינו המונוגרפיה המצוינת הראשונה על שני מדלירים יהודים שזמן פעולתם חל בחקופה כה ערה בברלין, בתקופת מנדלסון. ראויים הם המדלירים והמפתחים היהודים למונוגרפיה מקפת ואם עדיין לא שמו לב להם, ובכללם לאלה המיוחדים, שידעו להעלות את מלאכתם לירי אמנות ממש, הרי זה רק מפני העוובה הרבה השוררת במקצוע זה. במאה ה"ח ולפניה עוד היו אמני-המטבע היהודים, המטבעים אמנים בחסד עליון ובכל אופן אומנים מהירים במלאכתם. בעת פעולתם של שני המדלירים שלנו אברהם האב (1723-1800) ואברהם אברמסון (1754-1811), שהמונוגרפיה מוקדשה להם, היה מצבה של המדליה הגרמנית ירוד מאד. שלטון הברוק,

Jungzionistische Blätter. 205 ע' 7א.

751. Kritika sionismu... Praha, Svaz Čechů Židů v Českoslov. republice, (1927 ?). 38 p. 13:18.

Lederer — Asimilace versus Sionism. Otakar Guth—Kritika Sionismu. Bankrot Sionistické politiku s doslovem.. G. V. Prazsky-Cesti intelektualové o cekožidovstvi a Sionismu.

752. League of Nations. Mandates. Statistical information concerning territories under mandate. Geneva, typ. Atar, 1928. 15 p. 21:33.

= Publications of the League of Nations, VI A. Mandates 1928. VI A 4. p. 2—3: Palestine (population, trade, public finance).

Linkes Zentrum. Mitteilungs-Blätter. 205 ע' 7א.

753. Macmunn, Sir George. Military operations: Egypt and Palestine from the outbreak of war with Germany to June 1917; compiled by Sir George Macmunn and Cyril Falls. (2 vol.). London, H. M. Stationery off., 1928. XVIII, 445 p., 12 maps; 15 maps. 15:23.

History of the Great war based on official documents by direction of the historical section of the Committee of imperial defence.

כרך ב' מכיל את המפות בלבד.

754. Menasce, Jean de. Situation du sionisme. Paris, Plon, 1928. 55p. 12:20.

Extrait du cinquième numéro de Chroniques du "Roseau d'or".

755. Nourrisson, Paul. Visions de pèlerinage; souvenirs de Palestine. Paris, Lecoffre, 1928. 103, [1]p. 12:18.

ני מספר על נסיעת קהלים צרפתים שעלו לא"י באביב 1927. המחבר מסתמך ע"פ רוב לתאר את הרגשות העולים החדות. כרגיל ראו רק מקומות קדושים נוצריים.

756. Picard, Leo. Zur Geologie der Kischon-Ebene. Mit 2 geolog. Karten nebst Profilen, 4 Textfiguren und 4 Abbildungen. Leipzig, Hinrichs, 1928. 72 p., diagrs. 15:23.

"Sonderdruck aus der Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins, Bd. 51."

757. Pinsker, Lev. "Autoemancipación" exhorto a sus correli-gionarios por un judío ruso (Leon J. Pinsker); con un prefacio de Ajad Haam. Traducido y prologado por S. Liebeschutz con un apéndice sobre la personalidad del Dr. León I. Pinsker. Buenos Aires, Edición del traductor, 1926. 36p. 15:22.

בהתחלת הספר באה ביבליוגרפיה, הקדמה של העורך, ומאמרים של מ. א. בורוכוב (אברו של ב. ב.), לויבה בורוכוב (אשתו), י. בן-צבי ושל קפלנסקי. כרך א' בשם "ד. ב. באראכאוו, פועלי-ציון שריפטען ערשטעס בוך" הופיע בהוצאת פועלי-ציון בניו-יורק בשנת 1920.

די מזרח וואנט. ראה ע' 206.

746. מיליקאווסקי, נתן, פאלק און לאנד. ניו יארק, חש"ד, 1928. 125 ע' 21:14.

747. סירקין, נחמן, נעקליבענע ציוניסטיש-סאציאליסטישע שריפטען. באנד 1-2. ניו יארק, פועלי ציון, 1925-6. [1], 318; [1], 314, [3] ע' 2 תמונות. 15: 23.

די ציוניסטישע פרייע פרעססע. ראה ע' 204.

748. שפראך, פ[רויקע]. די ציאניסמן; ווער זיינען זיי און וואס זיין. כאראקט, "שטערן-ביבליאטעק", 1926. 72 ע' 13: 17.

בקרת חרופה על הציונות מנקודת ראות "יבסקית". פרקים אחדים של הספר: "ציונות — עסק בשביל מלכים" (ע' 10), "יחד עם הבנדיטנים" (ע' 19), "איך האדון (ז. א. אנגליה) מתנהג עם הכלכלב (ז. א. עם היהודים בא"י)" (ע' 35).

„Аркос“, представительство по Египту, Палестине и Сирии. Торговый бюллетень. 191 ע' ראה

749. Baikie, James. The glamour of Near East excavation: an account of the treasure-hunt for the buried art, wisdom and history of the ancient East, from the Nile to Babylon, the adventures, disappointments and triumphs of the hunters, and the knowledge thus acquired of the ancient world. London, Seeley, 1927. 348 p., ill. 14: 23.

ב. מדבר על החפירות החדשות במצרים אשור בבל וארץ ישראל, וגם על התרבויות המוארות ע"י החפירות האלה, על ההיסטוריה האמנות וכו'. דבריו עממיים ובהירים. בפרק "ארץ ישראל" הצטמצם בחפירות עצמן. ברוחב מיוחד דבר על החפירות שסדר ה Pal. Expl. Fund בירושלם בשנת 1923. בנוגע לחפירות "החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה" אצל החומה השלישית ב. עוד נמנע מלחזק משפט. הספר מכיל תמונות מובות.

Falls, C. Military operations: 753 מספר 221 ראה ע'.

750. Granovsky, A[braham]. Bodenbesteuerung in Palästina. Berlin, Jüdischer Verlag, 1928. 119, [1] p., tables. 15: 23.

את הספר בעברית ראה ק.ס. שנה ד' ע' 192.

Die Jüdische Jugend. 205 ע' ראה.

וללמד אותם. אם לא מסקנות ברורות — רמזים חשובים אפשר יהיה להוציא מהעבודה הזאת. החוברת מכילה מבוא נוספת המציגת את היחס המספרי בין הגברים והנשים בכל עם וגזע. יש לציון שהמפקד מבריל בין חמש קבוצות יהודים: יהודי מערב (זה הרב המכריע), יהודי קרים, גרוזיה, קזקז ואסיה התיכונה. את השפה המדוברת של ארבע הקבוצות האחרונות החוברת אינה מראה, ולא ידוע מתוכה באיזה דיאלקט מקומי הם משתמשים. ועוד הערה — בשביל הקוראים שאינם מכירים את תנאי רוסיה: ברוסיה מכירים רק בשפה אחת של היהודים והיא יודית המדוברת ובכל מקום שהחוברת מזכירה "שפה עברית" — קרא יודית מדוברת.

החוברת הודפסה בתשומת-לב, ושגיאות הדפוס מעטות. הסכומים אינם משתנים בכל הטבלאות, בודאי מסבת העדר תשובות על אי אלו שאלות, ואת זה יצטרך לזכור כל מי שירצה להוציא מספרים יחסיים מהטבלאות.

743. York-Steiner, Heinrich. Die Kunst, als Jude zu leben (Minderheit verpflichtet). Leipzig, Kaufmann, 1928. 655, XIX p., port. 15: 23.

יב. ציונות וידיעת א"י.

בלקין, י. השמרונים. הערכים אשר בארץ-ישראל. איפה הם עשרת השבטים. ראה ע' 192.

גורדון, א. ד. כתבי... ראה ע' 192.

גשורי, מ. ש. מסלולת הכביש עד בנית בית הפועלים. ראה ע' 193.

החלוץ הצעיר. פולניה. חוברת לחברים. ראה ע' 205.

הרצל, [ב.ז.]. ת. ספרי הימים. ראה ע' 194.

כהן, מ. עולמי. ראה ע' 196.

גורדון, מ. כה אמר גורדון. ראה ע' 196.

סמילנסקי, מ. זכרונות. ראה ע' 197.

744. השומר הצעיר. פולניה. דין וחשבון מהועידה הארצית השביעית...

יז"כ—"ג תשרי תרפ"ח ... ורשה, הקואופרטיב השומרי המרכזי בפולניה, 1928. [8] ע' 15: 22.

745. באראכאוו, [ער]. געקליבענע שריפטן II. אונטער דער רעד דאקציע פון ב. לאקער. ניו יארק, באראכאוו-ברענמס 14, אידיש נאציאנאלער ארכעמער-פארבאנד, (1928). LII, 300, [1] ע' 3 תמונות. 15: 23.

החבורת שלפנינו היא הרביעית בשורת הסכומים המקוצרים והראשונה שיש לה ערך לגבי האוכלוסין העברים. היא מוקדשת לשני סימנים דימוגרפיים שהם משלמים אחד את השני: לאום ושפה, וע"י כך מקבלת החבורת הזאת ערך פוליטי מיוחד בשביל רוסיה רבת האומות והגזעים.

אנו קוראים בהקדמה כי בכרמים הנפקד („פורמולר אישי“) ניתנה לשאלת הלאום כונה אתנוגרפית בעיקר, אולם בכ"ז לא היה רשאי הסטטיסטיקן הרושם לשנות את תשובת הנפקד בדבר הלאום, שאליו הוא משתייך לפי דבריו. הקו האפייני הזה הוא אשר מכנים ענין פוליטי אל תכנית המפקד, באשר יש בו מן ההגדרה העצמית של התושב. השפה — פרושה השפה המדוברת, ובמקרים מסופקים — שפת האם.

בשפת הסטטיסטיקה העברית יש לקות שתוצאות המפקד תתנה תשובה על שתי שאלות עיקריות: 1) איהם שנויים חלו במבנה הכלכלי של המוני יהודי רוסיה, 2) כיצד השפיע על היהדות הרוסית בסוף תחום המושב. על השאלה הראשונה אין החבורת נותנת תשובה, כי החלוקה לפי המקצועות ומקור הפרנסה מרמז געשתה. אשר לשאלה השניה, מוצאים אנו כמה עובדות מענינות, אם כי החומר גלמי ושלש המכלאות היסודיות שבחבורת אינן סבבלאות-חקירה אלא סבבלאות מסכמות, מספרים כלליים.

סבבלא א' מחלקת את התושבים לאומותיהם לפי מקום מגורם — בערים או בכפרים. סבבלא ב' מחלקת את התושבים ללשוניותיהם. הסבבלא הכי חשובה היא סבבלא ג', שהיא נותנת את חלוקת התושבים לאומותיהם וללשוניותיהם, בערים ובכפרים לחור, גברים ונשים לחור, בכל יחידה פלכית וגלילית. הסבבלא הזאת נותנת גם ידיעה ממשית מהחלוקה הטרטוריאלי של יהודי רוסיה אחרי בסוף „התחום“ וגם מאפשרת נתוח ובקרת של המספרים הכלליים הנכללים בשתי הסבבלאות הקודמות. די לעלעל את ההקדמה המצומצמת בשביל להוכיח שיש ויש ענין רב לנתח את המספרים הכלליים, הנוגעים ליהדות הרוסית, כי שנויים כבירים חלו בה והם בולטים בכל שורה ושורה של הסבבלאות, המוקדשות ליהודים. הקו הראשון הבולט — הפחתת מספר היהודים ברוסיה. במשך 30 שנה הופחת מספר היהודים ברוסיה מ-5 מיליונים עד 2.6 מיליונים, באהווים אל מספר האוכלסים הכללי — מ-40% עד 1.80%. הבאור לזה — קריעת שטחים רחבי-ידיים ומיושבים יהודים ממדינת רוסיה. אולם מלבד זה מדגישה ההקדמה שמספר היהודים אשר עזבו את רוסיה בתור מהגרים במשך השנים האחרונות קרוב ל-770 אלף.

לא פחות מענין ענין הלשוניות. השפה היחידה ברוסיה שיש לה אכספנטריה רחבה היא השפה הרוסית ואין זה הדרוש. מבין 2.600.000 יהודי רוסיה משתמשים בשפה היודית רק 1.885.000 איש — רק שני שלישים. באפן יחסי גדל מספר יהודי רוסיה במשך 30 שנה (אם להויר את תושבי השטחים שנקרעו מרוסיה) ב 6.40%; מספר דוברי יודית הופחת ב 22.50%. „הגרעון“ הלאומי הזה ניתן לנתוח גיאוגרפי מפורט בנבולות הגלילים והפלכים. כל מחוז ומחוז יש לו מדת התבוללות מיוחדת.

עבוד מלא של חמר המפקד, השואה וצלב של כל הסימנים החשובים בשבילינו, סבבלאות-חקירה ועבוד מתמטר — היו מכניסים אוצר יקר-ערך אל הספרות הסטטיסטית העברית. אולם זאת היא עבודה עצומה הדורשת תוצאות מרובות — ענין לשנים. לפיכך יש להתעמק לפי שעה במספרים הניתנים לנו בחבורת הזאת ובסכומים המקוצרים, כי גם החבורות העתירות לצאת ישפכו זרם אור על מבנה היהדות הרוסית כימינו. אם לגשת אל החבורת המונחת לפנינו לשם נתוח, בכלי חשבון, כדאי לחקור את המספרים הכלליים שהיא נותנת

יא. עם ישראל בהרה.

738. לעמקין, רפאל. די ארגאניזאציע פון די אידישע קהלות... ווארשע, (דפוס רענאמא), 1928. 80 ע' 15:22.

= אידישע יורדישע ביבליאטעק, נומ. 1.

השער גם בפולנית. תכן: דאס קהלות-געזעץ. דער וואהל-רעגולאמין. — די וואהל-פערארדנונגען. — קאמענטארען און מוספער-דאקומענטען.

739. The American Jewish committee. Twenty-first annual report. New York, (Herald square press), 1928. 184 p. 13: 18.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

740. Belloc, Hilaire. The Jews. (2nd ed.) London, Constable, (1928). xvii, 308 p. 11: 18.

Constable's miscellany of original & selected publications in literature.

את הספר בגרמנית ראה ק.ס. שנה זו ע' 99. הוצאה א' הופיעה בשנת 1922.
ע' הספר דובר כאן לרגלי הופעת התרגום הגרמני. בשביל ההוצאה החדשה הזאת כתב המחבר מבוא חדש אשר בו הוא מדגיש שאינו אנטישמי, כי אם לוחם נגד "הממשלה היהודית במוסקבה" ונגד שלטון-הכסף הבין-לאומי. "הציר השני של כח היהודים".

Jüdisches Jahrbuch für Gross Berlin. 206 ע' ראה

741. Levy, Jakob. Die Schächtfrage; unter Berücksichtigung der neuen physiologischen Forschungen; mit einem Vorwort von Ulrich Gerhardt. Berlin, (Itzkowski), 1927. [2], 25 p. 14: 22.
בע' 24-25 ביבליוגרפיה.

742. СССР. Центральное статистическое управление. Отдел переписи. Всесоюзная перепись населения 17 декабря 1926 г. Краткие сводки, выпуск 4: Народность и родной язык населения СССР. Москва, ЦСУ СССР. 1928. XXIX, диаграммы, 138, [1] стр. 17: 25.

המפקד הסטטיסטי שנערך בחקר 1926 בכל בריות המועצות יש לו חשיבות רבה ויתרונות ניכרים לגבי יתר המפקדים שנערכו בשנות 1920, 1921 (מפקד נוסף באוקריינה). 1923. המפקדים הקודמים סודרו בתקופת מלחמת-אזרחים ברוסיה ולא הקיפו את כל שטח המדינה. המנגנון הממשלתי שרם התגבש והאמצעים הסטטיסטיים לא הגיעו לגובה הדרוש. המפקד של 1923 חקר רק את תושבי הערים ואף הוא היה רחוק משכלול טכני ומדעי. המפקד של 1926 חקר את כל המדינה בגבולותיה הקיימים זה שנים מספר וסודר וכוון בתשומת לב ובדאגה רבה, בעזרת הכוחות האתנוגרפיים של "אקדמית המדעים". ההכנה הרצינית של המפקד ובמדה ידועה גם התלהבות המשתתפים בהגשמתו מקריבים אותו אל המפקד הראשון הרוסי של שנת 1897, שתוצאותיו בזמנו נתנו את המפתח להכנת המבנה החברתי של המוני היהודים ברוסיה.

730. **Gonsiorowski, Herbert.** Die Berufe der Juden Hamburgs von der Einwanderung bis zur Emanzipation. Hamburg, typ. Brünner, 1927. [2], 84 p. 14 : 22.

Diss. Hamburg.

ע' 82—83 ברבליוגרפיה.

731. **Lecache, Bernard.** Au pays des pogromes. Quand Israel meurt. Avec dix hors-texte d'après des documents photographiques recueillis sur place par l'auteur et une carte de la région. Paris, "Progrès civique", (1927). [5], 258 p., plates. 12 : 19.

732. **Schön, Josef.** Die Geschichte der Juden in Tachau. Brunn, Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1927. 161, [1] p., ill. 15 : 22.

733. **Smith, Judith F.** Studies in Hebrew history. London, Sands, 1928. x, [1], 173 p. 12 : 19.

Reprinted from the English, "Messenger of the Sacred Heart", June, 1923—April, 1926.

תאור עממי של מארעות ואנשים בתולדות היהודים, בשביל קוראים קתוליים בכונה

לרומם את נפשם.

734. **Sternberg, Adalbert, Graf.** Päpste, Kaiser, Könige und Juden. Leipzig, Volkmar, 1926. 84 p. 16 : 23.

= Tagesfragen, Heft 2.

ע' 53—84 מאמרים שונים שלא נזכרו על השער.

735. **Torrès, Henry.** Le procès des pogromes; plaidoirie suivie des témoignages de M-mes la comtesse de Noailles et Séverine [a. o.]. Paris, Les Editions de France, 1928. [4], ix, 270 p. 12 : 18.

736. **Винавер, М[аксим] М[oiseевич].** Недавнее; (воспоминания и характеристики); 2-ое изд. дополн. Париж, (тип. Voltaire); 1926. XI, [2] 320 стр. 15 : 21.

הספר מכיל חקלארסטיות של עסקנים וסופרים שאתם נפגש המחבר. ביניהם חמשה יהודים: אגסקי, מ. קוליש, ג. בלומנפלד, ג. גולדנבויר ופסובר (3 האחרונים היו עורכי דין מלומדים ברוסיה). הוצאה א' הופיעה ב1917.

737. **Zsidó Plutarchos II.** Bacher Vilmos, Bloch Mózes, Kaufmann Dávid. 3 képpel. (Budapest, typ. Biró), [1927 ?] 76 p. 12 : 18 (Népszerű zsidó könyvtár, sz. 19).

Bacher Vilmos, irta Heller Bernát. — Bloch Mózes, irta Guttmann Mihály. — Kaufmann Dávid, irta Edelstein Bertalan.

ראה ע' 214 מספר 720. מחזור. Jung, L.

722. Kornitzer, Leon. Rômémôss El; jüdische gottesdienstliche Gesänge. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. III p. 27 : 33.

תוֹרֵי־גִּיטָה לַשַּׁבָּתוֹת, לְמוֹעֲדִים וּלְהוֹדְמָנוּיֹת שׁוֹנוֹת. הַהֲקָדָמָה בְּגֵרְמָנִית.

723. Lampel, S. קול שמואל. Synagogengesänge für Kantor und gemischten Chor mit und ohne Begleitung der Orgel. Leipzig, Kauffmann, (1927). [2], 149 p. 26 : 33.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

724. [אפשטיין] עפשטיין, ברוך בן יחיאל מיכל. מקור ברוך; וכו' קורות חיי אבותי וחיי אני... עם זכרונותי מחיי הדור הקודם מחיי רבני וחכמיו... ומחיי האומה בכלל בארבעה חלקים וקדם לו מבוא גדול ביד פרקים... לתאר ארצות חייהם ומדרי למודיהם של חכמי ישראל בימי קדם... ווילנא, דפוס רם, תרפ"ח. 17 : 26.

חלק המבוא [5], 188, [2], 666, [2] ע', חלק א' [5] ע', ע' 669-940. חלק ב' [5] ע', ע' 941-1160, [1] ע', חלק ג' [5] ע', ע' 1163-1674, [1] ע', חלק ד' [5] ע', ע' 1677-2038, [2] ע'. גורדון, י. ל. כתבי... ראה ע' 193.

725. וירנה, שלמה אבן. שבט יהודה... יספר בו צרות... ישראל בארצות העמים, עם וכוחים רבים בענין הדת... ונסים... נעשו לבני עמנו במלכות אוטמאן, וגם צורת הבית ותכונתו. ורשה, (טרקלין), תרפ"ח. [7], 188, [1] ע' 15 : 21.

726. פשאנאווסקי, יאן. וואס מיינע אויגען האבען געזעהן אין די שוידערליכע טעג אין פראנקרעאזן. ווארשע, צוקער, 1928. 42, [1] ע' 14 : 21.

727. Anchel, Robert. Napoléon et les Juifs. Paris, Les Presses universitaires de France, 1928. xxxi, 598, [1]p. 14 : 23.

728. Еврейский общественный комитет помощи погромленным („Евобщестном“). Еврейские погромы 1918-1921. Москва, „Школа и книга“, 1926. 134, [1] стр. 27 : 36.

ע' 1-78 תאור כללי של תקופת הפוגרומים באוקראינה עם תמונות רבות. ע' 79-133. תמונות בלבד. המקסם ובחירת החמר ע' ז. ס. אוסטרובסקי.

Островский, 3. Еврейские погромы 1918-1921. ראה המספר הקודם.

729. Гессен, Юлий. История еврейского народа в России. 2 тома. Ленинград, (изд. автора), 1925-27. 244 ; 234, [2] стр. 17 : 26.

כרך א'—חוצאה שניה מקצרת.
ע' 240—242 רשימה של 82 חקירות של המחבר ששמשו יסוד לעבודתו זו ושטבירות ביהר פרום ע' נושאים שונים.

Wolff, A. The correspondence of Spinoza. ראה המספר הקודם.

Wolff, A. The oldest biography of Spinoza. 712 מספר ע' 213 ראה

ה. קבלה וחסידות.

הורודצקי, ש. א. החסידות והחסידים. ראה ע' 193.

717. [ליברזון] ליבערזאהן, חיים בן ישעיה. ארץ החיים ... מאות מאמרים ... בחסידות ויראת שמים ... על פסוקי תנ"ך ומדרשו חז"ל וגם הרבה ספורים ... ושיחת צדיקים ... פשעמישל, דפוס פריינר, תרפ"ו. 126, 2 ע' 15 : 23. ע' 1—2 מפתח לשמות צדיקים.

718. נחמן בן שמחה מברסלב. ס' אות ב ר י ת ... כל העצות ... לענין שמירת ברית קודש ... והתיקונים למי שכבר נכשל ... בפגם הברית. מלוקט מהספר ... „ליקוטי עצות“ ... ומספרי „ליקוטי הלכות“ מתלמידו ר' נתן ... הצגנו בסופו גם ספר „תיקון הכללי“ שהם עשרה קפוטל תהלים ותפלה נוראה אחריהם ... ווארשא, דפוס לוינאפשטין, תרפ"ו. 72, 32, [4] ע' 11 : 14.

מ. תפלה ועבודה, דרשות.

719. הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח עם מאתים שלשים ושמונה פירושים והוספות מאת ... גאונים ... וחסידים ... טארנא, לעזקער, (1928). [4], 144 ע' 15 : 22.

יונג, א. מחזור. ראה המספר הבא.

720. מחזור. סדר תפלות המועדים לפסח, שבועות וסוכות לבחכ"נ מרכז היהודי ; עם הקדמה, הערות ובאורים מאת ... אליהו בן מאיר צבי ... יונג. נסדר ממחזור אלדער ... והוגה ... ע"י מרדכי ראבינאוויץ. ניוארק, מרכז היהודי, תרפ"ו. [3] דפים, VII ע' 256 דף, ע' 257—262.

256 דף עברית ואנגלית עמוד מול עמוד. ע' 257—262 רק אנגלית.

סדרת תפלות הזה כתורגם לאנגלית. הרב הרך בשנים וקשיש בחכמה, הד"ר יונג, הפאיר את ההדפסה הזאת בהקדמה בעלת ארבעה פרקים : א. בית התפלה — בית הקהל, ב. בית התפלה — בית ד' / ג. מדוע נתפלל בעברית ? ד. זמרה קהילתית. הפרקים האלה הם מספרי היקר „Living Judaism“ הוצאה שניה, ניורק, תרפ"ו.

בסוף הספר ישנן שתי הערות חשובות מאת הרב ד"ר הרמן אדלר ז"ל, (מי שהיה רב הכולל לקהילות הנאחדות של בריטניה), אחת ע"ד חג הסוכות ואחת ע"ד חג השבועות. גם שתי הערות מהד"ר יונג — לברכת כהנים ולתפלת קריש. ח. ש. ניוהויזן.

721. Hertz, Emanuel; ed. Abraham Lincoln, the tribute of the synagogue, edited by Emanuel Hertz. Foreword by J. H. Hertz. Preface by Nicholas Murray Butler. New York, Bloch pub. co., 1927. XXI, [1], 682 p. 25 port, facsim. 16 : 24.

נאומים ומאמרים של רבני אמריקה על אברהם לינקולן, משנות 1865—1927. נשמעים כאן כחמשים רבנים מכל הסוגים, סימן כמה חביב היה לינקולן על אנשי אמריקה.

החקלאות וחיי הכפר (הוא מודה שבשעה זו רק איי יכולה לבוא בחשבון בתור מקום להתאכרות). ואחוד כל העם היהודי לפעולה רוחנית ומדינית משותפת. בהתאם להשקפתו היסודית הוא רוצה לראות את עדת ישראל הכללית, המקיפה את כל העולם, מאורגנת על יסוד רוחני תיאוקרטי. הוא מדמה אותה אל הכנסייה הקתולית ומשיל על הכהונה הדתית תפקיד מיוחד של מנהיגים.

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

ראה למטה מספר 713.

712. (Lucas, Jean Maximilien?). The oldest biography of Spinoza; ed. with translation, introd. annotations etc. by A. Wolf. London, Allen, (1927). 196 p., ill. 14:21.

713. Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2., völlig Neubearb. Aufl.. Hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1928. 20:28.

33—36. Lief., Bd. II. col. 929—1312. Gegenreformation—Gossnersche Missions-Gesellschaft.

את הקדומים ראה ק.ס. שנה ה' ע' 81.

על הסדר הכללי של אנציקלופדיה זו ועל חשיבותה דברנו בקריית ספר שנה ה' ע' 81—82. הפעם נסתפק להמשיך את רשימת הערכים הנוגעים בעניינים יהודיים (שמות הנכבדים לא נרשמו כאן).

Geiger, Abraham; Geist und Geistesgaben im A. T. und Judentum; Geister im A.T. und Judentum; Gelübde im A.T.; Gerechtigkeit Gottes im A.T. und Judentum; Gericht Gottes im A.T. und Judentum; Gericht und Gerichtsverfassung in Israel; Geschichtsschreibung im A.T.; Gesetz im A.T. und Judentum; Gethsemane; Gewitter im A.T.; Ginzberg, Louis; Glaube im A.T.; Gleichnis im A.T. und Judentum; Gnade Gottes im A.T. und Judentum; Götzendienst im A.T.; Goldenes Kalb; Goldschmidt, Lazarus; Goldziher Ignaz; Golgatha.

714. Schwartz, M[artin]. Faith and science; a treatise on religion as reconciled with science and rationalism, including a refutation of atheism, scepticism and Darwinism. London, typ. Narodiczky, 1926. [2], 181 p. 14:22.

715. Spinoza, Baruch. Benedykta Spinozy Rozprawa teologicznopolityczna... W spolszczonym skrócie B. Schlagera. Warszawa, "Bez dogmatu", 1928. 60, [2] p. 16:24.

716. Spinoza, Baruch. The correspondence of Spinoza. Tr. and ed. with introduction and annotations by A. Wolf. London, Allen & Unwin, (1928). 502p., diagrs., facsim., ports. 14:22.

705. [מנדלזון] מענדילזאהן, יהודה ליב. ספר אמונת זרעים ...
על כל סדר זרעים ... בו מלוקט כל מאמרי חכמינו ... בעניני זרעים המפוזרים
בכל ש"ס ... ותוספות ... וסביב שני פירושים: פי' הפשוט ... ופי' הארוך ...
אנלזה בסוף קונטרס עיני יוסף מכנו של המחבר, ציונים, הקרות על הס'
אמונת זרעים ... ווארשא, (דפוס פימענט), תרפ"ח. [5], 3, [2], 123, [1], 79,
52, 58, 96, 72, 77, [1], 11, [3] ע' 23 : 31.

706. מרגליות, ראובן. יסוד המשנה ועריכתה; סקירה
כללית על השתלשלותה וסדרה. הוצאה שנית. חמוש"ד. 39, [1] ע' 15 : 22.

קלירס, מ. תורת הארץ. ראה ע' 199.

רבינוביץ, א. ז. מסלות לתורת התנאים. ראה ע' 199.

707. Hananel, Ascher Isakoff. Der Ehescheidungsbrief im
jüdischen Recht. Breslau, typ. Rotenberg, 1927. [3], 47, [2]p. 14 : 22.
Diss. Breslau.

708. Lattes, Dante. Leggende orientali; leggende e favole di
antichi maestri; tr. da Dante Lattes con illustrazioni di Emanuele
Glicenstein. Firenze, "Israel", 1927. 141 p., illus. 16 : 23.

=Collana scolastica della Biblioteca Dario Ascarelli, v. 1.

709. Meiss, Honel. Echos des Psaumes dans le Talmud.
Préface de M. Neuburger. Nice, Société générale d'imprimerie,
(1926). 275 p. 19 : 24.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

יואל, ע. תורת הפילוסופיה הדתית של ר' חסדאי קרשקש. ראה ע' 196.

710. Aschkenasy, Friedrich T. Auf Gottes Wegen. Leipzig,
Kaufmann, 1928. 439, [1] p. 16 : 23.

711. Birnbaum, Nathan. Im Dienste der Verheissung.
Frankfurt a. M., "Hermon", 1927. [3], 82 p. 14 : 22.

הספר הזה הוא סיכום התפתחות חייו של בירנבוים. הוא נעשה לקטגור קשה נגד
האורתודוקסיה על חולשתה ההולכת וגדלה ועל התקרבותה להלך מחשבות הציונים ומעשיהם
שלפי דעתו צריכים להתרחק מהם תכלית רחוק. אין צריך לומר שב. נלחם רק נגד מעשי
הציונים, לא נגד הרעיון הציוני. גם אי' תופסת אצל ב. מקום חשוב מאד. "הארץ (ז"א
אי') היתה לנו תמיד ארץ ההוה ותמיד היתה מטרת שאיפותינו הנלהבה להתקשר
עמה יותר ויותר". הוא רוצה בעבודה ארץ-ישראלית, אך "בלי פוליטיקה גבוהה" בלי
אילוויז מסוכנות". עצם מטרת ב. עוברת את גבולות אי' ומכוונת להצלחה ולהרמתה של
היהדות בכללה. שני תנאים הכרחיים צריכים לקיים לשם כך: העברת היהודים אל

אחרי הוכחים שכבר נתעוררו על ספרו של וויץ במפורות ובעתונות המדעית לא פה המקום לעמד על השאלה, עד כמה צדקו השערות המחבר ושטחו בתקון נוסח התנ"ך. ערכן הקיים של הקירות וויץ, כפי שמעיר בצדק מוציאן לאור Paul Kahle בספרו Masoreten des Westens ע' 56, לא יהיה כלול בתועלתן לתקון נוסח המקרא, כי אם במה שאפשר ללמד מהן על בשוין הקדום של הצורות הדקדוקיות העבריות והשמות העבריים שאנחנו מוצאים מעתקים באותיות יוניות.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

700. Lake, K[irsopp]. The text of the New Testament. 6th ed. rev. by Silva New. London, Rivingtons, 1928. VII, 104 p. 10 : 15.
= Oxford church text books.

הספר הקטן הוא מורה דרך מצוין לכל מה ששייך לבקורת הנוסח ולתולדות הנוסח של הברית החדשה. השאלות המסבכות של היחסים בין עבודי הנוסח השונים מבוארות היטב ע"י איילני יחס ורשימות, וכל כתיב העתיקים מתוארים בקצור.

701. Ludwig, Emil. Der Menschensohn; Geschichte eines Propheten; mit 15 Zeichnungen von Rembrandt. Berlin, Rowohlt, 1928. 273, [1]p. 14 : 22.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אהל תורה; ירחון. ראה ע' 203.

702. איבשיץ, ידונתן. דברי יהונתן על התורה ומועדים... הלכה ואגדה יחדיו... על כל מדרש חתום... ביאורים... בחריפות ובקיאות... מארגאוו, דפוס לעזער, תרפ"ח. 72, 1 דף 15 : 23.

[אפשטיין] עפשטיין, ב. מקור ברוך. ראה ע' 215.

הבחור; ירחון. ראה ע' 203.

גוטמן, מ. בחינת המצוות. ראה ע' 243 מספר 894.

703. חיות, צבי הירש. מבא התלמוד; סקירה כללית על תכניתו וסדרו... כללי הלכה ואגדה... דרכי הבבלי והירושלמי והמדרשים... קורות התקנות והגזירות... חמוד [כילגוריא, תרפ"ח]. [1], 73, [1], [20] ע' 17 : 24.
נוסף שער שני בשם מבוא התלמוד, בסגנון המחבר כמו שהוא בדפוס הראשון.
בסוף "שמות וכנויים בתלמוד" מאת המו"ל ראובן מרגליות.

704. יפה, ישראל יעקב. תחית ישראל... מאמרים ודרושים העוסקים בכל שאלות החיים המקיפות את עמנו... מתובלים בהרבה מאמרי חז"ל מבוארים ע"ד ההגיון, סופר הדרת ישראל... פלפולים לסיומא של כסה מסכתות... מנשטער, דפוס מזל, תרפ"ו. [8], 216 ע' 16 : 25.

Meima, G. Beknopte bijbelsche archaeologie 695 מספר ע' 209 ראה ע' 209

Meiss, H. Echos des psaumes dans le Talmud. 212 ראה ע' 212

Peters, N. Das Buch Job. 691 ראה ע' 209 מספר 691

696. **Stave, Erik.** Samhällsliv egendom och arbete i Bibelns ljus. 2v. Stockholm, Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag, 1927-28. 248, [1; 187, [1] p. 14: 20.

1. Gamla Testamentet. 2. Nya Testamentet.

ספר „החיים החברתיים, הרכוש והעבודה, באור כתבי הקודש“ מכיל אסף הקורות סוציאליים לתקופת התנ"ך והברית החדשה; מחברו עסק בשאלות מיוחדות בעלות-ענין סוציאלי או סוציולוגי, שסדרן לפי התפתחות ההיסטוריה הישראלית-יהודית והנוצרית. המסקנות של הספר שיש ביניהן מענינות היו פתוחות יותר לקורא, אלו היה לספר מפתח.

697. **Storr, Rupert.** Die Frömmigkeit im Alten Testament. M. Gladbach, Volksvereins-Verlag, (c 1928). 295 p. 16: 24.

הספר נחלק לשלושה חלקים: יראת השמים בתנ"ך בהתפתחות ההיסטורית, עד התקופה היוונית; יראת השמים בתנ"ך במבנה הפנימי (רעיון האלהות, מלכות ה' הדעה הדתית, התפלה, העבודה, המדות הטובות, החסא והתשובה); ערכה הדתי והמוסרי של יראת השמים בתנ"ך. — ספרים על יראת השמים בתנ"ך בתור מצב סוביטיבי של הנפש כמעט שלא היו בידי המחבר. לעצמ זאת כמוכן רבים על דבר דת ישראל בתור תופעה אוביטיבית. המחבר הכיר בברור את התכונה המיוחדת של נושא, והשיב להבליט את הצד הפסיכולוגי שבשאלתו. התאור בהיר, והחמר מחולק היטב לפקיון.

698. **Wagener, A[braham] J[akobus].** Afrikanische Parallelen zur biblischen Urgeschichte. Bonn, typ. Bonner Druck-und Verlagsanstalt, (1927?). 55 p. 14: 22.

Diss. Bonn, 1927.

799. **Wutz, Franz.** Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus. Lieferung 1. Stuttgart, Kohlhammer, 1925. 176 p. 16: 24.

= Texte und Untersuchungen zur vormasoretischen Grammatik des Hebräischen, herausgegeben von Paul Kahle, II.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten Testament, herausgegeben von Rudolf Kittel, Neue Folge, Heft 9.

הספר הזה עורר רעש גדול בעולם המדעי בשעת הופעתו. כי מכוון היה להעמיד את כל בקרת נוסח המקרא על בסיס חדש מתוך המענה שתרגום השבעים. מיוסד על נוסח עברי מעתק באותיות יווניות שהיה קדום הרבה יותר מנוסח המסורה ומתוקן יותר ממנו, אע"פ שלדעת ויץ קובעי נוסח המסורה השתמשו בנוסח המעתק גם הם. המחבר חושב במבחון גדול שעי' התחשבות מדויקת עם התנאים הפלאוגרפיים אפשר להגיע כמעט בכל מקום מגרסאות השבעים, המשובשות הרבה פעמים, אל צורתו הראשונה של הנוסח המעתק ומתוך כך אל הנוסח העברי המקורי, וע"פ ששה זו כבר נסה להויר את נוסח התהלים. Die Psalmen, textkritisch untersucht, München 1925. בפרו

690. **Bible. Amos.** The book of Amos. Ed. by R.M. Gwynn. Cambridge, University press, 1927. XXXII, 55p., map. 11:17.

The revised version; ed. for the use of schools.

מתוך ההקדמה: „מטרת השורה הזאת של פרושים היא לבאר לסטודנטים צעירים את התרגום המתוקן (ז"א התרגום האנגלי הרשמי החדש) וגם לערוך בצורה פשוטה את המסקנות החשובות ביותר של החקירה בזמננו". הפתיחה מבארת באופן מדעי-עממי את השאלות של ספר עמוס, מבלי לדרת לפרטים ולהוכחות. הפרוש רחב וגם הוא בלי ראיות מדעיות.

691. **Bible. Job.** Das Buch Job; übersetzt und erklärt von Norbert Peters. Münster in Westf., Aschendorff, 1928. xxviii, 517 p. 16:23.

= Exegetisches Handbuch zum Alten Testament, hrsg. von Alfons Schulz, Bd. 21.

692. **Cassuto, U[mberto].** La Vetus latina e le traduzioni giudaiche medioevali della Bibbia. Roma, Anonima Romana editoriale, 1926. 18 p. 16:24.

Estratto da: Studi e materiali di storia delle religioni vol.II—1926.

בקרה על ספרו של בלונדהיים: „Les parlers judéo-romans”

693. **Eschenbach, Johann Eg.** Die Auffassung der Stelle Isaías, Kap. 6, Vers 6 und 7, bei den Kirchenvätern und ihre Verwendung in der Liturgie; von der... theologischen Fakultät an der... Universität zu Würzburg als Preisaufgabe gestellt. (Würzburg, Bauch, 1927). 102p. 14:22.

על המעשה: Die glühende Kohle Is. VI, 6 und 7. Patristisch-liturgische Studie.

694. **Gayford, S. C.** Sacrifice and priesthood Jewish and Christian. London, Methuen, (1924). x, 178 p. 12:19.

Geismar, O. Bilder-Bibel für Kinder gezeichnet. 241 ע"א

Gwynn, R. M. The Book of Amos. 690. ראיה למעלה מספר

Kahn, Z. La Bible. 689. ראיה ע' 208 מספר

695. **Katwijk, D. J. van.** Beknopte bijbelsche archaeologie voor gymnasia, hogere burgerscholen, kweek- en normaalscholen, door D. J. van Katwijk en G. Meima. Groningen, Wolters, 1928. 99p., illus. 14:19.

מלבד העובדות הארכאולוגיות ממש מכילה החוברת גם את העובדות החשובות ביותר של תולדות התרבות בישראל. חלק הגון של התמונות הוא פרי הדמיון ורק אחת מן 25 התמונות היא צילום.

Luzzi, G. La Bibbia.

ראיה ע' 208 מספר 688.

להעמיד את המספרים מחוץ לשורה כמנהג בבל הרשימות. אני מקוה שהוא מעות יוכל לתקן בחוברות הבאות ואז יהיה ספר שמושי חשוב, השווה לכל נפש. א. מויבר.

ביכער=וועלט. ראה ע' 203.

685. **Blau, L.** Bibliographie der Schriften Ludwig Blau's
ראה המספר הבא.

686. **Friedman, [Dénes] Dionysius.** Bibliographie der Schriften Ludwig Blau's 1886-1926. Budapest, (typ. Franklin-Verein), 1926.
79 p. 16: 24.

- Jubileumi Emlékkönyv Dr. Blau מיוחדת מתוך Dr. Blau
Lajos. עליו ראה ק.ס. שנה ג' ע' 111.

ד. מדע המקרא.

הירשנזון, ח. אלה דברי חברית. ראה ע' 193.

687. **סירקיס, ישראל יוסף.** מ' מ ש ה; ראיות חותכות על מ' דברים שנכתב במדבר. מאמר ראשון. קישנוב, דפוס לברוף, (1928). 65, [1] ע' 15: 22.

688. **Bible & N. T. Tr. Italian.** La Bibbia (l'Antico e il Nuovo Testamento) tr. dai testi originali e annotata da Giovanni Luzzi. [v. 1, 3]. Firenze, "Fides et Amor", (1927). 17: 25.

[V. 1.]: La Bibbia; sua storia e storia d'Israel con tavole cronologiche, cinque carte geografiche e quarantanove tavole illustrative fuori testo. 322 p.

[V. 3.]: I Profeti (Nebiim) Giosue—Giudici—Samuele—Re con introduzioni, quattro carte geografiche e ventotto tavole illustrative fuori testo. 529 p.

- תרגום כתבי הקדש הגדול של לוצי ראוי להקבל בשורת התרגומים המדעיים החשובים. ההקדמה תופסת כרך גדול שמכיל: א' תולדות כתבי הקדש (כתבי-יד, קנון, תולדות הנוסח, תרגומים) ב' תולדות ישראל עד חורבן הבית השני, ג' רשימות כרונולוגיות. הכרך השני (תורה) לא בא לדיננו; השלישי (נביאים ראשונים) מכיל את התרגומים, הקדמות רחבות והערות קצרות (רק לענין, תלפזי נוסחאות אך לעתים רחוקות). התמונות ראיות לשבח מיוחד. בפרט אלה של הפרק "תולדות כתבי הקדש". פרקי השירה תורגמו כרגיל עכשו, בחרושים. ההקדמות וכו' מכוונות להבנת ההדיוט המשכיל.

689. **Bible. Tr. French.** La Bible; traduite du texte original par les membres du Rabbinate français sous la direction du Grand rabbin Zadoc Kahn. Paris, Les Textes sacrés, (1928). 27: 38.

Le Lévitique 128 p. Proverbes 132 p.

המקסם בעברית וצרפתית עמוד מול עמוד. את הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 208 ושנה ד' ע' 217.

כמעט חמשים שנה — מעת שיצא לאור „אוצר הספרים“ לאיזק בן יעקב — לא נדפס ספר ביבליוגרפי כללי, ועכשו הופיע „בית עקד ספרים“, „לע"ע אות א", הספר הזה מכיל כל מה שירצה אוהב ספרים לדעת: שם הספר, שם המחבר, מקום ושנת דפוסו וגם — וזה הוא העיקר — מספר הדפים.

בסקומות אחדים לא רשם את מספר הדפים, והכל כי בשום מקום לא הבליש, כמה דפים מכיל גוף הספר וכמה מהם תופשות ההקדמה וההסכמות. יש גם להצטער שהדפוסים משנת תר"ס עד תרפ"ח לא נכנסו ברשימתו. הקדמתו הקצרה מעידה על ענותנות המחבר.

לא היה לי פנאי לראות עד כמה צדקו דבריו שם בהקדמה שסקל שגיאות בן יעקב, הפרטים אצל הספרים אור הכמים ואור המאיר מעידים שהעתיק את בן יעקב עם השגיאות, ראה מה שכתבתי בק"ס שנה ב' צד 21—220 על הספרים הנ"ל. פרט השנה של הספר אפי זוטרי פרדו תקנ"ז אינו ע"פ בן יעקב, כי אצלו הוא תקנ"ח. בנראה הלך בזה בעקבות קהלת משה; על שער הספר כתוב: תורה וקול... ליצירה לפ"ק, אם חושבים אנו ליצירה או נדפס בשנת תקנ"ב וכן הוא ברשימת שטרישון ואם חושבים אנו רק לפ"ק, נדעת תפוס לשון אחרון, אז הוא תקנ"ז. הפרט של האגור דפוס הראשון ר"ן הוא פשרת המחבר, כי הספר הוא חמוד' והביבליוגרפים משערים שנדפס בנפולי בין רמ"ז ורנ"ב. מהארוך מהשיך רשם רק שני דפוסים ברלין וגם וין כמו שהם נמצאים בבן יעקב ובקהלת משה, בספרות נמצאים אכסמפלרים מדפוס ברדימשוב שנת תקפ" וסדילקוב תקפ" וגם חמוד'. אף שבאמת הם כלם דפוס אחד — סדילקוב — ורק מאתרים השמימו את מקום ושנת הדפוס ועל אחדים שינו את מקום הדפוס, בכל אופן יש דפוס שלישי. — בספר אורה לחיים מהמגדול מולאטשוב מספר 741 עזב לגמרי את הביבליוגרפים האחרונים וכל מה שכתב הוא לא נכון. בתור דפוס הראשון הוא רושם ווילנא תקס"ד ועינו הטעתו, כי על השער כתוב באמת „בווילנא“ באותיות גדולות אבל תברה בצדה, מהצד כתוב באותיות קטנות „כס"שנ" וגם בשורה שלפני מקום הדפוס כתוב שם: „גערדוקט ביא הייה מאבה מדפוס“, שהוא כידוע, היתה בלבוב ולא בווילנא. ואיפה לקח את הפרט תקס"ד? על השער אין פרט וההסכמות הן משנות תקס"ד, תקס"ו, תקע"ד, תקע"ז. הרב מאפאט כותב בהסכמתו משנת תקע"ז שהמחבר בעצמו פנה אליו לפני שלש שנים — א"כ היה זה בשנת תקע"ג — ובקש ממנו הסכמה על ספרו אך לא אמתיע מילתא שהספר יודפס בתי המחבר ע"ש, מכל זה יוצא שאי אפשר שיהיה דפוס משנת תקס"ד. מספר הדפים 112 ג"כ אינו בדיוק, כי אלה הם רק מספר הדפים של גוף הספר ומלבד אלה יש עוד שלשה דפים של השער ההקדמה וההסכמות שנכנסים בפני עצמם, שהם ביחד 115 דף. הדפוס השני הוא אצלו (לבוב) תקע"ז (115 דף). הוא אותו האכסמפלר בעצמו שלפני זה, רק הפעם מנה גם את שלשה הדפים הראשונים. המחבר מתקרב כבר יותר אל האמת, רק הפרט תקע"ז אינו נכון, כי הדפוס הזה הוא חש"ד ונדפס אולי בשנת תקצ"ח. הדפוס הראשון של שנת תקע"ז הסובא אצל בן יעקב וקהלת משה הוא חמ"ד ושניהם מיחסים אותו לזולאטשוב, הראשון בלי נמגום והשני בסימן שאלה, מספר הדפים של הוצאה זו הוא — בסך הכל — 210. הדפוס השלישי הוא אצלו (שם), כלומר לבוב, חש"ד ובלי מספר הדפים וזה נכון.

ועתה עוד הערה טכנית. סדור הספר הוא ככה שהכל הוא גוש אחד, מספרי הספרים שמותיים ושאר הידיעות כלי הפסק וזה מבלבל את העין וקשה למצוא את הספר שאתה מחפש. היה נחוץ להשאיר שורה אחת ריקה בין ערך לערך ואם כחס על הנייר, אז אפשר היה להשתמש בשביל שמות הספרים באותיות יוחר גדולות מאלה או מתחתן אחר' או

680. די מזרח וואנט; לכבוד דעם 30 יעהריגען יובל פון דער ציון באוועגונג, מערץ 1928. א יאהרשריפט... (ניו יארק), דאן-טאון ציון אפיער, 1928. 72 ע' ציורים. 21 : 28.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 210.

681. **Jüdisches Jahrbuch für Gross-Berlin.** 2. Ausgabe 1928. Ein Wegweiser durch die jüdischen Einrichtungen und Organisationen Berlins, hrsg. von Jacob Jacobson... Berlin, Scherbel, (1928). 320, Lxxxiv p. 14 : 22.

את ההוצאה הראשונה (1926) ראה ק.ס. שנה ד' ע' 212. מכיל חוץ מן החלק האינפורמציני העשיר את המאמרים האלה: קהלת ברלין 1927 — מחשבות על חרדש חוקת הקהלה — על תקן חוקי היהודים בפרוסיה — פועלים יהודים בברלין — תנועת הנוער — העתונות היהודית — כרצד נמנע בעד אבדון ערכי-תרבות עתיקים? — פרובלימות היהודים בספרות ומנוג.

682. **The Kallah.** An annual convention of Texas rabbis, March, 1927 to March, 1928. Vol. I. Ed. by Abraham I. Schechter. Year book, 1928. Houston (Texas), n. p., 1928. 59 p., illus. 15 : 23.
מכיל גם ששה מאמרים אלה:

Barnston, Henry: The higher criticism and Biblical archeology. Cohen, Henry: The settlement of the Jews in Texas. Lefkowitz, David: The relation of the life and philosophy of Spinoza to the Jewish community and Judaism. Macht, Wolfe: The theology of Abrabanel's "Rosh-Amana". Rosinger, Samuel: The Sabbatarian prayerbook of Simon Pechi. Schechter, Abraham I.: Synagogal rivalries between Palestine, Italy and Babylon during the Geonic period.

683. **Purim-Zeitung;** Sch'lach mones für alle Juden mit und ohne Humor. Hrsg. vom Verein zur Bekämpfung jüdischer Interesselosigkeit. Zürich, n. p., 1928. 4 p. 24 : 33.
[חידיומן] הופיע בי"ג אדר תרפ"ח.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

גיר, א. שניאור זק"ש. ראה ע' 197.

684. [פרידברג] פריעדבערג, חיים דבריש. בית עקד ספרים; לקסיקון ביבליוגרפי לודיעת הספרות העברית ... ושמות הספרים העברים ויהודית-אשכנזית ... וכמו כן אלה בשפות איטלקית, טטרית, יונית, ספרדית, ערבית, פרסית ושמונית שנדפסו באותיות עבריות משנת רל"ה עד תר"ם; תכנם שמות מחבריהם והערות אשר בהן נדפסו; שנת הדפסתם ומספר הדפים. עם מפתח המחברים בסדר א"ב ומפתח הספרים לפי המקצועות ... חוברת יא'. אנטווערפן, דפוס קלפליס, תרפ"ח. [8], 64 ע' 21 : 27.
השער גם בצרפתית, גרמנית ואנגלית.

670. **The Jew**; quarterly publication. Ed.: W. Hirsch. Pretoria, 1928. 17 : 25.

חוברת א' הופיעה באפריל.

671. **Judisk tidskrift**; utkommer attåt ganger arligen. Ansvaring utgivare Ernst Blumenthal. Stockholm, 1928. 16 : 23.

חוברת א' הופיעה בפברואר.

672. **Die Jüdische Jugend**; Monatsschrift, erscheint am 15. jeden Monats. Redaktion: Leopold Thaler. Wien, (Zionistisches Landeskomitee für Österreich), 1928. 15 : 23.

חוברת 2—1 הופיעה באפריל—מאי.

673. **Jungzionistische Blätter**. Verantwortlich: Moritz Spitzer. Berlin, typ. Scholem, 1928. 23 : 32.

ירחון. חוברת א' הופיעה בפברואר.

674. **Linkes Zentrum**. Mitteilungs-Blätter; hrsg. vom Arbeitsausschuss des Linken Zentrums. Berlin, 1928. 21 : 33.

במכונת-כתיבה. גליון א' הופיע בינואר. קביעות ההופעה לא נזכרה.

675. **Soncino-Gesellschaft**. Mitteilungen. (Berlin, typ. Scholem, 1928). 12 : 18.

האחראי: א. הורודיש. מופיע פעמים בלתי קבועות. חוברת א' הופיעה במרץ.

676. **Tygodnik zydowski**; organ organizacyj sjonistycznych w Tarnowie. (Wydawca i odpowiedzialny redaktor: Ch. Friedman). Tarnów, typ. Wolf, 1928. 32 : 44.

עם הוספה ביודית. גליון א' הופיע ב-4 לאפריל.

677. **Zionist organization. Czechoslovakia**. Zprávy-Nachrichten. Red.: Franz Kahn. M. Ostrau, 1928. 21 : 33.

ירחון. נמסר רק לפקיד החסדירות הציונית בצ'כו-סלובקיה. גליון ה' הופיע ב-29 לאפריל. כתוב במכונת-כתיבה.

ב. קבצים ומאספים.

678. וילנה. הקורסים הסימינריניים של הד"ר טשרנא. חוברת

פרגונית. וילנה, דפוס שימנוביץ, תרפ"ח. 52 ע' 14 : 21.

679. "החלוץ הצעיר". פולניה. חוברת לחברים. ורשה, החלוץ הצעיר, (1928).

חוברת 1: ל"א אדר. 19 [1] ע' 9 : 20.

" 2: לראשון למאי. 15 [1] ע' 9 : 22.

" 3: ט"ז בעומר. 15 [1] ע' 9 : 22.

661. זאמאשטשער שטימע; צוויי-וועכנטליכער געזעלשאפטליכער אר-
גאן. זאמאשטש, (דפוס וינשטין אין קלם), 1928. 35 : 49.
העורך והמו"ל: מ. הערמאן. גליון א' הופיע 9 במרץ.
662. לאדזשער ארבעטער; וועכנטליכע ארבעטער צייטונג. לאדזש,
(דפוס גרינבערג), 1928. 31 : 46.
העורך והמו"ל: משה ליטוואק. גליון א' הופיע 6 בינואר.
663. דער לץ; א הומאריסטיש-סאטיריש וואכענבלאט. לעמבערג,
(דפוס וילקא), 1928. 23 : 31.
העורך האחראי: פ. וויסקובר. מו"לים: ש. גאטליב וב. צ. גינזבורג.
גליון א' הופיע 16 במרץ.
664. פראלעטארישער געדאנק; חודש זשורנאל. (ווארשא, דפוס
וואייציקעוויטש), 1928. 15 : 24.
עורך ומו"ל: י. גאטליב. לא כתוב מתי הופיעה חוברת א—ב.
665. די ציוניסטישע פרייע פרעסע; ארויסגעגעבן פון דעם קאמיר-
טעט צו רעארגאניזירען די ציוניסטישע אדמיניסטראציע אין אסעריקא. (ניו
יארק, אריאם פרעס), 1928. 23 : 31.
כלי מבטאה של "האופוזיציה" באמריקה. גליון א' הופיע 25 במאי. קביעות החופעה
לא נזכרה.
666. שול און לערער; דריי-מאנאטליכער זשורנאל פאר דערציאונגס-
פראגן; ארויסגעגעבן פון לערער פארבאנד פון די אידישע-וועלטלאכע שולן אין
אמעריקע און קאנאדע. ניו יארק, דער פארבאנד, 1927. 17 : 24.
חוברת א' הופיעה בינואר.
667. דאס שוץלאזע קינד; מאנאטשריפט געווידמעט די פראבלעמען פון
פארזארגונג און שוץ איבער יידישע קינדער און יתומים. רעדאקטאר: א. לעווינסאן.
ווארשע, פארבאנד פון צענטראלעם פאר יתומים-פארזארגונג אין פוילן, 1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה בינואר.
668. Hechawer. Berlin, Bundesleitung des Jungjüdischen
Wanderbundes, 1928 [5688]. 15 : 22.
ירחון. חוברת א' הופיעה במרץ. על המעטפה שם הירחון רק בעברית.
669. Heine-Bund. Blätter. Hrsg.: Ahron Eliasberg. Berlin,
Heine-Bund, 1928. 14 : 22.
מופיעים לעתים בלתי קבועות. חוברת א' הופיעה 10 לאפריל.

הספרות העברית ומדע היתדות.

א. ספרות עתית.

651. אהל תורה; ירחון תורני ספרותי, קובץ חידושים ובאורים בדברי רבותינו ... קראקא, דפוס דייטשער, תרפ"ח. 15 : 23.
העורך: פנחס הירשפרונג. חוברת א' הופיעה בסבת.
652. הבחור; ירחון לתורה ולכל עניני בחורי הישיבות. (דעווא), דפוס מארקאוויטש עט פריעדמאן, תרפ"ח. 16 : 24.
העורך והמו"ל: אברהם יצחק פריעדמאן. חוברת א' הופיעה באייר.
653. עולמו; ירחון לנער העברי בצ'כוסלובקיה ... יו"ל ע"י הגמנסיה העברית במוקצ'בו. מוקצ'בו, הגמנסיה העברית, תרפ"ח. 16 : 23.
גליון א' הופיע בשבט.
654. אונדזער ווארט. (רעדאקטאר: דוד טשארגאכא). קראקע, (דפוס גויצהאלץ), 1928. 31 : 47.
עתון יומי (2). גליון א' הופיע ב5 לפברואר 1928.
655. אונזער צייט; סאציאליסטישע חודש-שרופט. (רעדאקטאר-ארויס-געבער: ע. בליט). ווארשע, (דפוס די וועלט), 1927. 15 : 22.
חוברת א' הופיעה באוקטובר.
656. [אידישע] יודישע בלעטער; וואכענבלאט מיט א העברעאישער וואכענאויסגאבע; „גליונות". (רעדאקטער: א. בריקנער). לכוב, דרוק א. פרידמן, תרפ"ו. 31 : 46.
גליון א' הופיע ב2 ליוני 1927.
657. די אידישע וועלט; חודש-שרופט פאר ליטעראטור, קריטיק, קונסט און קולטור. ווילנע, קלעצקין, 1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה באפריל.
658. ארבעטער-צייטונג. ווארשע, (דפוס גרפיה), 1928. 34 : 49.
שבועון. העורך: גליונות 1—6 מ. ברבנאל; מגליון 7 ואילך א. ורביא.
גליון א' שנה ג' הופיע ב6 לינואר.
659. ביכער וועלט; קריטיש-ביבליאגראפישער זשורנאל. ווארשע, קולטור-ליגע, 1928. 16 : 24.
ירחון. העורכים: מ. זילבערפארב, י. כמורנער, ח. ש. קאזדאן. חוברת א' הופיעה באפריל.
660. דער האמער; קאמוניסטישער חודש-זשורנאל. ניו יארק, (אוניון סקווער פרעסס), 1928. 22 : 28.
העורכים: מ. אלגין, י. מינדעל, ק. מארמאר ואדרים. התחיל להופיע בראשית 1926.

... ترجمها من الافرنسية اسكندر الخوري. [القدس]، مطبعت بيت المقدس،

١٩٢٨. [٤]، ٢٩٢ ص 16: 24. الجزء الاول.

מקה, אוגוסט: „גבריאֵלֶה היפה“, מתורגם עִי אסכנדר אלכורי.

649. الوظيفة الشاذلية الیشرطیة. عكا، المطبعة الوطنية، ١٣٤٦ هـ.

[٢٣ ص] 11: 14.

סדר תפלות לענף הישרטי, מהאורדן האסלאמי הנקרא „אלשאד'ליה“.

שונרת.

650. אבן שלמה. שיר היוצאים; (לאשור חקת הקהלות בארץ

ישראל ביום ח' טבת תרפ"ח). ירושלם, דפוס העברי [? דפוס הפרנציוסקנים],

תרפ"ח. 1 ע' 25: 35.

עם תוי זמרה מאת י. א. נאמן. נגד „כנסת ישראל“.

642. לבוארשי, אברהים. مجموعة الاناشيد المدرسية مع العلامات الموسيقية في ثلاثة اجزاء. الجزء الاول. القدس, مطبعة الآباء الفرنسيسيين, 1928. 52 ص 18:13.

אלבוארשו, אברהאים: קבץ שירים לצרכי בתי הספר, עם תור נגינה, חלק א'.

643. کتاب تراثیل روحیه طبع طبعة ثالثة منقحة ومنسقة على اصول الالخان الدارجة. اورشليم, مطبعة الارض المقدسة للآباء الفرنسيسيين, 1927. 428 ص 15:11.

שירים דתיים נוצריים, עם תור נגינה. בסוף הספר חתום (המור 5?) הכומר גבריאל רחל.

644. الجمعية الخيرية الادبية الاقتصادية في الرامه. قانون. عكا, المطبعة الوطنية, 1928. 7 ص 23:16.

החברה לצדקה, לספרות ולכלכלה ברמה: תקנות.

645. الجمعية العلمية الاسلامية. نظام الجمعیه العلمیه الاسلامیه أسست في مدينة عكا سنة 1346. عكا, المطبعة الوطنية, 1928. 7, [1] ص 24:16.

החברה המדעית האסלאמית: תקנות.

646. الجمعية الملية الارثوذكسية في القدس الشريف. [قوانين الجمعية]. [القدس], مطبعة بيت المقدس, [1928] [1], 7 ص 23:15.

החברה הדתית האורתודוקסית בירושלם: תקנות.

647. عازار, نعيم. القواعد العصرية لتعليم الرقص الحديث. يافا, مطبعة فلسطين الجديدة, 1928. 111, [3] ص 19:13.

עוזר, נעים: "השונות החדשות לסמור הקוד החדש", השער גם בצרפתית.

648. ماكيه, اوغست [Auguste Maquet]. غابريلا الحسنة رواية... تشمل على حوادث هنرى الرابع ملك النافار... وما جرى له مع غابريلا الحسنة

המחבר אסף את היותר טובים שבמאמריו, שנדפסו במשך 30 שנה האחרונות בעתונים וז'ורנלים שונים ברוסיה ואמריקה (בעברית ובאנגלית). מטרתו „שכתבו ושמשו כעין אספקלריה לחיים היהודיים באמריקה כמו שהתפתחו אלה במשך ימי הדור האחרון—הדור שבו נכתבו". יש בספר מאמרים חשובים לדברי ימי היהודים באמריקה לפני הזמן הנזכר („היהודים בניור יורק לפני המאה ה־19", „חיים סלומון", „מרדכי עמנואל נח", „רבי יצחק מאיר ווייס"). מאמרים אחרים מטפלים בשאלת ה„רפורם". רחשו ל„רפורם" היוברי. הוא מנסה להוכיח ש„הרפורם" אינו מתנגד לצינויות, החוצאה יפה.

633. [רימונט] ריימונט, ול[דיסלב] סט[ניסלב] Wladyslaw Stansilaw

Reymont. אכרים; ספור מימי החוה; תרגם מפולנית ת. ש. כן־אברם. תלך שלישי: אביב. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 348 ע' 21: 14. את החלקים א־ב ראה ק. ס. שנה ה' ע' 33.

634. שוער, אברהם. דור הולך; (ספורים). ספר א. (תל־אביב), דביר־חברים, (דפוס השחר), תרפ"ח. [3], 170 ע' 23: 15.

635. שילר, פרידריך [Friedrich Schiller]. דון קרלוס; שיר דרמטי; תרגם מגרמנית אשר ברש עם הקדמה, הערות ופירושים. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 346 ע' 21: 15.

636. שכטר, יעקב מאיר. הדקדוק המקורי; חוברת א: המבוא; כולל יסודי דקדוק שפת קדשנו... עפ"י טבע המבטא אשר לשפתנו... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 24 ע' 23: 16.

637. שרתוק, זאב. ברור עיניו הספקת המים בנוה־שאנן. תל אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ח. 16 ע' 23: 15.

738. תל אביב. אוניברסיטה עממית „אחד העם". תכנית הלימודים; קיץ תרפ"ח. תל אביב, דפוס התחיה, תרפ"ח. 8 ע' 24: 17.

639. תל אביב. חברת הגמנסיה העברית „הרצליה". התזכור והתקנות. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 20 ע' 23: 15.

640. האנטשארואו, א. צעהן יאהר באלשעוויוזם... תל אביב, (דפוס אמנות), 1928. 19 ע' 16: 12. שירים.

641. International missionary council. Jerusalem meeting, 1928. Who's who, Jerusalem meeting of the International missionary council, March 24-April 8, 1928. Proof ed. Jerusalem, (Greek conv. press), 1928. 32 p. 15: 22.

624. פתח תקוה. הועד החקלאי. למארעות פתח-תקוה. ברור דברים. (פתח תקוה, דפוס התחיה), תרפ"ח. 16 ע' 14:22.
625. צורי, שניאור. משחקים-פורט; כדור-יד. (תל אביב), הפועל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 16 ע' 11:15.
= ספריה ספורטיבית קטנה של "הפועל". חוברת א.
626. [קלירים] קליערים, משה בן מאיר. תורת הארץ; חלק ראשון... מדיני מצות החלוצות בארץ. בכורים תרומות ומעשרות חלה לקט שכחה ופאה שביעית ערצה וכלאים ובסופו קונטרס אחרון. ירושלים, דפוס שמואל צוקרמן, תרפ"ח-תרפ"ח. 2, 206 דף 23:30.
627. קמחי, דב. ניקסו. ירושלים, זמנות, (דפוס הספר), תרפ"ח. 60 ע' 17:12.
628. קפת הספר. תל אביב, קפת הספר, (דפוסים שונים), תרפ"ח. 13:17.
ק"ט: קר, שמואל. מול הר האלהים. 22 ע'.
ק"כ: רבינוביץ, א[לכסנדר] ז[יסקינד]. דוד ושלמה; ציור היסטורי. 23 ע'.
קכ"א: דושמן, י[שראל]. דוד וגלית. מחזה תנכ"י. 14 ע'.
קכ"ב: קפליוק, מ[שה]. משיחות הבדווים; תרגם מערבית. 31 ע'.
את הקודמים ראה ק.ס. שנה ה' ע' 32.
629. קרן היסוד. א"י. דין וחשבון של הועד הארצי לקרן היסוד בארץ-ישראל לשנת תרפ"ז. ירושלים, דפוס הארץ, תרפ"ז. 8, 23, 45, 16, 40, [12], VIII ע' מצויר. 17:25.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 98.
630. רבינוביץ, א[לכסנדר] ז[יסקינד]; [מתרגם]. מסלות לתורת התנאים; שלשה מאמרים; א) לחקר מדרשי התנאים מאת דוד צבי הופמן; ב) השלמה מאת חיים שאול האראוויטץ. ג) קטעים ממשנת אבא שאול מאת ישראל לוי. תרגם מגרמנית ע"י א. ז. רבינוביץ. תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח. [4], 133 ע' 14:22.
631. ריגאי, יונה. אל השמש; דרמה בשלש מערכות. תל-אביב, ניכוס, (דפוס תל-אביב), תרפ"ח. 80 ע' 14:19.
632. [ריזין] רייזין, מרדכי זאב. ישראל באמריקה; (מאמרים ופולימונים). ירושלים, אחיעבר, (דפוס עזריאל), תרפ"ח. [3], 270 ע' תמונת המחבר. 21:14

617. סנקביץ [סנקוויץ], הנריק [Henryk Sienkiewicz]. בִּישׁוּן וְ
וּבְעֵרְבָה; תרגם י. לוימאנוביץ. (ספר א' וז'). תל אביב, אמנות, (דפוס
הפועל הצעיר), [1928]. ע' 196-197; 408-20: 14.

618. ספריה קטנה. (תל אביב), בהוצאת פ. גינזבורג, (דפוס הארץ), תרפ"ח.
ל"ח-ל"ט: גינזבורג, פסח. אדמומיות; חיון נעורים. 39, [1] ע' 17: 12.
את הקדמים ראה ק.פ. שנה ד' ע' 96 1971 ושנה ה' ע' 30.

619. ספריה קטנה לילדים ולנערים. (תל אביב), פ. גינזבורג, (דפוס
הארץ), [תרפ"ח]. 17: 12.

א: ממכסרי משה. א. איצ'יחא ושלשת הגנבים. ב. מעשה בעני;
משיחות הישמעאלים. 30 ע' ציורים.

ב: ספנסר, אדמונד. ספורים מארץ הפלאות; תרגם י. שלום. 30 ע' ציורים.

ג: זנגר, ריכרד. לוחגורין; מעשה קדמון; תרגם ב. פ. 32 ע' ציורים.

ד: סילמן, קדיש יהודה. הילד ישראל; ספור. 28 ע' ציורים.

ה: קינגסלי, צ'רלס. ילדי-המות; ספור; תרגם ג. גלברט. 30 ע' ציורים.

בכל ספר לפני המקטע ביוגרפיה קצרה של המחבר.

620. עדת ישראל החרדית בא"י. קונטרס. ירושלים, דפוס מוריה,
תרפ"ז. 16 ע' 22: 15.

621. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס השחר),
תרפ"ח. 17: 12.

ל"ד: בן ציון, [שמחה]. נפלאות; חוברת ו: מעשה בשלשה אחים. 11 ע' ציורים.

ל"ה: לוינקופנים. מעשה בורר של ניר. 10 ע'.

את הקדמים ראה ק.פ. שנה ה' ע' 31.

622. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל אביב, דביר, (דפוס השחר),
תרפ"ח. 17: 12.

47: סילמן, ק[דיש] י[הודה]. מעשה באביחיל ושלשת בניו. 20 ע'.

48: בן אליעזר, מ[שה]. מעשה בשלשה ענקים. 11 ע' ציורים.

49: ברקוביץ, י[צחק] ד[וב]. בבית החולאים של בנות. 16 ע'.

50: מיכאלי, מרדכי. על כנפי נשרים. 15 ע'.

את הקדמים ראה ק.פ. שנה ה' ע' 31.

623. פרץ, י[צחק] ל[ויבוש]. זכרונותי; תרגם מ. ז. ולפובסקי. תל
אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 119, [1] ע' 24: 16.
דביר לעם.

613. נורמן, י' [עקב]. [Jakob Normann]. האהבה, הדת והאמנות בפסיכואנליזה (מפרויד עד אדלר); תרגם א. שלונסקי. ירושלים, תרבות, (דפוס הפועל הצעיר ת.א.), [תרפ"ח]. 105, [1] ע' 13:18.

614. ניר, אהרן. שניאור זק"ש. תל אביב, כתובים, דפוס ארץ ישראל בירושלים, תרפ"ח. [4], 88 ע' תמונת זק"ש. 14:22.

מחברת זו — «פרי חקירה בסמנריון לספרות העברית החדשה של פרופ. י. קלוזנר, במכון למדעי היהדות של האוניברסיטה העברית בירושלים» — שהמחבר מעיד עליה בהקדמתו הקצרה כעל «נסיון של ריהביליטציה, החזרת עטרה» מכללה ששה פרקים: פתיחה וחיי זק"ש, זק"ש החוקר, זק"ש ההוגה והסופר, השפעות, מכתב המלצה של שלינג על זק"ש ורשימת מאמריו ומכתביו של זק"ש.

המחבר אסף בשקידה כמעט כל החומר המצוי על זק"ש (גם מכת"י אשר בספריה הלאומית; אגב, בעזבונו של זק"ש שהיה בידו המלומד המנוח יעקב איזנאוטסון היו כמה וכמה דברים חשובים לתולדותיו, וכדאי היה לחפש עקבותיו של עזבונו זה באחת הספריות — בקיבוץ?) והשתדל בכשרון ודעת להחזיר עטרה"א או יותר נכון להשיב עטרה"א על ראשו של זק"ש ולהחיות אותה. אישיות מופלאה, עשירת רוח והנאה, גולה עמוקות וצפונות שלא זכתה עד היום להאזין להם ולא לתאור חיים ולא להארת דמות. ברם, מגמה זו של «ריהביליטציה» (שאין זק"ש זקוק לה כלל!) המחזירה כל המחברת יש בה משום «יתר כניסול»; היא גם מטת את המחבר לחסר פשטות בהרצאה (השוה, ביחוד, הסוף) ולהכללה יתרה (השוה, למשל, בפתיחה על השכלת-רוסיה, שהמחבר אינו שם לב להבדל בין הענין לחקירות-העבר ובין ערכם המדעי של חקירות אלה ובכל הפרק על זק"ש החוקר). בפרק על זק"ש החוקר חסרים גם פרטים על כל נושאי מחקרו, וההרצאה בנויה בעיקר על דוגמאות. הפרק על ההשפעות מוצלח ביותר, הניבולוגרפיה לקויה מצד שלמותה ומצד סדורה: בספרים צריך היה לתת את שמותיהם המלאים, לרשימת מאמרים צריך היה להכניס גם את אלה שזק"ש הדפיס במאספיו הוא; צריך היה גם לציון את נושאי המאמרים אם אין לעמוד עליהם ע"פ שמם, וגם לסדר אותם או לפי זמנם או לפי ענינם. יש לאחל למחבר כי במחקריו הבאים (שירשקויות ממנו) ישם את לבו יותר לדיוק ולפשטות, לראות את הדברים כמו שהם ויתרחק מהכללה יתירה ומסגנון של הפלגה.

ב. ד.

615. סילמן, קדיש יהודה, לכו נרננה; שבועים שירי-עם משירי הגולה וארץ-ישראל. ירושלים, (הוצאת המחבר, דפוס איתן ושושני בת"א), תרפ"ח. 80 ע' 17:25. התכן: הקדמה. I. ממעיני העם. II. וחסידיך ירננו. III. מזמרת הארץ. — רוב הגדול של השירים נספחו תווי-נגינה.

616. סמילנסקי, משה. זכרונות; כרך א. תל אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ח. 317 ע' 14:20.

= כתבי משה סמילנסקי.

רוב הזכרונות הם משנות 1891—1905. הספר מכיל תאור נקודות ישוב שונות ודרך אגב גם תולדותיהן. יש גם זכרונות על הרצל, אחדי-העם, ז. טוימקין, בוסל, שרה אהרונסון ובייליאים וחלוצים אחרים.

603. יואל, עמנואל [Manuel Joel]. תורת הפילוסופיה הדתית של רבי (דון) חסדאי קרשקש. הרצאה... מתרגם ע"י צבי הרשפר. תל אביב, (דפוס השחר), תרפ"ח. 111, [1] ע' 22:15.
604. ירושלם. כוללות עדת המערבים. ס' המורה לצדקה... חשבון הכנסה והוצאה... מאלול תפר"ה ע"ס שבט תפר"ח. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 81, [4], [2] ע' 22:15.
605. ירושלם. „נדוניא“; מוסד לעזרת חתנים וכלות. סטטיסטיקה 25 יולי 1926—31 דצמבר 1927. ירושלם, דפוס ארץ-ישראל, [תרפ"ח]: 16 ע' 24:17.
606. כהן, מרדכי בן הלל. עולם; ספר רביעי. ירושלם, מצפה, דפוס הספר, (תרפ"ח). 235, [1] ע' 23:15.
- את הקודמים ראה ק. ס. שנה ג' ע' 254 ושנה ד' ע' 95.
החלק הזה מקיף את שנות 1907—1912, ז. א. שנותיו הראשונות של המחבר בא"י, והוא מוקדש כמעט כולו (חוץ מפרקיו הראשונים) לא"י ובעיקר לתל-אביב בשנים הראשונות להגירתו.
607. כ"ץ, יצחק. משפט וצדק דורש עם ישראל מעמי העולם... הוצאה שניה. שנים עשר פרקים. ירושלם, (דפוס ארץ ישראל), תרפ"ח. 39, [1] ע' 17:12.
608. לוברני, אליעזר. שלהבות. ירושלם, תרבות, (דפוס עזריאל, תרפ"ח). 174 ע' 18:13.
609. לונדון, ג'ק [Jack London]. ספורים; תרגום י. למדן. ירושלם, מצפה, (דפוס עזריאל), [תרפ"ח]. 162 ע' תמונת המחבר. 18:13.
610. ליברמן, א[הרן] ש[מואל]. כתבו א. ש. ליברמן; ספר א. תל אביב, דבר, תרפ"ח. 2, [2], א, 99 ע' 22:15.
- ספר א: ספר האוטופיות. מכתבים ורשימות. נעתק מכ"י ונערך לדפוס (עם הקדמה) ע"י מיכל ברקוביץ.
611. מיכאלי, מרדכי. רבי יחיאל מיכל פינס; תולדותיו, דעותיו ופעולתו הספרותיות. ירושלם, הסתדרות המורים בא"י, תרפ"ח. 35 ע' תמונת פינס. 17:12.
- = ספרית „הד החנוך“, ב.
המאמר הוא פרי עבודה בסמנריון של הפרופ' קלוזנר באוניברסיטה העברית בירושלים.
612. נורדוי, מַכס [Max Nordau]. כה אמר נורדוי; לקטים סנאטיו וכתביו; מתורגמים בידי אהרן ורדי. עם תמונת נורדוי ועם מבוא. ירושלם, אחיעבר, (דפוס הפועל הצעיר ת"א), תרפ"ח. 62, [2] ע' 20:14.

כלומר שיש לכל אחד ואחד ראשו הוא; ואילו הוספת ה"אחד" מביעה את ההפך, כאלו היו מאוחדים תחת ראש אחד. ע' 44. "מיליונרים צעירים" במקום "זעירים", ע' 48. "דבריו אלו" צ"ל "דבריו אלר". ע' 34 במקור כתוב "In der Oper bei Tannhäuser", ר' ב. מתרגם בטעות "באופרה של מנהיג". ע' 39. "על אדוני להשפיע" צ"ל "עליהם להשפיע". ע' 40 "פרסום" במקום "פרסים". ע' 41 "Unsere... Officiere silbernen Kürass", הרצל לא התכוון ל"מגן בצבא כספי", כי אם לשריון כסף.

הלך ב' (א. ברש): ע' 197 חסר פסוק שלם "Und ihrem Andenken...". ע' 203 חסר הפסוק "Das Geld für B. zu beschaffen...". ע' 204 חסר פסוק שלם הנחוץ להבנת הדברים "Ich liess mir von ihm die Zustände rumänischer Juden schildern". ע' 207 החליף המתרגם ע' 209 לא תורגמה המלה "gering...". ע' 206 "קתולה" צ"ל "בתולה". ע' 207 החליף המתרגם Kaufhäuser ב"Kaffeehäuser והסיע את "בתי-הקהות הגדולים" במקום "בתי-מסחר הגדולים". ע' 227 מתרגם ברש meine Gottesanschauung נכון "השקפתי על האלהות". אולם מיד אחרי זה הוא מתרגם meine Gottesvorstellung שלא כהלכה "ציורי האלהות". שני המתרגמים התקשו בתרגום המלה Landnahmeschiff ותרגמו "אנית כבוש". התרגום הזה, בלי כל הערה, מוכרח להטעות את הקורא העברי. הרצל לא חשב כמוכן על "כבוש", להיפך, בקשר עם דבריו על "אנית כבוש" (בתרגום ר' ב. וא. ב.). ע' 209 ממשיך הוא ע' 210 ואומר: "יש למנע בעד פוליטיקה של כבוש". הקורא העברי יכולבל ויראה סתירה בדבריו של הרצל, והסתירה הזאת אינה אלא בדבריו המתרגמים.

ע' 193 מספר הרצל על יהודי שבחינת האופיזורים שלו היתה היותר מובה ונכל זאת לא נתמנה לאופיזיר. ב. מתרגם "שהצליח בבחינת האופיזורים על הצד היותר טוב". ע' 193 (למעלה) הוכנסה פסקה בין שני פסוקים אשר אינה נמצאת במקור ומפריעה בעד ההבנה. ע' 190 במקור כתוב שהרצל יבקש לו חופש של שני ירחים "mit Karenz der Gebühren" ו"א שיותר על משכרתו במשך הזמן (המבטא לקוח מהסגנון המשרדי הנהוג באוסטריה); ב. מתרגם "חופש עם פטורים מן המסים". ע' 188 הכניס ברש את המלים ירה" במקום שהרצל מזכיר את פרנץ יוסף; במקור לא תמצא את המלים האלה, המוסיפות אירוניה במקום שאינה. ע' 186 כשהרצל מדבר על הפרלמנט הצרפתי, הוא משתמש במלת Kammer (תרגום של chambre); ברש מתרגם "לשכת-המדינה", תרגום זה אינו אומר לקורא כלום. ע' 189 "Communard" הוא איש אשר השתתף בעצמו בקומונה הפריסית. מסופקני אם התרגום "חסיד-הקומונה" הולם את המושג הזה. ע' 281 העתון נקרא Economist; ב. כותב "אקונומיסטן" מפני שה. כתב "Vom Economisten...". ע' 285 ה. כותב "auf keine Verschleppung" "eingehen"; התרגום אומר בדיוק את ההפך "להסכים לכל דחיה".

ההערות האלה לא הובאו, כמוכן, בכדי להפחית את ערך התרגום. קל מאד למצא שגיאות ושבושים. אחרי שנעשתה העבודה בעיקרה. זכותם של המוציאים והמתרגמים גדולה אבל גם אחריותם גדולה. הוצאת "מצפה" מבטיחה להוציא את ששת הכרכים בזמן קצר וכסדר. הוגו ברגמן.

602. "ברכיהו, ישראל". מתוך ההפכה; רומן בשלשה חלקים מחיר יהודי אוקראינה בימי הריבולוציה הרוסית הגדולה בשנות 1917-1920. חלק שני, חוברת תשיעית. חלק שלישי, חוברת עשירית-חמש עשרה. חלק אביב, יורעאל, דפוס הפועל הצעיר, [תרפ"ח]. ע' 129-236. 24:16.

את החוברות הקודמות ראה ק.ס. שנה ד' ע' 194 ושנה ה' ע' 27.

601. הרצל, [בנימין זאב] תיאודור. ספרי הימים 1895-1904, בששה .

כרכים; מתורגמים בידי ר' בנימין ואשר ברש. כרך ראשון. ירושלים, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר ת.א.), תרפ"ח. 312 ע' תמונת המחבר. 22:16.

הוצאת ספרי הימים של הרצל בתרגום עברי הוא מאורע חשוב בספרות העברית וגדולות עשתה "מצפה" ע"י הוצאת התרגום הזה. היא מלאה בזה חובה לאמית. לפנינו תעודה היסטורית של התנועה הציונית אשר אין כמוה בחשיבות: מקור היסטורי מדעי, ויחד עם זה ספר חנוכי לנער הגדל על ברכי השפה העברית ואשר ידיעותיו על הרצל קלושות למדי.

ובכן, מקור היסטורי-מדעי ויחד עם זה ספר פופולרי-חנוכי. המוציאים לאור התכוננו, כנראה, יותר למטרה השניה. על ידי כך יצאו לקויים אחדים ועלינו לציין אותם כאן, כי יש מקום לתקונים בכרכים הבאים. הספר תורגם על ידי שני מתרגמים אשר אין ביניהם התאמה גמורה וזה עלול לבלבל את הקורא. מצאתי בכרך זה שלשה מקומות, אשר בהם מביא הרצל את ספרו של רוסו: *Contrat social*. והנה פעם נשאר השם בצרפתית, פעם תורגם ע"י "חוזה חברתי" (ע' 79), פעם ע"י "אמנה חברתית" (ע' 195). משל אחר: ר' בנימין מתרגם את שם עיתונו של פרידיונג *Deutsche Wochenschrift* ע"י "שבועון גרמני" (ע' 5), ואילו ברש, בתרגומו דבריו של הרצל על ה *Wochenschrift* של בלוך (ע' 219, 221, 282), משאיר את השם המקורי (מה שיותר נכון בעיני). חסרון גדול יש לראות בזה, שהמתרגמים הביאו את השמות הפרטיים בטרנסקריפציה דוקא, במקום שהיה עליהם להביא את השמות לפחות פעם אחת בכתב מקורי. והלא ידוע מה גדולה הערבוביה בנידון זה וכמה קשה לקורא העברי המסכן, אשר אין המקור הגרמני לפניו, לבטא את השמות כהוגן. מי יכיר את *Périer* בטרנסקריפציה "פרייר", אשר אינה מתאימה לאופן הבטוי, או את *Freycinet* אשר נעשה ל"פריצינט"? כמה קוראים ידעו לבטא את השם של הקומפוניסט *Mandel* כדבעי בראותם את האותיות "מנדל" או ינחשו את *Camondos* מעבר המסוה "קמונדים"? וכן כמובן ביחס אל שמות המקומות. ברש מתרגם את שם העיר האוסטרית הירדועה *Zell am See* ע"י "אוהל (!) על שפת היאור" (ע' 216). מי יבין?

כמו כן קשה לקורא להבין באיזה עקרונים אחוזו שני המתרגמים בתרגום קטעים המובאים אצל הרצל בשפה זרה (צרפתית או אנגלית). לרב תרגמו אותם לעברית בלי כל הערה וזה, כמובן, הפסד לתרגום, כי המלים הזרות מוסיפות חן מיוחד לסגנונו של הרצל, וגם העובדה, למשל, שמכתבי הירש אל הרצל כתובים צרפתית, ומכתבי הרצל אל הירש גרמנית, נעלמת ככה לגמרי. המתרגמים היו צריכים להעיר את הקורא על זה. אבל גם בנוגע לתרגום פתגמים צרפתיים השכיחים כל כך אצל הרצל, אין שיטה אחת מסוימת. פעם מתרגמים אותם ופעם לא. והקורא אינו מבין את הסבה. כך הנך מוצא, ע' 72, פתגם צרפתי בלתי מתווגם ומיד אחר כך, ע' 73, פתגם אחר אשר תורגם (המאחר בסכנה וכו'). לפעמים (ע' 281 וכו') הנך מוצא פתגם בצרפתית ותרגומו על ידו. המתרגמים צריכים לברר את שיטתם בכרך הבא.

שבושים אחדים יצטרכו המתרגמים לתקן במהדורת השניה. לא השוינו את המקור עם התרגום כלל, ורק דרך מקרה ראינו שבושים אחדים, חלק מהם שבושי תרגום וחלק שבושי דפוס. בחלק א' (ר' בנימין): ע' 43, "להביא את היהודים מתחת ל"כובע" אחד — זה יהא קשה... למרות או דוקא מפני שיש להם ראש אחד". הרצל רוצה לומר, שיש להם ראש,

היה כל אחד רוצה להיות אגרוף, אלא שאינו יכול, והאגרוף יורד להשתמש בוה"על כן יש רק אמצעי אחד להלחם נגד רוח המלחמה והוא: לשחרר את המהופנט מן ההיפנוז. מהלשתו, להעמיד אותו על דעת עצמו, לחנך אותו, למען יוכל לעמד ברשות עצמו. כאן התקרב ג. בלי יודעים לנוסחאות תורת הסופר של קנט.

גורדון אינו מסתפק בוה"ע, לראות את ההיפנוז בשלשון האגרוף. הוא רודף אחריו בכל תופעותיו, וביחוד בצורתו המפלגתית. בטאמר היפה, מטיולי בכבישים" הוא מתאר את הנואם המפלגתי, אשר כל מלה היוצאת מפיו היא, פרוזה ריקה, שאין לה שום יסוד בחייו ובעבודתו, והוא רק פרי ההיפנוז המפלגתי ומהפנטת בעצמה. והוא משתוקק לאנשים אשר יפעלו ויחשבו, מתוך החיים בלי אמצעי". אגב: המאמר הזה, מטיולי בכבישים" הוא גם יפה מאד מצד סגנונו והוא תמונה חיה של תקופת הכבישים בא"י בשנות תר"פ ותרפ"א כשהתחילה העליה השלישית. (ראה ביחוד את תאור הטיול ע' 203 וכו').

מסביב לרעיון המרכזי הזה של הכרך יש רעיונות רבים אחרים אשר בהם נוגע ג. כדרכו, מענין לענין; "עמדת הסופר הא"י", (אינד' רואה בסופרינו שאיפה להכות שורש בארץ...); שאלות הדבור העברי (האם צריכים לומר, כבודו, "אדוני" או יש לדבר בלשון נוכח?) והקלת הקריאה העברית; עמדתו כלפי אחד העם (ביחוד בשאלת הנצרות); יש הערות ודברים על ברידצבסקי, ברגה, על שטיינר, ניצשה, דוסטויבסקי, אוסקר אוואילד וכו'. הלואי שכרך זה ימצא לו קוראים רבים בימינו!

ה. ב.

596. גורדון, [יהודה] ל[יב], כתבי י. ל. גורדון, ספר א. תל אביב, דבר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 192 ע' תמונת המחבר. 24:16.
ספר א: על נהר כבר. פרקי זכרונות. דבר יום ביומו. — הספר מכיל זכרונותיו ויומנו של ילד. חלק מהם תורגם מרוסית.

597. גרינברג, אורי צבי. אנקראון על קטב העצבון. תל אביב, דבר, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 78, [2] ע' 22:15.
י"א שערי שיר.

598. גשורי, מ[איר] ש[מעון]. מסלילת הכביש עד כניית בית הפועלים. ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ז. 64 ע' 17:12.
הסתדרות הפועל המזרחי בא"י. ספרית "תורה ועבודה" חוברת ב.
599. הורוֹדצקי, ש[מואל] א[בא]. החסידות והחסידים. ספר שני. תל אביב, דבר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 189 ע' 23:15.
ספר א. ראה ק.ס. שנה ה' ע' 26.

600. [הירשנזון] הירשענזאהן, חיים. אלה דברי הברית מתבארות בו כל הבריתות בישראל הנוכחות בתנ"ך... בשלשה חלקים... חלק שני מן הברית במצרים עד הברית בקרבות מואב... חלק ג' מן שיבת יהושע עד ברית אסנה בימי עזרא ונחמיה. ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ח. [20], 133, [3], 195, [1] ע' 25:17.
בסוף הספר שער אנגלי. חלק א' ראה ק.ס. שנה ג' ע' 253.
הכהן, מרדכי בן הלל ראה ע' 196 בספר 606.

590. ביאליק, ח'יים] נחמן]. קברות מלכו בית דוד; ארבע אנדות.
תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 22, [1] ע' 17: 25.

תכן: א. שני הפועלים אשר הרסו לראות במערה. ב. המערה וחרב הפחה.
ג. המערה והכובסת. ד. המלך דוד והמערה. — מצויר ע"י נ. גוטמן.

591. ביאליק, ח'יים] נחמן]. שלמה ואשמדי; אגדה. תל אביב,
דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 17, [1] ע' 17: 25.

מצויר ע"י נ. גוטמן.

592. בלזק, אונורי דין [Honoré de Balzac]. גובסק; פצינו קני;
ספורים; תרגום מ. אזרחי. ירושלים, מצפה, דפוס וייס, תרפ"ח. 124 ע' 12: 17.

593. בלקינד, ישראל. I. השמרונים. II. הערבים אשר בארץ
ישראל. III. איפה הם עשרת השבטים? תל אביב, המאיר, (דפוס שהם
כיפס), תרפ"ח. 33, 24, 25 ע' 13: 19.

לכל אחד מהמאמרים שער מיוחד.

594. גולדמן, ש. צ. (שלמן). העופות והגן, החצר והארמון.
(תל אביב, דפוס הארץ), [תרפ"ח]. 10 ע' 12: 16.

שירים.

595. גורדון, אהרן] דוד]. כתבי א. ד. גורדון; כרך רביעי.
יו"ל ע"י הועד המרכזי של מפלגת „הפועל הצעיר“. תל אביב, הפועל הצעיר,
(דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. [4], 318 ע' 15: 22.

את הכרכים הקודמים ראה ק.ס. שנה ב' ע' 5 ושנה ד' ע' 91:10.

במרכז המאמרים אשר נכנסו לדרך רביעי זה, עומדים מאטריו של א. ד. ג. בשאלת
גיוס לגיון עברי בשעת המלחמה. ג. התנגד כידוע לתנועה זאת בכל תקף, ודבריו שנכתבו
בשאלה זאת, לא נתישנו, כי יותר משאלה אקטואלית של הלגיון העסיקה את ג. שאלת
הצבאויות בכלל, והדברים אשר כתב (ואשר נדפסו כאן ראשונה) בשאלה זאת, הם בלי ספק.
מן הדברים העמוקים ביותר שנאמרו בכלל בשאלה זאת, אשר כל כך הרבו לכתוב עליה. הוא
אינו מסתפק לציון שתנועת הלגיון עומדת „בנגוד גמור לכל אידאולוגיה הלאומית
והאנושית ולכל עבודתנו בארץ“ ולהראות „עד כמה אנחנו נוחים להתמוגג להמשמש לשכת
את כל מה שאנחנו שואפים אליה לשכת את עצמנו את כל עצמותנו בשעה שאחרים
מסבירים לנו פנים“ וכו' — הוא מחפש את המקור הנפשי לאותה התופעה הנקראת צבאויות
ומוצא אותה בהיפנוז. בהיפנוז ולא בכח מקור כל שלמן. „רואה אתה את האגרון, את היד
המשחיתה, מקור הרשע, השקר והכעור, והנה אין לו בעצם שום כוח, והנה הוא יד מתה,
מיכנית, שאין בה אלא התנועה המיכנית, וכך מה שהוא משחית אינו עושה
אלא בכוח אותן הידים, שהוא בא להשחית... החזיון שלפנינו אין לו באור
אחר אלא זה, כי יסוד השלמן וההיפנוז של השלמן מונח בעצם נפשם של המשו עבדים
בעצם תאות השלמן הנמועה בנפשם. המרובים, העובדים והעשוקים, מכבדים את האגרון,
מכבדים מתוך שנאה, מתוך הריקת שנים, אבל מכבדים ומתבטלים בפניו, כי לעמקו של דבר

580. פועלי ציון. א"י. דאס פראפעסיאנעלע לעבן; זאמל-העפט, געווידמעט דער וועגער פראפעסיאנעלער קאנפערענץ פון חיפה און קרייו. חיפה, (דפוס פועלי ציון תל-אביב), 1928. 16 עמודות 17: 25.
האחראי א[לעקס] שרמן.

581. קאמוניסטישע פארטיי. דער וועגער מאי; זאמל-העפט. יפו, (דפוס תל אביב), 1928. 16 ע' 23: 15.
האחראי ז[אב] בירמן. הופיע באשריף.

582. „Аркос“, представительство по Египту, Палестине и Сирии. Торговый бюллетень. Яффа, 1926. 56 стр. 15: 23.

העורך יהושע זימן. נדפס ב"הפועל הצעיר". חוברת ח' הופיעה כ-25 לינואר. החוברות הקודמות יצאו בהקטוגרף. אחרי חוברת ח' פסק העתון מלצאת.

ג. ספרים וחוברות.

583. אברס, גיאורג [Georg Ebers]. בת פרעה; רומן הממור; תרגם ש. הרברג. חלק א. תל אביב, אמנות, (דפוס הפועל הצעיר), [תרפ"ח]. 303 ע' 14: 20.

584. איבסן, הנריק [Henrik Ibsen]. אויב העם; חזיון בחמש מערכות; תרגם מנורווגית פסח גינזבורג. תל אביב, שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח. 179 ע' תמונת המחבר. 15: 22.

585. אנגלס, פרידריך [Friedrich Engels]. התפתחות הסוציאליזם מאוטופיה למעשה; תרגם (בצירוף רשימה על אנגלס והערות) מ. נאדל. ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש בורוכוב, (דפוס ווייס), 1928. 95 ע' תמונת המחבר. 13: 17.
= ספריה מרכזיסטית, 2.

586. אש, שלום. כתבי שלום אש. I. ספורים וציורים. II. דרמות. III. העירה. מהדורה שלישית. תל אביב, "דביר", (דפוס אמנות), תרפ"ח. 287 ע' 16: 24.
מהדורה א' הופיעה בתרגום באודסה, מהדורה ב' בתרגום בברלין, שתיהן בהוצאת "מוריה".

587. בורוכוב, בר [Ber Borokhov]. מלחמת המעמדות והשאלה הלאומית; תרגם מ. נאדל עם מבוא מאת ז. אברמוביץ. ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש בורוכוב, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 61 ע' תמונת המחבר. 12: 17.
= ספריה מרכזיסטית, 1.

588. בורלא, [הודרה]. אשתו השנואה; רומן. ירושלים, מצפה, (דפוס עזריאל), תרפ"ח. 224 ע' תמונת המחבר. 13: 18.

589. ביאליק, ח[יים] [נחמן]. המלך דוד בחייו ובמותו; חמש אגדות. תל אביב, דביר, (דפוס השחר), תרפ"ח. 13, [1] ע' 17: 24.
מצויר ע"י נ. גושמן.

569. ברית שלום. שאיפותנו; קובץ מאמרים. II. המועצה הנבחרת. ירושלים, „ברית שלום“, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 30, [2] ע' 21:14.
- הקבץ מכיל מאמרים מאת: יוסף לוריא, הוגו ברגמן, הנס כהן, ח. מרגליות-קלורסקי, ר' ב[נימין]. להקבץ נספחו תקנות של אגודת „ברית שלום“ בעברית, ערבית ואנגלית. קבץ א. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 88.
570. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי. עניני הפועל... יפו, (דפוס אמנות), 1928. 12 ע' 32:24.
- האחראי מ. בליר. הופיע ב 12 ליוני.
571. ירק; חדיומן התולי לשבועות. הוצאת „מועדים לשמחה“. (תל אביב, (דפוס אחדות), [תרפ"ח]. 4 ע' 35:25.
572. מושב לציץ; גליון חג עליו לשבועות. יוצא על-ידי חברת „מחוסרי דאגה“. תל אביב, (דפוס אחדות), תרפ"ח. 16 עמודות 31:24.
573. פועלי ציון. א"י. בקרתנו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, פועלי ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 16 עמודות 24:17.
- האחראי א[ליעזר] שרמן. הופיע ב 22 ליוני.
574. פועלי ציון. א"י. דברנו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, (דפוס פועלי ציון וסמרו), 1928. 32 עמודות 24:17.
- האחראי א[ליעזר] שרמן. הופיע ב 15 ליוני.
575. פועלי ציון. א"י. רעיוננו; קובץ מאמרים. יפו—תל אביב, פועלי ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 עמודות 24:17.
- האחראי א[ליעזר] שרמן. הופיע ב 3 לפברואר.
576. קולות וברקים; (גליון הזמורסטי מצויר...) יוצא לרגלי הר סיני לחג השבועות בעריכתו של פדהצור בן צרצר מאחורי התנור. תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 24 ע' 32:24.
577. הקרן הקימת לישראל. הרצל ז"ל; חמר לשיחות להרצאות, ולנשפיראזכרה לכו' בתמוז. ירושלים, הקרן הקימת, תרפ"ח. [28] ע' 30:21.
- הקטגורף. עם תור זמרה.
578. הראי; גליון לפרסום לאינפורמציה מסחרית ולמפרות. (תל אביב, דפוס אחדות), תרפ"ח. 12 ע' 35:25.
- האחראי א. לוי. הופיע באייר.
579. פועלי ציון. א"י. מאי; ואמלהעפם צום וטן מאי. יפו—תל אביב, פועלי ציון, (דפוס פועלי ציון), 1928. 32 עמודות 25:17.
- האחראי א[ליעזר] שרמן. הופיע ב 30 לאפריל.

ביבליוגרפיה¹

- I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם שאובות ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוסי ארץ ישראל.

א. ספרות עתית.

563. הלפיד; ירחון של ברית הנוער הקומוניסטי הפלשתינאי. סניף ירושלים. ירושלים, 1928. 25:17.
הקטגוריה. חוברת א' הופיעה במאי.
564. לשוננו; רבעון לשכלול הלשון העברית; מוצא ע"י ועד הלשון העברית בארץ ישראל. תל אביב, ועד הלשון, (דפוס הארץ), תרפ"ח. 24:17.
העורך: א. צפרוני. מסרת העתון: (א) חקירות בלשון. (ב) להרחבת הלשון ותקונה. (ג) בקרת וביבליוגרפיה. (ד) הערות והצעות.
565. מזרח ומערב; ירחון מדעי, הסטורי, ספרותי לחקירת המזרח והיהדות בתפוצות ישראל... ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ח. 24:17.
העורך והמזכיר: אברהם אלמאליח. חוברת א' של כרך ב' הופיעה בתמוז. כרך א' הופיע בשנת תר"פ. העתון היה אז דו־ירחון.
566. עלי עונג שבת. ירושלים, ("עונג שבת"), תרפ"ח. 24:17.
קביעות ההופעה לא נזכרה. קונטרס א' הופיע בשבט.
567. פסיעות; חוברות לשאלות החנוך וההוראה בכתות הנמוכות. תל אביב, הסתדרות המורים בא"י, תרפ"ו. 24:17.
דו־ירחון (?) חוברת א' הופיעה בכסלו. באלול תרפ"ו הופיעה חוברת במכונת כתיבה.
ראה ק. ס. שנה ג' ע' 246.

ב. קבצים ומאספים.

568. ברית הנער העברי ע"ש יוסף טרומפלדור. ספרית תל חי; קובץ א'. תל אביב, ברית טרומפלדור, תרפ"ח. 23 ע' 23:15.
(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך.

ויקבל את כל הוצאות החברה הזאת המופיעות ב 400 אכסמפלרים. — על מתנת ה' אֵלִיעֶזֶר בִּרְדּוּב בִּרְטֵן הודענו כבר בחוברת הקודמת (ע' 8). כעת קבלנו באמצעותו תעודות אחדות לתולדות היהודים בדרום צרפת, מתנת ה' R. Alphandéry (Montfavet, Marseille). ה' אֵלֶפְנֵדֶרִי הודיענו גם כן שיש ברשותו תעודות רבות מתולדות היהודים בדרום צרפת במאה ה"ח ושהוא מוכן להראותן לחוקרים המעוניינים בהן שיביאו המלצה מאת ב"הס. — ע"ה' ד"ר מ. ג. גלבר קבלנו שלשה כרוזים אשר פרסם ק.פ.ג. סיופרט 1837 לשם הקמת בית המקדש וממלכת היהודים. — ה' יוֹרְיוֹס גִּרְיִנְבֵּרְג (קושינוב) שלח חמר היסטורי מעניין לתולדות הפרעות בקושינוב. — ה' דאום נדב את כל כרכי ה"פסגה" אשר ערך ה. ד. טרויוש. — פרופ' ד. הֶלֶר (בודפשט) שלח לנו גם הפעם משלח של ספרים אשר חזברו ע"י מחברים יהודיים בהונגריה. — ה' עמנואל הֶרֶץ (ניו יורק) נדב את הספר *Poli, Synopsis Criticorum Script.* (London 1671), בעל חמשה כרכים. — ה' הרי זיטליס מסר לנו דינים וחשבונות (כתובים במכונה) על מצב היהודים במזרח אירופה בשנים הראשונות אחרי המלחמה, אשר חבר בזמן מגורו בתור עובד סוציאלי בארצות האלה.

ה' דוד יֵלִין נדב את ארבעת הכרכים של הכרוניקה של טכרי בתרגום צוטנברג. — ה' נחמיה שמואל לֵיבוביץ (כרוקלין) נתן לנו גם הפעם את האפשרות לקנות ספרים עבריים חדשים אשר בחרנו לפי צרכי הקוראים. — הפילוסוף הצרפתי המפורסם א. לֵלָנֵד נתן לנו את המלון הפילוסופי אשר הוציא, בשני כרכים. — המשוררים אדמונד פֶּלֶג ואדנולד צִיִּיג נדבו את כל ספריהם החדשים. — ה' ג. א. קוהוט נתן הוצאה מיוחדת של הערוך השלם אשר חבר אביו המנוח. — משפחת המנוח שמעיה קראך שלחה את הכרך הראשון של "חזקה רבה" להמנוח יעקב לֵיב קראך בכריכת עור מופתית של בית הכריכה פוגל וראוש בלופסיה. — הא' צ'רלס ר. ריז'רדס, סגן נשיא חברת בתי הנכאות באמריקה, נדב לבית הספרים את ספריו על סדור בתי הנכאות ועל תפקיד האמנות בחרשת. —

הננו מודים ללשכה הגדולה של "בני ברית" בצ'כוסלובקיה על התמיכה הכספית שהקציבה לנו גם בשנה הזאת.

ע"י הרב ד"ר שמואל ה. גולדנזון (פיטסבורג) קבלנו מקרן החנוך של עדת "רודף שלום" סכום של \$ 250 בשביל ספרית ילדים. הכסף הזה שמור כפקדון אצל גזברות האוניברסיטה עד שתהיה לנו האפשרות להקים את הספריה הזאת.

סטטיסטיקה.

בחדשים מאי, יוני, יולי נרשמו 4224 ספרים חדשים ב 5976 כרכים. מספר הספרים הרשומים בקטלוג עלה ביום א' לאוגוסט 1928 ל 150.396 ספרים ב 190.942 כרכים.

הששים חגג עתה העולם הרפואי; ה' ישראל כהן, לונדון: חתימות כמה גדולי אנגליה, בניהם של פאול יוליוס רויטר, מיסד הלשכה העתונאית הירדוקה, וג'ורג' פאודל-פיליפס, ראש העיר לונדון; ה' ח. בורנשטיין: גלויות הגאון ר' ישראל יהושע טרונק מקומנא ("ישועות ישראל") ותמונתו; מוסד פרס נובל, שמוקדולם: כמה תמונות של יהודים בעלי הפרס הזה; ה' דוד אָרֶלֶךְ, קטוביץ; תמונת האדמו"ר ר' מאיר הלוי ("אור לשמים"), רב בסמבניץ ואפמא; ה' משה לָרֶר, ורשה: רשימת יעקב ריפמן: "טעם חדש על מנהג אכילת מאכלי חלב בחג השבועות"; בתו של לודוויג זמנהוף, יוצר האספרנטו: כת"י של אבית.

כמו כן נתוספו לאסף הזה אוטוגרפים של ישראל יעקבסון, אחד מראשוני המתקנים בגרמניה וראשיהם; של יהושע מירקין, סופר ואחד מזקני חו"צ; של הפיסיקאי פרופ' ארתור קורן, אחד הראשונים שעסקו במסירת תמונות וזכר' ע"י הטלגרף; של העתונאי הנרי דֶה בלוֹבִיץ, ששמו האמתי היה הינריך אדולף אוֹפֶר מעירת בלוֹבִיץ (כיהם), אבי העתונאות המנסיונלית; של הקומפוזיטור האיטלקי הברון אלברטו פרנקטי; של המנצח למוסדקה האנגלי מיכאל קוסטזה; של הגאון המקובל ר' נפתלי כ"ץ, שביחד עם החכם צבי החרים את נחמיה חיון.

מתנות בודדות.

ע"י ההנהלה הציונית כלונדון קבלנו משלח ספרים אשר הכיר את שורת ה Quat. Statements של Palestine Exploration Fund, מתנת ה' אלֶקן אדלֶר, את השורה של Transactions of the Ophthalmological Society (46 כרכים), מתנת ה' ד"ר א. ה. לוֹר, כ־80 כרך ממקצע וריעת א"י, מתנת ה' י. צ. לֶסֶק, את הוצאת התנ"ך הגדולה של Kennicott (1776—1780), מתנת ה' צ. ה. ארון.

ה' ד"ר א. אוֹקו (סינסינטי) שלח לנו את כל הספרים החדשים על שפינוזה אשר בקשנו ממנו—ע"י הרב ד"ר ב. א. אלֶזס קבלנו את הכרכים וזו של מלון בן־יהודה ואת הספר על פרובלמות הרבנות אשר הוציא. ה' אברהם אלֶטֶלֶיח נדב לבית הספרים כתב יד המכיל מכתב אשר כתבו רבני טונים באלול תרכ"ג לחברת "כל ישראל חברים" בפרין, אשר בו הם מתארים את כל הצרות של היהודים בארצם ומבקשים את עזרת החברה. המכתב נדפס בחוברת ב' של "מזרח ומערב". כמו כן נתן א' אלֶטֶלֶיח שני מכתבים מרבני חברון האשכנזים אל הגולה כענין שליחות שד"ר. המכתבים נכתבו בשנת תקפ"ז ונשלחו ברשות הרבנים המפרדים.—לורד בלפור שלח לב"הם את ספרו החדש "דעות והוכחות" המכיל גם פרק על הציוניות. ה' אינגציה באואר (מרדכי) שלח לבית הספרים שורה של ספרים ממקצע המשפט האספטי. על ידו הוכנס בית הספרים כחבר לחברת הביבליופילרים האספטיים

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים (אסף שְׁכָרְדֹן) קבלה כחדשים האחרונים מתנות מהמנדכים האלה: הפרופ' סימונסן, קופנהגן: מכתבים ותמונות מגדולי היהודים בדניה, ביחוד ממשפחת הנובר וכהן-ברנדס; הגב' הלנה מלכיוור, הנריקס-הולם (דניה): מכתבים מיהודים מפורסמים באנגליה ודניה, ביניהם מהסיר ג'ורג' יסל, נשיא ביה"ד העליון בלונדון, מהפרופ' הרלד בוהר, המתמטיקן, ואחיו הפרופ' נירס בוהר, שהקירותיו בטהות האמוס הן עתה במרכז ההתענינות הן של הפיסיר קאיס-החיימאים והן של הפילוסופים (רק מצד אמם הם ממוצא יהודי); ה' אלכסנדר זישה בֶּק, לבוב: מכתב האדמו"ר ר' יחזקאל שרגא הלברשטם משינאי ווא (בן האדמו"ר הגאון ר' חיים מסנץ הנודע במלחמתו בבני האדמו"ר מרוזין); מר א' דרויאנוב: מכתבי שמחה פינסקר ורש"י פין שלאחרון מעור מר דרויאנוב: „רגילים הננו לחשוב, שהאגרונומים היהודים הראשונים ברוסיה היו מנשה מאירור ביץ (עכשיו ברא"צ), אברהם זוסמן (עכשיו בנחלת יהודה) וברוטמן, אשר גמרו בשנת 1881 את חוק למודם בבית המדרש לאגרונומים בפולבה. והנה ממכתבו של פין אנו שומעים, שעוד בשנת 1853 בקש המורה והסופר ר' ש"י זלקינד מוילנה לשלח את בנו לאודיסה, על מנת ללמוד שם „חכמת עבודת הגנים! וכדאי הוא לחקור, אם באמת יצאה מחשבתו זו של זלקינד לפעולה“; הגב' ברוולר, חיפה: תמונות הפרופ' שמינטל ומוריץ לרוס, אבות הפסיכולוגיה של העמים, ואחיו של האחרון, אליעזר, יורש מקום זכריה פרנקל בהנהלת הסמינריון לרבנים בברסלאו, ואביהם אהרן יהודא ליב, רב בפילנה ותלמידו של ר' עקיבא איגר; ה' אלכסנדר לנדאו, וינה: תמונותיהם של הגאון ר' יהודה אסד ושל מנדל כהן, נומריון קהלת פרשבורג ורוח החיה של ההתפלגות מצד האדוקים ההונגריים בקונגרס 1868; דר' מכם גינסברג, ברלין: מכתב הקומפוזיטור של מנגינות לתפלות לואי גֶלנדובסקי (חותן הפילוסוף הרמן כהן); הסופר דר' ארנולד צוויג, ברלין: אוטוגרף הפרופ' מכם שְׁלֶר, המפורסם כתור פילוסוף ברוח הקתוליות (אביו היה אריי ואמו יהודית, והוא התנצר אחר גמרו את למודיו); ה' שמואל מישנון, ורשה: מכתב אניסקי; האינז' משה קרנר, ורשה: מכתב דוד פרישמן; ה' משה הקר, מפתח חותמות, וינה (ע"י הפרופ' ב. שץ): חתימתו האחרונה (?) של הרצל, משולשת, גם בעברית וגם באותיות לטיניות, לשם עשית חותמות, שכתבן על ניר בכתבת המלון אֶדְלֶכְרוֹף באֶדְלֶךְ, לפני פטירתו שם; הפרופ' ב. שץ: כמה הליוגנוורות של תמונות-תבליט מגדולי ישראל בזמן האחרון; מר משה קלינמן, לונדון: צואת א. ל. לוינסקי משנת תר"ע (באסף ישנה עוד צואה משנת תרס"א); דר' יצחק רובינסון, וינה: מכתב אופיני של הפרופ' ליאור פולד פריינד, הראשון שהתחיל ברפויים ע"י קרני גנטמן ושאת יום הולדתו

מחלקת ספרי הרפואה.

הודות לעזרה הנדיבה של ועדת הרופאים היהודים באמריקה וביתור של ידידינו ה' ד"ר יוליוס ירחע וד"ר ע. ליבמן (ניו-יורק) ושל האגודה למען האוניברסיטה כברלין מתפתחת המחלקה הזאת במספר מהיר. גדל מספר המשתמשים בספרים אלה גם מחוץ לירושלם ולרגלי בקורו של מנהל המחלקה לרפואה באוניברסיטה האמריקאית אשר בכירות קשרנו קשרי-חלופין עם המוסד ההוא.

ע"פ בקשת המבקרים הגדלנו את מספר השעות אשר בהן פתוחה המחלקה הזאת.

קטלוג של ספרי ספורט.

הקטלוג, אשר עליו הודענו בחוברת ק. ס. הקודמת, הופיע.

מחלקת א"י.

בעזרת התקציב המיוחד אשר נתנה לנו הנהלת האוניברסיטה לשם כך, הגדלנו במשך החדשים האחרונים את מחלקת הספרים הנוגעים לא"י. כל הספרים השייכים למקצע זה רוכזו במקום אחד (בערך 2500 כרך). באותו החדר העמד גם אסף של צלומי מסיים גרמנים מזמן המלחמה, אשר נדבה לנו קהלת מיגכן (ראה ק. ס. שנה ג' ע' 81) ואשר השלם ע"י מתנת ממשלת פרוסיה.

ד"ר ברוך עבר את החמר העשיר הזה, וזה כל המקומות המצולמים ואת עברי העולם שבצלום. בתמונות רבות נתברר גם חבורן עם תמונות אחרות שבאסף. המעוניינים יכולים למצא את מבוקשם על פי הקטלוג המדויק מבלי שיצטרכו מקודם לדפוף הרבה בתמונות. סדר הקטלוג אשר נערך ע"י ד"ר ברור, הוא לפי שעה טופוגרפית. אסף זה הוא יחיד במונו בכל העולם, והרבה עמל השקע בו עד שנמסר לצבור.

הנהלת בית הספרים פנתה אל ועד ה"טמפלגולשפט" אשר יצרה, כידוע, את המושבות הגרמניות בא"י בעיר ובכפר, ובקשה למסר לבית הספרים את הספרות הנהוצה לחקירת התנועה הזאת. הועד נענה לדרישת בית הספרים והמציא את הספרים של מיסד התנועה, קריסטיאן הופמן, וספרים אחרים אשר נוצרו מתוך התנועה, כמו כן את הכרכים של עתון התנועה, "ורטה דס טמפלס", החל משנת 1877. באופן זה ניתנה האפשרות לחקור בבית הספרים את התנועה הזאת.

השתתפות בתערוכת העתונות בקלן.

ע"פ בקשת הועד שהכין את המחלקה היהודית בהתערוכה הבין-לאומית אשר בקלן ("Pressa") השאלנו מספר של עתונים עכרים לשם הצגה בתערוכה.

המוציא לאור בגרמניה וברוסיה. המשלח הכיל גם את השורה של הירחון Die neue Zeit. המוציא לאור המפורסם
נוסף לזה שלח א' רסקין גליונות בודדים של עתונים שיש להם חשיבות לתולדות הציונות והמוציא לאור—כמעט כלם יקרי המציאות.

מתנה למחלקת המוסיקה היהודית בבית הספרים.

זה מזמן היה מורגש בביה"ס חסר בספרים הנוגעים לתולדות המוסיקה בכלל וביוחד בספרים שיש להם שיכות למוסיקה אצל היהודים: תולדות המוסיקה בזמן התנ"ך, תולדות החזנות, אסף של תוי נגינה של החזנים המפורסמים, אסף של שירי עם יהודיים והספרות אשר נכתבה עליהם, ספרות על המוסיקה אצל עמים מזרחיים אחרים.
כעת נתקבל מאת הגב' ליאונה גינצבורג, ניויורק, סכום של אלף דולרים לשם קניית ספרים ממקצע זה ותוי נגינה.

ועדתנו ברומה.

קבלנו מרומה 60 כרך, ביניהם את כתבי חוקר הכלכלה היהודי בקי, כתבי הגיאוגרף אלמג'יה, ספרו של ג'נומינה על תולדות היהודים בסיציליה וחבורות שונות לתולדות היהודים ברומה אחרי בטול מדינת הכנסיה.
הועדה רכשה בשבילנו במרשם אסף גדול של ספרים עבריים ויודאיים אשר יתקבל בשכונות הקרובים.

מחלקה לחקירת נפש הילד.

החברות של אגודת הסטודנטים „פי סיגמה סיגמה" בברוקלין נתנה לבית הספרים את האפשרות להרחיב את מחלקת הפסיכולוגיה של ילדים ע"י קניית ספרים חדשים במקצע זה ונדבה למטרה זו \$ 310.

עזרון ישראל י. רולף.

המנוח ישראל י. וולף, ניויורק, עזב את ספרייתו בירושה לבית הספרים. במספריה הזאת נמצאו הרבה ספרים בשפה היודית. ביניהם יש שורות שלמות של עתונים שהופיעו באמריקה.

מתנת ה' מוריס גרינשטיין.

ה' מוריס גרינשטיין (ניוירוק) נדב לנו לזכר אביו המנוח שמואל גרינשטיין 315 כרך, רבם ספרים ממקצע הספרות הצרפתית, האיטלקית והאספמית אשר נכתבו בחצי השני של המאה ה"ט.
ה' גרינשטיין הודיע שכדעתו להוסיף להאסף הזה.

ידיעות בית הספרים.

(סיון—אב תרפ"ח).

משלח חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

בית הספרים קבל מאת חברת דורשי האוניברסיטה העברית בורשה משלח של שבע תבות, אשר הכילו 1333 כרכים. במשלח הזה היו ספרים רבים ממקצע המתמטיקה, ביניהם שורות שלמות של עתונים (מתנת חברות מדעיות פולניות והמתמטיקון פרופ' שמואל דיקשטין); ספרים ממקצע החקלאות, הטכניקה, הרפואה, ספרים רבניים וספרים רבים מן הספרות הפולנית החדשה. בין שאר הספרים יש לצין את האנציקלופדיה הרוסית הגדולה של ברוקהוז ופרון ב-88 כרכים, מתנת הגב' קלרה בכרך, והמלון הפולני הגדול של קרלוביץ בשמונה כרכים. ד"ר שיפר שלח לבית הספרים מגילה עפה מענינת בזמן המהפכה הצרפתית הנוגעת ליהודים. בסך הכל נשלחו ע"י החברה הנ"ל לירושלם עד היום 18.288 ספרים, שהם 24.112 כרכים.

כל המשלח נעשה על חשבון יידינו בורשה. כמעט כל הספרים נכרכו לפני השלחם. רב הספרים נרשמו על פתקאות בורשה ע"פ הוראותינו, באופן שיוכלנו להכניסם מיד לקטלוג ולמסרם לרשות הקוראים בלי שחיה.

מתנת הארכיון הציוני בברלין.

ע"י הארכיון הציוני בברלין קבלנו 16 תבות של עתונים יהודים בגרמנית, יודית ורוסית. המתנה הזאת היתה חשובה מאד בשכילנו כי מחלקת העתונות היהודית בביה"ם, אע"פ שהיא די עשירה במספר הכרכים, דלה עוד למדי בוחם אל חשיבותה לתקורה.

הננו מודים לד"ר ג. הרליץ על טרחתו הרבה בקשר עם המשלח הזה.

אסף יעקב רסקין.

בית הספרים קבל ע"י מר יעקב רסקין (מִיִּנְטְרִין) אסף גדול וחשוב של ספרים סוציאליסטיים. האסף מכיל 880 ברושורות בגרמנית 2001 ברושורות ברוסית, כולן משנות התחלת התנועה הסוציאליסטית. חלק מהן הם דפוסים ראשונים יקרי מציאות. האסף מכיל חוברות כתובות ע"י רב המנהיגים

ԼԵՐԱ ՔԻՆՈՂ

ՄԵՐԵՄ: ՀԼԼԹՁԹ ԶՆՆ ՊԱԼԵՐ՝ Մ. Լ. 98.

ԼԵՐԱ ՄԱՍԻՍԻՍ ՕՒ ՊԱՂԵՐ ԶԹԵՄ

ՀԼԼԹՁԹ՝ ՄԱԼԵ ՄԼԵՊՈ

ՊԵՐԱ ՄԱՐԿԱՆ՝ Ի.

ԵՒ ՄՈՐԵԼԵՐ ՄԶԱՐԿԱ ՄԱՆԻԲԵԼԹԱՆԿԱՆ ՀԼԼԹՁԹ

ՊԶ

ԵԶ՝ ՊԵՐԱՆԻ

ԼԵՐԱՆ ԶԵՐԶԵԼԵԼԵՐ

ԵԼԵՐ ՈՐԵԼ

תוכן

278	מחברת	א. שפירא
263	מחברת	א. שפירא
255	מחברת	א. שפירא
250	מחברת	א. שפירא
203	מחברת	א. שפירא
189	מחברת	א. שפירא
183	מחברת	א. שפירא

KIRJATH SEPHER
A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY

IN
JERUSALEM

FIFTH YEAR. NUMBER ONE—TWO.

JERUSALEM, JUNE—SEPTEMBER 1928.

Annual Subscription 10 Sh.
Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

AZRIEL Press Jerusalem

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.

I. Periodicals: 12; II. Yearbooks and collections: 13;
III. Books and pamphlets: 16; IV. Miscellanea: 39.

Hebraica and Judaica.

I. Periodicals: 40; II. Yearbooks and collections: 44;
III. Bibliography (Jewish and general) and history of Judaistic studies: 56; IV. Biblical studies: 62; V. Apocrypha and New Testament: 70; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 73;
VII. Jewish philosophy and religion: 75; VIII. Cabbalah and Hassidism: 82; IX. Liturgy, ritual, sermons: 85; X. History and related subjects: 86; XI. The Jews of to-day: 98; XII. Zionism and Palestine: 103; XIII. Art, ethnography, folklore: 112; XIV. Philology: 116; XV. Hebrew Belles-lettres of the Middle Ages: 117; XVI. Modern Hebrew Belles-lettres: 117; XVII. Yiddish Belles-lettres*: 119; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes*: 119; XIX. Juvenile literature*: 119; XX. Education and teaching*: 119; XXI. Text-books*: 119; XXII. Hebrew and Yiddish books on non-Jewish subjects: 119; XXIII. Miscellanea: 120.

STUDIES:

I. L. FLEISCHER: Where did R. Abraham
Ibn Ezra die?
H. ROSENBERG: Unpublished works of Hayyim
Joseph David Azulai
J. RIVKIND: Note to Mr. Sonne's article,
K. S. III, p. 173—176

FROM THE MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY:

B. SCHOCHETMANN: From the correspondence
of Ahad-Haam

CORRESPONDENCE, NOTES, ETC.

FRENKEL AND SCHWAGER: Letter to the editor of K.S. 176;
M. WILENSKY: Note (to Mr. Sonne's article, K.S. IV. p. 55—58)
176; A. J. BRAVER: An unknown work on the pashadom of
Jerusalem in the middle of the 19th century 177; H. YALON:
Note to K.S. IV. p. 136 177; A. SCHWADRON: Inquiries address-
ed to the readers 177; Errata 178.

ומהו משמעתה של המלה en(או v?) Püp?

ג) „רחאל מוכר בחרר נתן אשר היה שיץ בקיץ לובלין ולעת עתה פה קיץ
אמשטרדם שנת ת"ס".

ד) „Dr. Ephraim Bonus, Medicus Hebr”...

לנו ידוע על אודותיו רק רשימת שמינשנדר ב „Letterbode” X, 86.

ה) „Del Pindo, Kaufmann in Amsterdam im 17. Jahrhundert ... dessen Reichtum... zum Sprichwort...”

לנו ידועה רק הרשימה ב Jew. Enc. X, 53 „Pinto”). ודברי Schudt על אודותיו בשני מקומות.

3) איפא נמצאת חתימת ידו האורייגניט של ר' יוסף קארו, בעל
הג'ית יוסף?

4) וכמו כן של הגר"א מוילנה?

5) למו ידועות ע"א מוצאו היודי של המתומסקן הפרופ. גאורג קנטור
(נולד בפטרבורג 1845. III. 3) ? אולי הכיר מי את קרובי הוריו בתור יהודים או להיפך?

6) באספי ישנה תמונה — מתוך איזה ספר, כנראה — שמתחתה נדפס בלשון פולנית:
„הפילוסוף מנדלסון” ובאמת זוהי תמונתו של הריפורטמור הנוצרי מלנכמן. אולי יודע מי
באיזה ספר הופיע זיוף זה שיצא לאור, כנראה, בורשה בשנות 1830—1870 בערך?

אברהם שברון

הכתבת: ע"י המערכת.

תקון טעויות.

בקים שנה ד' ע' 267—269 במאמרו של מר וילנסקי נפלו השגיאות דלקמן:

עמ' 267 ש' 7 מלמטה: דבר — דבר).

עמ' 267 ש' 2 " " " (בהערה) שים — צ"ל: לשים.

עמ' 268 ש' 8 מלמטה: אבל — אנו.

עמ' 269 ש' 2 " " " : וויס'ציוטשרופט — וויס'ציוטשרופט.

עמ' 269 ש' 14 הדפוס ושל המעתיק — של הדפוס ושל המעתיק.

עמ' 15 " " " עיין לעיל, — עיין לעיל).

בחברת הזאת יש לתקן:

ע' 19 ש' 3 מלמטה מ דכי צ"ל: מרדכי

ע' 115 ש' 1 מלמעלה Александр צ"ל: Александр

ע' 122 ש' 2 " " " под. צ"ל: под.

חבור בלתי נודע על פחות ירושלים באמצע מאה הי"מ.

קָרָלוֹ גוֹאַרְמָנִי (Guarmani) יליד ליוורנו הידוע בחבורו על מסעותיו בנג'ד, כתב גם מסה על הסוס הערבי El Kamsa, Il Cavallo Arabo Puro Sangue, אשר תורגם מכיו צרפתי לאיטלקית ע"י Ansaldo Feletti ונדפס בבלוניה בשנת 1864. המתרגם והמזיל מדבר במבוא על חייו של המחבר, המלא הרפתקאות בין הערבים במדבר, ומוסיף שהיה גם מלומד אשר עסק גם בארכיולוגיה ובגיאוגרפיה: E di più compose un piano geografico-statistico del Bascialaggio di Gerusalemme, lavoro unico nel suo genere, il più completo e perfetto che si conosca su quella parte della Palestina, lavoro che gli costò dieci anni di studi, di viaggi, di fatiche! La carta geografica pure fu presentata al Ré Vittorio.

חבורו זה של גוֹאַרְמָנִי שישב שנים רבות בירושלים לא נרשם בביבליוגרפיות. פניתי בענין זה לפרופסור רוברטו אלמגיא ברומא, וגם שם לא מצא זכר לספר בדפוסים. החבור על נג'ד נדפס באיטלקית אצל הפרנציסקנים בירושלים, אבל הספר על הפחות הירושלמית לא נמצא בספרייתם. אפשר שהחבור לא נדפס בכלל. המפה נשארה בודאי בגנוי הספרים של המלך. מי יתן ויתענינו ידדינו באיטליה לחפש את החבור ואת המפה. בכל אופן — כעת קל הדבר מאשר אחרי דורות אחדים.

א. י. בראוור.

הערה לעמ' 136 ק"ס שנה ד'.

„נוהגין“ = „נהגין“ (שבת י"ב ה) גם פעם אחת בכ"מ, שם. בענין „נותנין“, שהבאתי משה"ש זוטא, עיין תנחומא סוף מפות הוספת מנמוכה: ומה הקבי"ה עושה נוטל מזה ונותן לזה ... לך נקרא שמם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה ולמה נקרא שמם זווים שזוין מזה ונותנין לזה. וכן הלשון במדבר כ"ב ח'. עיין גם ערוך ערך הר א' ובידקום לפי ציוני קוהוט, שם.

שאלות לקוראים.

הקוראים מתבקשים להמציא לספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים ידיעות (בציון המקורות) בנוגע לשאלותינו אלה:

(1) באסף האוסוגרפים והתמונות שנתתי במתנה לספריה זו נמצא מכתב עברי (בכתב ספרדי) מאת „פ. שמואל נסקיע המעריך“ מאור ליום א' כסלו התרמ"ז לשלמה בוקר, ב"ח'ותמט: „בית מערכות, הספרות.“ Jüd. Lit. Magazin F. Smolenskie et E. „Gräber, Jaroslau“.

התכן הוא עניני המערכת ומחקר מלים תלמודיות.

מי הוא שמולינסקיע זה? היצא לאור איזה עתון או קובץ בעריכתם של העורכים הנ"ל?

(2) כמו כן מבקשים אנו ידיעות ביוגרפיות כל שהן בנוגע לאנשים האלה שתמונותיהם נמצאות באספי:

א) „Isaac Meïo Juiv. de Metz illustré Usurier et Rabbïn ... L'Aup. des Lett. Juiv. delineavit“.

ב) „Nathan Hirschl. der Pragerischen Iudenschaft Primas ... Püp(?)en maister ...“

מכתב למערכת ק. ס.

ב"ה י"ג סיון תרפ"ח.

לבוית מערכת „קריית ספר“ ירושלים.

הספר „לבנת הספיר“ כתבי שנרשם ברש"י 11 אוצר כלל חמדה וקנה אותו מאתנו הר" משה שוואב מארזו (כנראה בעד בית עקד ספרים הלאומי דפארזו) איננו זה של אוצר הספרים של טורין הנרשם ברש"י Peyron כי ישנם שינויים רבים ביניהם. ואני רושם ששה שינויים.

- (1) ברשימת Peyron הכ"ז 150 דפים. (1) ברשימותינו 159 דפים.
 - (2) " " " כתוב חמישית לשמיטה. (2) " חמישית בשמיטה.
 - (3) " " " היעב"ב. (3) ברשימותינו : הוא יכוננה עליון במהרה בימינו.
 - (4) " " " לא נכתב (4) " המקום ירחם עליהם ועלינו אמן סלה.
 - (5) " " " חמשת אלפים ורס"ה ליצירה
 - (5) ברשימותינו: ה' אלפים ומאתים וס"ח ליצירה.
 - (6) " " " לא נכתב (6) " ישנה רשימת כת"י שונים של ר' אברהם סבע.
- ובאלה נתבטל החשד של מר ג. שלום ב„קריית ספר“ ח"ג—ד שנה ד' עמוד 326.
- וגם בלעדי אלה יודעים אנחנו באיזה מקום קנינו, והנה נעלה מכל ספק שהכת"י הזה הי' ביד קהלה אחת מזמן רב, ולא שלמה בו יד ח"ו לרעה.
- ברגשי כבוד ויק"ר
ליפא שוואב גער.
דוד פרנקל.

הערה

מאת מיכאל וילנסקי, ברלין.

ב„קריית ספר“ שנה ד' חוברת א' עמ' 57 מספר מר זנה שבסדור שנדפס ע"י קורניליו אדלקינד שנת ש"ד נמצא בברכת המילה: ויקרא שמו בישראל דניאל (שם בנו של ק. אדלקינד). והוא מוסף: ויש בהזכרת השם הזה כדי להסיר חשד של המרת הדת שפסלו ... על קורניליו אדלקינד. נניה לרגע שוהי ראייה — באמת גם ישראל מומר יש לו יצה"ר ואפשר שבמקום שאין הודמנות אחרת הוא מוכן להשתמש גם בספר עברי, כדי להשאיר שם בנו לדורות, וכיחוד כשהמקום הוא מקום צנוע שאין לחשוש להיוק ראייה. — הרי היא מורה רק שבשנת ש"ד לא המיר עוד את דתו ושמיינשניידר עצמו בעל השערה זו או יותר נכון, בעל ספק זה (מתחלה במאמרו בהאנציקלופדיה של ארש וגרבר כרך 28 עמ' 44 הערה 56 ואח"כ בספרו N. 7765, C.B. לא 7767) ראתו היחידה היא, שבסוף ס' הדקדוק: פתח דברי כותב אדל' הנ"ל: ישראל היה שמי וקורניליו זכרי. אבל הספר ההוא נדפס בשנת ש"ו. שמיינשניידר בעצמו מביא ראיות מכריעות לסתור השערתו זו. למשל שבהשיר שנמצא בסוף פירוש רלב"ג עה"ת שנדפס בשנת ש"ז נאמר: ראשם קורניליו ישראל, אלא שלא נתקרה דעתו בזה קודם שמצא באור להפתגם הסתום הנ"ל (אמנם, ש"ש קצת חולשה היתה לו לראות בכל מקום מומרים), אבל את הפתגם ההוא כבר באר עצה"י"ש ר' נ' רבינוביץ במאמרו על הדפסת התלמוד (מינכן, עמ' 34 הערה 43) ע"י זה. שאדלקינד זה שני שמות היו לו: ישראל וקורניליו, והשתא הכל אתי שפיר.

אין כלום ביריעות האלה. אפילו ל-135 ה"מדינות", שנתנו במתנה אין שום ערך. ראשית היהודים גם עכשו גרים אמנם באסור, בישובים אלה של קפריסיה (חושבים שזה נוגע רק לבסרביה), שנית, היהודים עכשו יפחדו להתישב בכפרים, מפני שהתקורות האחרים נגד היהודים בפלכי הדרום מקבלת בכל פעם צורה מאגמת יותר ויותר. המשלחות בודאי תשובנה בידם ריקות, כמו שאפשר היה לחזות מראש. אבל על הצבור זה משפיע באופן דימויציני מאוד. —

"ספרות המחאות" קמה לתחיה שוב (1). בעתונות ממין ידוע מופיעים פנינים ממש. הגד מה שתגיד, אבל יש לתקורות האלה חשיבות מיוחדת בשביל ידיעת ההוי. ברשותו של ההיסטוריון של ההתפתחות הרוחנית של הצבור הקברי נוסף חומר חשוב, ועל ידו אפשר יהיה לתאר תמונה עצובה של בערות, פראות ואפילו בברירות של יהודים רבים בהתחלת המאה העשרים. בנידון זה מענינים מאמריהם של מוא"ה ב"הזמן" (2) ושל צינקברג ב"הזמן" (3). אם אתה עוד לא קראת אותם — השתדל להשיג את הנומרים האלה (של שבוע זה) ולקרא אותם. אלה הם הסופרים היחידים, שהעריכו כראוי את ה"פלכיסציו" שלנו. באודיסה שעמוס ואין דבר מענין; בחיים הצבוריים שקט ודממה. בחירות הרב מתקרב (4). על פי פקודתו של שר העיר תתקיימה בחירות הבוררים עוד בחדש זה. אבל הקהל מתענין עכשו מעט בשאלה זו והתקוות של קר. (5), שלא ינום, מתגברות. את נצחוננו גם כן נחוי יהיה ליתם לתוצאות המעציבות של הפוגרום (6). אשתי שולחת לך דרישת שלום לבבית. אשמח מאד לקבל ממך ידיעה על מצב רוחך עכשו.

שלך מןנרדל [ליון. 7]

(1) עין ע' 170 הערה 3.

(2) ר. י. מואה — השתא דקשישני לדרדקי", "הזמן" נום. 34 מ-21/8 למאי ע' 10—12.

(3) "הסחוד", שבועון, נום. 19 מ-12/8 למאי "השקפה על העתונות היהודית" חתום Z.

(4) לדבר הזה היתה חשיבות יתרה, כיון ששנים רבות לא היה להקהלה האודיסאית רב נבחר, אלא ממונה. הדבר נמשך עד המהפכה הפברוארית של שנת 1917. ראה "מכתבים מאודיסה" ב"הזמן" נום. 50 מ-3/16 ליוני 1903.

(5) דר. מ. ל. קרפס, שהיה רב מסעם באודיסה עד סוף 1905.

(6) הוא לא נבחר. לרב נבחר זאב (ולדימיר) פיומקין ולסגנים הרב חיים שטרנוביץ (רב צעיר), המנוח שמואל אבא פן ודר. פ. ס. אבינוביצקי. הבחירות אמנם לא נתאשרו ודר. קרפס נשאר בתור רב ממונה. אבל לסגנים נמנו אלה שנבחרו (חוץ מהרב שטרנוביץ ששמש מקורם בתור סגן).

(7) בתשובתו מ 5/18 ליוני כותב אחד-העם לליון, כי מכתבו זה מצא חן מאוד בעיני העסקנים במיפליס וע"פ בקשתם הרשה להם לעשות העתקות ממנו (בהשמטת מקומות שיש להם אופי אישי), כדי להקריאן באגודות שונות.

ההוקמנות הנאה והיחס הטוב הזה מעליבים מאד. אין הם מכירים עלינו כעל אנשים שוים, אנשים מאותה „הקונסטרוקציה“, אלא כעל בריאות ממדרגה שניה. מוכנים לתת לנו נדבה, אפילו איזו לטיפה, אבל כל זה נובע לא מהלב אלא מהראש. אלו הן לטיפותיה של האם החוגרת הנדיבה את בנה החורג. „היהודים — חושב העתון בהוקמנותו — עם תרבותי עתיק, שהוציא כל כך הרבה מוחות מזהירים“, ובכן מפני זה לא צריך לבזו לנו ולחכות אותנו. ולו חלילה לא היה לנו לא רוביגשטין, לא מאיר-ק, לא מרכס וכו'... אה, אז אין על מה לאהוב אותנו ביחוד. כך משקפים עלינו אפילו הטובים שבהם. אנחנו צריכים תמיד לזכות בהוקמנות שלהם. אנחנו תמיד פחותים מהם. הם — מספר א', אנחנו מספר ב'.

כל זה אינו מפרע כמובן את מערכת „הזמן“ מהתחיל בהוצאת מאסף לטובת בני קישינוב „בהשתתפותם“ של טובי המופרים הרוסיים... האם הגיע עכשו הרגע בכדי לבא אתם ביהומי אחזה? יוציאו הם בעצמם מאסף, אם צרות התרוסים קרובות ללבם. אבל שיהודים אחרי פרעות כאלה יחזרו אחרי השתתפותם ועזרתם של אלה, ששנים רבות ראו ההכנות לשפיכות הדם הזאת ושתקו — זה פשוט מחפיר. התרפסותו של העבד הטבח לפני אדונו מתועב עוד יותר.

על העיקר עוד לא כתבתי דף — על פעולותיהן של המשלחות שלנו בפטרבורג. כבר נתקבלו שתי מלגרות: שמחות וחגיגות. הראשונה אומרת: „אשרנו, השתדלויותינו בחלקן נמלאו, תחום המושב נתרחב על 135 ישובים⁽¹⁾, הבטיחו למנות שר הפלך בעל מרץ (בקשינוב⁽²⁾), קרושקין⁽³⁾ קבל נזיפה חריפה...“ המלגמה השניה: „המיניסטר קבל אותנו⁽⁴⁾. בשימת לב הביע את השתתפותו בצער, מצפים אנו לצעדים השוכים“ וכו'.

ליהודים ששון ושמחה. את המלגרות מעתיקים, קוראים, לומדים אותן בעל פה, כמו מניפסט על שווי זכויות. בו בזמן שלמעשה חוץ ממליצות נבובות.

(1) למעשה התירו אז לגור ב 101 כפרים או עירות שנחשבו באפן רשמי לכפרים. לא כלם היו בכסריבה. „הזמן“ נוס. 38, 39 מ-22 ו-26 למאי (4 ו-8 ליוני).

(2) למעשה נמנה לשר הפלך הנסיך סרגי אורוסוב, ששמו על הסדר. על פעולתו בקשינוב הוא ספר בספרו „רשימות של שר הפלך“ (ברוסית. מוסקבה, הוצ. סבלין 1907). הוא נבחר בתור ציר להדומה הממלכתית הראשונה ובנאומו (שהרעיש בזמנו) מ 8/2 ליוני 1906 גלה קצת סודות עיד ארגון פרעות על היהודים במשרדי הממשלה. עיין דו"ח סטנוגרפי של הדומה הממלכתית, שנת 1906. כך ב' ע' 1129—1132.

(3) פולקי קרושקין — עורך עתונים אנטישמיים „בסריקין“ ו„גמליא“ — נחשב אז להאשם העיקרי בפוגרום. אל הדומה השניה הוא נבחר בתור ציר מהעיר קישינוב.

(4) לפי מכתבו של י. ח. רבניצקי לאחד-העם מ 25 למאי (7 ליוני), הוצעו: 2 עורכי דין מקישינוב קניגשץ וגולדנשטין ואברהם גרינברג.

כאן דר' כה. ברנשט. (1) הקדישו הסופרים אחת מארוחותיהם הרגילות למעשר-קשינוב. מתחלה לא נמצא אף סופר רוסי אחד, שישא נאום מתאים למאורע היום. אח"כ הפצירו באַננסקי (2). הוא דבר באריכות ובהוכחות, כמו שראוי בנשף מיוחד כזה. אבל נאומו נשמע מתוך שקט ואדישות גמורה ולא הביא לידי ריאקציה כל שהיא. איש לא חשב לנחון לדבר בלי שיבקשו אותו קודם, לא מתוך חובת. הארוחה היתה נגמרת בלא כלום, ללא התערבה בענין סופרת יהודית אחת (חין; יש אומרים יהודיה אחרת), שמתוך חמה והתמרמרות צווחה על כל האולם: „מַנְלִים! גם עכשו הנכם שותקים!...“ והתעלפה. והסצינה הזאת השפיעה על הנאספים יותר מהפוגרום, ואז נולדה המחשבה על מחאה (3), על אסף נדבות וכו'. ואחרי זה הרי הקהל היהודי שבערצון מאד מהערות הזאת ומתגאה בהשתתפותם של הגויים הגדולים. יוצא שלא אלמן ישראל, שאפילו „הם“ מצטטרים בצערו.

אינני יודע, איך זה השפיע על אחרים, אבל כשלעצמי נפגעתי ונעלבתי גם ממאמרו של רוסק. ויָעֵד. (4). על הפוגרומים. אחרי שנים רבות של שתיקה מחלטה על היהודים, כאלו אינם בעולם, התחיל פתאם העתון הפרופסורי הזה לדבר. המאמר כלו חדור הימניות ויחס טוב כלפי העם הנרדף, אבל דוקא

הנני מחבק את ירך בידודות. 5. מולסמיו. 27 אפריל 1903.

את מכתבי זה ימסר לך ידידי הצעיר, מנגן מצוין ואדם מצוין — ה' גולדנווירער. הנוסח הזה נתקבל כנראה ע"י סטורוֹבִיץ וחבריו, ומחאה כזאת החתומה ע"י מולסמיו, זמורוֹבִיץ וועד 10 סופרים (הנסיך סומבוב, פרופ. אוזירוב, כרוסופורוב, גנדורין, הנסיך ז. טרובצקוי, נ. דוידוב, ד. יגורוב, ו. ורנסקי, אומוב וזבלין) נשלחה לקשינוב לראש העיר לועד העזרה לנגועי הפרעות, ונדפסה ב„הזמן“ גומ. 38 מ 22 למאי (4 לילולי).

(1) דר. יעקב כהן—ברנשטין שגר או בקשינוב והיה מעסקני ועד העזרה לנגועי זפרעות.

(2) ניקולִי פיודורוביץ אַננסקי, אחד מהעוזרים הראשיים של הירחון השמאלי „רוסקי־גומסבוי“, שנערך ע"י הסופרים המפורסמים מיכאילובסקי וקורולנקו.

(3) תכן המכתב של חבורת הסופרים המוסקבאים: „נבחרים עד היסוד לרגלי המעשים על חיות שורפות, אשר על ידם היו יהודי קשינוב לקרוב, אנו מביעים את רגשי חרדתנו לפני המקרים האלה, רגשי חרפה בוערת בעד הקהל הנוצרי ורגשי התמרמרות בלי גבול גד המסיתים הנבחרים האלה אשר הסיתו את ההמון הנבער מדעת. ועל החתום שלש מאות חמשה חכמים וסופרים ידועים. הזמן גומ. 38.

כנראה מסביב לנוסח הזה התאחדו כל הסופרים הרוסיים שמהו נגד פרעות-קשינוב, חוץ ומולסמיו וחבריו, שלא הסכימו למשפט אחד ושלחו מחאה לתוד. עיין הערה 1 בע' הקודם.

(4) „רוסקי־וֹדֹמֹסְטִי“ עתון פרוגרסיבי מפורסם שיצא לאור במוסקבה. המאמר אינו נחת ידינו, קטעים ממנו ב„הזמן“ גומ. 30 מ 24 לאפריל (7 למאי) ע' 3-4 ובהמליץ גומ' 98

זה עכשו אמרו לי שהסופרים הרוסיים בפטרבורג פרסמו „מחאה“ נגד אכזריות קשינוב(1). אבל הטון של המחאה כל כך קר, עד שאפילו החרדים האודיסאים של הועד לעזרת נגועי הפוגרומים נשארו בלתי שבע־רצון וכאלו יש בדעתם להשיב לסופרים.

כמדומני כתבתי על הכל. היה כריא.

שלך מ[נדיס] לויין.

IV.

מ. לויין אל אחד־העם.

16 למאי 1903 (2)

ידיד יקר, אשר בן ישעיה!

את מכתבך(3) קבלתי. מבין אני לגמרי את מצב־רוחך כעת. הצרה שהגיעתנו גלתה שוב את כל ה„חן“ של העבודות הפנימיות של האינטליגנציה שלנו. אפילו ממכה כזאת לא נתפכחה ולא לקחה מוסר. הקרבנות הקשינוביים לא שחררו את העבר שלנו; להפך שמו על הכרתו כבלים חדשים. מאורעות הימים האחרונים מאשרים את המסקנא העצובה הזאת. נמצאים יהודים, הנוסעים להגןף טולסטוי, כדי להשיג אצלו מכתב מחאה. אלו נא אודותינו מלה צודקת למען ידעו בני־אדם, שעושים הם מעשים רעים. והגןף נוטה חסד לתחנוניהם של המסכנים(4) וכותב אודותם מלים אחדות. אבל איזו מלים הן, איזה מכתב מרגיז! כמה מן העלבון ומן הבוז בשורותיו אלה של הגןף. בעתונות חופיע רק קמע ממכתבו וגם לו יש אופי של זלזול והשפלה. במח קראת אותו ב„חזמן“.(5) כל המכתב חדור אדישות עוד יותר גדולה כלפי מעשה הנבלה שקרה(6). בהתחלת

(1) עין המכתב הבא אחרי זה.

(2) עפי' התאריך הרוסי.

(3) נדפס בשלמות באגרות אחד העם כרך ג' ע' 120 — 122.

(4) „снисходит мольбе мещан“

(5) רמו כנראה לקמע ממכתבו של טולטוי להפסנתרן דוד שורי, שנדפס ב„חזמן“

נומ. 33 מ־5/18 למאי ע' 2.

(6) המכתב בשלמותו ברוסית ראה „כל כתבי טולסטוי“, מוסקבה, הוצאת סבלין, שנת

1911, כרך 20 ע' 72 (מכתב N. 436 מ־27 לאפריל 1903, „להיהודי נ. ג.“) וגם ב„כל כתבי טולסטוי“, מוסקבה, הוצאת סיטין, שנת 1913, כרך 23 ע' 66 (כאן המכתב נקרא „לרגלי הפוגרם הקשינובי“).

המכתב (בהשמשות קטנות) נדפס ב„הצופה“ נומ. 125 מ 1/14 ליוני 1903 זה לשונו :

לשאלה ע"ד משלחת קִזְקְטִיבִית מִכְמָה כְּרוֹכִים גְּדוֹלִים יֵשׁ, כְּפִי שֶׁנִּתְּבַר בִּישִׁיבָה, אֹפִי קֶצֶת שׁוֹנָה מִזֶּה, שֶׁעָלִיו דִּבְרָנוּ עַל תַּחֲנַת הֶרְכֶּבֶת. לֹא ע"פ הָאִיר־נִצְיִאטִיבָה שֶׁל אֹדִיסֶה, תִּשְׁלַח מִשְׁלַחַת גַּם מִעָרִים אַחֲרוֹת. קִיּוֹב, מוֹסְקָבָה, פֶּטֶרְבֵּרְג, קִישִׁינְוֹב בָּאוּ בְּעֶצְמָן לְיָדֵי מַחֲשֶׁבֶת כֹּזֵן. כֵּךְ לִכְח"פ כָּתְבוּ לְאֹדִיסֶה מֵאוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת. לֶחֶ"עֲסֻקִּים" שֶׁלָּנוּ נִשְׁאֵר רֶק לִהְיוֹנִים אֶת חֶלְקָם הֵם לְעִנִּין הַכֶּלֶלִי. מוֹכֵן, שֶׁכֵּל זֶה אֵינוֹ מִצְדִּיק אִף בְּמִשְׁהוֹ אֶת שִׁתְּלֻנִּינוּ הָאוֹדִיסִים, הַנּוֹטָלִים לְעֶצְמָם לָדוֹן וּלְהַחֲלִיט בְּעִנִּינֵי הָעָם מִבְּלִי לְשֹׂאֵל אֶת פִּי הָעָם. אֲבָל כֵּכֵל זֹאת הֵם אֵינָם הַתַּחֲלִיטִים בְּמִקְרָה זֶה. בְּשִׁבְלֵם גַּם זֶה דִּי.

הִישִׁיבָה עֲשֵׂתָה רוֹשֵׁם מִרְכָּא בִּיּוֹתֵר. הַרְפֹּאִים וְעוֹרְכֵי־הָרִין שֶׁלָּנוּ מִרְגִּזִּים אוֹתִי בִּיחָסֵם אֶל הָעִנִּין: יַחַס שֶׁל אִדִּישׁוֹת וְ"טוֹב לִכְבִּי". אִפִּילֹּ הָאִסּוֹן הַקִּישִׁינְוִבִי לֹא הִשְׁפִּיעַ עַל רִגְשֵׁי־הַעֲבָד שֶׁלָּהֶם. בְּתִצְחֻק שֶׁל אִיזָה, "גּוֹי" מִסְתִּירָה מְעִינִיהֶם אֶת כָּל הַמִּרְגָּזוֹת שֶׁבְּמִצָּב הַיְּהוּדִים. כְּפִי שֶׁמִּסְרֹו לִי הַיּוֹם, "אִינְטֶלִּיגֶנְטִים" אַחֲדִים מִהַמְּשַׁתְּתָפִים בִּישִׁיבָה הַחֵיא לְעֵנוּ בַּחֲכֶרֶת נוֹצְרִים לְגִבּוֹרָה הִיהוּדִית, הַרְצָה לְהִגִּיעַ עַד הַקִּיסָר בְּעֶצְמֹו... הַאֲפֶשֶׁר לְצַפּוֹת לְדַבֵּר מִה רִיאָלִי לְטוֹבַת הָעָם מַעֲבָדִים כֹּאֲלֶה?

שִׁכְחִיתִי לְהוֹדִיעַךְ שֶׁהַמִּשְׁלַחַת מִחוּיבָת לְהַעִיר, שֶׁהַמִּצָּב הָאִיר־נִרְמָלִי שֶׁל שְׂלִילַת זְכוּיוֹת הַיְּהוּדִים הוּא הַסְּכָה הַעֲקֶרִית שֶׁל הַפּוֹגְרוֹמִים וְשֶׁל הַצָּרוֹת הָאַחֲרוֹת. אֶת הַזְעִידָה הַחֲלִיטִי לְקָרָא אַחֲרֵי שׁוֹבָה שֶׁל הַמִּשְׁלַחַת.

זֶה הוּא הַכֵּל, מִה שִׁיכּוֹל אֲנִי לְהוֹדִיעַךְ עַל הִישִׁיבָה הָאַחֲרוֹנָה. חֲדָשׁוֹת אַחֲרוֹת אֵינֶן. אוֹסֵף נִדְבוֹת לֹא הִרְשׁוּ בְּאוֹדִיסָה(1). אֲבָל בְּעַד זֶה הִרְשׁוּ זֹאכְרוֹת וְצוֹם בְּיוֹם שְׁנֵי הַבָּא(2).

בְּעוֹלָם הַסְּפִירוֹתִי שָׁקֵט וְדַמְמָה. אִינְצִידֶנְטִים חֲדָשִׁים לֹא קָרוּ לְעַע. מִפְּנֵי מֵאוֹרְעוֹת קִישִׁינְוִב נִפְסְקוּ לְפִי שְׁעָה הַ"מַּחֲאוֹת"(3).

-
- (1) כִּנְרָאָה אִסְפּוֹ כֶּסֶף וּבְגָדִים בַּחֲשָׁאִי, שֶׁר הַשּׁוֹמְרִים בְּאוֹדִיסָה הוֹצִיא פְּקוּדָה כֹּזָאת: "נִוְדַע לִי • כִי בַּעַת הָאַחֲרוֹנָה מִתְּעַסְקִים אֲנִשִּׁים אַחֲדִים בְּקִבּוּץ נִדְבוֹת אֲשֶׁר לֹא הוֹתֵר עִשִּׂי הַחֶק, נִדְבוֹת כֶּסֶף וְנִדְבוֹת בְּגָדִים" וּמוֹכִיר עַל חֶקֶק הָאוֹסֵר. "כֵּל קִבּוּץ כֶּסֶף בְּלִי רִשְׁיוֹן. יִהְיֶה הַמֶּאֱסָף מִי שִׁיהִיָּה וְתִהְיֶה הַתְּכִלִּית אִיזֹו "שִׁתְּהִיָּה" וּמִצּוֹה "לְהַשְׁגִּיחַ שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל הַחֲלָטָה זֹאת וְלִתְבֹּעַ לָדִין אֶת הָעוֹבְרִים". "הַזְמָן" נִזְמ. 35 מִ"מ 12/25 לְמֵאִי 1903, עִמּוּד 3.
- (2) "יֵד אִירִי; 28 לְאֶפְרִיל (11 לְמֵאִי). רֹאה הַקּוֹרֵם פּוֹנִדְנִצְיָה שֶׁל בִּן־עַמִּי בְּוּוֹסְחֹוֹד" נִזְמ. 20 מִ"מ 15/28 לְמֵאִי (בְּעֶדָה קֶבֶל הַעֲתוֹן "אֹזֶהֶרָה" שְׁנִיָּה מֵאֵת הַמִּמְשָׁלָה) וְשֶׁל לֹבְנִיק בְּהַצְפּוּהָ" נִזְמ. 102 מִ"מ 2/15 לְמֵאִי. בְּקִהְלוֹת אַחֲרוֹת (וְקִישִׁינְוִב בְּתוֹכָן) הָיָה הַצּוֹם וְהַזְכָּרָה בְּיוֹם ה־30 מִהַפּוֹגְרוֹם. "הַמִּלִּין" נִזְמ. 107 מִ"מ 11/24 לְמֵאִי.
- (3) רָמוּ לְהַמְחָאוֹת הַמְּרֻבּוֹת בְּקֶשֶׁר עִם הָאִינְצִידֶנְט אַחֲרֵי־הָעָם—נִוְרָדוֹ, אַחֲרֵי שֶׁנִּדְפְּסָה בְּקִרְתּוֹ שֶׁל אַחֲרֵי־הָעָם עַל "אַלְמִינוֹיִלְנֵד" שֶׁל הַרְצֵל בְּהַשְׁלָחָה כִּיך' ו' שֶׁנֶּת 1902 ע' 566-578, (רֹאה גַּם "עַל פֶּרֶשֶׁת דְּרִכִּים" ח' ג' ע' קִמִּיג־קִינִיט), וְתוֹשִׁבוֹת שֶׁל נִוְרָדוֹ Achad-Haam, "über Altneuland" בְּדִי וְלֵט' 1903 נִזְמ. 11 מִ"מ 13 לְמֵרֶץ.

המלחמה הפנימית הזאת בין שני הזרמים של היהדות בדבר השתדלנות אצל השלטונות והערכת התיחסותה של האינטליגנציה הליברלית הרוסית משתקפת בנורוד במכתבים שאנחנו מפרסמים להלן. כדאי לציון שבעתונות הישראלית של אותו הזמן (שהופיע ברוסיה בעברית, יודית ורוסית), נמצא הד חלש מאד למלחמה הזאת.

על 2 המכתבים של ליון ענה אחד-העם בימים הראשונים אחרי קבלתם. התשובה הראשונה נהפרכה בשלמות, השניה לא נכנסה לתוך האגרות. היא נכתבה לפני חזירתו של א"ה לאודיסה, יותר קצרה ומוסיפה מעט מן הצד הרעיוני.

בהערותו למכתב תשובה לליון כותב עליו אחד-העם: "אחד מטובי המשכילים הצעירים באודיסה אז, שהיה אח"כ אחד מראשי העובדים במכח"ע "דער פריינד" בפטרבורג". אגרות אחד-העם כרך ג' ע' 120, הערה. ליון הדפיס בעתון שהוא שורה של קורספונדציות על הפגרום הקישונובי, סך הכל 10 קורספונדציות; כלן, חוץ מהראשונה, מקישונוב. "דער פריינד" נומ. 87—113, מ"ד 21 לאפריל (4 למאי) עד 22 למאי (4 ליוני).

26 לאפריל 1903.¹

אשר בן ישעיה הנכבד מאד!

השאלה בדבר המשלחת נפתרה בחיוב. נבחרו אפילו מעמדים (מרגליות)² גרנוב³ (ווינשטיין⁴). בימים הראשונים למאי יקנסו השתדלנים שלנו לתפקידם. כמעט כל חברי האספה היו בעד שליחת משלחת, רק 8 אנשים הצביעו נגד. 2—3 חוו את דעתם נגד משלחת מאותו טעם, שהיא תדבר בשם עצמה ואין לה יפוי-כח מאת העם. שאר חברי המעוט התייחסו בכלל בשלילה לשאלה זו, מפני שלא האמינו בהצלחה כל שהיא של נסיון כזה.

(1) עפ"י התאריך הרוסי, שפגר אז מהאירופי על 13 יום.

(2) מנשה (מכאל גריגורייביץ) מרגליות, חי 1837—1912, עורך דין, עסקן צבורי וסופר מפורסם (בשפה הרוסית) של תקופת ההשכלה. ידוע בתור חוקר של המשפט העברי, בעל המחבר של "חוקה על פי התלמוד", וחקי הירושה ע"פ התורה והתלמוד בהשוואה עם ירושה עפ"י חלק אצל הרוסים". לו הקדיש מנדלי מו"ס את ספרו "פישקע דער קרומער".

(3) זו. ק. גרנוב — עורך דין ועסקן צבורי.

(4) גריגורי עמנואלוביטש וינשטיין — מהנדס, סוחר ועסקן צבורי. בשנת 1916—1917 היה עפ"י בחירת הסוחרים ובעלי התעשייה ברוסיה חבר המועצה הממלכתית והיה שם היהודי היחיד. עכשו חי במערב אירופה. — שלשתם היו שויכים לאותו הזרם שבשנת 1905—1906 מצא את במויו ההסתדרותי בקבוצה עממית יהודית" (מיסודו של ויכר וסלוברג; הארגון שלהם "נובי ווסחוד", ריבויסקיא נדליא). הם גם עמדו בראש הסניף האודיסאי של חברת "מרכי השכלה בין יהודי רוסיה" ואתם לחמו א"ה וס. דובנוב כשדרשו להנהיג חנוך עברי לאומי בבתי הספר של החברה ויסדו אז "ועד הלאומי", שהשתתפו בו טובי האינטליגנציה הלאומית באודיסה. עיון מחברת "הלשון והחנוך" קראקא, "עבריה" תרס"ז, נאומי א"ה ודובנוב וגם "על פרשת דרכים" ח' ד' "החנוך הלאומי" ע' קל"ג—קמ"ד.

ואם מאוזה סכה לא יכשר ל"השלח" אתכבר לבקשו להשיבו אלי תיכף
באחריות, כי אין לי ממנו העתקה נכונה.
מפני הספק לא נקדחתי, וכשיצטרך לידי כך ושובהו אלי לנקדו.
ובחכתי להשובה תכופה אשר מקורו ומכברו
ח. נ. ברא"ל ק. ו.

III.

מ. לרין אל אחד-העם.

(תרגום מרוסית. מפני טעמים טכניים לא ניתנו המכתבים III ו IV גם במקורם.)
המכתבים הנדפסים למטה, למלאת 25 שנה מזמן הפרעות בקייסנוב
נכתבו ע"י זורגליסט צעיר, שהיה, כפי הנראה, קרוב ל"ה ולחוגו, ובאים
ללמד לא רק על השקפותיו של בעל המכתב, אלא על מצב הרוחות אצל
החוגים הלאומיים באודיסה. באוד. — בקהלה הגדולה ביותר קרובה לקיש.
והקשורה אתה קשר כלכלי ותרבותי חזק, — התרשמו בחריפות מיוחדת
מהפוגרום הקייסנובי. החוגים הלאומיים באודיסה שלחו לקייסנוב את
ח. נ. ברא"ל בשביל לאסוף "חומר מדויק". ובקיש. כתב ברא"ל את
"בעיר ההרגה". גם אחד מהעסקנים הצעירים באודיסה, מ. דיזנהוף,
נשלח אז לקייסנוב בשביל לסדר עניני העזרה. ("חומן" N. 30) אבל שונים
היו תכסיסי הגנה שהציעו החוגים הלאומיים מתכסיסיהם של "פני" העיר, של
העסקנים, "הנשבעים". הראשונים התנגדו באופן קיצוני להמשכת השתדלויות
(אמנם בצורות שונות) אצל השלטונות והאינטליגנציה הרוסית. רק חדשים אחדים
לפני זה עזב א"ה את עריכת "השלח" וכנראה למעשה נשאר האישיות המרכזית
והמכונן העיקרי של הפעולה הלאומית-הצבורית באודיסה. הפוגרום עשה עליו
רושם כביר (עיינו מכתביו לקלזנר, לרין, טשלינוב, לוינסקי ורבינצקי. אגרות
כ' ג' ע' 115, 120 — 122, 125 — 127). רק אחרי פרסום אגרותיו נודע, שא"ה,
דובנוב, בן-עמי ועוד אחדים מסופרי אודיסה החליטו לפנות בקול-קורא בחתימת
שמותיהם לקהלות העבריות הגדולות ע"ד סדור "הגנה עצמית" (ע. מכתבו
לקלזנר כ' ג' ע' 115, וגם מאמרו של ש. דובנוב — "מגלת-סתרים של אחד
העם (על יצירת הגנה עצמית אחרי הפרעות בקייסנוב)" "התקופה" כ"ב.
ברלין, תרפ"ח. המאסף עוד לא הגיע לידינו.)

⁽¹⁾ המכתב השני הזה בלי תאריך. אבל כתוב עליו, כנראה בכתב ידו של אחד-העם,
בעפרון אדום 31/VIII. כפי שאפשר לראות ע"פ מכתבים רבים, השמורים בארכיונו של א"ה,
תאריך כזה מסמן מתי נכתבה השובה על המכתב.
בתשובתו מודיעה א"ה "שהמתמיד" מצא חן בעיניו, מגלה לו בחשאי שמצב "השלח"
לא טוב ואפשר שיחדול מלצאת... (שורה ממושטשת) ע"כ הוא משיב לו את השיר. כעבור
חדשים אחדים התברר ש"השלח" יצא. ובמכתבו לברא"ל מ 14/26 לנובמבר 1897 הוא מבשרהו,
כי מראשית שנת האחרים הבאה ישוב "השלח" לצאת, ומבקש לשלח לו איזו שירים. ב 14/26
לדצמבר 1897 הוא כותב לו: "מכתבך עם השירים קבלתי במועדו ותודה לך. בחוברת
ינואר נתתי "מקרא הציונים" ואת "המתמיד" אתן בחוברות הבאות. (אגרות א"ה כ' א' ע' 159.)
ואמנם נדפס "המתמיד" בחוברות מרץ-מאי 1898.
ראה גם י. ח. רבינצקי, דור וסופריו, תל אביב תרפ"ו. "ראשיתו של ברא"ל" ע' רכ"ב.

ד) ולכן לא יהיה „מתמיד“⁵, קרח מכאן ומכאן — האחרית המעציבה של המפוס המצוי שכבר היה למדרס סופרים; לא! הוא משיג עפ"י רב את תכליתו: סמיכה, תאר „הרה"ג" ומאות רובלים נדוניא בצרוף כלל. ואחרי כן? — מי ידאג לימים רחוקים.

ה) ואחרי כן — רבנות, חנונות, מלמדות, קבצנות וגסיסה ארוכתא וחרישית. וכ"ז בלי התמרמרות ותעומויות על „הסדרים המקלקלים“ שגרמו אבדנו. הוא אינו חושב א"ע לאובד, הוא עשה את שלו ויצא יר"ה, גם עמלו נשתלם כדבעי; פחות מעט, יתר מעט — הכל שוה. הוא בכלל לא קנה לגדולות ומנהגו של עולם בכך ומעולם לא יאמר מתמיד „חבל שאבדה מרגלית כמוני בעמים של אחרים“.

ו) ואנחנו בראותנו את העבודה המתמדת והחרישית החיא, את הפרישות מכל חיי עוה"ז באכזב החיים, כבישת היצר בנוגע לתביעותיו היותר פשוטות ומבעיות וכ"ז בלי תקוה לאחרית גדולה לפום צערא — דברים כאלה שהם סגולות בחורי ישראל לבדם ואין דוגמתם בכל אומה אי אפשר לנו לבלי להאנה במירות: חבל שכ"ז ישתקע בדברים בטלים!

ומתוך אותה האנחה כתבתי את ה„מתמיד“. אותה שמעתי מתוך „נגון" תלמודם המיוחד למתמידים ממין זה, אעפ"י — אני שונה — שהוא בעצמו לא נאנה מעולם על עצמו ולא חש בצער ולא הביט ע"ע מנקודה זו. נגונו בוכה רק בכיה אינסטינקטיבית מעני ומלב עבודה על כל ימי ק"שמו. אבל ל„אובד" לא יראה את עצמו לעולם.

ובצרפי לזה שהמתמיד הישן הזה עודנו מצוי בקרי תפוצות הגולה בפולין וליטא, ועם כל מציותו ויושנו עוד לא נתגלה מאותו הצד הטבעי המיוחד לו — שהיה ראוי לגלות בראשונה ובהגירי לאדני כי נודע הוא לי ידיעה ממש לא מפני ספרים שזיפו אותו — אכלה הערותי.

ובזה אודיעה עוד כי תקופת ה„התמדה" הראשונה כבר נסיתי להרצות בשירי „מבני העניים" שנדפס ב„הזמן" (1) והרי זה כעין המשך להראשון אעפ"י שאינו תלוי בו.

והיה אם ימצא אדני בשירי הנוכחי שנושאו ישן נושן איזה חדוש מצד התוכן או מצד התמונה, שאם לא נתבטא עוד הוא ראוי להתבטות — יאספחו ל„השלח" (2).

(1) „הזמן" ולקוס ספרותי נערך ע"י עזרא גאלדין. ורשה, תרנ"ז ע' 35-39. מתחיל מ„שש שנים תמימות...“ מכיל 222 שורות. בהתמיד" הן שונות תכלית שגוי.

(2) נדפס ב„השלח" כך ג' (שנת 1898) חוברות ג', ד', וה' ע' 263 — 265, 344 — 346.

המוכנים ומוכשרים פחות או יותר. סוף דבר, עשה לך כלבבך והשקן על בינתך; לי ינעם לדעת כי לא הללתי את כבוד המכתב העתי, שככה כלו עינינו מרחל לו ושכה רב בטחוננו בו, בהכניסו אל תוכו רוח הקמנות והפעוטות; אנכי ושכמותי נהיה מאשרים כשנוכה לראות גם אצלנו מכתב עתי בעל-צורה הגונה שנוכל לכבד בלכנו את תכנו, את עורכו ואת סופריו.

ובשאלתי שנית את סליחת אדני על הלאותי אותו בדברים שאולי היה יכול להסתפק בלעדיהם — הנני מתכבד לבקשו לכתב אותי בין המנוים על ירחונו ולשלוח אלי על האדריסא הרשומה מטה את החוכרות תיכף בצאתן. אלו ידעתי את המחיר הייתי מצרפו עתה למכתבו אך עתה עלי לחכות למודעה. P. S. כל דברי למעלה אינם מוציאים מידי האפשרות שאם אכתב איזה דבר וזאראנו הגון למכתב עתך — בודאי אשלח לך.

ברגשי כבוד אמתי

ה. נ. בראליק.

12 ספטמבר. 96¹
כתבתי:

III. Авербаху, м. Коростышевъ Ков. г.

для X. H. B.

שמי וכנויי דוקא בר'ת.

II.

ה. נ. בראליק אל אחד העם.

אדני הנכבד!

עם כל חפצי לשלח אליך את שירי „המתמיד“ בלי כל באורים מצדו לא אוכל לפטור את עצמי מבלי העירך על דברים אחדים.

(א) „המתמיד“ שלי איננו ממושכל ומפוקח כ"א מתמיד פשוט וישן שאינו פורש להשכלה ואינו מתאווה תאות-איך-אונים לעולם שאינו שלו, לפי דעתו.

(ב) הוא אינו שואל לתכלית ולתועלת בעבודתו לא לעצמו ולא לאחרים, וע"כ אינו מחזיק א"ע לחבוש ונפשו לא תקין, כי כן צריך להיות. ובכלל אינו חושב א"ע לאמלל והוא מוצא גם חיים בעולם העבר והבטל שהקדיש א"ע לעבודתו בקרן חשכה מבלי דעת שהחיים ההם זרים משונים ומתים, שכבר נטלו מן העולם ואין להם מקום כלל.

(ג) ולכן ילך לבטח דרכו. הוא איננו פוסח ומתעתע, כי יודע מה עליו לעשות ואת מלאכתו לא יעשה רמיה. הוא לומר 16-18 שעה במעל"ע. פרט לממושכל שמפני רב המעשה לא יעשה כלום והוא הולך ונכשל.

(1) כנראה עפ"י התאריך הרוסי, שפגרו אז מהאירופי 12 יום.

מגנני בית הספרים

מארכיונו של אחד-העם.

יו"ר מכת"י אשר בבית-הספרים הלאומי

ע"י

ב. שוחטמן.

I.

ה. נ. ביאליק אל אחד-העם.

אלני הנכבד!

בבקשי את מליחת אלני על תשובתי(1) שנתאחרה שלא באשטתי ובהודותי לו על הכבוד הגדול, שאיני ראוי לו, אשר חלק לי בהואילו לשום אלו את לבו להזמיןני בתוך יתר קרואיו לתפס אותו המקום המצמצם שנתבצר לשירים במכ"ע החדשי העתיד להערך על ידו(2), — הנני לאמר לאדני בתם לבבי, כי לדאבוני לא אוכל, אעפ"י שהייתי חפץ, לזכות בכבוד זה. רב לי אם אתקנני בחשאי על עמלן של סופרים מומחים כמוך וכיוצא בך ואני מה כי אגחק להיכלכם. אין לי לא החכמה הנחוצה ולא הכשרון הדרוש שימלאני לבבי להשתתף בעבודת מכתב עתך העתיד לבוא, שיש לנו הרשות לקות הרכה ממנו, אחרי רעתנו את עורכו ואת הרוח המהורה והבריאה שחנשב ותפעם בו, במ"ע.

קסחא מחינא, השתפכות שלא לצורך, שיחות נאות שאינן צריכות לגופן, דעתנות אפאביתיות וקולניות — תהי נא דלתך נעולה בפני כל זה ושכזה ועשית כבוד למכתב עתך ועם כבוד-קיום. — בנוגע לשירים, — יפה אמרת במקום אחר שמעומם לא יצער את הקוראים הנבונים. רעתה שירתנו עד שנסתאבה ואינה עולה עוד על שלחן אדם הגון. שעור קומתם של משוררינו הקומים — עוד פחות מאפס, כל השגתם בשירה מצטרפת להשבון קטן של חשתמות בחרוזים וברור מלים יפות בודדות וכדומה. ה,קוראים הנבונים ילדים להסתפק בשירה מעין שירתו של מנדלי מו"ס. אם כדי לצאת ידי המנהג הנך חפץ דוקא בשירים — מן לך לכה"פ משוררים כק. שפירא ורוד פרישמאנן שעם כל חסרון שלמותם במקצע זה קמת משוררים אירופים, המה לכה"פ אנשים בעלי דעה

(1) המכתב של אחד-העם לא נדפס באגרות א"ה ואינו נמצא גם בספריההעתקות, שממנו סדרו האגרות הנדפסות. אולי היה זה לפני אשר התחיל לשמור בארכיונו העתקות מסכתביו. עיין אגרות א"ה, כ' א', הקדמה ע' ו'.

(2) כפי שידוע צמצם אחד-העם את חלק השירים בהשלח. ראה על פרשת דרכים ח' ב', תעודת השלח ע' 5.

מעריב ליל שנייה של סוכות

ראש ודוד בפנות ערב מלחםר : שמענתחיו לאותחיו בולשר תקן בשאינו
מחבר על מחבר עשר שני לראשון קדם ואזכירחםר ואזכירחיו וכונה
להיות בעשר אכילה ושמחה מעין בעיר אלהינו לברך את עמך עותין
בענייננו יה חסדיפה ממעון קדשך לברכנו עם הארצות אשר נתת
לאבותינו זבתחלב ודבש כברכתנו ריבה " את יריבי ופשונו בנת
ביתך במבונתו ותיכל במלאותו רצוף חוכו אהבה כבוד שכינתו שמש
ומנו " צבאות בחשבונות מרום ונשאיכנס יקבץ תפוצתו שיר חדש
לשורר ולאור בארצתו ואני תפילתי לך " עת רצון בעתו נהלעו "
אלהינו אל סבת דוד עכרך חפז כאז זכחי צדקמנו ידריך ועל
שמו וישמחובך הדרך אמץ כאז חילך דבקיך לבורך יתנו וישכחו
חפצי ציון עדיך ואמרו תמיד יגדל " החפץ שלום עבדיך
ברוך אתה " פורס סבת שלום עלינו ועל כל עמי ישראל ועל ירושלים אמץ
יגדבר משה את מועדי " אל בני ישראל :

ומתפללים בלחם ואחרים קדים שים עלינו למכס קדים וקום יגדל ומקדישים בכללם רשונות וסוכות
לשם נמכה ולחר כך מסעיית ואם הוא חנוכי שבת אחרים בתפלה ותדענו ובקדוש אשר יקראו אל
פקודם מסעייתוכם ליום כמאס ושבת יקראו

יוצר ליום שני של סוכות

לנורא ואיום
בהסתופפי לפני
אכזא פדיום אף
בחמשה עשר יום
בלקחי בך חוסר
ושלשרת מעני

קמוי במהלל לאורי השני סודש חסדי : נאות אלביש לך
במרום להלל במרכות שלמים ולא קסמים תחזו את חנ"י שבכרת
יום : דגל מקלות מים נאדר אפדנו חוד והדר בפרי עץ והדר תסודתם
בקחל נצורים בחלול ופאר אהו סכתיים בנפות חכמים : וירק חלב
ברכות מארבות לאום מהלל מסרעף ומקדבות ובענין עז עבות :
זכות יסרעו ועז ימחל מלחכבות בשלהבת רשע נחל חסדיך
במל חיות רב חמצאו בלהתכם חסונים בצידת מלפנים וישמחו

הפנימו של הדפוס וכן ראשי וסופי הדפים שונים לגמרי וקשה לפרטם. אצין רק שני הברלים אלה: 1) המלה „המלך” בדף רכ”ה ע”א נדפסה בויניטה אחרת מזו של דף ש”ג ע”ב ובכל שאר הטופסים האותיות פתוחי-עץ; 2) „וכתוב לחיים טובים” בסוף רל”א ע”ב נדפס באותיות קטנות ובכל שאר העתקים בגדולות. ועל עוד „קוריוז” טיפוגרפי אחד, שנעלם מבעל המאמר, רצוני להעיר,

שהוא כמעט יחיד במינו בטיפוגרפיה העברית:

ה) בדף שע”ב ע”ב בטופס זולצברגר (מהדורה ח’) נמצא תחת האות „ס”

המקושטת שבמלה „אאמיץ” — צלב!! (ראה הציווה)

בכל שאר הטופסים רשומו של הצלב נכר, אבל הוא מרוסק ומטושטש

כאילו אינו. וזהו הצלם השני בחיכל הספר העברי! את הראשון מצא רמ”ש

ז”ל באינקונאבל העברי „משל הקדמוני” (כרישא 1491), שאת תמונתו מביא

ב”Serapeum” „לשנת 1854, נומר 22 עמוד 352. בטופסי הספריה נמחק הצלב

ונשאר רק „הזר” (Rosenkranz) (וגם רמ”ש מזכיר כאלה שם) וישנם טופסים

אחרים שגם „הזר” נשמט. ראה: „האוצר למלאכת הדפוס העברי הראשונה” A. 67,6.

ט”ז מבת, תרפ”ז.

אלא כשהתאמתי מצאתי עוד הכדלים ושנויים, מהם השייכים להמינים המפורטים על ידו, שלא עמד עליהם בשעת השואתו ומהם גם חדשים ושונים, בני סוג אחר, שהנני מוסיפם בשורותי הבאות:

לסוג א) (אותיות סביוניטה הזעירות) יש להוסיף את הדף שס"ח ע"א שורה ג.

לסוג ג) (השמטות) תמהני מדוע לא הזכיר השמטה אחת, שגם היא די בולטת, אשר פרטה במכתבו אלינו והיא — כי בדף ר"מ ע"ב שורה ו"א המשפט „כאן מתחיל החזק" בש'—יש, ובח' חסר. ואותו השנוי ממש מצאתי גם בדף רנ"ג ע"א שורה ה' ואותו המשפט עצמו בראשון — יש, ובשני — חסר.

לסוג ד) (בטעות נרשם 1) — נוסחות וגירסות — לפלא בעיני מדוע השמיט מה שהזכיר במכתב כי בדף שס"ג ע"ב בטופס ש' הנוסח „קץ ומחילה וסליחה לכל עונותינו" ובח': „למחילה וסליחה ולכפרה על כל עונותינו".

ומצאתי עוד שנויים אלה: רנ"ב ע"א, ש', — תפלת יוצר..... בקול; ח', — תפלה בקול ליוצר. רס"ח ע"א, ש' — אויל; ח', — אוילרים. שכ"א ע"א, ש' — אנא; ח', — אנה. של"ט ע"א, ש', — אמיצ; ח', — אמיץ. שמ"ז ע"ב שורה ב' (מלמעלה), ואני אנא אני בא" בש'—יש ובח'—חסר. שס"ג ע"א שורה ב' (מלמעלה), „כי רבו ככתוב בדברי קדשך למען שמך ד' וסליחת לעונינו כי רב הוא" בש' — יש ובח' — חסר ומכאן ואילך אופן ההדפסה באותו הדף בכלל הוא אחר בשני הטופסים.

ועתה שנויים אחרים.

א) האות א' המקושטת בדף רצ"ו ע"א במלת „אשירה" וכן בדף ש"ג ע"ב במלת „אז", שס"ח ע"א במלת „אכתיר" ובדף שע"ב ע"ב במלת „אאמיץ" בטופס ח' שונה בצורתה ותבניתה מטופס ש'.

ב) בדף רנ"א (בשני העמודים) פרקי התפלה המתחילים „זכרנו", „מיר", „ובכן", „ותפלדך", „אתה" וכו' בטופס ש' נרפסו „הראשים" באותיות גדולות ובמהדורה ח' אותיות גדולות באות רק באפן חלקי (סן חמש המלים שנפרטו מעמוד א' רק שני הראשים גדולים: „ובכן", „אתה"). — שנויים בגודל האותיות מצאתי גם ברפים ר"מ רמ"א, רמ"ב, רנ"ח ועוד בכמה מקומות. וכן בראש הדף רס"ה בש' חמלה „אמנת" כולה בתבנית גדולה ובח' רק ה„א".

ג) בדף שע"ב ע"ב המשפט „יוצר ליום שני של סוכות" בח' נרפס לרוחב כל הדף ובש' התיבות נצמדות אחת לאחת.

ד) הקונטרסים נ"דנ"ח (הדפים רכ"ב—רכ"א) בחצאי הכתול הם ממהדורה שונה גם מזו של זנ"ה, ואינני יודע אם הם ממהדורת ה„שמיים" ובהעתקו של זנ"ה נתערבבו קונטרסים ממהדורת ה„חצאים", או לפנינו מהדורה שלישית. סדורו

„נפלה עמרת ראשי אבא מארי הר'ם זלח'ה ליל רביעי כ"ג לחדש טבת שנת
תקכ"ה בעיר הקדושה ירושלם ת"ו ופה מצרים שמעתי ותרנזו במני ליל א'
משפטים י"ט שבט אוי לי אהה עלר ברוך דיין אמת תנצב"ה."
„וזאת לפנים נ'ער ונפטרה מרת אמי תנצב"ה יום ש"ק ח' אייר שנת
תצ"ב במנחה."
„נפטר גיסו חר"ש טורטוס זלח"ה פה מצרים אור ש"ק ז' אלול תקכ"ה תמ"ך."
„נפטרה בתי קלארא אור הששי כ' אלול תקכ"ה תנצב"ה וחל"ש."
„נפטר מר חמי כמהר"ן ברכה זלח"ה בקושטא 23 תמוז תקכ"ו."
„נפטרה אשתי הראשונה נ"ע בעיר הקדושה חבון ת"ו יום הששי ז' סיון
תקל"ג תנצב"ה."
„נפטרה בתי מרת שרה נ"ע, פה ליוורנו יע"א יום הששי כ"ב טבת שנת
תקמ"א תנצב"ה."
(המשך יבוא.)

למאמרו של מר ישעיה זנא

הארה נוספת

מאת יצחק ריבקינד.

בספרית הסמינר בניו-יורק ישנם שני טופסים שלמים, הכוללים שני חלקי
המחזור סביוניטה-קרימונה, אחד מאוספו של שזח"ה (הלברשטם) והשני משל
זולצברגר וטופס חצאי המחזיק רק החלק השני של המחזור על ציר כחול, מרף
רכ"ב עד שצ"א. (הדפים רכ"ב-רכ"ח לבנים).

בשלהי קיץ תרפ"ו חמציא לנו מר ישעיה זנא טופס שלם אחר בצרוף
מכתב על דבר שתי המהדורות של אותו המחזור וגם תמצית שנוי-הדפוס שמצא,
אשר פרסם בהרחב דברים במאמרו בקריית ספר III עמוד 173-176.

אחרי בדיקה מפורטת והשוואת טופסינו השלמים הקודמים שהיו ברשותנו
לטופסו החדש שנרכש על ידנו, מצאתי ששני ההעתקים השלמים הם בחלקם השני
מטפוס ה"חצאים" כמו שנקראים אצל זנא, ושנציגם כאות ח', ושלו החדש הוא
מטפוס ה"שלמים" שסימנם ש' (החצאי שעל ניר כחול וכן טופסו הפרטי של ד"ר
מארכס הם ג"כ מטפוס ש').

הרמ"ז שלח אותו אצל תלמידו מהרב"ך ואצלו מצא כתבי הרב נתן, מעשה בראשית וסוד האלהות ולמד אותם ומשם נסע לפולניה ולמד חכמתו לכמה ת"ת ויצא מהארץ ההיא ויט אהלו בעיר איגדירנופולר והנה שם הרב מהר"ש פריבו אשר יחדיו המתיקן סוד והדר משמעתיה וכתב לתלמידיו בארץ פולניה שעד עכשו היינו עובדי ע"ז במהרה ח"ו ראה אנכי נותן לפניכם היום סודת נקיה ממהר"ש בענין סוד האלהות. ורב חיד"א מוסיף על ספור הנ"ל בזה הלשון: הראי נפשאי כי ולמד סתום מן המפורש ומי האיש ירא ה' ירחיק עצמו מהכל.

גם את הספור השני שמע מפי מהר"ח ירוחם הנ"ל ותמציתו היא: שהאר"י עם דוד חובליו וכמהרד"ל ז"ל היו עוסקים בתורה בלי"ה ובחצות נשמט האר"י והלך בין תנור וכירים לעשות תקון רחל ורבנים הנז' דברו אתו משפט ואמרו לו דע לך כי קבלה בידנו שמשנת תר"ז אין לומר תקון רחל כי ע"י כל הגזרות והריגת רבבות אלפי ישראל בפולניה אין צורך עוד לתקון זה והרב חיד"א מוסיף על ספור זה בזה הלשון: „ואני תולעת בכל זאת לא אמנע מלומר תיקון הנז' מכמה מקומים“.

את הספור השלישי שמע מפי מר אביו ר' יצחק זרחיה אוזלאי ותמציתו היא: מהר"י סרוק פיזר ק"ן פרחים לחוג חג הפסח אצל מהר"ם איסרלאס ובו בפרק נמצא עם מהרש"ל ז"ל ואמר לו מהרש"ל שמעתי כי קרובי האר"י עושה איזה דברים. ועל זה מהר"י סרוק עשה לפניו נסים ואז אמר מהרש"ל חודיעני נא תורת אמת והשיבו שהארץ הלזו טמאה, על זה המהרש"ל קבל עליו גלות וסיפר כל קורותיו בגלות הזו.

בראש הספור הרביעי אנחנו קוראים: „העתק מגילת שקוראים פה קושטא בני סאראגוסה וזה טופס המגילה“. עיין אודות מגילה זו, Brüll: Jahrb. VI p. 38, Jew. Encycl. XI p. 54. הדפים 41^a-40^b מכילים הקדמה מר' אהרן רימון שנדפסה כבר בראש ספר מעין גנים לר' ראובן מורחי.

הדפים 42^a-43 מכילים דברים של שחוק לפורים ובראש של דף 42 אנחנו קוראים: „גבר אשר דרכו נסהרה עתים חל"ם עתים שות'ה לא פסיק סדרא פתח בכר ומסרים בחבית“.

הדפים 44^a-48 הם חלקים. הדפים 49^a-54 מכילים רשימת ספרים, נדפסים וכתבי יד. דף 55 מכיל רשימת כל הדרשות שדרש המחבר מקטנותו עד שנת תק"ס. בראש הדף אנו קוראים את הכתבת „נתתי לכם זכרון מזכרת מהדרשים שדרשתי ואתיה זכירה את אשר ישנו פה מימי הרפי ועד היום ובקורתו ית' עוד רבות בשנים ארוכים ומתוקים לעבודתו עוד זאת אדרוש והתויתי תיו והיה לזכרון“. כל הדרשות הרשומות כאן הן 318 במספר. דף 56 הוא חלק. בדף 57^b יש רשימות אלו:

XV

תשובות מהר"י קאסטילאן ומהר"ז (ר"ת יהושע זיין) ולקוחים ממני.

בשם הזה רשומה בקטלוג החוברת הזאת תחת מס' 11; ארכו 22 ס"מ ורחבו 15 ס"מ, תופס 13 דפים בלי נומרציה שמהם רק שנים האחרונים כתובים בעצם כתב ידו של המחבר, חיד"א. אחד עשר הדפים הראשונים כתובים בכתב ידו של אחר. 11 הדפים האלו מכילים שש תשובות מחבור כתב-היד „שערי ישועה“ (1) ממהר"י זיין ותשובה אחת מר' יחיאל קסטילאן משנת שי"ג (2). שני הדפים האחרונים שיצאו מִנְטוֹ של חיד"א מכילים רשימות משנות תקל"ט–תקמ"ח. בהן ר' חיד"א מוסר לָנו, איזה מספריו כתב בְּעֶשֶׂר שנים הנ"ל, ובפרט הוא רושם כאן, כמה דפים בכל המשה וחמשה חדשים ומכל חבור וחבור (3).

XVI

מעגל טוב.

בשם זה רשם המחבר בקטלוג הנ"ל את כה"י הזה תחת מספר 44; אין לו שער. אעפ"י שהספר הזה נדפס עתה, אני עוסק בו במאמר הזה שהקדשתי „לכ"י שלא נדפסו עדיין“, מפני שכתב יד הזה מכיל גם דברים אחרים חוץ מספר מעגל טוב. ארכו 15 ס"מ ורחבו 8 ס"מ ותופס 57 דפים. רק 33 דפים נתן המחבר נומרציה. הם מכילים את ספר מעגל טוב ח"א שהפרופיסור פריימן הוציאו לאור. הדפים 34–37 הם הל"קים. בראש הדף אנחנו קוראים: „קן סיפ"ור על ק"ן סיפורי יגיעו אשר שמעה אזני אחד ממאה מפוס רבנו שלומי אמוני וכו' החי"ותי פה קושטא י"ג כסליו ותבט עיני בשר"י לפ"ק כי לאל"קים מגיני“. הם ארבעה סיפורים ותופסים הדפים 38–40. הספור הראשון שמע מפ"י הרב החסיד מהר"ח ירוחם וילנא נר"ו משם מר אביו ז"ל כי מה"ר חיים מאל"ך (4) הלך לַמְנוּטוּכָה לַמְתַּבֵּעַ אולפן בדבריו קבלה מהרמ"ז ז"ל. תמציתו של ספור זה היא:

(1) השו"ט „שם הגדולים“ הוצאת בן יעקב אות י' ח"ב דף ס"ט Nr. 118.

(2) שם ח"א דף ל"ז Nr. 200 ששם מוזכר את התשובה הזאת.

(3) מאחת הרשימות הנ"ל יוצא לנו כי בתו שרה מתה בשנת תקמ"א. הרשימה מג' ניסן של שנה הזו מסוימת בלשון הזה: „זה כתבתי בחמשה חדשים פחות קצת, שהייתי טרוד בבתי שרה ג"ע. ה' ואמר די לצרתי ועורני עד כ"ש [2] בשוב והשקט בעסק תורתו כו"ר“ עיין ג"כ להלן Nr. xvi שכתבתי שם, שער האחרון של הכ"י „מעגל טוב“ כתוב בזה הלשון: „נפטרה בתי מרת שרה ג"ע פה ליוורנו יום הששי כ"ב סבת שנת תקמ"א“.

(4) מתוך ספור זה נראה שרב חיד"א ובני דורו לא הרשיעו את הנ"ל כ"כ כמו שעשה החכם Graetz בדבריו הימים שלו שמצייר אותו ראש של כת שבתי צני שהרכיב תורת הנצורים של האחדות המשלשת בישראל.

יותר קטן מהקודמים שמוצאם מכ"י אחר המכיל פרוש לתורה. אח"כ בא דף אחד בפורמט יותר קטן עוד מהקודמים המכיל את השמות של 22 הזוגות, איש ואשתו שנתגרשו בבית דינו של המחבר בשנת תקכ"ז⁽¹⁾. הדף הזה מוצא, כנראה, ממחברת שהכילה „סדר הגמ". לסוף באים 8 דפים בעלי פורמט ותוכן שונים.

XIII

חידושים על ד' ש"ע ושאלות רבינו יעקב ממרויש וקצת לקוטים.
בשם זה רשום הכ"י בקמלוג ע"י המחבר תחת מספר ו'. הוא ג"כ בלי שער. ארכו 18 ס"מ ורחבו 13 ס"מ, תופס 124 דפים שלא היתה להם נומריציה בתחלתם. החידושים האלו נדפסו ב„ברכי יוסף" ו„שיורי ברכה". בדף הראשון ישנה הרשימה עם הכתבת: „הספרים ושו"ת שהבאתי חידושיהם". בראש שאלות רבינו יעקב ממרויש ישנה הכתבת הזאת: „ב"ה 2) הא לך תשובות שאלות אשר שאל הר"ר יעקב הלוי ז"ל בחלום ואשר השיבו לו מן השמים בחלום". בדף האחרון יש העתקה של הכתובה מנשואיו עם אשתו השניה 3) עם בתולתא רחל בת הישיש כמחבר⁽⁴⁵⁾ עם התאריך ז' חשון תקל"ט, פיוזה וחתימים עליה בתור ערים „אני יצחק חיים די מדינא עד", „אני משה חיים מילא עד". וגם ר' חיר"א חתום בה.

XIV

מחזיק ברכה קצת על ד' ש"ע.

מחכ"י הזה נחתכו שלשת רבעי הדפים. יש לו השער: „מחזיק ברכה" ורשום בקמלוג תחת מס' 9. ארכו 20 ס"מ ורחבו 16 ס"מ. נשארו בו רק 22 דפים. נראה שהכ"י הזה הנהו המופס הראשון של הס' מחזיק ברכה ונראה ממופס זה שכונת המחבר לא היתה בראשונה שהספר מחזיק ברכה יהיה ספר בפני עצמו כי אם השלמה לס' ברכי יוסף, מפני שעל השער של כ"י אנחנו קוראים: „שירי שירים לפפרי הקטן ברכי יוסף וקונטרס שיורי ברכה אשר הפליא חסדו לי הוא יתברך ובאו בדפוס". ונראה שרק אחר שרכה החומר באופן מיוחד עשהו ספר בפני עצמו.

(1) רשימה אחרת של גישין משנות תקכ"ה-תקכ"ו נמצאת בקונס' נא אמון ישן

דף צ"ט.

(2) השוה ס' שם הגדולים הוצאת בן-יעקב אות י' דף ל"ט Nr. 224 ששם אנחנו

קוראים: „ועתה בא לירי העתק קונס' השו"ת הללו כי בתחלה ראיתי קונס' השאלות הללו כמו רגע ושם ראיתי עתה ששמו רבינו יעקב הלוי".

(3) השוה מעגל טוב הוצאת ליוורנו דף י"ד ב'.

(4) ר"ת כמח"ר משה הלוי.

הנזכר כבר המכיל רשימה של פסוקים תנ"כיים ע"פ סדר הפרשיות עם מראה מקום אל היוכנים ששם מבוארים הפסוקים האלו. דף ק"ט ב' מכיל חדושים אחדים שהמחבר כתב ב' טבת תקל"ז בוונציה. הדפים 120-121 מכילים באורים אחדים בנ"ד.

XII

דפי דרשי תונים ונא אמן וקשיות ש"ט (ר"ת שמועות טובות)

ודיני הרי"ם (ר"ת הר' יעקב מולכו) ושמות גיטין.

בשם זה רשום הכ"י הזה בקטלוג הנ"ל תחת מס' 5. הוא ג"כ בלי שער. ארכו 17 ס"מ ורחבו $11\frac{1}{2}$ ס"מ ותופס 42 דפים בלי נומריציה. הם שרידים מקונטרסים שונים אחרים, מה שאפשר להכיר ברור מזה שהדפים שונים הם ע"פ גדלם וטיב הניר; מלבד זאת יש לדפים אחדים הנומריציה של אותם הקונטרסים שהיו שיכים להם קודם לכן. אין שום ספק שהמחבר עצמו אחד את הדפים השונים בחוברת הזאת כמו שהיא עכשיו לפנינו וען כי השם הנ"ל שהמחבר עצמו נתן לקונטרס, מכרר היטב מה שהוא מכיל. לפי זה ישנם בו קודם כל 13 דפים המכילים דרשי תונים ונא אמן. הם: (א) הספד על הקאיד הנפטר או 1) יהודה הכהן יהונתן שהספיד אותו בתונים כ"ט אדר (שבת החדש) תקל"ד. (ב) הספד על ר' שמעיה קאטאריוואס 2) שהספיד אותו בכית הקברות בתונים ר"ח ניסן תקל"ד. (ג) הספד על אברהם ימאל 3) שהספיד אותו במצרים בח' ניסן תקל"ג. (ד) ענין לדרש הרב המ"ה המרא"י 4). אחרי זה באים 7 דפים על נייר ממין אחר מן הדפים הקודמים שמוצאם מכ"י אחר ויש להם הנומריציה רי"א-רי"ד. בראש של ארבעת הדפים האלו יש כתבת: „קושיות חזקות נפלאות ותירוצים נפלאים אשר שמעתי מפי מופרים דפקיע שמיחה". אחרי זה באים 9 דפים המכילים לקוטי דינים שלוקחו מכ"י של ר' יעקב מולכו, 5) ושל ר' שמעון קאסטילאק 6) ושל מאיר גאוזון 7). אח"כ באים שבעה דפים בפורמט הרכה

(1) השוה מעגל טוב הוצאת פריימן ע' 61 שורות 24-30.

(2) שם ע' 62, שורה 3-10.

(3) במעגל טוב הנזכר חסרים שני דפים שהכילו את הרשימות של משך הזמן הזה. היינו משבת ל' לך תקל"ג עד פסח שנה זאת.

(4) מהרא"י הוא ר"ת של מהר"ר אברהם ישראל הרב באלכסנדריה (מצרים) ובאנקונה בעה"מ ס' אמרות מהורות וס' בית אברהם. המחבר היה אתו יחד גם באלכסנדריה וגם באנקונה. השוה מעגל טוב ע' 72, שורה 33 וס' פתח עינים ח"ב דף 8 ע' 2, שורה אחרונה.

(5) השוה ס' שם הגדולים הוצאת כ"י-יעקב ח"א אות ר' 243 Nf. ששם המחבר מספר

לנו שיש תחת ידו הכ"י הזה.

(6) שם אות ש' 170 Nf. ששם הוא מוסר לנו שיש לו ממנו 80 תשובות כ"י.

(7) שם אות מ' 9 Nf. ששם המחבר מוסר לנו שראה במצרים קובץ תשובות ממנו.

X

קונטרס ליוורנו ד'.

גם הקונטרס הזה אינו רשום בקטלוג הנזכר מאותה הסבה של הקונט' שלפני זה, שגם הוא נתחבר אחרי הקטלוג. ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ, תופס 124 דפים ועל כל עמוד מ' 22 עד 24 שורות. רק ל' 22 דפים נתנה נומרציה מהמחבר. 22 הדפים האלו מכילים את הפרקים א'ר"ה ב'לוי שום תאריך. העמוד כ"ב ב' חלק. אחרי זה באים 92 דפים ב'לוי נומרציה המכילים את הפרקים 950-1000 (אותיות תתק"נ-אלף) עם החדושים של משך הזמן ממוצאי ר"ה תקס"ב עד תוה"מ 1) סוכות תקס"ו. לפרק 1000 (אות אלף) יש 183 סעיפים עם נומרציה בספרות ערביות.

אחרי זה באים 10 דפים המכילים לוחות שונים. לראשונה לוח של דינים מהש"ע עם מראה מקום על הסימנים משו"ת, "בשמים ראש" העוסקים בהם. ואח"כ לוח של דינים שאינם נמצאים בש"ע. אח"כ שלשה לוחות של "הנהגות" משנות תקס"ג-תקס"ה באותה הצורה כמו שהן נמצאות בקונט' נא אמון א' משנות תקס"ד-תקס"ג ו"במעגל טוב" II הוצאת ליוורנו כ"ו א"י-כ"ה ב' משנות תקס"ד-תקס"ו ובקונטרס מסעות משנות תקס"ה-תקס"ד. אחרי זה באים לוחות שונים של חבורי המחבר ובין אלו גם לוח אחד עם המחירים של ספריו שחבר זמכר אותם בשנת תקס"ג לאחד מלקוחותיו. לסוף שובר קבלה בלשון האימלקית שבו איש אחד ושמו אהרן גדליה מאשר קבלת Zecchini 5, שקבל מר' חיר"א ביום י"ג תקס"ב לפ"ק. עם קונטרס זה נגמרת שורת היומנים.

XI

קונטרס פאת ראש.

מכאן והלאה אני מביא את כתב-היד, עד כמה שהם נמצאים תחת ידי, באותו הסדר כמו שהם רשומים בקטלוג. קונט' פאת ראש ב'לוי שער, רשום בקטלוג תחת מס' 2, אבל אין זה ס' פאת הראש הנדפס בסוף הס' מחזיק ברכה. פאת ראש הנדפס מכיל חוספות לס' ראש דוד, אולם הכ"י שלנו הוא פרוש על התורה שרק מקצתו כבר נדפס בס' פני דוד; על הדבר הזה המחבר עצמו מעיר פה ושם על הגליון. ארכו של הכ"י 13 1/2 ס"מ ורחבו 9 1/2 ס"מ ותופס 124 דפים ב'לוי נומרציה ועל כל עמוד מ' 21 עד 26 שורות. הוא נכתב בשנות תקכ"ט-תקל"ד. הפרוש על התורה תופס 117 דפים. על הרף קי"ת ב' וק"ט ב' ישנו המפתח

(1) חמשה חדשים לפני פטירתו של המחבר. הוא מת כ"א אדר תקס"ו.

א' אלוֹלֵל תִּקְנֵא כְּפֻרְקֻם תִּסְוִרְתִּקְעֵנִי (דְּפִים מ'ו־צ'). הַרְשִׁימוֹת מִשְׁנֹת
תִּקְמ'ו־תִּקְמ'ט הֻכְנְסוּ, כִּנְרָא, לְקֻנְטֵרִם אַחֵר הַחֶסֶד לָנוּ שֶׁהִכִּיל אֶת הַפְּרָקִים מ'ד
תִּס'ה. עַל הַדָּף נ' א' אוֹת תִּק'ל נִמְצָא הַשִּׁיר הַזֶּה:

מִבּוֹר הָאֵר ש'.

אוֹנוּ בִּשְׁרִירֵי שׁוֹרֵר עַל הָאֵרֶשׁ אַחֵר מַעִיר'
אֶסֶף הַמְזֻכָּר לְחֻמּוֹן הָעַם וְלִנְעָר יִשְׂרָאֵל כְּעֹנֵת הַפְּעוּטוֹת וְהוּא הַצִּעִיר
יִדְעוּ לְהִזְהָר בְּקִצָּת דְּבָרִים טַעַן בְּמִדְבַּר מַאֲדִים הָעִיר
נוֹשָׂא מִשָּׁךְ קֻנְטֵרִם מוֹרָה בְּאֶצְבַּע צִפּוֹרֵן שְׁמִיר כְּלָפִיר יִבְעַד כֹּאשׁ דֵּת כֹּאוֹר תִּבְעִיר
אִמֵּר יֵאֵמַר הָעֵבֶד חֵד מִן פְּרָקִיא אֲשֶׁר הָיוּ בְּעִיר
חִיד"א ס"ט.

זֶה הִיָּה, כִּנְרָא, שִׁיר הַהִקְדָּשָׁה לְיַעֲקֹב פְּרִירָא שֶׁע"פ הַצִּעִתוֹ כָּתַב אֶת
מִחְבְּרָתוֹ, "מֹרָה בְּאֶצְבַּע וְצִפּוֹרֵן שְׁמִיר". אֲבָל בְּהוֹצָאת הַדְּפּוֹס יֵשׁ הִקְדָּשָׁה אַחֶרֶת.
בְּדָף ס"ד בְּרֹאשׁ פֶּרֶק תִּקְנֵא חֲמוּנָה 33 סְעִיפִים אֲנַחְנוּ קוֹרְאִים אֶת הַכְּתָבָת:
נַחַל שׁוֹרֵק ר'ת נִימוּקִים חִידוּשִׁים לְמִדְרַשׁ, שְׁנִדְפְּסָה כְּכֹר כִּס' לְאֵדָן.
מִיד אַחֲרֵי פֶסֶח שְׁנַת תִּקְנֵא יוֹצֵאִים הַמַּחְבֵּר וְאִשְׁתּוֹ וּמִשְׁרַתָּה לְנִסְמוֹעַ
לְאִנְקוֹנָה (לְבָבֵר 1) אֶת בְּנוֹ ר' רִפְאֵל יִשְׁעִיהוּ, שֶׁהָיָה רַאב"ד בִּק"ק אֲנָקוֹנָה וְהָיָה
חֹלֶה בַּחוּרְף הֵהוּא בְּמַחֲלָה מְסוּכָּנָה וְקָם מִעֶרֶשׁ דָּוִי אַחֵר חָג הַפֶּסַח. הֵגָאון הַזֶּה
מְלֹחֵה אֶת הַמַּחְבֵּר בְּנִסְיַעְתּוֹ וְעִיכ רְשׁוּמוֹת כֹּאן כֹּל הַחֲנִיּוֹת (2) שֶׁהַמַּחְבֵּר הִתְעַכֵּב
בָּהֶן בְּהִלְכֵתוֹ וּבִשְׁבוֹנוֹ וְהָיְתָה לוֹ חֲזָרְמָנוֹת לְכַתּוֹב אֶת רְשׁוּמוֹתָיו. שְׁלֹשֶׁת הַדְּפִים
הָאֲחֵרונים מְכִילִים שְׁלֹשָׁה לִזְחֹת, שִׁבְחָם נִמְנוּ סְפָרֵיו שֶׁחִבֵּר.

(1) עֵינִי אֶגְרוֹת דְּרַב חִיד"א שֶׁהוֹצֵאתִי לְאוֹר בְּהַצְפָּחָה XI 1927 חוֹבֶרֶת ד' אֶגְרֵת כ'.

כ"א, כ"ב, כ"ג, כ"ד.

(2) וְאֵלֶּה הֵן הַחֲנִיּוֹת שֶׁחָתַב בָּהֶן בְּהִלְכֵתוֹ לְאִנְקוֹנָה: אוֹר ל' ר"ח אוֹיֵר תִּקְנֵא בְּעִיר
פִּיזָא (Pisa); אוֹר ה' ר"ח אוֹיֵר אוֹסְטֵרִיא קֵאוֹא בִּיאֲנָקָא (Osteria Casa-Bianca); אוֹר הַשְּׁשִׁי
2 אוֹיֵר פִּירֵנְצִי (Firenze); יוֹם א' בֶּהֶר 4 אוֹיֵר בְּאוֹשְׁפִּיזָא שֶׁל גּוֹיִם מַאֲסָקָאִי (Maschere);
יוֹם כ' 5 אוֹיֵר בְּאוֹשְׁפִּיזָא שֶׁל גּוֹיִם פִּיִּדְרָא מַאֲלָא (Pietra mala); יוֹם ג' 6 אוֹיֵר
בְּאוֹשְׁפִּיזָא שֶׁל גּוֹיִם נָק' פִּיִּיאֲנוֹרָא בְּרומָאֲנִיא (Pia-Nora, Romania); אוֹר ל' 7 אוֹיֵר
בְּאוֹשְׁפִּיזָא שֶׁל גּוֹיִם קַאסְטִילְפִּיִיא (Castel-Pia); יוֹם ד' 7 אוֹיֵר בְּאוֹשְׁפִּיזָא שֶׁל גּוֹיִם בִּפְהִינְסָא
(Faenza); אוֹר ל"ה 8 אוֹיֵר בְּאוֹשְׁפִּיזָא שֶׁל גּוֹיִם בְּכַפֵּר סַאנְבִּינִיאָן (San Savino); יוֹם ה'
8 אוֹיֵר בְּאוֹשְׁפִּיזָא שֶׁל גּוֹיִם בְּקַאטוֹלִיקָה (Catolica); אוֹר ה' 9 אוֹיֵר בְּאוֹשְׁפִּיזָא שֶׁל גּוֹיִם
בְּעִיר פֶּאנּוֹ (Fano); עֶשְׂרִיק 9 אוֹיֵר בְּעִיר סִנִּיגַלִּיא (Senigallia); אוֹר ל"ב 12 אוֹיֵר בְּעִיר
אֲנָקוֹנָה (Ancona).

וּבִאֲפוֹן זֶה הוּא רוֹשֵׁם גַּם הַחֲנִיּוֹת בְּשׁוֹבוֹ מֵאֲנָקוֹנָה לְלִיוּרְנוֹ וּבִשְׁאֵר מְסַעֲוֹת אֲשֶׁר נִסַּע

סִבֵּב בְּאַרְצוֹת שׁוֹנוֹת.

מלבד זאת נכנסים אל קטלוג-כתבי-היד רק כתבי יד ומהם יש קטלוגיזציה גם לכרכים הבודדים והחבורות אם גם הם כלם מהיום חבור אחד. כך, למשל, לא נכנסו לקטלוג החבורים: „ראש דוד“, „ברכי יוסף“, „שער יוסף“ ו„שם הגדולים“ ח"א מפני שנדפסו כבר, ואולם הספר „פני דוד“ הוכנס תחת שלשת המספרים 15, 16, 17 משום שכנראה הורכב משלשה כרכים כתבי-יד; כן גם הספר „פתח עינים“ תחת שלשת המספרים 22, 23, 24 וכן „מחזיק ברכה“ תחת המספרים 20-21. מן הצד השני, כתבי יד אחדים המאוחדים בכרך אחד רשומים בקטלוג תחת מספר אחד. קונטרס קפוטקיא ונא אמון ב', למשל, תחת מס' 3. אבל לרשימות-החבורים הנזכרים נכנסו גם כ"י וגם ספרים מדפסים, אולם רק ע"פ שמוניהם בלבד.

לרשימות-החבורים אחרות יש אותו היתרון שהן מוסרות את התכן של החבורים הבודדים, מה שחשוב מאד בנוגע לכתבי היד שאבדו ושאת תכנם אין אנחנו יכולים לדעת משום מקום. גם הקטלוג של כתבי היד וגם רשימות-החבורים אינם שלמים. מה שלא נכנסו אל הקטלוג כתבי היד של הספרים המדפסים יש לבאר כזה שאולי נשארו כתבי היד האלו בדפוס והמחבר לא דאג לדרש אותם בחזרה לפי שהספרים כבר נדפסו. כמו כן, מובן, שלא יכלו להכנס גם אותם הספרים שנתחברו אחרי הקטלוג הנוכחי. בכל זאת ישנם עוד כתבי יד כאלו שאינם שייכים לא לסוג הראשון ולא לסוג השני ואעפ"כ לא נכנסו אל הקטלוג. כך, למשל, לא נמצא בקטלוג הקונטרס „העלם דבר“ שכתבו, כידוע, בימי בחרותו ושחוא מצטט אותו פעמים רבות (השוה ס' יוסף אמן ס' ק"ה דף ע' ב; ס' שם הגדולים ח"א אות ו' בקונט' אחרון ד"ה וזו אחת וכו') ולא נדפסו עוד עד היום. אבל גם רשימות החבורים אינן מביאות את כל חבורי המחבר.

IX

קונטרס ליוורנו ג'.

הקונטרס הזה איננו בקטלוג הנ"ל, מפני שהוא נוצר אחריו; ארכו 141/2 ס"מ ורחבו 10 ס"מ, תופס 95 דפים, ועל כל עמוד, מ"20 עד 22 שורות. המחבר נתן נומריציה רק ל-63 דפים. אנחנו קראנו אותו בשם קונט' ליוורנו ג' כדי להבדילו מן הקודמים. הדפים 51-52 אינם, אבל אין הם חסרים, אלא לא באו במנין בטעות ע"י המחבר. כמקרה הזה קרה גם לפרקים תקכ"ד כה ותקל"א. הקונטרס מכיל קודם כל את החדושים מ' שבט עד י"ח אלול שנת תקמ"ז בפרקים א-מו' (הדפים 1-14). אחרי זה באים החדושים מן ג' טבת תק"נ עד

VIII

קונטרס ליוורנו ב'.

הקונטרס הזה רשום בקמלוג הנ"ל של הכ"י תחת מס' 13, ומפני שהקמלוג הזה נמצא על הדף האחרון של הקונטרס הנדון ע"כ הוא נקרא פשוט „קונטרס זה“. אנחנו קראנו אותו בשם קונטרס ליוורנו ב' כדי להבחין אותו מקונטרס ליוורנו הרשום בקמלוג תחת מס' 12, ואשר לדאבוננו חסר לנו. הקונטרס שלנו תופס 174 דפים בלי נומריציה ועל כל עמוד מ-23 עד 28 שורות; ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ; הוא נוצר בליוורנו בי"ב טבת תק"ט ונמשך עד פורים תקמ"ד; מכיל את ה„אותיות“ צ"א-ר"ב והנהו ההמשך של קונטרס ליוורנו הרשום בקמלוג תחת מס' 12 ואשר הכיל בלי ספק את ה„אותיות“ א"צ". זה יוצא מהמפתח הנ"ל לשלשת הקונטרסים: אמשטרדם, מסעות וליוורנו, וגם מקונטרס זה עצמו. בפרק צ"א אנחנו קוראים: „עין קונטרס ליוורנו הקודם אות ע"ד אות פ"ד“.

הפרקים צ"א-ר"ב (שמהם ק"ק"י נכפלו, קמ"ד-קמ"ט נשמטו 1), תופסים 104 דפים של הקונטרס. אחרי זה נמצא עמוד חלק ואח"כ 22 דפים המכילים רשימה של כללים ע"פ סדר א' ב' עם מראה מקום על חבוריו הוא או של חבורי אחרים ששם נמצא מפורש כל כלל וכלל. 22 הדפים האלו אינם כתובים עד סופם. אחרי זה בא דף חלק ואח"כ שני דפים „הגהות על ראש דוד“ שכבר נדפסו ב„פאת ראש“. אחרי זה באים 11 דפים חלקים ואח"כ 6 דפים „קצת הגהות על ספר חסידים“. ההגהות האלו כבר נדפסו בסוף ספר „לב דוד“ בקונטרס „ברית עולם“. אחרי זה באים 13 דפים חלקים ואח"כ דף „הגהות על שמחת הרגל“. אחרי זה 5 דפים חלקים ואח"כ 2 דפים „זכרונות“. אחרי זה 7 דפים חלקים ואח"כ 2 דפים עם שלש רשימות של חבורי המחבר ועל העמוד האחרון נמצא הקמלוג של כתב-היד שהזכרנו אותו כבר כמה פעמים למעלה ושבו נותן המחבר את הקמלוגיזציה של 46 כ"י.

הקמלוג של כתב-היד שונה משלש הרשימות של החבורים הנמצאות בקונטרס זה וכן מהרשימות הנמצאות בקונטרס ליוורנו ג' ד', קודם כל בזה שבקונטרס מובאים כתב-היד עם הסגנונה שהם נושאים. כך, למשל, פאת ראש, נא אמן ג' רשומים תחת הסגנונה קונטרס ב'. ובאמת ישנה הסגנונה הזאת בכרך הזה על העמוד הראשון שהיה חלק בראשיתו. מן הצד השני, מביאות רשימות-החבורים הנ"ל את החבורים רק ע"פ שמותיהם בלי סגנונה.

(1) אין שום מקום לומר כי חסר כאן דף אחד או אחדים שהכילו את הפרקים האלו מפני שבאותו עמוד עצמו ששם נמצא קמ"ה בא אחריו ק"ן.

הטעם שקונטרס זה נמצא בתוך היומן שלנו הוא משום שהקונטרס לדוד אמת נכתב ג"כ במשך זמן השליחות הזאת. כאשר כבר העירותי הותחל הקונטרס הזה בו' כסלו תקל"ג. הרשימות הולכות עד פסח תקל"ד. באותו הזמן נכתב ג"כ חלק גדול מהקונטרס קפוטקיא.

VII

קונטרס מסעות.

הקונטרס הזה רשום בקטלוג הנ"ל תחת מס' 31, ארכו 11 ס"מ ורחבו 8 1/2 ס"מ, תופס 336 דפים ועל כל עמוד מ"18 עד 22 שורות. רק ל-293 דפים (באלת עולה מספרם ל-303 מפני שהמספרים 260-269 כפולים הם) נתנה נומרציה ע"י המחבר עצמו בספרות ערביות. הוא מתחיל ב"א אב תקל"ד בליוורנו ומאז נשא אותו המחבר תמיד אתו בזמן נסיעתו באיטליה, צרפת והולנדיה ורשם בו חדושי שנתחדשו לו במשך הזמן הזה בציינו תמיד את התאריך של היום והשנה והמקום.

בדף רפ"ה: מתחת לתאריך י"ה אלול תקל"ח נמצאת הערה זו: „יום צאתי מאליסנדריו (Piemonte) וגמר השליחות בס"ד".

אבל הוא ממשיך עוד את נסיעתו ואת רשימותיו. ב"ט אלול הוא נמצא באוטאגיו (1), בכ' אלול — בקפוטורונה, בכ"א אלול — בג'נובה, בכ"ה אלול בפיוה, בכ"ח אלול ער"ה — בליוורנו, בר' תשרי תקל"ט הוא נמצא שוב בפיוה ושם הוא נושא ביום ז' חשוון תקל"ט לפ"ק את אשתו השנייה רחל בת הרשיש ר' משה הלוי. בכ"ח תמוז הוא בליוורנו. הקונטרס הזה מכיל רע"ה פרקים (רע"ה אותיות). עד פרק רע"א יש לדפים נומרציה. מלבד זאת תופסים הפרקים רע"ב-רע"ז עוד שני דפים בלי נומרציה. אחרי זה באים 25 דפים בלי נומרציה המכילים חלק מ„מעגל טוב II“.

בראש החלק הזה נכתבו: „אלה מסעי שנת עיר ע"ל תל"ה". אחרי חלק זה באים שמנה דפים (אכולי תולעים) שבהם רשומות ה„הנהגות“ של המחבר משנות תקל"ח-תקמ"ד. ולפי זה נשארו לנו ההנהגות של המחבר משנות תקכ"ד-תקמ"ד בסדר רצוף. ההנהגות משנות תקכ"ד-תקל"ג נשארו לנו בקונטרס נא אמן א'; משנות תקל"ד-תקל"ז ב„מעגל טוב“ היוצאת ליוורנו 1879 דף כ"ז ב" כ"ח ב' ומשנות תקל"ח-תקמ"ד בקונטרס הנדון. מלבד זה ישנן בקונטרס ליוורנו ד' ההנהגות משנות תקס"ג-תקס"ה. קונטרס זה נשתמר יפה חוץ מן עשרת הדפים האחרונים שניזקו מהתולעים.

(1) כך נמצא בדף רפ"ב א': „אור ה' יט אלול אושפיוא של גוים בעיר אוטאגיו“.

אבל איני יודע לזהות את המקום הזה. אולי היא אוטיגליו?

הפרקים נמשכים עד פרק תרע"ז (אות תרע"ז) המסתיים על הדף קע"ח ב'. שם קוראים אנחנו: „סליק אות תרע"ז עיין לעיל תשלום האותיות תרע"ח וכו' בס"ד". ובאמת נמצא ההמשך בדף ט"ז ב' ו' ששם ישנם הפרקים תרע"ח-תרצ"ו. מסתים הקונט' הזה בו' איור תקל"ג בספינה מכינוזארת לליוורנו. החלקים האחרים הנמצאים בכרך הזה אינם שייכים ליומן הזה, וע"כ אינם נכללים ב„אותיותיו". קצתם נכנסו אל הכרך הזה עוד קודם שהמחבר קבע אותו ליומן וקצתם נכנסו אחרי שהיומן נחתם ונרשמו על הדפים שנשארו עוד חלקים. כך מכילים הדפים א'–ט"ז ב' דרוש לשבת תשובה שנת תקכ"ז, הדפים כ"ד–כ"ב — דרוש לפרשת בראשית, דף ל"ג — רשימות מן א' סיון תקל"ז בבריסלז' סמוך לעיר מודינה; הדפים כ"ג–כ"ט מכילים קונטרס „זהב סגור" שעל תכנו אומר המחבר כדברים האלו: „מקצת הדושים ופשמים שנתחדשו לי אגב למודי בכתבי רבינו האר"י זצ"ל, זהב סגור אותו קראתי כי זהב גי' דוד והן הן הדברים מפלאות תמים דעים בחכמה רמה סוגרת ומסוגרת, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי והוא רחום וכפר כו"ר". הדפים ר"ד–ר"א מכילים מפתחות. לפני הדף הראשון יש דף בלי נומריצה שעל עמודו הראשון יש קטע מכ"י המכיל פסיקתא בראשית ושמות, ועל עמודו השני: „מצאתי מה שכתבו חכמים להרמ"ח ז"ל".

VI

קונטרס נא אמן חדש.

הקונטרס הזה הנהו החוברת השניה בכרך הראשון, ארכו 15 ס"מ ורחבו 10 ס"מ. המחבר התחיל אותו בו' כסלו תקל"ג כשהתחיל לנסוע בעד שליוחותיו השניה ובא שנית למצרים ועשה שם חדשים אחדים. הוא קרא את הקונטרס הזה „תרש" כדי להבחין אותו מן האחרים הנקראים ג"כ קונט' נא אמן. הוא תופס ששים ואחד דפים ועל כל עמוד מ"ט עד 28 שורות. רק 47^א דפים נתנה נומריצה מהמחבר עצמו. יש בו קצ"א פרקים. הפרק הראשון מתחיל על הדף א' א' ופרק קצ"א מסים את הקונטרס על הדף ס"א. לפני הדף א' א' יש עוד דף בלי נומריצה המכיל מפתחות ורשימות קצרות אחרות. הדפים מ"ח–ג"ח מכילים את הקונטרס „לדוד אמת" שהוא רק כחלק העשירי מהקונטרס הנדפס בשם זה.

(1) את הדבר הזה יש לבאר באופן כזה: כנראה לא נועד הכרך הזה מתחלה ליומן מהטעם הפשוט שהפורמט שלו גדול הוא יותר מדי שיוכל לשאת אותו בכיסו בנחות. אולם לאחר שקבע אותו ליומן כבר היו הדפים כתובים עד 32. וע"כ התחיל את רשימותיו בדף 17. כאשר הגיע ברשימותיו עד פרק תרע"ז ראה כי הדפים 17 — 25 אינם כתובים עוד וע"כ הוא ממשיך על הדפים האלו את הפרקים תרע"ח — תרצ"ו.

החדושים משנת תקכ"ח עד חדש תמוז. הפרק רפ"ו מתחיל על הדף א' א' והפרק שמ"ז מסים את הקונטרס על הדף פ"א ב'. אחרי זה בא דף בלי נומרציה המכיל מפתחות.

IV

קונטרס נא אמן ג'.

הקונטרס הזה כרוך ביחד עם קונטרס פאת ראש ורשום בקמלוג תחת מס' 2; ארכו 13 1/2 ס"מ ורחבו 9 1/2 ס"מ, תופס 123 דפים עם נומרציה בספרות ערביות. על כל עמוד מן 23 עד 25 שורות. הנהו ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן ב' ומכיל את הפרקים שמ"ח-תל"ו (אותיות שמ"ח-תל"ו) ואת החדושים מהחדשים תמוז עד אלול שנת תקכ"ח. בקונטרס חסרים הדפים מ"א מ"ב שהכילו את הפרקים שע"ר-שע"ט. בתור מכוא לקונטרס באים הדברים האלו: „הקונטרס הזה הוא אחרי שני הקונטרסים שכתבתי בהיותי פה נא אמן יע"א והיו לאותיות שמ"ו". הפרק שמ"ח מתחיל על הדף א א'. והפרק תל"ו מסים את הקונטרס על הדף צ"ו א' הדפים מן צ"ו ב' עד ק"ח ב' מכילים רשימות עם הכתבת הזאת: „זכרון קצת כללים על סדר א' ב' בקיצור, ה' יזכנו לסדרם כהוגן". הדפים האלו אינם כתובים עד סופם. הדף קר"ט מכיל מפתחות. הדפים ק"כ-קכ"ג מכילים רשימות עם הכתבת: „זכרונות". הקונטרס הזה, ביחוד חציו השני, ניוק קצת מתולעים.

V

קונטרס קפוטקיא⁽¹⁾.

הקונטרס הזה רשום בקמלוג הנ"ל ע"י המחבר תחת מס' 3; ארכו 17 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס 211 דפים ועל כל עמוד מ 26 עד 30 שורות. רק 180 דפים נתנה נומרציה מהמחבר עצמו. הקונטרס הזה הנהו ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן ג'. מתחיל בפרק תל"ז (אות תל"ז) על הדף ל"ו. שם אנחנו קוראים: „יום ג' סדר ויקרא אדר ב' תקכ"ט. זכר ליציאת מצרים בס"ד ויאור לנו בחברון 2) בה"י כ"ר. זה שייך לשלשה קונטרסים אשר כתבתי רובם בנא אמן אשתקד".

(1) המחבר קורא לקונטרס הזה בשם קונט' קפוטקיא כנראה מפני שהוא התקין אותו באותו הזמן שעוב את מצרים (קאירו) ונסע לקפוטקיא ששם שהה מ"ז אדר ב' עד ד' סיון תקכ"ט וכתב שם חלק חשוב מרשימותיו שבקונטרס הזה. לפי דעת יודידי הפרופ' ש. קליין קפוטקיא היא דמיטה.

(2) משרת נסיעתו היתה חברון, אבל הוא נשאר בקפוטקיא כשני חדשים בערך.

הזה הם משנות תקכ"ה-תקכ"ו. פרק תס"א מכיל רשימת השמות של חזוגות, איש ואשתו, שנתגרשו בבית דינו של המחבר בשנות תקכ"ה-תקכ"ו (שמות הנמין משנת תקכ"ה-תקכ"ו). בקונטרס הזה מובאים תכופות קטעים עם ההערה: הועתק.

II

קונטרס מצרים או נא אמן א'.

הקונטרס הזה הוא החוברת הראשונה בכרך הראשון, ארכו 15 ס"מ רחבו 10 ס"מ ותופס 135 דפים שיש להם נומריציה בספרות ערביות ועל כל עמוד ישנן מן 25 עד 28 שורות. אבל חסרים הדפים האלו: 6, 45-57 (אות קס"ד קע"ה), 72-75 (אות רי"ד-רי"ז), 78-85 (אות רמ"א-רמ"ט), 100-102, 105, 108, 114-115, 120, 122, 125, 127-129, 133. הקונטרס הזה נחלק למאתים שמונים וחמשה פרקים (רפ"ה אותיות). הפרק א' (אות א') מתחיל על הדף ג א' והפרק רפ"ה (אות רפ"ה) מסים את הקונטרס על הדף ק"ל. אחרי זה באים מפתחות ורשימות קצרות אחרות. על הדף א א' ישנה רשימת הספרים שנדפסו אחר יד אהרן א"ת. אחרי זה באות הרשימות של „הנהגות" (1) המחבר משנות תקכ"ד-תקל"ג באופן כמו שנרשמו ב„מעגל טוב" הוצאת ליורנו דף כ"ה א'—כ"ו ב' משנות תקל"ד-תקל"ח. החדושים בקונטרס זה הם משנת תקכ"ו ומהחדשים הראשונים של שנת תקכ"ח. גם בקונטרס הזה מובאים קטעים אחדים עם ההערה: הועתק (2).

III

קונטרס נא אמן ב'.

הקונטרס הזה כרוך ביחד עם קונטרס קפוקטיא ורשום בקמלוג תחת מספר 3; ארכו 15 1/2 ס"מ ורחבו 11 ס"מ, תופס שמונים ואחד דפים עם נומריציה בספרות ערביות. על כל עמוד ישנן מ 26 עד 27 שורות. הוא ההמשך של הקונטרס הקודם נא אמן א' ומכיל את הפרקים רפ"ו-רש"ו (אותיות רפ"ו-רש"ו) ואת

(1) בעברי על ההנהגות האלו שמתי לב לזה שבו בזמן שהמחבר זהיר מאד במנהגים: לצום בימות החול שבין ער"ה ויו"כ, למעט בשיחה בין ר"ה ויו"כ, שלא לישון מחוץ לסוכה ולא לשנות מים — הוא אינו משגיח כלל במנהג שלא לכתב בחוה"מ. הוא כותב את חדושו ביומנים בחוה"מ.

(2) לדוגמה דף ל"ז (אות קמ"ג). התוכן של הפרק הזה נמצא בצורה אחרת בקונס' נא אמן ב' דף ר"ג א' ובקונס' נא אמן ג' דף ו ב' בכל שלשת המקומות נוספה ההערה בדיו אחרת „הועתק חיים שאל סי' מ"ח".

האסטרונומי הזה הוא יחד עם זה עורך לוח לכל השנה. ישנן עם זה עוד רשימות ממין אחר לגמרי שחובאו אל היוםנים רק בתור קוריוזים. כך, למשל, בקונטרס מסעות דף רס"ד: „שמעתי דכל' נק' אינגליטירא דשם ירדו בני האלקים וטעו אחר בנות האדם ומשוה עד היום יש זנות גדולה בפרהסיא וחכמות הרבה וזהו שם אינגליטירא ארץ המלאכים. וברוך היודע". בקונטרס מסעות בדף רצ"ג פרק קפ"ב, סעיף ז': „שמעתי שאם בת נולדה יום ה'ז, הוא קרוב שלא יהיו לה בתולים וראיתי עדות הרב יוסף פיאמיטו בחתימת ידו שמעיד איך בת פלוני נולדה בשנת פלוני יום ה'ז וכו'. והוא חדוש גדול ולא ראיתו כתוב על ספר". כל הדף הזה וכן דפים אחרים מלאים קוריוזים ממין זה. אחרי ההקדמה הכללית הזאת יכולים אנחנו לעבר אל כל קונטרס וקונטרס בפני עצמו ולחקר אותם יותר בפרוטרוט. אני מביא אותם בסדר כרונולוגי (1):

I

קונטרס נא אמן ישן.

את הקונטרס הזה קורא המחבר „ישן" כדי להבחין אותו מהקונטרסים הבאים אחריו הנקראים ג"כ בשם קונט' נא אמן. הקונטרס הזה הוא החוברת השלישית בכרך הראשון, ארכו 141/2 ס"מ, רחבו 10 ס"מ ותופס ק"ג דפים שיש להם נומריציה באותיות עבריות ועל כל עמוד ישנן מ 22 עד 26 שורות. חסרים הדפים: א', ד', כ"כ"א, כ"ו, ג"ז, ע"ג"ע"ז, צ"ג, ק"ט"ק". מלבד זאת עמוד מ"ז ודף מ"ח בלתי כתובים הם. הקונטרס מתחלק לתע"ח פרקים (שהמחבר קורא להם אותיות) ויש להם נומריציה באותיות עבריות. לפי מה שהעירותי כבר למעלה שכל פרק ופרק עוסק בענין בפני עצמו אין הדפים החסרים פוגמים את התוכן של הדפים הנמצאים. הפרק הראשון (אות א') מתחיל על הדף ד א' והפרק תע"ח (אות תע"ח) מסיים את הקונטרס על הדף קי"א (2).

(1) המחבר עצמו גם בקטלוגיזציה וגם בכריכת הקונטרסים לא השגיח בסדר הכרונולוגי ונתן להם קטלוגיזציה וכך אותם כפי שנודמנו לידו. כך הוא קונט' נא אמן חדש בכרך אחד עם קונט' נא אמן ישן ועם קונט' נא אמן II, ובקטלוג הנ"ל הם רשומים תחת מס' I, אף על פי שמבחינה כרונולוגית היה צריך קונט' נא אמן חדש לעמד על המקום הששי. קונט' נא אמן III כרוך ביחד עם קונט' פאת ראש והם רשומים בקטלוג הנ"ל תחת מס' 2. קונט' נא אמן II עם ק' קפוטקיא רשומים בקטלוג תחת מס' 3. קונט' מסעות מהווה כרך בפני עצמו ורשום בקטלוג הנ"ל תחת מס' 31. קונט' ליוורנו II ג"כ כרך בפני עצמו ורשום בקטלוג הנ"ל תחת מס' 13. קונט' ליוורנו III ו IV כל אחד בכרך מיוחד ולא נרשמו בקטלוג הנ"ל מפני שהם נוצרו אחריו.

(2) מה שכתוב על שני הדפים האחרונים אינו שייך לקונטרס הזה, רק נרשמו בשנת תק"ל בתור הוספה על הדפים שנשארו חלקים. הדפים ב"ג מכילים מפתחות ועוד רשימות קטנות.

ד) תמצית דרשותיו שדרש בהזדמנויות שונות בזמן כהונתו במצרים (ובזמן שליחותו השניה) 2).

ה) הדרשות שדרשו אחרים 3) לטובת מפעל שליחותו שמצאו חן בעיניו באופן מיוחד.

ו) השאלות שנשאל, ביחוד בזמן נסיעתו, וגם התשובות שהשיב עד כמה שלא דרשו באור ארוך ומפורט.

רוב הרשימות עוסק או בפרשנות, או בדרשות, או בהלכה. אבל לפעמים ישנן גם רשימות שאין בהן מכלל הנ"ל ויש להן רק אינטרס ספרותי בלבד. כך, למשל, הוא רושם בקונטרס מסעות דף קמ"ב אות ק"מ סעיף 16, "שמעתי שמצאו כתוב בכתב בנו של בעל העקדה שאומר על מהר"ע שלקה כתבי אבא וכתבם על שמו. ואינו מאמין ח"ו". במקום אחר באותו הקונטרס דף רצ"ד אות רע"ב בסופו הוא מספר, כי בנסעו באניה מהג לרומטרם בחברת ר' משה לערן ור' יעקב גולדשמיד, מסרו לו בשם פיסיקאי מפורסם כלל אסטרנומי בשביל לקבוע את זמן קריאת שמע, שהוא רושם אותו בדף רס"ח, ב' בפרק ר"ג, ועל יסוד הכלל

1) כן, למשל, קונט' נא אמונ ישן דף טו א' הספד על הגביר מנשה פרובינצא ; אולי קרוב של חר"י פרובינצא הנזכר במעגל טוב ע' 51, שורה 22. קונט' נא אמונ I דף יח ב' הספד על הר"ל פולאק נ"ע, כ"ה תשרי שנת תקכ"ח לפ"ק. אולי קרוב של חר"י פולאק הנזכר במעגל טוב ע' 66, שורה 17.

קונט' קפוטקיא דף לו א' אות תל"ט : קצת מה שדרשתי על הגביר השר הר"י הלוי סכנדרי נ"ע שנהרג בעוה"ד ערב שבת בשלהי י"ב סבת שנת תקכ"ט לפ"ק. השוה מעגל טוב ע' 51, שורה 20 וכו' ששם הוא כותב בדברים הנוגעים עד הלב על רציחתו של הנ"ל ועל יתר השערוריות שנעשו ע"י ער"בי.

2) במעגל טוב הוא מוסר לנו תמיד באיזה מקום דרש לטובת מפעל שליחותו. כל הדרשות האלו הובאו בקצור נמרץ תחת התאריך הנ"ל בקונט' מסעות. דרשות-תעמולה אחדות נשמרו לנו גם בזמן שליחותו הראשונה. כך, למשל, במעגל טוב ע' 41, שורה 9 נזכרת הדרשה לפרשת תשא שדרש בשנת תק"ז בעיר קאסאל. זאת הדרשה נמצאת בקונט' קפוטקיא דף נ"ד ב' הדרשה הזאת ועוד שתיים אחרות נכתבו בתחלה על דפים לקוים שנכרכו ביחד עם ס' מעגלי קצירה. צוואת ר' יונה ור' משה וכו' מו"ל ר' יעקב מיאנוב, הומבורג, תק"ז. נראה שאת הספר הקטן הזה נשא הרב חיד"א בכיסו בזמן שליחותו הראשונה ובו רשם מלבד הדרשות הנ"ל עוד רשימות אחרות.

3) כך, למשל, בקונט' מסעות דף קע"ד ב' : בהיותי במודינה שמעתי מהרד"ך (ר"ת מה"ר דוד כהן) שדרש וזה תורף דרושו. השוה ג"כ מעגל טוב ע' 93 ששם הוא מזכיר את הדרוש הזה וקורא אותו דרוש יפה.

קונט' מסעות דף קי"ט ב' מהרב בלוגו. השוה ג"כ מעגל טוב ע' 76, שורה 23 ששם אומר : "עשו לי כבוד גדול ובמנחה דרש הרב לעזרם על השליחות ואמר חידושים יפים וקשרי מאמר סמוכים ופלא".

קונטרס סתם הוא מה שחנני ה' בס"ד". לקבוצה הזאת שייכות גם ההגהות (1) וההשגות (2) שכתב על חבורים של אחרים.
(ב) חדושים ששמע מאחרים (3) ושמצאו חן בעיניו, ביניהם גם מלתא דבדיחותא (4).
(ג) צמטים מחבורים של אחרים. בעלי חשיבות מיוחדת הם הצמטים המרובים מכתבי יד 5, אולם הוא מצטט תכופות ג"כ מחבורים מדפסים (6).

(1) השוה, למשל, מסעות דף א ב' הגהות על ס' יוחסין; קונט' ליוורנו II דף קל"ט הגהות על ס' חסידים וכו'.

(2) השוה, למשל, קונט' נא אמון III דף ג' ב' פרק שי"ץ השג יד על ספר מלאכי; קונט' ליוורנו II דף ג"א פרק קל"ט סעי' ג' שהוא יוצא נגד מחבר "דבר שמואל" המחלים כי את הש"ע לא חבר ר' יוסף קארו, אלא תלמידיו חברו אותו. מחברנו אומר שם כדברים האלו: "אסור לפרסם זה ואין להאמין ח"ו שמרן הניח דבר (שנעשה) להורות לכל ישראל ביד תלמידיו, אף שהיו גדולים, שיבוא מכשול. ולא עוד אלא שכתב שהוא חיברו וכל ישראל יסמוך עליו והוא לא ידע אלא תלמידיו"; — קונט' ליוורנו II דף 91 הוא יוצא נגד ס' עפרא דארעא ונגד אחרים.

(3) השוה, למשל, קונט' נא אמון וישן דף ס"ג ב' פרק רצ"ז, מהחכם מיכל מגלוגה משם מוהר"ר הירש אבד"ק בהלברשטט; שם בפרק רצ"ח, מהר"ר ישראל מבינגא; קונט' מסעות דף ק"ל א' מר"י סאראואל במנסובה; שם דף קפ"ח ב': שמעתי מהחכם ר' שלמה חאסאן יצ"ו בניצח משם אביו; שם קצ"ג ב' שמעתי מאהובי הגביר החכם חשלם תחסיד משה די רוקו מאריטנו יצ"ו ועוד אחרים.

(4) כך, למשל, בקונט' מסעות דף ר"ע א': "היש בה עץ אם אין". הרב דרוטרדם זקנו של הרב שהוא עתה, אמר דרך מוסר שבהולאנדיה דולקים מורבה (Toif) נעשית מעפר שתחת הנהר* שהיא גפץ [?] מלחה ומיבשים אותה ועושים אותה כמו לבנים ודולקת ונשארו הגחלים יותר מגחלי כיסם [?] ועצים וזה רמז לאנשים שמחזיקים במחלוקת ובווער בס האש וז"ש "היש בה עץ" להדליק, הם נוחים ואינם כעסנים כ"כ, "אם אין" שמדליקים עפר מורבה והאש מתקימת וגם כעסם מאריך, והוא צחוק.

(5) כך, למשל, קונט' נא אמון I דף ט ב': העתקתי מנימוקי הרב מהר"ח לבית הלוי בכתבות; קונט' קפוטקיא דף א א': מפסיקתא בראשית שמות כ"י; קונט' מסעות דף כ"ד: מסידור ר' עמרם כ"י ומתשובות ר' האי גאון כ"י; קונט' ליוורנו II דף ל"ה א' מכ"י נושן על קלף מתלמיד ר' יהודה תחסיד ומעור הרבה כ"י אחרים.

(6) כך למשל, קונט' מסעות דף ח ב': ספר עיר בנימין ב' חלקים,

" דף ט"ו ב': ספר ברכת אברהם לר' אברהם ברודו

מקושטא וכו'.

והקיפו את משך הזמן מן א' אלול תקנ"א עד מוצאי ר"ה תקס"ב. מלבד זאת קונטרס ליוורנו III הוא בן שני חלקים. החלק הראשון מסתים בפרק מ"ו ובתאריך י"ח אלול תקמ"ו לפ"ק וח"ב מתחיל בפרק תס"ו ובתאריך ג' טבת תק"נ. גם כאן אין שום ספק, כי קונטרס אחד או אחדים היו בתחלה אשר הכילו את הפרקים מ"ז-תס"ה, והקיפו את משך הזמן מן י"ח אלול תקמ"ו עד ג' טבת תק"נ. כך גם לא נמעה אם נחשב כי בין קונטרס ליוורנו II המסתים בתאריך פורים תקמ"ד ובין קונטרס ליוורנו III המתחיל בתאריך ו' שבט תקמ"ו היה עוד קונטרס אחר אשר מלא את משך הזמן של שנתיים בקרוב.

ובכן איפוא, אם על השאלה, האם היו קימים מזמן שבתו של חיד"א בליוורנו עוד יומנים אחרים מלבד אלה הנמצאים עכשו אתנו, אנחנו עונים בכל הודאות בחיוב, — נשאת בכל זאת בלי פתרון השאלה האחרת, אם היו יומנים כאלו לפני שנת תקכ"ה. מה שאין זכר להם לא בקטלוג ולא במפתחות הנ"ל לא יוכל לשמש לנו בתור הוכחה שיומנים כאלו לא היו קימים, מפני שגם הקטלוג וגם המפתחות אינם שלמים לגמרי, כאשר עוד נראה להלן. מן הצד השני אין לי שום סמך המוכיח על קיומם.

כמו שראינו כבר למעלה מתחלקים היומנים לפרקים. המחבר קורא לפרקים האלו בשם אותיות ונותן להם נומרציה באותיות עבריות. הפרקים האלו שונים, הן לפי תכנם הן לפי הקפם. ישנם פרקים התופסים רק כשתי שורות ויש גם כאלו התופסים שלשה או ארבעה דפים. ובכל פרק ופרק הוא עוסק בענין בפני עצמו שאין לו שום שייכות עם הענין שעסק בו בפרק שלפניו. לפעמים מכנים המחבר בפרק אחד ג"כ ענינים שונים; בכל מקרה כזה הוא מחלק את הפרקים לסעיפים ונותן להם נומרציה בספרות ערביות. מובן שמספר הסעיפים בפרקים השונים שונה. ה"פרק" הכי גדול נמצא בקונטרס ליוורנו IV והיא האות 1000. ויש לו 183 סעיפים. והפרק היותר קטן נמצא בקונטרס מסעות האות מ"ו שיש לו שני סעיפים בשתי שורות.

אין אפשרות למסר את התכנ של היומנים האלו באופן מפורט. מקרה כזאת היתה שוה בחקפה אל היומנים עצמם, מפני שיש לנו כאן עסק עם אלפי חדושים ספרותיים שאינם עומדים ביניהם בקשר בשום אופן והיו מין אנציקלופדיה ערוכה בסדר כרונולוגי.

אני יכול, איפוא, למסר את התכנ רק בקיום כוללים.

בקונטרסים האלו מובאים:

א) חדושים הוא שעלו לו מתוך קריאה בתנ"ך, ש"ס, פוסקים וחבורים אחרים מה שהוא עצמו מצין במקום אחר בדברים אלו: „כל הכתוב בכל

בהם פה, נלקחו מקטלוג שהמחבר עצמו ערך על הדף האחרון של קונט' י"ג ושרשם בו 46 כ"י ש"ו; על הקטלוג הזה אשוב עוד לדבר. אבל גם הוא אינו מספיק לקבוע את השמות של כל הקונטרסים מפני שברוב כתב-היד לא נשתמר הדף עם הסגנונה הנ"ל. אי אפשר ע"כ לזהות את כתבי היד עם שמותיהם הרשומים בקטלוג. מלבד זאת אין בקטלוג כלל שם לכתב-היד מס' י"ג, לפי שהקטלוג הובא בכ"י הזה ע"כ רושם המחבר אותו תחת מס' 13 בציון הפשוט „קונטרס זה“. שני מפתחות באים עתה לעזרה. האחד נמצא בסוף הכרך השני של קונט' „פאת רחל“, ששם ישנה רשימה ארוכה של פסוקים תנכיים עם מראה מקום מדויק, ונקראו בשמות הקונטרסים באיזה מקום ובאיזה פרק שבהם מבוארים הפסוקים התנכיים. המפתח השני, מפתח לקונטרסים: מסעות, אמשטרדם, ליוורנו, נמצא במחברת מיוחדת, שבה ג"כ רשימות ארוכות של פסוקים תנכיים וציטטים מן התלמוד, הש"ע והרמב"ם עם מראה מקום, ונקרא בשמות הקונטרסים העוסקים בהם.

ע"י הקטלוג הנ"ל והמפתחות הנ"ל אשר בידו, היתה לי, איפוא, אפשרות לקבוע את השמות של כל היומנים הנמצאים תחת ידי מלבד שנים האחרונים (1), וגם להחליט שחסרים לי הקונטרסים: אמשטרדם וליוורנו I. כאמור למעלה יש לפנינו שבעה כרכים של יומנים ספרותיים. אולם שבעת הכרכים הללו מכילים 10 יומנים, מפני שהכרך הראשון מאחד בקרבו שלשה יומנים והכרך השלישי — שנים. אבל אנחנו יכולים להחליט בודאות גמורה כי עשרת היומנים האלו אינם עוד כל היומנים שהשאיר אחריו המחבר. אנחנו ראינו כבר למעלה כי הקונטרסים אמשטרדם וליוורנו I. הנרשמים בקטלוג ובמפתחות הנ"ל, אין בידנו. כמו כן יכולים אנחנו להחליט באותה הודאות, כי מלבד קונטרס ליוורנו I חסרים לנו עוד קונטרסים מתקופת ליוורנו (תקל"ט-תקס"ו) שהמחבר השאיר אחריו.

הקונטרס שאני קורא אותו להלן בשם קונטרס ליוורנו IV מתחיל בפרק תתקנ"ז (2) ובתאריך „מוצאי ר"ה תקס"ב“ והקונטרס שלפניו שאני קורא אותו להלן בשם קונטרס ליוורנו III מסתים בפרק תקע"ג ובתאריך א' אלול תקנ"א. לכן אין שום ספק שהיו קונטרסים אחדים שהכילו את הפרקים תקע"ד-תתקמ"ט (3)

(1) שנים האחרונים לא הובאו לא בקטלוג ולא במפתחות מפני שנוצרו אחריהם. אבל יען כי אני מוכרח לצטט אותם לפעמים, ע"כ קראתי אותם: קונט' ליוורנו III וקונט' ליוורנו IV מפני שנכתבו בליוורנו.

(2) אחרי הפרק הזה ישנם אמנם עוד 22 דפים אבל מוצאים, כנראה, מקונטרס אחר.

(3) באמת מצוטט בקונט' עיניים שונים (השוה הלאה כ"י xxx) דף ל', שורה וי הפרק תש"ג (אות תש"ג) מקונט' ליוורנו.

ואח"כ גם בשנות תקל"ג-תקל"ח, בזמן שליחותו השניה (1), כאשר לא היה לו פנאי והזדמנות להתמכר לחבוריו הסיסמטיים. אולם גם בשנים האלו הקך בכל המקצועות של הספרות העברית ובכל מקום שנמצא, אם באניה ואם בדרך באיוז אכסניה יהודית או נוצרית, — תמיד היה לפניו ספר שחקר בו, וכל מה שנתחדש לו הכנים אל היומנים האלו בסדר כרונולוגי, כל חדוש על מקומו לפי זמן יצירתו.

אולם כאשר אך בא אל המנוחה ונתנה לו האפשרות להקדיש את עצמו לחבוריו השיטתיים, נעשות הרשימות פחות תכופות אף כי לא פסקו לגמרי. כך, למשל, במשך ארבע שנות שבתו בחברון הוא ממלא רק 67 דפים של יומנו „קונטרס קפוטקיא“ (הדפים 78—145), בו בזמן שבמשך חמש שנות שבתו במצרים הוא ממלא 500 דפים של יומנו; כמספר הזה הוא כותב ג"כ במשך חמש השנים של שליחותו השניה.

כנראה נכתבו בתקופת חברון החבורים: „ברכי יוסף“ שני חלקים, „שם הגדולים“ חלק א', ו„ראש דוד“; בכל אופן נכתב אז החלק הכי גדול של החבורים הללו, מפני שבזמן שליחותו השניה היו כבר הספרים הנ"ל אתו מוכנים לדפוס ונדפסו אז בליוורנו (2) ובמנטובה (3).

עם התחלת שליחותו השניה שוב באות יותר תכופות הרשימות אל היומנים. הן ממלאות את הדפים 145—209 ו-161—36 של הקונטרס קפוטקיא. בו' כסלו תקל"ג יסד במצרים קונטרס „נא אמן חדש“, בי"א אב תקל"ד בליוורנו — קונטרס מסעות, בשנת תקל"ח — קונטרס אמשטרדם באמשטרדם (אשר לדאבוני אינו תחת יד), בשנת תקל"ט, אחרי שובו משליחותו השניה — קונטרס ליוורנו, שיש לי ממנו רק החלק השני המתחיל באות צ"א ובתאריך י"ב טבת תק"מ. מלבד אלו יש עוד שני יומנים מתקופת ליוורנו. האחד מכיל את הרשימות מן ו' שבט עד ו"ח אלול תקמ"ו ומן ג' טבת תקנ"ג עד א' אלול תקנ"א; והשני — מן ג' תשרי תקס"ב עד ג' תשרי תקס"ה.

ליומנים אין שערים, רק על הדף הראשון של כל כרך, שבתחלתו. היה חלק, ישנה הסיגנונורה: קונט' א', קונט' ב' וכו'. שמות היומנים שאני משתמש

קונט' נא אמן וישן. קונט' נא אמן I—III וחלק קמן מקונט' קפוטקיא.

(1) בשנים האלו נוצרו הקונטרסים: ח"ב של קונט' קפוטקיא; קונט' נא אמן חדש בשנת תקל"ג; קונט' מסעות שנות תקל"ד—תקל"ח; קונט' אמשטרדם ש' תקל"ח.

(2) השוה מעגל טוב ע' 66, שורה 21.

(3) השוה שם ע' 95, שורה 6. (החלק הזה של מעגל טוב לא הופיע עוד בבתי מסחר הספרים, אבל זה כבר שנים אחדות שנדפס. הפרופ' סימנוזון מקופנהגן הואיל בשונו להמציא לי את הגליון הזה).

היום והשנה וגם של המקום מתי ואיפה נרשמו¹; ברם, העקבות הזאת עוברת רק בקונטרסים „מסעות“ ו„ליוורנו“, אבל ביותר הקונטרסים יש לפעמים הפסקים גדולים בין תאריך אחד לשני.

היומנים הללו נוצרו ע"פ רוב באותן השנים שלמחבר לא היה פנאי והזמנות להקדיש את עצמו לחבוריו הסיסטמטיים.

אלו הן לראשונה השנים תקכ"ד² - תקכ"ט³ שאז שמש בתור רב במצרים, בזמן שנכנס בראשו ורובו לעבודות המעשיות הקשורות במשרתו⁴;

על הקמטטרופה הנ"ל חבר הרב סאראואל קינה שנדפסה בספר קול עגב ל' אברהם ברוך פריורנו, ליוורנו תר"ו לפ"ק דף כ"ט-ל"ג, וגם בספר מעגל טוב, שהוציא לאור פרי' פריימן, עמוד ע"ז שורה כ"ו מזכיר אותה מחברנו וגם עתון גרמני מאותה שנה שנת 1776 Hildesheimer Relations Courier מביא את הבשורה הרעה הזאת. גם צונץ Sterbetag p. 14 גם שטיינשניידר Geschichtsliteratur der Juden I., p. 152 מזכירים אותה. כל המקורות הנ"ל שוים שמספר הנפטרים שנשארו תחת המפולת היה 65 (חוץ משטיינשניידר שמוסר 64 או 66). אמנם בנוגע למספר הפצועים אין המקורות הנ"ל משתוים. לפי רב חיד"א בכ"י שלנו ברשימתו הנ"ל, שרשם אותה ביום ו' אב באותה השנה, כשהיה אז במנטובה, עלה מספרם 455, לפי הרב סאראואל בקינתו הנ"ל היה מספרם 52, לפי מעגל טוב היה מספרם 30, לפי העתון הגרמני הנ"ל היה מספרם 17 או 16. ונראה ל' שהעיקר הוא המספר שמוסר רב חיד"א בכ"י שלנו, מפני שרב סאראואל אינו מדבר על מספר הפצועים רק מדבר על מספר אלה שנצלו מתוך ההפיכה וכך הוא לשונו „ואף גם זאת בשעת כעסו זכר את הרחמים כי שולחו מתוך ההפיכה חמשים ושנים זכר ונקבה ברא האלהים ויהיו לנס, וידו לה' חסדו“, ואפשר שבין החמשים ושנים שנצלו היו ג"כ ז' נפשות שלא נפצעו כלל. והנוגע לרשימה בספר מעגל טוב, הרב חיד"א רשם אותה ביום י"ד סיון כשהיה אז בעיר פיררה, ואפשר שברגע הראשון באו לפיררה ידיעות בלתי מדויקות, וזאת צריך לומר ג"כ בנוגע למספר שנרשם בעתון הגרמני הנ"ל.

(1) עיין לקמן ע' 156 הערה 2, ששם נתתי דוגמה מרשימות האלו.

(2) השנה מעגל-טוב, הוצאת פריימן ע' 47 ששם הוא מספר כי בא' שבט תקכ"ד עזב את ירושלים לרגלי המחלוקת שקמה שם; וכן ע' 58-59 ששם הוא מספר כי הוא ירד עם משפחתו למצרים.

(3) מקונטרס קפוטקיא דף ל"ז א, יוצא כי הוא עזב את מצרים (קאירו) בה' אדר ב' תקכ"ט ולמחרת הגיע לקפוטקיא ושם נשאר עד ד' סיון. בד' סיון נסע מקפוטקיא ובח' סיון הגיע ליפו ובכ"ד סיון לחברון ושם ישב עד ערב ר"ח חשון תקל"ג ואז יצא לשליחותו השנייה.

(4) השנה, למשל, מעגל-טוב, הוצאת פריימן ע' 59, שורה 12 ששם הוא מתאונן שלא יכל ללמד בעיון את הכ"י של ר' חיים ויפל אשר ראה שם, מחוסר פנאי: „ורשבתי שם (במצרים) כמה שנים טרוד בעול צבור וכו'“ השנה ג"כ את חבריו: אחורי תרע"א דף קע"ב א' שורה 6 מלמטה למעלה, שהוא מספר שם שקבל ספר מדוד פרדו והוא מוסיף: „הקונטרסים הנזכר הגיע לידי בהיותי בארץ מצרים זה לי עשרים שנה וסבור הייתי להתבסס מתורתו והתחלתי בו ואולם אדמקיפנא דרי נפל העול, עול צבור וטרדתי על האדמה הפסקתי באמצע הפרק וחליף שעתא חליף“. — בזמן שכחו במצרים נכתבו הקונטרסים האלו:

חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדיין אור הדפוס

מאת ח. רוזנברג (אנקונה).

ר' חיים יוסף דוד אזולאי איננו מסוג אותם המחברים אשר חבוריהם נשארו כאבן שאין לה הופכים. דבר זה יש להגיד לא רק בנוגע לכתביו הביבליוגרפיים אשר בהוצאת בן יעקב הנוחה נעשו כבר לספרים, אלא גם על חבוריו וכתביו במקצוע הפרשנות, כללי התלמוד, וההלכה, האגדה והקבלה שהתפשטו בכל תפוצות ישראל, הן בין האשכנזים הן בין הספרדים, במדה כזו שלא זכה לה שום מחבר אחריו עד היום הזה. בכל זאת כתביו שלא נדפסו עדין, או נשארו בלתי ידועים לגמרי או הם ידועים רק ע"פ השם בלבד.

דבר זה מעורר אותי לעבר בסקירה קצרה על קבוצת של כתב-יחיד של מחברנו הנמצאים תחת ידי שלא ראו עדין אור הדפוס.

מאובקים כתב-יחיד המונחים לפני, אשר כלם הנם מעצם כתב ידו של המחבר, אני אוזח קודם כל שבעה כרכים שמהווים סוג ספרותי מיוחד במינו לגמרי. הם הנם יומנים ספרותיים בפורמט קטן, אשר מחברנו היה נושא אותם תמיד איתו בכיסו ואשר רשם בהם כמעט בכל יום ויום את כל הדברים הראויים להשמע שנתחדשו לו במשך היום.

את היומנים האלו יש, כמובן, להבדיל מספר-המסעות, "מעגל טוב" שהם ג"כ יומנים ושע"פ רוב מזכירים את היומנים שלנו. אפס כי ב"מעגל טוב" כותב המחבר את מאורעות-היום שלו, אבל ביומנים הללו הוא רושם את חדושו הספרותיים שעלו לו במשך היום¹). לרשימות הללו יש ע"פ רוב תאריך מדויק של

(1) ממאורעות הוא מזכיר רק את אלו שיש להן איוו שייכות עם השאלות הספרותיות שהוא עוסק בהן. לדוגמה: הוא מספר בקונטרס "מסעות" דף ק"ל ע"ב (אות קכ"ט סעיף ו') הקסטרופה שארעה בק"ק מנסובה ביום י"ג סיון שנת תקל"ו, בתוך פלפול אחד שהיה לו למחבר עם רבני מנסובה בענין זה. המעשה שהיה כך היה: ראשי הקהל במנסובה קבעו ליום ערב ראש חדש אלול יום צום ואבל לזכר הנפטרם בקסטרופה הנוראה הנ"ל. אולם מיד נתברר כי היום הקבוע היה יום יריד בכפר הסמוך שלשם נוסעים סוחרים מק"ק מנסובה. דעת רבני מנסובה, ר' יעקב סאראואל ור' שלמה רפאל ביבאנטי היתה ע"כ נושא לחשב את קבלת הצום לקבלה בטעות ורצו לדחות את התענית ליום אחר, אמנם רב חיד"א הוכיח שהקבלה הנ"ל לא היתה בטעות, משום שהתענית יכולים להתענות גם אלו שהולכים ליריד וכי. שאר רבני מנסובה, ר' ישראל גדליה קאדים ור' יקותיאל הכהן, הסכימו מיד לסברת רב חיד"א ולבסוף נתקבלה מכל הקהל הקדוש. כמובן הוכוח הנ"ל היה רק בנוגע יום התענית באותה השנה אבל לדורות נקבע יום י"ג סיון שהוא יום ההפיכה; עיין

לכן לדעתי, כל זמן שלא יודע לנו מקור יותר נאמן ויותר מכריע, עלינו לקבל שרכנו אברהם אבן עזרא ז"ל נפטר בלונדון (1).
עיר טימישוארא ה' חנוכה תרפ"ח.

הוספה

יען שידעתי כי ביד החוקר החכם מר יעקב משה טולידאנו נ"י, רב בעיר טנגיר שבמארוקקו (בעה"מ ספר „גר המערב" והוא קורות ישראל במארוקקו, (ירושלם תרע"א) וספר „רדי משה" (צפת תרע"ה)) יש כ"י של ספר „ראשית חכמה" ושל „ספר המולדות" לראב"ע, בקשתי אותו לעיון בכ"י זה, אם גם בו נמצא המאמר „באלקים נעשה חיל" כמו שמצאו שם רמשי"ש (ושר"ד כהנא קראו „מאמר משפטי הנולד") וכתבתי לו גם השערתי שאותו המאמר לא בא לדלתי ספר המולדות ע"י ראב"ע, כי אם חוזה אחר בלתי נודע כתבו שמה, אבל באמת אין לאותו מאמר שום המשך וקשר לספר המולדות לראב"ע, ככל אשר כתבתי במאמרי הנ"ל. ועתה קבלתי תשובת הרב י. מ. טולידאנו נ"י וזה לשונו (במכתבו מיום 4. Apr. 1928), „בדבר שאלתו על המאמר שהדפוס כהנא בח"ב מספר „רבי אברהם בן עזרא" עמוד 119, בשם מאמר „משפטי הנולד", חפשתי בספר „ראשית חכמה" כ"י שאצלי שנכתב בערך ה"א ר"ן, והוא כולל עשרה שערים בשלימות, ואין בו זכר כלל להמאמר ההוא. גם ביחד עם ספר „ראשית חכמה" כ"י הנ"ל מצורפים איזה ספרים מראב"ע ובוניהם „ספר המולדות" בשלימות, וגם בו אין שום דבר מהמאמר ההוא שהדפוס כהנא. וגם דעתי היא שהמאמר ההוא חובר מסתבר אחר עפ"י ספריו והוראותיו של ראב"ע במשפטי המולדות והנולדים, ולכן צורף אליו באותו כ"י של רמשי"ש, וחשבו שראב"ע חברו. ואין מקום איפוא לדברי כהנא בתולדות ראב"ע שלו שם בח"ב עמוד 46 שבנרבונה הגיר ראב"ע עתידות לילד שנולד. והכל כדעת כבוד מעלתו. עכ"ל. והרי שנתאמתו דברי גם במציאות. והנני מביע תודתי להרב הח' טולידאנו בעד חפושו גם במקום הזה.

עיר טימישוארא פסח שני תרפ"ח.

(1) פרופ. א. כהנא מתל-אביב העיר אותי במכתבו מיום י"ט שבט תרפ"ח, כי הח' פרידלנדר כתב מאמר בשם Ibn Ezra in England במאסף האנגלי The Jewish Historical Society in England, Transactions, Vol. II. 1894—5 pp. 47—75. אבל לדאבוני לא עלה בידי להמציאו.

היתה קשורה בנפשו של ר' יוסף זה בעבותות אהבה, וזאת א"א שתתפתח בזמן קצר. גם נראה כי חבר לו ראב"ע גם ספרים אחרים וזאת ספר „יסוד מורא" וראב"ע למד אותו בספרים שחבר בעבורו וגם פרש אותם לו בעל פה, בתור פרוש לפרושו. זאת אנחנו יודעים מפי ר' יוסף זה בעצמו אשר העתיק פרושו של ראב"ע לתרי עשר ובסוף ההעתיקה כתב: „ואני יוסף בן יעקב ממודיע העתקתי ממכתב יד המהבר, גם הוספתי קצת פירוש על לשונו כאשר הוא פורש לי בעת חבורו (ר"ל בעת אשר פרש לו בעל פה את פרושו שבכתב) רק בעבור שהוא לשון פירושו (ר"ל לשון פרושו שהוסיף לו בעל פה) סימנתי הטורים הנוספים בשתי נקודות בראש הטור ובסופו, ובכל מקום שימצאו שתי הנקודות בין מלה למלה הוא תוספת פירוש מפרו" עכ"ל. 1) גם נראה שראב"ע למד עם ר' יוסף זה ז"ל פרושו לתורה, כי נשאר מר' יוסף קטע אחד מפרוש כזה לפרשת ויחי, וזה לשונו: „אמר יוסף ב"ר יעקב ממודיע שמעתי מפי זה החכם פירוש זאת הפרשה בלונדיש (לונדון) וכתבתינה בלשוני" עכ"ל. 2) ומתוך „אגרת השבת" שלו שכתבה ג"כ בלונדון נראה, שהיו לו שם גם תלמידים. 3) וכ"ז אי אפשר בלתי אם ראב"ע התגורר שם ימים רבים.

ומכל האמור אפשר לשער שראב"ע דעת שיכתו, כאשר היה שבע נדודים בא עיף ויגע מכל הצרות אשר עברו עליו לעיר לונדון ור' יוסף בן יעקב הנגיד החשוב רחם עליו ולא נתן עוד לחכם האומלל הזה להיותו הולך לימי וקנתו נע ונד ממדינה למדינה ומעיר לעיר בלי משען ומשענה לבקש לו לחם צר ומים לחץ, אלא הכיאו אל תוך ביתו ונתן לו מטה, כסא, שולחן ומנורה וכלכל את שירתו.

והיות שר' משה תקו ז"ל הוא בזמנו יותר קרוב לזמנו של ראב"ע מכל הסופרים אשר דברו על דבר פטירתו, והיות שר' משה תקו הוא היחיד המדבר ע"ד פטירתו של ראב"ע בפרוש ובלשון ודאית, והיות שר' משה זה נודע לנו בתור גדול דורו שדבריו נאמנים עלינו והוא אמר שראב"ע מת בלונדיא, והיות כי העיר לונדון היא עד עכשו באמת העיר האחרונה שעליה נודע לנו שראב"ע התגורר בה, והיות שמשם ואילך נעלמו לנו עקבותיו—

1) מובא באוצר נחמד ח"ג תר"ך עמוד 152, ובספר צפנת פענח, הוצאת הרצג 184.

2) מובא בספרו האנגלי הנ"ל של פרידלנדר, נוספות עמוד 65.

3) עיין אגרת השבת בכרם חמד הנ"ל עמוד 160 בד"ה ויען ויאמר.

לדניאל¹) וכפי הרשימה הנמצאת בסוף ס', "ראשית חכמה" כ"י בואטיקאן דמ"ג כרך כ"ד (2381) היה ראב"ע כבר בשנת תתק"ט ברודוס, ושוב היה בכרדש וגרבונה בין תתק"ו ובין תתק"ט.

עכ"פ ברור בעיני, כי ראב"ע אחר שעבר מבדרש לגרבונה ומשם לרודוס ומשם ללונדון, מעולם לא שב מלונדון לגרבונה. ולפי"ז העיר האחרונה אשר בה נודעו עקבותיו של ראב"ע איננה העיר גרבונה, כמו שחשבו כל החוקרים עד היום, כי אם לונדון. והשנה האחרונה ששמנה נשאר לנו זכר ממנו בעיר הזאת היא שנת תתקכ"א³) וזה כפי רשימת משקוני שכבר הבאתי לעיל שכתב כי ביום כ"ז ניסן תתקכ"א השלים ראב"ע חבורו בלונדון. זמן הרשימות שרשם לו ראב"ע בעצמו והן נשארו בדינו, הוא הפרט שכתב ב"אגרת השבת" שלו שחברו ג"כ בלונדון, והוא י"ד טבת ד' אלפים תתק"ט.4). ולפי"ז נקל לנו לומר כי בשנותיו האחרונות, דהיינו משנת תתק"ט או תתקכ"א ועד תתקכ"ז שבה נפטר, התגורר ראב"ע בלונדון.

וזה נתן להאמר. לא רק מפני שראב"ע היה אז כבר איש זקן בא בימים, והם ימים שאין כח וחפץ בהם לאדם להיות מטולטל ממקום למקום; אבל גם דברים אחרים מראים לנו שראב"ע מצא לו בסוף ימיו חיים שקטים ומקום מנוחה בעיר לונדון. הן יודעים אנו כי בלונדון מצא לו ראב"ע איש חס וישר נגיד ונדיב ושמו ר' יוסף בן יעקב ז"ל ממודיע, אשר לכבודו חבר ספרו, "יסוד מורא"⁵). ובאמצע ספרו זה כתב ראב"ע: "והשם הנורא יודע תום לבבי כי לא חברתי זה הספר להראות כי עמדתי על חכמות וכו' רק חברתי לגריב שלמד לפני ספרים שחברתי לו, ומרוב אהבתי אותו חונעתי נפשי לכתוב לו ספר בעצות, כי ראיתיו כי הוא איש אמת וירא ד'".6) והרי נראה שנפשו של ראב"ע

1) מובא במבוא לספר העבור הג"ל עמוד 15. ובתולדות ישראל לגרץ (גרמנית) VI.

8 Note סימן 7.

2) מובא בספר העבור הג"ל, מבוא עמוד 15.

3) ראב"ע תרגם ספר "אלמנתי" לעברית (מובאה הקדמתו בספרו הג"ל של ר"ד כהנא ז"ל נספחים סימן א' עמוד 107) ומוזכר בו שנת 1160 לנצירים, ויען שהחכם ש. ז. ח. ה'כרשטם נקט לודאי שבשנת תתקכ"א היה ראב"ע בגרבונה (והיא שנת 1160) לכן כתב במבוא שלו לספר העבור לראב"ע הג"ל עמוד 15, שגם את התרגום הזה חבר ראב"ע בגרבונה. ולפי דעתי חבר אותו בלונדון, כי מאחר שאנחנו מוצאים אותו בשנת תתק"ח-י"ט בלונדון [כמו שמביא גם ה'כרשטם שם, שם] לעולם לא שכ משם לגרבונה.

4) "אגרת השבת" נדפסה בשלמות בחרם חמד ח"ד עמוד 159.

5) עיין בחבורו A.I.B. הג"ל של הח' שטיינשניידר עמוד 61 הערה 5, כי בשני כ"י כתוב בסוף ספר יסוד מורא: "אודה בהשלימי לאל ולירידו יוסף בן יעקב על מתנת רדו".

6) "יסוד מורא" הוצאת ר' זלמן שפרן, דף י"ז ע"ב וי"ח ע"א.

ספרו זה שהוא מחבר אותו בשנת תתק"ח, והמאמר „באלקים נעשה חיל" מדבר מענין שהיה בשנת תתקכ"א, והרי מרחק הזמן של י"ג שנה כבר מעיד שלא מתחת יד אחת יצאו הדברים, אלא שגם תוכן המאמר בעצמו מעיד שידיהם של זרים כתבוהו בראש ספר המולדות, כי מה למול של תינוק פלוני לספר מדעי המדבר על דבר הכתים, התקופות והעברונות? (1) והרי מכל זה נראה ברור שלא ראב"ע כתב את המאמר הזה, כי אם חוזה אחד כתב לאיזה נגיד את מול בנו על דלתי ספר המולדות של ראב"ע, מפני שמצא שם „נייר חלק", או מפני שבאותה שעה קרא החוזה הזה את ספר זה של ראב"ע, שהיה בין ספרי אותו הנגיד.

- ובאמת אין כל פלא שהחוקרים קבלו כל כך בנקל שראב"ע היה בשנת תתקכ"א בנרבונה, כי עכ"פ ברור שראב"ע התגורר בנרבונה. כי כן מגיד לנו המפרש הקדמון ר' יוסף טוב עלם הספרדי בפרושו לפרוש ראב"ע לבראשית ל"ג (ל"ב) באמרו שראב"ע חבר לוחות בחכמת התכונה בעיר נרבונה. אפס כי לדעתי לא בשנת תתקכ"א היה ראב"ע בנרבונה, כי אם הרבה שנים קודם לכן בעקרו מאיטליא לצרפת, ובאותה העת אשר התגורר בעיר בדרש (Béziers) ששם חבר את „ספר השם" שלו לשני חסידים אשר היו בדרש (3). ונראה לי לומר כן, כי שתי הערים האלו נרבונה ובדרש סמוכות הן זו לזו מאוד, ואם היה ראב"ע בדרש אז אין כל ספק שעבר גם לנרבונה אשר היתה בעת ההיא עיר ואם בישראל. וראיה לזה, כי הנה בן עירו וכן זמנו של ראב"ע, רבי בנימין הנוסע ממודיעה שנסע ממערב למזרח, נסע ג"כ מנרבונה לדרש (4) וכתב שהמרחק בין שתי הערים האלו אינו אלא ד' פרסאות, וכתב על נרבונה שהיא עיר קדומה לתורה וממנה תצא תורה לכל הארצות וכו' עיי"ש. והנה ראב"ע שנסע מסעו ממזרח למערב, אין ספק שהלך ג"כ מדרש לנרבונה, ולא עבר על העיר הזאת שהיתה מלאה חכמים וסופרים, מבלי לבקר אותה.

אמנם אין אנו יודעים מתי היה ראב"ע בדרש, ובכן אי אפשר לנו לדעת מתי היה בנרבונה. אבל עכ"פ ברור לי שהיה בשתי הערים האלו לפני שנת תתקט"ז, אשר בשנה ההיא התגורר ברודס (Rodez) שבצרפת; כי נמצא ממנו רשימה כי בחודש מרחשון של שנה זאת השלים שם את פרושו

(1) עיין הקדמתו הנ"ל של קרינסקי עמוד 27 אות כ"ו.

(2) מובא ב„צפנת פענח" שלו, הוצאת הרצל, קראקו תרע"ב, עמוד 142.

(3) כן כתב ראב"ע עצמו בראש „ספר השם" שלו, הוצאת ליפמן, פיורדא תקצ"ד.

עמוד א'.

(4) עיין בראש ספר „מסעות בנימין" ממודיעה.

ארץ צרפת, גם אז היה צריך ללכת ביבשה דרך כל רוחב צרפת מחופה המערבי עד חופה המזרחי, ששם העיר נרבונה, ואיך עשה בזמן קצר של חצי שנה, ואולי בזמן עוד יותר קצר (כי אין ראיה שמיד אחר כ"ו ניסן נסע ראב"ע מלונדון, וגם אין ראיה שקודם י"ג מרחשון לא היה בנרבונה) דרך גדול כזה האיש הזקן הזה שהיה אז כבר כבן שבעים שנה?

ואמרתו לבקר ענין התגוררותו של ראב"ע בנרבונה בכלל.

הראשון אשר השמיע את השמועה בענין זה היה ר"מ שטיינשניידר. וזה דבר השמועה. הנה נודע כי ראב"ע חבר ספר בחכמת התכונה בשם הכולל „ראשית חכמה". וספר זה כולל חמשה ספרים קטנים: א) ספר משפטי המזלות, (ב) ספר הטעמים, (ג) ספר המולדות, (ד) ספר השאלות, (ה) ספר המבחרים; כמעט כולם עדיין בכתב יד 1). ור"מ שטיינשניידר מביא בספרו „שני המאורות" הנ"ל קטע קטן אחד אשר נמצא בכ"ו בראש ספר המולדות של ספר ראשית חכמה לראב"ע. וזה לשון הקטע: „באלקים נעשה חיל. נולד חילד המבורך בחלק הראשון מן השעה הראשונה מיום שבת י"ג לירח מרחשון שנת תתקכ"א לבריאת העולם וכו' וכו' והכל מתוקן לרגע הלילה ועל ארך מדינת נרבונה וכו' וכו'" והולך ומגיד מצב הכוכבים והמזלות, למען דעת מהם משפט חילד הנולד בעת ההיא. אבל ר"ד כהנא 2) מביא גם את יתר הקטע הזה אשר בהם הגיד החזוה מה יהיה משפט הנער ומעשהו עד יום מותו, כי ר"ד כהנא מצא גם את יתר הקטע בסוף ספר משפטי הכוכבים לר' יהודה הכהן, שנרפס בורשו תרמ"ו. והמאמר הזה הוא המקור היחיד אשר ממנו קבלו כל החוקרים שראב"ע היה בשנת תתקכ"א בנרבונה.

אבל פלא בעיני שאף אחד מן החוקרים לא שם אל לבו שר"מ שטיינשניידר בעצמו אמר שאין להחליט כלל שהמאמר באמת מתחת ידו ראב"ע יצא! וזה לשון שטיינשניידר: „במרומה לו, היו אלו השורות (ר"ל הקטע של „באלקים נעשה חיל") בדלתי ספר מולדות ישן, והלבלר העתיקים לפני ראש ספר המולדות, ואין להחליט שהם מהראב"ע עצמו. ובודאי אינם ראיה שספר המולדות עצמו חובר בשנת הנ"ל (ר"ל בשנת תתקכ"א) מפני שספר הטעמים (ר"ל שהוא ג"כ חלק של ספר ראשית חכמה, כמו ספר המולדות) כבר חובר בשנת תתק"ה, כנמצא בו בפירוש "עכ"ל 3).

ולדעתי היטיב ראה החכם שטיינשניידר, שרק ע"י סופרים זרים בא המאמר הזה לתוך ספרו של ראב"ע. לא לבד שראב"ע בעצמו מזכיר בתוך

1) עיין בהקדמתו של ר"ל קרינסקי ז"ל הנ"ל עמוד 31.

2) בספרו הנ"ל כך שני עמוד 119.

3) בספרו „שני המאורות" עמוד ה' סוף הערה 7.

גם עלינו לדעת כי ר' משה תקו זה אחד מגדולי דורו היה, ונזכרו בשמו בספרי גדולי דורו פרושים, תוספות, פרושים לירושלמי, תשובות והוראות למעשה וגדולי הדור היו נכנעים לפקודתו, גם היה גדול יותר מרבנו יצחק אור זרוע (1) ולכן ראוי הוא לתת אמון לדבריו. רק היה קשה בעיני כי ר"מ תקו כתב ספרו „כתב תמים“ בעיר רגנשבורג שבגרמניה (2) ואיך באו אליו שמועות מאנגליא? אמנם העיר אותי החכם ש. ח. קוק (3) כי בתקופת ר"מ תקו היתה רגנשבורג מרכז מסחרי גדול לכל אירופה (עיון א. ברלינר: Der Einheitsgesang, ברלין 1910, עמוד 7). לכן אפשר בנקל ששם נפגש ר"מ תקו עם סוחרים הבאים מאנגליא.

- ובכלל לא רחוק מן הדעת שראב"ע נפטר באנגליא, כי ברור כי בשנת .
תתק"ח או תתק"ט כבר היה ראב"ע באנגליא, ולפי דבריו ר"י משקוני (4) היה ראב"ע שם גם ביום כ"ו ניסן של שנת תתקכ"א, וזה רק שש שנים לפני פטירתו, ונקל לומר שנשאר שם עד יום מותו. אבל זה קשה, כי ביום ר"ג מרחשון תתקכ"א נמצא בעיר נרבונה שבצרפת ששם כתב מאמר „באלקים נעשה חיל“ (5) וא"כ מוכרחים אנו לומר ששב מנרבונה ללונדון בהיותו כבן שבעים שנה! אבל גם אם נאמר שמת ברומא או בקלחורה או בא"י, גם אז אנחנו מוכרחים לומר שנסע אל אחת מן הערים האל למצוא לו קבר.
- אמנם באמת כל ימי היתה קשה עלי התגוררות זו של ראב"ע בשנת תתקכ"א בנרבונה. כי אם אמרנו שביום כ"ו ניסן תתקכ"א היה ראב"ע עדיין בלונדון, איך אפשר שבאותה שנה ביום י"ג מרחשון כבר היה בנרבונה? והלא אנחנו יודעים כי ראב"ע נסע לאט לאט, מעיר לעיר למען פרנס את עצמו אצל נכבדי העם, וכן אנו רואים שנסע באיטליא מרומא ללוקא, ומלוקא למנטובה ומשם לורונה במשך שש שנים (6). וא"כ איך אפשר להאמין כי במשך חצי שנה נסע מסע גדול כל כך שמלונדון ועד נרבונה? אם בספינה נסע אזי היה צריך לסבוב את חצי ארץ צרפת ואת כל ספרד סביב סביב, וזה מרחק רב עד מאד שא"א להאמין שעשהו כבת אחת. ואם לא נסע בספינה רק על חוף המערבי של

(1) עיון מאמר „לתולדות ר' משה תקו“ מאת החכם ש. ח. קוק ב„חצופה לחכמת ישראל“ בודפסט, שנה IX, עמוד 90.

(2) הנ"ל במאמרו הנ"ל.

(3) במכתבו אליו מז' סיון תרפ"ו.

(4) מובא במבוא לספר העבור של ראב"ע, ליק 1874, עמוד 15.

(5) כן מתחיל המאמר בספר „שני המאורות“ של שטיוונשניידר, ברלין תר"ז, עמוד ג', ובספרו הנ"ל של ר"ד כהנא (כרך שני עמוד 119) מובא אותו המאמר בשם „משפטי הנולד“.

(6) כי בשנת תת"ק היה ברומא ובשנת תתק"ו היה בוירונה. עיון לכל זה מבוא לספר

העבור הנ"ל עמוד 14—15.

שישנו בעולם, ושמעתי מבני איגלאנט¹ ששם מת ביניהם כי פעם אחת היה רוכב ביער וזאב בין רוב כלבים שהיו עומדים ומעיינים עליו וכולם שחורים, ודאי אלו הם השדים, כשיצא מביניהם אז נסתכן וחרה ומת מאותו חולי" עכ"ל.

כבר הביא את השמועה הזאת גם החכם שטיינשניידר בסוף כל הדעות המדברות ע"ד מקום פטירתו של ראב"ע אבל מבלי שים לב כתב כלאחר יד: Mose ben Chisdai aus Tachau will von Leuten aus England (s. Hebr. Bibliogr. III. 62) gehört haben, dass Abraham dort durch böse Geister in Gestalt von schwarzen Hunden erschreckt, in eine Krankheit verfiel, an der er starb.⁽²⁾ וכן גם ר"ד כהנא (שנקט לודאי שראב"ע נפטר ברומא) אינו מביא דברי ר"מ תקו רק דרך אנב באמרו: „גם קשה מאוד לקבל כי הראב"ע וכו' ומה גם לפי דברי ר' משה תקו מת ראב"ע באנגליא" עכ"ל³. ור' יהודה ליב קרינסקי ז"ל שקבל דעתו של גרץ שראב"ע נפטר בקלחורה, וחביא עכ"פ בהערה שי"א שנקבר בכבול⁴, כבר לא חש להזכיר בכלל את דעת ר"מ תקו שראב"ע נפטר באנגליא.

ואמנם דברי ר"מ תקו המספר לנו מעשה שספרו לו אחרים, שראב"ע שהיה אז כבר זקן מופלג בן ע"ה שנה רכב ביער⁵ וסבבוהו כלבים ודוקא שחורים וכו', נראין כפמפוטטי אנדה בעלמא, שקשה לתת בהם אמון, אבל מכל מקום אם נדיוק בלשונו של ר"מ תקו, נראה, כי את עיקר השמועה שראב"ע מת באנגליא, זאת לא על פי הספור שספרו לו הוא מגיד, כי אם מפי עצמו. כי כן אנחנו צריכים להבין דבריו: „ושמעתי מבני איגלאנט — ששם מת ראב"ע ביניהם — כי פעם אחת" וכו'. ומשמע שר"מ תקו ידע ברור שראב"ע נפטר באנגליא, ורק כי פעם אחת רכב ביער וכו' זאת שמע מאנשי אנגליא.

ובאמת אין לתמוה שר"מ תקו ידע מקום פטירתו של ראב"ע, כי לפי דברי החכם שטיינשניידר⁶ כתב ר"מ תקו את ספרו „כתב תמים" רק כח משימים שנה אחרי פטירת ראב"ע, וראב"ע היה בעת פטירתו כבר איש מפורסם מאוד, ועל כן אין כל פלא שהחכמים שאחרי חמשים שנה לפטירתו ידעו את מקום קבורתו.

(1) שטיינשניידר וכל יתר החוקרים נקטו כאלו היה כתוב „אנגלאנט" וכנראה רק בטעות נדפס ביו"ד במקום הנ"ל.

(2) בספרו הנ"ל עמוד 65 סוף הערה 13.

(3) בספרו הנ"ל נוספות עמוד 71.

(4) בספרו הנ"ל סוף תולדות ראב"ע, עמוד 24 הערה 30.

(5) בספרו הנ"ל עמוד 81.

(ר"ל Lucca) בלכתו קודם שיגיע לירושלים, ואז חבר הפירוש שם, וכ"ל זה לאות (ו) שלא ראה ירושלים בי אם אחר שחבר פירוש התורה, והוא בא לפרש בדרך מברא ע"ל כן שגג"ע כ"פ 15).

והנה אך למותר להדגיש כי באמת לא הביא ר' יוסף שום אות שראב"ע היה בירושלים אחרי שחבר פרושיו. וגם נקט ר' יוסף כאלו הלך ראב"ע מספרד ללוקא שבאיטליא למען לכת משם דרך הים התיכון לארץ ישראל, אבל לנו נודע היום שראב"ע מספרד לא ללוקא הלך, כ"א לרומא, ומשם ללוקא, וגם מלוקא לא לארץ ישראל הלך כ"א לערים אחרות שבאיטליא, ומהן לארץ צרפת ומשם לאנגליא, ככל אשר הבאתי לעיל בסימן I. אבל בכ"ז אין להקל כל כך בדברי ר' יוסף, כי עלינו לדעת שחבר את פרושו לערך 1358 (2) והוא רק לערך 200 שנה אחרי פטירת ראב"ע, ועוד שרבי יוסף זה חי בירושלים שנים רבות ושם חבר פרושו, כאשר כתב הוא בעצמו בפרושו (לויקרא 3). והיות שנקט לודאי שראב"ע היה בירושלים אעפ"י שאין לו לזה שום ראיה, ואדרכא, יש ראיות שלא היה בא"י כלל, הרי מזה נראה כאלו ידע ר' יוסף בבירור, שראב"ע היה בא"י, אם מפני שהיה הדבר הזה ידוע ומפורסם אצל תושבי א"י או אולי מפני שכבר היתה אז ידועה השמועה שראב"ע נקבר בכבול. ולכן לדעתי עוד ע"ל החוקרים שבא"י, ובפרט לחוקר הנכבד מר בן-צבי לעיין בענין זה ולפרש את הדברים הנעלמים האלו (4).

IV. עוד נשאר לדבר ע"ד השמועה הרביעית שראב"ע נפטר באנגליא. שמועה זאת שמענו מפי ר' משה בן חסדאי חנקרא ר' משה תקו. חכם תלמודי וקנאי זה יצא ללחום בספרו „כתב תמים" (5) נגד רס"ג, נגד הרמב"ם, נגד ראב"ע ונגד חכמת החקירה בכלל ואמר: (6) „ואכן עזרא כתב בספרו: ודאי אין שד בעולם אבל כח הרוח שמשים בו האדם כפי הענין נקרא כך וכו' והנה אכן עזרא טעה בשרים שהיו מלזין אותו תמיד וכו' ואעפ"כ שדים הראו לו

(1) בספר „מרגליות טובה" הנ"ל, מקום הנ"ל.

(2) עיין גרץ: תולדות היהודים (גרמנית) VIII, 26.

(3) בספר „מרגליות טובה" הנ"ל במקום הנ"ל.

(4) ע"ל להעיר כי את קברו של ר"ש בן גבירול עכ"פ אין לבקש כלל בכבול, כי מתוך דברי ר' משה אבן עזרא בספרו: „אלמחצרה ואלמדאכרה" שיצא עתה לאור בתרגומו העברי של בן ציון הלפר בשם „שירת ישראל" (ליפסיה תרפ"ד עמוד ע"א) נודע לנו היום כי ר"ש בן גבירול נפטר בוֹלֶנְסִיָה (Valencia) שבספרד ושם קברו.

(5) יצא לאור רק ב„אוצר נחמד" מחברת ג' וינה תר"ך עמוד 54—99.

(6) שם עמוד 97.

ואמנם כתב גרץ¹ על יסוד דברי ראב"ע בפרושו לשמות (כ"ה ל"א) שראב"ע היה עכ"פ בארץ ישראל. אבל כבר כתב החכם מ. שטיינשניידר במאמרו "Ist Ibn Esra in Indien gewesen?"² כי אין משם ראיה רק שראב"ע ראה ספרים שבדקום חכמי טבריה אבל מזה אין כל ראיה שראב"ע בעצמו היה בטבריה.

ורבי יוסף טוב עלם הספרדי בפרושו לפרוש ראב"ע לתורה הנקרא "צפנת פענח"³ הקשה, איך אמר ראב"ע (בבראשית ב' ו"א) שגיתון קרוב ל"א, והלא הוא בתוך גבול ירושלים! וכן הקשה עליו בויקרא בפסוק על ידך המזבח (ויקרא א' ו"א)⁴ שראב"ע כתב כי הר ציון הוא מחוץ לירושלים, וכן כתב בפרושו לתהלים (מ"ח ג') שציון בצפון ירושלים הוא, והקשה ר' יוסף שזה אינו, כי הר ציון בדרום ירושלים הוא!⁵ וגם אני מצאתי ראיה שראב"ע לא היה בארץ ישראל, כי בפרושו לישעיה (מ"ה י') כתב וז"ל: "עמק עכור: הוא סביב ירושלים וכתוב את עמק עכור לפתח תקוה (הושע ב' י"ז)" עכ"ל. אבל באמת אין סביב ירושלים שום עמק, ור"ש לוינסון⁶ כתב כי עמק עכור הוא בין ירושלים ובין יריחו, וכן נראה מיהושע ט"ו ז'. ועוד יותר פלא כי בפרושו להושע (ב' י"ז) כתב ראב"ע בפסוק, "את עמק עכור לפתח תקוה" שהיינו עמק יזרעאל!

אכן מכאן לא ישראיה רק שראב"ע לא היה בא"י מרם שכתב פרושו אלו, וא"כ גם יתר הדברים שראב"ע מביא בפרושו⁷ ע"ד ארץ ישראל מפי השמועה כתבם. אבל כמובן אין כל ראיה שבזמן מאוחר לא נסע ראב"ע לארץ ישראל. ובאמת נקט ר' יוסף טוב עלם הנ"ל לודאי שראב"ע היה בארץ ישראל, וזה לשונו: "והנראה בעיני כי ר' אברהם לא בא לארץ ישראל רק באחרית ימיו, אחר שחיבר פירוש התורה"⁸ וכן כתב בפרושו לויקרא: "ורבי אברהם אבן עזרא לא בא לירושלים כי אם אחר שחיבר פירוש התורה גם פירוש ספר תהלות וכו' והוא יצא מספרד שהיא במערב כדי ללכת אל ארץ ישראל ונכנס בלזכה

(1) קורות יהודים (גרמנית) חלק VI, עמוד 453.

(2) Z.D.M.G. כך צ"ע עמוד 427.

(3) תוצאות ד. הרצג, קראקו תרע"ב עמוד 51.

(4) בספר "מרגליות טובה", אמסטרדם תפ"ב, דף צ' ע"ב סימן ט"ז.

(5) עיין ש. קלציון: גאוגרפיה של ארץ ישראל, וינה, עמוד 25 שכתב שאין ספק כי הציון הוא ההר הדרומי-מזרחי של ירושלים ולא המערבי כאשר חשבו בימי הביניים. ע"כ. והנה ראב"ע שם אותו על פי הפסוק לצפון!

(6) בספרו "מחקרי ארץ", וינה 1819, דף פ"ח ע"א.

(7) בספר הצחות שלו (דף ג' ע"ב) כתב שאנשי טבריה יודעים לקרא הקמין, וכן מה שכתב בשמות (כ"ג ו"ט).

(8) בספר "צפנת פענח" הנ"ל, מקום הנ"ל.

ראב"ע ורבו יהודה הלוי ושל ר' שלמה הקטן נמצאים בא"י בכפר כבול. שמו של כפר זה כבר נזכר בספר יהושע (י"ט כ"ו) בתור עיר הגבול של נחלת אָשֶׁר, וגם היום נמצא הכפר כבול הדומית מזרחית לעכו, ועכשו הוא כפר מושלמי קטן המכיל לערך שם"ה נפש. וכן נאמר בספר „גלילות ארץ ישראל" לר' גרשון בן אֵלִיעֶזֶר מפראג (אמסטרדם 1634-35) בשנוי קצת כי בכבול קבורים ראב"ע ור"ש בן גבירול. וכן כתוב גם בספר „שבחי ירושלים" לר' יעקב כ"ץ בר משה חיים ברנד (לערך שנת תקנ"ט) שבכבול יש קברו של ראב"ע ושל ר"ש בן גבירול בעל האזהרות (1).

אבל לפי החכם מ. שטריינשניידר (2) אין להאמין באגדות כאלו שראב"ע נקבר בא"י, כמו שאין לתת אמון לשאר אגדות המספרות על דבר קברים קדושים בלי כל יסוד. וכן גם דעת גרץ (3).

אכן החכם י. בן-צבי מספר לנו שאמנם נמצאים בכבול שני קברים קדושים, והם תחת כפה הבנויה לפני המשים שנה בערך. על אחד מהם מנחת מצבה עם כותבת עברית על שם בחור אחד שנפטר לפני מאה שנה, ועל גבי המצבה הזאת מנחת עוד אבן אחרת פשוטה וגדולה, אך על הקבר השני אין כלום. ולדעת החכם בן-צבי הם הם הקברים אשר מסורת היהודית מיוחסת אותם לראב"ע ולר"ש בן גבירול (ואמר כי קברו שמה בחור אחד לפני מאה שנה כי דרכם היה לקבור מתייהם על יד קברים קדושים עתיקים). ולפי מסקנת בן-צבי אמנם קברים קדושים ועתיקים הם הקברים האלה, ולכן גם הערכים אשר בסביבה החיא קוראים להם „ג'לי בנת יעקוב", וזה שם התואר החל בהרכה מקומות על קברים ובנינים קדמונים המתיחסים ליהודים, אבל מכל מקום לדעתו אין שום יסוד ליחס שני הקברים לראב"ע ולר"ש בן גבירול או לר"י הלוי ולר' שלמה הקטן. כי בנוגע לשלשת הראשונים אין שום ראיה שהם מתו או שנקברו בארץ ישראל, ור"ש פטיט חי אמנם בעכו, אך אין ראיה שנקבר בכבול. אבל משער החכם בן-צבי כי הקברים העתיקים האלו שייכים לתקופה שבה נושבה כבול ע"י משפחת כהונה (4) 'אך ברבות הימים נשתכה מקורם, וברצות היהודים המאוחרים למצא אסמכתא לעתיקות הקברים, מצאו שני אילנות גדולים לתלות בהם את התביעות המיוסדות בעצם על מסרת קדומה נשכחה.

(1) כל הדברים האלה הנוגעים לקבורת ראב"ע בכבול וע"ד כפר כבול ממאמרו החשוב של בן-צבי הנ"ל הם לקוחים.

(2) בספרו — „Abr. Ibn Esra" הנ"ל עמוד 64.

(3) בתולדות היהודים שלו חלק 8, VI.

(4) E. Klein: Neue Beiträge z. Geographie u. Geschichte Galiläas עייני (4) S. 32. Wien 1923. וכן מן המחבר הזה: מאמרים שונים לחקירת א"י, וינה תרפ"ד עמוד 19.

לעשות עוד פרושים עד שהתחנן שהשם יהיה בעזרו לפרש עוד פשט כל הספרים? אבל בלעדי כל זה הבאתי בחבורי כמה ראיות חזקות וברורות שפרושו של ראב"ע לתורה לא בסוף ימיו נעשה (1) כ"א עכ"פ לפני שנת תתקמ"ז והיותר נראה שחברו בין שנת תת"ק לשנת תתק"ה, אך לא בשנת תתקמ"ז.

לכן אמרתי כי אמנם השיר „לדור דורים" שבכ"י וינה של ראב"ע הוא, אפס רק עד מלת „והשלמתיו" אבל משם ואילך דברי המעתיק הם אשר חי ברומי והעתיק שם פרושו של ראב"ע לתורה בשנת תתקכ"ז וגמרו בששי בשבת. ומעתיקים אחרים אשר שוב העתיקו ממנו העתקות לשרים ולנגידים חשבו שכ"ל השיר של ראב"ע הוא מראשו ועד סופו, לכן העתיקו כולו, רק למען לחנף קצת לנגיד ולשום לו זכר כתבו באמצע „וכתבתי לשר כל הספרים". ומעתיק אחד ראה השיר בסוף פרושו של ראב"ע לתורה ושמו גם לסוף ספרו „שפה ברורה". וידענו כי המעתיקים הרשו להם דברים כאלה ובפרט בסוף הספרים, שהרגלו להוסיף שמה שירים וביחוד שירים שחשבו שהם מן המהבר.

ונמצא כי לפי דעתי מן השיר „לדור דורים" אין ראיה כלל שראב"ע נפטר ברומא.

ועוד לי ראיה שראב"ע לא ברומא נפטר, כי הנה ר' בנימין הנוסע מזכיר שהיה ברומא בזמן האפיפיור אלכסנדר (השלישי) ור' מרדכי אדלר הוכיח (2) כי האפיפיור הזה היה ברומא רק בין שנות תתקכ"ז (1166-1167) כי היה גולה מרומא עד יום 23 נובמבר של שנת 1165 ובשנת 1167 היה שוב מוכרח לעזוב את רומא. ונודע שר' בנימין הנוסע נולד בעיר טודילה (Tudela) שבספרד, וכבר הוכיח ר"ד כהנא (3) שגם ראב"ע בטודילה נולד (ולא בטודידו) ועתה אילו היה ראב"ע בסוף ימיו ברומא, אז אין ספק שר' בנימין היה מזכיר את בן עירו המפורסם הזה בין יתר חכמי רומא שהוא מזכיר, אלא ודאי שראב"ע בעת ההיא, דהיינו סביב שנת תתקכ"ז (והיא שנת פטירתו) לא היה מתגורר כלל ברומא.

III. ר' אברהם זכות בעל ספר היוחסין (לערך שנת 1500) היה הראשון אשר הזכיר שראב"ע נפטר בארץ ישראל. זי"א: „וי"א כי נפטר (ראב"ע) שנת תתקכ"ח והוא קבור בארץ ישראל" עכ"ל (4). אבל ב"אגרת יהוס האבות לאלמוני", שנעתקה ונתפרסמה עברית בשנת ה' שכ"ד (1564) ע"י אורי ב"ר שמעון מבילא בצפת ת"ו (5) כבר מובאה ידיעה זו בדיוק יותר, כי שם נאמר כי קברי

(1) עיון מבוא לחבורי הנ"ל מעמוד xxxv עד סוף המבוא.

(2) עיון אוצר ישראל לאירוזשטיין ערך רבי בנימין. ועיון אוצר המסעות שלו עמוד 15.

(3) בספרו הנ"ל נוספות סימן א' עמוד 67.

(4) בראש מאמר ד'.

(5) החוקר י. בן-צבי כתב בספר השנה של ארץ ישראל תרפ"ד—פ"ה עמוד 94

הערה 2 כי לפי דעתו עיקר האגרת הוא ההעתק שלה משנת רצ"ז [1537].

דורים" היה שיר כזה, ולכן אנהנו מוצאים אותו בנוסחאות שונות, ובסוף פרושו לתורה וכן גם בסוף ספרו „שפה ברורה“, והשיר יחד עם כל שנויו של ראב"ע גופו הוא ולא של מעתיק זה, כי ראב"ע גופו העתיק ספריו לנדידים. ומדי העתיקן אותם ככל אשר אלץ אותו ההכרח, הוסיף בהם לשון „וכבר פרשתי“ או „כאשר פרשתי“ וכדומה. ובה מתרץ החכם וילנסקי את הקשיו הגדולים אשר בשאלת הכרונולוגיה של ספרי ראב"ע אשר כל החוקרים נלאו למצוא הפתח.

ואמנם השערתו של וילנסקי, שראב"ע עשה מחבוריו העתקות חדשות לנדיבים והוסיף בהן ציונים מספר לספר, קרובה מאוד לאמת. ורק על ידה אפשר לנו לתרץ את הסתירות הגדולות אשר גרמו לנו ציוניו ורמזיו מספר לספר, בקביעות זמן חבוריו. אך אין דבריו נכנסים לי לאזון באמרו שהשיר „לדור דורים“ עם כל שנויו מלאכת ראב"ע היא ושכתבם כפי צורך השעה. כי הן לא תקצר יד הראב"ע לכתב בכל עת מצוא שירה חדשה, אבל הוץ מזה הנה נראה שאף שיש באותו השיר כמה שנויים, בכל זאת בדבר אחד אין שנוי, והיינו בשנת הכתיבה וביום הכתיבה, שאין בהם רק נוסחא אחת, כי בכולם כתוב: „והשלמתיו בארבעת אלפים תשע מאות ושבע ועשרים“ וכן בכולם כתוב: „ביום ששי“. ועתה אילו כתבם ראב"ע לפי צורך הזמן, או היה צריך שיהיה בכל אחד ואחד שנה אחרת או לכל המעט יום אחר! כי איך אפשר לומר שכולם גמר בשנת תתקכ"ז דוקא, וכולם דוקא בששי בשבת?

והנה גם פרידלנדר מודה (שם) כי היותר עיקרי שבין הנוסחאות של השיר „לדור דורים“ היא הנוסחא אשר בכ"י וינה. וכנראה הוצרך לומר כן, כי בשיר הזה נאמר:

„כמו עד כה עזרתני בטובך לפרש עוד פשט כל הספרים“
והרי מזה נראה ברור שהמפרש מדבר אלינו ולא המעתיק. אבל כבר כתבתי בחבורי (1) שגם זאת אי אפשר, כי איך אפשר להאמין שראב"ע בשנת מיתתו או גם שלשה חדשים לפני מיתתו (כי לפי גרץ „ביום טובה ושמחה“ היינו חנוכה) יעלה על לבו לחבר עוד פרושים חדשים לכל ספרי נ"ך? וכי חכם זקן כמוהו לא הרגיש כי קרבו ימיו למות? ועוד יותר קשה דהנה בשנת מותו כבר גמר פרושו לכל נ"ך ככל אשר הם בידינו היום (2) ושוב לאיזה ספרים רצה

(1) אכן עזרא לספר שמות עם פרוש „משנה לעזרא“ ועם הערות ע"פ כ"ה, הוצאת „מנורה“ וינה תרפ"ו, מבוא עמוד xxxvi סימן ב'.

(2) עיין במבוא „לספר העבור“ הנ"ל עמוד 8 שמבוא ראב"ע כתב פרוש גם לנביאים ראשונים וירמי' ויהזקאל ומשלי ועזרא ונחמיה רק שנאבדו. ועיין Monatsschrift 1916 חוברת I—xii.

אחד אשר בקמברידש 1). ושם השיר ג"כ בן עשר שורות אך יש בו שנויים קטנים, אמנם משורה שבע ואילך הוא כך:

7) „כשם י' שעזרתני בטובך	וכתבתי לשר כל הספרים
8) והשלמתיו בארבעת אלפים	תשע מאות וגם שבע ועשרים
9) שנת ששי למחזור ר"ם ברומי	שנת רצון שנת תפקוד אמורים
10) ביום ששי ביום טובה ושמחה	לאדר בו עשית גם לעברים.

ומן הלשון „וכתבתי לשר כל הספרים" — אמר פרידלנדר — נראה ברור כי לא ראב"ע בעצמו כתב את השיר הזה, כי אם מעתיק אחד אשר העתיק ספרי ראב"ע לאיזה שר ונגיד. ובלעדי כן — אמר פרידלנדר — ספק גדול הוא אם ראב"ע כתב את השיר הזה, יען כי אין בו שום זכר לשמו של ראב"ע (בעוד שראב"ע רגיל להזכיר שמו בסוף ספריו) ולא התוכן, גם לא הסגנון וגם לא מליצת הדפוס וכפל המגוון בלי צורך ויופי שבשיר הזה, אינם מתאימים לאומנותו הנפלאה של הראב"ע המפוארה בכל מקום 2).

ועתה אם נאמר שהשיר „לדור דורים" מלאכת המעתיק היא, א"כ גם הפרט של השנה וגם המקום הנזכר (רומי) לא של חבור הספר הם, כ"א של העתקת הספר.

אמנם החוקר החכם מר מיכאל וילנסקי נ"י מוכיר 3) בהקדמתו החשובה לספר „שפה ברורה" לראב"ע, כי בכ"י של ספר „שפה ברורה" לראב"ע אשר לדי רומי (קמברידג' של עמור 174) כתוב ג"כ השיר „לדור דורים" בסופו של ספר זה, ושם השיר ג"כ בן שבע שורות כעין השיר שבכ"י ואמין. וזה שם לשון השיר:

4) „תבורך אל עזרתני בטובך	וכתבתי לשר כל הספרים
5) והשלמתיו בארבעת אלפים	תשע מאות וגם שבע ועשרים
6) שנת ששית למחזור ר"ם ברומי	שנת רצון שנת תפקוד אמורים
7) ביום ששי ביום טובה ושמחה	לישראל קדושים וגם מהורים.

ודעת וילנסקי כי ראב"ע התפרנס ע"י שכתב ספרים לנגידים ושרים, שכן נראה מכמה שיריו, אבל לא בכל מקום ובכל עת היה בידו לכתוב ספר חדש, לכן היה לפעמים מוכרח להעתיק אחד מספריו הנכתבים מכבר ולתת אותו לנדיב בתור ספר חדש מבלי לגלות לו שאין זה רק העתקת ספר ישן. ואת החבורים האלה היה ראב"ע רגיל לשלוח לנדיב בלזית שיר. וכנראה היה אצלו שיר מיוחד לזה, אלא שהיה משנה ומוסיף וגורע בו, הכל לפי צורך השעה. וגם השיר „לדור

1) Schiller-Sinassy ע' 119.

2) עיין בספרו האנגלי הנ"ל עמור 159.

3) „דבור" ברלין תרפ"ד ספר שני ע' 277. ועיי"ש באריכות פרטי הדברים.

והנה פלא שבכ"י זה נרשם בדיוק היום והחודש והשנה שנפטר בו הראב"ע ורק שם המקום שנפטר בו לא נזכר, ומדוע? מזה למד ר"ד כהנא שנפטר ברומא, ולכן לא זכר המזכיר את עיר פטירתו, כי כבר הזכירה ראב"ע גופו בשירו באמרו: „למחזור ר"ם ברומי".

והיות שאנחנו יודעים כי בשנת תת"ק כבר היה ראב"ע ברומא ומשם הלך לעיר לוקא ומשם לעיר מנטובה ולנורונה שבאיטליא ומשם לבדרש ולרודום שבצרפת ומשם ללונדון ומשם בשנת תתקכ"א שוב לנרבונה שבצרפת (1) שוב לפי דברי ר"ד כהנא מוכרחים אנו לומר, כי בסוף ימיו שוב הלך ראב"ע שנית לרומא ושם גמר פרושו לתורה בשנת תתקכ"ז ושם נפטר באותה שנה. וכן גם דעת גייגר שכתב: „Wie es scheint, ist er über Nordafrika und Egypten nach den christlichen Ländern, zunächst nach Italien gegangen, wo wir ihn in Rom, Lucca, Mantua sehen, dann nach der Provence... dann nach Nordfrankreich... Von dort geht er nach England... Dann tritt er die Rückreise wohl in derselben Weise an, bis er in Rom im 75. Jahre die irdische Lebensbahn verlässt" (2) וכן קבל מהם גם החכם ר"ח ברודי בספר „מבחר השירה העברית" (שלוש) שראב"ע נפטר ברומא.

אמנם כל זה אמת אם אנחנו מקבלים את המקור של השיר „לדוד דורים" מתחלתו ועד סופו למקור נאמן, שכתבו ראב"ע בעצמו. אבל כבר הטיל בו ספק החכם פרידלנדר (4), באמרו כי נמצא שיר זה גם בכ"י אחד אשר בספריה של הַנְטִיקוֹן, אך שם הוא כולל רק שבע שורות בלבד במקום העשר, ובשורה ד' זה כתוב כך:

(5) „מבורך אל עזרתני במובך וכתבתי לשר כל הספרים

(6) והשלמתיו בארבעת אלפים תשע מאות וגם שבע ועשרים

וכו' כמו שהוא בכ"י שבוונא. עוד מביא פרידלנדר כי שיר זה נמצא גם בכ"י

נדפס בספר „שפת יתר" לראב"ע הוצאת ביסליכט, פרסבורג 1838, עמוד 4, וכן בהוצאת ליפמן פרנקפורט תר"ג עמוד 22. והשיר בלי הכותבת שאחריו נדפס בספרו הנ"ל של ר"ד כהנא חלק א' עמוד 35, וכן אצל פרידלנדר בספרו Essays on the writings of Abr. Ibn Ezra, London 1877 (?) Vol. IV. p. 159 Reime u. ריון: וכן בספרו של רוזין: Gedichte des Abr. Ibn Ezra, Breslau 1887. Heft II. p. 81.

(1) המקור לכל הפרטים האלה נמצא בספר העבור לראב"ע הוצאת האלברשטם ליק 1874, מבוא עמוד 14. ועיין גרץ VI. — Note 8. ובענין התגוררות ראב"ע בנרבונה עיין מה שאכתוב לקמן סימן IV.

(2) בספרו — Judentum II. 1865. p. 131. וראיתי דבריו אלה בספרו הנ"ל של

שטיינשניידר עמוד 70 הערה 38.

(3) ליפסא תרפ"ב עמוד קצ"ה.

(4) בספרו Essays הנ"ל עמוד 158 הערה 1.

ר"ד כהנא בתולדות הראב"ע שלו (1) כבר גם הוכיח כי טעות נפלה בדברי ר' יוסף בן צדיק על ידי מעתיק אחד אשר כתב ר' אברהם בן עזרא במקום שחיה לו להעתיק ר' משה בן עזרא. כי מעולם לא שמענו על ראב"ע שאבותיו היו מגדולי גראנדה, אבל רשום זאת באמת כמעט מלה במלה על ר' משה בן עזרא. כי על זה האחרון נאמר בקבלת הראב"ד, ז"ל: „ורכנא ר' יהודה הנשיא בן יוסף הנשיא בן עזרא, היו אבותיו מגדולי גראנדה וכו' ומסורת בידי הקהל גראנדה שהם מיושבי ירושלים עיר הקודש מכני יהודה ובנימין, ודודיו ד' שרים, ר' יצחק הגדול ומשנהו ר' משה (בן עזרא) והשלישי רבי יהודה והרביעי ר' יוסף כולם מדותם מעידות עליהם שהם מזרע המלוכה מן הפרתמים עכ"ל (2). והמעיון שם בדברי ר"ד כהנא יראה כי אין כל ספק שהדין עמו שר' משה בן עזרא נפטר בקלהורה אבל לא ראב"ע.

II. דעת השניה שראב"ע נפטר ברו"מ. זאת דעת ר"ד כהנא (3) וזה יסוד דעתו. בכ"י אחד אשר בספריה הלאומית בעיר וינה כתוב בסוף פרושו של ראב"ע לתורה שיר זה:

(1) „לדור דורים שנותיק אלהים	והיינו מתי מספר ספורים
(2) ואתה חי וקים לעדי עד	ומופר כל למשפחות ודורים
(3) ושוכן עד וקדוש רם ונשגב	ועשה טוב ומיטיב לישרים
(4) ומדריכם בדרך הישרה	ונקראים חסידים גם ברוכים.
(5) בחסדך אלקים למדני	לתורתך ואבין הסדרים
(6) ועזרני להתחכם בדתך	ואדעם יחו על פי סדורים
(7) כמו עד כה עזרתני בטובך	לפרש עוד פשט כל הספרים
(8) והשלמתיו בארבעת אלפים	חשע מאות ועוד שבע ועשרים
(9) שנת ששית למחזור ר"ס ברומי	שנת רצון שנת תפקד אמורים
(10) ביום ששי ביום טובה ושמחה	לישראל קדושים גם מהורים

וביום שני ברח אדר ראשון שנת ד' תתקכ"ז נפטר אבן עזרא ז"ל והוא בן ע"ה וכתב סימן לעצמו בשנת פטירתו כתיבת ידו: ואברהם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחורן אף י"י תנצב"ה. עכ"ל (4).

(1) בספרו: רבי אברהם אבן עזרא. מקום הג"ל.

(2) קרוב לסוף הספר.

(3) בספרו הג"ל מקום הג"ל עמוד 74.

(4) כ"י זה מובא ברשימתו של Kraft סימן 31 — xxxix. וברשימתו של A. Z. Schwarz סימן 25. וכ"י זה ראיתי בעיני. ור"ד כהנא בספרו הג"ל כרך שני חלק שני עמוד 68 כתב שמצא כך גם בכ"י פאריס סימן קע"ז דף ק"ט, וכ"י היה נכתב בשנת ה"א ס"ח בשביל אג"הו בן יוסף, ק"ס שנים אחרי פטירת ראב"ע. — גם השיר גם הכותבת שאחריו

מאמרים וחקירות.

איפה מת רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל?

מאת יהודה לייב פליישער (טימישוארא, רומניה).

כל מי שעומקים בקורות ראב"ע יודעים, כי בנוגע למקום פטירתו וקבורתו נזכרים ארבעה מקומות: א. העיר קלחורה (Calhorra) שבספרד, ב. רומא שבאיטליא, ג. כבול (Cabul) שבארץ ישראל, וד. ארץ אנגליא. ואנסה לברר האמת.

I. הראשון אשר הודיע שראב"ע נפטר בקלחורה היה ר' יוסף בן צדיק שכתב בספרו, "זכר לצדיק" [שחברו בשנת ה"א רמ"ן] וזה לשונו: „נפטר הר' אברהם בן עזרא בקלחורה שנת ד"א תתקכ"ה, אבותיו היו מגדולי גראנדה, ומסורת היא בדינו קהל גראנדה, שהוא מיושבי ירושלים עיר הקודש מבני יהודה ובנימין" עכ"ל. (1) אחריו בא ר' אברהם זכות, שבספרו „יוחסין" הלך חמיד בעקבות ר' יוסף בן צדיק, וכתב ג"כ שראב"ע נפטר בקלחורה, אבל במקום תתקכ"ה כתב תתק"ח (2), ואחרי שניהם מלא גרץ וכתב שנראה כי כאשר נסע ראב"ע מדרום צרפת לשוב למקום מולדתו ספרד, קפץ עליו המות ונפטר בקלחורה (3), והיא בצפון ספרד על נהר אֶבְרוֹ (Ebro) וכן קבלו אחריו ברנ"פ (4), ר"ל קרינסקי ז"ל בקורות ראב"ע שלו (5) וקלצקין (6).

אמנם כבר העיר החכם הגדול ר"מ שטיינשניידר (7) כי פלא בעיניו שגרץ קבל דעה זאת לאמת; אך בכ"ז לא העלה גדה כל ראיה לסתור. אבל הר'

(1) מובא בספרו של ר"ד כהנא: רבי אברהם בן עזרא, וארשו תרג"ד נוספות סימן ב'.

עמוד 70.

(2) יוחסין ראש מאמר רביעי.

(3) קורות ישראל (גרמנית) חלק VI. רשימה 8, סימן XV.

(4) „דעת אלהים" ווארשו תרג"ש ע' 178.

(5) חומש בראשית, פירשקוב תרס"ז ע' 24 במבוא.

(6) אנתולוגיה של הפילוסופיה שלו ברלין תרפ"ו ע' 14.

(7) „Abr. Ibn Esra". Supl. z. hist.-lit. Abt. d. Ztschr. f. Math. u. Phys. (7)

(?) 1880 עמוד 65 הערה 13.

המבוא הקצר הזה ללמוד ראשי התבות הרומיים של ימי הבינים בא מיד אחד המלמדים היותר מפורסמים במקצוע הפליוגרפיה. ערך הספר גדול הוא בתאור הקצורים השפתי וביחסם ההיסטורי. המחבר נתן דוגמאות מעטות אבל כלליים מדויקים וברורים. לראשי התבות המשפטיים והסטינוגרפיים נתן מקום רחב יותר ממה שנחזק בעינינו ויש סימנים שקשה להבינם מפני שהועתקו רק באותיות דפוס רגילות. בין הצלומים היה לפי דעתנו מקום לאחד מתוך איזה כתב-יד פילוסופי של המאה ה-XIII; הלא בכגון אלה נמצאות הדוגמאות המרבות והיותר מענינות. בביוגרפיה חסר לנו קודם כל ספרו הגדול של De Wailly.

ח. פלאום.

559. Seay, Warren Mosby. A tale of two peoples, gentiles and Jews. Atlanta, Home mission of board of the Southern Baptist convention, 1927. 207 פ' 12 : 19.

המחבר משתדל בריצנות למצא דרך להשיל שלום בין יהודים ונוצרים, ולהראות לנוצרים את ערך העם היהודי ואת צרותיו. המחשבות האלה סופן הצעות, איך אפשר לקרב את האמונה הנוצרית ליהודים, כלומר איך אפשר לנצר את היהודים.

560. Uniunea comunitatilor evreesti din vechiul regat. Comitetul executiv. Un abuz si o usurpare. Bucuresti, typ. Socec, 1927. 72 פ' 20 : 25.

561. Всеукраинский совет профессиональных союзов. Народный комиссариат труда Украины. Статистический бюллетень. (Харьков), „Украинский рабочий“, 1927. № 4-12. 12 : 17.

ירחון. החוברת הראשונה הופיעה בדצמבר 1926. במבטאות שונות יש חומר על היהודים.

562. Weisl, Wolfgang von. Zwischen dem Teufel und dem Roten Meer; Fahrten und Abenteuer in Westarabien. • Mit 66 Abb. und 2 Karten. Leipzig, Brockhaus, 1928. 318 פ' 14 : 19..

רשומות ו. ע"א נסיעותיו בערב מכללות הרבה חומר שמפיץ אור חדש על המצב המדיני והתרבותי בארץ שכנינו. ע"י התנהגותו הפקחת והחזקה וע"י אמן לבו מוצא לו המחבר את האפשרות להתקרב ממש למאורעות הגדולים בקרב הארץ, לבקר את המלך חסין, אבן סעוד וגדולים אחרים רבים. את מריבות הנסיכים הערבים והשכמים, שהן גם בשבילנו מענינות דיומא, תאר לנו כמו שיועד לתארן רק עד ראייה שהוא מוכשר לדרש ולחקר ולהוציא מסקנות. מובן מאלינו כי המחבר בתור יהודי בארץ מסלמית קנאית היה צריך להתגבר על סכנות גדולות ועמל רב. מפורים בספר דברים מענינים ע"א היהודים התימנים. כידוע עולות ההודעות על מספרם מ 30.000 עד 500.000. ו. בא כמעט לאותו החשבון כמו האכסקומיבה הציונית : 35.000. השאלה אם ישנם שבטי יהודים, לא נפתרה גם למחבר; אך לא נראה כן בעיניו.

554. Preisker, Herbert. Christentum und Ehe in den ersten drei Jahrhunderten; eine Studie zur Kulturgeschichte der alten Welt. Berlin, Trowitzsch, 1927. VIII, 260 ע' 16 : 24.

= Neue Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche, hrsg. von Reinhold Seeberg, Stück 23.

הספר הוא עבוד חדש של מאמר שפרגל נתקבל המהמר למרצה באוניברסיטת ברלין. הוא חוקר את השאלה: היצירה הנצרות מוסר חדש של האשות או האם קבלה את השקפת התקופה ההיא? המחבר מחליט על סמך חקירה מעמיקה להצד השני. על כן תופס בספרו מקום רחב תאור השקפת הנכרים והיהודים. תאור הראשונה נראה לנו חד צדדי: הוא מיוסד כמעט כלו על תורות הפילוסופים והלא מובן מאליה כי בפרט בתקופה המאוחרת ההיא היה מרחק רב בין הלכה ומעשה. תאור ההשקפה היהודית (וכיוצא בו שאר חלקי הספר) נעשה על פי המקורות, ברור ורב ענין. ראוי לציון כי הספר נכתב ברוח פילוסופית.

555. Die Rassenfrage. München, Süddeutsche Monatshefte, 1927. ע' 243—318, 16 : 24.

= Süddeutsche Monatshefte, Jahrg. XXIV, Heft 10, Juli 1927.

556. Rauch, Franz. Die Uroffenbarung und andere religiöse Fragen im Lichte der Prähistorik und der neueren Völkerkunde. Graz, Moser, 1924. XI, 217 ע' 15 : 23.

הספר בא לפשר בין תוצאות המדע החדש (אתנולוגיה, גיאולוגיה וכו') ובין תורת המקרא כפי הקתוליות, והמחבר הבין את דברי המקרא במובנם המצומצם והגשמי ביותר. לספר יש מעלה אחת: לרוב בנה המחבר את דבריו על החקירות האתנולוגיות החשובות של אסכולת סט' גבריאל ע"י וינה, שמוקדש להן העתון היפה "אנתרופוס"; הביבליוגרפיות בראש כל פרק ופרק רומזות למחקרים האלה.

557. Religionsgeschichtliches Lesebuch, in Verbindung mit Fachgelehrten hrsg. von Alfred Bertholet. 2. erweiterte Aufl. Nr. I—VIII. Tübingen, Mohr, 1926/27. 15 : 23.

I. Geldner, Karl F. Die zoroastrische Religion. Das Avesta. IV, 54 ע'.

II. Preuss, Konrad Theodor. Die Eingeborenen Amerikas. III, 61 ע'.

III. Brückner, A. Die Slaven. VIII, 43 ע'.

IV. Nilsson, Martin P. Die Religion der Griechen. XI, [1], 96 ע'.

V. Latte, Kurt. Die Religion der Römer und der Synkretismus der Kaiserzeit. VI, 94 ע'.

VI. Schmitt, Erich. Die Chinesen. II, 110 ע'.

VII. Schubring, Walther. Die Jains. [2], 33 ע'.

VIII. Thurnwald, Richard. Die Eingeborenen Australiens und der Südseeinseln. [2], 48 ע'.

558. Schiaparelli, Luigi. Avviamento allo studio delle abbreviature latine nel Medioevo. Firenze, Olschki, (1926). 99 ע' facs. 13 : 20.

בנזירות גמורה.—לעמית זאת נתנה בסוף הספר ביבליוגרפיה שמושית טובה. גם רשימת הענינים המפרטת מועילה מאד.

ש. ד. גויטיין.

548. **Minerva.** Jahrbuch der gelehrten Welt. Hrsg. von Gerhard Lüdtke. Jahrgang 29, 1928. 3 vols. Berlin, De Gruyter, 1928. 3167, 664. 'פ 14: 20.

Bd. 1. A-L. Bd. 2. M-Z. Bd. 3. Nachtrag, Register, Index.

549. **Нейфах, И.** Комсомол в борьбе с националистическими организациями молодежи. [Харьков]. „Пролетарий“, 1925. 98, [2] 'פ 12: 17.

(Истомол; комиссия по изучению истории юношеского движения на Украине.)

550. **Oberschall, Albin.** Die Nationalitätenfrage in der Tschechoslowakei. (Mit Sprachenkarte). Reichenberg, Kraus, 1927. 42, [1] 'פ 15: 23.

28. Veröffentlichung des Verlaes des Deutsch-politischen Arbeitsamtes, Prag.

551. **Pape, Richard.** Handbuch der Fachpresse; für Zeitschriften-Verleger, Herausgeber, Verlags-u. Schriftleiter, Anzeigenvertreter und Angestellte der gesamten Fachpresse bearbeitet. Berlin, „Archiv für Gewerbepolitik und Volkswirtschaft“, 1926. xi, 445 'פ 11: 16.

הספר מכיל כל מה שרוצה לדעת אדם שעוסק בהדפסת עיתונים מקצועיים, בעריכתם או במכרם. מקום גדול תופסות השאלות המשפטיות. נספחים להן פרקים על מודעות, פקידים, חתימות, וכו'.

552. **Park, William.** The truth about Oscar Slater (with the prisoner's own story). With a statement by Sir Arthur Conan Doyle. (2nd ed). London, The Psychic press, (1927). 186 'פ 12: 18.

ספר סניגוריא בענין היהודי הגרמני סלטר. שנדון שלא בצדק בעון רציחה ואשר בינתים יצא זכאי.

553. **Pomiankowski, Joseph.** Der Zusammenbruch des ottomanischen Reiches. Erinnerungen an die Türkei aus der Zeit des Weltkrieges. Mit 85 Bildern und 8 Beilagen, darunter 2 farbige Karten. Zürich, Amalthea-Verlag, (1928). 443, [1] 'פ 17: 25.

ע"ד א"ר עמודים 196-206, 227-229, 271-276, 290-296 ו 337-342.

545. Коммунистическая партия. Украина. Истпарт.
1905 год на Украине; хроника и материалы, под. ред.
М. И. Мебеля; предисл. Г. И. Петровского. Том. I.
(Харьков), „Пролетарий“, 1926. XIV, 502, [6] ע' 19:27.

I. Январь—сентябрь.

ליובל העשרים של הריבולוציה הרוסית הראשונה הוציאו ההיסטוריונים (מחלקה
היסטורית של המפלגה הקומוניסטית) המרכזיים והמקומיים קובצים ומאספים שונים. הספר
שלפנינו מכיל כרוניקה מפרשת מסדרת ע"פ הפלכים ותעודות ארכיוניות מענינות. על היהודים
ראה ע' 320 (הפגרום בז'יטומיר) 413, 442—443, 488, 499 (אשמות על היהודים, שהם
משתתפים באופן אקטיבי בתנועת השחרור, או שהם בתור חוכרי אדמה בלתי-ליגליים
מנצלים את האכרים).

546. Künstlinger, Dawid. Wplyw samarytanski na Moham-
meda i na Islam. Lwow, Polskie T-wo. Orjental., 1927. 7, [1] ע'
15:23.

Z: Rocznika Orientalistycznego, III.

547. Lammens, H[enri]. L'islam, croyances et institutions.
Beyrouth, Imprimerie catholique, 1926. 288 ע' 14:22.

כאשר יעיר השער (דעות ותקנות) אין הספר היפה הזה בא לברר את
ההתפתחות ההיסטורית של האסלאם (כמו הקראות של גולדציהר); אבל נותן
הוא תמונה חיה ורחבה של תוצאות ההתפתחות הזאת לכל ענפיה. לפיכך נראה הפרק
הראשון הגדול על „ערש האסלאם“ (שם ציור נהדר של האפי הבדוי, והערכה של
השפעת יהודי ערב) קצת שלא במקומו; ובאמת אינו אלא העתקה מספר אחר של אותו
המחבר (La Syrie, 1921, ע' 30 ואילך). בציור חי מחמד מוניח למנס את מאמרו הארסי
הידוע Mahomet fut-il sincère? ומקיים את הבטחתו לכתב הפעם ¹⁹²⁷ sine ira et studio.
בפרק על הקראן נמצאים בקצת ערבוביא גם עקרי הפרשנות ודברים אחרים על
הדוגמה (בקשר עם המצוה הראשונה, האמונה באֵלֶּה ונביאו) והערות שונות על חקים
קראניים בהתפתחות מאחרת. בעיון רב והצלחה יתרה מתארות התורה שבע"פ והלכה
המסלמות; הקורא העברי ימצא כאן בכל עמוד הקבלות לתופעות של היהדות הרבנית.
אמנם יש לציין כי המחבר מרחיב בציור הצד ההלכתי של האסלאם לא בלי כוונה; ובאותה
הכוונה הוא רואה ג"כ בצופיות נשע זר באדמת האסלאם, ואינו מבחין בין שאיפת הדבקות
שהיא בת אמת של הדת הנבואית ובין תאוריות ומעשים מיסטיים הנספחים מבחוץ. מענין
שם ציון ההשפעה הנוצרית על גואלי ותאור הגלגלים האחרונים של הצופיות. בפרק על
כתות האסלאם ראויים לתשומת לב מיוחדת הפרשיות הרחבות על כתות שכנות לנו
הדרוזים והנוצירים, והמתואלים (החסרות בהקראות גולדציהר). הרבה חמר חשוב
יש בחלק האחרון „דפורמיסטים ומודרניסטים“, אחרי שנתנה כבר בפרק על ההלכה (ע' 121/2)
תמצית הספר המהפכני של הקאדי המצרי עבד-אל-ראון על החליפות, השוען, כי אין חק
האסלאם מתערב בעניני המדינה.

חוץ מן הקראן אין המחבר מציין את מקורותיו. למנס הנוהג בספריו — כדרך
המלומדים הקתוליים — להרבות מאד בציטטים, ידע היטב שאין לו פה מנס מהם אלא

537. **Frankenstein, Karl.** Molitors metaphysische Geschichtsphilosophie. Berlin, Reuther, 1928. 139 פ' 15 : 21.

538. **Greenbaum, Florence Kreisler.** Jewish cook book; 1600 recipes according to the Jewish dietary laws with the rules for kashering; the favorite recipes of America, Austria, Germany, Russia, Poland, Roumania, etc., etc. 6th ed. New York, Bloch pub. co., 1926. x, [2], 438 פ' 14 : 20.

539. **Handbuch der altarabischen Altertumskunde.** In Verbindung mit Fr. Hommel und Nik. Rhodokanakis hrsg. von Ditlef Nielsen, mit Beiträgen von Adolf Grohmann und Enno Littmann. Bd. I. Kopenhagen, Busck, 1927. VIII, 272 פ' 23 : 30.
Bd. I. Die altarabische Kultur. Mit 76 Abbildungen.

540. **Harris, Rendel.** Traces of Ancient Egypt in the Mediterranean. Cambridge, Heffer, 1927. 23 פ' 15 : 24.
= Woodbroke essays, no. 1.

541. **Holitscher, Arthur.** Das unruhige Asien; Reise durch Indien-China-Japan. (6.—8. Aufl. Mit 64 Abb.) Berlin, S. Fischer, (1927). 346, [2] פ' 15 : 22.

על אייר ראה ע' 37—78.

542. **Jahrbuch für Soziologie.** Eine internationale Sammlung. Bd. III. Hrsg. von Gottfried Salomon. Karlsruhe, Braun, 1927. VIII, 343 פ' 16 : 23.

ספר השנה מכיל 18 מאמרים סוציולוגיים למחברים גרמנים, יפונים, צרפתים, אמריקאים, אוסטרים, שווייצרים, איטלקים ויהודים, שמראים את ההתקדמות הגדולה של המדע הצעיר הזה. שאלות יהודיות מופסות מקום רחב במאמרו השני של יעקב רפפורט וינה, שאלת הלאמים בפולין, מקום יותר קטן הן מופסות במאמרו של רוברט מיכלס, נהנוח של רעיון העם הנבחר.

543. **Kiev (Округ). Виконавчий комітет. Комісія для Організації святкування 20-ліття революції 1905 року; та Іспартвідділ Київського окрпарному КП(б)У. 1905 рік у Києві та на Київщині; збірник статтів та спогадів; за ред. Д. Мавілова та Г. Маревка. (Київ), Держ. від. України, 1926. XI, 402 פ' 16 : 23.**

544. **Kleinasiatische Forschungen.** Hrsg. von Ferdinand Sommer und Hans Ehelolf. Bd. I, Heft I. Weimar, Böhlau, 1927. [2], 160 פ' 15 : 23.

חוברת א' הופיעה ביוני שנת 1927.

[Lidzbarski, Mark]. Auf rauhem Wege.

ראה ע' 120 מספר 531.

531. Auf rauhem Wege. Jugenderinnerungen eines deutschen Professors. Giessen, Töpelmann, 1927. 215 ע' 15 : 22.

מחבר הזכרונות האלה הוא פרופסור לידצברסקי. הוא בן למשפחה יהודית בפולצק (פולין), אבל אח"כ התרחק מן היהדות והתנצר. מקום זכרונותיו הראשונים הוא ה"חדר" של עיר מולדתו ; הוא מספר על למוד התלמוד, על התלמוד, על מנהגי היהודים והשקפותיהם, בלי כל חבה. כל העולם הוא אינו בעיניו אלא בערות חשוכה, והוא מתגאה שהשתחרר ממנה.

532. Bilabel, Friedrich. Geschichte Vorderasiens und Ägyptens vom 16.—11. Jahrhundert v. Chr. Mit 2 Karten. Heidelberg, Winter, 1927. XX, 475 ע' 16 : 23.

= Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften, hrsg. von J. Geffcken, Bd. III 1.

הספר נכתב לשם ברור הקשרים שבין תולדות יון והמזרח הקדום, ומחברו בסס אותו בעמל רב על שורת טופסים קשים. יש לצין בהערצה מיוחדת כי המחבר קבל עליו לצרף טופסים משפות שונות לגמרי (בבלית-אשורית, תתית, עלמית, מצרית, עברית וכו'). ספרו הוא בלי ספק התקדמות אמיתית של מדע ההיסטוריה. הספר מכיל אחרי הקדמה גיוגרפית א' דברי ימי מצרים וסוריה בתקופת בית המלכות ה 18 וה 20, ב' תולדות ממלכת החתים, ג' תולדות בבל ואשור בתקופה ההיא ד' חוספות על פרטים (30).

533. Briem, Efraim. Babyloniska myter och sagor, med kulturhistorisk inledning. Med 16 planscher. Stockholm, "Natur och Kultur", (1927). 225, [1] ע' 14 : 23.

= Myter och sagor, 7.

534. Budapest. Izraelita hitközség. Az izraelita hitközségnek alkamazottainak szolgálati jogviszonya. Jogi monografia. Irta: Munkacsı Ernő. Budapest, Hitközség, 1927. 99 [1] ע' 13 : 20.

535. Cole, G. R. The disruption of Israel; a mirror to the times. London, Stockwell, [1928?]. 80 ע' 12 : 18.

שירה המצויר את קלקול שנים עשר שבטי ישראל, בכונה לתת תמונה סטירית של החברה והמדינאות היהודית. אהבת בצע, חמדנות, קפדנות, פחדנות, תפארות וכו', אלה הם הקווים שבהם נראים י"ב השבטים וראשי העם בתקופת החשמונאים ; כל זאת עם רמזים אלגוריים לזמננו.

536. Duhm, Bernhard. Das Geheimnis in der Religion. Vortrag, gehalten am 11. Februar 1896. 2. durchges. Aufl. Tübingen, Mohr, 1927. 29 ע' 15 : 23.

= Sammlung gemeinverständlicher Vorträge und Schriften aus dem Gebiet der Theologie und Religionsgeschichte, I.

פרץ, י 5. מפי העם. ראה ע' 31.

528. ציטרינגל, י. פ. מתמונת-העירה. ציורים ורשימות מהחיים שלפני המלחמה העולמית בצירוף הקדמה. לבוב, דפוס אָבֶר, תרפ"ז. 133, [3] ע' 16 : 23.

529. ציפריין, ב. על עשור. לחג יובל השנה העשירית להוסדה של מ.ס.ר. חרקוב, (דפוס „חרקיב-דרוק“), 1927. 10 ע' 16 : 11. במאסף 4 שירים: 1) זר פרחי נצחון ענודה מופיעה אס-אס-אר בעולם... 2) פזמון עמלים (שיר עם). 3. שיר ריבולוציונה [נר?] זקן. 4) לאכר העברי ב.ס.ר.

קום, י. אגדות. ראה ע' 32.

קורולנסקי, ו. בלי לשון. ראה ע' 32.

קיוזלינג, א. ביאמה ומרילה. ראה ע' 32.

קמחי, ד. ספורים קטנים. ראה ע' 32.

קפת הספר. קי"א—קר"ד. ראה ע' 32.

ראובני א. ספורים. ראה ע' 33.

רבינוביץ, א. ז. הפטרה. ספר שני. ראה ע' 33.

530. ריבולוב, מנחם. ספר המסות. ניוירוק, עגן ע"י ההסתדרות העברית באמריקה, תרפ"ח. 240 ע' 13 : 20.

התוכן. דברים : ספרות במבוכה ; מפתחות ומרחביה. סופרים : מנדלי, מאמר ראשון ושני ; אחד העם ואמנות העריכה ; מ. ז. פיארברג ; בוקי בן יגלי ; מ. מ. דוליצקי ; כחו של ביאליק ; שאול משרניחובסקי ; ג. שופמאן ; דוד שמענוביץ, מאמר ראשון ושני ; אורי צבי גרינברג ; אביגדור המאירי ; יהואש ; מרדכי שמקין ; דוד פוגל ; ש. האלקין ; י. אופאטשוו, ביערות פולין ; ה. ליווויק, הגולם. פרצופים : זנגוויל ; נחמן סירקין ; יעקב מוא"ה ; כהנשטאם ; נסים בכר ; צ. ה. מאסליאנסקי.

רימונט, ו. ס. אכרים. חלק א—ב. ראה ע' 33.

רמן, י. ארצי. ראה ע' 34.

שטינברג, י. רשימות. ראה ע' 34.

שמענוביץ, ד. אידיליות. ראה ע' 34.

יז. ספרות יפה יודית.

יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

יט. ספרות הנוער.

כ. חנוך והוראה.

כא. ספרי למד.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית ויודית.

המחלקת האלה נשמטו משום חוסר מקום.

- ברש, א. פרקם מחיו יעקב רודורפר. ראה ע' 25.
 גפן, ב. ז. בעולם הסמירה והחומר. ראה ע' 25.
 גרינברג, א. צ. כלפי תשעים ותשעה. ראה ע' 25.
 הדין, ס. מסעי אל ארץ מבט. ראה ע' 25.
 ויסוצקי, א. לחבה ירוקה. ראה ע' 27.
 ולפובסקי, מ. ז. סופי שבילים. ראה ע' 27.
 מוין, מ. מארעות הקלברי פין. ראה ע' 27.
 מרפיר, ג. רעב. ראה ע' 27.
 יברכיהו, י. מתוך ההפכה. ראה ע' 27.
 גרליק, ס. ירושלים. חלק שני. ראה ע' 27.
 לוטין, פ. הנכזבות. ראה ע' 28.
 525. לוצטו, א[לעזר]. כתבים. נויארק, (טרוז פרעסס), תרפ"ז. 14 : 20.
 ספר ב'. מנוע אחד. 128 ע' — ספר ג'. מעמק עכור. 304 ע'.
 ספר א' הופיע בשנת תרע"ח.
 לוצטו, מ. ח. ס' המחזות. ראה ע' 28.
 לחובר, פ. תולדות הספרות העברית החדשה. ראה ע' 28.
 ליכטנברג, י. בצל השעות. ראה ע' 28.
 ליסיצקי, א. א. שירים. ראה ע' 28.
 526. מורגנשטרן, יצחק זליג. מאמרים ומכתבים. חוברת
 א"ב. ווארשא, קיפומה, תרפ"ז. 28, 22 ע' 10 : 24.
 מטרלינק, מ. הצפר הכחלה. ראה ע' 28.
 מיוחס, י. ולדו ערב. ראה ע' 28.
 מרכס, מ. אשה. ראה ע' 29.
 סטיבנסון, ר. ל. ד"ר יקיר ומר חיד. ראה ע' 29.
 סמילנסקי, מ. בני ערב. ראה ע' 29.
 ספריה קטנה, כו"ז. ראה ע' 30.
 פוגל, ד. בבית המרפא. ראה ע' 31.
 527. פרג', מראד. הקדשיות هو كتابي القدسيات ترجمته الى
 العربية. مصر, مطبعة اشير, 1928. 108 ص 15 : 27.
 פרג', מראד: הקדשיות; שירים מתורגמים לעברית ע"י המחבר. קהיר, 1928.

גם בארמית הבבלית התחיל סדור הדקדוק מתורת הצורות וכבר הופיעו בה ספרים אחדים (נתן להאמר: רחוקים משלמות ומקום רב הניחו להתגדר בו). המחבר בא להוסיף ולמלא פגימה רבה ונתן לנו בספרו תורת המשפט של דילקט זה, דבר שלא זכתה בו עדין הארמית של התרגומים ושל תלמוד ירושלמי. — ספרו הגדול של דלמן אינו עוסק אלא בתורת הצורות — ואף בארמית המקרא רק לפני זמן קצר יצא ספרם המפרט של בואר ולאנדר, שהקדישו בו גם לסנסכסים מקום רחב הרבה יותר מקודמיהם, שעסקו בזה רק מעט. ידוע כמה נשתבשו ספרי התלמוד במשך דורות. ידי מעתיקים וידי לומדים מממשות בו למים חתימתו ומשנות, יש בשגה ומרשלות ויש בכונה טובה על מנת לתקן. ואף יד חזקה מן החוץ לא פעם נחתה עליו. כך היה לפני הדפסתו ובמדה לא גדושה כל כך גם לאחריה. נחבל התכן והצורה — המלה וסדורה — על אחת כמה וכמה. השקעות בדפוסים עתיקים, בכ"י ובראשונים ובדיקתם לשם ברור הטקסט ולבנוי אינה ליחיד. וסוף סוף בני ישראל ברבבותיהם לומדים תלמוד כמו שהוא בדפוסים האחרונים. אבל גם „תפוס לשון אחרון“ אינו ענין לכאן. והמחבר בחר לו שבי"ל זהב: היסוד לחבורו הוא התלמוד דפוס וילנא ובמקום שיש צורך הובאו גרסאות ראשונים, כ"י מונכן, ששה מקובצת, דקדוקי סופרים וכו'. שומת עין על רשימת הציטטים שבסוף הספר תורגנו כמה עבודה ועמל השקעו בספר זה הגדול בכמותו והחשוב באיכותו. תועלתו תהא רבה ללומדים וחוקרים, וראוי הוא המחבר, שנחזיק לו טובה.

523. فرج، مراد. استاذ العربية مורה העברית. مصر، بمطبعة

اشير، ١٩٢٥. [٧]، ١٥٩ ص 23: 16.

פרג, מראד: מורה העברית; ספר למוד השפה. קהיר, 1925.

524. فرج، مراد. انتقاد كتاب الكنز في قواعد اللغة العربية. مصر،

١٩٢٧. ٣٢ ص 20: 14.

פרג, מראד: בקורת על ספר „המטמון“ למחמד נדר (ספר דקדוק עברי בלשון ערבית), ר' ק.ס. שנה ג' ע' 157.

מ"ר. ספרות יפה עברית של ימי הביניים.

עזרה, משה בן יעקב נ'. ש י ר י ס. ראה ע' 30.

מ"ר. ספרות יפה עברית חדשה.

אבי שאול, מ. המחרות. ראה ע' 16.

אלחנן, ח. אל יבנה. ראה ע' 17.

אש, ש. כתבי שלום אש, ראה ע' 17.

בונזלרס, ו. הדבורה זיוית. ראה ע' 17.

בן אליעזר, מ. עולם עובר. ראה ע' 19.

ברוך, י. ל. ספורים. ראה ע' 20.

יד. בלשנות.

מלח, א. מלון רפואי עברי. ראה ע' 29.

519. 'עבין, זאב. שיחות ושימועות מני קדם. עם מאמר על מיני המליצה העברית, המקרא והאגדה. מהדורה שניה ומתוקנת. לונדון, 'הספר', תרפ"ז. [1], 228 ע' 14: 21. חוצאה א' הופיעה בורשו בשנת תרמ"ז.

520. Robinson, Theodore H[enry]. The genius of Hebrew grammar. A presidential address delivered to the Society for Old Testament study December 1927. London, Oxford university press, 1928. 24 ע' 15: 23.

לגלות את האופי של הגוץ בהופעות הדקדוק — זאת היא המטרה של ההרצאה הזאת. רובינסון מתעמק בפונטיקה העברית, מבאר ביחוד את ההשפעה שהיתה להרגשת הברה האחרונה על הקצב של השפה, ועובר אח"כ לחקירת השם והפועל וגומר בהערות אחדות על הסינכס העברי וביחוד על הקמצנות בשימוש התואר.

521. Sabatier, E. Chansons hébraïco-provençales des Juifs comtadins; réunies et transcrites. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 22 ע' II: 18.

הספר הופיע בפעם הראשונה ב Nimes בשנת 1874, ועל המו"ל היה להזכיר כי אותן השורות הופיעו בינתיים! עוד פעם: בשנת 1891 ע"י Dom Pedro II d'Alcantara. ס. היה בזמנו ראוי לשבח כי הגדיל את המספר הקטן של טופסים יהודיים-פרובנצליים. הוא הוסיף להם ארבעה: חד גדיא אחד ושלושה פיוטים, שירים מן הסוג המכונה "מטולא" כלומר שירים שיש בהם שורה עברית ושורה לועזית בסרוגין. (על שירים אחדים בפרובנצליה ממין זה ראה בלונדהיים [1926] REJ LXXXII ע' 388). באחדים מן השירים האלה חוברו השורה העברית והפרובנצליה ע"י חרוז. צורה שאינה מצויה ביותר. מפני זה היה כדאי להדפיס את השורה העברית גם בלשונה המקורית, משום הקצב ומשום ההברה הפרובנצליה, בפרט מפני שרק מקסמים יהודים מעטים נמצאים בדואקט הקומטדיני. שנית היה רצוי שהמחבר ידפיס את טופסיו גם כמו שמצא אותם, כלומר באותיות עבריות. כי זה היה בודאי מועיל גם בקריאת מקסמים יהודיים-פרובנצליים אחרים, ששפתם דרב קשה במקצת. את קבוצת האותיות ג' היה לו להעתיק, לפי דעתנו, לפני oia ע"י j, לפני ije ע"י g, ולא כמו שעשה, ע"י gi כי הלא יש פה לאות i רק התפקיד להראות את המבטא הפלמלי של ה g. לא צדק המחבר באמרו ע' 11: "התנועת המרכבת ou מקבילה או להטף-קמץ או ל"איו". "איו" הלא באמת מובנו au ולא ou. ה. פלאום.

522. Schlesinger, Michel. Satzlehre der aramäischen Sprache des Babilonischen Talmuds. Leipzig, Verlag der Asia Major, 1928. XIX, 330 ע' 16: 24.

= Veröffentlichungen der Alexander Kohut-Stiftung, Band I.

514. **Сабанеев, Л[еоид].** Александр Абрамович Крейн. Alexander Krein. Москва, Музыкальный сектор — Государственное Издательство, 1928. 39 פ' 13:17.

Биографии современных русских композиторов.

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של קריין ושימת יצירותיו. שם המחבר נזכר בראש השער גם בצורה הגרמנית L. Sabanejew.

515. **Saleski, Gdal.** Famous musicians of a wandering race. Biographical sketches of outstanding figures of Jewish origin in the musical world. New York, Bloch pub. co., 1927. xiv, (1), 463 פ' 16:24.

הספר מכיל את הביאוגרפיות של מוזיקאים יהודים, קומפוזיטורים, מנצחים, וירטואוזים ומורים. בכל מחלקה סודרו השמות לפי סדר אלפביתי ולרוב הערכים הוסיף המחבר את תמונת האיש. עבודה רבה הושקעה בספר אשר ישמש מקור חשוב לתולדות המוסיקה אצל היהודים. יש להצטער שחברים פרטים ביבליוגרפיים לחבורים של הקומפוזיטורים. שמות אחרים של מוזיקאים חשובים, כגון הונגה, מאירוביץ, זנדברג נעדרים.

516. **Unna, Isak.** Tierschutz im Judentum. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1928. 24 פ' 14:22.

517. **Wolberg, Dina.** Zur differentiellen Psychologie der Juden. Experimentelle Untersuchungen an Schülern und Studenten. Langensalza, Beltz, 1927. 32 פ' 15:23.

[מן] "Jenaer Beiträge zur Jugend-u.Erziehungspsychologie", hrsg. von A. Argelander, W. Peters, O. Scheibner, 5.

המחברת ערכה נסיונות פסיכולוגיים ב-155 אנשים (תלמידי אוניברסיטאות, גימנסיות ובתי ספר עממיים, מחציתם יהודים ומחציתם לא). הנסיונות האלה בדקו את כוח הזכרון בהכרת צורות הנדסיות ותמונות ואת היכולת לסדר אותן. כמעט בכל הנסיונות עלו הלא-יהודים בהצלחתם על היהודים; ההבדל הזה גדל כפי גיל האנשים שנבדקו. נמצא בהחלט כי היהודים פחות מוכשרים לראות; אם החסרון הזה שרשו בתכונה או בסביבה, קשה להחליט.

Вопросы Биологии и Патологии Евреев. Сборник I.

ראה ע' 56.

518. **Worrell, William H.** A study of races in the ancient Near East. Cambridge, Heffer, 1927. ix, xiv, 139 פ' 14:21.

התחלות השמיים והחמיים — על אודות השאלה הזאת דנים בספר הזה בעיקר. מטרת החקירה היא אתנולוגית, דרכה לרוב בלשנית. לפי דעת המחבר ישב בימי קדם עם חמי בכל אירופה עד קצה הצפון, והוא חושב כי גם שפת עמי הים התיכון אולי היתה חמית. מקום גדול בהוכחותיו תופסים השיפוסים השונים של היהודים בימינו אנו. — יש להצטער כי המחבר השתדל להלביש את ספרו צורה עממית, כי לכאורה השאיר לשם כך בתוך הרבה חומר חשוב.

übungen, Düsseldorf, 1926... (Wien, Habrith-Verlagsgesellschaft, 1926). ע' [4], [319]-416 ill. 18:25.

Sonderheft der "Menorah", Doppelnummer 6/7, 1926.

508. **Ernest Bloch**, biography and comment. San Francisco, typ. Morgan, 1925. 42 ע' 16:24.

בספר חמש תמונות; בעמ' 38-42 רשימה של יצירותיו של בלך.

509. **Federation of young Judaea of Canada**. Jews folk songs. New York, Bloch, n.d. 32 ע' 14:19.

עם תווים.

510. **Feinstein, Moses**. שיר ליוסף ברונדס. Ode to Joseph Barondess, a tribute from the Herzliah Hebrew high school... for his forty years of service to the Jewish people. Poem by Moses Feinstein, music by Gershon Ephros. New York, Herzliah Hebrew academy, n.d. 5 ע' 23:30.

24 ע' תווי-נגינה, 1 ע' השיר העברי, השאר באנגלית.

511. **Galliner, Arthur**. Max Liebermann, der Künstler und der Führer. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. 63, (1) ע' 32 plates. 15:20.

Jüdische Jugendbücherei, Reihe 1, hrsg. von Arthur Galliner, Bdch. 1-2.

512. **Günther, Hans F.K.** Rassenkunde des deutschen Volkes. Mit 27 Karten und 541 Abb. 9. verb. Aufl. München, Lehmann, 1926. [6], 504 ע' 15:22.

המחבר ספח לספרו החשוב פרק בשם Rassenkunde des jüdischen Volkes (תורת גזע העם היהודי). המכיל כ-70 עמוד ותמונות בערך באותו המספר. הפרק מתאר בדיקנות את התכונות הנפשיות והגופניות של היהודים ואת עמדתם בין עמי אירופה. תאור גופם של היהודים הוא מצויין, ובכלל סגנון הפרק לגמרי מדעי ומתון. רבתי מההערכות, שסמך על מבלאות, ציטטות וצלומים, מעשירות באמת את האנתרופולוגיה. אך עם כל זאת, כונת הפרק אנטישמית בהחלט. אע"פ שהמחבר מכחיש זאת, וכל מה שהוא מביע ע"א התכונות הנפשיות של היהודים ועל יחסם אל העמים האחרים דומה למה שרנגילס לשמע מפא אנטישמית פקה. רעיון הגזע מעור את גיגור כמו רבים אחרים; אין דבר שאינו דן עליו מתוך תורת-הגזע שלו. הוא חושב למשל (בטעות!) כי דאנונציו יהודי, ומתוך כך בא לידו משפט מסקר לגמרי על אמנתו. — משפטיו על טיפוס היהודים שהביא את צלומיהם, סובקשיבים מאד אבל מענינים.

513. **Roth, Cecil**. L'accademia musicale del ghetto veneziano. Firenze, (typ. "La Poligrafica"), 5688-1926. 11 ע' 17:24.
„Estratto da la Rassegna mensile di Israel“.

502. **Беляев, В[иктор].** Самуил Евгеньевич Фейнберг. Samuel Feinberg. Москва, Музыкальный сектор — Государственное издательство, 1927. 24 פ"ד 13:17.

Биографии современных русских композиторов.

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של פינברג ורשימת יצירותיו. שם המחבר נכתב בראש השער גם בצורה גרמנית Victor Belaiev.

503. **Харьков. Украинский психо-неврологический институт.** Материалы по антропологии Украины. Сборник II. Национальные и социальные различия в физических признаках населения Украины; под ред. Л. П. Николаева. Харьков, Гос. Издат. Украины, 1926. 223, [1] פ"ד 17:25.

(Труды Украинск. психо-неврол. института. Вып. II.)

תוכן הענינים ותמצית המאמרים בצרפתית. טבלאות וציורים.

504. **Cohn, Hermann.** Moeurs des Juifs et des Arabes de Tétuan (Maroc). Avec une lettre de S. Munk. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 24 פ"ד 14:22.

505. **Cross, Earle Bennett.** The Hebrew family; a study in historical sociology. Chicago, The University of Chicago press, (1927). XI, 217, [8] פ"ד 13:20.

המחבר חפץ להראות את הקיום המודרניים בעמדת המשפחה אצל היהודים הקדמונים. הוא מתאר כיצד עברה המשפחה בישראל משלסון האם לשלסון האב ושוב להרמת העמדה של האשה, עד שנוצר שוויון-משקל בין עמדת האב ועמדת האם במשפחה — המצב אשר אליו מתקרבת החברה של היום.

506. **Дроздов, Ан[атолий].** Михаил Фабианович Гнесин. Michail Fabianowitsch Gnessin. Москва, Музыкальный сектор — Государственное Издательство, 1927. 48 פ"ד 13:17.

Биографии современных русских композиторов

Biographien moderner russischer Komponisten.

ברוסית וגרמנית עם תמונתו של גנסין ורשימת יצירותיו. שם המחבר נכתב בראש השער גם בצורה גרמנית A. Drozdow.

507. **Eschelbacher, Max und Adolf Sindler, ed.** Zur Hygiene der Juden; hrsg. von Max Eschelbacher und Adolf Sindler; zur Errichtung des Pavillons "Hygiene der Juden" auf der grossen Ausstellung für Gesundheitspflege, soziale Fürsorge und Leibes-

495. **Wavell, A[rchibald] P[ercival]**. The Palestine campaigns. Maps. London, Constable, 1928. xvi, 252 ע' 14 : 23.

Campaigns and their lessons; ed. by Charles Callwell.

המחבר מתאר בעזרת טבלאות כרונולוגיות ומפות רבות את פרטי המלחמה בא"י ובחצי אי ערב. השתתפות הגדודים העבריים נזכרת שתי פעמים (ע' 198/220) דרך אנב.

496. **Wedgwood, Josiah C[lement]**. The seventh dominion. London, Labour pub. co., (1928). xii, 131 ע' 12 : 19.

497. **Weizmann, Chaim**. Reden, gehalten am 12. Dezember 1927 in Czernowitz. (Cernauti, typ. Ebner), [1928 ?]. 23 ע' port. 12:19.

498. **Wiener, Alfred**. Kritische Reise durch Palästina. Mit 13 Karten und Zeichnungen. 2. Aufl. Berlin, Philo-Verlag, 1927. 156 ע' 15 : 23.

גם המהדורה הראשונה הופיעה בשנת 1927. 1. Jüdische Siedlung und Wirtschaft,

499. **Zionist organization. Congress**. Resolutions of the 15th Zionist congress Basle, August 30th. to Sept. 11th, 1927. With a summary report of the proceedings. London, Zionist organization, 1928. 46 ע' 14 : 22.

יצא גם בגרמנית.

500. **Zionist organization. Executive**. Report of the executive of the Zionist Organisation submitted to the XVth Zionist congress, at Basle, August 30th. September 9th, 1927. London, Central office of the Zionist organization, 1927. 516 ע' 15 : 23.

את הדו"ח בעברית ראה ק. ס. שנה ד' ע' 247.

יג. אמנות, אתנוגרפיה, פרלקלור.

אגדת אמנים עברית. התערוכה השנתית השביעית. ראה ע' 16.

הבימה". ראה ע' 13.

התיאטרון האמנותי דא"י. תכנית רשמית. ראה ע' 34.

תיאטרון לאומי, תל אביב. תכנית "יהודית". ראה ע' 35.

501. מוקדוני, א. פ. [אלעקסאנדער קאפעל] טעאטער. ניויארק, פינסקי

. מול פרעם, 1927. 288 ע' 15 : 22.

עם שתי תמונות של מוקדוני.

486. **Reifenberg, Adolf.** Die Bodenbildung im südlichen Palästina in ihrer Beziehung zu den klimatischen Faktoren des Landes. (Jena, Fischer, 1927). 27 ת map, tables. 16:23.

Sonderabdruck aus "Chemie der Erde", Bd. 3.

487. **Sakai, Shogun.** Judayajin no Sakai-Undo (Jewish world-movement). Tokyo, Nagai bookstore, 1924. 472, [4] ת 12:18.

ביפנית.

Sellin-Festschrift. Beiträge zur Religionsgeschichte und Archäologie Palästinas.

ראה ת 55.

488. **Shalem, Nathan.** La creta superiore nei dintorni di Gerusalemme. Roma, Industria tipografica romana, 1927. ת [171]-192, 1 table. 17:24.

Estratto dal Bollettino della Società geologica italiana, v. XLVI-1927, fasc. 2.

489. **Sionismul in opinia lumii crestine...** (Bucuresti, typ. Slowa, 1927). 17, [1] ת 15:23.

490 **Сіонистская Организация. Т.-Пазарджик. Д-р Мойсей Нахимзонъ. 1865-1922. Т.-Пазарджик, Культурната комисия при Ціонистическата Организация, 1927. 32 ת 16:24.**

עם תמונתו של נחמיון.

491. **Spiegel, Manka.** Das völkerrechtliche Mandat und seine Anwendung auf Palästina. Graz, Leuschner, 1928. 182 ת 16:23.

ת 155—182 8 תעודות דיפלומטיות, ביניהן המנדט על א"י, חוזה סיבר וחוזה לזן.

492. **Teicher, Elieser.** Herzl und England. Zum Dezenium der Balfour-Deklaration (1917-1927). Sanok, Selbstverlag, (1927). 23 ת 15:22.

493. **Towarzystwo przyjaciół Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie.** Prace Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie w roku 1927; Sprawozdanie z działalności Towarzystwa... w roku 1927. Warszawa, 1928. 8 ת 14:22.

494. **Turville-Petre, F.** Researches in prehistoric Galilee 1925—1926; with sections by Dorothea M. Bate and Charlotte Baynes and a Report on the Galilee skull, by Sir Arthur Keith. London, Council of the British school of archaeology in Jerusalem, 1927. XIV, 119 ת 22:28.

481. League of nations. Permanent mandates commission.

Report on the work of the eleventh session of the commission (Geneva, June 20th to July 6th, 1927); submitted to the Council of the League of nations. (Geneva, typ. Kundig, 1927). 22, (2) ע' 20:38.

A 27, 1927 VI.

ע' 9 — 15 Reports on petitions בנוגע לא"י.

482. Monin, Jose. La Universodad hebrea de Jerusalem. (Conferencia pronunciada en la "Union sionista de la capital" el dia 9 de Abril. Buenos Aires, Union sionista de la capital, 1927. 22, [1] ע' ill. 12:17.

483. Nordau, Max. Erinnerungen, erzählt von ihm selbst und von der Gefährtin seines Lebens. (Autorisierte Übersetzung aus dem Französischen von S.O. Fangor.) Leipzig, Renaissance-Verlag, [1928]. 347 ע' 14:20.

הקדמה מאת פיר פרץ.—בספר הזה, אשר הוצא ע"י אשתו של המנוח מכס נורדאו מסופרים דברי ימי חייו החל מימי נעוריו בבודפשט ועד שנותיו האחרונות ועד לותו בתל-אביב. ספר זכרונות של האיש אשר היה משנה-למנהיג בזמנו של הרצל, ואשר נאמרו בקונגרסים מצאו להם הד בכל העולם הוא נורדאי מקור היסטוריה חשוב מאד להבנת תולדות הציונות הפוליטית. חבל רק שאופן ההוצאה מערבב את התחומים בין ספר זכרונות של חסיד שפחה ובין ספר זכרונות של האיש עצמו. לא תמיד ברור לקורא, מה כתב נורדאו עצמו ומה כתבה אשתו אודותיו וכו'. מבחינה היסטורית-מדעית היה עולה ערכו של הספר בהרבה, אלו היו המציאות מבלתיגום אל רגשותיהם כלפי אבי-המשפחה הנערץ והיו מסירים חסר היסטוריה אויביקטיבי כמו שנכתב ע"י נורדאו עצמו. אולם עם כל הלקויים האלה חשוב הוא הספר ע"י החסר העשיר והמפורט אשר נאסף בו.

484. Palestine. Treaties. Agreement between Palestine and Syria and the Lebanon to facilitate good neighbourly relations in connection with frontier questions, signed at Jerusalem, February 2, 1926. London, H. M. Stationery off., 1927. 11 ע' 15:24.

Treaty series no. 19.

485. Propes, Aron. Das Leben Josef Trumpeldors. Vorwort von Vladimir Jabotinsky. Riga, Brith hanoar haivri haolami al schem "Josef Trumpeldor", 1928. 24 ע' 15:23.

Hrsg. aus Anlass des 8. Todestages Josef Trumpeldors. Übertragung aus dem Jiddischen von Karl Baum.

477. **Hertzberg, Hans Wilhelm.** Fünfundsiebzig Jahre deutsche evangelische Gemeinde Jerusalem. Leipzig, Evangelischer Verein der Gustav Adolf-Stiftung, 1927. 79, [1] 'ל 16:24.

Beihefte der Zeitschrift "Die evangelische Diaspora", Nr. 15.

Jerusalem. Deutsches Evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch.

ראה ע' 55.

478. **Kahrstedt, Ulrich.** Syrische Territorien in hellenistischer Zeit. Mit 6 Karten auf 3 Tafeln. Berlin, Weidmann, 1926. [1], 156 'ע 16:25.

Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse, neue Folge, Bd. XIX 2.

על סמך חומר רב הק' בדיקנות את הצורה הפוליטית של סוריה, בפרט בזמן הסליקים. השאלות מסבכות מאד מפני שחלוקת הארץ הזאת נשתנתה פעמים רבות, וגוסף לזה התקיימו ערים חפשיות אחדות שיש ספק עד היכן הגיעה ממשתלתן. מן המפות הנספחות תענין אותנו ביחוד הרביעית, שמראה בברור איך גדלה לאט לאט ממלכת החשמונאים. וכן יש ענין יהודי בפרט לשתי ההוספות ע"א הכרונולוגיה בספרי המכבים וע"א ההתפלגות חוניא"ל מכבים ב' פרק א—ב. את מכתב יהודה (א' ו—ב' ל"ב) חשב המחבר אמנם למוזיף. אך הראה כי מחברו היה עוד קרוב מאד להמאורעות. בכלל עזרו למחבר חקירותיו העמוקות והעצמיות לתקן בנקודות רבות טעויות הקודמים.

479. **Kjaer, Hans.** The Danish excavation of Shiloh; preliminary report, London, Palestine exploration fund, 1927. 'ל 202-213 13:21.

Reprinted from the Palestine exploration fund, quarterly statement, October, 1927.

480. **Kohn, Hans.** Geschichte der nationalen Bewegung im Orient, mit 16 Skizzen. Berlin-Grunewald, Vowinckel, 1928. XI, 377 'ל 18:25.

המחבר מתאר את חדירת רעיונות אירופאיים, וביחוד רעיון הלאומות, אל המזרח בעזרת חמר רב אשר אסף מספרים ועתונות, מספר הוא, כיצד השפיעה המלחמה העולמית על תחית המזרח וכיצד מתרכזות השאיפות המדיניות של עמי המזרח מסביב לשאיפותיהם הלאומיות. מנקודת מבט זו מרצה כהן את תולדות תורכיה מצרים, א"י, סוריה, ערב, ארם נהרים, פרס, הודו, סין, אפגניסטאן. פרקים מיוחדים מוקדשים לברוטניה הגדולה ולרוסיה בתור מעצמות-מזרח. הערך המיוחד של הספר הוא בחמר ההיסטורי העצום אשר כהן לתולדות המזרח בשנים האחרונות. ההיסטוריה של השנים האלה עוד לא נכתבה ועל כן ישמש ספר זה בסיס לחקירה ההיסטורית של השנים 1914-1927.

בסוף הספר ביבליוגרפיה מקיפה מאד (ע' 343-358).

vignetten van Gunnar Lindvall. Zutphen, Thieme, 1927. VI, [2], 222 ע' 15 : 22.

זכרונות מנסיעה דרך יון מצרים וארץ ישראל, בתרגום הולנדי. הרב הראשי משווייץ לוח את כל נסיעתו בהערות מענינות, מלאות הרהורים. בכל מקום עניינותו כמובן היהודים בעיקר, והוא הקריש למשל פרק חשוב ליהודי שְׁלוֹנוֹקִי. פרקים מיוחדים מדברים על הקבוצות, האוניברסיטה העברית, תל-אביב. בכל עמודי הספר החניב הזה חי רגש יהודי חזק. — להערכה מיוחדת ראויים גם הצוירים הנספחים לספר.

471. **Fosdick, Harry Emerson.** A pilgrimage to Palestine. London, Student Christian movement, 1928. XIII, [1], 332 ע' 13 : 20.

המחבר, דרשן פרוטסטנטי ידוע, שהה ארבעה חדשים בא"י ובקר את רוב המקומות הנזכרים בתנ"ך ובברית החדשה. ספרו מתאר את נסיעותיו בארץ בסדר כרונולוגי בהתאם לסדר הזמנים בתנ"ך ובברית החדשה. תאוריו חזורים אהבה רבה לארץ ולתולדותיה. בסוף הספר פרק על המצב הנוכחי של הנצרות בא"י ופרק על הציונות («ארץ ישראל של מחר»). פוסדיק מדבר בהערצה רבה על מפעל החלוצים. «מי יתן וימצאו פעם את ההיסטוריון הראוי להם». את הקשי העיקרי של הגשמת הציונות רואה פ. ביחס הערבים אל היהודים ושאיפותיהם.

472. **Friedemann, Adolf.** Na drie en twintig jaar. Reisbrieven uit Palestina. Amsterdam, Kleerekoper, 1928. 38 ע' 15 : 23.

473. **Golding, Louis.** Those ancient lands; being a journey to Palestine. London, Benn, (1928). 274, (4) ע' plates. 14 : 21.

474. **Haas, Jacob de.** Theodor Herzl. A biographical study With sixty illus., index, chronological table, appendices and bibliography. Chicago, The Leonard co., 1927. 2v. XXI, 371; XII, 376 ע' 16 : 24.

475. **Hadassah, the women's Zionist organization.** Report of the national board to the thirteenth annual convention of Hadassah, the women's Zionist organization. Atlantic City, N. J., June 23, 24, 25, 1927. (New York, Allied printing trades council), 1927. 31 ע' 19 : 27.

476. **Hertz, Joseph Herman.** Reconquering a holy land; sermon preached before the delegates of the International conference of Jewish associations for the protection of girls and women, by the Chief Rabbi (Dr. J. H. Hertz), St. John's Wood synagogue, London, June 24th, 1927. (London, Women's print. society, 1927). 8 ע' 14 : 21.

ושהיא התפשטה על החום ירחב מאשר כעת, אם לא נכנים בחשבון העובדה, שבשומרון המערבית יש למצוא לפעמים יער במקום שהיו מלפנים כרמים... (עמ' 5). לא רק יער נמצא במקום שדות וכרמים, כי אם גם טרשים חשופים, ולא רק בשומרון, כי אם גם ביהודה ובנגב ובעיקר שם. וכי לשם מה הוכנו היקבים והגתות ובתי הכר המרובים החריבים כעת בתוך אדמת בור בלתי ראויה לעבוד. הפלח הערבי לא הגיע עד היום לפסול האינטנסיבי במטעים שהיה ידוע לאכזר ולכורם היהודי. בימי התלמוד היו באים לדין בשל זבל של לילה אחת, והפלח לא עמד עד היום על ערכו של הזבל.

ספר כזה אינו יכול להיות שלם, והמחבר מודיע זאת מראש, לכן אין לתבוע ממנו שלמות בנוגע ליהודים בתוה, אבל יש להדגיש שאין בו פרופורציה בין פולקלור ערבי ויהודי. אין כאן מקום לכל ההוספות שרשמתי בשולי הגליון אגב קריאה, אבל על אילו מעויות נחוץ לעמוד. דלמן מזכיר את מיני הפרות הנאכלים בליל ר"ה ומבאר את הרמזים שלהם. על רוביא נאמר באו"ח תקפ"ג: יאמר יה"ר שירבו זכויותנו, ודלמן מבאר (עמ' 26) כדי שירבו הרוחים (damit des Gewinnes viel werde). בזה הוא נותן מקום למעות.

בנוגע לאכילת זיתים הנהוגה אצל הספרדים בליל ר"ה, הכונה בלי ספק שיהא על השלחן משבעת המינים שנתברכה בהם א"י. את ראש הכבש מזכיר דלמן אבל רק את הרמז "לראש ולא לזנב" ולא את "אילו של יצחק".

במנהג אכילת פרות ברה"א לילנות אין כידוע טעם אחר מאשר הכונה שהעצים יתברכו על ידי ברכות הניהנין, ואין לבקש הקבלות למנהגי ר"ה שונים. (עמ' 266).

לדעתו של דלמן אין משתמש בירושלים בסוכות ובהור"ר בערבי נהל, כי אם בצפצפה (Populus Euphratica) שעל הירדן (עמ' 149 למטה). ולפי הדין הצפצפה פסולה (סוכה פ"ג, משנה ג').

את משחק הקלפים הנהוג בדמשק בחג הסוכות משהו דלמן למנהג נוצרי לנסות את המול ברה"א. באמת אין בזה אלא הקבלה למשחק הקלפים של האשכנזים בחנוכה. משחק זה אסור לנו כידוע, ורק בימים מועטים בשנה הנהיגו העם בגלוי היתר לעצמם שלא ברצון חכמים. באדרינופל היו היהודים שטופים בקלפים בחג הבר"ה של התורכים, והרבנים צווחו על זה.

הספר מלא וגדוש חומר מתוך נסיון של שנים רבות בעיר ובכפר ובשדה, בערבה ובמדבר, ונוסף עליו חומר מתאים ומקביל מתוך הספרות העברית והערבית. בעלי מקצוע רבים ימצאו בו חפץ וכל חובב הארץ וקראחו בלי קושי, כי השפה קלה ושוממת וכל הציטטים הערבים מועתקים באותיות לטיניות ותרגומם על ידם. השמוש יקל כאשר יסוים החבור במפתח.

א. י. ב.

469. Ebner, Mayer. Chaim Weizman. Ein Porträt. (Zur Erinnerung an seinen Besuch in Czernowitz am 11. u. 12. Dezember 1927. N.p., (typ. "Orient"), 1927. 7. [I] ע' 15:23. Separatabruck der „Ostjüdischen Zeitung“ vom 18. Dezember 1927.

470. Ehrenpreis, Marcus. De ziel van het Oosten. Opmerkingen en gedachten, uit het zweedsch door J. Henzel. Med

„עלית אמריה לא"י" הוא ספר שנכתב במאה הרביעית או הששית ע"א נסיעה לא"י, עשיר בחמר מענין להיסטוריה, לסופוגרפיה ולתולדות הדת של א"י. במאמר שלפנינו מספר ומפרש התכן בפרט. נוספו חקירות על אישיות המחברת ומולדתה ועל זמן חייה. ב. מנסה להוכיח, נגד דעות חוקרים חדשים, כי הספר נכתב כבר במאה הרביעית, לא בששית. הוכחותיו ראויות בכל אופן לתשומת לב. החקירה לא תוכל לעבר בשתיקה על הספר המעמיק הזה.

465. **Bodenheimer, Fritz S[imon]**. Arbeitsstellen und Arbeiten auf dem Gebiete der angewandten Entomologie in Palästina. Berlin, Parey, 1927. פ [199]-203. 16 : 24.

Sonderabdruck aus Zeitschrift für angewandte Entomologie, 1927.

466. **Bodenheimer, Fritz S[imon]**. Ein Befall von *Evetria buoliana* var. *thurificana* Led. in Pinienbeständen des Karmel (Palästina). Berlin, Parey, 1927. פ [473]-483. 16 : 24.

Sonderabdruck aus Zeitschrift für angewandte Entomologie, 1927.

467. **Churchill, E. L.** Impressions of Palestine. London, Drane, [ca. 1925]. 90 פ 12 : 19.

תאור של נסיעה בא"י עם תמונות רבות.

468. **Dalman, Gustaf**. Arbeit und Sitte in Palästina. Bd. I. Gütersloh, Bertelsmann, 1928. XIV, 279 פ 17 : 24.

= Schriften des Deutschen Palästina-Instituts, herausg. von G. Dalman, Bd. 3, Hälfte 1.

= Beiträge zur Förderung christlicher Theologie, herausg. von D. A. Schlatter und D. W. Lütgert, Reihe 2: Sammlung wissenschaftlicher Monographien, Bd. 14.

Bd. I. Jahreslauf und Tageslauf.

Hälfte I. Herbst und Winter. Mit 37 Abb.

דרכם של חוקרי קדמוניות לבקש סמוכות והקבלות לחיי העמים הקדמונים בא"י בתוך חיי הערבים בארץ בזמן הזה. למטרה זו משמש גם הספר שלפנינו אבל בשיטה חדשה, כי הוא נותן את תופעות ההה בשלמותן, ואחרי כן הוא בודק אם יש בעבר מעין אותן התופעות. המחבר רוצה לתת לנו תאור נאמן מעבודת בני הארץ וזמן הדעות והאמונות, הקשורות בעבודה ובמהלך השנה. הכרך הראשון, אשר מחציתו הא' לפנינו, מוקדש למהלך היום והשנה. באמת נותן לנו המחבר התיק הרבה יותר מאשר מובטח לקורא בשם הספר ובחקירתו. הוא גולל לפנינו את כל פרשת הסתיו והחורף בא"י לכל פרשה ודקדוקה, בשבע ובהרצלי האדם. התהום הקים בין בלשנים וארכיולוגים ובין חוקרי הטבע בשל לגבי דלמן. על יד באור מאורעות מיטורולוגיים ופינולוגיים של הצמחים הוא נותן לנו פולקלור ערבי שאוב מכרי ראשון ובאור של ספורים ובפיונים בכתבי הקדש, בספרות התלמוד ובברית החדשה. דלמן נוטה לדעה שלא חל הברל רב בשבע הארץ בתקופות שעברו מימות הספרות העתיקה על א"י. בנוגע לאקלים נסכים לדבריו בחד עם רוב הגיאוגרפים, אבל בנוגע לצורת הנוף הוא מועה באמרו: „אין הוכחות במוחות שעבודת האדמה היתה טובה הרבה מזו שבמינו

459. **ציוניסטישע פאלקס ביבליאטעק**, אונטער דער הויפטערדאקציע פון י. ב. ספיר. קעשענעוו, ציוניסטישע ארגאניזאציע, תרפ"ד-ו. 13 : 18.

1. גארעליק, ש[מריחו]. אויף וואס דארף מען דאס? 13 ע'.
2. שווארץ, ש[לום]. די ציוניסטישע ארגאניזאציע. 13 ע'.
3. אייזנשטאדט, ש[מואל]. דער שקל. זיין געשיכטע. 15 ע'.
4. סקווירסקי, י[שראל]. דער מאנדאט אויף ארץ ישראל. 17 ע'.
5. ספיר, י[וסף]. די געשיכטע פונם ציוניזם ביז חובת-ציון. 22 ע'.
6. שלום עליכם. אויף וואס באדארפן אידן א לאנד? עטליכע ערנסטע ווערמער פארן פאלק! 16 ע'.
7. קאמלער, ז. ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 13.
8. פינסקער, לעאן. אויטאעמאנספיאציע. 15 ע'.
9. ווייצמאן, חיים. ישראל און זיין לאנד. 31 ע'.
10. ספיר, י[וסף]. די געשיכטע פונם ציוניזם, חובת ציון. 22 ע'.
11. דער מעמאראנדום פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע צו דער פעלקער-ליגע. 32 ע'.
12. קרויזנר, י. ראה: "ק.ס." שנה ג' ע' 103.
13. בראדאווסקי, גר[יבארן]. די געשיכטע פון ארץ ישראל. 52 ע'.
14. רופין, א. ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 101.

460. **Agronsky, Gershon**. Jewish reclamation of Palestine. Washington, Govt. print. off., 1927. 18 ע' 15 : 23.

נאום ב"Pan-pacific conference on reclamation שהתקיימה בהוואלוויל באפריל 1927.

461. **Almagià, Roberto**. Note sulla Palestina meridionale. N. p., 1928. 22 ע' ill. 17 : 24.

Estratto dal periodico „L'Universo", anno IX, n. 1. (gennaio 1928).

462. **Bachrach, D.** Het Zionisme en zijn voortschrijdende ontwikkeling; een beroep op de Joodsche ingezetenen van Soerabaja. Soerabaja, typ. Excelsior, 1927. 15 ע' 14 : 21.

463. **Balfour, Arthur, Earl of**. Speeches on Zionism. Ed. by Israel Cohen. With a foreword by Sir Herbert Samuel. London, Arrowsmith, (1928). 128 ע' 12 : 18.

464. **Bludau, August**. Die Pilgereise der Aetheria. Paderborn, Schöningh, 1927. VII, 294 ע' 16 : 24.

Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, im Auftrage der Goerres-Gesellschaft hrsg. von E. Drerup, H. Grimme u. J. P. Kirsch, Bd. 15, Heft 1 u. 2.

ג'יבסקי, פ. הארבה בארץ ישראל. ראה ע' 25.

ג'יבסקי, פ. זכרון לחוכמים הראשונים. חוברת ז—ו"א ראה ע' 25.

הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. החלטות הועידה השלישית. ראה ע' 26.

ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. דין וחשבון כספי. ראה ע' 26.

וילנאי, ז. הרמז וסביבותיה. ראה ע' 32.

ליבונטין, ז. ד. לארץ אבותינו. ראה ע' 28.

מדינאי, ב. עשר שנים של הציונות המדינית. ראה ע' 28.

פוגלסון, צ. אדמת "מואת". ראה ע' 31.

קרן היסוד. ארץ ישראל. ראה ע' 33.

454. קרן קימת לישראל באמריקה. לוח "גואלי הארץ" תרפ"ו. ניו יורק, קרן קימת לישראל, תרפ"ו. 96 ע' 10: 15. עברית ואנגלית.

455. "השומר הצעיר". פולניה. דין וחשבון מהועידה הארצית השבעית ... תשרי תרפ"ח. ורשה, השומר הצעיר, תרפ"ח. 58, [8] ע' 15: 22.

תרכיה. חקים. מג'לה. ראה ע' 36.

456. זרבבל. בער באראכאו, זיין לעבען און שאפען. ערשטער באנד. ווארשא, "ארבעטער-היים", 1926. 176 ע' 16: 23. עם תמונתו של בורוכוב. הספר הזה—מהדורה שניה. את הראשונה ראה ק.ס. שנה ג' ע' 124.

457. טשעמערסקי, א[לעקסאנדער]. אף שטאַלצן. (וועגן די "פויאליו ציאן") [פועלי-ציון]. מאסקווע, "שול און בוך", 1928. 76, [1] ע' 13: 18. המחבר — אחד מראשי היבסקציה — מבקר קשה את מפלגת פועלי-ציון שמאל (* שהיתה כל הזמן ליגלית ברוסיה ועכשו הוכרה למפלגה קונסטיטוציונית ונאסרה. הוא מאשים אותה בכגידה באינטרסים של הפרולטריון ובקריבה לציוניות.

458. פערלייניגטער קאמיטעט צו פייערען דעם 10 יעהריגען ויבילעאום פון דער באלפור דעקלאראציע אין פוילן. 10 יאהר באלפור דעקלאראציע... ווארשא, (דפוס קאראנא), 1927. 47 ע' 13: 18.

(* שמח ברוסית Е.Р.К.П. ז.א. Еврейская рабочая комму-нистическая партия (Поалей-Цион).

448. **Rosenberg, James N[aumburg]**. On the steppes. A Russian diary, with a brief foreword by Louis Marshall. New York, Knopf, 1927. xi, 215, [1] ע' 13 : 19.

449. **Singalowsky, A[aron]**. Aufbau und Umbau. Zum Problem des jüdischen Wirtschaftslebens in Osteuropa. (Darmstadt, typ. Roetherdruck G. m. b. H.), 1927. 32 ע' 17 : 24.

Sonderdruck aus "Der Morgen", Heft 4, 1927.

450. **Slouschz, Nahum**. Travels in North Africa. Philadelphia, The Jewish pub. society of America, 1927. x, 488 ע' 13 : 20.

ספר המסע הזה, שמכיל גם הרבה פרקים היסטוריים, הוא מלא ענינים מוזרים עד למאד שכמעט קשה להאמינם. בלוב ראה ס. קהלות יהודים הגרים אך ורק במערות שמתחת לאדמה; על האי ירבה מצא עדה שאינה מקבלת לווים אל קרבה (ס. משער שנפרדה מעם ישראל עוד לפני תקופת השפעתם של הפרושים); הוא מספר על מלכה יהודית שנלחמה שנים רבות בראש צבא של יהודים, נוצרים וברברים נגד הערבים, וכו' וכו'. ספרו הוא מקור ממדרגה ראשונה בשביל חוקר דברי הימים והפולקלור, והוא מושך אליו את הקורא למרות סגנונו היבש במקצת. נקוה כי בעוד מעט יוציא ס. לפעל את כונתו לערך לפנינו במונוגרפיות את התוצאות המדעיות של נסיעותיו.

451. **The South African Jewish board of deputies**. Report of the Executive committee for the period: August, 1925, to June 30th, 1927... (Johannesburg,) typ. Stationers' engraving co., (1927). 40 ע' 14 : 21.

452. **Szalman, Jözef**. Zydzi w bolszewji. Warszawa, (typ. "Grafika"), 1928. 32 ע' 14 : 21.

453. **Zingarelli, Italo**. Der Gross-Balkan. Zürich, Amalthea-Verlag, (1927). 395 ע' 13 : 21.

בספר הזה מוקדש פרק אחד לגומרוס קלווס בהונגריה. מתוך רגש אמת, מודה המחבר הנוצרי נגד המעשה הזה. הוא יודע לתאר היטב ובבקאות את מצבם הרוחני והחברתי של היהודים בכלל ושל יהודי הונגריה בפרט.

יב. ציורנות וידיעת א"י.

[אמלית] אלמאליקה א. ארץ ישראל וסוריה בימי מלחמת העולם.

ראה ע' 17.

בלקנדה, י. ארץ ישראל. ראה ע' 19.

ברור, א. י. ספר הארץ. ראה ע' 20.

המחבר הוא אחד המחוללים היותר קנאיים של הדעה שהיהודים קשרו קשר נסתר האוסר ידו כל העולם. בספר אחר „גלה“ את שלטון היהודים באנגליה ואמריקה. בספר הזה הוא עוסק במצב הרוחני המדינאי, המשקי, האמנותי וכו' של העולם כלו ביחס אל „שלטון היהודים“. בין דברים רבים הוא מספר שהיהודים יסדו את חבר הלאומים!

443. [Magnus, Laurie.] Apella; or, The future of the Jews, by a Quarterly reviewer. London, Paul, [1927]. 95 פ"י 11:16.

444. Мережин, А[брам] Н. Вопросы земельного устройства трудящихся евреев. Москва, Комзет, 1927. 50 פ"י 12:17.

המחבר אחד מראשי ה„יבסקציה“ וחבר הוועד המרכזי של הקומונט (קומוניסטיה המספלת בהתישבות היהודים ברוסיה). החוברת היא נאום שנשא באספה הכללית של האונט במוסקבה 1927. IV.2.ב.

445. Peritz, (Waisenhausdirektor). Denkschrift über die Verhältnisse der jüdischen Gemeinden und Beamten Ostpreussens. Für den Preussischen Landesverband jüdischer Gemeinden bearb. von Waisenhausdirektor Peritz. (Königsberg, typ. Hartung, 1926?). 11 פ"י 14:22.

446. Robinson, Jakob. Die Juden Osteuropas als nationale Minderheit. Wien, Braumüller, 1927. 8 פ"י 17:24.

Sonderabdruck aus „Nation und Staat“, 1. Jg. 1927, H. 2.

447. Robinson, Jakob. Das Minoritätenproblem und seine Literatur; kritische Einführung in die Quellen und die Literatur der europäischen Nationalitätenfrage der Nachkriegszeit, unter besonderer Berücksichtigung des völkerrechtlichen Minderheitenschutzes. Berlin, De Gruyter, 1928. 265 פ"י 16:24.

= Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht, hrsg. von Victor Bruns, Heft 6.

הביבליוגרפיה הזאת היא הראשונה במינה. אין ואת רק ביבליוגרפיה, אלא הערכה קריטית של הספרים והמאמרים יחד עם מסירת התכן בקצור. המחבר הגביל את עבודתו למעושים הלאומיים באירופה ובאירופה המרכזית והמזרחית בפרט. חשובה ביחוד הביבליוגרפיה של הפובליקציות בקשר עם החזים הבין לאומיים בנוגע למעושים והשאלות המשפטיות הכרוכות בהם. הביבליוגרפיה יחד עם הבאורים של המחבר, היא בבחינת קצור היסטוריה של השאיפות האלה בשדה המשפט הבין-לאומי.

החלק אשר לפנינו הוא הכרך הראשון, הכללי. יבוא עוד כרך שני שיהיה מוקדש למצב המעומים בכל ארץ וארץ.

437. **Joerges, Ernst.** Die weltgeschichtliche Bedeutung des Judentums und seine Zukunft. Berlin, Curtius, [1927]. 80 ' 14:22.

הספר, תפקיד היהדות בדברי ימי העולם ועתידה נראה מכוון יותר לתפקיד הגרמניות בדברי ימי העולם ועתידה. בדרך כלל הוא מנסה כלפי היהודים, אבל אין לו אמון בהם לא בתכונותיהם ולא בהשפעתם ובעתידם. המחבר, שהיה פקיד גרמני גבוה וקרוב לאגדת היהודים הגרמנים הלאמיים, מורו את היהודים להממס בעם הגרמנים עד כמה שאפשר. את דתם יוכלו לשמר, בתנאי שינקו אותה מכל שמץ לאמי (אמנם מקוה המחבר גם לדת עולמית חדשה, גרמנית שהורה). היהודי צריך "להתגרמן", אם לא "ירצה להביש לאסיה בכליון עינים עם (?) הציונים"; הוא צריך, "כי (!) רק כך יעבר הפרוד שהביאה האנטישמיות לתוך העם הגרמני. Habeant sibi!

438. **Jung, Leo.** Living Judaism. 2nd ed. New York, The night & day press, 5687—1927. [10], 360 ' 14:23.

זה מספר שנים, עשרתים בערך, מאז החלה היהדות החרדית באמריקה להשתמש במבטאו של שמשון המיושן, לאמר: "אצא כפעם בפעם ואנער"; אבל תמיד חסרו לה מכשירים—תקצירים על מהותה של החרדות (Orthodoxy) והתגדרותה, אשר יהיו ערוכים על ידי מלומדים (לא ידענים) מומחים, תקצירים אשר יראו ויורו מה היא "יהדות לרות התורה" (Torah-true Jewishness), ועד כמה גדול כחה של החרדות בבנאות ושכלול... עתה בא מחבר הספר "יהדות חיה", הרב ד"ר אליהו יונג, וימלא את החסר באופן נעלה ובאמנות נפלאה.

ח. ש. ניהויוזען.

439. **Налинин, М[ихаил] И[ванович].** Еврейский вопрос. (Харьков), „Пролетарий“, 1927. 44, [2] ' 12:17.

המחבר יו"ר ה"צוק" ברוסיה. החוברת — נאום שנשא בוועידת האומם.

440. **Наменштейн, М.** Советская власть, еврейское землеустройство и „Озет“. Москва, Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР. „Озет“, 1928. 56 ' 15:22.

המחבר, אחד מראשי העסקנים של האומם, מוקד על פעולות הממשלה הסובייטית בענין התישבות היהודים.

441. **Kollenscher, Max.** Gedanken zur Erneuerung der Gemeindesatzung. (Berlin, Scherbel, 1928). 16 ' 14:22.

Sonderdruck aus dem Jüdischen Jahrbuch für Gross-Berlin 1928.

442. **Lambelin, Roger.** Le péril juif ; les victoires d'Israel. Paris, Grasset, 1928. XI, 235, [4] ' 12:19.

427. **Buchmil, Josué.** Renaissance juive. London, Keren Hayessod, 1926. 16 פ' 11:19.

428. **Бурменко-Ортенберг, Д.** Антисемітизм — зброя наших ворогів. Харків, „Український робітник“, 1927. 78, [2] פ' 11:15

429. **Хвыля, А.** Национальный вопрос на Украине. (Харьков), Гос. Издат. Украины, 1926. 129 פ' 15:22.

במקומות שונים ישנם מספרים סמכותיים על-אודות יהודי אוקריינה.

430. **Fleischmann, Gustav.** Sidla zidu v Cechach. Podle scitani lidu z 15./II. 1921. [Praha, 1927?] 2 fasc. 7, 26 פ' 21:34.

הקפוגרף.

431. **Guttman, Michael.** Das Judentum und seine Umwelt. Eine Darstellung der religiösen und rechtlichen Beziehungen zwischen Juden und Nichtjuden mit besonderer Berücksichtigung der talmudisch-rabbinischen Quellen. Berlin, Philo-Verlag, 1927. XII, 400 פ' 15:22.

Bd. 1. Allgemeiner Teil.

432. **Hilfsverein für jüdische Lungenkranke in der Schweiz.** Zehn Jahre Hilfsverein und seine Heilstätte "Etania" in Davos 1917—1927; Jubiläumsschrift. (Zürich, typ. Gutzwiller, 1927?). 78 פ' ill. 17:24.

433. **Holly, Eugen.** Im Lande der Kabbalisten, der Religionskämpfe und des Hungers. Quer durch Karpathenrussland. Pressburg, "Grenzbote", (1927). 53 פ' 14:21.

434. **Israelitischer Frauenverein zu Lübeck.** Blätter der Erinnerung zum 50—jährigen Bestehen des Israelitischen Frauenvereins zu Lübeck 1877—1927; von D. A. Winter. Lübeck, typ. Werner, 1927. 15 פ' 16:24.

435. **The Jewish agricultural society.** Annual report for the year 1927. (New York, The evening post Job print. off., 1928). 38 פ' 15:23.

את הדו"ח הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 40.

436. **Jewish committee for personal service in state institutions.** (Sixth) annual report 1926—27. California, (Jewish committee for personal service in state institutions). 24 פ' 15:22.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 146.

419. „יעאס“—ידישער צענטראלער עמיגראציע-געזעלשאפט אין פוילן.
באריכט פון בריסקער אפטיילונג ... פארן יאר 1926. בריסק, יעאס, [1927].
57 ע' 15 : 22.

420. קאמוניסטישע פארטיי. רוסלאנד. אידישע סעקציע. אלפאר-
באנדישע באראמונג; (דעקאבר 1926). מאסקווע, שול און בוך, 1927. 263 [1 ע'
15 : 23.

421. קאמוניסטישע פארטיי. ווייסרוסלאנד. אידישע סעקציע. באריכט
פון דער הויפט ביורא ... פאר דער צייט פון אקטאבר 1924 ביז אקטאבר
1925 יאר. מינסק, שול און בוך, 1925. 36 ע' 15 : 23.

422. The American Jewish committee. Annual report. New
York, n. p., 1928. 184 ע' 12 : 18.
21. annual report.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 249.

423. American joint reconstruction foundation. Report of
activities May 15th, 1924—December 31st, 1926. Berlin, typ.
Scholem, [1927]. 191 ע' 19 : 25.

מבטאות רבות.

424. Antwerp. Administration centrale de bienfaisance juive.
Exercice 1927. Anvers, typ. Jacobowitz, [1928]. 207 ע' 13 : 21.

425. Belloc, Hilaire. Die Juden; Übersetzung [aus dem
Englischen] und Nachwort von Theodor Haecker. München, Kö-
sel, 1927. xv, 232 ע' 14 : 22.

בדבר אחר יוצא הספר הזה מגדר הרגיל—בשקרנותו. ועל כן בלי ספק יהיה לספר
מופתי בשנאת ישראל. על השער כתוב: „שלום לישראל“, וכן העמוד המחרב תמיד פני
אהבה ואחזה ליהודים, ומאחורי המסות הזה הטעין עליהם את רוב הדבה שהוציאו עליהם
עד עכשיו, ומצא בזה עוד מקום שהניחו לו אבותיו להתגדר בו: ג'נלמן, המסית להפרעות.
„פתרון שאלת היהודים“ אצלו בדיוק מה שהיה בעבר: הכתם הצהב והגשם. אפילו הציונות
לא יצאה זכאית מפניו. המתרגם הגרמני בעצמו בקר את הספר בקורת רצינית; למה
תרגמו?

426. Billikopf, Jacob. The Jewish situation in Eastern
Europe including Russia and the work of the Joint distribution
committee. Joint report by Jacob Billikopf and Maurice B. Hexter...
1926. (Chicago, 1926). 54 ע' 15 : 23.

сятих роковин наукової діяльності. (Т.І.) Київ, Академія наук, 1927. XI, 1187, [1] 7' 18:27.

(Українська академія наук. Київ. Исторично-філологічний відділ: Збірник № 51.)

קובץ לכבוד ההיסטוריון האוקראיני המפורסם לחג יובל. כמעט כל המאמרים על נושאים אוקראינים (ע"פ רוב ההיסטוריה, משפט ואתנוגרפיה). ישנם 3 מאמרים בעלי תוכן יהודי : 1) ר. ב. ג. ג. — התכניות להתישבות היהודים, שדנה עליהם הממשלה בקיבוץ ב 1841, ע' 955—966. 2) פרופ. ו. פ. קלימנקו — התעשייה והמסחר בפודוליה בהתחלת המאה ה'ט"ט, עם טבלאות סטטיסטיות חשובות על כל הערים והעירות, ע' 1032—1057. 3) פרופ. ו. פ. ריבנסקי — מתולדות הגושו בקיבוץ, ע' 938—955. בכל המאמרים האלה עבר, חומר ארכיוני רשמי בלתי ידוע עד עכשו.

415. ولفسون، اسرائيل. تاريخ اليهود في بلاد العرب في الجاهلية

وصدر الاسلام. مصر، مطبعة الاعتماد، 1927. 189. 1927. 16 : 24.

ולפנסון, ישראל : תולדות היהודים בארצות ערב בתקופות הבערות והתחלת האסלאם. קהיר, 1927.

. יא. עם ישראל ביהודה.

פדרבוש, ש. שלמות היהדות. ראה ע' 31.

416. [צ'רנובין, חיים] רב צעיר. על הזרמים הדתיים של

היהדות באמריקה; הצעה על-דבר יסוד בית-דין הגדול. ניו-יורק, דפוס „אפ-טוידויט פרינטינג קומפאני“, תרפ"ז. 20 ע' 15 : 23.

רופין, א. ההתישבות החקלאית של היהודים ברוסיה. ראה ע' 33.

417. „תרבות“. פולניה. דין וחשבון של הועד המרכזי מחשון

תרפ"ה עד כסלו תרפ"ה. ורשה, תרבות, תרפ"ה. 64 ע' 15 : 22.

יצירי הועדה הארצית השלישית.

418. געזעלשאפט פאר יתומים פארזארגונג אויף וואלן. באריכט

פון דער טעטיגקייט פון הויפט-ראט פאר דעם „פערלאד פון מערץ 1925 ביו יאנואר 1927. צוזאמענגעשטעלט דורך שפילבערג. (ראוונא, דפוס פויגל), 1927.

58 ע' 15 טבלאות של חשבונות וסטטיסטיקה, 22 : 28.

יש גם שער בפולנית.

Л. Г. Зингера, под общей ред. З. Л. Миндлина. Москва, ОРТ, 1927. 43 [6] 'ו, диаграммы, 15:23.

הספר מטפל בתנועת האוכלוסין היהודים ברוסיה במשך 26 שנה, שעברו מהספירה הכללית האחרונה. במשך הזמן הזה מספר היהודים ברוסיה של עכשו התמעט על 50000 איש ז. א. כמעט 2 אחוזים, באותו זמן, שמספר התושבים לא יהודים התרבה על 28 אחוז. לפי המדינות : באוקראינה התמעט מספר היהודים על 15,70/0, ברוסיה הלבנה התגדל על 3,40/0 ; בכל רוסיה חוץ ממדינות אלה—(ז. א. בעיקר בפלכים שהיו מחוץ ל"תחום המושב"). מספר היהודים התרבה על 200 אלף בערך.

המספר הכללי של היהודים בכל מדינות רוסיה 1925 הוא 2.454.000 בערך.

408. **Rabin, Israel.** Die Juden in Zülz. (Zülz, Magistrat Zülz OS.), 1926. 44 'ו 16 tab. 14 : 22.

Sonderdruck aus der Festgabe zur 700-Jahrfeier der Stadt Zülz OS.

409. **Revere, Amedeo.** Giuseppe Revere ; scritti vari raccolti a cura di Amedeo Revere ; con prefazione di Piero Sticotti. Roma, Casa editrice Selecta, (1928). 112, [1] 'ו 13 : 19.

בסוף הספר נמצא פרק על המשפחה היהודית — Revere.

410. **Rosenthal, Berthold.** Heimatgeschichte der badischen Juden seit ihrem geschichtlichen Auftreten bis zur Gegenwart. Mit einer Urkundennachbildung, 10 Lichtbildern und einer Geschichtskarte von Baden. Bühl/Baden, Konkordia, 1927. VIII, 532 'ו 16 : 22.

כנראה הצליח המחבר למצא את כל המקורות הנותנים חומר לענינו, והוא ירד בהתעמקות מפליאה לפירוש הפרטים של תולדות היהודים בבָּדֶן. המקרים ההיסטוריים ומצב היהודים התרבותי והמשפטי מבוררים היטב. הרי זאת עבודה שבלי ספק תהיה בת-סמך לזמן רב. על תקופת ימי הבינים יש רק מעט, אך כידוע, לא באשמת המחבר ; נראה כאן עוד הפעם כמה נחוץ לנו שיגלו המקורות הקבורים.

411. **Schwarz, Adolf.** Trauerrede auf den verewigten Ober-rabbiner Professor Dr. H. P. Chajes, am 16. Dezember 1927 im Tempel Wien, Innere Stadt gehalten. [Wien], n. p., 1927. 8 'ו 15 : 22.

412. **Simon, H. F.** Aus Walther Rathenaus Leben. Dresden, Reissner, 1927. 30 'ו 13 : 21.

= Schriften der Walther Rathenau-Stiftung, Nr. 1.

413. **Stern, Heinrich.** Geschichte der Juden in Nordhausen. Nordhausen, Selbstverlag, 1927. 75 'ו ill. 17 : 24.

414. **Українська академія наук. Київ.** Юбілейний збірник на пошану академіка Дмитра Йвановича Багалія з нагоди сімдесятої річниці життя та в'їде-

= Institut d'estudis catalans, seccio historico-arqueologica. Memories, vol. I, fasc. 3.

החכם הספרדי Millàs, פרופסור לתנ"ך ולספרות העברית בימי הביניים באוניברסיטה במדריד, העומד היום כחיד בדורו על משמרת חכמת ישראל בספרד. הוציא לאור ל"ג שטרות משנת ד"א ותתל"ג עד שנת ה"א ופ"ח העשויים ע"י סופרי ישראל כתקון חז"ל בברצלונה, בגירונה ובבולוודון (Besalu) ובמונתשון (Monzen) בארץ קטלוניא, שהיו גנוזים עד עתה בארכיונים דברצלונה וגירונה ואשר לא היו נודעים לחכם Miret, אשר הוציא גם הוא שטרות עבריות מקטלוניא בסיוע החכם היהודי משה שוואב (ב"י R. E. J. כרך ס"ח וב"י Boletín d. l. R. Academia d. l. historia כרך ס"ח וס"ט). והנה היום בידנו אוצר מלא של שטרות קטלוניא מוקדמים מכל אשר היו נמצאים לפנינו בשאר ארצות אירופה. תכנם נוגע לרוב למכירת קרקעות, וגם יש בהם איזה שמרי מעשה ב"ד, ושטרי אפוסטרוסות וגביית כתובה ועוד. כמובן חשובים מאד הם לחקר התפתחות השטרות בכלל. ביחוד הוברר על ידיהם, — מה שנעלמה מעיני החוקרים עד היום — שר' יהודה אלברצלוני השתמש במ' השטרות שלו לא לבד בספרי הגאונים, כי אם גם בשטרות הנהוגים בזמנו ובארצו. על זה ועל כיוצא בזה אדבר בפרט בהוספות להתעודות של יהודי ספרד שיצאו לאור על ידי בקרוב. וגם דברתי במקום אחר (M.G.W.J. 71, 393) על מנהג של עכוב תפלה, אשר הובא מצרפת לברצלונה. בשטרות אלו נמצאים שמות ר' שמואל הסרדי והרשב"א ובני ששת ובני חסדאי ואנשים אחרים לא נודעים עד היום. יש להעיר על העדים פסר בר' אברהם זצ"ל (ס' ד') דוד בר' יוסף הר"ר בס' ה' מ' ו' י"ג (ע'י אהרון ב' אברהם ב' יצחק החררי בשו"ת הרשב"א ח"ג ס' ל"ב. מה שעם של ר"ת אלו?). יצחק בן הפרוש ר' מנחם ושי"ע"ם (ס' ט"ז ו"ז כ"ה) על ר' יוסף ראש פלפ"ל (ס' כ"ה), ועל עזרא בר' ראובן צב"י בר' פסר זל"ה (ס' כ"ה). בס' כ"ה ול' המלה זון נוהגת במקום משקל ולא במקום מסבע, כמו שחשב מיליאם. מה רוצה לומר המלה עיקל בס' ו"ט? (ע'י כמוהו בשטרות של אנגליא הוצאת Davis ע'י י"ה ור"ב). המו"ל עשה את מלאכתו באמונה וכהלכה וראוי לתודות ותשבחות כל קהל דורשי חכמת ישראל. יהי רצון שיוצאה בדרכו! ותשואות חן גם לר' לוי כהן יליר ירושלם אשר עמד על ימינו!

יצחק בער.

406. **Morus, [Richard Lewinsohn].** Wie sie gross und reich wurden. Lebensbilder erfolgreicher Männer. Mit 24 Tafeln. Berlin, Ullstein, (c1927). 287, [I] ע' 19 : 24.

הספר מכיל את תולדות חייהם של רוקפלר, בני משפחת רוטשילד, נובל, מורגן, קרופ, אדיסון, פורד, בליין, לוהוולם, סמינס.

407. **Общество ремесленного и земледельческого труда среди евреев (ОРТ).** Об'единенная статистико-экономическая комиссия при Ц.К. Материалы и исследования. Вып. I. Еврейское население СССР. (движение за время с 1897 по 1923 г. и распределение по республикам и поселениям); обработка материала и текст

לחסכים לקיטול, שתחלים, ע"ה, נכתב בימי גלות-בבל (עמ' 198—200): כל הסגנון וכל רחבות-ההרצאה מתאימים לזמן יותר מאוחר—לימי בית שני; וכך הדבר גם בנוגע למזמור ק"ו. לעומת זה חשוב ומוצלח הוא הסעיף על ה"אוכלוסים: מספרם של הגולים והשבים" (עמ' 53—62), השבון, שעולה בחריפותו ודיוקו על כל מה שקדם לו בנידון זה. על כל פנים, המחצה הראשונה של "תולדות עם-ישראל" לקיטל אינה נופלת בחשיבותה משני הכרכים הקודמים—ואנו מצפים למהציתן השניה ולחמשכה של ההיסטוריה של עם יהודה בימי בית שני בכלל.

יוסף קלוזנר.

401. Kon, Pinchas. Geheimberichte der russischen Gendarmerie wegen Moses Montefiores Besuch in Wilno. Aus dem Wilnoer Staatsarchiv. [Wien], 1927. 6 'P 15: 23.

Sonderabdruck aus B'nai B'rith Mitteilungen für Oesterreich, Jahrg. 27, Heft 10, Dezember 1927.

402. Kracauer, I[sidor]. Geschichte der Juden in Frankfurt a. M. (1150—1824). Hrsg. vom Vorstand der Israelitischen Gemeinde Frankfurt a. M. Bd. 2. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. VIII, 553, 4 'P 16: 24.

בע' 524—533 רשימת המקורות שנדפסו.

את הכרך הראשון ראה ק.ס. שנה ב' ע' 180, הכרך השני מרצה את תולדות היהודים בפפ"מ החל ממלחמת שלשים השנה עד שנת 1824. הספר הוצא לאור ע"י אקדמית המחבר, ג' הדיג קרקאואר, אשר הוסיפה לעבודת בעלה מפתח השמות והענינים וביבליוגרפיה של המקורות הנדפסים. המפתחות האלה נדפסו — בעד שני הכרכים — בסוף כרך ב'.

403. Кулишер М[ихаил] И[гнатъевич]. Великая французская революция и еврейский вопрос. Ленинград, Сеятель, 119 [1] 'P 16: 23.

(Общество распространения просвещения между евреями).

המחבר נותן סקירה כללית על תולדות היהודים הפורטוגזיים בדרום צרפת והיהודים הגרמנים באלזס-לוטרינגן. אח"כ הוא מרצה על השתלשלותה של שאלת היהודים בזמן המהפכת הצרפתית הגדולה: דרישות היהודים, הוכחות באספה המיוחדת, הכרות שהורו היהודים 27 לספטמבר 1791.

404. Levinson, A[braham], ed. Dr. Spivak memorial issue [of] The Sanatorium. (Denver, Colo, Jewish consumptives' relief society), 1927. 23, I 'P 23: 30.

=The Sanatorium, v. 22, no. 4, 1927.

עם תמונתו של ספיבק.

405. Millas i Vallicrosa, J. Documents hebraics de jueus catalans. Barcelona, Institut d'estudis catalans, 1927. 107 'P 33 facs. plates, 22: 28.

הספר „תולדות עמי-ישראל“ של רודולף קיפל נחשב לאחת מן היותר מובת—אם לא היותר מובה—שבהיסטוריות הישראליות בכל השנות; ועוד בשנת 1923 יצאו שני הכרכים הראשונים מספר זה בהוצאה ששית. אבל שני הכרכים הללו כללו את תולדות ישראל מראשיתו ורק עד חורבן בית ראשון. על ההיסטוריה הישראלית מכאן ואילך לא פרסם קיפל כרך חדש עד היום. ואולם—כדבריו בהקדמתו—עוד לפני עשר שנים התחיל ממשיך את „תולדות עמי-ישראל“ שלו מגלות-בבל ואילך. המחצה הראשונה של כרך שלישי מספר זה יצאה לפני חדשים אחרים, והיא כוללת כמעט ב-300 עמודים רק קצת יותר מתולדותיה של גלות-בבל עצמה. היא מסתיימת, בהרצאת המאורעות העולמיים, בדריוש הראשון. אבל באמת אינה מוגעת בספור מאורעותיהם של העולים אלא עד הכרזת-כורש. המחצה השנייה של כרך ג', שצריכה להופיע בעוד חצי-שנה, תמפל, ודאי, במאורעות של שוכת-ציון כולה.

בכל המעלות, שבהן מצטיינים שני הכרכים הקודמים של קיפל, מצטיין גם כרך שלישי זה. זהירות מרובה בהחלטות, מדעיות מחמרת וקפדנית, השתלשלות גמורה על כל החומר ממקורות ראשונים ובקיאיות עצומה בספרות המדעית המקצועית בכל השנות (זולת עברית, לצערנו!)—כל אלו המדות המשובחות של קיפל בולטות וניכרות גם בכרך זה. אין הוא משה, אבל הוא זהיר וזהירות מדעית מרובה. יודע הוא את כל החדושים המפתיעים של המבקרים הקיצונים ומביא אותם בחשבון, אבל אינו להוט אחריהם ואינו מקבלם בלא שיקול-דעת ארוך, שעל-פי רוב הוא—שיקול-דעת זה—גורם לדחייתם. מעלות אלו מחבבות היסטוריה ישראלית זו על כל אנשי-מדע, משמרים וראדיקאליים, יהודים ונוצרים.

ומה שמצוין את החלק הנוכחי ביוחד הוא—הקישור הפנימי העמוק, שקיפל מקשר את המאורעות הישראליים, המדיניים והרוחניים, במאורעות העולמיים. על-ידי כך לא רק הוא מפיץ אור על המהפכה בחיי-ישראל, מהפכה יחידה במינה בהיסטוריה האנושית, שבאה בסוף ימיה של גלות-בבל, אלא עושה אותה כמעט מובנת מאליה. הכתאקסריסקות של נבוכדראצר (עמ' 1—9), נבונאיד (עמ' 11—20), כורש (עמ' 268—285) ודריוש (עמ' 292—298), הן מזהירות; והן מבארות הרבה מן המאורעות מאליהם. בכשרון מפליא תאר קיפל את הוועזעים ואת התקוות, שקמו וצמחו בקרב „גולה“ היהודית בבבל בימי נצחונותיו הראשונים של כורש (עמ' 130—133, 205—207). בפרק הגדול על יחזקאל הפעים קיפל את התכונה הרצינית, הגראנדיוזית, המגעת לידי אכזריות, של הנביא (עמ' 166—168). מעניין הוא הסעיף על „פאראפסוֹכֶר וגיה“, שבו מבואר הכשרון המיוחד של הנביא לראות למרחוק (Fernsehen), מה שקיפל מחזק על-ידי ראיות הרבה מספרו של E. Mattiesen, Der jenseitige Mensch, 1926 (עמ' 147 והערות 3, 151—158, 258—263). אין כמותו בכרך זה, שהכיר את הערך ההיסטורי-העולמי של התשובה מתוך הסתכלות-עצמית (Selbstbesinnung), שתפסה בסוף ימיה של גלות-בבל את „גולה“ היהודית (עמ' 186—190). הפרובלמה של שירי „עבדי-הוה“—זו השאלה, שספרית שלמה נוצרה עליה, מתגלגלת כאן לפנינו ברחבות מרובה; ואולם הפתרון אינו מספיק, לדעתי: כל פתרון, שיביא בחשבון רק אישיות פרטית—אפילו בצירוף הנביא עצמו (עמ' 222—257), ולא את עמי-ישראל (עיין: י. קלוזנר, הרעיון המשיחי בישראל, הוצאה ב' ירושלים תרפ"ז, עמ' 99—104), לא יבאר את כל הדברים העיקריים, שנכללו בשירי „עבדי-הוה“, כמו שלא באר אותם החוקר סלין, שהחליף את דעתו שלש פעמים: קודם לכן היה „עבדי-הוה“ זה זורובבל, אחר-כך—הויכין, ולסוף—אפילו משה רבינו („עבד-ה'“) בכבודו ובעצמו. כמו-כן קשה

= Judaisme; études publiées sous la direction de P.-L. Couchoud, VIII. תולדות שחרור היהודים בגרמניה ובצרפת, מיוסדות על תעודות ומקורות מכל המינים. שאסף אותם המחבר בהריצות גדולה. הפרק הגרמני נמשך מן הרמב"ם עד הרומנטיקה. הפרק הצרפתי מכיל המהפכה הגדולה ותקופת נפוליון. המחבר נתן עבודה עצמית, רבת ערך. המבוא מכיל קצור תולדות היהודים בכלל.

396. Heppner, A. Aus Vergangenheit und Gegenwart der Juden und der jüdischen Gemeinden in den Posener Landen, von A. Heppner und J. Herzberg. Heft 24. Breslau, Selbstverlag, 1927. פ' 921—960. 15: 23.

. החוברות הקודמות הופיעו בשנות 1904—1921.

397. Höxter, Julius. Quellenbuch zur jüdischen Geschichte und Literatur. Teil II, IV. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1928. 14: 21.

T. II: Spanien. VII, 132 ע'.

T. IV: Europäische Länder in der Neuzeit. VII, 169 ע'.

החלק השלישי ראה ק.ס. שנה ד' ע' 126.

החלק השני של הספר יקר הערך הזה כולל את התקופה הספרדית. הרביעי מתחיל בגרוש היהודים מספרד ומגיע עד סוף המאה ה-18. השופטים הנבחרים מראים על חיי היהודים בתרכיה, הולנד, איטליה, פולין, גרמניה. חלקים רבים תורגמו הפעם הראשונה בשביל הספר הזה מתוך מקורות שאינם פתוחים רק ליחידים. הספר, אשר יש לו ערך מדעי אמת, מכיל חלקים רבים בעלי חשיבות גדולה לתולדות היהודים ולתולדות תרבותם. מפתח המקורות בסוף.

398. Іонкон, Н. „Работа“ Бѣлой арміи Юденича по „еврейскому вопросу“; готовившійся погром над евреями Петрограда. На основаніи личных переживаній очевидца, участника Сѣв.-зап. арміи, и документальных данных. Тарту, тип. Лаакман, 1928. 15 פ' 15: 23.

399. Josephus Flavius. Josephus; with an English translation by H. St. J. Thackeray. In eight vol. v. 1: The life.—Against Apion. London, Heinemann, 1926. xx, 425 פ' 11: 17.

The Loeb classical library.

ההוצאה החדשה הזאת תופיע בשמנה כרכים. הכרך הראשון מכיל את חיי יוסף ואת הספר נגד אפיון; את הנוסח היווני ואת התרגום האנגלי. הנוסח של החיים" מבוסס על ההוצאות של ניוה ושל נבר, אולם במקומות רבים סר המו"ל מן הנוסחאות האלה.

400. Kittel, Rudolf. Die Zeit der Wegführung nach Babel und die Aufrichtung der neuen Gemeinde. 1. u. 2. Aufl. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. VIII, 298 פ' 16: 24.

= Geschichte des Volkes Israel, Bd. 3.

את הקורמים ראה: ק.ס. שנה ב' ע' 22.

מן הפרטוגלים. לא פעם קבלו היהודים משרות גבוהות בהממשלה ובצבא (הפעם הראשונה בשנת 1688). בראשית המאה 18 באו יהודים אשכנזים אל הארץ. אצל כי היהודים הפורטוגלים הבישו עליהם בבז; רק בשנת 1852 התמוגו. במשך המאה 18 נלחמו היהודים מלחמות קשות מאד נגד עבדים כושים מורדים («כושי-השיח» Maroons). בערך 1770 שומעים על מעשים של אנטישמיות. בין הגזרות היתה אחת, שאסרה ליהודים לבקר את התיאטרון, והיהודים יסדו תיאטרון משלהם, שפרח עשרות רבות של שנים. גם אגודה ספרותית בשם «Docendo docemur» היתה להם. ב1788 כתבה הקהלה ע"י חמשה באי"כ ספר «תולדות היהודים בסורין» בצרפתית, שתרגם אח"כ לחולנדית. בסוף המאה 18 בקשו מספר יהודים «צבועים» להקבל בקהלה. — הקצורים האלה מראים בכמה דברים מענינים עוסק הספר הקטן.

• Еврейская Летопись. Сборник 4-й.

ראה ע' 52.

Еврейская Старина. Т. XI и XII.

ראה ע' 52.

391. Elbogen, Ismar. History of the Jews after the fall of the Jewish state. Cincinnati, Dept. of synagog and school extension of the Union of American Hebrew congregations, (c1926). ix, 237 'פ facs., pl., ports. 13 : 19.

הספר הוא יותר מתרגום ספרו של אלבוגן הגרמני; המחבר הוסיף עוד פרקים חדשים אחרים. בפרט בנוגע לתולדות היהודים בזמננו. ביבליוגרפיה נבחרת, שחמספקה כפי כונת התרגום בחבורים באנגלית, נספחה לספר, וגם 16 תמונות.

392. Fattori, Onofrio. Luigi Luzzatti. San Marino, typ. Arti grafiche sammarinesi, 1927. 10 'פ 17 : 24.

Estratto da „Museum“, anno XI, n. 1.

עם תמונתו של לצאטי.

393. Floriano, Antonio C. La aljama de judios de Teruel y el hallazgo de su necropolis. Teruel, typ. „La Voz de Teruel“, 1926. 36 'פ 5 pl. 15 : 23.

Memoria de excavaciones, num. 1.

394. Hachenburg, Max. Lebenserinnerungen eines Rechtsanwalts. Düsseldorf, Neue Brücke Verlag, (c1927). 352 'פ 16 : 24.

עם תמונת המחבר.

מחבר ספר-זכרונות זה הוא יהודי גרמני בן משפחת רבנים ומשפחת סוחרים. אשר עליה לגדולות, השפיע בהרבה על הפוליטיקה של החשכלה בארץ בארץ וא"כ גם בגרמניה כלה. המחבר הוא לפי המיפוס שלו ולפי השקפותיו מתבולל-בהכרח. הספר מכיל גם פרק גדול על אנטישמיות.

395. Hagani, Baruch. L'émancipation des Juifs. Avec une préface de Charles Guiguebert. Paris, Rieder, 1928. 270 'פ 12 : 19.

דהיינו, בעבודת האדמה. מושג זה הביא גם ברכה מרובה וגם נזק רב אבל לא נעמוד על זה כאן. חשוב, שאסוציאציה נפשית זו פועלת גם מצד אחר. לא רק מי ששב לארץ ישראל צריך לשוב גם לעבודת אדמה, אלא יהודי, ששב לעבודת האדמה באיזה מקום שהוא צריך לשוב... ליהדות הקדמונית. מובן שחזיונות נפשיים אלה אינם נתפסים באמצעים סמיוטיים, אבל אי אפשר לא לשים לב לעובדה שהמתיישבים הראשונים בפלך הרסון קראו לכפריהם בשמות עבריים: "שדה מנוחה", "נהר טוב", "יפה נהר"... אם לא נשכח, שזה קרה לפני יותר ממאה שנים ובאקלים הקר של המציאות הרוסית המפורסמת של אוחו הזמן—או נצטרך להודות שכאן פעלו איזה כחות חזקים.

לסוף יורשה לנו להביע את תקותנו, שהמחבר הנכבד יוסיף לעבוד בשטח זה ובמשך הזמן ירחיב ועמיק את גבולותיו. ראוי הוא נושא זה, שיקדישו לו זמן וכת.

דוד ויסמן.

387. **Cassuto, Alfonso.** Gedenkschrift anlässlich des 275 jährigen Bestehens der portugiesisch-jüdischen Gemeinde in Hamburg. Mit Aufzählung der portugiesisch-jüdischen Rabbiner in Hamburg und der in Hamburg, Altona und Glückstadt gedruckten Bücher portugiesisch-jüdischer Autoren. Amsterdam, Hertzberger, 1927. 31 'v' ill. 16: 24.

388. **Хейфец, И[лья] Я.** Мировая реакция и еврейские погромы. Т.1-2. Харьков, Государственное издательство, 1925. 15:23.

T. I. : Польша 1918-1922. 256, [1] 'v'.

" 2. : Венгрия 1918-1922. 248, [1] 'v'.

הספר נכתב בזמן המאורעות והכף אחריהם: בשנות 1919-1923. הכרך השלישי מופיע בפוגרומים שבאוקראינה—המחבר השתמש בחמר נדפס, בספריהם של עדי-ראיה וגם בחמר רשמי בלתי נדפס של הממשלה הסובייטית—המחבר נותן לפוגרומים באור כלכלי.

389. **Comité des délégations juives, Paris.** Les pogromes en Ukraine sous les gouvernements ukrainiens (1917—1920); aperçu historique et documents ... Paris, 1927. [5], 99, 144, [2] 'v' 14: 23.
עם 8 ע' צילומים.

390. **Dentz, Fred[erik] Oudschans.** De kolonisatie van de Portugeesch Joodsche Natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden Savanne. Amsterdam, Hertzberger, (1927). 63 'v' 16: 24.
על סמך חקירות בארכיונים ומקורות עתיקים עוסק הספר בהתיישבות היהודים הפר-סוגלים-הולנדים בסורינם (צפונה מברזיל). נמצא כי שנת 1639 היא הראשונה שבה יש הוכחה על ישוב יהודי בארץ. היהודים התגאו לעזר להולנדים במלחמתם נגד הפורטוגלים מדיכאיהם בעבר, אבל שמרו את השפה הפורטוגלית לזמן רב (עד 1837) בתור שפה רשמית, כמו גם בהולנד. אליהיהודים מהולנד שישבו בסורינם, נספחו יהודים מאנגליה ויהודים שסבלו בברזיל

המחבר נותן לנו רק את ההיסטוריה החיצונית של ההתישבות הנדונה, כלומר הוא מספר רק על הפעולות של הביורוקרטיה הרוסית במקצוע זה. החיים הפנימיים של המתישבים מופיעים על הכמה רק במדה שזה נחוץ בשביל הבנת נפתולי הביורוקרטיה בעבודתה. "הקולוניזציונית". כל ההיסטוריה הפנימית, כלומר ההיסטוריה של החקלאות העברית החדשה הזאת, עליותיה וירידותיה וסבותיהן, כל זה אינו קיים בשביל המחבר, לכל הפחות הוא אינו מבאר אף במלה אחת. מדוע הוא עובר עליה בשתיקה. אמת היא שלכתוב היסטוריה איקונומית פנימית זו הרבה יותר קשה מלכתוב רק את ההיסטוריה החיצונית. בשביל האחרונה קיימות העובדות של המנוח ניקיטין ועכשיו נתופסו עליהן גם הארכיונים של המוסדות ששפלו בהתישבות זו—בה בשעה שבשביל ההיסטוריה הפנימית אין הרבה עובדות קודמות ומה שיש דורש זהירות יתרה. בכל אופן אם מצד ההיסטוריה החיצונית אין בהיסטוריה של המושבות היקסרינוסלביות שום חדוש, והמחבר היה אולי רשאי, לדלוג עליה. הרי מצד האיקונומי—לוי המחבר טפל בו—אי אפשר היה לעשות ככה. להפך, עד כמה שידוע לנו, המושבות של פלך יקסרינוסלב עולות במובן החקלאי על חברותיהן שבפלך חרסון. זה יוצא גם מהחומר, שמזכיר המחבר עצמו, למשל מדברי זימנוב ואוליניקוב, אבל על דברים של הללו אפשר היה להוסיף כהנה וכהנה.

ובכן, הספר שלפנינו מוקדש רק להיסטוריה החיצונית של ההתישבות העברית ברוסיה ורק להלק אחד שלה. למושבות של פלך חרסון. אבל בגבולות אלה הוציא המחבר דבר מתוקן, וספרו יקרא בעונג ובתועלת לא רק על ידי מי שמתעניין ביהוד בנשוא זה אלא על ידי כל קורא סתם. מן הפרק הראשון אנו רואים שכל האלמנטים של פתרון חדש זה, ההתישבות החקלאית העברית ברוסיה, עברו אליה בירושה מפולניה, יחד עם היהודים עצמם. כבר כאן אנו מוצאים את כל הנמוקים והתקנות שבחוגים רשמיים תלו בדרך חדשה זו, על אדמת פולניה הופיע גם המשכיל הראשון, אברהם הירשוביץ, שהשיבה לחקלאות" היתה לחלק מהפרוגרמה הלאומית שלו ושהעמיד אחרי כך כל כך הרבה תלמידים. אחר כך עובר המחבר להשתלשלות הענינים ברוסיה וזה על סמך חומר ספרותי עשיר וחומר ארכיוני גדול. שבעבודו השקיע כנראה המחבר הרבה זמן וכת. המחבר יודע לבחור ולעבד את החומר הדרוש וגם להרצות אותו באופן יפה. הוא אינו שוכח את הצד הפנימי של המאורעות, כלומר את הריאקציה שהפוליטיקה הממשלתית הרוסית הולידה בקרב היהדות הרוסית וראשית כל בין המשכילים שלה. ויחד עם זה אין הוא צף רק על פני ה"ספרות" הקלים אלא מתעמק לפניו הינמיקה האיקונומית, זו שמכוחן וזו שמבפנים, רושם נעים עושה ביוחד הדבר שהמחבר מתרחק מכל אפולוגיה, מלבד כמובן האפולוגיה, המסוגנת בעובדות עצמן.

על העובדות כשהן לעצמן אין אנו יכולים לעמוד כאן, אבל בדרך כלל צריך להגיד שהיסטוריה זו מולידה בראש הקורא אסוציאציות מרובות מהמאורעות של עשר השנים האחרונות. נזכיר למשל השפעת ה"סנהדרין" של נפוליאון על עמדת ממשלת רוסיה בענין ההתישבות ועוד ועוד הרבה מומנטים מענינים אחרים. קנה המדה הוא אחר, החיצוניות היא אחרת, אבל בדרך כלל אין הרבה חדש תחת השמש. אולי רק על פרט אחד כדאי לעמוד קצת.

בספרות שלנו עמדו כבר מזמן על הקשר החזק שבין השיבה לחקלאות ובין הציוניות. בלבו של סתם יהודי ה"שיבה לעבודת האדמה" קשורה עם "אדמת אבות". לפי מושגיו, יהודי שבא לארץ ישראל צריך לעסוק במה שעסקו אבותיו כשישבו בארץ,

идеология-хозяйство-быт; по архивным материалам. Москва, Сабашниковы, 1928. 200 'פ 16:24.

הספר מוקדש לאחד הנסיונות החברתיים המעניינים ביותר. אלפי אנשים החוקרים מחקלאות, אנשים שנעקרו מהאיקונומיה המסורתית שלהם, במקצת מסבות איקונומיות—עודף ההצעה על הדרישה, במקצת מסבות פוליטיות—גזרות ורדיפות חדשות נגד היהודים ברוסיה בתחלת המאה שעברה—עוברים בלי רצון או אפילו נגד רצונם לחקלאות, לחקלאות הרוסית הפריומית שלפני מאה שנים, ובמקום, שהיה אז יותר פראי, משהיה לפני דור אחד „המערב הרחוק“ של ארצות הברית של אמריקה או ערבות הפמפסים כארגנטינה. ברור, כמה נסיון זה מעון למור. ראשית, כפרק חדש בהיסטוריה של היהדות הרוסית, ולא רק מצדה החקלאי: לא פחות מענין גם הצד האידאולוגי שבדבר. אבל חשיבות הדבר מונחת לא בעבר בלבד: ידועתו חשובה מאוד גם בשביל העתיד. עד כמה ומשום מה הצליח או לא הצליח נסיון ראשון זה—זוהי שאלה שגם אנו בארץ יכולים ללמוד ממנה הרבה.

אולם נדמה שלנסיון חברתי זה יש גם ערך כללי-מדעי. מצדו הסוציולוגי נסיון זה דומה בהרבה למושבות הסוציאליסטיות, שנוסדו על ידי האוטופיסטים הגדולים ותלמידיהם באמריקה, בקירוב באותו הזמן, התישבות שגם היא היתה בעיקר חקלאית וגם כן ברובה מורכבת מחומר אנושי, הרחוק מחקלאות. ההבדל שבין שני הנסיונות האלה הוא חיצוני בעיקר. במושבות הסוציאליסטיות הנוכחות רצו אנשים בתוקף האידאולוגיה החדשה שהרגישו בקרבם, לשנות את האיקונומיה, שבה היו נתונים קודם לכן, ובמובן זה נסיונות אלה יכולים לתת חומר לתשובה על השאלה הגדולה, עד כמה גדול כחה של אידאולוגיה לשנות איקונומיה עתיקה בת אלפי שנים. במושבות החקלאיות העבריות אנשים בעלי אידאולוגיה עתיקה הופלו בחזקה לזרועותיה של איקונומיה חדשה להם, חקלאות, והשאלה היא, אם ומתי איקונומיה חדשה זו שינתה או חידשה את האידאולוגיה העתיקה שלהם.

מה נותן לנו ספר זה מבחינות אלה?

ראשית, צריך להגיד, ששם הספר הוא קצת יותר רחב מתכנו, וזה משני הצדדים. ראשית, מצד החיצוני. כידוע, התרכזות ההתישבות החקלאית העברית ברוסיה העתיקה בשתי נקודות, בפלך חרסון ובפלך יקטרינוסלב. והנה, כדי ששם הספר ותאים לתכנו, צריך היה לכתוב על-השער שלו: א. המושבות בפלך חרסון. כי על המושבות העבריות שבפלך יקטרינוסלב לא מדובר כלל בספר שלפנינו. רק בסופו—ע' 194—עומד המחבר על העליה הרביעית, לפי שהוא קורא לה, כלומר על יסוד המושבות בפלך יקטרינוסלב ואומר ש„משעמם וקשה“ לכתוב עליה, מפני שעל עליה זו נשתמרו רק מעט תעודות, והללו אינן אלא חזרה על התעודות הקודמות.

אבל הנחה זו אינה מדויקת כשהיא לעצמה. מהמחבר הנכבד נעלם כנראה, שהמושבות בפלך יקטרינוסלב נמצאו במשך הדורות האחרונים תחת אדמיניסטרציה מיוחדת שהיתה בקורבתם, בעיר מריופול, פלך יקטרינוסלב*, ולאדמיניסטרציה זו היה ארכיון עשיר משלה. אבל הדבר אינו נכון עוד משעם אחר, ובוה אנו עוברים לצד הפנימי של העבודה הזאת.

* „Попечительство еврейских колоний“ : שהיא ידועה בשם :
Екатеринос. губ.“

380. ריינווייץ, אברהם. דער איד אין קאנאדע. (מאמעריאלען צו דער געשיכטע פון די קאנאדער אידען.) באנד 2. (טורנאו), „קאנאדע“, 1927. ע' 248—340. 15 : 23.

את הראשון ראה: ק. ס. שנה ג' ע' 55.

Abrahams, Israel. Jewish studies in memory of ...

ראה ע' 55 מספר 234.

381. Агурский, С[амуил]. Еврейский рабочий в коммунистическом движении 1917-1921; перевел с евр. Г. Майзель. Минск, Гос. Изд. Белоруссии. 1926. 244 ע' 15 : 23. עם תמונות. עמ' 238—244 רשימת העתונות הקומוניסטית בשנות 1918—1921. ספר ביודית ראה ק.ס. שנה ג' ע' 57.

382. Anklam, K. Die Judengemeinde in Aurich. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1927. 15 ע' 15 : 23.

383. Bernstein, Herman. The history of a lie; "The Protocols of the wise men of Zion"; a study. New York, Ogilvie pub. co., issued by "Israel's messenger" Shanghai, China, 1928. [2], 74 ע' 14 : 22.

384. Blitz, Samuel. Nationalism a cause of anti-semitism. New York, Bloch pub. co., 1928. XIII, 157 ע' 13 : 19.

בעמ' 152—157 ביבליוגרפיה.

סיבת שנאת-היהודים היא, לפי דעתו של המחבר, ה„נציונליסמוס“, כלומר השאיפה של כל עם ועם בעל מבנה פוליטי מיוחד להטיל את „נפשו הקבוצית“ (group-mind) על כל קבוצה אחר אשר נפגש עמו. מכיון שהיהודים הם המעוט בכל מקום ומקום, סובלים הם בכל מקום. שאלת המעוטים תפתר רק אז, כשיתקומו במקום המדינות הקטנות השואפות לשוויון כל תושביהם במנהג, במחשבה ובמסורת — מדינות גדולות מורכבות מקבוצים רבים ושונים.

385. Boehl, F[rants] M. Th. Nieuwjaarsfeest en koningsdag in Babylon en in Israël. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt aan de Rijksuniversiteit te Leiden op 23 november 1927. Groningen, Wolters, 1927. 34 ע' 16 : 24.

386. Боровой, С[аул] Я[новлевич]. Еврейская земледельческая колонизация в старой России; политика-

377. לעקאש, בערנארד [Bernard Lecache]. ווען דאס פאלק
ישראל שטארבט. פון פראנצויזיש ש. ז. ווארשע, גאלדפארד, 1927. 240 ע'
19 : 13.

חומר ע"י הפוגרומים באוקראינה שאסא המחבר בזמן נסיעתו לרוסיה למטרה זו
בקשר עם משפט שורצבורד.

378. מארק, יעקב. גדולים פון אונזער צייט. מאנאגראפיעס
כאראקטער-שטריכען און זכרונות. ניו יארק, (אריאס פרעס), תרפ"ז. 384 ע'
23 : 14.

עם תמונת המחבר.

הספר מכיל מונוגראפיות של שלשים וארבעה גדולים—רבנים, עסקנים, סופרים וסתם
אנשי-שם. בתוכן מוזכרים אלה שהמחבר דן עליהם, והם: אברהם אליהו תרכבי, ר' איצ'עלע
פאנעוועזער (ר' יצחק יעקב רבינוביץ), אליעזר גורדון, אלעזר אשלם, בוקי בן יגלי (ד"ר י.
ל. קצנלסון), דוד גורדון, דוד גינצבורג (ברון), דוד פיינבערג, ר' הירשל קאוונער (ר' צבי
רבינוביץ), ר' הלל סאלאנטער (מליקובסקי), ר' חיים סליוויצקי, ד"ר יהודה ליב קאנטאר, ר'
יהושע העליר, ר' יעקב יוסף (רב הכולץ בנווירק), ר' יצחק אלחנן (ספעקטאר), ר' יצחק
בלאזער, ד"ר יצחק ריף, ר' ישראל סאלאנטער, ר' מאיר מיכל שאטער (רבינוביץ), מלבי"ם
(ר' מאיר ליבוש; קעמפענער), מינסקער גדול (ר' ירוחם ליב פרעמן), ר' מרדכי ערנסט, ר'
ר' משה איצ'ל פאנעוועזער (ר' משה יצחק הלוי), מתתיהו שפראשון, ד"ר עזריאל העדסהימר,
ר' עלינקע קראטינגער (ר' אליהו לוינסון), ר' פינחס רזובסקי, קלמן שולמן, קעלמער מגיד
(ר' משה יצחק), שאול פינחס רבינוביץ (שפר), ר' שלום בער שניאורסן (מהרש"ב), ר'
שמואל מוהליבר, שמואל יוסף פין, שמחה יוסף זיו.

אולם „אגב אורחא" נזכרים גם המפורסמים האלה: אברהם מאפו, אד"ם הכהן,
אייזיק מאיר דיק, פרופ' בקשט, ר' בנימין דיסקין, ברפמן, הירש דיינאו, ר' הירשעלע ברוידע,
פרופ' הולסון, ח"י גורלנד, יהודה ליב גורדון, ר' יוסף זינדל, יעקב ליפשיץ, יעקב ספיר,
דודיענבלום, דודיענשאהל, ליפמן ליפסקין (בנו של ר' ישראל סלנטר), ד"ר מאיר לעהמן, ר'
מענדל חייק, מרדכי אהרן גינצבורג, ניסן רוזנבל, נצ"ב, שלמה פיינבערג, שמואל פוליקוב,
ד"ר פינסק, פירקוביץ, ד"ר שמשון רפאל הירש.

כשהחיים שוטפים כסדרם, אז איננו נזכר ונרשם כל-כך חלופו של דור; אבל בשעת
חורום, בהשתער האירגומליות, אז אין הדור „חולף" כי אם „הולך" לו לעולמים וטובע
בנשיה ... מר מרק בזכרונות-ירמסות אלה הציג רבים מה„גדולים" מהיות נמחים מוכרן
כל, ובשכר זה ראוי הוא לברכה וגם לכפרה על הבלשת האניות של עצמו והעניות ממעש
של אחרים מעסקי צבור, כביכול ...

ת. ש. ניי הויזען.

379. קיפער, מ. 10 יאר אקטיאבר-רעוואלוציע; די אקטיאבר-רעווא-
לוציע און די אירישע ארבעטנדיקע פון אוקראינע. קיעוו, „קולטור-ליגע", 1927.
142, [1] ע' 15 : 23.

עם טבלאות.

370. **Guttman, Jacob.** Fest-und Sabbathpredigten. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1926. xi, 323 פ' 15 : 23.

371. **Harris, Rendel.** What was the afikoman? Cambridge, Heffer, 1927. 13 פ' 15 : 24.

= Woodbrooke essays, no. 2.

372. **Hertz, J[oseph] H[erman].** Opening and concluding addresses. London, Oxford university press, 1927. 27 פ' 14 : 21.

373. **Schulman, Samuel.** "God and modern Gods"; preached Sunday, December 11, 1927. "With Forum supplement". New York, Congregation Emanuel, 1927 (?). 19 פ' 14 : 20.

374. **Schulman, Samuel.** Science, ethics, religion and Dr. Freud; preached Sunday, January 8, 1928. "With Forum supplement". New York, Congregation Emanuel, 1928. 23 פ' 14 : 20.

375. **Tefillot.** A noite de Shabbath (segundo o rito português); arranjo e tradução por A. C. de Barros Basto (Ben-Rosh). Porto, Comunidade israelita, 1927. 34 פ' 12 : 18.

היסטוריה ומדעים הקרובים אליה.

בְּלִקְנֵדָה, י. החשמונאים או מלחמת החרות. ראה ע' 19.

376. בְּרִנְשְׁמַיִן, ש[מעון]. בחון הדורות. מסות ורשומות. ניו יורק, בֶּלֶד, 1928. 223 ע' 15 : 23.

ה ת ו כ נ :

- א.—מן הדורות הראשונים. ר' אישתורי הפרחי. ר' שלמה אלקבין. שבתי צבי. יהודה ליאון אברבנאל. אוריאל אקוסטה. דוגמת חיי אדם (לאוריאל אקוסטה). יוסף דילמידיו.
- ב.—מן הדורות האחרונים. ד"ר אהרן גולדנבלום ותקופתו. חיים זליג פלוגינסקי ואלכסנדר הלוי צדכובים. ראובן בריונין. אחד העם. דוד סימנסן. אברהם דיסין. מיכאל אוסיפוביץ גרשנון.
- ג.—דורות וספרים. גאון הארץ. חזון הגאולה בשירת ישראל. צער האומה. יגון הדורות. שירי הזעם. דור לוחם.

כשדא, צ. שבטי יעקב ונצורי ישראל. ראה ע' 27.

צ'ין. מאסף החברה הא"י להיסטוריה ואתנוגרפיה. ראה ע' 14.

שמחוני, י. נ. דברי ומי ישראל. ראה ע' 34.

Wesen des Doppelgängers. München, Allgemeine Verlagsanstalt, 1927. 282, [1] ע' 13:18.

עם תמונות.

366. **Levi, Eliphas.** Dogma und Ritual der hohen Magie [by] Eliphas Levi (Abbé Alphons Louis Constant). Barth, 1927. 2v. 273, [1]; 341, [1] ע' 14:22.

Bd. 1: Dogma. Bd. 2: Das Ritual.

ספרי אליפו לוי, בתור תעודות מסוג מיוחד, ראויים בלי ספק להתפרסם בתרגום חדש כי הנזיר והכהן המגודה שכתבם הוא בתקופה החדשה המחולל המפורסם ביותר של התנועה הסורית שנקראת "קבלה נוצרית". חלק גדול מן השמה החשובה שקבע אליפו לוי יצא מדמיונו הקודח, אך ערב בה גם חומר סודי אמתי ישן, בפרט מן הקבלה היהודית. בתערובת הזאת הזיקו קצת כתביו, שנקראו תמיד הרבה, בהביאם לידי דעות מוטעות ע"א הקבלה היהודית. צריך לקרוא אותם בתור תעודות על החכמה הנסתרה של המאה ה-19; במובן הזה הם מרבי לקח.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

[אוסטרוב] אסטרואו, ת. ל. תנחומא בר יצחק. ראה ע' 16.

367. [אורליאנסקי] ארליאנסקי, צבי הירש. דרשות שנים ועשרים דרשות מהשלב מאות דרשות ... כרך שני. ניוירוק, דפוס אריאס, 1927. 174, [2] ע' 15:23.

הכרך הראשון יצא בשנת 1922.

אשקר, מ. הלל וזמרה. ראה ע' 17.

368. בנימין בן מאיר. אמרי בנימין על התורה ... נדפס פעם אחת בעיר טרנפל בשנת תקע"ד ... לודו, שמשעטשינסקי, תרפ"ו. 100 ע' 21:15.

מרגליות, י. א. ז. אשרי האיש. ראה ע' 29.

[שורצמן] שווארצמאן, ב. מ. בין ישראל לעמים. ראה ע' 34.

שפירא, א. י. נתיבות שלום. ראה ע' 34.

369. אש, נחום. א טריוסמיווארט פארץ יודישען פאלק (דברי נחמה) געהאלטן פון הרב ... אבד"ק משענסמחוב. משענסמאכאו, שמואל יוסף אש, תרפ"ד. 77 ע' 13:19.

היסוד לספר הם שבתי מהר"ן בעברית ויווית. בהקדמתו (ע' 1—40) מדגיש המחבר את המקום החשוב, שהפסה א"י בתורת החסידות, ומספר על עלית החסידים לא"י. המחבר סובר שתאור גסיעתו של מהר"ן אינו מכיל שום גוומאות והיות ויכול לשמש בתור תעודה היסטורית חשובה.—ההוצאה יפה.

360. זעזער, ש[מואל] צ[בין]. רב ישראל בעל שם טוב. זיון לעבען, לעהרע און ווירקען. (פינפטע אויפלאגע). I/II. [ניו יורק], פיערעברג, [1927]. 247, 251, ע' 13: 19.

361. Bloch, Chajim. Le Golem. Légendes du ghetto de Prague. Traduit par François Ritter. Strasbourg, Heitz, 1928. [vi], 237, [I] ע' 13: 18.

אחרי התרגום האנגלי של „האגדות על הגולם“ בא עכשיו תרגום צרפתי בלשון נעימה. המחבר בעצמו כתב לו הקדמה חדשה, שבה הזכיר גם את העובדה המעניינת כי המשורר הגרמני אחרים פון ארנים בנה את ספרו „איזבלה ממצרים“ על אגדת הגולם. אנחנו משערים שהוא אוחדו ברגמנו לקח את הדידיות האלה מתוך שודט, Jüdische Merkwürdigkeiten שלשונו נזכר גם אצל בלדן. האגדות שהביא בלדן אינן נוסח ישן כי אם זיוף חדש כמו שהראה שלום בק. ס. א' ע' 104—106.

362. Bloch, Chajim. Lebenserinnerungen des Kabbalisten Vital. Leipzig, „Asia Major“, 1927. 179 ע' 12: 18.

ס' התענינות למהרח"ו, שבלדן תרגמו, ראוי בודאי להתפרסם בקהל רב. אפשר להכיר מתוכו במשך נכבד עד כמה מתאימים בנפש מיסטיקן גדול החזיון הסודי והחיים העצמיים. רב המאורעות, שרח"ו מספר, הם נסים ונפלאות, אבל חקל הפשוט והרציני של הספור מוכיח לקורא כי יש למאורעות האלה לכל הפחות אמת סובייקטיבית.—בלדן הוסיף לתרגומו הקדמה, הערות מועילות וביבליוגרפיה.

363. Buber, Martin. Die chassidischen Bücher. Hellerau, Hegner, 1928. XXXI, 717 ע' 11: 20.

בספר זה כנס בובר את ספריו על החסידות בכרך אחד. בכרך-נכללו הספרים „ספורי ר' נחמן מברסלב“, „אגדות הבעש"ט“, „הספר על המגיד הגדול (ר' דב בר)“, „האור הגנוז“, ו„דרכי אל החסידות“. להוצאה החדשה הזאת כתב בובר מבוא המשווה את החסידות לתורת שפינוזה ולתנועת שבתי צבי. בסוף הספר שלשלת הצדיקים.

364. Buber, Martin. De legende van den Baalsjém; vertaling van R. Colaço Osorio-Swaab. Zutphen, Thieme, 1927. 225, [I] ע' 15: 22.

עם תמונת המחבר.

365. Held, Hans Ludwig. Das Gespenst des Golem. Eine Studie aus der hebräischen Mystik mit einem Exkurs über Das

ופזרנו אותם בתוך הפרשיות ועוד הוספנו הגדה מסבי דבי אתונא וארבע קדושות אשר נשמטו בדפוסים האחרים. לובלין, הערשענהארן, תרפ"ז. 208, 94 ע' 23:15.

355. [לינר] לינער, חיים שמחה. ס' דור ישרים הוא שלשלת היהוס וסדר הקבלה מחמשה צדיקים ... אא"ז ... מרדכי יוסף ... מאיזביצא ושני בנו ... יעקב ... ו ... שמואל דוב ... ושני בני זק' ר' יעקב ... גרשון חנוך העניך ... ו ... אברהם יהושע העשיל ... עבודתם ומנהגיהם ומפעליהם ... לובלין, דפוס שנידרמסר, 1925. 118, [1] ע' 21:15.

356. מדרש ריב"ש טוב. והוא ליקט [ו] ... מכל תורותיו, ומאמריו ... [של] ישראל בעל שם טוב ... מלוקט מכל הספרים הנמצאים ... כל ... הדרכות ומוסרים, סיפורים ומכתבים ... בשם רבינו הבעש"ט ... וגם ... פרושים ... רמזים ... דרושים ... יתר הפרטים יתבארו בחשערים קודם כל החלקים והקונטרסים. כל אלה לקטתים ... יהודה מכונה ליב ארכאהאם ... קעטשקעמעט, דפוס מרדכי אברהאם, תרפ"ז. 112, 112 ע' 20:14.

עם דקדמה מאת המלקט.
תכן: א. הלך ראשון ... יחלק לשני קונטרסים ... הראשון כולל כשלוש מאות מאמרים ... וכשבעים מכתבים ... בין ... הבעל שם טוב ותלמידיו ... והקונטרס הזה הוא כעין פתיחה כללית ... מדרש ריב"ש טוב ... וקונטרס השני ... לקוטי תורת ... הבעש"ט ... בעניני תורה ומצוות ועבודת הש"ת עפ"י אל"ף ב"ת ... והקונטרס הזה מאות א' עד ד' ועד בכלל ... [עם שער מיוחד].

358. ס' מעשה הגדולים החדש. כולל ספורים ... והנהגות טובות ... מאת ... יהיאל ... מאלכסנדר ומכנו ... ורחמיאל ישראל יצחק ... ועוד מתרבה צדיקים ... נמצא בו סיפורים מענין הכנסת אורחים ... הובא לבית הדפוס [עם הקדמה] ע"י מתתיהו צבי בן ישראל יעקב סלאונוניק. ווארשא, (דפוס פיסענט), תרפ"ז. 88 ע' 21:15.

357. מרדכי בן ישכר בר מנדבורנא. ס' מאמר מרדכי ... מאמרים ... ונלווה לזה סתרי תורה אמרות טהורות ... מאת ... אביו ... ישכר בער ... מנדבורנא ... גם בו יבוא מן המחבר ... מעשים נפלאים ... שיחות ... ותפלות ... ומכתבים ... הובא לבית הדפוס ע"י הוצאות נכד המחבר ... אהרן משה לויפקר ... סאטמאר, דפוס מאיר ליב הירש, תרפ"ז. [5], 30, [4] דף. 21:15.

בסוף הספר אגרת מגאוני ירושלים.

שלום, ג. קונטרס אלה שמות ספרי מוהר"ן. ראה ע' 34.

359. זעזער, ש[מואל] צ[בין]. די נסיעה פון רבי נחמן בראס" לאווער קיין ארץ ישראל. לויט דעם שבחי הר"ן ... מיט אן איינלייטונג, דער- קלערונגען און באמערקונגען. ניו יורק, פייערבערג, תרפ"ח. 128 ע' 20:14.

Baalschem; Bann; Barkochba; Baruch-Schriften; Baukunst in Israel; Begräbnis in Palästina; Berge im A. T.; Beschneidung; Bibel, A. T. (י"י Sellin Bauer, Bertholet; 11 עמודות); Bibelübersetzungen, Targume; Bibelwissenschaft, A. T. (י"י Bertholet); Biblische Theologie, A. T.; Bilderverehrung im A. T.; Blut im A. T.; Brod, Max; Buber, Martin; Bund im A. T.; Chabiru; Chassidismus; Chronik; Chronologie, Ausserchristliche; Cohen, Hermann; Coster, Uriel da; Darmesteter; Dekalog; Deuteronomium; Diaspora, Jüdische; Dubnow; Ebioniten; Ehe im A. T.; Eherne Schlange; Ehermes Meer; Eid im A. T.; Eiferopfer; Einstein; El; Elbogen; Elephantine —Urkunden; Elkesaiten; Elohim; Elohist; Ephod; Epigraphik, Semitische; Erlassjahr; Erlösung im A. T.; Eschatologie, Jüdische; Essener; Eupolemos; Ewiges Leben im A. T.; Exil, Babylonisches; Exodus; Familie im A. T.; Fremde in Israel; Galiläa; Gamaliel; Gaza; Gebet im Judentum.

ח. פלאום.

350. Silver, Maxwell. Justice and Judaism in the light of to-day. New York, Bloch pub. co., 1928. [6], 73 ע' 14:21.

ז. עוסק במושג הצדק אצל היהודים ובהתפקיד שמלא המושג היה בהתפתחות המוסר אצל היהודים והעמים האחרים. הספר, שקבל בשנת 1917 את פרס קויפמאן—קולר, מבוסס על חקירה עצמית בספרות הרבנית.

ח. קבלה וחסידות.

351. אבלועפיה, מודרום בן יוסף. מ' אוצר הכבוד... [פירוש הגדות הש"ס מסדר זרעים ומועד על פי קבלה]... נדפס ראשונה בשנת תקס"ח ועתה הובא לביה"ד שניתן על ידי השותפים מאיר מאיער ממשערטעו ויצחק הערשקאוויטש מביאטארטש. סאטמאר, דפוס מאיר ליב הירש, תרפ"ז. [3], 62 דף.

26:21

זו היא הוצאה שלישית. השניה והשלמה יותר, ורשה תרכ"ח, לא נודעה למביא לביה"ד. הדפוס יפה.

352. [אנגל] ענגל, יוסף. אוצרות יוסף. מאמר לבנה, מאמר

דוד ... וינה, דפוס „אוניון“, תרפ"ח. 1, 105, VIII ע' 22:14.

[גרובר], גרובער, י. משיח הרוחני. ראה ע' 25.

353. דב בר בן אברהם ממזריטש. מגיד דבריו ליעקב והוא לקוטי

אמרים אמרי נועם... לובלין, דפוס נחמה הערשנהארן, תרפ"ז. 100 ע' 22:15.

הורודצקי, ש. א. החסידות והחסידים. ראה ע' 26.

354. לוי יצחק בן מאיר מברדיצ'ב. קדושת לוי על התורה ...

אשר השאיר אחריו ברכה הרב ... לוי יצחק אבד"ק בארדיטשוב ... על חמשה חומשי תורה גם כמה לקוטים על פסוקים וגמרות ... הוספנו דברים חדשים ...

348. Rall, Harris Franklin. Christianity and Judaism; compare notes, by Harris Franklin Rall and Samuel S. Cohon. New York, Macmillan co., 1927. VIII, [1], 132 ע' 13: 19.

הספר הזה הוא פרי ההתאמצויות הנעשות באמריקה להביא לידי הבנה הדדית בין היהודים ונוצרים. ההיברו יוניון קולג' בסנסנינג ובתי מדרש התיאולוגיים של הפרוטסטנטים בצ'יקגו החליטו להחליף מורים ביניהם ולסדר הרצאות על היהדות לפני התלמידים הנוצרים ועל הנצרות לפני התלמידים היהודים. פרופ' שמואל ס. כהן נשלח לצ'יקגו והקולג' היהודי בסנסנינגי הזמין את פרופסור רל להרצות על הנצרות. הספר הזה מכיל שתי שורות ההרצאות.

349. Die Religion in Geschichte und Gegenwart; Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. 2., völlig neubearb. Aufl. ... Hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Tübingen, Mohr, 1927—1928. 20: 28.

5.—22. Lief. Bd. I. עמודות 385 — 2052. Antike und Christentum—Dyobouniotes.

23.—32. Lief. Bd. II. עמודות 1 — 928. Eadmund — Gegenreformation.

את הקודמים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 49.

הספר המפורסם לא הורחב במהדורה החדשה; ההקדש ישאר כמו שהיה. השנוי חל בעיקר על דרך העבודה וחלוקת החומר. במהדורה הראשונה השתדל המו"ל לעשות את הספר חטיבה אחת; עכשו עזב את גקורת הראות הזאת ונתן מקום לכל הדעות. לפיכך הגדיל בהרבה את מספר המשתתפים בעבודה. כמה שנוגע לחלוקת החומר, הרי קבע מקום הרבה יותר רחב לתולדות הדת בכלל; לכל הדתות החשובות ולכל הרעיונות הדתיים הקדשו ערכים מיוחדים. מצדנו יש להצטער כי הספר מעמיק בעבר הרבה פחות מאשר בהווה. הערכים ע"א נושאים ואישים מימי הקדם ומימי הביניים קצרים הרבה מאלה ע"א נושאים מן ההווה. על ידי כך ירגיש הקורא לפעמים חסרונות ערכים. למשל ערכים על Albertanus Brixiensis ועל Chilasimus ועוד חסרים לגמרי; בערך Adso אין זכר כי הוא הסקור הראשון לאגדה על המאטיכריסט; תחת Agobard von Lyon לא כתוב מאומה על מכסוביו עם היהודים אע"פ שהיה מגדולי שונאי ישראל בימי הביניים, ובסקירה על הספרות לערך הזה חסר הפרק הגדול שבתוך Aronius, Regestae 84 והלאה. תחת Albert der Grosse חסר דבר ע"א שרפת התלמוד ועל גבירול, תחת Barlaam und Joasaph לא נזכר Johannes Damascenus. הערך Christusedichtung מצומצם על הספרות הגרמנית. מצד אחר נתקבלו ערכים מפורטים על נושאים אקטואליים שאין להם יחס ישר אל הדת, כמו: Alkoholfage, Arbeitslosigkeit, Aufwertung, Bank, Berufsberatung, Betriebsräte, Biologie, Bodenreform, Boerse וכיו. אך בכל זאת הספר מורה דרך מצוין בכל עניני מדע הדת; השתדלו מאד למצא לכל ערך את המעבר היותר רצוי לפי בקיאותו בענין. עורך מחלקת היהדות הוא גונקל. ע"א נושאים יהודיים נמצאים הערכים האלה (חוק משמות פרטיים מן התנ"ך): Ackerbau, Palästina; Ahasver; Akiba; Alliance Israélite; Altar, Israelitischer; Antisemitismus; Apokalyptik, Jüdische; Aramäisch; Archäologie, Biblische; Armenpflege, Jüdische; Askese im Judentum; Auferstehung im Judentum; Ausgrabungen in Palästina; Avicebron;

343. **Lamparter, Eduard.** Das Judentum in seiner kultur-und religionsgeschichtlichen Erscheinung. Gotha, Klotz, 1928. VIII, 340 ע' 14: 22.

המחבר הוא כומר נוצרי, בספר זה הפך הוא לתת השוואה על השאלה: איזה הם הערכים התרבותיים והדתיים אשר יצרה היהדות במשך שלשת אלפים שנה? ספרו הוא ספר הגנה על היהודים: "האמת היא האויב ביותר גדול של האנטישמיות. עם הפצת האמת על היהדות בין עמנו, תפקחנה עיניו לראות שהאנטישמיות מתנגדת לרוח הגרמנית והנוצרית." המחבר מוסר בקצור את תולדות ישראל, ביחוד באירופה, ונוגע גם בפירובלימות של הזמן, חבל שחסרה רשימת הענינים בסוף הספר.

344. **Marmorstein, A[braham].** The old rabbinic doctrine of God. London, Oxford university press, 1927. 217 ע' 14: 21.

Pt 1. The names and attributes of God.

= Jews' College publications, No. 10.

345. **Moses ben Maimon.** הלכות מלכים. Les lois concernant les rois et la guerre. Traduction française sur le texte hébreu par Elie Lambert. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. [4], 20 ע' 11: 18.

346. **Moses ben Maimon.** Les huit chapitres de Maïmonide, ou introduction à la Mischna d'Aboth, maximes des pères de la Synagogue. Tr. de l'arabe par Jules Wolff. 2e éd. Paris, Lipschutz, 1927. 78, [1] ע' 14: 22.

התרגום הזה של "שמונה פרקים" תרגם בדיוקנות מן הסקור הערבי בתשפת לב לתרגום העברי. בהערות מוצאים הוראות על כמה שאלות התרגום ועל הסגלות הסיוחיות שבשפת הרמב"ם. ההקדמה מכילה נתיח מפורט של התוכן והשוואה מעניינת ועצמית בין מוסר רס"ג למוסר הרמב"ם. ו. לא בסס בזה את דבריו אלא על שני המקורות לברם ("אמונות ודעות" פרק י' ו"שמונה פרקים"). יש גם להצטרף שלא הכנים לחקירת מקורות הרמב"ם פילוסופים אחרים. עבודות הכנה על הענין הזה לא היו חסרות גם בזמן שוולף חקר את ספרו.

347. **Presser, Jakob.** Das Buch "De tribus impostoribus" (von den drei Betrügnern). Proefschrift... Amsterdam. Amsterdam, Paris, 1926. [1], 169 ע' facs. 16: 24.

כידוע מוצאים מימי הבינים עד ימינו אנו ידיעות ע"א ספר שנקרא "ששת הרמאים (משה, ישו, מחמד)", אבל ספר כזה בעצמו יש רק בהוצאה שהופיעה (ע"פ השער) ב1598. פרי. הצלית עכשיו לגלות חגלית מעניינת מאד: ההוצאה הזאת ויזף היא; לא נדפסה אלא ב1753. אינה מיוסדת על חבור ישן כי אם על מאמר בשם "ע"א תרמיות הדתות" שחברו איזה Johann Joachim Müller בערך 1690, ואשר כתב ידו נשמר עוד בוינה. מכאן מוכח כי הספר המפורסם הזה אינו אלא רמאות, וכי כל ההרהורים על מחברו היו רק היות, הדיסטוציה מעניינת עוד ביחוד בהוראותיה הרבות על הספרות האנטידתית בכלל.

339. **Gaskell, G. A.** Gnostic scriptures interpreted. London, Daniel, (1927). 336 ע' 12:18.

שם הספר מטעה. אין כאן טקסטים גנוסטיים דוקא, אלא טקסטים בעלי אופי מספרי נבחרים מן הספרות של כל הדתות: טקסטים בבליים, יהודיים, נוצריים, גנוסטיים, מניכיאיים קלטיים, וכו'. הומ"ל מבאר את הקטעים אשר בחר באופן כזה, שרוצאת לו שיטה אחת תיאוסופית.

340. **Gebhardt, Karl.** Spinoza, vier Reden. Heidelberg, Winter, 1927. 80 ע' 19:23.

הדרך הקטן הזה ראוי להערצתנו. במשך שני חדשים דבר המחבר במקומות שונים על שפינוזה וכל נאום ונאום מצין סינזה חשובה ובעלת ערך רב. בהאג, באספת חברת שפינוזה, דבר על אישיותו הרוחנית של שפינוזה, בפרוזה תאר בחברה צרפתית לפילוסופיה את מבנה השיטה, בוינה דבר לפני חברה יהודית אקדמית על שפ. והיהדות, בפרנקפורט במסיבת חברת מעריצי גטה דבר על שפ. וגטה. בכל הנאומים האלה מתבלט כיצד מתלכדת חקירה היסטורית עמוקה עם הכנה אינטואיטיבית של קשרי תולדות הרוח. הסינזה הזאת היא פרי עבודת עשרים וחמש שנים אשר הקדיש המחבר לחקירת שפ. אבל גם בין החוקרים הצליחו רק מעטים להבליט את מסקנות חקירותיהם באופן כל כך ברור וחי. ננאום על שפ. והיהדות מסביר גבחדר את השקפתו על האנוסים אשר עזיה כתב כבר בהזדמנויות קודמות. מענינת ביותר היא תורתו של המחבר על רוח תקופת הברוק המתבשאת בכל הנאומים האלה.

341. **Götzmann, Wilhelm.** Die Unsterblichkeitsbeweise in der Väterzeit und Scholastik bis zum Ende des 13. Jahrhunderts. Eine philosophie-und dogmengeschichtliche Studie. Karlsruhe, Gutsch, 1927. VIII, 247 ע' 15:23.

המחבר אסף את החמר הרב הנוגע לשאלת השארת הנפש המפוזר בכתבי אבות הכנסיה ופילוסופי האסכולסטיקה.

במקומות אחדים דן המחבר גם על השפעת הפילוסופים היהודים על התפתחות הפרובלמה: ע' 143 (בקשר עם ספריו של דומיניקוס גונדיסלינוס), ע' 165, 166 על שלמה גברול.

Gunkel, H. Die Religion in Geschichte und Gegenwart.

ראה ע' 81 מספר 349.

342. **Hasluck, Frederick William.** Letters on religion and folklore. Annotated by Margaret M. Hasluck. London, Luzac, 1926. XI, 256 ע' ill. 14:22.

אלמנת המחבר אספה בספר זה קטעים מתוך מכתבים אשר כתב בימי חייו האחרונים לפרופסור Dawkins. המכתבים האלה מכילים לרב הערות על שולי הגליון לספרים רבים אשר קרא, לרב ספרים נוגעים לפולקלור. פעמים רבות נוגעות הערותיו של המחבר לענינים יהודיים, כגון מקורות האמונה בעלילת הדם (ע' 45, 61) רפוי עממי אצל היהודים (ע' 132), מולחן הקדושים אצל היהודים בימי הביניים (ע' 137), אליהו בתור מורה של הרמב"ם (ע' 145), היהודי הנודד (ע' 159, 202) האגדה שארון הקדש הוחבא בזמן הגלות הראשונה תחת מדע בית המקדש (ע' 187), אגדות אליהו הנביא (ע' 202) וכו'.

אינו אלא לשון נופלת על לשון, פועל עברי „נִכְבַּ” (בכֹּף!), שִׁמְמוֹ הַשֵּׁם „מַכְבִּי” (Hammerer), כמו שמהלֵט המחבר (עמ' 206), אינו במציאות. שאֵינוֹ קְלוֹם יָדַע את המקורות השונים של „יהוה” ו„אלהים” ורצה למשמש את ההבדל (עמ' 213-214) היא השערה פורחת באויר. שמהשבת מסורה לכס ואין אחם מסורים לשבת” הורה לא יִשׁוּ (עמ' 214), אלא בעלי-התלמוד (עיין י. קלוזנר, יִשׁוּ הַנִּצְרִי, הוצאה ב' עמ' 293, 491; התרגום האנגלי, עמ' 278). עמ' 234 בא השם Cairo בתור אנאכרוניסמוס.

ויש להעיר עוד הערה כללית: עם כל היחס החיובי וההומני-הערני של המחבר אל היהודים והיהדות, עושה עלינו, היהודים — ואף על היותר אוֹבִיקְטִיבִיִּים שבנו ביחס אל הנצרות — רושם לא-נעים מה שמסיד מומעת בספר המבוקר, שישו הוא הסמרה והתכלית והסוף של כל הדתיות העליונה ושל כל המוסריות הרמה של היהדות כולה; כאילו אין היהודים ותרבותם הדתית-המוסרית-הלאומית — היהדות, תכלית בפני עצמה וכאילו לא נבראו אלא לשמש את הנצרות בלבד... אף טובי החוקרים הנצריים, שהמחבר של הספר המבוקר הוא אחד מהם, אינם יכולים להשתחרר מהשקפה סובייקטיבית ובלתי-ימנעית זו. בכרך חדש מבטח המחבר לדבר על משלי, בן-סירא וחכמת-שלמה, על פרקי-אבות בפרט ועל המשנה והתלמוד בכלל, על תהלים ועל הספרים הגנוזים והחיצונים, וכן גם על תקופת החשמונאים ופעולתם החיובית, זה יהא בוודאי ספר חשוב, כמו שחשוב גם הספר שלפנינו. ואנו מקוים, שהמחבר יזהר בספרו הבא מכל אותן הטעויות המדעיות, שיש בספר זה ושאין מסמכות את חשיבותו המדעית בכללותה.

יוסף קלוזנר.

334. Edwards, Chilperic. The Messianic idea. London, Watts, (1927). [3], 146 ע' 13 : 18.

מבוא פופלרי להבנת המשיחיות בישראל.

335. Einstein, David G. The indestructible faith. New York, Bloch pub. co., 1927. VII, 207 ע' 13 : 19.

מסרת הספר תבואר מתוך הקטעים האלה (ע' 88 וכו'): אין הלאומיות והדת יחידה בלתי-נגרדת אצל עם ישראל. כל תולדות העם, החל מומן גלותו, מכחישות את ההשקפה הזאת... הזמן עבר, אשר בו היתה היהדות דת של עם אחד... לאמיתותם של היהודים כיום היא אמריקנית, אנגלית, וצרפתית וכו... עתידה של היהדות בארצות הליברליות צריך להתבסס על התאמה חברתית יותר גדולה ולא על תחיה פוליטית. ההצלחה הפוליטית של התנועה הציונית תביא לירי פורד דתי בין יהודי המערב ובין יהודי המזרח.

336. Farbridge, Maurice H[arry]. Judaism and the modern mind. New York, Macmillan, 1927. XI, 300 ע' 13 : 19.

נסיון לברר לאיש חדש את הערך המוסרי והדתי של היהדות המסורתית. בפרט היה חשוב בעיני המחבר לגלות את יופי התניך ואת גדלתו נגד התקפות חדשות.

337. Fels, Mary. Toward the light. New York, Dobseveage, 1927. 281 ע' 13 : 20.

338. Fleg, Edmond. Pourquoi je suis Juif. Paris, Editions de France, 1928. 102, [1] ע' 12 : 19.

“Leurs raisons”, collection dirigée par André Billy.

את זמנם ומשכש בזה מסוקים שונים. כך, למשל, מפליא יחסו החיובי לספר דברי-הימים ביהוד עם ספר עזרא (עמ' 125, 154-173). אפילו את הגרעין ההיסטורי של "מגילת אסתר" אינו מבחיש (עמ' 130). בהבנה ובהקרה הוא מדבר גם על התרגומים (עמ' 208-230) ועל המטרה (עמ' 118-120, 127). השקפתו על תרגום השבעים בתור תוצאה של הצורך הגדול, שהיה לקבוצת-היהודים המפוזרים בארצות בעלות דבור יווני או מסחר יווני, אף אם אינה חדשה ביותר בכללה, יש בה גון חדש מפני שהיא מתקשרת בספרו בצרכים הכלכליים של ישראל בתור עמ' המסחר במאות האחרונות קודם ספח' (עמ' 233-235). על היהודים והיהדות הוא מדבר בחום ובהתלהבות, שקשה למצוא כדוגמתם בין התיאולוגים הנוצריים. בהרבה מקומות, הוא מטעים לעתים תכופות (עיין, למשל, עמ' 117, 123-127, 145, 189, 246-247, 264). שההשקפה הרווחת בין הנוצרים, שהיהדות אינה אלא חוקיות כלכלית (מצוות מעשיות), שאינה יודעת אהבה לזרים ושאינה רוצה להכניס זרים תחת כנפי-השינה, ועוד, אינה אלא משפט קרום, — ואחת מתכליותיו של ספרו הנוכחי היא — לבטל משפטים קדומים ממין זה. הוא מגיע בהערצת היהדות לידי כך, שהוא חושב להפירה על המדה את ההערכה היתרה של התרבות היוונית ואינו חושב לבלתי-אפשרי, שהיילים יהודים בחיל-פרס היו "הטבעת המסתובבת" בין "עבד-הי" הסובל והנענה על דרשו טוב וזין "פרומיתאוס הכבול" של איסכילוס (עמ' 41, 146-147, 216-217). ואולם, אם זהו דבר מוטל בספק, הרי אפשר לקבל את החלטתו, שה"לוגוס" באיונגליון של יוחנן בא לא מאפלטון, אלא מן ה"מיסמא" שבתרגום-אונקלוס (עמ' 216).

ודאי, יש בספר זה גם הרבה דברים מסופקים גם בלתי-נכונים. למשל: "ורובכל" אינו "ורוב-בכל" — ה"רובב" (עמ' 41), אלא "ור-בכל" — ורע-בכל. אין זו ודאות גמורה כל-כך, שלא היתה שיבת-ציון כלל, כמו שהמחבר חושב (עמ' 54); וכן ש"עזרא" אינו שם של אדם, אלא עורתו של נחמיה! (עמ' 55); או שבפרשת-בראשית יש "חלק הגון" של "הרעיונות הקוסמולוגיים הקדומים של היוונים" (עמ' 69). נכון הדבר, ש"תורה" אינה Law, אלא Doctrine; אבל ספק הוא, אם "משנה" היא "החוק השני", (עיין גם עמ' 127), והגמרא לא נתחברה בשנת 1000 לספח' (עמ' 117-118), וב"פרקי אבות" כתוב: "משה קבל תורה מסיני" ולא Inspiration (עמ' 119). ההחלטה, שהבוק האמין באלים הרבה, לעמים וארצות שונות (עמ' 150-151), מותרת מה שכתב המחבר עצמו בעמ' 151-152; כמו שלא נכון הדבר, שבאיה מן הכתבים היסודיים של התורה יש יסוד לדבר על "מוגיות-ההיפסוס" במקום "מוגיות-היפסוס" (עמ' 84); וכך אומר המחבר ביהם לדברי-הימים ועזרא, (עמ' 173) באופן שיטתי, לא כביטויים בודדים!

כל תיאוריה זו, שספר דברי-הימים בא להתנגד לה, ("פרומיתאוס" — תורת-כהנים), שהמחבר מהזיק בה בכל ענין ובה הוא מכאר את העובדה, שדברי-הימים באו בכתבי-הקודש העבריים בסוף (עמ' 159) — היא מחוסרת בסיס חזק. דברי-הימים באו בסוף מפני שהם כעין סכום קצר של כל תולדות-היהודים. — מתניהו השמונאי לא נתבין להקים את מלכות-דוד (עמ' 165); להפך, הכתבים-השמונאים נתבנו ל"ממלכת-כהנים", וזו היתה סבת מלחמותיהם המאחרות בפרושים וגרמא למפלחם.

בן-סירא פעם נתחבר, לדברי המחבר, לערך בשנת 130 (עמ' 180), פעם — לערך בשנת 250 (עמ' 256) ופעם — בשנת 150 (עמ' 259). "קרתגו" היא לא "קרת-חדש" (עמ' 203), אלא — קרת-חדש (התיו לא נתבאה בדבור). "אפיפאנס" הוא על-פי החקירות החדשות, לא "הנאור", אלא "האל המופיע", והחידוד של פול' ביוס: Bpiphane — Epimane.

אך האם מצא כל שכר עמלו? הלא מן הנמנע הוא לשנות רוח איזה ספר, וכן שוררת גם בספר הזה רוח פיוארבך, אע"פ שכל הפרטים מתאימים להשקפתנו היום. והנה הספר נכתב בשביל קוראים הרחוקים מן הענין; הוא עממי בהחלט, ובכלל שואלים אנו: ההיה צורך לספר כזה? מי שמקבל על עצמו לקרא מאתים עמוד על שפינוחה, הלא ודאי יוכל לעכל מאכל רוחני יותר כבד.

ח. פלאום.

331. **Cohen, Hermann.** Hermann Cohens Schriften zur Philosophie und Zeitgeschichte. Hrsg. von Albert Görland und Ernst Cassirer. Mit zwei Bildnissen Cohens nach Zeichnungen von Karl Doerbecker. Berlin, Akademie-Verlag, 1928. 2v. XVIII, 560; XIII, 503 ע' 16: 24.

Veröffentlichungen der Hermann Cohen-Stiftung bei der Akademie für die Wissenschaft des Judentums.

בע' XVI-IX נאום ההסדר של קסירר.

בשני הכרכים הגדולים האלה הוציאו גרלנד וקסירר מאמרים קטנים שפרסם כהן במקומות שונים וגם את ספרו על יסוד המתודה האינפניטסימלית אשר אזל מן השוק מזמן רב. אין למאמרים האלה יחס ישר אל היהדות, אבל בהשקפת עולמו של כהן היתה ליהדות חשיבות כל כך מרובה עד שלא יוכל לעבור עליה גם כשרן על ענינים אחרים לגמרי. רבים מן המאמרים האלה מוסבים מסביב לשאלות פוליטיות, כשכהן משתדל לפתר אותן מתוך חקירה יסודית, פרינציפיונית. ומתוך השקפה חודרת כזאת מדבר כהן במאמרים אלה על עניני דיומא של היהדות ועל ההתקפות של האנטישמיות נגדה. (השוה ביחוד מקומות רבים בחקרמנו להוצאה החדשה של תולדות החמירות של אלברט דגנה, את דבריו על הנומרוס קלאוזוס באוניברסיטאות, את הפוליטיקה נגד ברגסון אשר בה מסתייע כ. בפילוסופים היהודים של ימי הבינים וכו')

מחבר נוסף **Cohon, S. S.**

ראה ע' 81 מספר 348.

332. **Diesendruck, Z[wi].** Maimonides' Lehre von der Prophetie. Wien, n.p., 1927. ע' [74]-134. 16: 24.

Reprinted from the Israel Abrahams memorial volume.

333. **Duff, Archibald.** A history of the religion of Judaism, 500 to 200 B. C.. London, Clarke, [1927]. 271, [1] ע' 13: 19.

המחבר המפורסם במקצוע חקירת כתבי-הקודש יוצא בבל בעקבותיהם של ווילהיוון וסיעתו. ההשערה על שלשת (או ארבעת) המקורות של התורה ושל ספרי יהושע, שופטים, שמואל א' ובי, היא לו ידאות גמורה. ואולם, למרות מה שבכמה נקודות של בקורת-המקרא הוא מרחיק ללכת אף מווילהיוון, רות אחרת נושבת מתוך ספרו "תולדות אמונת היהדות, 500 עד 200 קודם ספח"ג, יש לו יחס יותר חיובי אל כתבי-הקודש כולם ואין "הבקורת העליונה" המסופקת פוגמת בהבנתו העמוקה והוקרתו החמה של הספרים השונים שבתנ"ך, שהוא מאחר

324. **Schlesinger, Simon.** Beiträge zur talmudischen Methodologie. Berlin, Bund jüdischer Akademiker, 1927. 20 ע' 14:22.

= Schriftenreihe des Bundes jüdischer Akademiker, 5.

325. **Simonsen, David.** Transl. Jödiske Aeventyr og Legender. Köbenhavn, Gad, 1928. 159 ע' 17:23.

= Aeventyr fra mange Lande, udgivet ved Poul Tuxen, 5.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

בחיי בן יוסף ו' פקודה. חובות הלכות. ראה ע' 17.

326. [זרחיה הויגן]. מ' הישר על תוכחת ומוסר. חברו רבינו יעקב

תם... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ז. 80 ע' 18:11.

327. יונה בן אברהם מגירונדי. שיעורי תשובה... פותח שערים לדופקי

כתשובה לרפא הנפשות... ויורה חמאים בדרך... לשו"ב... ונלוח אליו ספר היראה

מהמחבר... לובלין, דפוס הערשנהארן, תרפ"ז. 120 ע' 18:11.

328. שפירא מ[וביה פ]סח. פתגמים של חכמים. חכמי המחקר,

התורה והפילוסופיה, האמונה והדעות, המדות והמוסר. ספר שני יצא לאור ע'

ירי ישראל שפירא. ניו יורק, (דפוס מונוטיפ העברי), תרפ"ז. 78 ע' 20:14.

השער גם באנגלית.

329. זעזער, שמואל צ[בין]. מדת הרחמים. פראגמענטן איבער

אירישער עמוק לויטן תלמוד, מדרש, רמב"ם און זוהר. ניו יורק, פיוערברג,

תרפ"ח. 167 ע' 20:14.

המחבר, שהשתדל בספריו השונים להקנות להקהל היהודי הרחב ידיעות על עיקרי

היהדות ועל פעולותיהם של גדולי ישראל, עוסק בספר זה בתורת המוסר היהודי ביחוד

בהשקפותיה על ערכם של צדקה, גמילות חסדים, והלואות לנצרכים.

עיקרי הדברים נתפרסמו קודם ע"י המחבר בעתון הניו-יורקי "מארגען ושורנלי". כמו

בשאר ספריו. השפה פשוטה וקלה וההוצאה יפה.

330. **Bolin, Wilhelm.** Spinoza. Zeit-Leben-Werk. 2. Aufl. neu bearb. von Carl Gebhardt. Wittenberg. Ziemsen, (c1927). VIII, 203 ע' 13:20.

= Geisteshelden, eine Sammlung von Biographien hersg. von Ernst Hofmann, Bd. 9.

הספר יצא הפעם הראשונה ב-1894 ועבד עתה ע"י גבהרס. ג. מרח מרח קשה, כי תקופה

אחרת טבעה את חותמתה על הספר הזה: הוא נכתב כלו ברוח הפוסיטיוזם ומובן מאליו

כי השקפת ג. שונה במנה הרבה. אף על פי כן דאג ג. להכניס בו את המסקנות היותר

חדשות של החקירה הפילוסופית והביוגרפית, וגם הביבליוגרפיה וההערות באו מידו.

319. **Albeck, Chanoch.** Eine Erwiderung. Berlin, 1928. 28 ע'
14 : 22.

Sonderabdruck aus "Jeschurun" 1927 Heft 11/12, nebst Vorbemerkung
und Anhang.

על שאלת היהס בין ש' המשכל וס' העתים". ראה מספר 322.

Beer, G., O. Holtzmann, I. Rabin Die Mischna.

ראה מספר 323.

320. **Berman, Léon.** Contes du Talmud. Choisis et transcrits
de l'hébreu. Paris, Rieder, 1927. 273 ע' 12 : 18.

= Judaïsme 7.

321. **Friedmann, Chaim Baruch.** Zur Geschichte der ältesten
Mischna-Überlieferung. Babylonische Mischna-Fragmente aus der
altkairoer Geniza veröffentlicht und kritisch untersucht. (Teil 1).
Frankfurt a. M., typ. Droller, 1927. [4], 26 ע' 15 : 23.

Diss. Bonn. Sonderabdruck aus Jahrbuch XVIII der Jüdisch-Litera-
rischen Gesellschaft zu Frankfurt a. M. 1927.

322. **Kaatz, Saul.** Die Streitschrift Ch. Albecks gegen E.
Hildesheimer. Hindenburg O.-S., (Breslau, typ. Cohn), 1928. 12 ע'
14 : 21.

ראה מספר 319.

323. **Mishna.** Die Mischna; Text, Übersetzung und aus-
führliche Erklärung; mit eingehenden geschichtlichen und sprachli-
chen Einleitungen und textkritischen Anhängen ... hrsg. von G.
Beer, O. Holtzmann, I. Rabin. Giessen, Töpelmann, 1924—1927.
16 : 24.

Seder II. Moed. Traktat 1. Schabbat (Sabbat) ... von Wilhelm Nowack.
1924. VII, 152 ע'.

II. " Traktat 2. 'Erubin (Vermischungen) ... von Wilhelm
Nowack. 1926. VIII, 108 ע'.

IV. Neziqin. Traktat 3. Baba batra ("Letzte Pforte" des Civilrechts)...
von Walter Windfuhr. 1925. VII, 112 ע'.

IV. " Traktat 9. 'Abot (Väter)... von Karl Marti, Georg
Beer. 1927. XXXII, 200 ע'.

יתר המסכתות שהופיעו יצאו בשנות 1912—1923.

ד. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אברמוביץ, י. ט. יד יוסף. ראה ע' 16.

312. [ארנשטין] עהרענטרייא, חנוך. ס' מנחת פתים. פרנקפורט
ענ"ב, „חרמון“, תרפ"ח. 107 ע' 14 : 22.
חדושים על כמה סוגיות.

[בדהב] בדאהב, י. הפרדס. ראה ע' 17.

בבר, ב. ז. אגדת אמוראי ארץ ישראל. ראה ע' 19.

[וולק] וואלק, א. ל. עין אליעזר. ראה ע' 26.

313. [זונדהימר], זאנדהיימער, משה טוביה. אור פני משה ...
יכיל שו"ת ... פירושים וביאורים על התורה ... וסוגיות הש"ס ... פרנקפורט ע"נ
מיון, דפוס „חרמון“, תרפ"ח. XIV, 97, [2] ע' 15 : 23.

314. חיים בן בצלאל. ס' החיים ... נותן ... חיים נצחיים לעוסקים
ועושים ככל הכתוב בו ... לובלין, דפוס הערשנחארן, תרפ"ח. 107, [4] ע' 11 : 18.

יגדיל תורה. (סליצק). ראה ע' 40 מספר 176.

יגדיל תורה. (ורשה). ראה ע' 40 מספר 177.

315. ספר הישר. ורשה, טרקלין, תרפ"ח. [1], 273 ע' 12 : 16.

הכרם. ראה ע' 40.

סתרוך, ש. ד. דברי שאול. ראה ע' 30.

קלצקין, א. חיבת הקדש. ראה ע' 32.

[שורצמן] שווארצמאן, ב. מ. נחלת בנימין. ראה ע' 34.

316. [שיין] שיין, שלום הכהן. קונטרס נתיבות שלום ... במצות
פז"ר ונתיבותיה ערוך ויר"ל מאתי שלום הכהן שיין. קליוזענבורג, וויינשטיין,
תרפ"ח. 11 ע' 15 : 23.

317. שרים, רחמים בן דוד. שערי רחמים ח"ב... שאלות ותשובות
על דרך האמת להבין מה שכתב... הרש"ש... בסידורו ובס'... נהר שלום ... באורים
ומאמרים מלוקטים... ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 18, 96 דף. 17 : 24.

318. לאזערטאוו, י[הודה] ל. דער אידישער רעדנער. צווייטער מהדור
אונגף עי יעקב ... ניו יארק, בוכבינדער, 1927. 256 ע' 15 : 23.

הספר מכיל את הנוסח היווני של „אגרת יעקב“ ומחקר מקיף של האגרת הזאת. הן מצד מחברה והן מצד תכנה ההיסטורי. הספר „שמש מעבר בין יהדות ונצרות“ בו מתמוגגת הנאמנות למסורה עם האמונה בדת החדשה. המחבר מושה את עמדתו של יעקב בתולדות הנצרות לעמדתו של Hugh Latimer בתולדות הריפורמציה האנגלית.

305. **Riessler, Paul.** Altjüdisches Schrifttum ausserhalb der Bibel, übersetzt und erläutert. Augsburg, Filser, 1928. 1342 ע' 14 : 22.

הוצאת המבחר הזה של תרגומים מן הספרות הגנוזה מעידה על זה, שהמלומדים הנוצרים התחילו להתעניין בספרות ישראל המאוחרת, אחרי שהזניחו אותה במשך זמן כל כך רב. המתרגם קורא את הספרים הגנוזים „הד הנביאים והקדמה לאינגליון“, „באורי התנ"ך היותר עתיקים“. המבחר מכיל 61 פרקים החל מתרגום „שמנה עשרה“. בסוף הספר באורים קצרים. התרגום הגרמני מוצלח, הדפוס של הספר יפה מאד.

306. **Robertson, J. M.** Jesus and Judas; a textual and historical investigation. London, Watts, (1927). XII, 241 ע' 13 : 20.

ר. בא לחדש את השומע כי דברי „הבשורות“ הם מיתוס. הוא מבאר כי הספור על בגידת יהודה איש-קריות הוא אגדה שהוכנסה אחר כך לתוך „הבשורות“, והוא חולק על אלה שרוצים להוכיח את מציאותו ההיסטורית של ישו (למשל ע' 136—140 נגד קלזוור).

307. **Schmidt, Joh[ann].** Geschichte der Familienbibel. Glarus, Tschudy, 1927. 30 ע' 15 : 23.

308. **Tobit.** The book of the words of Tobit. With an introductory essay by Ernest H. Short and reproductions of paintings by the old masters. London, Allan, 1927. VII, 120 ע' 15 : 23.

ההוצאה החדשה הזאת של התרגום האנגלי של ספר טוביה נעשתה באהבה רבה. כותב המבוא הראה בהקדמתו את ההשפעה הרבה שהיתה לספר טוביה בתולדות התרבות (מנהגים רבים של הכנסייה הקתולית בקשר עם החתונה מסתמכים בו) ובתולדות האמנות. לנוסח נספחו תמונות של גדולי האמנות האיטלקית וההולנדית.

309. **Vajs, Josef.** Evangelium Sv. Marka a jeho pomer k rečné předloze. Praha, Ceska akademie ved a umění, 1927. VI, 130, [2] ע' 18 : 27.

= Kritické studie staroslovanského textu biblického, I.

310. **Winsch, Wilhelm.** War Jesus ein Nasiräer? Eine Studie über die Lebensweise Christi. 5. verm. und verb. Aufl. Oldenburg, Schwartz, 1927. [I], 81 ע' 13 : 21.

311. **Zielinski, Tadeusz.** Hellenizm a judaizm. Warszawa, Mortkowicz, 1927. 2v. X, 302, 306 ע' 12 : 18.

• = Religie świata antycznego, Tom III—IV.

300. Jeremias, Alfred. Die ausserbiblische Erlösererwartung. Zeugnisse aller Jahrtausende in ihrer Einheitlichkeit dargestellt. Berlin, Hochweg, 1927. 419 'ע 13 : 19.

= Quellen; Lebensbücherei christlicher Zeugnisse aller Jahrhunderte; hrsg. von Eberhard Arnold, Vorband I.

כדי להבין את הצפייה למשיח שהיא רעיון יסודי בתורת היהדות, צריכים להשוותה עם עקבות הרעיון הזה אצל כל העמים האחרים. ההשוואה הזאת היא מטרת הספר שלפנינו. אע"פ שכוון המהבר את מבטו דוקא אל הנצרות, לא נמנע מעסק בהמקורות בלי משא פנים, גם בנוגע לבהירה מהם גם בנוגע לפרושם. בתור חוקר בקיא במדע הדת אסף חומר עצום והעמיק בבאורו. לפנינו מתבטא הרעיון המשיחי בסופר בבל ומצרים, באירן, בסין, ביפן ובטיבט, בגנואים, אצל היהודים היונים, הרומים, הקלטים, והגרמנים, מתוך מקורות שתרגמו בדיוק (מקצתם בחרוזים). כל פרק מכיל גם מאמר רחב על השאלות הדתיות וההיסטוריות. כך שני יעסק ביהדות ושלישי בנצרות. כך יתהווה ספר מלא ענין.

301. New Testament. Hebrews. Der Brief an die Hebräer, erläutert von Th(eodor von) Haering. Stuttgart, Calwer, 1925. 108 'ע 15:22.

תרגום עם באור לכל קטע וקטע. ע' 63—67 מבאר המתרגם את יחס התנ"ך והברית החדשה לפי „אגרת העברים". האגרת נכתבה לפי דעתו בשביל יהודים שהתנצרו ולא כמו שחשבו אחרים (בקשר עם התחלת הפרק הששי) בשביל הגויים.

302. Preuschen, Erwin. Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur. 2. Aufl. vollständig neu bearb. von Walter Bauer. Lieferung 9. Giessen, Töpelmann, 1928. 'ע 1025-1216. 19 : 28.

בקורות מאת ד"ר שובה ראה ק.ס. שנה ב' ע' 89 ו1781. ראה גם שנה ד' ע' 225.

303. Purdie, Edna. The story of Judith in German and English literature. Paris, Champion, 1927. VI, 161, [3] 'ע 16 : 25.

= Bibliothèque de la Revue de littérature comparée, t. 39. •

המחשית עסקה בנושא באופן מדויק מאד; היא מצאה וחקרה מספר גדול מאד של עבודי ספור יהודית בשתי הספרויות. מוזר הדבר כי מימי הבינים יכלה למצא רק שני עבודים אנגליים וחמשה גרמנים. מבחינה אחת הספר חסר: אין פעם מכריח לבחור דוקא בספרות הגרמנית והאנגלית. בשביל חקירה משהו היה עליה להכניס לחוג עבודתה גם את הספרות הצרפתית, האיטלקית, הספרדית והרומית, יען כי שש הספרויות האלה עמדו תמיד ביחס גומלין. זאת היתה אמנם עבודה מרבה; אבל למה לאחו דוקא בשתי הספרויות האלה? בנין הספר נעשה כך בלתי-אורגני, אך בפרטים ראוי הספר לשבח רב. נוספה לו רשימה כרונולוגית המכילה יותר ממאה עבודים של ספור יהודית.

304. Rendall, Gerald H. The epistle of St. James and Judaic Christianity. Cambridge, The university press, 1927. [8], 147 'ע 14 : 19.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

294. **Baron, David.** Jews and Jesus, being a study of Dr. Joseph Klausner's "Jesus of Nazareth—his time, his life, and his teaching". Northwood, Middlesex, Hebrew Christian testimony to Israel, "En Hakoré", [1927?]. 62 'ו 12:18.

295. **Bauernfeind, Otto.** Die Worte der Dämonen im Markusevangelium. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. VII, [1], 104 'ו 16:24.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament; hrsg. von Rudolf Kittel, 3. Folge, Heft 8.

296. **Cadbury, Henry Joel.** The making of Luke-Acts. London, Macmillan, 1927. X, 385 'ו 13:19.

297. **Coles, A. A.** The Messiah. Bexhill-on-sea, Coles, 1927. 63 'ו 14:21.

298. **Foakes-Jackson, F[rederick] J[ohn].** The rise of gentile Christianity. London, Hodder & Stoughton, (1927). 231 'ו 12:19.

הספר הזה נוצר מתוך הרצאות אשר הרצה המחבר במקומות שונים, ביניהם גם לפני תלמידיו המכון היהודי לדת בניו יורק. מטרת הספר: לבדק את שאלת סבת הפרוד בין היהדות והנצרות הקדומה. לפי דעתו של המחבר היתה סבת הפרוד היהם אל המצוות המעשיות. היהודים לא התנגדו להשקפות הדוגמטיות-עיוניות של הנוצרים הקדומים. אבל לא יכלו להסכים לבטול המצוות המעשיות.

299. **Gutberlet, Constantin.** Das zweite Buch der Machabäer; übersetzt und erklärt. Münster i. W., Aschendorff, 1927. [2], 219 'ו 16:24.

= Alttestamentliche Abhandlungen, hrsg. von A. Schulz, Bd. 10, Heft 3—4.

הנוסח היווני, תרגום גרמני ופרוש רחב. העבודה הזאת דבקה כלֵה בתורת הקתוליות, בנגוד למפרשים חדישים אחדים אשר, עם היותם כמרים קתוליים, משתמשים בטענה המדעית בפרשם את ספרי הקדוש. ג. עובד בתמימות עם מושגיו של מומס דאקווי. על המכתבים שבראש ספר המכתבים ב' דן באופן אחר מעל מה שבא אחריהם, כי המכתבים האלה, "לא נאמרו ברוח הקדש". הנסים, עד כמה שמספר אותם הכותב מתוך נבואה, כלם לא היוניות הם אלא מעשים שהיו: מ מ ש רכבו פרשי זהב ארבעים יום מעל ירושלם באויר, וכו'. הוולגטה שונה מן היונית רק לפעמים, "מצד הנוסח", אף פעם לא בענין (כי הלא הירונימוס כתב ברוח הקדש). ג. איפוא, "פפותי" מן הפפא אשר אמר כעת לעבר את נוסח הוולגטה.—לא היה כדאי להזכיר את כל הדברים האלה, לו היתה זאת הוצאה לשם רוממות הנפש להמונים האדוקים. אבל לפנינו ספר בצורה מדעית, שדורש קוראים בעלי ידיעות מבוססות ביונית ובהיסטוריה.—הנוסח היווני אינו אלא העתקה מן (1894).

Haering, Th. Der Brief an die Hebräer.

ראה ע' 71 מספר 301.

האדם וכו'. חשבונותיו נשענים לא על ספרי הקדש בלבד, אלא גם על האגדה ואפילו על ספר היובלים. אך לא השתמש במקורות האלה בלי בקרת. ברור היה לו כי חשבון הדורות בספרי הקדש במקצתו "מלאכותי" (כלומר: סמלי (?), והשתדל למצא את המקור ההיסטורי של המלאכותיות הזאת.

Thackeray, H. St. J. The Old Testament in Greek.

ראה ע' 62 מספר 260.

290. Vollmer, Hans. Materialien zur Bibelgeschichte und religiösen Volkskunde des Mittelalters. Bd. 1—2. Berlin, Weidmann, 1912—27. facs. 15: 24.

Bd. 1. Ober- und mitteldeutsche Historienbibeln. 1912. VII, 214 ע'.
" 12. Niederdeutsche Historienbibeln und andere Bibelbearbeitungen,

1916. XII, 181 ע'.

" II 1.—II 2.: Eine deutsche Schulbibel des 15. Jahrhunderts; Historia scholastica des Petrus Comestor in deutschem Auszug mit lateinischem Paralleltext, erstmalig hrsg. 1927. 2v. XI, XII, 864 ע'.

האסף הזה, שכבר הופיעו ממנו שלושה חלקים בחמשה כרכים, דומה בחיבורו ותפקידו לספר ההוא שכתב שמואל בָּגֶר על תרגומו כתבי הקדש העתיקים לצרפתית. שונה הוא ממנו בזה שפולקס מדפיס גם מופסים. העבודה ראויה לשבח ותהלה; החמר שהוא מעלה לאור חשוב עד מאד. הדרך הראשון חוקר ומתאר עבודים גרמנים של כתבי הקדש, השני נותן עבוד רומי שקראו בו הרבה בימי הביניים ואשר השפיע השפעה גדולה. (הכרך השלישי ראה ק"ס שנה ד' ע' 223.) על שולי העמוד הרומי של פטר "האוכל" שנמצא בכרך השני, ישנו תרגום גרמני ישן. את הכינוי המוזר "האוכל" מפרש פ. "בולע ספרים" או "פוצה פיו לרוחה". ואנחנו שואלים: אולי כונתו פשוט כי פטרוס היה אוכל הרבה? הלא גם לכינוי Notker Balbulus יש כונה גופנית פשוטה. צריכים לזכר כי כנויים כאלה היו נחוגים בחוגי מלומדים אשר חקו את הקלסיות.

291. Wiener, Harold M. The altars of the Old Testament.

Leipzig, Hinrichs, 1927. [1], 34 ע' 20: 27.

Beigabe zur Orientalischen Literatur-Zeitung.

292. Wilcox, Milton Charles. The surety of the Bible.

God's multiplied witness. Mountain View, Calif., Pacific press pub. association, (c1925). 192 ע' front., illus., 12: 19.

ספר להרמת הנפש, לנצורים מאמינים.

293. Wittekindt, Wilhelm. Das Hohe Lied und seine Bezie-

hungen zum Istarkult. Hannover, Lafaire, (1925). [2], 220 ע' 15: 23.

המחבר, כמר פרוטסטנטי, הולך בעקבי רבים לפניו לבאר את שיר השירים באופן מיתולוגי. פרושו הוא חדש. הוא מזהה שולמית עם אשתר שהיא לדעתו אליהת ירושלם. ודוד עם תמוז. אך לאשתר יש זוגים אחרים רבים הוץ מתמוז, היא קדשת השמים; על כן גם האהובה שבשיר השירים זונה, והמחבר מלקט בעמל רב כל הפסוקים משיר השירים שאפשר למצא בהם רמז לזונה וליתר השקפותיו על הספר. משפט הספר הזה כמשפט ספרים רבים דיקא בגבול המיתולוגיה: הרבה ידענות, אבל—הרים תלולים בשערה.

284. **Petersen, William Waldemar.** Das Tier im Alten Testament; ein Beitrag zur modernen Tierschutzfrage. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1928. 83 'ע 14:23.

המחבר מתאר את יחס התנ"ך לבעלי החיים. בדברו על כל הפסוקים, שזכור בהם בעל חיים, מראה המחבר כי ספר התנ"ך קרוב מאוד לרעיון החדוש של "צער בעלי חיים". הקריאה בספרו נעימה, ואמנם לא יעשיר את ידיעותינו ההסימוריות ע"א עם ישראל העתיק, אבל יגלה לנו את ערכם המוסרי של ספרי התנ"ך.

285. **Richter, Georg.** Textstudien zum Buche Hiob. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. [4], 91, [1] 'ע 16:24.

. = Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, hrsg. von Rudolf Kittel, 3. Folge, Heft 7.

המחבר עבד מספר גדול של פסוקים מספר איוב שנוסחתם או פרושם נראו לו קשים. נדמה לנו כי הוכחותיו לפעמים קצרות מדי. נעים הוא שהזכיר תמיד בקצור גם את הצעות כל המבקרים החשובים של זמננו והתוכה עמם. הצעותיו שונות על פי רוב בהרבה מאלה שהיו עד עכשו.

286. **Rosenzweig, Franz.** Das Formgeheimnis der biblischen Erzählungen. München, Callweg, 1928. 10, [1] 'ע 17:25.

Sonderabdruck aus dem "Kunstwart" XXXXI. Jahrgang, Heft 5, Februar 1928.

287. **Schlatter, Wilhelm.** Die biblische Lehre vom Menschen. Leib, Seele und Geist. St. Gallen, Buchhandlung der Evangelischen Gesellschaft, 1927. 45 'ע 15:22.

288. **Scott, Melville.** Textual discoveries in Proverbs, Psalms, and Isaiah. London, Society for promoting Christian knowledge, (1927). VII, 240 'ע 12:19.

הצעות לתקוני הנוסח. לא מעטים מהם מסתברים מאוד, אחדים אינם משביעים רצון מצד המובן, ויש גם כאלה שיוצרים נוסח פשוט יותר מדי, למשל משלי 5: 'זי' הציע לקרא "ומה משכנר במקום" ומה שם בנו". אגב אורחא יש להודות כי כל שנויו נוגעים רק באותיות מעטות. בנוגע לסדור החומר נראה לנו חסרון כי הזכיר תמיד את הפסוק הנדון רק בתרגומו האנגלי ולא בלשנו המקורית.

289. **Sinaisky, Vasili.** Von Adam bis zu Jesu Christo. Zur Chronologie und Historiographie der Bibel und zur Genealogie Jesu Christi. Riga, (typ. "Splendid"), 1927. 72 'ע 14:22.

Epistolae et logistorici, No. 2-5.

שאלת היחס של ישו, כמו שגרשמה אצל לוקס ומתתיה, היתה יסוד למחבר לבנות עליה גימטריאות מוזרות. מציא התאמות מפליאות ורמזים עמקים בכתבי הקדש, במקצת מפני שיחס את המספרים כרצונו למאות השנים, לדורות, לשנות הלבנה, לשנות החמה, לשנות חיר

הספר נוצר מתוך השאיפה להתאים את למודי התנ"ך למצב המדעי ולשמר בכל זאת על ערכם הדתי והמוסרי. המבוא המתודולוגי, אשר בו פותח המחבר, מעמיד את הקורא (או את מורה התנ"ך) על ערכו החינוכי של התנ"ך, על זקת הלמודים ההומניטריים בכלל וללמוד התנ"ך ועל המתודה אשר בה צריך המורה להשתמש למען נצל את אוצרות התנ"ך למטרותיו—כל זה מנקודת המבט של הדת הפרוטסטנטית. החלק השני מכיל שעורים לדוגמה. נספחו מפות רבות וביבליוגרפיה.

König, E. Das Buch Jesaja.

ראה ע' 63 מספר 261.

279. **Lewy, Julius.** Die Chronologie der Könige von Israel und Juda. Giessen, Töpelmann, 1927. 32 'ע 16:24.

280. **Löhr, Max.** Das Räucheropfer im Alten Testament. Eine archäologische Untersuchung. Halle, Niemeyer, 1927. VIII, 37 'ע 17:25.

= Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft. Geisteswissenschaftliche Klasse, 4. Jahr, Heft 4.

281. **McKibbin, Mrs. Alma E[stelle] [Baker].** A manual of lessons in Old Testament history for academic grades. Pub. for the Department of education of the General conference of Seventh-day Adventists. Rev. 1927. Mountain View, Calif., Pacific press pub. association, 1927. [2], V—XVI, 408 'ע 15:20.

Text-book בשביל בתי ספר תיכוניים באמריקה, מנקדת המבט של כדת האדוויסטיסטים.

McLean, N. The Old Testament in Greek

ראה ע' 62 מספר 260.

282. **Marvin, Charles F. and Moses B. Cotsworth.** Moses, the greatest of calendar reformers. Washington, International fixed calendar league, 1927. 31, [1] 'ע 17:27.

= Moses B. Cotsworth, Calendar reform: Pamphlet C.

Mee, A. The pocket Bible.

ראה ע' 62 מספר 259.

283. **Meinhold, Johannes.** Einführung in das Alte Testament; Geschichte, Literatur und Religion Israels. 2. Aufl. sorgfältig durchges. und verm. Giessen, Töpelmann, 1926. VIII, 350 'ע 15:23.

= Sammlung Töpelmann. Die Theologie im Abriss: Bd. 1.

המבוא הוא תרשים כללי, המבאר בקצור ובדיוק את תולדות ישראל ואת ספרותם ודתם, בכונה עממית אבל ברמיזות מרבות אל החבורים הפרשנים המעוררים להתעמקות בלמודיו. הספר נכתב בשביל סטודנטים וכמרים פרוטסטנטים.

ה. הקדוש חקירה מעמיקה לפשיטתא (התרגום הסורי הראשון של התנ"ך). מאמרו יוכל להקרא קומפנדיום של שאלות הפשיטתא. כי השתדל לאסוף את כל הנכתב ע"א השאלות האלה. עבודתו מסודרת בשלושה חלקים: (1) תאור אופי הנוסח, תולדותיו ושיטתו; (2) המקורות ליריעותינו על הנוסח (דפוסים, כתבי יד, ציטטים אצל אבות הכנסיסה הסוריים); (3) האפשרות למצא את הנוסח המקורי. בנוגע לזה בא המחבר לרגלי חקירותיו לפקפק: הסרים כתבי היד העתיקים שעל פיהם לבד היתה היום אפשרית הקונסטרוקציה, כלומר הוצאה בקרית אמתית של הנוסח. רק בקורדיסטאן יש עוד לשער כתבי יד חשובים; שמה חשב המחבר לנסע והמלחמה עכבה נסיעתו. ה. הוסיף חלק חשוב לבשנות התנכית.

274. Höpfl, Hildebrand. Introductionis in Sacros utriusque Testamenti libros compendium. V. 1-3. 2. ed. Roma, Spithoever, 1925-26. [2], 339, 445, [1], 330 ע' 15:22.

V. 1. Introductio generalis.

" 2. Introductio specialis in libros V. T.

" 3. Introductio specialis in libros N. T.

275. Jirku, Anton. Das weltliche Recht im Alten Testament. Stilgeschichtliche und rechtsvergleichende Studien zu den juristischen Gesetzen des Pentateuchs. Gütersloh, Bertelsmann, 1927. 160 ע' (4 tab.) 15:22.

1. חקר את הפרקים המשפטיים של התורה ואת שאר ספרי המשפט של המורה העתיק על פי שמה מיוחדת ובא לדידו מסקנות מענינות. שפתו היא "בקורת הסגנון": הוא מחלק את החקים על פי צורתם; חקים שמדברים בנסתר, בנוכח, בנוכחים, חקים המתחילים ב"כי", "איש כי" או "אם", חקים בצורת קללה, וכו'. בתורה הבדיל עשר צורות כאלה, שנמצאות פעמים רבות בפרק אחד אחת אצל השניה; אבל בספרי המשפט האחרים של המורה העתיק נמצאת רק הצורה "אם..." בעזרת חלוקתו הוא בונה מחקי התורה לפי צורתם ספרי משפט "מקוריים" שלפי דעתו נתערבבו אח"כ. אבל קודם כל חשוב כי אחרי השוואת התורה עם ספרי המשפט האחרים הוא בא אל המסקנה: כמעט תמיד שמרה התורה את המדרגה היותר עתיקה של השקפות משפטיות. למרות חדוש השפה הזאת ולמרות קושי הענין, הספר ברור עד מאד; בלי ספק יגרם לחקירות חדשות.

276. Johnston, Allen W. The Bible and the Jews. Introduction by David James Burrell. New York, Revel, (c1925). 181 ע' 13:19.

277. Kaatz, Saul. Weltschöpfungsära und Wissenschaft. Berlin, Poppelauer, 1928. 30 ע' 14:22.

Kennedy A. R. S. The Book of Ruth.

ראה ע' 63 ממסר 265.

278. Knapp, Charles. The Old Testament. Studies in teaching and syllabus with text taken from the revised version. v. I. London, Murby, 1926. XVI, [2], 463 ע' 16:23.

בתזכיר הזה הוא רואה את אמר הנביא היותר נעלה. זמן חבורו נמשך לפי דעתו משך שנתיים, מן הזמן שארם וישראל כרתו ברית והמלך אחז יזם לקרא אשור לעזרתו עד זמן גלות שבטי ישראל ע"י תגלית פלאסר. לכל הנבואות הוא נותן כונה ארצית, כונה של העולם הזה; הן מוסבות לעתיד הקרוב, לא לאחרית הימים. גם את הפסוקים 1.9—6 מוחס ב. אל המַטְרִיךְ לא אל ה'—את ההשקפות האלה מבטא ב. בהקדמות להפרקים השונים ובביאור. את המסקם הוא מביא בתרגום גרמני. פנים הספר נכתב בסגנון עממי; משא ומתן מדעי נמצא בתחתית העמודים.

מחבר נוסף **Cotsworth, M. B.**

ראה ע' 67 מספר 282.

268. **Creelman, Harlan.** An introduction to the Old Testament, chronologically arranged, With a foreword by Frank Knight Sanders. New York, Macmillan, 1927. XXXIV, 383 ע' 13 : 20.

מבוא לתנ"ך זה הופיע בפעם הראשונה ב1917 ונדפס בלי שנויים במהדורה חדשה. הוא קובע לו את מקומו בין ספרי המבוא הרבים ע"י הסדור הכרונולוגי של החומר. הספר מחולק לפרקים בהתאם לתקופות ההיסטוריה החל מן הזמן הקדום וכלה בזמן ההלניסטי, ובכל פרק ופרק מבוטא החומר התנ"כי המיועד להאיר כל תקופה ותקופה.

269. **Esterre, Neville d'.** Masters of war and other historical essays. London, Allen & Unwin, (1927). 277 ע' 13 : 20.

המחבר כנס בספר זה שלש מסות, ביניהן מסה על "ישראל במצרים" וגנסיון להתאים את הספור בספר בראשית ושמות לעובדות ההיסטוריות אשר ידועות לנו כיום.

270. **Gampert, Auguste.** Le Décalogue. Lausanne, La Concorde, 1926. 28 ע' 16 : 24.

Extrait de la Revue de théologie et de philosophie, no. 60, aout—nov. 1926.

271. **Gampert, Auguste.** Les prophètes d'Israël éducateurs de la conscience. Neuilly, "La Cause", (1924). 22 ע' 13 : 21.

Gaster, M. The Asatir.

ראה ע' 62 מספר 256.

272. **Gunkel, Hermann.** Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der religiösen Lyrik Israels. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1928. Hälfte 1, ע' 1-176. 17 : 25.

= Göttinger Handkommentar zum Alten Testament hrsg. von W. Nowack, Ergänzungsband.

תרגום התהלים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 114.

273. **Haefeli, Leo.** Die Peschitta des Alten Testamentes. Mit Rücksicht auf ihre textkritische Bearbeitung und Herausgabe. Münster i. W., Aschendorff, 1927. XI, 121 ע' 16 : 24.

= Alttestamentliche Abhandlungen, Bd. 11. Heft 1.

266. Billen, A. V. The Old Latin texts of the Heptateuch. Cambridge, The University Press, 1927. VIII, 234 ע' 14 : 23.

לפני שנתקבלה הוֹלָגָה במערב העולם העתיק, נפוצים היו תרגומים רומיים במאה הרביעית, ולפי דעת בילן, גם במאה השלישית, שחלקים מהם נשתמרו לנו בשלשה כתבי יד ראשיים פרגמנטריים, והם כ"י ליון, היותר שלם שביניהם, כ"י מינכן, והפלימפטסט מוירצבורג. שלשתם הם מן המאה החמישית או הששית. רק מאה פסוקים של „החפמטיוכוס" נשתמרו בכל שלשת כתבי היד כאחת. אותם חוקר המחבר המלומד בהשואה עם מקטט הצוטמטוס, שנמצאים בכתבי אבות הכנסייה, ביחוד בספריו של אבגוסטינוס Quaesitum in Heptat. libri VII. Locutionum in Heptat. libri VII. בתרגומי הרומי של פילון (Quaestiones in Genes.), אשר נתפרסם ע"י Conybeare, Expositor IV, 4, נכנס לחוג חקירתו של בילן. המחבר הלך בדרך היחידה אשר מובילה למסקנות ברורות בנוגע ליחס כה"י זה לזה והתרגומים השונים אשר בהם ומקורם הראשון, ובנוגע ליחס המסרת בלתי הישרה: הוא סדר לעצמו רשימות שלמות של המלים שנמצאות בכה"י ובתוך המקטט של אבות הכנסייה אחדים. אמנם לא הדפיס אותן בספר זה, אך כל מסקנותיו מבוססות עליהן. רק רשימה אחת יקרת ערך הוא פרסם ע' 185 וכו', שבה הוא נותן מבחר מלים מתוך Vet. Lat. שהן ראיות לתשומת לב מיוחדת, ומראות על יחס שבין המקטטים השונים. אוצר המלים של כל כ"י לחוד נחקר בפרק הראשון, בפרק ב' הוא קובע את היחס בין התרגומים שבכה"י והמסרת בלתי הישרה, ובפרק ג' הוא דן על המקטט היווני, אשר הונח יסוד לתרגום ה Vet. Lat. אולם המחבר אינו מסתפק בזה, אלא מנתח את התרגום של כל ספר וספר בתוך כ"י אחד לחוד ומוצא, שבכ"י ליון מהות התרגום אינה אחת היא בכל הספרים, כי אם יש הבדלים בין אופי המקטט של ספרים בודדים וגם קבוצות ספרים, וההבדלים האלה גדולים הם כמו אותם שבין שנים איזה שהם מן הפרסמטנסים של Vet. Lat. (ע' 15 וכו'). בנוגע ליחס התרגומים הרומיים למקטט היווני הוא בא לידי מסקנות חשובות (ע' 138). המקטט הרומי לפעמים מתאים למקטט, אשר נשתמר רק בכ"י הקורסיביים של ה־LXX, אולם באותם המקומות שבהם כה"י של התרגום הרומי אינם מתאימים זה לזה, הרי אותו המקטט, שהולך אחרי נוסח כה"י הקורסיביים, הוא יותר רע. ובסוף הפרק הרביעי (סגנון כה"י ומקומם בתוך ה־ Vet. Lat.) בילן מסיים במסקנה, כי כל התרגומים שנשתמרו לנו, גם בכ"י וגם בכתבי אבות הכנסייה, הם רצנסיות שונות של תרגום רומי אחד. האינדקס שבסוף הספר יתן חמר יקר ביחוד לחוקר הלשון הרומית במאות הראשונות אסה"נ, וגם מי שעובד ב־LXX, ולמד הרבה מהוכו. העבודה נעשתה בדיוק ופה ובעקביה. כל מן שעובד בתרגומי התנ"ך, ושתמש בה לתועלת הענין.

Brooke, A. E. The Old Testament in Greek.

ראה ע' 62 מספר 260.

267. Budde, Karl. Jesajas Erleben; eine gemeinverständliche Auslegung der Denkschrift des Propheten (Kap. 6, 1—9, 6). Gotha, Klotz, 1928. VI, [1], 123 ע' 15 : 22.

Bücherei der christlichen Welt.

ב. עוסק בפרקים 1.6—6.9 בתור חבור מיוחד, בתור תזכיר הנביא לתלמידיו. הוא מבטל את הדעה, שהפסוקים האלה נחלקים למספר פתגמים או שחלקים זרים הוכנסו לבינים.

from other uncial manuscripts, with a critical apparatus... ed. by Alan England Brooke, Norman McLean, and Henry St John Thackeray. Vol. II, part I. Cambridge, University press, 1927. IX, 200 ע' 22 : 29.

Vol. II: The later historical books. Part 1: I and II Samuel.

התחיל להופיע בשנת 1909.

261. Bible. Isaiah. Das Buch Jesaja eingeleitet, übersetzt und erklärt von Eduard König. Gütersloh, Bertelsmann, 1926. VIII, 567 ע' 17 : 24.

• כידוע עומד המחבר על נקדת המסורה בנוגע לבקרת המקרא, וכן את פרושו להביא כל הראיות בעד המסורה ונגד הבקרת. בפרט נלחם נגד הדעה שצריכים להבדיל בין שני נביאים. הרבה להזכיר דברי החולקים עליו, ובכלל הרחיב קצת את דבורו. במקורות מאותו הזמן השתמש הרבה בשביל באוריו. מענין הוא שהחזיק בפרוש „עלמה=בתולה“, אהבה לישראל, שבה חושדים אותו רבים, לא נראה בספרו; דבריו על האנטישמיות ע' 2. אינם לכבוד ישראל.

262. Bible. Psalms. Tr. English. The book of Psalms. Philadelphia, The Jewish pub. society of America, 5685—1925. 289 ע' 9 : 12.

= The Holy Scriptures. A new translation.

263. Bible. Psalms. Tr. English. The Psalms, chronologically arranged; an amended version with historical introductions and explanatory notes by four friends. London, Macmillan, 1927. XIX, 464 ע' 13 : 19.

בסוף הספר (עמ' 395—419) הוספה: „קטעים מהליריקה התנכית.“
• הספר הזה הוצא ראשונה ב1867, ומהדורות חדשות יצאו ב1870, 1876, 1891. „ארבעת החברים“, אשר הוציאו את ספר התהלים בסדר כרונולוגי זה היו F. E. C. T. Arnold, I. S. Phillpots, Alex. Potts, Kitchener. שלשה הראשונים אינם עוד בין החיים, פילפוטס הוציא את המהדורה החדשה הזאת בלי שנויים.

264. Bible. Psalms. Tr. Polish. Chwala Boza (Psalterz Dawidowy), z hebrejskiego przełożył, wstępem i uwagami zaopatrzył Fryderyk T. Aszkenazy. v. I. Lwow, Nakładem autora, 1927. 83 ע' 14 : 19.

265. Bible. Ruth. The book of Ruth. The Hebrew text with grammatical notes and vocabulary, by A. R. S. Kennedy. London, Society for promoting Christian knowledge, 1928. 79 ע' 12 : 19.

= Texts for students, no. 42.

ד. מדע המקרא.

בעלם, א. מ. קרבן מנחה על התורה. ראה ע' 19.

254. גלם, יוסף [ירמיהו]. מיתודיקה לכתבי הקדש בשכר המשפחה ובית הספר מכילה את הפרובלימטיקה ואת המיתודולוגיה בלמוד כתבי הקדש. חלק ראשון הוצאה שניה ומוגהת. אנטורפן, דפוס פלעסנר, תרפ"ז. 143 [4] ע' 16 : 24.

הופמן, ד. ראיות מכריעות נגד וילהלם. ראה ע' 26.

קום, ח. ש. השקפה על מגלת אסתר. ראה ע' 32.

255. [ריכר] רייכער, ישעיה. כתב בית ישראל. חלק א', ע"ד השמות הפרטיים שבתנ"ך, מהותם והתפתחותם, פשוטם ומדרשם כחלק מתורת הפה. סקאיני, הוצאת המחבר, תרפ"ז. 114 ע' 16 : 23.

תנ"ך. כתובים. תרגום התרגום לשיר חזקוני מארמית לעברית. ראה ע' 35.

256. *The Asatir*; the Samaritan book of the "Secrets of Moses"; together with the Pitron or Samaritan commentary and the Samaritan story of the death of Moses. Pub. for the first time with introduction, translation, and notes by Moses Gaster. London, Royal Asiatic society, 1927. [8], 352, 59, [1] ע' 14 : 22.

Aszkenazy, F. T. Chwala Boza.

ראה ע' 63 מספר 264.

257. *Ayò, Ugo*. "Moisè Legista" [by] un giovane ebreo (Avv. Ugo Ayo); lezione tenuta per l'Accademia Forense di Cultura... in Roma. Roma, "Hassadè", 1927. 18, [2] ע' 17 : 24.

= Biblioteca del Cenacolo No. 1.

258. *Badcock, Francis John*. Reviews and studies, Biblical and doctrinal. London, Longmans, Green and co. 1925. [8], 176 ע' 14 : 22.

אסף של מסות על שאלות שונות בתולדות הדת הנוצרית ובפרובלימטיקה של היום. מסה אחת מוקדשת לחג הסוכות.

259. *Bible a. N. T. Selections*. The pocket Bible; arranged by Arthur Mee. London, Hodder and Stoughton, [1927]. 390 ע' 12 : 17.

260. *Bible. Tr. Greek*. The Old Testament in Greek according to the text of Codex Vaticanus, supplemented

Виленского-Сибирякова, Феликса Кона, А. А. Шилова (и др). Москва, Всесоюзное общество 1927/28. 17 : 26.

Т. I. От предшественников декабристов до конца „Народной воли“ составили А. А. Шилов и М. Г. Карнаухова. Часть I. До 50-х гг. XIX в. XXVIII, [3] стр., [4], 222 столбца. Часть II. Шестидесятые годы. XVI, [3] стр., 495 столбцов.

חברת אסירים וגולים פוליטיים ברוסיה מוציאה מלון ביו-ביובליוגרפי גדול, בעשרה כרכים, על עסקני תנועת השחרור ברוסיה. יצא הכרך הראשון (בשני חלקים), המקיף תקופה של יובל שנים בערך : מהדיקברסמים עד שנות השבעים. למלון נכנסו רק אלה שבאיזה אופן שהוא סבלו בעד השתתפותם.—בתקופה זו קטן הוא עד למאד מספר היהודים : 17—22 איש. בדיוק אי אפשר לדעת מספרם, כיון שהמסדרים לא מציגים את הלאומיות. ההוצאה יפה ; הביבליוגרפיה עשירה. מובא גם החומר העתונאי.—

252. **Who's who among North American authors.** Los Angeles, California, Golden syndicate pub. co., (c1927). v. III 1927—1928, ed. by A. Lawrence. IV, 1088 'P 16 : 21.

הספר מופיע כעת במהדורתו השלישית. המהדורה החדשה הזאת עולה בהרבה על המהדורה השנייה אשר הופיעה שנתיים לפנייה. החומר הרב מחולק באופן זה : פרק א' ביוגרפיות של מחברים בסדר אלף בית. פרק ב' ביוגרפיות של מו"לי עתונים ושל המחברים המשתתפים בעתונים. בהוספות מיוחדות ניתנת רשימה כפולה של פסיודונימים מסודרת פעם לפי האלף בית של הפסיודונימים ופעם לפי האלף בית של השמות הנכונים.

253. **Zeitungskatalog 1928, Rudolf Mosse—Annoncenexpedition.** Berlin, Mosse, 1928. XXVIII, 523, 553 'P, 30 maps, 20 : 29.

קטלוג העתונים, שמופיע בהוצאה המפורסמת, מצטיין בעשר תכנו ובידיעות, ויוכל להועיל תועלת מרובה גם לספריות. סדרו : א' עתונים יומיים בכל הארצות, מסודרים לפי ארצותיהם. אצל עתונים גרמנים נזכר הכוון הפוליש. ב' מכתבי עתים של כל הארצות, מסודרים לפי מקצועות. בכל העתונים ומכתבי העתים נזכרים מקום ההופעה ואפנה. עתוני ארץ ישראל נרשמו כלם, מכתבי העתים חסרים, לדאבוננו, ישנו מפתח המקומות, חבל כי אין מפתח השמות.

ספר שמוש להדרכתם. גם באנציקלופדיה הזאת נכתבו ערכים רבים ע"י מומחים מיוחדים ונותנים דבר חדש. ראוי לשבח ג"כ שישנם הרבה ערכים שבדרך כלל אין מקוים למצוא אותם באנציקלופדיה כזאת, אבל שהם מן הענין. הנה שיכים למשל כל הבטויים ההמוניים, שמות כל הסדרות, מושגים כלליים כמו Berufung, Abstinenz וכו'. מורגש מאד שיש לספר בעיקר תכונה חדשה ועממית; אך ע"י זה יש לו גם תפקיד וענין מיוחד. והוא להיות ראי החיים היהודיים החדשים. דבר אחד מפריענו מאד: הספר שורץ כוכבי רמזות לאין מספר. כל מלה שיש לה ערך מיוחד קבלה כוכב בכל מקום שהיא נמצאת. התמונות מרבות ורבות מהן מענינות. הקבץ מעורר שמחה רבה.

247. **Kürschners deutscher Litteratur-Kalender** auf das Jahr 1928. Hrsg. von Gerhard Lüdtke. 44. Jg. Mit Bildnissen... Berlin, De Gruyter, 1928. VIII, 1490 ע' 14 : 20.

לוח ספרות זה נוסד ב-1879 ע"י האחים הרט ומשנת 1882 והלאה הופיע בעריכתו של יוסף קירשנר (הידוע בתור מוציא את 221 כרכים של "הספרות הלאומית הגרמנית"). המהדורה החדשה הזאת מכילה 8200 שמות של סופרים ומשוררים. (שמות מחברים מדעיים נכנסים למלוח המלומדים" המוצא ע"י ההוצאה, למען הקל על לוח ספרותי זה). בין שמנת אלפים סופרים גרמנים אשר שמותיהם וחבוריהם נאספו כאן, ישנה כמובן, מספר לא קטן של סופרים יהודים הכותבים בגרמנית.

248. **New York. Jewish institute of religion. Annual catalogue** 1927—28. New York, Jewish institute of religion, 1927. 37, [3] ע' 15 : 22.

Jewish institute of religion bulletin, vol. V, no. 1 October, 1927.

249. **Rye, Reginald Arthur.** The students' guide to the libraries of London, with an account of the most important archives and other aids to study. 3rd ed. rev. and enl. with 61 full-page illustrations. London, University of London press, 1927. XXV, 580 ע' 17 : 26.

250. **Vogelsang, F[riedrich].** Adressbuch der fremdsprachigen Zeitschriften und Zeitungen. Die wichtigsten Zeitschriften und politischen Zeitungen des Auslandes und Deutschlands in fremden Sprachen. 1. Ausgabe. Leipzig, "Börsenverein der Deutschen Buchhändler", 1927. XV, 544 ע' 15 : 22.

251. **Всесоюзное общество политических каторжан и ссыльно-поселенцев.**

Деятели революционного движения в России; библиографический словарь; от предшественников декабристов до падения царизма. Под редакцией Вл.

היהודים (הינו בשנות 822 — 826). הערך הקצר מכיל שלוש מעויות דפוס. בביבליוגרפיה לערך הזה היה להזכיר במקום Ebert הישן נושן Manitus, Handbuch d. klassischen Altertumswissenschaft כרך 9, חלק II, שער 1 (1911), ע' 380—390.

למאמר הטוב על Ahasver נוסיה רמזיה ביבליוגרפית: Chevalier, Répertoire des sources historiques du Moyen-Age, Topobibliographie. Montbéliard 1894, ערך „Juif errant”.

כל אלה כמובן רק פרטים קטנים, שהוספנו לטובת הקורא. הרושם הכללי הוא בכל זאת הערצה גמורה. נחג את הופעת האסף הזה בשמחה מרבה. — שאלה אחת: איה ההוצאה העברית? בהקדמה אין מלה עליה.

242. Friedman, Dénes. A Ferenc Jozsef Orszagos rabbiképző

intézetén felavatott rabbik élettrajzi adatai és irodalmi működése. Budapest, (typ. Neuwald), 1927. 32 ע' 15 : 23.

פרטים בורביבליוגרפיים על חניכו בית המדרש לרבנים.

243. Gesamtverzeichnis der ausländischen Zeitschriften (GAZ).

Hrsg. vom Auskunftsbureau der deutschen Bibliotheken. 1914—1924. Berlin, Preussische Staatsbibliothek, 1927. 22, 480 ע' 22 : 30.

הרשימה מכילה את שמות העתונים מחוץ לארץ גרמניה אשר נותיהם 1914—1924 נמצאות בספריות גרמניות, ומודיעה באיזו ספריות הן נמצאות ואיזו שנים. ההודעות האלה נוגעות בכל אותן הספריות ששייכות לרשכת המודיעים של הספריות הגרמניות; ישנם בערך 1100 ב 1700 מקומות. העתונים מסודרים בסדר אלפא ביתי. הרשימה השלמה עתידה להכיל כ-13000 שמות ומפתח. — לסדר את הרשימה הזאת, שאין כדוגמתה, היה אפשר רק על ידי ההסתדרות הטובה של הספריות הגרמניות; אפילו באמריקה אין הסתדרות כזאת.

244. Hillesum, J. M. Bijdrage tot de bibliographie van Menasseh ben Israel's geschriften. 's-Gravenhage, Nijhoff, [1927].

353—363 ע' 16 : 25.

Overdruk uit "Het boek".

245. Jewish telegraphic agency. The J. T. A.; its function,

its importance and service to American Jewry... New York, (1927). 32 ע' ill. 20 : 25.

246. Jüdisches Lexikon. Ein enzyklopädisches Handbuch des

jüdischen Wissens in vier Bänden, mit über 2000 Illustrationen, Beilagen, Karten und Tabellen, hrsg. von Georg Herlitz und Bruno Kirschner... Bd. 1: A—C. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1927). XXXVI, 1471 ע' 19 : 26.

חוברת א' ראה ק.ס. שנה ד' ע' 214.

הכרך הראשון מחזק את הרשם שקבלנו מהחוברת לדוגמה. המחפש הוראה נוחת וקצרה על שאלות בפרט של החוזה היהודי, ימצא אותה פה. לדיוקנות מדעית לא הגיעו חמיר. אך אם יופיעו ארבעת הכרכים בזמן קצר, כמו שהבטיחה ההוצאה, ישמחו הכל לקבל

הקבץ ראוי לשבח בלתי מוגבל; הוא כולל כל היתרונות במדה היותר גדולה: שלמות, דיוקנות, אקטואליות ויופי הצורה. יש בתוכו ערכים שראויים לשם „ספר“, למשל „Abgaben“, למחרים שונים (50 עמודות), „Aegypten“, למחברים שונים (75 עמודות), „Agada“, למורשתיו, מ. גושמן והלר (80 עמודות), „Akademien, talmudische“, לש. קליין וביאליבוצקי (45 עמודות). השגות יסודיות יש לנו רק מעטות מאד. ראשית בנוגע להערכת המלים העבריות; הגה עממית לגמרי, כלומר אין לה אותיות בשביל א וע, ויש אותיות שוות בשביל כ וק, ט ות, כ וז וכו'. זה נעשה כמובן בהתייחסות אל ההדיוטות. אבל דוקא להדיוטות רע הדבר ביותר. נוסף לזה ההערכת בלתי עקבית; היא מבדילה בין פ וב, אבל לא בין ב וב. טעמי הדגשה אין, ובמקום שוא נע יש e; למשל Machberet ha-Tene, Zebi וכו'!!— שנית: התמונות. הן הרבה פחות מדוי, לא יותר מששים ושלוש בכרך הראשון. מהן שיכות תשע עשרה לערך „Aegypten“, ובין אלה יש שלוש עשרה שאין להן כל ענין ליהדות ואפשר למצוא אותן כמעט בכל ספר ע"א מצרים. שתי התמונות של Ahasver הן מן המאה ה 18 וה 19. תמונת יצחק אברבנאל המכונה „מקובלת“ היא לפי דעתנו פתוח עץ משנת 1900 בערך. שני ציורי האות ע הם בלי כל ענין אמנותי והיסטורי, והלא בכתבי יד אין מחסור בציורים יפים. צלום אשל אברהם מכוער מאד, כיוצא בו צלום יד אבשלום. אנהנו מדגישים את החסרונות האלה בנוגע לתמונות מפני שגם המדע מעונין מאד במספר הציורים ובחירתם. אם צריכים לקמץ, מוטב לקצר קצת בתוכן ולהוסיף לכל כך מאה תמונות (אבל בעלות ענין יהודי אמתי). בנוגע לבחירת התוכן אין לנו אלא להעיר כי לפי דעתנו ערך „Aegypten“, עבר ברבו את מסגרת אנציקלופדיה יהודית. בכל שאר הדברים ידעה המערכת לבחור היטב.

השגות אחדות לפרטים: ע' 178 קוראים כי המכתב המכונה „מכתב ר' שמואל מפאס ר' יצחק“ כתוב במאה ה 15, זאת טעות. המכתב נשמר בכתבי יד מרבים מן המאה ה 14. מהם אזכיר רק את כ"י הספריה S. Geneviève בפריס, מספר 1257, מפני שמחבר קסלוג הספריה ההיא לא הכיר את המכתב. כ"י זה הוא בלי ספק מן המאה ה 14. בתור תאריך התרגום נזכר בדף 23 r שנת 1339. — ערך דוד אברבנאל נמצא בע' 371 תחת Abrabanel, עריכתם של כל שאר בני המשפחה בע' 478 והלאה תחת Abravanel; אין רמזיה מן הצורה הראשונה אל השניה. הקורא המוצא ערך תחת הצורה האחת לא ידע שיש עוד ערכים תחת האחרת. — כיוצא בו יש ע' 370 Josef, Abrabalia, וצ' 578 Samuel, Abravalla ואין רמזיה. המערכת לא הכירה כי זהו שם אחד ומשפחה אחת. — המתרגם העברי של „ויכוח על האהבה“ ליהודה אברבנאל לא היה ר"א די סודינא, כמו שכתוב בע' 601, אלא כפי הנראה יוסף ברוך די אורבינו; ראה Zimmels, Leo Hebraeus ע' 59—61. — פעמים מעטה המערכת לתת לאותו האיש שני ערכים וכמובן יש ביניהם הבדלים: ערכי Abraham ben Abraham I. (ע' 412) ו Abraham der Proselyt II (ע' 530) עוסקים באותו האיש, וכן ערכי Abraham ben Abraham II ו Abraham der Proselyt III נוגעים באיש אחד; ע' 531 שורה 1 צ"ל „מת 1264“, לא „1364“. — מלת adafina, מאכל השבת של הספרדים (השוה לזה M. L. Wanger, Zeitschr. f. roman. Phil. XL, 544) היתה ראויה לקבל ערך. — תחת Agnon צ"ל der Schatz meines Grossvaters במקום der Schatz; חוץ מזה לא שלום תרגם את הספר הזה אלא E. M. והתרגום לא הופיע בעתון Der Jude כי אם בהוצאת סונצינו. את רשימת ספוריו המופסים אפשר להשלים על ידי הערך הנמצא עליו ב. Jüd. Lex. — תחת Agobard (ע' 1044) לא נאמר מתי חלו מלחמותיו עם

שויבת (תקציב) אופן רכישת הספרים, מצב הפקידים וכו'), שרות הקהל, שרות הידידים, ספריות לתלמידים, למתגוררים, לעוירים, הרצאות בספריה, שיטות הקלספיקציה, הבטחה, הנהלת חשבונות, בנינים, כריכה וכו'.

בפרק "שרות המהגרים" ימצא הקורא גם את המספרים הסטטיסטיים בנוגע לספרים עברים ויודיים בספריות שונות ומספר הכרכים הנמצאים במחזור הקוראים.

238. **Amsterdam. Universiteitsbibliotheek.** Gids voor de tentoonstelling der Bibliotheca Rosenthaliana ter gelegenheid van het driehonderd-jahrig bestaan der Hebreuwsche typographie 1627—1927. 2e uitgave. Amsterdam, Universiteits-Bibliotheek, 1927. 24 'ע 14 : 24.

239. **Cohen, Israel.** Bibliography [of] Zionism. (Newcastle-upon-Tyne, Northumberland press, 1928). 3 'ע 18 : 24.

המחבר מעיר שהביבליוגרפיה איננה שלמה.

240. **The Cumulative book index.** Twenty-ninth annual cumulation... January, 1927—December, 1927. Ed. by Ida Lynn. New York, Wilson co., 1928. [4] 879 'ע 17 : 27.

= The United States catalog, 3rd ed., 6th supplement.

הוצאת וילסון מכינה לדפוס את המהדורה הרביעית של ה-United States Catalog of Books אשר תכיל את השנים הקודמות עד 1927, והכרך הזה המכיל את הספרים אשר הופיעו ב-1927 בארצות הברית ובקנדה הוא האחרון אשר מופיע לשנה אחת לפני הופעת הקטלוג המקרי. הקטלוג מכיל את המחברים, את שמות הספרים ואת המקצעות בא"ב אחת. על הספרות היודאיסטית הרבה אשר הופיעה בשנה שעברה מעידים הערכים הארוכים Bible, Jews, Hebrew language, Hebrew literature, Palestine, Zionism וכו'.

241. **Encyclopaedia judaica.** Das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Bd. 1: Aach-Akademien. Berlin, Verlag Eschkol, (c1928). XXXI, 1216 'ע 21 : 30.

קונטרסים לדוגמא, עברי וגרמני, ראה ק.ס. שנה ג' ע' 22.

הופעת הקובץ הנהדר הזה היא בלי ספק מאורע היסטורי. לא לבד כי אוסף של חכמת ישראל ממדרגה כזאת יעשיר את ידיעותינו בפרטים רבים לאין מספר, הוא יגרם גם בעל כרחו להתקדמות המדע בעתיד. כי החוקר היהודי והלא-יהודי ימצא יסודות שעליהם יוכל לבנות; למשל יוכל לרכש לו במבט אחד ידיעות ביבליוגרפיות שלפנים היו מצויות רק אצל יחיד סגולה מעין שרגשנידור, וחמו וכו' פנויים לעבודות חדשות. עם ישראל יוכל להתגאות בצדק. כבר ביחס ל-Jewish Encyclopedia קראנו פעמים רבות אצל חוקרים נוצרים מפורסמים דברי הערצה וקנאה; Encyclopaedia Judaica תזכה לאותה התפארת. תרבויות גדולות אחרות חסרות אנציקלופדיה גדולה כזאת זה כמה שנים, אע"פ שהיתה מוצאת יותר חוקרים ויותר קונים: למשל אין אנציקלופדיה קתולית גדולה. הלאו והעבודה הגדולה הזאת תגמר עד סופה במהרה בימינו. כנראה ישנן כל ההנחות לכך; המפעל מצא לו תומכים נדיבי לב (בראשם יעקב גולדשמיט) ומערכת מצוינה (בראשה יעקב קלצקי). כל

236. Вопросы биологии и патологии евреев. Сборник I. Ленинград, „Практическая Медицина“, 1926. 207 ע' 17:26.

לשאלות הביולוגיה והפאטולוגיה של היהודים. מאסף I. חברי המערכת: בינשטוק

וו. י. ברמסון וו. מ. גרן מ. דמבו ג. ו.

תוכן הענינים:

המטרות של המאספים המדעיים לשאלות הביולוגיה והפאטולוגיה של היהודים.

(1) בינשטוק וו. י. — לשאלת הכשרון של היהודיים. (2) בינשטוק וו. י.

ונובוסלסקי — היהודים בלנינגרד (שנות 1900—1924). (3) ברוידה ח. ב. — חומר

ע"ד תנועת האוכלוסין היהודים במוסקבה במשך 48 שנה (1870—1917). (4) פמל'צ'אן מ.

מ. — חומר לחקירת מצבם הסניטרי של האוכלוסין היהודים באודיסה. (5) בינשטוק

וו. י. — היהודים בפלך הוולגה. בינשטוק וו. י. — היהודים באמסטרדם

(7) גרן מ. מ. — התפקידים הראשונים של החקירה המדעית בקשר עם העברת

היהודים לעבודת אדמה. (8) גרן מ. מ. וממל'סקי ג. ס. — תאור מצבו הסניטרי של הכפר

היהודי (מסה). (9) ז'בליק ס. נ. ואקסק'נדרובה פ. י. — לשאלת התפשטות

הטוברקולוזה בין הנוער העובד היהודי. (10) שמו'ל'אן פ. — העורון בין יהודי

אודיסה. (11) פמל'צ'אן מ. — חומר ע"ד הטוברקולוזה בין האינבלידים היהודים באודיסה.

(12) פמל'צ'אן מ. — המצב הפיזי של הנוער העובד באודיסה. (13) תוכן קצר של המאמרים

הנרפסים (כשפה הגרמנית).

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

שלום, ג. קונטרס אלה שמות ספרי מוהר"ן. ראה ע' 34.

237. American library association. A survey of libraries in the United States. Chicago, American library association, 1926—27. 4v. 12:19.

v. 1: Administrative work of public libraries and of college and uni-

versity libraries. 1926. 316 ע'.

v. 2: Service to readers in public libraries and in college and uni-

versity libraries. 1926. 370 ע'.

v. 3: Public library service to children. Extension work and com-

munity service of public libraries.— School library organization

and service. 1927. 326 ע'.

v. 4: Classification and cataloging.— Inventory, insurance and account-

ing.— Binding and repair.— Buildings and equipment. 1927. 267 ע'.

בשנת 1919 נוצרה ע"י חברת הספרנים האמריקניים A.L.A. ועדה של חמשה אנשים

למען חקירת תנאי העבודה של הספריות באמריקה. במשך שבע שנים עבדה הוועדה את

החומר הרב אשר נאסף ע"י בתי הספרים השונים ובארבעת הכרכים האלה היא מוסרת את

הדין וחשבון שלה. הדין על כל השאלות החשובות לעבודת הספרות: העבודה האדמיניסטרטיבית

232. Jerusalem. Deutsches evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch. Berlin, Mittler, 1927. 131, [1] ע' 15 : 23.

השנה העשרים ושלש.

ספר השנה ארץ-הישראלית' האחרונה מכילה מלבד דו"ח המוסד הארכיולוגי הגרמני

שלשה מאמרים מדעיים : א) המפל, השפעות תרבות המערב על ארץ ישראל הקדומה ; ב) סמרטמן, מלחמת ביתר ; ג) גרנקויסמן, מאוצר האגדות של פלחות ארץ-ישראליות. — הראשון מהם מענין ביותר. הוא סומך על החומר הארכיולוגי החדש כדי לברר את קשר התרבות ארץ-הישראלית עם התרבות האירופית, ולשם זה קבע בפרט את מוצא הפלשתים. ה. מיחסם לתרבות הקרית-מיקרנית (בפרט על סמך כלר החרס שנמצאו), ומשער כי מולדתם הבלקן. בזמן הקדום ביותר היתה ארץ ישראל שייכת לתרבות שמרכזה באיים האגאיים. בתקופת הברונזה הדרה תרבות שמית אל הארץ, אחרי שנכנסו בערך 1550 שבטי מרבה לא היתה תרבות הפלשתים אלא כעין הד לתרבות המערבית. אמנם רבות מהשקפות ה. אינן בטוחות עדיין, אבל אין זה גורע מענינם. המאמר השני מכיל לא רק פרטים על מלחמת ביתר כי אם גם סקירה על מלחמת בר-כוכבא בכללה ; השלישי מכיל חמשה ספורים ערבים קטנים, מתרגמים כלשונם ובסגנונם.

233. The Jewish year book. An annual record of Jewish matters. 1927, 5687—88. 1928, 5688—89. Ed. by S. Levy. London, "Jewish chronicle", 1927, 1928. XIV, 430 ; XIV, 494 ע' 12 : 18.

שנה 31 ו-32 את הקורס ראה ק.ס. שנה ד' ע' 109.

234. New York. Jewish institute of religion. Jewish studies in memory of Israel Abrahams by the faculty and visiting teachers of the Jewish institute of religion ; pub. under auspices of the Alexander Kohut memorial foundation. New York, The Institute, 1927. LXVI, 458, [1] ע' 11 plates, 16 : 24.

ביבליוגרפיה נבחרה של כתבי ישראל אברהםס : ע' XLVII—[XIX]. מאמרים של :

D. Askowith, S. Baron, A. W. Binder, Joshua Bloch, Z. Diesendruck, I. Elbogen, R. Gottheil, H. Gressmann, I. Guttmann, M. M. Harris, R. T. Herford, F. I. F. Jackson, G. A. Kohut, N. Krass, K. Lake, Reuben Levy, H. S. Lewis, D. G. Lyon, M. L. Margolis, S. B. Maximon, C. G. Montefiore, G. F. Moore, L. I. Newman, I. Obermann, F. Perles, Cecil Roth, Ch. Tschernowitz, H. Vogelstein, S. S. Wise, H. A. Wolfson, Dudley Wright, D. Yellin.

235. Sellin-Festschrift. Beiträge zur Religionsgeschichte und Archäologie Palästinas. Ernst Sellin zum 60. Geburtstage dargebracht von W. F. Albright, A. Alt, W. Caspari... A. Jirku (zugleich Herausgeber). Leipzig, Deichert, 1927. [4], 156 ע' 15 : 23. עם תמונתו של ז"ל.

משלים במדה ידועה את מחקרו על היהודים בתעשית הקטופה (העבר כרך א').— סוסים קורא למאמרו (כרך י"א 211—227) „השתקפות ההוי הסוציאלי הכלכלי היהודי בספרות המוסר בימי הביניים“ ואינו דן רק על „ספר הסידים“ ובצורה אחרת נאמרו כבר הדברים ע"י החוקרים, ביחוד ע"י גרדימן. — מר י. צינברג מביא לנו במאמרו „אברהם הקירימי ומשה הקיבורי“ ידיעות מענינות על חכמי ישראל בקרים וברוסיה במאה ה־17; ויש להצטער, שמר צינברג אינו מביא אלא קטעים קטנים מכתבי היד שהשתמש בהם. בנידון זה — כל המרבה הרי זה משבח... גם מאמרו זה וגם מאמרו השני של צינברג, „שקלוב ומשכיליו בסוף המאה ה־18“, (י"ב, עמ' 17—44) אינם אלא פרקים מהלקים שונים מספרו הגדול „תולדות הספרות העברית באירופה“, שאין ביכלת המחבר להוציאו...

בין המאמרים האחרים יש לציון את שני מאמריו של ההיסטוריון המנוח פסח מרק „המשבר בשלטון העצמי של היהודים והחסידות“, „המלחמה הפנימית ביהדות במאה ה־18“, (כרך י"ב עמ' 44—178). שני המאמרים הללו, הכתובים על יסוד חקירות, גם במקורות שלא נתפרסמו, פנקסים ועוד, ובהבנה כנה וישרה, ערכם רב לתפיסה נכונה של ראשית תנועת החסידות ובמדה ידועה יש בהם משום אשור לאותן המחשבות הנפלאות שהביע בשעתו אורשנסקו במאמרו המצויין „מחשבות על החסידות“ (נכנס אח"כ לקבץ מאמריו „היהודים ברוסיה“). מהמאמרים באתנוגרפיה ראויים לעיון רב מאמרו של צ. שפרנברג: „הפרובלימה של הפסיכולוגיה היהודית הלאומית“ (י"א, עמ' 5—44) וביחוד מאמרו הקצר „שאלת האתנוגרפיה היהודית“ (י"ב 7—10) הכולל כמה וכמה רעיונות פוריים על סדור העבודה האתנוגרפית, רעיונות שחשיבותם בשביל א"י, בשביל ישוב מתיזה על יסודות עתיקים ומתלבש בצורות חדשות, היא אקטואלית.

מר סמיוֹלוביץ דן בשאלת הירושה של הזורים ובקשר עם זה בלשונם היהודית-המסמית של הקראים. מר מ. גולדשטיין מספר על הנסיך מרשין רדוויל אדונה של ניסווי, שרצה לקבל את היהדות והושם משום כך תחת אפוסטרופסתו של אחד מקרוביו (אפוסטרופוס זו הוא אותו הרדוויל שעליו מספר שלמה מימון²). בכלל ראוייה היא אפיוזדה זו לתשומת לב החוקרים מכמה טעמים. — שאול גינצבורג (י"ב 190—207) מספר ע"פ תעודות ארכיוניות על ר' דוד לוריא מברדוב (הרד"ב) שישב בשליסלבבורג אסור כ„פושע מדיני“ ונותן לנו ציור בהיר מהעירה היהודית בימי ניקולי הראשון. אם נוסף לזה את המאמרים על „הדימוס היהודי במאות הראשונות של ספירת הנוצרים“ (ב. שולמן), על „היהודים באסיה התיכונה“ (לוינסקי), על „היהודים באבסינינה“ (פן-בוגורוז), על „נוסע יהודי במאה ה־17, אברהם קונקו“ (י. רברבי), „לתולדות התנועה הדתית (תחת השפעת הדתות הנוצריות), בין היהודים, ברוסיה בשנות התשעים“ (ג. בוכבינדר), מאמריו של י. קליינמן (לתולדות היהודים בפולין) ושל ורשבסקי על „האתנופולוגיה של יהודי רוסיה“—יהיה לנו מושג נכון משני המאמרים המענינים, מלאי התכן, יש רק לאחל לחכמי ישראל העוסקים בעבודתם בתנאים קשים שההפסקות בין מאסף אחד לשני לא תהיינה כל כך נמשכות, ושקרב יזכו אותנו במאסף השלישי. ב. ד.

231. Gedenken an Walther Rathenau. [By] Gerhart Hauptmann, Wilhelm Marx, Arnold Brecht, Edwin Redslob. (Feier der Walther Rathenau-Stiftung zum sechzigsten Geburtstage Walther Rathenaus am 29. September 1927). Dresden, Reissner, 1928. 24 ע'

כי „עכשו יכולים להפטר על עצמנו לעתיד עבודה מדעית בכמה וכמה שאִלוֹת כִּלְיוֹת ופרטיות של עברנו במשך כל התקופות וכל הארצות שהיהודים ישבו בהן“ (מאת המערכת לכרך ה"א).

כמובן, גם עכשו גורמים תנאי המקום להדגשת מומנטים ידועים בשדה החקירה, למשל, שאלת השתתפותם הפעילה של היהודים בתנועות הצבוריות, המדיניות והסוציאליות, וביחוד החקירה בתנאי ההוי (גם היחסים הכלכליים וגם היחסים התרבותיים) „שהשתנה מימי המהפכה ביסודו“ וההשתדלות להאיר ולהסביר את השנויים הללו, שלפי דעתה של המערכת צריכה להיות אחת מתעודותיה הראשיות של המאספים (למעשה נפקד מקומן בשני המאספים...).

למרות „הרחבת ההיקף“ ידעה מערכת המאספים לשמור גם על הרמה המדעית של המחקרים וגם על אותה רוח החיים שבהם הצטיין לטובה הרבעון „יבר. סטרינה“. מחמאמרים השויכים לתקופת-המקרא שנתפרסמו בשני הכרכים יש לציון בראש וראשונה את מאמרו רבי-הענין של ו. סטרובה „לתולדות שהותם של בני ישראל במצרים“ (כרך י"א עמ' 45—64). המחבר בא לכמה מסקנות חדשות בשאלה זו. סטרובה מאחר את יציאת מצרים בהרבה, מלך השעבוד הוא רעמסס השלישי, ויציאת מצרים היתה בשנת מותו של רעמסס השלישי (1203 לפני הספירה הרגילה); ראוי לתשומת לב מרבה נתוחו של „מצבת מנפתח“ ופירושו של ו. סטרובה, שיש בהם הרבה מן החדוש—ג. ניקולסקי דן (כרך י"ב עמ' 208—238) באיכות על ספר החקים החתי והשפעתו על חקי התורה, ומברר את היחסים הסוציאליים בממלכת החתים (בהשוואה עם המצב בבבל ע"פ חוקי עמורבי); ומסקנותיו, כמו כל דרכי חקירתו, אם אין בהם משום תשובה כלל, אבל יש בהם לעורר הרבה והרבה שאלות חשובות. — מר ב. שולמן, במאמרו על „התפתחות היבום אצל העברים הקדמונים“ (כרך י"א, עמ' 165—177) מסביר, במקצת בצורה יותר מדויכלית, את המלחמה בין שתי הצורות שבמוסד משפטי-משפחתי זה, בין היבום והחליצה, ומר. שטרנברג (שם עמ' 177—189) מעיר הערות אחדות על המושב של „שמירת השם ביבום העברי“ ויחסו להשקפת העברים על השארת הנפש; מר ס. לוריא נותן לנו (כרך י"ב עמ' 379—380) סקירה קצרה ובהירה על „דרכי החדשות ותעודותיה של בקרת המקרא“ ורוצה לתת לנו גם סקירה על האפיגוריקה והפפירולוגיה בשנים האחרונות, סקירה המוכיחה שרוסייה בשנת 1924 לא היתה עוד לגמרי קשורה עם העולם המדעי. מר לוריא, נותן לנו עוד מחקר קצר על „משפחת לוריה במצרים הרומית“ (י"א עמ' 319—324) ומאמר על ספרו המפורסם של ז'וסמר („היהודים בקסריות הרומית“). — גם מאמריו וגם חקירותיו של מר לוריא מצטיינות בכחירות התפיסה ומעיררות את המחשבה. מן המאמרים העוסקים בימי הביניים יש לציון את מאמרה הגדול של מרת ש. הרשברג (כרך י"ב עמ' 254—300) על „מהלך הרוחות נגד היהודים בגרמניה בתקופת המגפה השחורה“ (1349). המחברת דנה באיכות, בשקל דעת ובידיעת המקורות הגרמניים על מצבם הכלכלי של היהודים בגרמניה במאה הי"ד, ודבריה בנידון זה ראויים לתשומת לב מרובה. — אם כי מסקנותיה (המאמר הוא חלק מעבודה יותר גדולה) בשאלת עמדתם הכלכלית של היהודים בגרמניה בתקופה זו הן קרובות להשקפותיו של יוסף קלוזשר, אבל גם בפרטים וגם בנסוח יש, כאמור, דברים חדשים. — בשאלת „תפקידם הכלכלי של היהודים בימי הביניים“ דן גם ש. לווינסקי (י"א עמ' 65—92) וגם יוסף קלוזשר. במחקר „על היהודים בתעשית המשו בפרוסיה במאה הי"ח“ (שם עמ' 129—160) שהוא

בערך עשור: 27 ספרים, מהם 4 עבריים. כנראה היא לא כלה ממקור ראשון. למשל, ספר שהופיע רק בעברית (של י. קופמן), נכנס בתור ספר אנגלי (עם אותו מספר העמודים). — ראויים לשבח המו"לים על שבתנאים קשים הצליחו להוציא מאסף שהוא מלא ענין. מי יתן ויבואו כרכים חדשים. ב. שוחטמן.

229. **Еврейская летопись. Ленинград, „Радуга“, 1926. 196 [4] ע' 17: 26.**

Сборн. 4-ый. Ред. коллегия: Л. М. Айзенберг, И. А. Клейнман, Л. М. Клячко и С. Г. Лозинский.

המאסף הראשון הופיע בתרגום בערך. את המאסף השני ראה ק.ס. שנת א' ע' 248. המאסף השלישי הופיע בשנת תרפ"ד (?)

תוכן הענינים:

צינברג ס. 5. — התיאטרון העברי באימפריה בתקופת ה"ריינסנס". לווינסקי ש. ג. — יוסף נשיא מנקסוס. הסן י. י. — המלחמה הסוציאלית-הכלכלית בין יהודי רוסיה בשנות ה-30—50 למאה ה-19. ארנדט ב. — הגולה הפולשית הרב מאורשה שלמה פרנקל. איזנברג 5. מ. — העיר קמינקת ותושביה. הורביץ ג. — בין הריבולוציונרים בציוריך. שפיר מ. פ. — זכרונותי. לבידוב 5. י. — בתי ספר העבריים למחילים. צ'מירנסקי ב. — מזכרונותיו של משחק יהודי. קלימצ'קו 5. מ. — מחוץ לתחום. קנטור ר. מ. מביא לדפוס — נאום של פ. 5. לברוב באספת פועלים-יהודים שלא נדפס עדיון. בוכבינד 5. ג. א. — לתולדות התנועה האנרכיסטית בין היהודים באנגליה. סוסית י. ד. — ספר חדש על ישו הנוצרי. קושג'יר ש. — דוד שמעוניבין. הולר 5. א. — הגרפיקה היהודית של נתן אלטמן. רברבי י. י. — חתונתו של ה"צדיק" ממקורב. גליקמן ד. — מאורעות מהעבר הקרוב. גוטמן מ. — היהודים בין הקווקזים. שרשטי העבר. נקרולוגים: על י. י. מוא"ה — מאת מ. מ. מרגולין; על א. י. ברוידה — מאת י. א. קלינמן; על י. י. ישראלסון — מאת י. י. מרקון; על ש. ש. פן — מאת נ. א. בוכבינד.

230. **Еврейская Старина. Томы XI и XII. Ленинград, Еврейское историко-этнографическое общество, 1924, 1928. 398, XXXV, [3] 407; [1] ע' 16: 23.**

Редакционная коллегия: Л. Я. Штернберг (и др.)

הכרכים החדשים של ה"יבויסק. סטרינה" שהגיעו עכשו אלינו הם מפרי פעולותיה של החברה ההיסטורית-האתנוגרפית בלנינגרד, שהוציאה בשעתה (1909—1918) את ה"יבר. ספר". בתור רבעון בעריכתו של שמעון דובנוב, ושבה לתחיה לפני 5 שנים (ביוני 1923). החברל היסטורי בין המאספים האלה ובין רבעונו של דובנוב הוא ב"הרחבת היקף המחקר": הרבעון היה מקדש רבו ככלו לחקר תולדות היהודים במזרח אירופה, וגם כאן התרכו (למעשה אמנם יותר מאשר להלכה) ביחוד בתקופות המאוחרות. הנה דעתם של עורכר המאספים (המנוח 5. שטרנברג, י. קלינמן, ש. לווינסקי, מ. מ. מרגולין וי. צינברג) היא

סתומה. המחבר, כנראה ירדו של המנות, מנסה לפתור ברמיזה את החידה הזאת. „מה יעשה האיש שהוא כלו בעד המהפכה וככל זאת סובר הוא, שלא כל מה שנוצר בעבר, אפילו אם הוא רומנטיות או אידיאליסמוס—, צריך להמחק, ודוקא מפני שהכיר לשוכה את המהפכה—היה לו יקר כל זיק של מחשבה אנושית חפשות וא. סובל היה מאלה, שהיו מתחבשים בפרובלמות“ (ע' 71).

על יהודי חו"ל יש מאמר אחד תמציתי „המצב הכלכלי של היהודים בפולניה“ מאת בלתי-תלוי (פסידונים), על יסוד נתוח של המשק הפולני, תפקידם של היהודים בו והמנגנוניות של השלטון, הוא בא לידי מסקנה, שמצבה של היהדות הפולנית הורע בהרבה אחרי המלחמה היות וגם השוק הרוסי וגם שערי אמריקה סגורים.

י. צינברג, שהכין לדפוס תולדות הספרות העברית של התקופה האירופית (כמדומני ב 8 ברכים), מפרסם מאמר על מקדמי ההשכלה ברוסיה: הגאון מוילנה והמגיד מדובנא, ששניהם בעצמם עמדו עוד בדור הישן. בקיום קצרים וכולמים הוא מתאר גם את התקופה של ערב ההשכלה, תאור יפה וקולע אל האמת של אופי „ההשכלה“ ברוסיה ניתן במאמרו של המנוח פ. מרק „לתולדות האינטליגנציה היהודית: האירופאיסמוס המזרחי“. הוא מספר על אופן חירותה והשפעתה, על יחסה לשאלת השפות, מתאר את הגוון המקומי של ההשכלה ברוסיה וגם הבדליות מזו שבמערב בזמן ההוא: היא היתה יותר רגשנית ודילטנטית וגם מתונה יותר.

במאסף נתפרסמו תעודות חשובות. „פרקי זכרונות“ של י. ל. גורדון, שכבר תרגמו והוצאו לאור ע"י „דבר-לעם“ (י. ל. גורדון ס' ראשון ע' 101—114). 10 מכתבים של הסופר לבנדה לירדו הרוסי דרייפלה (פדגוג ומבקר מפורסם בזמנו), השייכים לסוף שנות הששים והמספרים על הרוחות המנשבות בין בעלי-השלטון ועל השקפותיו של לבנדה. ל. שכעבור 11—14 שנה נמצא בין ראשי חובבי-ציון, שואף לעשות את היהודים לרוסים אירופיים. — את המכתבים מסביר יפה נ. א. בוכבינדר. במבואו והערותיו.

ר. ב. גלגל — מוכיר המהלקה היהודית של האקדמיה בקיוב — מפרסם תעודות מענינות מהארכיון הקיובי. תשובותיו של הגנרל-גוברנסור בקיוב ע"ד הגנת היהודים מפני הפרעות בשנות ה-80, מכתב השתדלות של ריב"ל לפני השלטונות לסובת המתישבים היהודים (שנת 1840) וידיעות הבולשת על אישיותו והוג מכיריו של שלום עליכם משנת 1903. י. הסן מספר על משפט אכזרי נגד יהודים שב„שבמשתק-פורים“ הציגו בצורה קריקטורית גומר קתולי (אימא, 1828). העורך ש. גונצבורג במאמרו „על הפריצות היהודית“ מרצה על יסוד חומר ארכיוני בלתי נודע על עלייתו, שהעלילו מצביאים רוסים על היהודים ושרק ע"פ מקרה לא הביאו לגזרות חדשות (בשנת 1897—1904). א. ג. גורנפלד מספר, שבעזבונו של קורלנקו נשאר ספור בלתי נשלם מחיי היהודים בשם „האחים מנדל“ ומוסר את תכנו.

המאמרים של פרופ. ניקולסקי „על התגליות הארכיולוגיות החדשות בא"י“ (כרוניקה מדעית) ושל מ. ש. גונצבורג „המוסדות המדעיים היהודיים בחו"ל“ — הם אינפורמציניים. מהמאמר האחרון נראה שהרבה עמל המחבר לאסוף אחד לאחד את כל היריעות מארבע הכנפות של הגולה היהודית. חבל שלקויה האינפורמציה הא"י. נזכרו רק חברת המשפט העברי ו-Jewish Palestine Exploration Society. שאר החברות (למשל ההיסטורית-אתנוגרפית ומאספיה „ציון“ וחברות אחרות) לא צוינו. אפילו לאוניברסיטה העברית אין רמז. — הביבליוגרפיה

225. שול-בוך; ארויסגעגעבן פון דער צענטראלער פארוואלטונג פון די אידישע פאקטשולע אין פילאדעלפיע. פילאדעלפיע, 1927. 43, [29] ע' 20 : 27.

המערכת: מ. קאטק, מ. מלמד.

226. *Aus unbekannten Schriften*. Festgabe für Martin Buber zum 50. Geburtstag. Berlin, Schneider, 1928. 245 'II : 19.

55 מאמרים למחברים שונים.

227. *Central conference of American rabbis*. Yearbook. Vol. XXXVII. Ed. by Rabbi Isaac E. Marcuson. Cape May, N. J., 1927. 481 'I5 : 22.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 18.

228. *Еврейский вестник; научно-литературный сборник под ред. С. М. Гинзбурга*. I. Ленинград, Общество распространения Просвещения между евреями, 1928. 246 '15 : 23.

מערכת: ש. מ. גינזבורג, י.א. קליינמאן, ס. (ישראל) צינגרג.

בהבדל משאר המאספים, שהופיעו בזמן האחרון בלנינגרד, נותן המאסף הזה מלבד דברי-מדע גם דברי-ספרות, מאמרים הנוגעים, אמנם בצורה כללית, בעניני החיים, וגם אינפורמציה עשירה על חכמת-ישראל בחו"ל (בפרט ברוסיה) ובא"י.

בחלק הספרותי נתנו 3 תרגומים — ספור של ש. אש, "חתונתה של אלקה" של ש. משרניובסקי (קטע), 4 שירים של יהואש — וספור מקורי אחד ("שתי מיתות") של דיאנובי רֶקובסקי, סופר חדש רוסי בעל כשרון, הכותב על חיי היהודים. למחלקה זו שייך ע"פ צורתו מאמרו היפה של י. א. קליינמאן "בין החקלאים היהודים בקרים (רשמים וזעזועות)", המלא התפעלות ואמונה בעתידו של המפעל. דרך אגב הוא מוסר פרטים בלתי ידועים לקהל הרחב. המושבות נמצאות בצפון קרים בין ערבות יבשות. הקרקע אדמת מרשים וסלעים שרק הפרקפור יכול לחרוש אותם. המים בצמצום ועולים ביוקר; מושבות אחדות משלמות 100 רובל לחדש בעד שאיבת מים מן הבארות העמוקים (100-200 מטר העומק). המתיישבים מוכרחים לגור בצפיפות מפני חוסר דירות, ולחיות במשך חדשים רבים חיים של רעב-למחצה. המחבר כמורה, שהחומר האנושי המצוין שהוא תרבותי ומתמסר בהתלהבות לעבודתו, יתגבר על כל הקשיים.

במאמרו השני "על היהודים בספרות הרוסית החדשה" מתוכח מר קליימן עם דיבובינסקי, משרניובסקי וגורניפלד (מבקר רוסי מזרעם, יהודי) שכתבו, שהיהודים הכניסו מעט מאד לספרות הרוסית ושגם הספרות הרוסית-היהודית דלה באיכותה. הוא מציין שגורניובסקי בשנים האחרונות, וטוען שהיהודים תופסים עכשו מקום חשוב בספרות הרוסית גם בתור מפוסים וגם בתור סופרים (ארינבורג, בבל, בואימנסקי, מנדלשטם, פסמאנק, אוסקין סובל ואחרים). הוא סובר שהמהפכה הסירה מעל הפרק את הווכחים על "פנים לאומיים" בספרות וגם הסירה את הגבול הכולט בין ספרות רוסית-יהודית וספרות רוסית. מאמר מיוחד מקדש לסובל: אלישע רודין, "זכרונותי על אנדרי סובל". מותו המרגז — אבד א"ע לדעת — של הסופר הצעיר הזה, שהשתתף במהפכה באופן פעיל, עשה רושם גדול והיתה חידה

והחבור בשפות השמיות. ק. דושינסקי על תפלת יקום פורקן. בכלל עושה הקובץ רושם טוב מאד הן בתכנון הן בחיצוניותו.

217. הרומא העברי; יוצא לאור על ידי ועד רופאים עבריים. בעריכת

מ. אינהורן וא. גולדנשטיין. ניו יורק, ועד רופאים עבריים, תרפ"ח. כרך א' חוברת א'. 70 ע' 15 : 23.

מצויר. בסוף החוברת "מונחים חדשים ואי-שכיחים", ושער אנגלי.

218. אוקראינע. ליטעראריש-קונסטלערישער אלמאנאך. צונויפגעשטעלט:

אפאציאציע פון אידישע שרייבער אין אוקראינע. נומ. 1. קיעוו, "קולטור-ליגע", 1926. 229, [1] ע' 16 : 23.

מצויר. בסוף הספר שער ברוסית.

219. דער בעזעם. צייטשריפט פאר חומאר און סאטירע. (רעדאקטאר-

ארויסגעבער: הערש קרון). לאדזש, 1928. 32 : 23.

חדירומן. מצויר. הופיע בפברואר.

220. ווילנע. אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט. פירלא-

גישע שריפטן. צווייטער באנד. ווילנע, קלעצקין, תרפ"ח. [12], 516, [4], XXXVIII עמודות, 32 : 24.

השער ותוכן הענינים גם באנגלית. כמו כן תמצית המאמרים באנגלית. כרך א' הופיע בשם "לנדוויד" ; ראה ק"ס שנה ג' ע' 111.

221. דאס לעבן. (רעדאקטאר ארויסגעבער: אברהם קירבעל). קראקא,

1928. 47 : 31.

חדירומן. הופיע ב16 לינואר.

222. פון יאר צו יאר. אילוסטרירטער געזעלשאפטליכער לוח אונטער

דער רעדאקציע פון מ. שאליט. ווארשא, פארבאנד פון צענטראלעם פאר

יתומים-פארזארגונג אין פוילן, 1928. [2], 215, [3] ע' 12 : 17.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 109.

223. די צייט. מאררום מייער'ס יובילעאום. ביילאגע צו די

צייט. מיט. דער געלעגנהייט פון איהר רעדאקטאר'ס 50-טען געבורטסטאג...

רעדאקטירט פון משה קליינמאן און אשר ביילין ... [לאנדאן], מאררום מייער'ס

יובילעאום קאמיטעט, 1928. 32 ע' 21 : 28.

שם החוברת גם באנגלית.

224. קאמוניסטישע פארטיי, ווייטרוסלאנד. היסטפארט. 1905 אין

ווייטרוסלאנד. זאמלבוך ... אונטער דער רעדאקציע און מיט א פארווארט

פון ש. (ס.) אגורסקי. מינסק, קאמוניסטישע פארטיי, 1925. 226 ע' 15 : 23.

קאמיטע באם צ.א.ק. פון ו.ס.ר. צו פיערן דעם 20-יאריקן יוביליי פון 1905

יאר און היסטפארט פון צ.ק.פ. (ב). וו. מצויר.—היסטפארט, המחלקה לחקירת תולדות המפלגה הקומוניסטית, קבל מהממשלה כל הארכיונים, שיש בהם חומר לתנועת השחרור. הוא מעבד אותם ככונן מפלגתי-קומוניסטי. במאסף ישנם מאמרים על המצב במינסק, בברוקלין,

דינסק וכו' ב1905 ונספח מאמר על הפרעות באורשה שנדפס אז בעתונות.

רב חושיא'לה? לפי דעת מארכס זהו חושיא'ל אביו של רב חננאל, והוא מוציא מכאן מסקנא על זמן פטירתו של רב חושיא'ל. אבל לא יתכן בשום אופן להקדים כל כך את זמן פטירתו. אמנם במכתב התנחומים של רב שמואל הנגיד לבנו רב חננאל אין זמן, אך הן ידענו שר"ש הנגיד נולד בשנת תשנ"ב, ואת מכתבו כתב בודאי כשכבר הגיע לעמדה חשובה בחיי היהודים והמדינה. ואולי נוציא מכאן סיוע לדעתו של מאן שהיו אז בקירואן שני חכמים בשם חושיא'ל (J. Q. R. n. s.) כרך ט' ע' 160—167) ורב חושיא'ל מורו של רב נתן אינו אביו של רב חננאל?—חשוב מאד הוא מאמרו של א. ב. כ. ר. ע' מנהגיה הכנסת חתן וכלה לחופה בארץ ישראל במאה הראשונה והשניה לספה"ג. המחקר מבוסס על כל החומר הרב והעצום הנמצא בספרות התלמודית והמדרשית.—פרופ. קרויס נושא ונותן בפרטים שונים הנוגעים לתולדות הגאונים, ומבאר לנו דרך אגב כמה דברים סתומים באגרת רב שרירא. בראשית מאמרו הוא בא לפרש את דברי רש"ג (הוצ' ליון עמ' 90) בענין "תעניתא דלא הויין אלא לריש גלותא". מה סיבן של תעניות אלו? לפי דעתו אין לפרש שהכונה לתענית על עצירת גשמים או על כל צרה שלא תבוא, שהרי אמרו "אין תענית צבור בבבל", אלא הכונה כאן לתעניות בה"ב. אבל אין להסכים לכך. הן תעניות אלו קבועין בכל שנה ושנה ואין ראש הגולה ממלא בהם שום תפקיד. אין כל ספק שהכונה לתעניות שהיו גוזרין על "עצירת גשמים או יוקר השער או דבר או ארבה ומאי דרמי להני" (חמדה גנוזה סי' קס"א = האשכול II 6 = קבוצת חכמים. וין תרכ"א = לקויות רמב"ן ה' א'), ומה שאמרו אין תענית צבור בבבל זהו לענין ש. אין בנו כח לאסור מלאכה מפני שאין נשיא ... ואף על פי כן מנהג מעולם שקבועין בבבל שבע ברכות ארוכות על כל צרה שתבוא עליהן ומתריעין ואע"פ שאין שם נשיא" (תשובה"ג הוצ' הרכבי סי' רנ"ט) ורב האי מיעד על עצמו שקבע כמה פעמים תעניות כאלה, וכך עשה גם רב סעדיה (ע' זכרון לראשונים הוב' ה' עמ' 229) ומתנגדיו האשימוהו שהוא מרבה בתעניות צבור. והנה לפני זמנו של רב אשי היה רק ראש הגולה יכול לגזור תעניות אלו, ומזמן רב אשי ואילך עשו כך ראשי הישיבות. אף מה שקרוים אומר שאין זכר לתעניות בה"ב בספרות הגאונים אינו מדויק, כי "בחמדה גנוזה" סי' ד' נזכרו "תעניות של אחר שבת של רגל". הן תעניות בה"ב הקבועין בחדש חשון, ושבת הרגל היתה בפ' לך לך. ועי' גם בשבלי הלקט סי' רס"ה. בטעם הדבר שאין תענית צבור בבבל מסתיע קרויס בדבריו הראש' בשם ראב"ה: לפי שאין שם נשיא. ואולם רב האי בתשובתו הנו' הביא כבר את דברי הירושלמי: "אמ' ר' יוסה היה אמרה אילין תעניתא דאיןון (בני בבל) קבעין לאו תעניתא אינון משום דלית בהון נשיאה". גירסת הגאון נבדלת מן הגרסא שלפנינו, וזו היתה גם גיר' הראב"ה. אך קרויס בספר "Synagoga Altertümer" עמ' 271 וב"השלח" כרך מ"ו עמ' 403 מביא את הירושלמי בגרסא שלנו: אילין תעניתא דאיןון עבדין... דלית עמן נשיא", ומוציא מזה מסקנא שאסור היה לו להנשא 'משעם ממשלת רומי להשתתף בפרוצסיה חגיגת זו, ואין הוא מעיר כלל על נוסחת הגאון. — באורו של קרויס על "תפוכאטא" שבאגרת רש"ג (הוצ' ליון עמ' 105) הוא נכון, אבל מה שהוא מסתיע מן הקטע שבג' 87 אין בזה סיוע, כי שם צ"ל: "וכן כל חפץ ושאלה", כמו שכבר תקן ליון בלקוטים לאגרת רש"ג עמ' XXV וכן כתב גם רב נחמיה במכתבו שנדפס ע"י מן כרך ח' עמ' 347, J. Q. R. n. s.: "וכל איש אשר יהיה לו שאלה או חפץ". — ז. זליגמן הדפיס מכתב של ועד ארבע ארצות בפולין שנשלח לאמסטרדם בשנת 1677. --- סימאנסן מפרסם ארבע תשובות חדשות מן הרמב"ם במקורן הערבי ובתרגום עברי. — חוץ מזה בא בקובץ מחקר מלא ענין. של 5. גינצברג על "האגדה אצל אבות הכנסייה" על ס' שמות וכמו כן מחקרים מי. אוברמן על שירת דבורה. מ. שור על דרכי המיכות

יצא רס"ג ממצרים לא"י בשנת 915 בהיותו בן כ"ג. גם מצד תוכנו וצורתו של השאלות אין להסכים שהן לרס"ג. רכ"ג בא להשיב על שאלות חיוי הכלכלי והנה הוא עצמו שואל שאלות מעין אלו. לדברי בעל השאלות, המובאים גם ע"י מרמרשטיין: "ויפקדני בתוך עדרו, חבורת הצדיק ודורו, ולא עזר בן עזריה" — יש להעיר שאם בתשובת רב אהרן סרגאדו גאון פומבדיתא, (שנדפסה בתשובות הגאונים שהו"פ ש. אסף סי' נ"ח) נזכר דורו של ר"א בן עזריה כדור של צדיקים וחסידים, והדור נחלה בו ולא בחכם אחר מבני זמנו: "ומאן דמסיק אדעתיה דהאידנא בודאי איכשור דרי דמי למאן דאמר דהדין דארא כדארא דנביאים וחסידים ובעלי מעשה וכדורו של ר' אלעזר בן עזריה". מ. מגיה: "חבורת הצדיק דוסא", אבל החרוז מתנגד לתקון זה. אף יותר ראיותיו בענין זה אינן עומדות בפני הבקרת. — מאמרו של אפסוביזר "פוליטיקה חשמונאית ואנטיוכית" בחלקה ובאגדה נקרא בענין רב. כתוב הוא בחריפות רבה ובבקורות מופלגת בספרות התלמודית והמדרשית ויש בו כמה דברים נכוחים, אלא שבקצת מקומות הפרז מעט על המדה. קשה למשל, להניח שאותו ויכוח אגדי ביבמות ע"י ב' בן שאול, דואג האדומי ואבנר אינו אלא ויכוח בין החשמונאים, הצדוקים והפרושים ולהוציא מכאן מסקנא, שהחשמונאים והצדוקים רצו להביא את הסנהדרין לידי החלפה שדוד פסול משפחה הוא (ע"י עמ' קנ"ט — ק"ס). מאמר זה אינו אלא פרק מספר שלם, שיצא בינתיים בשם: *Parteipolitik der Hasmonäerzeit im rabbinischen und pseudopigraphischen Schrifttum*. — א. פריימן הרפס את פירושו של ר' הלל ב"ר אליקים מאריך יון על ה"ג מדות שהתורה נדרשת בהם. — ח. בראדי הוציא את קינת רמב"ע על הרב ר' ברוך אבן אלבליה. — יהושע פה"ן דן על הכתיות בישראל. מדבר הוא על הפרושים והצדוקים, הרבנים והקראים. יש בו כמה הנחות שאין להן כל יסוד. בעמ' ר"א הוא כותב: "אין אני מוצא בספריהם (של הקראים) אפילו את המושג, או לו גם רק את המלה גלות", והנה השם "גלות" נמצא עשרות פעמים באותם קטעי הפירושים לתנ"ך מקראים קדמונים שנדפסו ע"י מאן ב"ה J. Q. R. כרך ר"ב עמ' 273 ואילך ועמ' 483 ואילך, וזכרו "מלמדי גלות", "אנשי גלות", "סוחרי גלות", והמחבר קובל גם על זה ש"גלותנו ארוכה היא למאד" (עמ' 278). גם סהל בן מצליח כותב בסוף אגרת תוכחתו (ל"ק II 42) "אחינו בא העת להתעורר מתנומת גלותנו". — י. אלבוגן הוציא "דוגמאות מפירוש רש"י על יהזקאל כתב יד". — החלק הוועזי פותח במאמרו של א. שוורץ בענין הפרשה של סדר עבודת הכהן הגדול ביום הכפורים. — י. אברהםס פרסם קטע מענין של ספר אפוקריפי הנקרא "דברי גד החווה". — פ. קובצוב נושא ונותן בקביעת זמן חייו ופעולתו של ר' בחיי בעל חובות הלכות, שנתחבטו בזה חוקרים רבים. בידו עלה להוכיח, על יסוד מה שמצא שר' בחיי וספרו נזכר כבר על ידי ר' משה בן עזרא, שהצדק עם אלה המקדימים את זמנו, בנגוד לדעתו של אש. יהודה הקובע את זמנו לראשית המאה ה'י"ב. — א. אדלר מוסיף עוד פרטים אחדים נוגעים לדיואן של אלעזר הבבלי. — גדול ככמות וחשוב באיכות הוא מאמרו של מ. בלבן "מתקרים ומקורות לתולדות התנועה הפרנקית בפולין". — א. מארכס מפרסם מכת"י של "הגניזה" קטע ערבי ממעשה בוסתנאי שנכתב ע"י נתן הבבלי, ונכלל בתוך יתר ספרויו, שנכתבו במקורם בערבית כדעת פרודלנדר. הקטע מכיל שני דפים ומעבר לדף ב' ישנה כתבת ערבית שתכנה הוא: "גשלים חבורו של מרנא ורבנא נתן גאון ממה שספרו לו אבות הישיבות הקדושים ומאת מורו ורבו חושאל ריש בר רבנן זצ"ל נכתב במצר (קהירא) שנת אלף שי"ב לשטרות" (היא שנת ד"א תש"ס). מי הוא

הקובץ נפתח בסקיצה ביוגרפית על הד"ר פוזנסקי כתובה פוליט ע"י מ. בל בן, ואחריה באה רשימה ביבליוגרפית שלמה מספריו ומאמריו העולים למאות, ערוכה ע"י פרופ. סרכס ובן המנוח. רשימה זו מראה לנו את גודל האכדה שאבדה לחכמת ישראל בפטירת פוזנסקי במבחר שנותיו. במאמר מיוחד נותן מרכס הערכה על עבודתו המדעית של הנפטר. מאמר זה נדפס ראשונה ב-R. E. J. לאפריל 1922 ותורגם לעברית ע"י ד"ר י. ליפקין.

החלק העברי מתחיל במאמרו של ש. דובנוב "מסקנות אחרונות בשאלות הכוזרים". הוא מסכם את מה שהשיגה החקירה המדעית עד היום בשאלה זו. לפי דעתו רומז ר"י אלברצלוגי באמרו שמצא "נוסח כתב אחר שכתב יהודי בלשונו בקונסטנטינופול" אל האגרת שנדפסה ע"י שכטר J. Q. R. II. S. כרך ג' עמ' 181—211, ואולם עדיין אפשר לפקפק אם אותו מכתב נכתב בקונסטנטינופול ולא בארץ הכוזרים עצמה. — י. א. בלוי עוסק ב"שמות החבורים של תורה שבעל פה", והוא מבאר בבקורות רבה את השמות: הלכות, מדות (= מכילתא), תוספתא, הגדות, פסיקתא, מדרש ומשנה. העוסקים בשאלה זו ימצאו במאמרו ענין רב ומקורות מרובים. — מחקר חשוב נתן יעקב מאנן על "משרת ראש הגולה בכבל והסתעפותה בסוף תקופת הגאונים". התעודות השונות שנתפרסמו בשנים האחרונות מן "הגניזה" הקהירית, ברובן ע"י מאנן גופו, הפיצו אור רב על נושא זה. ואולם גם עתה יש עוד דברים רבים שלא נתבררו כהוגן, ויש לחכות לחתגלות תעודות חדשות. כך מוצאים אנו שבתעודה חשובה משנת דת"ג, שנכתבה בירושלם ושנדפסה זה עתה בספרם של זוריל ור. גוט הירל Fragments from the Cairo Geniza עמ' 200, חתום "יחזקיהו הנשיא בן שלמה הנשיא בן דוד הנשיא". יחזקיהו זה קדם אפוא בנשיאותו כא"י לדניאל בן עזריה. — ח. י. כורנשטיין עוסק במאמר גדול בענין "התקופות והתפתחותן". — דודזון נותן לנו רשימה מעניינת מן הפיוטים בספר "החזונים כמנהג המערביים שנתגוררו בסיווליא". מספר החזונים הזה לא נמצא עד הזמן האחרון רק שריד בבית הספרים אשר בברלין. והנה נמצא עתה אכזמפלר יחיד בעולם, שלם כמעט, ונקנה ע"י בית הספרים של ביהמ"ד לרבנים בניוירק. הספר חשוב מאד לכל העוסקים בתולדות הפיוט והפיוטנים, כי יש בו כמאתים פיוטים שלא נודעו לנו עד היום וכן נמצא בו פיוטים שלא היו ידועים לנו, ומכאן גם הערך הרב שיש לרשימת דודזון. — י. ד. מרקון. הוציא ע"פ שני כת"י הנמצאים בלינגרד את פירושו של הקראי הקדמון שלמון בן ירוחם על מגלת רות. — גספר הדפס את "סדר קינות והשכבות" לנפטרים כמנהג קורפו. נפלו בהם קצת שבוסים, כגון "קינה להרוג": "ועתה שמוך הורגך חורשי את חורשי האדמה", וצ"ל: חרש את חרשי האדמה (ישעיהו מה' ט'). — מ. ד. קסוטו מפרש את הפרק קטני בהושע. — א. מרמורשטיין פרסם מכת"י של המוזיאום הבריטי קטע המכיל חרוזים המדברים בשבח התנאים והאמוראים. לפי דעתו הם מרב סעדיה גאון. בעל החרוזים אומר על עצמו שרבי דוסא היה זקינו ושהוא עשירי לאלעזר בן עזריה, והנה הראב"ד בס' הקבלה מוסר לנו שרס"ג התיחס לר' חנינא בן דוסא (והרכיב בזכרון לראשונים ה' עמ' 165 סובר שבשכ"ל זה קרא רס"ג את אחד מבניו: דוסא), אבל לא מצאנו בשום מקום שיהם את עצמו לר' בן עזריה. א"י התייחסה משפחת רב אביתר. מגאוני ארץ ישראל (שכטר, סעדיה עמ' 89 שורה 25). מה שמרמורשטיין רוצה ליחס לרס"ג את אותן השאלות במקרא (שנדפסו אח"ז ע"י ד. כהנא ב"הגורן" ספר ה' בשם "שאלות עתיקות") שפרסם שכטר ב-J. Q. R. כרך י"ג עמ' 345 ואילך — אינו מתקבל על הלב בשום אופן, ואפילו רק משעם זה שמחבר השאלות כותב על עצמו: "נער בן שמונה עשרה יצאתי ממגורי מארץ תובל מבית הוריי, וכידוע

את ההלאמה הגמורה של היהודים האנגלים הוא חושב לבלתי אפשרית. רק התגשמותו של הרעיון הציוני בא"י תוכל אולי להביא לידי מהפכה בחייהם, שתעשה אותם לחלק אורגני של העם העברי. — כמעט כל המאמרים הנ"ל הם מתרגמים.

מחלקה ב. מכילה ספורים של א. ביילין, ב. גלזמן, ו. רוזנפלד וא. שטיינמן ושירים של פ. גינבורג, מ. גולדנברג, ד. פוגל, א. פויערשטיין (אב. המאירי), ש. פינסקי, י. קוטשר, י. צ. רמון, ושניאור (מוסדת — אלמון) — מן האפוס הלירי "יערית".

מחלקות ג' וד' נבדלות יותר בגדל המאמרים מאשר בתכנם. שני מאמרים הם על נושאים כלליים: קאנט — לש. ברנפלד ו"החיים והתרבות במשנתו של זימל" של מ. שוורץ; השאר על נושאים עבריים.

מ. קליינמן במאמרו הספרט "ביאליק ודורו" מנתח את שירי ביאליק לאורם של מאורעות הזמן ומכונה שבמעט כל שיר ושיר — לרבות אלה שבמקרה ראשונה נראים לאינדיבידואליים — מהווים — היה בטוי אמנותי-גבוה לפרובלמות הזמן. המאמר נכתב בידיעת הענינים ובהערצה למשורר. הנתנה ופה, אבל, במדומי, המחבר הפריז על המדה ולא לקח בחשבון את הגורמים האחרים, שהשפיעו על המשורר. — אחד מהעורכים, א. ביילין, מסציא חומר חשוב מאד ע"ד שלום עליכם וברנר. הוא היה מזכירו של ש"ע בקיבו בשנות 1902—1905, וזכרונותיו, שנכתבו בכשרון רב, מוסיפים קיום אחדים לתאור אישיותו של הסופר. ע"ד ברנר מפרסם ב. 24 מכתבים, שקבל ממנו בשנות 1908—1911 מגליציה ומא"י. המכתבים ברנריים מפורסמים: קצרים, לבביים, פמיסיסטיים, ונותנים תאור בולט ממצב נפשו של כותבם וגם ידיעות ביוגרפיות, ביילין מדגיש בנגוד להדעה המקובלת, ש"המעורר" נסגר לא מחוסר אמצעים (מצבו הוטב אז דוקא). לסגירתו גרמו החלטתו של בר. לעזוב את אנגליה וגם העובדה, ש"המעורר" חדל להיות האורגן הספרותי היחידי, מה שהפחית את ערכו בעיני בר. — ש. גולדנברג מספר על יסודי האחרונים של יעקב.

מכל החומר הרב נצין עוד את מאמרו המקיף של המנות י. ג. שמחוני "זמירות היין לר' שמואל הנגיד"; את מאמרו היפה של יצחק גרינבוים "מדהמת הסיקולריות בישראל בתקופה האחרונה" — המחבר משתדל להשאר בתחומי ההרצאה האובייקטיבית, אבל פה ושם מתבלט "הלוחם הפוליטי" שבו — שני כ"י: 1) קינה של אהרן הלוי משנת הקפ"א (מחיי היהודים בוינה) מבוואר ע"י פרופ. ש. קרויס 2) מעשה רב וזר שאירע לאנשי המערב בשנת ה' ששיש (מחיי היהודים בצפון אפריקה) עם הקדמה של ד"ר מ. גמסר; קטעים מהמלון הפילוסופי של ד"ר י. קלצקין ומסה קצרה של קיניג "מאנטוילסקי עד יעקב עפשטיין".

המספרים ראויים להכרת תודה, שלמרות כל המעצורים הצליחו להוציא מאסף חשוב. ב. שוחטמן.

216. ירדניה. חד-יומן מוקדש לעניני הבחירות לשלטונות המרכז של חברות עזרה הדדית לאקדמאים עברים בורשה. (העורכים: חיים פרגוטשטין, משה קליינבוים. ורשה, "ירדניה", תרפ"ח. [1], 15 ע' 23 : 32. עברית, יודית ופולנית.

פונזנסקי, ש. א. ספר זכרון...

ראה ק.ס. שנה ד' ע' 210.

ספר הזכרון שיצא לכבוד החכם המנוח ד"ר ש. א. פונזנסקי ז"ל ע"י ירדיו וחבריו למדע ותפוס מקום חשוב בין יתר ספרי הזכרון והיוכל, שיצאו בארבעים השנים האחרונות. הן מצד כמותו והיצוגיותו והן מצד תכנו ואיכותו. השתתפו בו כשלושים איש מחשובי המלומדים שלנו. ארבעה עשר מאמרים, התופסים את מחציתו של הקובץ, כתובים עברית ומסמלים את פעולתו המדעית של המנוח, שחלק גדול ממנה צורר בצורר החיים של הלשון העברית.

211. **Przegląd społeczny**: miesięcznik poświęcony zagadnieniom pracy społecznej i opieki nad dzieckiem; organ Centr. komitetu opieki nad żyd. sierotami we Lwowie. Redaktor nacz. i odpow.: Leon Weinstock. Lwow, typ. Jaeger, 1927. 15 : 22.

חוברת א' הופיעה בנובמבר.

212. **Die Stimme**. Jüdische Zeitung, erscheint jeden Donners-tag. Herausgeber: Das Zionistische Landeskomitee für Oesterreich: Leo Goldhammer, Adolf Böhm, David Rothblum. Wien, Zionistisches Landeskomitee für Oesterreich, 1928. 32 : 47.

ג'יון א' הופיע 55 בינואר.

213. **The Vanguard**, a magazine of progressive Jewish life, published monthly. Editor: Isaac Zaar. New York, typ. Up-to-date print. co., 1927—1928. 16 : 24.

חוברת א' הופיעה בנובמבר.

214. **Das Zeit**. Zeitschrift für die jüdische Jugend. München, Heller, 1928. 21 : 28.

ירחון. חוברת א' הופיעה בינואר.

ב. קבצים ומאספים.

215. **א"ם**. קובצים לעניני החיים, ספרות ומדע. ערוך ע"י א. ביורין, ש. גולדנברג, וזש. פינסק. קובץ א. לונדון, הספר, תרפ"ח. 112, 128, 152, 112 ע' 16 : 25.

עוד ב-1922 החליטו סופרים עבריים בלונדון להוציא קובץ שיהא מוקדש לתאור קלסתר פניה של בריטניה הגדולה, המעוררים לדבר נתקלו בהרבה מעצורים, רק ב-1924 התחילו להדפיס אותו ורק ב-1927 הקובץ יצא לאור. — "תולדות" הקובץ קבעו את פרצופו. הפובלי-ציסטיקה (מהלקה א' עניני החיים) מקדשת כלה — חוץ ממאמרו של ל. ראטה "הסחשבה הישראלית בעולם הסודרני" — לאנגליה וליהדות האנגלית. אחדים מהמאמרים האלה במקצתם כאלו נתישנו, (למשל דיוניאו גומר מאמרו היפה "אנגליה שלאחרי המלחמה" בהסקרת מאורעות של 1925). אותו הדבר בחלק המדעי. יש מאמר — של ד"ר ברנפלד — על קאנט, שיוכלו הל ב-1924 ואין דבר על שפינוזה (חוץ ממה שהוא נזכר במאמרו של ראטה), שיוכלו חגגו רק בשנה שעברה. —

זה אינו גורע מערכו של הקובץ העשיר והמגוון ע"פ תכנו. יש בו 4 מחלקות: א. עניני חיים. ב. ספרות ופה. ג. בקרת ומדע. ד. רשימות וזכרונות. מיה 33 מאמרים ורשימות, 9 שירים 41 ספורים.

במחלקה א. ע"ד אנגליה משתתפים סופרים מובהקים, שיד ושם להם במקצוע זה. כמו דיונאו (שקלובסקי), פרופסור א. מ. קולושר (על "החוקה האנגלית"), מ. י. לנדה ("משמר הפרלמנט האנגלי"), כדאי להעיר שמקצוע זה עזוב לגברי בפרותנו. הספר היתירי שישנו — ש. אוסישקין "על המשפט הקונסטטיטוציוני האנגלי" — הופיע רק לפני שנה. המאמרים של ל. זנגביל — "היהודים בספרות האנגלית" —, של ל. שטיין "היהודים בחיים הצבוריים של אנגליה" ושל א. סימון (שנכנס למחלקה ד') "היהודים והיהדות באנגליה" סגלים את פרצופה של היהדות האנגלית. א. סימון נוגע גם בשאלת עתידה של היהדות האנגלית.

200. שטערן. ציטער אריש-קינסטלערישער און פאליטיש-וויסנשאפטלעך
בער זשורנאל. (רעדאקציע: אבורסקי ש., ארשאנסקי ב., אשעראוויטש א.
ואחרים). מינסק, „שול און בוך“, 1925. 23 : 26.
דריירחון.
201. דער שטערן. (דירעקטאר: ש. שווארץ). (יאסר), 1927. 32 : 48.
דרישבועון. גליון א' הופיע בו דינאר.
202. The Bene-Israel review. Bombay, The Bene-Israel review,
1925. 14 : 21.
כל חוברת מכילה עמודים אחדים בכתב הודי. חוברת א' הופיעה בדצמבר.
203. Blätter der zionistisch-sozialistischen Jugend. Hrsg. vom
Verband der zionistisch-sozialistischen Jugend. Wien, Der Verband,
1928. 15 : 23.
חוברת א' הופיעה במרץ. אופן ההופעה לא נזכר.
204. [Bombay. Israelite school]. The Israelite school
bulletin. Bombay, Israelite school, 1927. 12 : 18.
לא ידוע אם מופיע לעתים קבועות.
205. Hechaluz. Deutscher Landesverband. Blätter des
Hechaluz. Berlin, 1927. 22 : 28.
בהקטגוריה. חוברת א' הופיעה ב-16 למאי. מופיע בכל חודש (?).
206. Jüdisches Archiv. Zeitschrift für jüdisches Museal-und
Buchwesen, Geschichte, Volkskunde und Familienforschung.
Herausgeber L. Moses. Wien, 1927—28. 15 : 23.
ירחון. חוברת א' הופיעה באוקטובר 1927.
207. Jungvolk; Blatt der „Kameraden“ Deutsch-jüdischer
Wanderbund. (Berlin, Dobrin), [1927]. III. 14 : 22.
2 גליונות בלי תאריך.
208. Keren Hayesod. Firenze. Bollettino semestrale d'informa-
zioni. Roma, Federazione sionistica italiana, 1927. 15 : 21.
בילטין ב' הופיע במרץ.
209. Kongresszeitung; Organ des XV. Zionisten-Kongresses
in Basel. Red. Georg Herlitz. Zürich, „Das jüdische Heim“, 1927.
35 : 54.
יצאו י"ב גליונות. גליון א' הופיע ב-31 לאוגוסט. גם בעת הקונגרסים הקודמים
הופיעו הוצאות פריודיות כאלה.
210. המליץ. The Mediator; published bimonthly. Editor
Henry Einspruch. Westminster, Times printing co., 1928. 15 : 23.
רק באנגלית; דריירחון. אינו מופיע ביולי-אוגוסט. חוברת א' הופיעה בינואר.

191. וואלינער שטימע. אונפארטייאישע, דעמאקראטישע ליטערארישע, געזעלשאפטליכע און עקאנאמישע צייטשריפט. רעדאקטאר: ה. שענקער. ראזונע, דרוק שעסטאקאזוסקי, 1928. 30 : 47.
שבועון. 2-טער יארגאנג.
192. וועלט און קולטור. פאליטיש-וויסנשאפטלעכער זשורנאל. רעד-
דאקטאר: מ. סטאבניצקי. ווארשא, דרוק „גראפא“, 1927. 23 : 30.
ירחון (?). גליון א' הופיע 13 לאקטובר.
193. לאנד און לעבן. ארגאן פון דער אידישער געזעלשאפט פאר
לאנד-וויסנשאפט. רעדאקטאר י. לייפונער. ווארשע, די געזעלשאפט, 1927.
27 : 19
ירחון. חוברת א' הופיעה בדצמבר.
194. לאנדאנער פאלקס-צייטונג. רעדאקטאר הרב יוסף שאפאטשניק.
לונדון, שאפאטשניק, 1927. 25 : 38.
שם אנגלי: The People's Paper. גליון א' הופיע 16 לספטמבר בתור שבועון.
מגליון ח' והלאה הופיע פעם בחודש.
195. די עפאכע. חודש שריפט פאר ליטעראטור, קונסט און געזעלשאפט-
לעכע פראגן. רעדאגירט דורך דוד איינהארן. פאריז (ווארשע), (רפום גראפיקא),
1928. 16 : 24.
על חוברת א' לא ציון מתי הופיעה.
196. פנקס. פערטעליאריקער זשורנאל פאר ליטעראטור-געשיכטע,
שפראכפארשונג, פאלקלאר און ביבליאגראפיע. ניו יורק, יידישער וויסנשאפטלע-
כער אינסטיטוט, אמעריקאנער סעקציע, 1927. 18 : 27.
חוברת 1—2, יולי—דצמבר.
197. ציון. צענטראל-ארגאן פון די ציוני-רעוויזאניסט. אין פוילען.
ארויסגעגעבען פון ועד הראשי אין ווארשא. רעדאקטאר: ר. פעלדשוה (בן-שם).
ווארשא, דרוק „רענאטא“, תרפ״ח. 23 : 32.
- חלק מן המקסם בעברית. הגליון הראשון הופיע בקיץ 1927 בקראקוי. השני ב-11
דצמבר 1927 בורשה.
198. די צייט. (רעדאקטאר-ארויסגעבער: ח. ווייסבערג). טשענסטאכאוו,
[1927]. 30 : 47.
שבועון. גליון א' שנה ב' הופיע 6 לינואר 1928.
199. די קינדער וועלט. (רעדאקטאר: ח. שטיינבערג). ווארשע, (דרוק
„גראפא“), 1927. 16 : 24.
ירחון. גליון א' הופיע בנובמבר.

182. **אונזער ווארט.** צייטשריפט, ארויסגעגעבן דורך דעם פערבאנד פון אונפארטייאשע יודען אין פוילען. רעדאקטאר: ב. פאגעלענסט. ווארשא, דרוק זילבערשטין [נאחרים], 1926. 19 : 28.
ירחון. גליון א' הופיע בנובמבר.
183. **אונזער וועג.** ביאליסטאקער ציוניסטישע וואכנבלאט. ארויסגעבער: ציוניסטישע ארגאניזאציע אין פוילן, ביאליסטאק. רעדאקטאר: ל. טרוויזש. בוא-ליסטאק, דרוק זבאר, 1927.
גליון ח' הופיע 30 דעצעמבר.
184. **[אידישע] יידישע ארבעטער-יונגט.** חודש בילעטין פון ארגאנ-ביזירביורא פון אלזעלטעכען יידישן סאצ. יונגט פארבאנד ביי פועלי ציון (פאר. מיט צ. ס.). רעדאקטאר-ארויסגעבער: י. ח. פרייטאג. ווארשע, (רפוס „פאוועשעכענע“), 1928. 22 : 28.
גליון א' הופיע בינואר.
185. **אידישע פאלקס צייטונג.** אומאבהענגיגע געזעלשאפטליך-ליטע-ראדישע און פאליטישע אידישע צייטונג. דערשיינט יעדען דינסטאג און פרייטאג. רעדאקציע: עד. האראוויץ. ריו די זשאנערא, 1927. 38 : 56.
גליון א' הופיע 20 דעצעמבר.
186. **אידישער ארטיסטן-פאריון אין פוילן.** טעאטער ידיעות. צוויי-וואכנשריפט. (ורשה, דער פאריון), 1927. 22 : 32.
העורך: גלייטות 1—11 מ. וויכערס; 12—13 חסר שם עורך; 14—14 וחלאת יחיאאל היילפרין. גליון א' הופיע 25 למרץ.
187. **ארבעטער-פראגן.** חודש-ארגאן פון דער פראפעסיאנעלער באווע-גונג. ארויסגעגעבן דורכן לאנדראט פון די פראפ. קלאסן פארייגען אין פוילן. (רעדאקטאר: זו. אלטער). ווארשא, דרוק „די וועלט“, 1928. 23 : 32.
חברת א' הופיעה ב' לינואר.
188. **זיי בין.** צוויי-וואכנבלאט פאר אלץ וואס איז אינטערעסאנט. רעדאקטאר: א. צאפנאם. ווארשא, דרוק „רעקארד“, 1928. 25 : 35.
גליון א' הופיע ב' לינואר.
189. **דער וואל גלאק; פאליטיש וואכענבלאט.** (רעדאקטאר-ארויס-געבער: לאזאר קאהאן). (ווארשע, רפוס „די וועלט“), 1928. 31 : 48.
גליון א' הופיע 20 לינואר.
190. **וואלינער געדאנק.** אומאפהענגיקע דעמאקראטישע צייטשריפט רעדאקטאר: ב. פערטשוק. לוצק, דרוק זבאר, 1928. 30 : 46.
שבועון. גליון א' הופיע 6 לינואר.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

174. ז'ו. הוצא ע"י הסתדרות הצופים העברים, "השומר הצעיר" בליימא. קובנה, השומר הצעיר, 1925. 31 : 23.
- בשנת תרפ"ז הופיעו 3 חוברות, מהן אחת באדר א' בשם "זיו השומר" ואחת באדר ב' בשם "זיו ליובל".
175. "החלוצ" בגרמניה. אגרות. ברלין, תרפ"ז. 28 : 22.
- בהקדושה. אגרת א' הופיעה בח' ניסן.
176. "גדיל תורה". מאסף תורני מוקדש לחדושי תורה ופילוסופים בהלכה למעשה. עורך ומסודר על ידי יחזקאל אברמסקי. סלוצק, דפוס "קומונטרסט" בבברויסק, תרפ"ח. 21 : 17.
- קביעות ההופעה איננה ברורה. חוברת א' הופיעה בתשרי; העורך יחזקאל אברמסקי בסלוצק. חוברת ב' הופיעה באדר; העורך שלמה יוסף זעווין בנובובקוב.
177. "גדיל תורה (בג'מטרי' זכר יהושע זל"ח"ה). קובץ-רבני-תלמודי-פלפלי לזכ"נ ... מהר"י מימון. (ירחון). ורשה-פרגה, דפוס פ'מנט, תרפ"ז. 22 : 15.
- חוברת א'—ב' הופיעה בתשרי—חשון.
178. הכרם. עניני דרוש, ביאורים ופירושים, על פרשיות התורה ומועדים, ומדרשי ואגדות חז"ל... יו"ל בעריכת קלזנימוס קלמיש חוברבנר והרב שמעון יהודא מרפשמין. ורשה, דפוס סיקורה, תרפ"ז. 21 : 17.
- חוברת א' הופיעה באדר.
179. הנאמן. מופיע אחת לחדש. המטרה: לכנס את כל הנאמנים לח' בתורה וכוהנים לתגבורת רוח יהדות חיה ופועלת. (העורך: י. שמואלוביץ, המו"ל: הסתדרות "צעירי ישראל", בליימא). מלז, "צעירי ישראל", תרפ"ח. 31 : 23.
- גליון א' הופיע בכסלו.
180. הצעיר. ירחון צעירי ה"גורדוניה". יו"ל ע"י מרכז ה"גורדוניה" בלכוב. (עורך: מ. שנירן). לכו, "גורדוניה", תרפ"ז. 22 : 15.
- חוברת א' הופיעה בספטמבר.
181. אויפקום. וואכנשריפט פאר ליטעראטור, פובליציסטיק, און וויר-מנשאפט. רעדאקטאר: ל. וואלקאוויטש. לאדזש, דרוק גרינברג, 1927. 23 : 15.
- גליון א' הופיע ב22 לדצמבר.

ד. שונות.

171. קרן היסוד. עמק. (6 תמונות ליטוגרפיות בצבעים מן המקור מאת גריתה וולף קנקאור; תמונות ממושבי קרן היסוד בעמק יזרעאל). ירושלים, קה"ר, תרפ"ז. 8 ע' 34 : 41.

172. תל אביב. בית הספר התיכוני למסחר. כרטיס תלמיד.
תל-אביב, דפוס „אחדות", [1928]. [6] ע' 9 : 12.

173. **International missionary council.** Jerusalem meeting, 1928.
Press bulletin. (Series K) No. 1-13; March 25th—April 8th, 1928.
Jerusalem, 1928.

במכונת כתיבה.

163. **Powell, H. Clark.** The citrus industry in Palestine. [Jerusalem, 1927]. 35 ע' 14 : 21.

= Palestine. Dep. of agriculture and forests. Agricultural leaflets Series IV. Horticulture no. 9.

164. **Zionist organization. Palestine executive.** Financial report of the Palestine Zionist executive for the period October 1st, 1924— May 31st, 1927, submitted to the XVth Zionist congress. Jerusalem, Palestine Zionist executive, 1927. 104 ע' 17 : 24.
את הדו"ח העברי ראה ק.ס. חוברת 20 מספר 75.

165. **الايانس المسيحية التبشيرية.** ترجمات. القدس، مطبعة بيت المقدس، [1928]. 16 ص 14 : 11.

ב"ר שער. פומננים דתיים נוצרים. בהוצאת האליאנס הנוצרי המסיונרי. ירושלים, [1928].

166. **حداد، اسکندر.** کتاب منهج الحق والوفاق في الزواج والهجر والطلاق. القدس، مطبعة بيت المقدس، 1926. 22 : 15 ص 244. 1926.
حداد، اسکندر : דיני נשואין וגרושין לפי חקי האסלאם. ירושלים, 1926.

167. **الخوري، اسکندر.** مشاهد الحياة نظم اسکندر الخوري، البتجالي. الجزء الاول. القدس، مطبعة بيت المقدس، 1927. 22 : 15 ص 300. 1927.
א"כ/כ"ר, אסקנדר : ספר שירים, חלק ראשון. ירושלים, 1927.

168. **لجنة الدفاع الوطنية الاسلامية.** خذ حذرک ايها المسلم لثلا يقتنك المبشرون عن دينك فيضلوك. القدس، مطبعة دار الايتام الاسلامية، [1928]. 6 ص 15 : 12.

קול קורא מהועדה האסלאמית להגנה על המולדת אל המוסלמים להזהר בפני המסיונרים. ירושלים, [1928].

169. **مقتل الجنرال كليبر.** قصة واقعة تحتوى على قضية من اهم قضايا التاريخ الكبرى التي شهدتها مصر في المدة التي احتلها فيها الفرنسيون اصدراها تحرير الحقوق. يافا، مطبعة الحقوق، [1926]. 31 ص 21 : 15.
רצח הגנרל כליובר. ספור הרצח והמשפט. יפא, [1926].

170. **نصار، نجيب.** الاميرة الحسنة. حيفا، مطبعة الكرمل

[1926]. 16 ص 22 : 14.

נצאר, נג'יב : הנסיכה היפה. ספור. חיפה, [1926].

153. הורו"ץ, א[הר"ן]. דער קאמפף מיט די אנטי רעליגיעזע אידעען. תל-אביב, דרוק סטוד, [תרפ"ח]. 35 ע' 15 : 22.
החוכות נדפסה באידיש עבוד ארצות הגולה.

154. ירושלים. בקור חולים האספיטלס. יערליכער רעפארט; תמוז תרפ"ז—תמוז תרפ"ז ... ירושלים, דפוס סלומון, [1927]. 16, 16 ע' 9 : 13.
ביודית ואנגלית.

155. פועלי ציון, ארץ ישראל. צום 10-טן יארצייט-טאג פון ב. באראכאוו (17.12.1917 — 17.12.1927). תל-אביב, „פועלי ציון“, דרוק „פועלי ציון“, 1927. 6 ע' 19 : 26.

156. קאמוניסטישע פארטיי. ארץ ישראל. ארבעטער-פרוי, גיי אין לענינגס וועג ! (צום 4-טן יארצייט פון טויט פון גרויסן פירער וו. א. לענין. 21 יאנואר 1928). תל-אביב, דפוס „תל-אביב“, [1928]. 4 ע' 12 : 15.

157. קרן קימת לישראל. פלאנצט בוימער אין ארץ ישראל. (תל-אביב, דפוס „אמנות“, [תרפ"ח]. 8 ע' 12 : 17.
סצור. הופיע גם באנגלית, גרמנית וצרפתית.

158. Ettinger, Jacob. Emek Jezreel, a flourishing district, its decline and rise. Jerusalem, Keren Hayesod, 1926. 27 [2] ע' 18 : 25.

159. Kiriath Sefer. Jewish national agricultural school. Program. (Tel-Aviv, typ. „Hashachar“, 1927). 6 ע' 15 : 23.

160. Palestine. Ordinances. Annual volume for 1927. Jerusalem, Government of Palestine, typ. Greek convent & Azriel presses, (1928). 415 ע' 18 : 24.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 102.

161. Palestine. Proclamations, regulations, rules, * orders and notices. Annual volume for 1927. Jerusalem, Government of Palestine, typ. Greek convent & Azriel presses, (1928). XXI, 539 ע' 18 : 24.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 205.

162. Palestine. Dept. of education. Annual report for the scholastic year 1926—1927. Jerusalem, (typ. Azriel press), 1928. [1], 30, [2] ע' XXIX tab. 20 : 32.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 205.

152. תְּרַבִּיָּה, חֲקִים, מִנִּיָּה אוּ מְנִלָּה אֶחָדָם אֶל עֲלִיָּה (קבִּדְיִנִּי-הַצִּדְקָה). 'מִתּוֹרֵגִם עַל יְדֵי גֵד פְּרוֹמְקִין ... בְּצִרוֹן מְכֹוֹא וְאִילֹ הַעֲרוֹת מֵאֵת הַמִּתְרַגֵּם. וְרוֹשֵׁם, (דָּפּוֹס עֲזִירָאֵל), תְּרַפָּ"ח. 31, 308 ע' 17:24.

בַּעֲמוּדִים 268—278 נֶתַן לֹחַ הַמוֹנָחִים.

הַמְגִלָּה, סֵפֶר הַחֻקִּים הָאוֹרְחִים הָעוֹתֵמָנִי, הַמְיוֹסֵד עַל הַמִּסְתָּר הַמוֹשְׁלָמִית שֶׁל דִּוְרֹת רַבִּים וְהַנּוֹהֵג בַּעֲקֻרֹ עוֹד כִּיּוֹם בָּאֵרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְמִרְוֹת הַשְּׁנוּיִים שֶׁנַּעֲשׂוּ וְהַנַּעֲשִׂים בּוֹ עַל יְדֵי הַרְשׁוֹת הַמַּחְזֻקֶּת בָּאֵרֶץ, נִיתַן לָנוּ עַל יְדֵי הַשּׁוֹפֵט גֵּד פְּרוֹמְקִין בְּתִרְגוֹם עֵבְרִי, תִּרְגוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוֹם הַרְקָה זִהִירָה וְיִקְפִּדִּית מְכִלִּי אֶל כְּלֵי בַמִּטְרָה כְּפֹלָה: לְמַסּוֹר מִצִּד אַחֵד, אֵת הַכֵּנוּ וְאֵת צוּרָתוֹ שֶׁל הַחֹק כְּמוֹת שֶׁהֵם "בְּלֵי שְׁנוֹי, תּוֹסֶפֶת וְגִרְעוֹן", וּמִצִּד שְׁנִי, לְהַלְבִּישׁוֹ סִגְנוֹן תְּלַמּוּרִי מְשׁוֹכֵלֵל וּמְנוֹסָה, שִׁיחָא הוֹד הַחֵלְכָה חוֹפֶה עָלָיו. הַצּוֹרֵךְ הַשְּׁמוּשִׁי שֶׁל קֶהֱל אֹרְחֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַשְּׁפָה הָעֵבְרִית הִיא שֶׁפֶת דְּבוּרִם, מִשָּׂאֵם וּמִתְנֵם, מִזְקִיק תִּרְגוֹם מְדוּיָק וּפְשׁוּט. אִלֵּם הַמִּתְרַגֵּם שֶׁלֹא הֶעֱלִים אֶת עֵינָיו מִחִיִּי־הַמַּעֲשֶׂה, נִתְכוּוֹן בַּעֲקֻר לְקֶהֱל קוֹרְאִים בְּעַל מַגְמָה לְמוֹדִית מַחְקִירִית וְשֶׁאֵף לְהַבְלִישׁ עַל יְדֵי תִרְגוֹמוֹ הַמְסוּגָן אֶת נִקְדּוֹת הַמַּגֵּעַ שֶׁבִּין מִשְׁפַּט הַמְגִלָּה וּמִשְׁפַּטֵּנוּ אֲנֵנוּ, בְּתוֹר שְׁנֵי עֲנָפִים מִן הָאֵילָן הַגְּדוֹל שֶׁל הַמִּשְׁפָּט הַמְזוּרָחִי. שְׁנוֹת זֹו שֶׁל הַתְּעוּדָה מְטַבִּיעָה בְּעַל כִּרְחָה אֶת חוֹתֶמָה עַל עִבּוּדָתוֹ הַשְּׁקִדְנִית שֶׁל הַמִּתְרַגֵּם, הַמַּעֲדִיף פַּעַם מִטְרָה זֹו וּפַעַם אֶת חִבְרָתָהּ, כִּי שְׁנוֹתֶיהָ הֵן וְזִקְקוֹתֶיהָ כֹּל אַחַת לְאַמְצַע־בְּטוֹי מְיוֹחָדִים.

אִין סֶפֶק בְּדַבְרֵנוּ, כִּי הַחֹקֵר הָעִיּוֹנִי בַּמִּקְצוֹעַ הַמִּשְׁפָּט הַמוֹשְׁלָמִי לֹא יוֹכֵל לְהִסְתַּפֵּק בַּמְגִלָּה שֶׁהִיא מְעִין "חֶשֶׁן מִשְׁפָּט" שֶׁל מִשְׁפַּט־הָאִישָׁלֵם וְהָא זִקְק לְעִבּוּר בְּהַדְרָגָה הִיסְטוֹרִית עַל הַמְקוֹרוֹת הָרַאשׁוֹנִים וְלִסְגָּל לְעִצְמוֹ גַּם אֶת שִׁפְת־הַמְקוֹר, שֶׁהִיא לֹא רַק קְלָפָה, כִּי אִם גַּם תּוֹךְ, שְׁאִינִי נִיתַן לְהִתְרַגֵּם כֹּל צִרְכּוֹ לְעוֹלָם; וְמָה גַּם שֶׁהַשְׁוֹאֵת־הַמִּשְׁפָּט הַמוֹשְׁלָמִי לְמִשְׁפָּט הָעֵבְרִי כְּשֶׁהִיא לְעִצְמָהּ בָּאָה לְפָרֻקִים קְרוֹבִים מֵתוֹךְ הַשְׁוֹאֵת מוֹנָחִים וּבְטוֹיִים מְקוֹרִיִּים מְקַבְּלִים שֶׁל שְׁתִּי־הַשְּׁפּוֹת הָאֲחִיּוֹת.

בְּרֵם, הַתִּרְגוֹם הָעֵבְרִי שֶׁל הַמְגִלָּה הִיא הַתְּחִלָּה הַשּׁוֹבָה מְכֹּל הַבְּחִינּוֹת, מִלְּבַד מוֹפְסִי־הַחֻקִּים הַקְּצֻרִים, הַבּוּדִידִים וְהַמִּתּוֹרֵגִים בַּחֲפִזוֹן וּבִפְשׁוּט מִשְׁרִדִּית שֶׁהִיוּ מוֹפִיעִים עַד עֲכָשְׁרוֹ בַּעֲתוֹנָה הַרְשָׁמִי שֶׁל מִמְשַׁלֵּת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, לֹא יִזְכָּתָה אֹתָנָה הַסְּפָרוֹת הַמִּשְׁפָּטִית הָעֵבְרִית הַצְּעִירָה עַד עֲכָשְׁרוֹ בְּתִרְגוֹם סֵפֶר חֻקִּים שֶׁלֵּם, הָרָאוּי לְעִיּוֹן וּלְמַחְקֵר מִצִּד וְצוּרָתוֹ, וְמָה גַּם שֶׁסֵּפֶר הַחֻקִּים נִוָּהַג בָּאֵרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּתִקְפָּה זֹו שֶׁל הַתִּישְׁבוֹת וְגִאֻלָּת הָאֶרֶץ וְתִרְגוֹמוֹ הוּא כְּמַעַשׂ אוֹיֻטְנִשְׁנִי, שֶׁהִרִי הַתִּרְגוֹם הַזֶּה נִתְפָּרֵס בְּרִצּוֹנָה וְעַל דַּעְתָּה שֶׁל מִמְשַׁלֵּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְתַמִּיכָתָה שֶׁתְּמַכָּה בִּידֵי הַמִּתְרַגֵּם, הַמִּשְׁתַּתֵּף בְּתוֹר שּׁוֹפֵט בְּבִית הַמִּשְׁפָּט הָעִלְיוֹן לֵל הַמִּמְשָׁלָה. גַּם הַחֹקֵר הָעִיּוֹנִי שֶׁל הַמִּשְׁפָּט הָעֵבְרִי, מֵתוֹךְ שׁוֹיבְחִין בּוֹחִירוֹת בֵּין הַמוֹנָחִים, הַבְּאִים פַּעַם בְּהוֹרָאָתָם הִיסְטוֹרִית לְפִי הַתְּלַמּוּד וְהַפּוֹסְקִים וּלְפַעֲמִים בְּהוֹרָאָה חֲדָשָׁה וְשׁוֹנָה הַנִּיתְנָת לָהֶם לְשֵׁם הַתְּאֵמָה לְבִנְיָנוּ הַפְּנִימִי שֶׁל הַמִּשְׁפָּט הָאִישָׁלָמִי, וּפִיָּק תּוֹעֵלָת לְעִצְמוֹ מִן הַסֵּפֶר, שִׁישׁ בּוֹ מִשּׁוֹם גְּרוֹי לְהַשְׁוֹאֵת מִשְׁפָּטִיּוֹת מְרֻבּוֹת לֹא רַק בְּכִלְלִי־הַמִּשְׁפָּט, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה זֶה בְּאֶקְרָאִי הַמִּתְרַגֵּם עֲצֻמוֹ, כִּי אִם גַּם בְּפִרְסִי־הִדְרִינִים וְהַמּוֹסְדוֹת הַמִּשְׁפָּטִיִּים, אֲשֶׁר מְסַכָּה עָלֵיהֶם הַדָּת מְרוּחָה וְתַעֲשׂ אֹתָם לְבְטוֹי שְׁמוּשִׁי שֶׁל הַשְּׁקֵפֶת־עוֹלָם קְבוּעָה וְלַחֲמוֹמָה בְּצוּרָה בְּפָנֵי הַדִּירָת שִׁימַת־הַמִּשְׁפָּט הַרְוֵמִי־אִירוּפִי וְיַחֲמִי־הַרְכּוּשׁ וְהַקִּנְיָן שֶׁלֹא לְאַרְצוֹת הַמְזוּרָה. —

ש . אִרְזֵנְשֵׁט דִּט .

147. תיאטרון לאומי, תל-אביב. תכנית ל"יהודית"; (מחזה בשש תמונות — מוצג בשני פרקים; מאת פרידריך הופמן, (תל-אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ח). 15, [1] ע' 17 : 24.
עם תמונת הבל וציורים. המנהל האמנותי: י. מ. דגיא.

148. תל-אביב. בית מושב זקנים, יפו-תל-אביב. דיון וחשבון לשנת תרפ"ז. תל-אביב, דפוס "אחדות", [תרפ"ח ?], 28, [2] ע' 17 : 24.
את הקודם ראה ק.ס. שנה ג' ע' 248.

149. תל-אביב. תחנת הנסיון החקלאית של ההנהלה הציונית בא"י. הזנת עגלות מבחינה אקונומית. תוצאות נסיון ... תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", תרפ"ח. 8 ע' 15 : 23.
בסוף הספר שער באנגלית.

150. תל-אביב. תחנת הנסיון החקלאית של ההנהלה הציונית . מחלקת ההדרכה. חוברות. תל-אביב, דפוסים שונים. גודל שונה.

חוברת א. רוכט ולימואר. חסוא זרעי טבק. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 84.
ב. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. זבוב הפירות בארץ-ישראל. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 82.

ג. אלעזר, מ. וצמח, ש. פנקס לרשימות ולחשבוניות חקלאיות. תרפ"ח. 46 ע' 14 : 23.

ד. פרינג, ש. ורוזן, א. העקרות של הפרות. תרפ"ח. 7, [2] ע' 16 : 24.
ה. מנציקובסקי, פ. הובל הערבי. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 12.
ו. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. זבוב הזית בארץ-ישראל. תרפ"ח. 16 ע' 15 : 23.

ז. איג ופקטורובסקי. לוחות להגדרת המשפחות של צמחי א"י. ראה ק.ס. שנה ב' ע' 234.

ח. צמח, ש. התלתן האלכסנדרוני בהשקאה. תרפ"ח. 30 ע' 15 : 23.
ט. רוכט, ישראל. החרבון בעצי תפוחי הזחב בארץ והשמירה מפניו. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 16.

י. לוי, מ. אמון אפרוחים. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 12.

יא. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון]. מזיקי הטבק והמלחמה בהם. ראה ק.ס. שנה ג' ע' 93.

יב. מנציקובסקי, פ. הרכבת המזונות העקריים בא"י. תרפ"ז. 8 ע' 15 : 23.

יג. בודנהימר, פ[ריץ] ש[מעון] וקליין, ח. צ. פרפר הנמר. תאור חייו בארץ ישראל והמלחמה בו. תרפ"ז. 20 ע' 15 : 23.
בסוף החוברות סכום ושער באנגלית.

151. תנ"ך. כתובים. תרגום התרגום לשיר השירים מארמית לעברית על ידי א. ז. רכינוביץ. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 34 ע' 12 : 18.

137. רמון, יעקב. ארצו. א. תרע"ט—תרפ"ח. תל-אביב, הוצאת דפוס „התחיה“, תרפ"ח. 32 ע' 12 : 17.
- שירים.
138. [שורצמן] שווארצמאן, בנימין מנחם. בין ישראל לעמים. השקפה ... בין שאיפת החיים של העם הישראלי ... לבין עמי העולם ... והחזרתו לארצו ... ע"י משיח צדקנו בלי עזרת הגוים ... ירושלים, דפוס „ברסלב“, תרפ"ח. 56 ע' 17 : 24.
139. [שורצמן] שווארצמאן, בנימין מנחם. נחלת בנימין ... חידושים וכיאותים בכמה סוגיות הש"ס וישוב דברי הרמב"ם ... וגם כיאותי דברי הפוסקים ... בהגיון ... ועומק הלכה ... ירושלים, דפוס „ברסלב“, תרפ"ז. 122 ע' 17 : 25.
140. [שטיינברג] שטיינברג, יעקב. רשימות. תל-אביב, „דביר“, (דפוס „השחר“), תרפ"ח. [IV], 236 ע' 14 : 22.
141. שלום, גרשם. קונטרס אלה שמות ספרי מוהר"ן ז"ל [נחמן בן שמחה מברסלב] וספרי תלמידיו ותלמידיו תלמידיו ... מתנה למרטון בוכר לחג יובלו מאנשי שלומו בירושלים. ירושלים, דפוס „עזריאל“, תרפ"ח. 38, 2 ע' 16 : 24.
142. שמוחוני, [יעקב] [נפתלי]. דברי ימי ישראל; ספר-עזר למורים, למתלמידים ולתלמידים המחלקות העליונות של בתי-ספר-תיכונים. חלק א'. ספר א. מהדורה שנייה. תל-אביב, „דביר“, דפוס „השחר“, תרפ"ח. VI, 136, XIV ע' 16 : 24.
- עם מפה. ההוצאה הראשונה הופיעה בשנת תרפ"ב.
143. שמעוניביץ, דוד. אידיליות. תל-אביב, „דביר“, דפוס „הפועל הצעיר“, תרפ"ח. 179 [2] ע' 17 : 25.
- כתבים, כך שני. את הראשון ראה: ק.ס. שנה ב' ע' 84.
144. שפירא, אברהם יעקב. ס' נתיבות שלום. מאמרים על פרשיות השבוע, ספר בראשית. ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ח. [2], 47 ע' 16 : 24.
145. התיאטרון האמנותי האי. תכנית רשמית. (חוכרת, שבתי צביר). תל-אביב, דפוס „אחדות“, תרפ"ז. 16 ע' 16 : 24.
- ראה גם ק.ס. שנה ג' ע' 259.
146. התיאטרון ארץ הישראלי (חברה). תכנית הצרצר מאחורי התנור (מאת צ'רלז דיקנס, בשלש מערכות. עבד למחזה בשביל חבמה מאת ב.מ.ס. עברית ע"י יעקב סרווסקי). (תל-אביב), (דפוס „אחדות“), תרפ"ח. 5 ע' 16 : 23.

130. קרן היסוד. א"י. ארץ ישראל. ירושלים, (דפוס קזריאל, 1928).

36 ע' 16 : 24.

עם תמונות. בעברית, יודית, אנגלית, צרפתית וגרמנית.

131. קרן קימת לישראל. עצי יער במוצרות. סדר ע"י יוסף

וויין. (ירושלים, דפוס קזריאל), [תרפ"ח]. 15 ע' 14 : 21.

132. קרן קימת לישראל. א"י. דין וחשבון של הועד הארצי

לקרן הקימת לישראל לא"י ולסוריה ... לשנת תרפ"ו. תל-אביב, הקרן הקימת, (דפוס "הפועל-הצעיר"), תרפ"ח. 36 ע' 17 : 24.

133. ראובני א[הרן]. ספורים. כרך א. ירושלים, "אחיעזר", תרפ"ח.

197 ע' 12 : 19.

134. רבינוביץ, א[לכסנדר] ז[יסקינד]. הפטרה. ספר שני. ציורים

אמרות, שרטוטים היסטוריים והרהורים. תל-אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ח.

100 ע' 18 : 25.

הראשון הופיע בשנת תרפ"ח.

135. רופין, א[רתור]. ההתיישבות החקלאית של היהודים

ברוסיה. תל-אביב, "הפועל הצעיר", תרפ"ח. 40 ע' 13 : 19.

המחבר בקר בסוף 1927 את המושבות החקלאיות החדשות והישגות באוקראינה ובקרים. — בספרו הוא נותן סקירה קצרה ע"ד המושבות הישנות ומשתדל לתת תאור מצומצם אבל מלא ע"ד ההתיישבות החדשה (סבותיה, היקפה, האקונומיקה והסכניקה שלה, חבריאות והחנך במושבות, סכווי המפעל לעתיד).

מסקנותיו של המחבר : התיישבות היהודים ברוסיה אינה מכוונת לא להצלת היהדות כולה (לזה חסר המעוף הרוחני) ואף לא להצלת היהדות הרוסית (לזה חסר ההיקף הדרוש). צריך לעקור אותה רק בתור מפעל פילנתרופי. ובתור כזה יש להצדיקה. בהתיישבות שברוסיה וכוז שבא"י ישנן שתי שיטות, הדומות מבחינה טכנית ומשקית, אבל שונות הן לגמלי מבחינה סוציאלית תרבותית ולאומית.

הראשונה היא מפעל עזרה בשביל עשרות אלפי משפחות ברוסיה. והשניה היא צעד ליצירת מרכז רוחני לאומי עברי בשביל כל היהדות. (ע' 40).

המחבר מדבר גם על התכנית להתיישבות היהודים במזרח הרחוק ; הוא איננו מאמין בהצלחת המפעל. (ע' 34).

136. רימונט, ול[דיסלב] סט[ניסלב] [Wladyslaw Stanislaw

Reymont]. אכרים. ספור מימי ההווה. תרגום מפולנית ח. ש. בן אברהם. תל-

אביב, שטיבל, (דפוס "הפועל הצעיר"), תרפ"ח. 14 : 21.

חלק ראשון : האסיה. (ע' 264). חלק שני : חרף (ע' 284).

121. קהלת. חברת מניות להוצאת ספרים בעברית. ירושלים.
[תקנות]. ירושלים, "קהלת", דפוס, "ארץ ישראל", תרפ"ח. 9, [1] ע' 14 : 21.
122. קום, חיים שלמה. השקפה על מגילת אסתר עפי" דרך חדשה לפי מצב העמים בימים הקדמונים ובימי הבונים, וכימינו אלה, עם איזה הערות ... בדבריו חז"ל. ירושלים, דפוס, "מוריה", תרפ"ח. 32 ע' 14 : 21.
123. קום, יהודה. אגדות. תל-אביב, "שביבים", (דפוס, "אחדות"), תרפ"ח. 46, [1] ע' 13 : 21.
124. קורולנקו, וו[לדימיר] [Wladimir Korolenko]. בלרי לשון. תרגם א. ז. רבינוביץ. (תל-אביב, דפוס, "אחדות", תרפ"ח). [2], 185, [2] ע' 19 : 13.
עם הקדמה וסוף דבר מאת המתרגם.
125. קיורלינג, א[דוארד] [Eduard von Keyserling]. בראשית וסריגה; רומן. תרגום י. ליכטנבוים. ירושלים, "מצפה", (דפוס ווויס), תרפ"ח. 146 ע' 13 : 18.
126. קלצקין, אליהו בן נפתלי הרץ. חיבת הקדש; חדושים ושונות ודבריו אנדה אשר כתבתי בעיר הקדש ... ירושלים, דפוס, "העברית" וצוקרמן, תרפ"ז—תרפ"ח. 176, 40 ע' 16 : 23.
127. קמחי, דב. ספורים קטנים : נמושות. בימי הרג רב. שירים. ירושלים, מצפה, דפוס הפועלים, תרפ"ח. 178 ע' 12 : 17.
128. קפת מלוח וחסכון קאופרטיבית של העובדים בירושלים. מאזן לראשון לינואר 1928. (הקופה התחילה את פעולותיה ב11 לאוקטובר 1925). ירושלים, דפוס הפועלים, 1928. [4] ע' 23 : 30.
129. קפת הספר. תל-אביב, דפוסים שונים, תרפ"ח. 17 : 12.
ק"א—ק"ד. פישמן, ז. אגדות ארץ הקדושה. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 198, מספר 379.
ק"ה—ק"ו. בורלא י. בלרי כוכב. ראה ק.ס. שנה ד' ע' 190, מספר 303.
ק"א. בן אריעזר מ[שה]. העדים. 18 ע'.
ק"ב. שלום עליכם. מעות של חנוכה. 13 ע'.
ק"ג—ק"ד. פישקין, אהרן. מצרים. פרקי מסעות. 41, 1 ע'.
קמ"ז—קמ"ח. וילנא, זאב. הרשוב וסביבותיה. (ארץ שמשון הגבור) עם מפה וציורים. 39 ע'.
ק"ו. מיכאל, מרדכי. לורד בלפור. ספור חייו ופעולותיו לטובת עמנו. 15 ע'.
ק"ח. אולד, קרל. הארבה. תרגום ש. בס. 32 ע'.
את הקדמים ראה ק.ס. שנה ד' ע' 98.

- כה. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת א ... 15 ע'.
 כו. לוי־קיפנים. הדחלי 12 ע'.
 כז. לוי־קיפנים. מעשה בתפוח שהלך לשוח. 12 ע'.
 כח. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ג ... 16 ע'.
 כט. לוי־קיפנים. הנמר שהלך להפך חברבורותיו. 10 ע'.
 5. לוי־קיפנים. זמזומה. 10 ע'.
 לא. לוי־קיפנים. ארבעת בני־פקעת. 12 ע'.
 לב. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ד ... 12 ע'.
 לג. בן ציון, ש[מחה]. נפלאות. חוברת ה ... 12 ע'.
 את הקדמות ראה ק.ס. שנה ב' ע' 238, שנה ג' ע' 13, שנה ד' ע' 10.
 113. עפר, ספרי מקרא לילדים. תל־אביב, "דביר", [דפוסים שונים], תרפ"ח. 12 : 16.
 44. הללים, ש[למה]. נמצאה האברה. (מחזה לילדים בשתי מערכות) 34 ע' 1 ציור.
 45. מיכאלי, מרדכי. החידות. 11 ע' 2 ציורים.
 46. מיכאלי, מרדכי. ספר התורה. 12 ע' 2 ציורים.
 את הקדמות ראה ק.ס. שנה ד' ע' 10, 97.
 114. פֶּדְרִיבִּישׁ, ש[מעין]. שלמות היהדות. ירושלם, מרכז המזרחי העולמי, תרפ"ז. 40 ע' 14 : 21.
 115. הפדרציה של התעשיות העבריות בא"י. תזכיר ... לקונגרס ה־15 של ההסתדרות הציונית העולמית בבזל. תל־אביב, דפוס אמנות, תרפ"ז.
 6 ע' 24 : 34.
 בעברית וגרמנית.
 116. פוגל, דוד. בבית המרפא. ספור. ירושלם, מצפה, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 105 ע' 13 : 18.
 117. פוגלסון, צבי. אדמת "מזאת". תל־אביב, "איתן", תרפ"ח.
 10 ע' 17 : 24.
 118. פֶּיִנְגֶּבֶאומ, אריה. העין. חליותה, שמירת בריאותה והמפול בה ... עם 242 ציורים. ירושלם, הדסה, 1927, 19, 308 ע' 15 : 23.
 = שורת ספרי־למוד לאחיות. ספר ב.
 בסוף הספר רשימת הכלים והמכשירים הדרושים לנתוחים, ורשימת המונחים בתרגום אנגלי וגרמני.
 119. פישקין, א[נהרן]. הדב בעיר היהודים. (מחזה וילדים לפרקים בשלש תמונות). תל־אביב, "הציר", (דפוס "הארץ"), תרפ"ח. 16 ע' 12 : 18.
 120. פרץ, י[צחק] ל[יבוש]. מפי העם. מהדורה רביעית. תל־אביב, "דביר", דפוס "אמנות", תרפ"ח. II, 146, [1] ע' 16 : 25.
 כתבי י. 5. פרץ. כרך ראשון.
 מהדורה א' יצאה תרע"ח באודסה. מהדורה ב' תרפ"ב בכרלין. מהדורה ג' תרפ"ו בתל־אביב.

108. ספריה לנער. ירושלים, בז"ק, דפוס „מוריה“, תרפ"ח. 14:11.
- מס. 1. קום, אליהו. תרי חד בדרא. ספור מחיי המגיד מדובנא, וגררים אחרים ... מהראב"ע [אברהם ׳ עזרה]. 16, [2] ע׳.
2. מגילת אנטיוכוס (ומעוז צור). 10, [4] ע׳.
109. ספריה קמנה. תל-אביב, בהוצאת פ. גינזבורג, דפוס „הארץ“, תרפ"ח. 17:12.
- כו. וואשינגטון, אירווינג. ריפ וואן ווינקל; מעשה. תרגם א. טבק. 27 ע׳.
- כו. ייבין, [השיל]. ספורים. 31 ע׳.
- כת. גורקי, מקסים. תאזה זעוה; ספור. תרגם א. שלונסקי. 27 ע׳.
- כט. שטינברג, יעקב. בת הרב; ספור. 30 ע׳.
- ל. הרשכין, פרץ. אליהו הנביא; מעשה. 29 ע׳.
- לא. מיקו, מ. [סמילנסקי, מאיר]. קרבן; ספור. 29 ע׳.
- לכ. דורושביץ, ו. שיחות מני קדם. תרגם מ. פאדובה. 32 ע׳.
- לג—לד. חורגין, יעקב. סוהילה; ספור. 46, [1] ע׳.
- לה. בונין, א[יון]. האדון מסן פרנציוסקו; ספור. תרגם מ. פוננסקי. 30 ע׳.
- לו. בונין, א[יון]. 1. חלומותיו של צ'אנג. 2. בוס הליר. ספורים. 64—33 ע׳.
- לז. ברש, אשר. 1. מול שער השמים. 2. אכזריות. ספורים. 28 ע׳.
- את הקדמים ראה ק.ס. שנה ד. ע׳ 96, 197.
110. סתהין, שאול דוד. שאלות ותשובות דבר שאול ... להשיב שואלי ... עפ"י עומק הדין ... בפלפל ומכרא ... נלוח עמם ... שאלות ותשובות ... להרב הגדול ר' משה [בן שלמה] ׳ חביב ... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 4, 56, 2, 64 דף 17:24.
111. עזרא, משה בן יעקב ׳. שירי משה בן יעקב אבן עזרא; מקובצים על-פי ספרים וכתב-יד, סדורים ומוגהים על ידי ח. נ. ביאליק ו׳ ח. רבניצקי בצרוף הערות ובאורים מאת המסדרים ועליהם הערות נוספות מאת ד. ילין. תל-אביב, „דביר“, (דפוס ווייס, ירושלים), תרפ"ח. 19:25.
- = אוצר שירת ישראל בספרד. כרך שביעי ושמיני.
- ספר ראשון: שירי חו"ל. XII, 124 ע׳.
- שני: הערות ובאורים לשירי משה אבן עזרא. [5], 143 ע׳.
- „ממספר השירים (שבעים ושבעה) המוכנסים בכרך זה ארבעים ושנים מהם, בצרוף הערות ובלעדיהם נתפרסמו כבר בדפוס ... כל יתר השירים מתפרסמים בזה, כמדומה זאת הפעם הראשונה“.
112. עפר. ספרי מקרא לילדים. תל-אביב, „דביר“, (דפוס „השחר“), תרפ"ח. 17:12.
- כד. כרציון, ש[מחה]. נפל אות. חוברת ב ... 23 ע׳.

99. מלח, אלכסנדר. מלון רפואי עברי; כולל מונחים בחכמת הרפואה ומדעי הטבע בצורה הערות וציורים. ירושלים, [הוצאת המחבר], תרפ"ח. 196 ע' 12 : 17.

עם שער לטיני מיוחד.

100. מרגליות, ישעיה אשר זליג. מ' אשרי האיש; חיבור מיוחד לחזרה ... בעון התחברות לרשעים ועזריהם וסיוגיו ... ונלוו אליו בתחלה תשובה ערוכה מהאדמו"ר ... מוהרש"א [=שלמה אליעזר] אלפנדארו ... ירושלים, דפוס "ברסלב", תרפ"ז. 8, 78 דף 14 : 19.

101. מרכס, מדליין [Madeleine Marx]. אשה; רומן. תרגום רחל ניומן. מבוא מאת אנרי ברכים. ירושלים, מצפה, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 205 ע' 13 : 18.

102. נורמן, יעקב. האהבה והמין. ירושלים, "תרבות", דפוס סטודר, [תרפ"ח]. 156, [1] ע' 13 : 18.

103. [נימן] ניימן, משה. ההיגיון של בית הספר. ירושלים, "תרבות", דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ח. 99 ע' 12 : 16.

104. סניידלוב, רפאל. בממלכת המינרלים. תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", [1927]. חוברות I—II. יסודות המינרלוגיה עם אטלס מגו בהדגשה מיוחדת על מינרלי הארץ. [4], 47, [4], 66 ע' 14 : 22. בחוברת ב' עמ' 56—66 חוספה: "שמים עשרה אבני חושן (נסיון לפתרון מהותן)" עם מבוא.

105. סטיבנסון, רוברט לואיס. [Robert Lewis Stevenson]. דר. נקיר ומר תיר; ספור. תרגום י. צ'ציק. ירושלים, מצפה, (דפוס ווייס), תרפ"ח. 97 ע' 12 : 17.

בראש הספר מבוא: "ר. ל. סטיבנסון וספריו" מאת א[שר] ב[רש].

106. סמילנסקי, משה (תנוג'ה מוסה). בני-ערב. I/II. ירושלים, אחיעזר, דפוס "איתן", תרפ"ז. 298, 285 ע' 13 : 19. = כתבי משה סמילנסקי.

107. ספריה לילדים. ירושלים, הוצאת דפוס "התחיה", [תרפ"ח]. 11 : 17.

א. המחלף אמוץ הלב. 6 ע'.

ג. ד"ר בנימין זאב הרצל. 8 ע'.

ד. פרופ. הרמן צבי שפירא. 7 ע'.

ה. הקופסא הכחולה-הלבנה. 8 ע'.

ו. הבראת אדמת מולדתנו. 8 ע'.

ז. האלמנה בירושלים. 16 ע'.

ט. גן בת המלכה. 16 ע'.

89. לוטן, פיר [Pierre Loti]. הנכזבות; רומן; תרגום א. א. קבק. ספר א—ב. ירושלים, מצפה, (דפוס, "הספר", תרפ"ח). 227, 114 ע' 12 : 17.
90. לופו, שמואל. אדולף פֶּרֶמָה. ירושלים, "חלוצי המזרח", (דפוס, "המדפיס"), תרפ"ח. 17, [1] ע' 14 : 21.
הרצאה במועדון "חלוצי המזרח" בי"א אדר תרפ"ח.
91. [לוצמן] לוצאטו, משה חיים. מ' המחזות. מכונסים זאת הפעם הראשונה ומונחים על-פי מקורות וכתב-יד בצרוף מכוא והערות על-ידי שמעון גינצבורג. תל-אביב, "דביר", דפוס, "השחר", תרפ"ז. XXIV, 270 ע' 13 : 21.
- א. מעשה שמשון. ב. מגדל עז. ג. ליריים תהלה. המחזות האלה הופיעו גם כ"א לחור.
92. לחובר, פנישל. תולדות הספרות העברית החדשה עם דוגמאות של מבחר-הספרות לתלמידים ולמתלמידים. ספר א. תל-אביב, "דביר", דפוס, "הארץ", תרפ"ח. XII, 149, 1 ע' 17 : 25.
ספר ראשון: מימי צמיחת הספרות החדשה באימליה עד שקיעת ההשכלה במערב.
93. ליבונטין, זלמן דוד. לארץ אבותינו. ספר שלישי. לתולדות עבודת ההסתדרות הציונית משנת 1915 עד 1927. תל-אביב, דפוס, "איתן", תרפ"ח. [2], 164 ע' 17 : 24.
את הספרים הקודמים ראה ק.ס. שנה א' ע' 18 ושנה ב' ע' 84.
94. ליכטנבלום, יוסף. בצל השעות, שירים. ירושלים, "מצפה", (דפוס הפועלים), תרפ"ח. 118 ע' 15 : 21.
95. ליסצקי, אפרים א. שירים. (תל-אביב), "דביר"—"חברנים", (דפוס, "אחדות"), תרפ"ח. 282 ע' 15 : 21.
96. מדיני [מדינסקי], (משה). עשר שנים של מדיניות ארצישראלית. תל-אביב, "הארץ", תרפ"ח. 269, [1] ע' 18 : 25.
97. מאטרלינק, מוריס [Maurice Maeterlinck]. הצפר הכחלה; מחזות. תרגום ש. הלפין. תל-אביב, שטיבל, (דפוס, "הפועל הצעיר"). תרפ"ח. 171 ע' 14 : 21.
98. מיוחס, יוסף, גִּדְרֵי עֶרֶב; ספר האגדות. ספר שני: אגדות הנביאים. תל-אביב, "דביר", תרפ"ח. 73, [1] ע' 14 : 20.
הספר הראשון: "אגדות התורה" ראה ק.ס. שנה ד' ע' 195.

77. ויסוצקי, אברהם. לחבה ורוקה. רומן ירושלם, "תרבות", (דפוס מטרור ת"א), (תרפ"ח). 202 ע' 12 :
78. גלפובסקי, מנחם [זלמן]. סופר-שבילים. אביב, "דבר", דפוס, "אחדות", תרפ"ח. [2], 58 ע' 14 : 20.
79. ועדה לאחוד הקבוצים בא"י. פגישת באי-כה ב-23—4—1927 פלוגת גדרות-חיפה. פרוטוקול. הקטגוריה.
80. טוין, מרק [Mark Twain]. קארעיות הקלפרי פיון. תרגם י. קרני. תל-אביב, "אמנות", (דפוס "השחר"), [תרפ"ח]. 398 ע' 13 : 20.
81. מלפיר, גבריאל. רעב. תל-אביב, "זרם", (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 31, [1] ע' 16 : 24.
82. יברכיהו, ישראל. מתוך ההפכה. רומן בשלשה חלקים מחיי יהודי אוקראינה בימי הריבולוציה הרוסית הגדולה בשנות 1917—1920. תל-אביב, "יזרעאל", דפוס, "הפועל הצעיר", הש"ד [תרפ"ח]. ע' 65—128, 16 : 24.
- חלק שני. חוברות ה-ח. חוברות א-ד ראה ק.ס. שנה ד' ע' 194.
83. ירושלם. בית ספר לאחיות הדסה. בית ספר לאחיות הדסה. ירושלם, דפוס כהן, תרפ"ד. 21, [1] ע' 12 : 21.
- עם תמונות.
84. ירושלם. שכונת שערי חסד. דין וחשבון לשנת תרפ"ז. ירושלם, דפוס מלומון, תרפ"ח. 20, 5 ע' 17 : 25.
- את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 94.
85. [כ"ץ] בהן-צדק, יצחק. ואת ארצי תלקו. חוברות א-ב. ירושלם, דפוס, "ארץ ישראל", תרפ"ח. 31, 16 ע' 12 : 17.
86. כרוך, אריה. מלמודי המתימטיקה האלמנטרית. חוברת א תל-אביב, "השכלה", דפוס, "הארץ", תרפ"ח. 30 ע' 12 : 16.
87. כשדאי, צבי. שבטי יעקב ונצורי ישראל. חומר לחקירה על אדות עשרת השבטים. חיפה, "ישרון", דפוס ורמפינג, תרפ"ח. 203, [1] ע' 16 : 24.
- תמונת המחבר. שער גם באנגלית.
88. לגרלרף, סלמה [Selma Lagerlöf]. ירושלים; תרגום יעקב רבינוביץ. חלק שני. תל-אביב, ועדת התרבות של הסתדרות העובדים, (דפוס "אחדות"), תרפ"ח. 602 ע' 13 : 18.
- חלק א' הופיע בשנת תרפ"א בחוצאת הספריה החקלאית.

59. ברית טרומפלדור בארץ-ישראל. מזכרת לבני-העת טרומפלדור.

מהדורה ראשונה. תל-אביב, ברית טרומפלדור, דפוס, "אחדות", תרפ"ח. ע' 42 : 12 : 16.

60. ברש, אשר. פרקים מחיי יעקב רוקח. תל-אביב.

הוצאת "הדים", תרפ"ח. 220 ע' 13 : 19.

61. גפן, ב. ז. בעולם הסמירה וההומור. תל-אביב, דפוס, "התחיה", תרפ"ח. 18 ע' 17 : 25.

62. גרד, רחל. יהודיות והולדפריש; "איוון" אחרת. מערכת.

המוסיקה מאת גבריאל גרד. תל-אביב, "עולם אמנותי", דפוס, "אמנות", חש"ד [1927]. 24 ע' 11 : 16.

63. [גרנבר] גרנבר, יוסף. ... משנת הרוחני ... תפוח אחד מאת

ושמונה תפוחים שנמנעתי ... ירושלים, דפוס רוחני, תרפ"ח. 90 ע' 16 : 24.

64. [גרנברסקין] גראיבסקי, פנחס בן צבי. הארבעה בארץ-ישראל

תקצ"ח—תרע"ו. [ירושלים], דפוס צוקרמן, [תרפ"ח]. 10 ע' 14 : 24.

65. [גרנברסקין] גראיבסקי, פנחס בן צבי. זכרון פנחס הראשונים

וטובי עסקני הצבור בירושלים. לתקופת מאת חמשה לבסוס הישועה האחרון של

עדת האשכנזים בירושלים. חוברת ז'—יא. ירושלים, דפוסים שונים, תרפ"ח.

חוברת ז'. 54 ע' 15 : 22.

ה. 50 " " " "

מ. 57 " " " "

י. 30, [2] ע' 17 : 24.

יא. [28] ע' 17 : 24.

חבורה אחדות מכילות גם תמונות וצלומים את הקדמת ראה ק.ס. שנה ד' ע' 91, 192.

66. גרנבר, אורי צבי. כלפי שנים ותשעה. תל-אביב

"סדן", דפוס, "אחדות", תרפ"ח. 46 ע' 12 : 21.

67. הגדה אשר פסד. העתקת שפת אנגלית. מנחת זכרון מאת

ועד הכללי כנסת ישראל לזכר מאיר בעל הנס בע"ק ירושלים. ירושלים,

דפוס סלומון, [תרפ"ח]. 128 [14] ע' 8 : 11.

68. דגין, סוין [Sven Hedin]. מסעי אל ארץ טבט. ספר

א—ב, תרגם י. ס. תל-אביב, "אמנות", (דפוס, "השחר"), [תרפ"ח]. ע' 1—200.

בפרק על תושבי הארץ מרגשת הנחיצות הרבה לאחו בשפת הגרפיקים. שתשמש כאילו־סטרציה של הלוחות המעיפים והמשעממים. ויפה עשה שחלק את תושבי הארץ לפי הגזע, השפה, המעמד והדת, אולם להגדרת הגזע היהודי עלי להעיר, שאין להכניס סימנים בלתי יציבים, ותכונות לא גזעיות אנטרופולוגיות לענין, כגון: מצב רוח, רחמנות, וראת שמרם וכדומה המשפיעים אמנם על קלסתר פניו של האדם, אבל אין לסמך עליהם ולהסיק מתוכם מסקנה גזעית, והאמת היא לצערנו, שהאנדרופולוגיה היהודית שדה בתולה היא עדין למדע.

כשהנך קורא את הפרק על תושבי הארץ לפי דתיחם, שפתם, גזעם, ומעמדם, עולה במחך מבלי משים זכרון הפרקים על החי והצומח בארץ: מונים על מיניו בלי קצה וסוף. ערבוניה של גזעים או יותר נכון של דתות, בתחומים צרים כל כך.

ארץ של גגודים תראה ארצנו בהתבוננו מקרוב בכלכלתם של התושבים, אור וצל משמשים בערבוניה: בדוים פראים בני המדבר הנאמנים, החיים על המרעה או על הבזה והשד, עבודת אדמה פרימיטיבית כשידירי תקופת הברונזה, של הפלחים, וחקלאות מודרנית לפי המאה ה-XX שלאחרי הספירה. חבל שהפרק על המחצבים חלש במקצת, ואם אמנם נכון הדבר שיסוד חיינו בארץ היא החקלאות, כי כך היה גם בעבר וכך הוא גם בהווה, אולם מקוים אנו כי לחיינו העתידים יכנס פקטור חדש, פקטור התעשייה הגדולה, וכבר אותותיה נראו בארץ; ובאין ספק יתפוש מקום חשוב נצול המגלים שלנו, אשר על כן לדידי אין להסתפק בסקירה המצומצמת על מלחי ים המלח, או במלים המועטות אשר הקדיש לחמרי הבנין שנחרים וליתר המגלים שבארץ, וגם לחשיבותה של תכנית רוסנברג בתור מקורות האנרגיה בעתיד.

בששה פרקים גדולים המכילים יותר מ-100 עמוד, מתאר המחבר את הישובים בארץ, והתאורים לא מסובכים הם, וחסר גם אותו הפלפול הפילולוגי והארכיולוגי לקביעת הישובים העתיקים. פרקים אלו ובכלל כל הספר הם אמצעי טוב להחייאת התנ"ך בעינינו, כי אין לקרוא את הספר מבלי שספר התנ"ך יהיה מונח לפני הקורא, והצטטים המובאים הם לא רק לשם הסופוגרפיה, אלא גם מנשאים הרבה את אפי הארץ ותולדותיה. וטוב עשה ב. לרענן את ה"קטלוג" הישובי בהזכרת תכונה מיוחדת או פרט הסטורי חשוב של האזור. בחנה מיוחדת התחם להישובים העברים של העבר ושל ההווה, ואין דך נקודה מתארת שלא ימצא בה ישוב עברי באחד מן הזמנים.

האילו־סטרציה היא טובה אבל דלה קצת, ביחוד חסרות תמונות שתבענה את סוגי הישובים בארץ. הצויר 66 המציג את נעמה (נענה) אשר ממזרח לעקרון בתור טפוס של כפר ערבי, המצטין בהיקפו העגלגל, בצפיפותו הרבה ובחסר כוון ידוע ברחובותיו, יפה הוא אמנם עד להפליא, אולם בכל זאת מן הרצוי היה לספק לצויר זה עוד צויר מן ההרים, כי הרי מוים יש גון אחר ופרצוף אחר לכפרי הערבים בהרים.

בנגוד לתאורי הישובים היציבים אשר המחבר הקדיש להם את כל מרצו, דלים הם וקלושים למדי תאורי ישובי שבשי הבדוים; ולדידי מיישב היה לעשות מר ב. אילו הוריד את ה"שליטים" הרבים "שבשי הבדוים" מראשי הפרקים הללו, כי דיסוננס גדול הם מהווים בהשוואה לקלישות תאורם, ומלבד ספירתם ושמות שבטיהם אין לנו מאומה, ומוטב היה אילו ב. לקט את כל השורות הפזורות העוסקות בתאור הבדוים, וצרף אותן ליחידה מוצקת אחת והוסיף להן תאור יסודי ומקף, כי אז קבלנו מושג יותר ברור מחייהם של שוכני אהלי הקדר, בני הגר וקטורה ויתר בני הפלגשים אשר לאברהם.

ד"ר נ. שלם.

הציור 17 „מעלה אדומים“, המציג כמו על כף יד את כל מדבריות יהודה, גבעותיה המפוסות ורכבי גיאיותיה.

אחד הפרקים היפים בתאורי נוף הארץ הוא בלי כל ספק הפרק המדבר על שקע הירדן והערבה. ראשית כל הוא מרובה בתמונות יפות, וסגנונו מגוון והרצאתו חיה, ואין תימה, הריהו האזור היפה והפראי ביותר שבארצנו; הריהו אותו האזור המתחיל בקרחוני חרמון הנשא, וכלה בחרבני הערבה השפלה.

בדברו על א"ר המזרחית, מתמהמה קצת בתאור „האבנים הכשניות וכף אבני הלכה הדומות בהרכבתן הכימית לאבני היסוד, התבדל העיקרי ביניהן הוא פיסר“ וגו', ולהלן, מתוך דבריו יוצא שהרי הגעש שבחרון פעושים הם לעומת הרי הגעש הגדולים שבעולם. נראה כי נעלמה ממו ב. הלכה שלמה מהגנזים הליתולוגיות וחלוקתם של הסלעים הללו לבסוסים וחמוצים, והואיל ואבני הבזלת בסיסיות הן בהחלט, מובנת העובדה על התפרצותן של הלכות מתוך הרי געש נמוכים מאד, למרות היות אזור הבזלת בחורן, בבשן ובגולן, אחד האזורים הגדולים שבתבל.

בדף 118 מוסר המחבר לוח קטן של החם הממוצע בחדשים הקיצוניים ובשנה. ומתוך לוח זה מוציא משפט ש„החם השנתי בארצנו אינו הולך וגדל מצפון לדרום, כי אם להפך, החם שעל גבולנו בדרום, קטן במקצת מאשר בצפון, בירות חמה מאד עריש, וחיה חמה מעזה, הסבה לא הוכררה עדיו כל צרכה“. לדידי אין כאן כל תמיהה, ולמותר להכנס לסבוכים ותרס: הערים היושבות לרגלי הרים גבוהים מובטחות מפני הצנה העזה בהרף והרוחות הצוננות בקיץ. ואין כל פלא אם בחיפה חם יותר מאשר בעזה, ואילו נסו להעפיר לעלות לראש הכרמל, אשר ממעל לעיר חיפה, לא היה חמו עולה על חם עזה בודאי. ועוד זאת: לפי מספרי הלוח הנ"ל, יפו, עזה וא"ל עריש, שלש הערים הבלתי מוגנות בהרים, חםם בחורף הולך וגדול דוקא מן הצפון אל הדרום. היחס הנורמלי הזה מתאים גם לערי השקע וגם ליתר ערי הארץ היושבות על ההרים, והבדלי החם הנכרים בהן, תלויים בגובה מעל פני הים.

סגנון הפרק העוסק בשאלת האקלים הוא פופולרי למדי. חסר בו לגמרי הסון הפיסר המרעי והמדויק, ותרין אף לפנינו כאן אלא משחק הכחות הפיסיים שבתבל: התעבות האדים, ריותם וכיוצא באלו.

תמה אני על אי השכלול של הפרק על אודות הצומח, ביחוד מאחר שנפל לידי בוטנאים מומחים. חסרה בו כל המרמינולוגיה הבוטנית, ונפלו בו שגיאות לא מועטות, הן באי דיוק החמר הנמסר, התרשלות בסגנון וגם אכסורדים פישולוגיים. לעומת זאת מצוין הפרק על החי בסקירתו המדעית ובטרמינולוגיה היפה שלו. זהו פרק קצר, כתוב בשוב טעם, מעט המכיל את המרובה.

סקירה נאה מוצא הקורא בפרק על התפתחות הישוב בארץ. לפני עיניו עוברות כל הרפתקאות האומה, ונראה בעליל כי זוהי הפנה האמללה אשר סבלה בלי הרף מכבושי העמים השונים. כי על כן יושבת היא בתוך בין עמי תרבות אדירים. ויפה עשה על הראותו באצבע על הערבוביה הרבה השוררת בארץ, הן בגזעי האדם, והן בשפה והן בקנינים התרבותיים, ושוב עובדא יפה לפנינו להשפעת הגומלין שבין גורמים מקומיים-גאוגרפיים ובין זמניים-הסטוריים. הכל דק שהפסקות על תקופת האדם הקדמון הן חלשות, נחץ לשכללן יותר, ולהכניס בהן יותר חיים.

לבחר בתור משובת ומפוס יותר, מתוך עבודותיהם וכתבי היד של כמה וכמה חוקרים אשר קמו אחרי פראאס.

הנאור אשר נתן לפורמציית ה"נר" והציור אשר צרף אליו הם מפרכים מעיקרי ורחוקים מן המציאות. לעומת זאת, תאור יפה הוא מוסר מתקופות המבול; הההוות פני הארץ, גבעותיה, מערותיה ונחליה נראית בעליל. וחבל על שלא הדגיש מיר על ההבדל העצום השורר בין אשדות ההרים אשר משני עברי פרשת המים הראשית, היורדים ימה וקדמה. ואם נכון הדבר שמה שקרה לנחלים היורדים אל עמק הירדן, קרה גם אל היורדים אל השפלה, אעפ"כ נחוש היה להדגיש את ההבדל הרב שבמורפולוגיה של שני האשדות. על תופעת הכחות החיצוניים הפועלים על השכבות, מדבר באפן כללי מדעי ונוגע רק בקצה עטו בא"י. הציור השביעי אשר בחר בו גם בתור Vignetta, מציג "בלוק דיאגרם של נוף ביהודה עם מחילות ומערות בתוך שכבות גיר". ציור זה חוש מהנוף החצוני הוא דמיוני לגמרי, ואינו מתאים כלל למציאות, ואין ארץ בעולם ואפילו הקרסט המפורסם במערותיו שידמה לו. אין כל פרופורציה במדותיו. מי שסיר את המערות המפורסמות ביהודה, יודע כי בתוך האדמה פנימה נמצאות מחילות ארוכות וצרות מאד, המאחדות בקצותיהם לחללים רחבי ידים, אבל לא מפרוים למדי, ואילו אירע כציורו של ב. הרי רבות מן התקרות אשר ממעל לחללים הללו, היו צריכות להתמוטט ולרפא, ו"דוליות" או "משפכים" כשם שמוצאים בארצות החלילות מתחת, אין פוגשים בהרי יהודה.

הקדמתו למבנה הארץ היא קטע שירה. כאן מרגשת אהבתו של המחבר לארץ אשר אותה הוא מתאר. תאורו על השפלה וההרים הוא נח וקל, הומוני ופשוט, סגנונו גאוגרפי מדעי, וידע ידע לשאב מספרותנו הרבה טרמינים גאוגרפים נשכחים ומערפלים ולהפיח בהם רוח חיים. אף כי באוריו המדעיים אינם תמיד נכונים, כך למשל באורו לציצית החולות מיושן הוא וכבר עבר עליו כלל. או מי שמצוי אצל הליתולוגיה וידע, שב"למקלות" יש כמות שבלולים מאוכזרים, לא פחות מאשר באבני החוף.

בתאור ההרים מרגישים למדי חסרונם של חתכים לארך נחלים שונים ולרחבם. בתאוריו אלה ב. נתן בין הגאוגרף והגאולוג. יש שאחרי תאור הנוף יזדרו ויורה על הסבות אשר גרמו לאותו הנוף הידוע, ויש אשר לא יתמהמה הרבה ויסתפק בתאור בלבד.

החתך הגאולוגי לרחב א"י המוצג בציור 13 לקח מכל. והמחבר הכניס לתוכו גם את המרבצים והפורמציות החדשות אשר נגלו אחרי חקירותיו של זה האחרון. חבל מאד כי תקונים אלו געשו מכלי התעמקות יתרה בהכרת המרבצים החדשים. כי חדירתם של קרקעות נוספות אלו לתוך החתך פגעה באפן קשה בפורמציות האחרות. ולדידי אין להביא שני יסודי שכזה מכלי דעת תחלה מה עביו של כל מרבץ ומרבץ, נשיתו וכדומה. זהנה כי כן נכנס אולי שלא ברצונו בתחומי קרקעות זרים והביא אנדרלמוסא שלמה בכל הפורמציות. לעומת זאת היטיב למסר בפרק זה את יחס הגומלין שבין גורמים מקומיים — גאוגרפיים ובין זמניים — היסטוריים. ההיסטוריה הישראלית שחקה על במת א"י, הוצאתם לפעל של מערכותיה השונות היתה בהתאמה לצורת במה זו ולתנאיה. כך למשל ידיר רום מיוחד בא המחבר בתאור את המערות הרבות אשר הן בבחינה ידועה סמל הארץ. מתוך תאורו הוא נכנס לאקססזה, שזכה את המערות בתור נושא פיסו ועושן לחלק בלתי נפרד של חיינו, וביחוד של המומנטים היפים ביותר בתולדות ימינו.

הציורים אשר בפרקים אלו מצטיינים מפאת חדושם. לפנינו נופים ענקיים ריאליים, צלומי אוירונים שהם בבחינת "מפות לפי מעוף הצפור". וכמה יפי והדר שפך למשל על

למען הקר מיעד ה'ומרים את מעמסת הסמטוסטיות שאינן נתפשות בבת אחת, ולעשות את התאורים שבספר למובנים יותר ולקלים יותר. אולם המחבר מתנצל לאמר: לצערנו אין לנו עוד אטלס עברי של ארץ מולדתנו, ואין לנו יכלת להוציא ספר לידועת הארץ משוכלל במפיות ושרטוטים כר צרכו. הרבה מן האמת אמנם יש בדבריו. אולם לדידו גם החמר הנמצא כעת בידנו (ראה בביוגרפיה שבסוף ספרו) מוב הוא ומספיק להכין מפיות אזוריות וכיוצא באלו. בנוגע לגרפיקים וכו', דעתי מחובתו של המחבר לעסק בכך, ולהכניס בידיו הוא, ואין לתאר פרקים העוסקים בגאוגרפיה פיסית או בסמטוסטיות בלי גרפיקים. בימינו הרי נעשו "הלוחות" תפל לגבי הדיאגרמות, ובמדה שהמדע הולך ומעמיק יותר, בה במדה הגרפיקים הולכים ורבים. ולפיכך לא היה צריך ב. להסכים לפרסם ספר כזה, הואיל ואף לפי עדותו הוא לא נתמלא אף חצי תאווה בנוגע למפיות ולחמר גרפי בכלל.

תמה אני מאד ואיני מבין משום מה החסיר המחבר ולא מסר בספר כולל כספרו פרק, ואפילו קצרי וכתוב באותיות ועירות, על ההיסטוריה של חקירת א"י, ואם אמנם עדין עומדים אנו במצב של הווה, מכל מקום רצוי מאד שכל מתלמד העומד על מפתן ההוראה וכל משכיל המצוי אצל ספר עיון, ידע מה הן תולדותיה של חקירת מקצוע זה ואיזה חלק מהן נשלו החוקרים העבריים. בפרק הנוספות מלא המחבר במקצת מה שחסיר בספר, ובאין ספק יקר ערך הוא מפתח ביוגרפי זה, כי בעזרתו יוכל כל משכיל לעלות אל מקורותיו של המקצוע ולהעמיק בהם כרצונו, וההערות הקלות, הבאורים הקצרים אשר נתן, מקלים בודאי על הקורא, ואילו עובד כראוי פרק זה, וההערות הללו אילו לוקשו ולעשו כפי הצורך, הרי היה יוצא למחבר פרק יקר וחשוב בתולדות חקירת א"י.

בפרקים העוסקים בשמות הארץ ובתחומיה מראה המחבר בקיאות רבה בכל ספרותנו, והרצאתו יפה היא, בעלת ניבו גבוה ונקראת בענג. ואין כאן אותו ריח התדגנויות והקופיות הנודף מרב ספרי הגאוגרפיה, אבל רק שטון זה נלקח במקצת בשאר הפרקים. הסקירה על שטח הארץ ומצבה הגאוגרפי חלשה קצת.

פחות בקיאות מראה המחבר בעסקו בשאלות הגאולוגיות של א"י. בפרק התהוות השכבות ותנוחתן נפלו שגיאות יסודיות בהגדרתם של כמה סלעים ופורמציות, ואף המפית הראשונה (ציור 1) למרות היות כתוב ממעל לה: "עפי' בלנקנהורן עם תקונים ומלואים" היא העתקה גרועה. ראשית לא פרס המחבר לפי מי נעשו התקונים הללו, ושנית, המפית מצטיינת באי נקינה הגמור ומוטב היה אילו העתיק את מפת בל. בצלמה ובדמותה, כי הרי סו"ס המפה לא באה ללמד את כל הגאולוגיה של א"י בפרטיות, אלא לתת מושג כולל וסקירה כללית מהתהוות השכבות ותנוחתן היא באה, "והמלואים והתקונים" בצורה זו הפסדם בלי ספק גדול משגורם. אזכיר את הלקויים האפייניים ביותר: א. השתבשות הקרקעות במקומות רבים מפני חסר קוי גבול. ב. משמוש באחרים מסמני הפורמציות. ג. ערבוביה שלמה בקרקעות שבחופי ים המלח המזרחיים. ד. המלואים בקרקע הסנון אין תועלתם נכרת, ומוטב היה להסירם כמו שעשה בל. ה. אירגון הקוים בכלל, ולמרות היות מפיתו של בל. קטנה יותר אין שם אותה הערבוביה כמו כאן.

גם המפית השניה (ציור 4) אינה עולה על הקודמת, ואין סימניה מצטיינים ביותר, ואיני יודע מה ראה ב. ששנה את סימניה של בל. ובמקום "המלואים" כעדותו של המחבר אין רואים אלא "חסרונים". עוד זאת. רבוי הישובים במפית שכפופית זו אינו בא אלא להמעיט את דמותה ולקלקלה. הציור השלשי המציג דוגמת מאובנים ארץ ישראלים והלקוח מספרו של פראאס אינו מוצלח כלל, באשר אין המאובנים הללו האפייניים שבא"י, ובמקרה זה היה לא ידו של המחבר

56. ברוך, א[ברהם]. ספר למוד וקובץ שאלות של תורת החשבון. חוברות ג'—ד'. מהדורה שלישית בתקונים ומלואים. תל-אביב, "דביר", דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ח. 121—200, 7 ע' 16 : 24.

החוצאה הראשונה הופיעה בשנת תרע"ה. השניה בשנת תרפ"ג.

57. ברוך, י[צחק] ל[וי]. ספורים. נסיונו של מתיא בן חרש; חתונת הורדוס; יהודית. תל-אביב, "אורה", דפוס "איתן", תרפ"ח. 64 ע' 12 : 17. "תמונות מני קדם".

58. ברור, א[ברהם] י[עקב]. הארץ. ספר לידועת ארץ ישראל. תל-אביב, "דביר", (דפוס "איתן"), תרפ"ח. 416 ע' 16 : 25.

אין דף מקצוע כה רחב והטרונגי כמקצוע הגאוגרפיה. זהו מין בית קבול הקולט אליו כל דבר, ומשום כך נחוצה ידיעה רחבה ושטה מסוימת במסירת החומר הלז לקהל, ועל אחת כמה וכמה לתיגקות של בית רבן. בעשים של קשויים אלו, למעשה אין הדבר נוהג כן: כל מחבר מאריך בפרק החביב עליו ביותר ועושהו לעקר העקרים. ובשאר פרקים מקצר הוא או מחמת שאינו מומחה להם או משום שסבור הוא שלא כדאי למפל בהם ביותר. כמקרה הזה אירע אפילו למשוכחים בספרי הגאוגרפיה שלנו, והנה בא בראור ומסר לידנו ספר נאה וראוי לשמו. בכשרון ידע למזג את התכן המגוון, להכניס מדה וקצב בפרקיו, להתייחס ולעשותם מקשה אחת.

ברם, למרות טובו של הספר רחוק הוא עדין משלמות. כלפי קודמיו אמנם צעד המחבר צעד אדיר לפניו, אולם לגבי רצונו של המדע, עוד רחוקה הדרך, ובודאי עוד יותר מיוכל שנים יעבר עד שנגיע לתכלית הרצויה.

המחבר נסה והצליל להכניס במדה הנאותה את כל התגליות והחקירות שנעשו בארצנו בשנים האחרונות, והספר מבחינה זו יכל לשמש כספר הגאוגרפי המדעי של א"י; אף כי אליבא דאמת החקירה עומדת עדין בחתולית, ובחלקותיה הרבות עוד רבה העזובה, ובבחינת שדה בתולה היא. ועוד יקומו המומחים וישפלו בה, ואין לפיכך ביכלת המחבר, ובאפשרותו למלא את החסרונות הללו.

הספר מכיל יותר מ-400 עמוד, ומהם מקדיש המחבר כ-150 עמוד לגאוגרפיה הפיסית, ואת הנותר—כ-250 עמוד, מקדיש לגאוגרפיה האנושית, ומכאן אנו למדים על חשיבותם הרבה של הישובים בארץ בעבר ובהנה.

מאפיו הכללי של הספר יש לציין: מעט המכיל את המרובה. מסירת תמציתה של חקירה גדולה ידועה, השמטתו של פלפל מעיק, והרחקתם של ציפטים מיותרים שאינם באים אלא לערף את סחו של האדם האינטלגנטי שאינו מומחה לכמה וכמה דברים ושאינו ברצונו להיות מומחה. הומוגניות ידועה בהרצאת הדברים ואף כי מרגשת סובקסוביות לגבי שאלות לאומיות ידועות.

למי כוון הספר? — המחבר עונה: לתלמידים העומדים על מפתן ההוראה, או על סף ביים עליון, ולמשכילים המצויים אצל ספר עיון הדורש קצת התאמצות. אם כך הדבר, המחבר היה צריך להפנות את תשומת לבו בעקר אל הדיאגרמות ואל המפות האזוריות,

47. בירמן, זאב. לקח המאורעות כפ"ת. תל-אביב, דפוס
„תל-אביב“, 1928. 16 ע' 12 : 16.

48. „בית-הכרם“. אגודה הדדית. ירושלם. דין וחשבון לשנת
תרפ"ו (1 לאוקטובר 1926 — 30 לספטמבר 1927). ירושלם, דפוס זרקר, תרפ"ח.
10 ע' 21 : 27.

את הקודם ראה ק.ס. שנה ד' ע' 7.

49. בכר, בנימין זאב [Wilhelm Bacher]. אגדת אמוראי
ארץ-ישראל. כרך שני — חלק שני ... מתרגם מגרמנית ע"י א.ז. רבינוביץ.
תל-אביב, „דביר“, (דפוס „אחדות“), תרפ"ח. 228 ע' 16 : 24.
את החלקים הקודמים ראה ק.ס. שנה ג' ע' 93, ושנה ד' ע' 7.

50. בלקינד, ישראל. ארץ ישראל ; ספר למוד גיוגרפיה של
ארצנו. תל-אביב, „המאיר“, תרפ"ו. 146, 2 ע' 13 : 21.

51. בלקינד, ישראל. החשמונאים או מלחמת החרות. תל-אביב,
„המאיר“, דפוס „שהם“ ביפו, תרפ"ח. 68 ע' 14 : 19.

52. בן אליעזר, מ[שה]. עולם עובר ; תמונות וציורים. תל-אביב,
„מאיר“, (דפוס „הארץ“), תרפ"ח. 168 ע' 13 : 18.

53. בנימיני, א[הרן]. ילדינו. תל-אביב, (דפוס „איתן“), תרפ"ח.
6e, [5] ע' 17 : 24.

מחולק לשנים : א. התפתחותם הגופנית של ילדינו. ב. 3 שאלות על דבר ההיגנה
של בתי הספר. הוספה : „מכלא של גדול והתפתחות ילדים ע"פ חומר הגרמנית הרצליה“.

54. חבנק, המרכזי למוסדות שתופיים בא"י. ירושלם. [חוכרות
בעניני קואופרציה]. ירושלם, (דפוס „אחדות“, תל-אביב), [תרפ"ח]. 15 : 23.

חוברת א. הוראות ליסוד והנהלת חנויות על יסודות קואר-
פרטיביום על פי שיטת רוטשדויף. 22 ע'.

ב. העיקרים היסודיים של הקואופרציה. 6, [1] ע'.

ג. חלב ; חוברת בשביל הצרכן הרגיל, מסבירה את
ערך החלב בתור מזון חיוני. 6, [1] ע'.

ד. קואופרציה. 6, [1] ע'.

ה. דונס. ג. וו. : האפשרויות של הממכר הקואופרטיבי
והגבלותיו. 7, [1] ע'. תרגום המצות מאמר מהירחון „הממכר
הקואופרטיבי“ היול באמריקה.

55. בעלם, אברהם מרדכי. קרבן מנחה על התורה ...

בפשטי הפסוקים. ירושלם, דפוס „ארץ ישראל“, תרפ"ח. 64 ע' 14 : 22.

במבואו לספר זה נושא ונותן ד"ר צפרוני בתולדותיו של רבנו בחיי ובשטת הפירסופיה הדתית של בעל חובות הלכות. בנוגע לקביעת זמנו של ר' בחיי הוא נגרר אחר פרופ. א. ש. יהודה ונוטה הוא לאתר את זמנו. וסוף דבר הוא קובע את זמנו בין שנת 1052 ובין 1156. השנה שבה מזכירו אברהם אבן עזרא. ביתר דיוק אין לנו אפשרות להגביל את זמנו. ואולם חצי שנה לפני שיצא ס' חובות הלכות נדפס ספר הזכרון לרש"א פוננסקי, ובו יש מאמר לפרופ. קוק ובו צוה הנושא ונותן בשאלה זו והוא בא למסקנות אחרות. הוא מצא שר' משה אבן עזרא מזכיר כבר באחד מספריו את ר' בחיי וספרו לא כן זמנו כי אם כאחד מבני הדורות שקדמו לו. והנה עיקר פעולתו הספרותית של רמב"ע הלה בסוף המאה ה"א. אין איפוא שום אפשרות לקבוע זמנו של ר' בחיי במחציתה הראשונה של המאה ה"ב.

הגהת התרגום העברי של ר"י ק' תיבון ע"פ המקור הערבי מביאה תועלת רבה ויש להודות על זה להד"ר צפרוני, ואולם בהערותיו לא יצא ידי חובת פירוש. נשאו בספר כמה מקומות שלא יבינם גם הקורא המשכיל, והד"ר צפרוני לא העיר עליהם כלום. בעמ' 9 נזכרו "ספר שרשי הדת וספר המקמץ" ולא נתפרש מינם של ספרים אלו. בעמ' 8 חובא "ספר רב חפץ בן יצחק" והיה לו להעיר שחלק מספר זה עם מבוא גדול יצא ע"י החכם המנוח ד"ר הלפר בשנת 1915.

היצוניותו של הספר ופה ככל יתר הספרים שיצאו בחוץ הד"ר יוננביץ.

42. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. - אלוף בצלות ואלוף שום; בדיחה עממית בחרוזים. תל-אביב, "דביר", (דפוס "השחר"), תרפ"ח. 16, [2] ע' 17 : 24.

מצויר ע"י נ. גוטמן.

43. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. דוד המלך ביצירותיו; שלש אנדות. א. מגלת ערפה; ב. הנער דוד; ג. דוד הרועה. תל-אביב, "דביר", (דפוס "השחר"), תרפ"ח. 14 ע' 17 : 24.

מצויר ע"י נ. גוטמן.

44. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. דוד דור וסופריו; אנתלוגיה ספרותית לתלמידים ולעם, (בצורף מבואות). המסדרים: ח. נ. ביאליק, י. ח. רבניצקי בהשתתפות י. פייכמן. תל-אביב, "דביר", (דפוס "הפועל הצעיר"), תרפ"ח. 44 ע' 19 : 25.

אברהם מאפו. מתוך: אהבת ציון, אשמת שומרון, עיף צבוע. המבוא כתוב בידו פ. לחובר.

45. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. ספר בראשית; (אגדה מדרשית). תל-אביב, "דביר", (דפוס "השחר"), תרפ"ח. 14 ע' 17 : 24. מצויר ע"י נ. גוטמן.

46. ביאליק, ח[יים] נ[חמן]. שלמה מלך החיות והעופות; ארבע אנדות. תל-אביב, "דביר", דפוס "השחר", תרפ"ח. 21 ע' 17 : 24.

34. אֶלְחָנָן, חַיִּים. אֶל יבְנָה; חוֹזֵן בַּחֲמִשָּׁה מִשְׁאוֹת מִימֵי הַמְצֻקָה הַגְדוֹלָה. תִּלְ-אָבִיב, „שְׁנִיר“, (דפוס „גוטנברג“), תרפ"ח. 116, 4 ע' 17: 12.

35. [אַף־מִלִּית] אֶלְמַאֲלִית, אֶבְרָהָם. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּסְוִרִיָּה בִּימֵי מַלְחַמַת הָעוֹלָם וְקוֹרוֹת אֵיזֵי מִיּוֹם שְׁבִיתַת הַנֶּשֶׁק עַד סוֹף נִצִּיבוֹתוֹ שֶׁל סִיר הַרְבֵּרַט * סְמוּאֵל. בַּעֲשֶׂרָה כְּרֻכִּים. כִּרְךְ א. יְרוּשָׁלַם, דפוס „הסולֶל“, תרפ"ח. [4], 328 ע' 25: 16.

גם שער צרפתי.

36. אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. חֻקִּים. דִּינֵי בּוֹרְרוֹת וְדִינֵי בּוֹלִים. יִדְיָעוֹת שְׁמוּשִׁיּוֹת. תִּלְ-אָבִיב, (דפוס קופשטיק), תרפ"ח. 32 ע' 17: 12.

תרגום בלתי רשמי. הקדמה מאת פ. ד—ן [דיקשטין].

37. אֶשֶׁ, שְׁלֹם. כְּתָבִי שְׁלֹם א. ש. I. הַמְכַשְׁפָּה מִקְשָׁטִילִיָּה (רוֹמָן הִיסְטוֹרִי). II. הָאֲנוּסִים (מַחֲזָה). III. שְׁבִיתִי צָבִי (מַחֲזָה). תִּלְ-אָבִיב, „דְּבִיר“, תרפ"ח. 156 ע' 24: 16.

„דְּבִיר לָעַם“.

38. אֶשְׁקָה מִשָּׁה. הֵלֵל וּזְמֶרָה ... זְמֶרָה וּשְׁבַחֹת ... כְּבִי כְּנִשְׁתָּא ... וְגַם לְשִׁמְחַת הַלְּבָבוֹת וְחֻתְנִים וְכֻלּוֹת ... יְרוּשָׁלַם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. [14], 78, 72 ע' 15: 11.

39. [בְּדַהֲבָ] בְּדֹאֲהָב, יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל. הַפְּרָדָם ... יִקְרָא בִשֵּׁם זִכּוֹר לְיִצְחָק ... דִּינֵי גִטִּין וְגַם מִזְכֵּרַת שְׁמוֹת הַגִּטִּין וּשְׁמוֹת עֵיִירוֹת ... יְרוּשָׁלַם, דפוס ר. ת. הכהן, תרפ"ח. 32, 16, 16 ע' 17: 12.

חס' מרכב מהרבה שמות וענינים שונים: חלק אחד נקרא גן ירושלם — זמרת הארץ — כי ביצחק. שורים וזמירות וגם אגרות ... מתוך כתבי יד ... אח"כ זכור לִיצְחָק ח"ד „זכרונות“ ונקרא גם בשם כל הוהב ... אוהב כללים ... אח"כ גן ירושלם — שנות חיים — כי ביצחק ... עניני רבני ירושלם שנקראו „ראשון לציון“ וקורות זמן רבנותם ... ובסוף קובץ כבד אם ... לקושים מספרי ... יצחק קובו.

40. [בּוֹנְזֶלְס] בּוֹנְסֶלְס, וֹלְדֶמֶר [Waldemar Bonsels]. הַדְּבֹרָה זִיּוֹת. תִּרְגָּם אֶלְמוּנִי. תִּלְ-אָבִיב, „אֲמֻנוֹת“, (דפוס „השחר“), [תרפ"ח]. 184 ע' 19: 14.

מצויר.

41. בַּחֲיֵי בֶן יוֹסֵף וְפָקוּדָה. סֵפֶר חוֹבֹת הַלְּבָבוֹת ... בְּתִרְגוּמוֹ שֶׁל ר' יְהוּדָה אֶבְן תְּבוּן. מוֹנֶה וּמִתּוֹקֵן עַפְ"י הַמְקוֹר הָעִרְכִּי עִם מְבֹאֵה וְהַעֲרָוֹת מֵאֵת אֲבִרָהִם] צִפְרוֹנִי. יְרוּשָׁלַם, (דפוס „אִיתָן“), תרפ"ח. 31, 306 [2] ע' 25: 16.

סִפְרִיָּה פִּילֹסוֹפִית יוֹלֵל עִזִּי יְהוּדָה יוֹנוֹבִיץ.

26. פועלי ציון, א"י. ארבעטער-פירער. זאמלעכעפט. יפו — תל-אביב, (דפוס "פועלי ציון"), 1928. 31 ע' 17 : 25.
- האחראי א[ליעזר] שרמן. החוברת הופיעה ב21 ליאנואר.
27. פועלי ציון, א"י. ארבעטער קעמפער. זאמלעכעפט ארויסגע- געבן פון דער ארץ ישראלדיקער ארבעטער-פארטיי (פועלי ציון). האחראי א[ליעזר] שרמן. (תל-אביב, פועלי-ציון), 1928. 24 ע' 17 : 25.
- הופיע בפברואר.
28. קאמוניסטישע פארטיי, א"י. אונדזער שטימע. זאמלעכעפט געווידמעט אקטועלע ארבעטער-פראגן. (האחראי: ז[נאב] בירמן). (תל-אביב, דפוס "תל-אביב"), 1928. 16 ע' 16 : 24.
- הופיע בפברואר.
29. קאמוניסטישע פארטיי, א"י. צייט-פראבלעמען. זאמלעכעפט געווידמעט אקטועלע ארבעטער-פראגן. פאראנטווארטלעכער ז[נאב] בירמן. יפו, [קאמוניסטישע פארטיי אין ארץ ישראל], דפוס "אמנות" בתל-אביב. 1927. 16 ע' 24 : 32.
- החוברת הופיעה בדצמבר.

ג. ספרים וחברות.

30. אבי-שאוֹל, מרדכי. המחרות. מחזה מחיי ירושלם בארבע מערכות. בין עיוס. מחזה מעולם החלוצים בשתי מערכות. תל-אביב, "אחיעזר", (דפוס "הפועל הצעיר"), תרפ"ח. 126 ע' 14 : 19.
31. אברמוביץ, יוסף טוביה. יד יוסף על דניי שחיטות וזבחינות ות"ל אוצר ... לשוברים ... וגם ציורי תמונת הירואה ... מאתי. יוסף טובי [אבראמאווין]. ירושלם, דפוס "ציון", תרפ"ח. 12, 64, 4 ע' 48 : 25.
32. אנדת אמנים עברית. התערוכה השנתית השביעית במגדל דוד. י"ג ניסן — ח' אייר תרפ"ח. ירושלם, דפוס "הספר", תרפ"ח. [16 ע'] 17 : 12.
- קפליג. השער והפקסם בעברית ואנגלית.
33. [אוסטרוי] אסטראווי, תנחום ליב. ס' תנחומא בר יצחק כמה באורים בפסוקי תנ"ך ובמאמרי חז"ל ... שדרשתי ולמדתי לפני הקהל.. ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 56, VIII, 67 ע' 16 : 24.
- הקדמה, פתיחה והסכמות בעברית ואנגלית, גוף הספר בעברית. עם תמונת המחבר.

קובע ק. את מקומה של משפחת סופרים, שהיתה בירושלם בסוף הכית השני ומוצאה מכית אגידה, הרשומה במפת מירבא על יד נחל גרר.

ההקבלות והבאורים של מרמרשטין למנהגים קדמונים בא"י כלם דחוקים ורחוקים. מתקבל על הלב רק „עבדך בן אמתך” בתהלים (פ"ו ט"ז, קט"ז ט"ז) עם הנוסח פ' בן פלונית במש"ב לחולה, ה„מעשה נורא” על „שדים” ודבוקים משנת תרס"ד אינו האחרון, כפי שיחשוב מר מ.

פרופיסור קרויס מוסיף פרטים חשובים למחקריו על תקופת ביזנט בא"י מתוך זכוח בין יהודי ובין מומר, שנתפרסם בשנת 1910 מדוע הוא מבטל את הצורה המקובלת של „משומר” מן שמר וקובע עם טורצי'נר את הצורה לשמוש „משועמד” מן „שעמוד” (שבילה בסורית), קשה להבין: האם מומר לאיליות קלסית ולאשלים אינו „משומר”?

המחקר הארוך ביותר הוא זה של דינבורג לתולדות היהודים בא"י בימי מסעי הצלב. כדרכו בחקירה, הוא מאסף מקורות, הפעם נוצריים, ומבקר אותם. הפרורים שלקט מפיצים אור על תקופה חשובה, ואנו רואים שהיהודים לא היו כל כך קטני ערך בכמות ובאיכות, כמו שהורגלנו לחשב, אבל אם ד"ב מכריז על חשיבותם של היהודים בתור גורם צבאי, ואת החסר במקורות הוא מבאר בהשעמה בכונה, קשה להסכים לו. כל אותם הסופרים והמעתיקים היו שונאי ישראל מובהקים ולא היו משמיטים דבר, שהיה עלול להשניא את עם הרמם על הקורא. שתוקה מתוך בוז אינה מתאימה לתקופה זו. הבוז התהווה רק אחרי דורות רבים של שפלות ועבדות, ביחוד בתקופה החדשה; בספרד לא היה בוז מעולם וגם לא באיטליה.

על ישוב יהודי במלטה במאה הטי"ז אני שומעים בראשונה ממאמרו של הרב אסף. בן-צבי נותן לנו ידיעות על היהודים בלבנון הדרומי במאה שעברה, לקושים מספרים ומשמועות בע"פ. אם בן-צבי אומר בפשטות, שענין עלילת הדם בדר אף קמר לא ידוע לו, אין זה אלא מחוסר ספרים. ב„ציון” ג' יפרסם פרטים על עלילה זו מתוך ספר שהראתי לו. — מר יהודא מירושלים מפרסם 139 משלים בספרדית-יהודית עם תרגום עברי יפה ועם באורים היסטוריים. מר שובה לקט ידיעות ממקורות נוצריים על הקשר שבין היהודים ובנין מסגר עומר על הר הכית. מספר שפרסמו וורל וגוסהיל מתוך הגניזה הקהירית מביא הרב אסף ידיעות על סחרם של יהודי מצרים, אשר הגיע לעדן, צילון וחודו. דרך אגב הוא מתקן שגיאות רבות ומעמיד מלים ומשפטים על שרשם הנכון. אבינעם ילין מודיע על רעש בשנת 301/2 ממקור סורי אשר לא נודע עד עתה. מעובדו של הרא"ף פרומקין פרסם אליעזר איבלין פרק חשוב לתולדות הפרושים בא"י בראשית המאה הי"ש. חשוב ביחוד הפרק, שהעתיק פרומקין מפנקס הכולל בצפת. את תקנות החלוקה של הפרושים משנת תקפ"ג מפרסם ריבלין ממקור אחר. מר סוקניק נותן הערות אחדות מתוך חקירותיו לתולדות הבכ"ז. החוברת מלאה וגדושה בחומר חשוב, המוסיף לנו פרטי ידיעות על עברנו בא"י. מורגש החוסר באיזה מאמר סינטיזי גדול, כי סוג סוג אין להצטמצם במקורות, כי אם נחוץ הקשר עם הירוע מכבר — הסינתזה ההיסטורית.

א. י. ב.

25. געלמאן, נטע. ארבע עשר סאלידאריטעט. זאמלענעפט

ארויסגעגעבען דורך נטע געלמאן. תל-אביב, (דפוס „תל-אביב”), 1928. 15, [1]

ע' 16 : 24.

15. ים המלח. קונצסיה לפורים לנצול כל המלח הארץ-ישראלי על ידי חבר מהנדסים אזרחיים. תל-אביב, (דפוס „הארץ“), תרפ"ח. 16 ע' 33:23.
16. המפלגה הקומוניסטית בא"י. דגל הנוער. קבץ מקדש לעניני הנוער העובד. יפו, המפלגה הקומוניסטית, 1928. 8 ע' 24:17.
17. מרור. חד יומן לפסח. (תל-אביב, ביט"ס „תל-אביב“, דפוס „אחדות“, [תרפ"ח]. 8 ע' 35:25.
מצויר. עתון התולי.
18. עזרה אדומה בין-לאומית. א"י. שופטים משפטים ושפטים. ירושלים, העזרה האדומה, (דפוס „אמנות“, ת"א), 1927. 39 ע' 22:15.
קבץ לעזרה ולהגנה על קרבנות הדיפות האימפריאליסטיות בארץ.
19. פועלי ציון. א"י. דגל הפועל. לשנת הזכרון העשירית למוות ב. ברוכוב. קבץ מאמרים. תל-אביב, פועלי ציון, 1927. 30 ע' 24:17.
החבורת הופיעה בדצמבר.
20. פועלי ציון. א"י. דגלנו. קבץ מאמרים, הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל (פועלי ציון). ירושלים, פועלי ציון, (דפוס כהנא), 1928. 38 ע' 25:17.
הופיע ב-8 למרץ.
21. פועלי ציון. א"י. דרכנו. קובץ מאמרים... האחראי א[ל]יעזר שרמן. יפו—תל-אביב, פועלי ציון, 1928. 32 עמודות 25:17.
22. פועלי ציון. א"י. מלחמתנו. קבץ מאמרים. הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל (פועלי ציון). יפו—תל-אביב, דפוס „פועלי ציון“, 1928. 16 ע' 25:17.
23. פיתום ורעמסס ערי מסכנות לפסח, בנזיות על ידי חבר ארדיכאים אזרחיים. תל-אביב, (דפוס „גוטנברג“), תרפ"ח. 16 ע' 32:24.
הופיע לפסח.
24. ציון. מאסף החברה הא"י להיסטוריה ואנתרופולוגיה. ספר, שני. יצא לאור ע"י ועד החברה בהשתתפות „דביר“. ירושלים, דפוס וייס, תרפ"ו. [2], 172, 4 ע' 23:16.

את הראשון ראה ק.ס. שנה ג' ע' 7.

החומר בקובץ מסודר ע"פ הזמנים. בראש בא מאמר מאת ש. קליין על פרקי היחש שבספר דה"י. המחבר מביא ראיות על קדמוניות הספר ומחאים את הכתבת מספר 27 מחרשי שומרון לשמות הנוכחים בדה"י. אין ספק, שזכרונות המשפחה והשבט נשתמרו דורות רבים בע"פ ובכתב, אבל אם קליין מבקש שריר לשבט שמעון בבני שרהין היושבים בתוך שבט עזומא בנגב, נתיחס בוהירות רבה לדבריו. על דמיון שמות בלבד אין לסמוך. בנספח למאמר

7. הקלסיק. דו ירחון יו"ל ע"י תלמידי המחלקה הששית א. ג. ע. ה.
[= גמנסיה עברית, "הרצליה" בתל-אביב] ... תל-אביב, הגמנסיה העברית, דפוס
"אחרות", תרפ"ח. 27:19.

8. Academy of medicine of Jerusalem. The annual bulletin of
the Academy of medicine of Jerusalem 1926—1927. (Jerusalem,
typ. L.J.S. press), 1927. 15:22.

9. Haischa. Zeitschrift für die Interessen der palästinensischen
Frau. Hrsg. von der Histadrut Naschim Ibriot b'Erez
Israel und der zionistischen Frauenorganisation in Amerika "Ha-
dassah". Jerusalem, typ. Azriel, 1927. 17:25.

Jahrgang II, No. 2. August. "Deutsche Ausgabe anlässlich des 15ten
Kongresses".

את הז'ורנל בעברית ראה ק.ס. שנה ג' ע' 85.

The Palestine citrograph. Monthly journal devoted to the
citrus industry in Palestine:1 ראה מספר 1.

ב. קבצים ומאספים.

10. אזני המן. קונטרס לפורים (להומור ולסטירה). ערוך בידי מ. נ.
זמקורב בידי הזעזער. האחראי מנשה פולק. (חיפה, דפוס ורהפטיג), [תרפ"ח].
10 ע'. 31:23.
מצויר.

11. "הבימה". תל-אביב, דפוס "אמנות", תרפ"ח. 40 ע' 24:16.
מאמרים לתולדות התיאטרון "הבימה", תכניות למחזות וידיעות קצרות על המשחקים
עם צגורים ותמונות. הופיעה בניסן לבואה של "הבימה" לא"י.
12. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי.
לשאלות השעה. קבץ מאמרים מו"ל ע"י הגוש השמאלי בהסתדרות העובדים
העברים. [האחראית מינה אליאס]. תל-אביב, (דפוס "תל-אביב"), 1928.
16 ע' 24:16.

13. הפקר. עתון חריומי לצביטה-כעיסה ולברוחה-כריקה. (תל-אביב,
דפוס "אחרות"), [תרפ"ח]. 8 ע' 35:25.
הופיע לפורים.

14. תלפ"ח. עתון ספרותי-התולי לפסח. תל-אביב, (דפוס "תל-אביב"),
[תרפ"ח]. 8 ע' 35:25.
מצויר. האחראי א. גורדון (בן-רפאל).

ביבליוגרפיה¹.

- I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם שאובות ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

דפוסי ארץ-ישראל.

א. ספרות עתית.

1. ההדר. ירחון מקדש למקצע הצמחים בארץ-ישראל. הערכים: יצחק רוקח, יוסף בן-רמן. יפו, (דפוס „שהם“), תרפ"ח. 24: 32.
בעברית ובאנגלית. חוברת א' הופיעה בשבט.
2. הילד המעורר. ירחון של ברית הילדים הקומוניסטית. (יוצא לאור ע"י ועדת הילדים המרכזית שע"י הועד המרכזי של הנוער הקומוניסטי הפלשתינאי. (סקציה לאינטרנציונל הנוער הקומוניסטי). חמ"ד [תרפ"ח]. 17: 27.
בהקטגוריה. מצויר. חוברת א' הופיעה. כנראה, בדצמבר.
3. הגנר. ירחון מקצועי מצויר לחרשת-העץ והמקצועות הקרובים לה ... (העורך הכללי והמו"ל מ. כהן). ירושלים, דפוס עזריאל, תרפ"ח. 17: 24.
חוברת א' הופיעה בשבט.
4. עלים. לשאלות ההשכלה והחנוך של צבור העובדים העברים בארץ-ישראל; יו"ל ע"י חבר עובדי ועדת התרבות בהסתדרות העובדים העברים הכללית. תל-אביב, (דפוס „אחדות“), תרפ"ח. 16: 24.
ירחון. חוברת א' הופיעה בניסן.
5. עתיד המזרח. שבועון למסחר, תעשיה, בנין וחקלאות. העורך האחרון: א. צ. ברזין. ירושלים, דפוס הפועלים, 1928. 36: 49.
גליון א' הופיע 17 לפברואר.
6. הציר. שבועון לילדים ולנערים בעריכת א. פישקין ובהשתתפותו הקרובה של מ. בן אציעזר. תל-אביב, וינר, דפוס „הארץ“, תרפ"ח. 17: 25.
גליון א' הופיע בי"ב לשבט.

(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך.

ע"י העבודה הזאת נתנה לא"י האפשרות להשתתף במפעל חשוב של קו-אופרציה מדעית בין-לאומית.

— המיניסטריאון הפולני לעניני דת והשכלה צבורית פנה לבית הספרים ובקש להציע לו מיתודה של מרנסקריפציה של האלפאביתא העברית לפולנית. המרנסקריפציה הזאת הוצעה ונתקבלה ע"י המיניסטריאון לשם קטלוגיזציה של דפוסים עברים בפולניה.

מחלקה לספרות.

ה'ד"ר יוליוס ירחע (ניירורק) שלח קבץ גדול של ספרים חדשים על ספורט ומשחקים בשפות שונות. אנחנו עומדים להציא, בעזרתו, קטלוג נדפס של מחלקה הזאת החשובה כ"כ בשביל הנער בא"י.

סמטיסטיקה.

ז' דצמבר, ינואר, פברואר, מרץ, אפריל נרשמו 8983 ספרים
11 כרכים. מספר הספרים הרשומים עלה ביום ראשון למאי
ספרים ב- 184.967 כרכים.

—פרופ. פליקס פרנקפורטר את ספרו על ענין פקו וונצטי ואת ספרו — *Business of Supr. Court*, — ה' ג'ורג' אלכסנדר קוהוט הוצאה מיוחדת של ה' ערוך". — בחלופין עם הספריה הצבורית בקליוולנד קבלנו שורות של העתונים, *Atlantic Monthly, Library Journal, National Geographic Mag., Survey, System, Yale Review*. אנחנו המצאנו מצדנו לספריה זאת עתונים עברים המופיעים בא"י.

פרופ' ש. קליון נדב כ"ו המכיל דפים אחרים של פנקס שליח אשר אסף כספים לצורך כתיבתה אשר בירושלים (ראה מאמרו ב'שרון תרפ"ב). — מכון קרנג'י כושניגטון שלח לנו ע"פ בקשתנו את כל ההוצאות אשר בחרנו מתוך רשימות הספרים אשר הוצאו ע"י המכון. — ה' י. קרנג'י (קמברידג', מאס.) שלח את ספר בראשית נדפס בשכיל עורים. — ד"ר ליאו ראטה שלח לנו את ספריהם של Bosanquet, Bradley, Whitehead. — ה' י. רסקין (מיאנטסין) בקר את ביה"ס באביב בדרכו לאירופה והביא אתו ספרים רבים על תולדות האמנות בסין וכדומה ומכין לע"ע משלח חדש בשבילנו מגרמניה. — ג' שרגורודסקי הביאה אתה את הכרך 1924 של "יברייסקאיה סמרינה" אשר לא יכולנו להשיג, כי יקר מציאות הוא. — מר דוד תדחר (לע"ע קהיר) שלח מספר גדול של ספרים ערביים, ביניהם תרגומים של סופרים אירופאיים לערבית וספרים. — ההוצאה Zsolnay בוינה שולחת לנו בקביעות את הוצאותיה. גם בחדשים האחרונים קבלנו בקביעות את הספרים אשר יצאו ע"י ההוצאות אמנות, דכיר, דבר, מצפה, קפת ספר, שטיבל.

עבודות ביבליוגרפיות בבית הספרים.

לפני חדשים מעטים פנתה הועדה הבין-לאומית למדע ההיסטוריה (סניף המכון הבין-לאומי לקואופרציה מדעית ע"י חבר הלאומים) לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי והציע לפניו להשתתף בהכנת ספר-שנה בין-לאומי לביבליוגרפיה היסטורית, אשר יצא לאור ע"י המכון הנ"ל של חבר הלאומים ויכלל בצורת דו"ח שנתי את היצירה ההיסטורית של כל העמים וכל הארצות. בנת הספרים הסכים להצעה זאת וקבל עליו שתי עבודות: א. לאסוף כל החומר ההיסטורי בספרים ובירחונים אשר הופיעו בא"י; ב. עריכת החלק של תולדות הדתות הקימות. החלק הראשון, כלומר ציון הספרים והמאמרים ההיסטוריים, אשר הופיעו בא"י ב-1927 נגמר. שני שלישים של שמות הספרים והמאמרים הם בעברית. העריכה המוחלטת של החומר אשר נאסף בארצות השונות נמסרה ל-12 מדינות, וביניהן קבלה ארץ ישראל יחד עם גרמניה ואיטליה את עריכת המחלקה, תולדות הדת. עבודת העריכה הזאת תתחיל בשבועות הקרובים על סמך החומר, אשר ישלח לבית-הספרים ע"י הועדה הבין-לאומית למדע ההיסטוריה.

("Genoan Polyglott"). היא מכילה בתור באור למלים, בכל הארץ יצא קום את הביוגרפיה הראשונה של קלומבוס, כתובה ע"י יוסטיניאנו. מר ברל לוקר שלח ספר של ישראל ספכיום משנת 1598. — ה' נחמיה שמואל ליבאוויטש (ברוקלין) נתן לנו את הכסף הדרוש לשם קניית ספרים עבריים שהיו נדרשים ע"י קוראנו. — הנסיך ליכנובסקי שלח לנו ימים מעטים לפני מותו את וומנו החשוב לתולדות המלחמה. — הוצאת ה. מאיר (הלברשטדט) ממשיכה לשלח לנו את כל הוצאותיה, ממקצע הכלכלה המדינית. כמו כן שלחה לנו ההוצאה Meyer und Jessen (מינכן) אחדים מן הספרים היקרים אשר הוציאה. — המוזיאום הברטי שלח את ה Subject Index 1921-1925. — ה' אלפרד מונד נתן את ספרו, "חרשת ופוליטיקה". — ה' ד"ר מ'טמן (תל אביב) נדב דפוס עברי על עלה אחד: את תפלת יהודי צרפת לתשועת מלכם ליום הששה עשר ואשתו מריה אנטואנטה. — האדריכל מירס נדב לנו תאורי מסע לא"י עתיקים של Sandys (1632), Bunting (1636), Fuller (1650), Viaggio da Venetia al sancto sepulchro (1521). — הממשלה המצרית שלחה לנו את הוצאותיה הרשמיות הנוגעות לחקירת האקלים ולתקוני בתי הספר הנמוכים. — המשרד לאתנולוגיה האמריקנית השלים ע"פ בקשתנו את שורת הבולטינים שלו אשר נמצאה כבר באספנו, וישלח לנו גם להבא בקביעות את הוצאותיו. — ה' פרסי י. מרכס (סידני) שלח לנו את כתביו לתולדות היהודים באוסטרליה וקטעים מן העתונות הנוגעים למקצע זה אשר אסף. — את שמו של יורדנו ה' ת. ש. ניוהויזען (בלטימור) עדינו להזכיר בכל דין וחשבון. גם הפעם רכש בעדנו ספרים עבריים אשר נדפסו באמריקה והיו חסרים אצלנו ועזר לנו באסף החמר הביבליוגרפי לק"ס. — ע"י הא' דדקליף ס'מן קבלנו חוברות רבות ממקצע החקלאות, אשר הוצאו ע"י תחנות הנסיון באמריקה. — ה' הרי סקר נדב לביה"ס מאות אחדות של כרכים, רבם ממקצע תולדות הפוליטיקה העולמית בזמן המלחמה ואחרית. — ה' ד. עמיקם, תל-אביב, המציא תעודה חשובה לתולדות המפלגה, "התאחדות" ברוסיה משנת 1923, — ד"ר הולצמן-לציוני (וילקסויר), בהשתדלותו של מר י. ת. היילפרין, צלום של מכתב מענין מאד של ת. הרצל.

החוקר הקראי מורד ביי פרג' (קהיר) שלח לביה"ס את ספריו, ביניהם ספר למוד עברי בערבית, דיואן בשני חלקים (ערבית), את הרומן "היהודיה" (בערבית) שבא להגן על הקראים, את התרגום העברי של ספר השירים שלו, "הקדשיות" וכו'.

השופט ג. פרומקין המציא לנו את תרגומו העברי של המגילה (ספר המשפט המושלטי), — ה' ב. פרידברג (אנטורפן) את ספרו, "בית עקד ספרים",

מתנות שונות.

מתוך המתנות אשר קבלנו במשך החדשים האחרונים הננו מזכירים כאן אחדות מן החשובות ביותר: ה' איגנציו באואר (מדריד) ממשיך לשלח לנו ספרים ועיתונים יקרי מציאות הנוגעים לתולדות ספרד, ביניהם 4 כרכים של ה"ביבליומיקה היספנית" של ניקולאו אנטוניו שהופיעו במדריד ב-1783-88, אחד המקורות החשובים ביותר לתולדות הספרות היספנית והפורטוגזית.

ה' ד"ר בוכמיל נדב את הספר הגדול של ז'נין על הגנים באיטליה. — החברה: "Bund oesterreichischer Bodenreformer", שלחה את חוצאותיה המכילות הצעות חקים לבנין ערים ונגד מפקיעי השער של הקרקע. — ה' בן-ראש (A. C. de Barros Basto) בפורטו (פורטוגל) שלח את כל ספריו. — ה' אליעזר ברדוב כרמן שלח מאויגנאון (צרפת) שתי תעודות נדפסות אשר נשלחו בתקכ"ג מקושטא לבכיר מיליארב לאויגנאון בענין "פדיון שבויים" בא"י, כמו כן העתקת הסכמת צכור" אויגנאון משנת תקכ"ז נגד "הבזוי והפזור" המתפשט בקהלה. — ה' י. ו. ה' ד"ר סמורצ'י המציא לנו את הכרך הששי של תולדות ועידת השלום (הנוגע לא"י) אשר חבר, — ד"ר הנטקה אסף של עתונים ציוניים גרמניים שחסרו אצלנו.

ה' עמנואל הרץ בניוירוק, אשר נדב כבר לביה"ס אלפים רבים של ספרים חשובים, שלח אחת ההוצאות היותר יפות של ציצרו: הוצאת ונציה, אדלו, 1581-83, 10 כרכים. ההוצאה הזאת היא יקרת המציאות ואוהבי הספרים מחפשים אחריה. היא מכילה את הכאור המפורסם של אלדוס מנוטיוס ובניו לכתבי ציצרו. עשרת הכרכים נמצאים בכריכה אוריינלית מן המאה הט"ז. — קולונל נדג'ווד נתן את ספריו "מסים מקומיים באימפריה הבריטית" ו"הדומינון השביעי". — הג' הירמסון (ירושלים) תורמת לעתונות הפודגוניות בביה"ס. — הרב משה אביגדור חיוקין, הל אביב, נדב את כתב היד "מסכת מכות" ואת "שלחן ערוך אורח חיים", עם הגהות בכתב של רבי צבי הירש לוי, מי שהיה רב בברלין. — הרב יעקב מ. מולידאנו שלח מטנגיר 20 מכתבים ותסכמות שכלם מעניני א"י בשנות ת"ר-תרמ"ז ונוגעים ליסוד הקהלה המערבית. — ההסת' הציונית במלין (ריכל) שלחה את הכרוז אשר הוציאה ממשלת אסטוניה בעברית ליום מלאת 10 שנים להוסד המדינה. — ה' י. ט'ק (בן-שון) שלח לנו גם הפעם אסף ספרים ממקצע מדע המסחר. — ה' ש. כהן-מרגלית, ניו יורק, נתן את אוצר השמות של החכם המנוח א. ת. רוזנברג. — ה' אדולף ליוזון (ניו יורק) נדב לביה"ס את ההוצאה הפוליגלוטית של ס' תהלים Psalterium Hebraeum, Graecum, Arabicum et Chaldaeum. Genuae, 1516. ההוצאה הזאת מפורסמת מאד בהיותה אחת ההוצאות הפוליגלוטיות הראשונות.

של מה בכך" וגומר; גם מכתב משנת תרמ"ב מאת יעקב הלוי ליפשיץ, מיסד "הלשכה השחורה" נגד הציוניות בקובנה, ליחל"ץ, ע"א האסור לקנות אחוזות באה"ק, "אשר סופרינו כבשוה כבר בנוצתם, ולזה גרמו בעלי החזיה שלנו, כבוד נאדראן וחבריו, שהגידו בפומבי כונתם והתחברו לאוליפנט ותכליתם רק ליסד שמה ממשלת ישראל תחת דגל אינגלא (!) רואים עתה בהשגחה פרטית כי לא בזה בחר ה"ד" וכו'. — מר ש. דאום ממגריאל: אוטוגרפים ותמונות של הפסל חנוך (הנריק) גליצנשטיין. ד"ר פלישמן, פרג: תמונת אדולף כרמיה עם הקדשתו לראש הקהלה בפרג ד"ר רוזנברג. — ד"ר הוגו שכל, ברסלאו: מכתב חשוב בתכנון שנשלח לר' הירש קלישר בעניני ישוב א"י וחתום ע"י הרב הלונדונאי ר' נתן אדלר ("נתינת לגר") ומשה מונטפיורי. — הגב' מרגטה מינסמרכרג: כ"י אביה הפסיכולוג, מיסד תורת הפסיכומטריקה, הפרופ' הוגו מינסמרכרג ותמונתו. — ד"ר אילטיס, ברין: מכתב הבוטנאי הפרופ' ויליוס ויזר. — הגב' אוגוסטה מינקובסקי, ברלין: כ"י בערך המתימטיקן הפרופ' הרמן מינקובסקי, יוצר תפיסה חדשה של מושגי הזמן והחלל. — הד"ר ל. צונץ, ברלין: מכתבים ותמונה של אביו הפיסיולוג הפרופ' נתן צונץ. — הגב' סופיה מלך (בהשתדלות הכיבליוגרף ד"ר מיכאל הולצמן), וינה: כ"י אחיה הפיסיקאי הפרופ' גוטליב אדלר ותמונתו. — הגב' חנה ורבורג: אוטוגרף ותמונה של אביה ג. כהן, אחד מראשוני הציונים בגרמניה. — הציר פיליפ קאופמן, וינה: מכתב ותמונה של אביו הציר דוד קאופמן. — הגב' הלנה מלכא, הנריקסהולם (דניה): כמה מכתבים מגדולי ישראל באנגליה ודניה. — ה' אלכסנדר לנדאו והאינו' א. לוריה, וינה: אוטוגרפים ופורטריטים שונים. — הר"ר תיאודור ולוציסטי, תל-אביב: כמה מכתבים של רופאים מפורסמים וכ"י הרב ד"ר יצחק ריף, מזקני חבת ציון. — הא' חיים אלבוחר, ירושלים: הקדשה של מרדכי אהרן גינצבורג על שער ספרו "תולדות בני האדם", וילנה, תקצ"ו. — ה' תנחום ברמן, ירושלים: כמה מכתבים של סופרים וחוקרים שבזמננו.

כמו כן, נתוספו לאסף זה אוטוגרפים של: ר' יחזקאל לנדאו ("גודע ביהודה") וחברו ר' ישעיה פיקרברלין ("הפלאה שבערכין"); — ר' חיים בר' שמחה הכהן רפפורט, שהתוכח בשנת 1759 (לפי המסורת בהשתתפותו של הבעש"ט) עם הפרנקיסטים; — ר' חיים סלוצביצק (הגאון מבריסק); — ר' שמואל בר' אביגדור האחרון לרבני וילנה, עם תמונתו; — המתימטיקן הפרופ' קרל וילהלם בורכהרד; — המוסיקאי הצרפתי אדוארד י. קולון, מסדר הקונצרטים הסימפוניים הנקראים על שמו; — פטר ננסן, הסופר הדני (שמצד אביו היה ממוצא יהודי).

ח' ד"ר מכם קהן, מנהל המעבדות בבית חולים, "בית ישראל" בניו-יורק שלח יחד עם הספרים שחבר אסף גדול של ספרים, עתונים ודפוסים מיוחדים. מספריית ההסת' המדינית, "הדסה" קבלנו שורות של עתונים להשלמת הקריות אשר בספרייתנו.

באנו במו"מ עם הרופאים בחיפה ובתל-אביב למען סדר שם ספריות לרפואה ע"י הספרים הכפולים של מחלקתנו. לחיפה נשלחו כבר ארבע תבות של ספרים. האגודה להשתלמות במדע לקחה עליה את סדור הספרייה הזאת.

ועדתנו בשטוקהולם.

ע"י הרב ד"ר מ. אהרנפרייז נתקבלו כמאה ספרים, ביניהם 48 כרכים של אקטא כירורגיקא, כמו כן הספרים והחוברות של האנטומולוג הידוע Sjöstedt, מנהל המוזיאום האנטומולוגי בשטוקהולם, והביוגרפיות של בעלי פרס נובל בשנים 1901-1925.

ועדתנו ברומה.

הועדה למען ביה"ס ברומה המציאה לנו שורה של תמונות בנינים צבוריים ויהודיים באיטליה ומקומות חשובים לתולדות ישראל בארץ זאת, ביניהן בתי ספר ובתי כנסת במריאסט, תמונת בית כנסת עתיק בז'ורקה די טרפני, תמונה של אבן עם כתובת עברית וערבית הנמצאת בבית הנכאת הלאמי בפלרמו, תמונות מן הגיטו ברומה והקטקומבות היהודיות ברומה.

מחלקת האנטוגרפים והפורטריטים.

למחלקת האנטוגרפים והפורטריטים (אסף שבדרון) מסרו בזמן האחרון: דר' מכם גינצברג, ברלין: אנטוגרף של התירה-חוקר הרמן בורכהנד, שנברג בזמן הקירותיו בתימן; מכתב מגדול התעשייה הגרמנית, אמיל רטהאוז; מכתבים ותמונות משני בני מתקן-הדת לודויג פיליפסון: הפרופ' מרמין, ההיסטוריון, ופרופ' אלפרד, הגיאוגרף. — מר א. מ. אוסישקין: תמונת הגאון ר' מרדכי איזשברג מכויסק, אחד מראשוני "חובבי ציון". — מר א. דרואנוב: כמה מכתבים מזמן ראשיתה של חבת ציון, בתוכם מכתב משנת תר"ן מאת "אגודת חובבי ציון ליסוד מושבה מונטיפיורי" במוסקבה (חתום ע"י ק. ז. ויסוצקי בתור יו"ר, אברהם מענדל אוסישקין בתור מזכיר ויתר חברי הועד: מואה, צ'לנוב, בריינין וכו') אל "כבוד הגבאי הנכבד מ' אברהם גרינברג", בתרעומת על שאינו קורא לאספה כללית, לזמרת מכתבנו הקודם והדעפשא ולזמרת, שלא תמול נולדנו בעולם. הנשוב וכולנו כאחד חרפנו נפשותינו על שדה המערכה ו, אל ידיחונו בדברים.

חברתנו מקבלת כמעט כל העתונים היהודיים המופיעים בפולניה בכל
הלשונות שהן. מספר העתונים שמקבלים אנו מפולניה עולה בזמן האחרון ליותר
מ-120. אם נצרף לזה את העתונים מחו"ל במספר של יותר מ-80 שהחברה חתמה
עליהם בשביל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, יעלה מספר העתונים שהחברה
ממציאה לבית הספרים ל-200".

החברה מכינה כעת משלח גדול אשר עליו נודיע בפרוטרוט בק"ם הבאה.
ע"י החברה סודרה ועדה מיוחדת (ה' ד"ר בלבן, פרופ' שור, ד"ר שיפר)
אשר תנהל באופן שטתי את עבודת קבוץ כתיבירד והעתקת פנקסי קהלה וכו'.
על תוצאות העבודה נודיע.

יעדתנו בקופנהגן.

אחרי בקורה של באת-כח הועדה, הג' הלגה מלכיוור, בא"י נגשה הועדה
במרץ רב לעבודה. המשלח, אשר קבלנו בימים אלה, מכיל בין שאר הספרים את
המלזונים הביוגרפיים של Bricka (19 כר') ושל Dahl-Engelstoft (3 כר').
הפילוסוף הדני המפורסם הרלד הפרינג שלח אותם הספרים מבין ספריו
שחסרו עד עכשו באספנו. כמו כן הרשה לוועדת ביה"ם בקופנהגן לבחור מספריותו
הפרטית ספרים ולשלחם ירושלימה.

האגודה למען האוניברסיטה בברלין.

פרופיסור ציטרון, יושב ראש האגודה הנ"ל קבלנו גם בחדשים אלה
חבת ספרים, חלקם ממקצע מדע היהדות, חלקם ממקצע הרפואה, וספרים אחרים
ממקצע הפסיכולוגיה של הכשר-למקצע.
ד"ר יוליוס מיש שלח לנו אסף של ספרים ועתונים ממקצע רפואת השנים.

מתנת הקהלה בברדפשט.

* בית הספרים קבל בימים האחרונים משלח ספרים מאת הקהלה הנואולוגית
בברדפשט. המשלח הזה מכיל בעיקר ספרים וכתבי עת הנוגעים בדברי ימי היהודים
בהונגריה, אסף חבורים רבניים מדפוס הונגריה, ואסף ספרי שירים עבריים שיצאו
לאור באותה המדינה בסוף המאה העברה. רב הספרים הם בשפה ההונגרית
ומעטים בעברית וגרמנית.

מחלקת הרפואה.

מחלקת הרפואה התעשרה ע"י אסף של 5000 ספרים ספרטים (דפוסים מיוחדים)
רפואיים מסודרים לפי האלפא-ביתא, אשר משלימים את החומר שיש בעתונות
הרפואית.

מתנת הממשלה הצרפתית.

ע"י השתדלותו של ה' ד"ר ליאו פוקרד הסכימה הממשלה הצרפתית — המיניסטרוני להשכלה צבורית והמיניסטרוני לעבודות צבוריות — להמציא לבית הספרים שורה של ספרים המכילים מחקרים גיאולוגיים חשובים. ביניהם „המשלחת לפרס" של מורנן ב 10 כר' והעבודות של פֶּרוֹן ותומס הנוגעות לגיאור-לוגיה של מונזיס. הספרים הגיעו ליירושלים.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

החברה מכבה את מותו של חברה הנאמן והמסור ה' ד"ר נח דודסון, בנו של המנזח ליב דודסון אשר השאיר בצואתו את ספריו לביה"ס. ד"ר נח דודסון היה מיום הוסד החברה יושב ראש של כל ישיבותיה הכלליות. החברה החליטה לכבד את זכרונו ע"י סטיפנדיה קל שמו.

החברה מודיעה:

„במשך השבועות האחרונים קבלה „חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלים" שורה שלמה של הוצאות מדעיות בעלות ערך רב ממוסדות מדעיים פולניים אחדים.

בראש וראשון יש לציין האסף של כל הספרים שהוצאו לאור ע"י המשרד הראשי לסטטיסטיקה שנשלחו לנו ע"י המנהל של המשרד הזה פרופ' יוסף בוזקה. יחד עם כל הקומפליטים של כתבי העת שיצאו לאור ע"י המשרד הזה, כלומר: ספר השנה לסטטיסטיקה, הרבעון ועתון החדשי לסטטיסטיקה של המסחר עם חו"ל בפולניה, הסטטיסטיקה של עבודה והידיעות הסטטיסטיות, נמצא בהאסף הזה גם הספר היסודי „הסטטיסטיקה של פולניה" (כמעט שלשים כרך), המכיל בין יתר הדברים תוצאות של ספירת העם משנת 1921. המשרדים לסטטיסטיקה שעל יד העיריות בורשה ובֶּלְדוּזוּ שלחו ג"כ קומפליטים של הוצאותיהם.

„חברת דורשי האוניברסיטה העברית" עומדת בקשר קבוע עם שורה שלמה של חברות מדעיות בפולניה לרגלי חלוקת תמידי של הוצאותיהן להחזאות של האוניברסיטה העברית. באפן כזה קבלה חבלתנו כל הספרים שיצאו לאור ע"י החברה הפולנית לתורת הצמחים והרבעון של המוסד „לחקירת ההגירה וההתישבות". נתקבלה ג"כ שורה שלמה של הוצאות חברת „חובבי היסטוריה".

הרבה מו"לים שולחים לנו בקביעות כל הוצאותיהם בשביל בית הספרים ובתור יוצא מן הכלל ראוויה לציין המתנה של המו"ל שמעון שטיינברג שנדב לנו כל ההוצאות שלו משנות 1918-1925, ביחוד ממקצע המשפט והכלכלה, במספר של 106 כרכים.

ידיעות בית הספרים.

(מכת—אייר תרפ"ח).

מתנת הא' פצ'היימר.

הא' וחג' מרקום פצ'היימר, סינסינטי, אשר נדכו לפני שלש שנים לבית הספרים 6500 כרכים לזכרון בנם המנוח, נתן פצ'היימר, שלחו עוד הפעם לבית הספרים בערך 4000 כרכים. ביניהם נמצאים אינקונבלים ודפוסים יקרי מציאות במספר רב. מתוך הספרים יש להזכיר:

דפוס איטליה: משנה תורה להרמב"ם (אינקונבל נרפס לפני שנת ר"מ). מקרי דרדקי (אינקונבל). מסכתות שונות מן הדפוס הראשון של התלמוד. דפוס קושטא: ערוך הקצר, דרשות אבן שועיב, מסורת התלמוד, שער יהודה מר"י פוקי קראי.

דפוס קראקא: מוזמר לתורה אריפול, שו"ת מהר"ם מינץ ועוד.

דפוס אדריאנופול: פי' ר' יוסף יעבץ על אבות.

במשלח נמצאים ג"כ ספרים ביבליוגרפיים חשובים, כגון ברטולוצי (ארבעה כרכים) ומחזורים יקרי המציאות, כגון: מחזור מנהג רומניא ומנהג קרפנטרץ ומנהג ארגון. בין הספרים הלועזיים הנמצאים במשלח יש לצין ההוצאה הראשונה של פפרקורן, "אויב היהודים", 1509 ושל רויכלין, "מראת העינים", 1511. הננו מזכירים עוד מתוך המשלח הזה: את התרגום הלטיני של המשנה של סקרנהוזיוס ואת הספרים האלה:

Aphorismi medici Ioan. Damasceni et Rasis [al-Razi]. Bologna, 1489.

Los CL Psalmos de David en lengua espanola... compuestos por David Abenatar Melo. 1625.

Staffelstainer, eine kurtze Unterrichtung, das man einteltig dem Herrn Jesu Christo nachwandern sol. 1536.

Josephus Hebraicus... opera Seb. Munsteri versus. 1541.

The conversion and persecutions of Eve Cohan. 1680.

Plinius Secundus, Historia mundi. Basileae, 1525.

A historical and law treatise against the Jews and Judaism. London, 1703.

הוצאות ראשונות של נאומי לָסל.

התוכן

ע'

3 ידועות בית הספרים
ביבליוגרפיה:

12 דפוס ארץ-ישראל
א. ספרות עתית 12; ב. קבצים ומאמרים 13; ג. ספרים וחבורות 16;
ד. שונות 39.

40 הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 40; ב. קבצים ומאמרים 44; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 56; ד. מדע המקרא 62; ה. כתובים אחרונים וברית
חדשה 70; ו. הלמוד ומדרש, ספרות רבנית 73; ז. מדע הדת, פילוסופיה
יהודית 75; ח. קבלה וחסידות 82; ט. תפילה ועבודה, דרשות 85;
י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה 86; יא. עם ישראל בהווה 98;
יב. ציונות וידיעת א"י 103; יג. אמנות, אתנוגרפיה, פולקלור 112;
יד. כלשנות 116; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 117; טז. ספרות
יפה עברית חדשה 117; יז. ספרות יפה יודית * 119; יח. ספרות יפה
לועזית על נושאים יהודים * 119; יט. ספרות הנוער * 119; כ. חנוך
והוראה * 119; כא. ספרי למוד * 119; כב. ספרי מדע כלליים בעברית
ויודית * 119; כג. שונות 120.

מאמרים וחקירות:

126 א. פלוישער: איפה מת רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל ..

142 ב. רוזנברג: חבורי רב חיד"א וכתביו שלא ראו עדין אור הדפוס

162 ג. ריבין קנד: למאמרו של מר זנה (ק"ס III, ע' 173—176)

מגנזי בית הספרים:

186 ב. שוחטמן: מארכיונו של אחד-העם

קצרות:

פרנקל את שוואגער: מכתב למערכת ק. ס. 176; מ. וילף קי:
הערה (למאמרו של מר זנה, ק.ס. III, 55—58) 176; א. י. בראוור: חבור
בלתי נודע על פחות ירושלם באמצע המאה ה־17; ח. ילון: הערה
לעמוד 136 שנה ד' 177; א. שבדרון: שאלות לקוראים 177; תקון
מעוות 178.

* נשמם בחוברת הזאת משום חוסר מקום.

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה חמישית א-ב

ירושלם, סיון-אלול תרפ"ח

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת: ירושלם מאה שערים, תי. ד. 36

דפוס עזריאל